

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Ференц Ф. Јагица

**МЕЂУНАРОДНО-ПРАВНИ АСПЕКТИ
ЈУГОСЛОВЕНСКЕ КРИЗЕ**

докторска дисертација

Београд, 2016

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF LAW

Jagicza Ferenc

**INTERNATIONAL-LAW ASPECTS
OF THE JUGOSLAVIAN CRISIS**

Doctoral Dissertacion

Belgrade, 2016

Подаци о ментору и члановима комисије:

Ментор:

др Миленко Крећа,
редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, у пензији

Чланови комисије:

др Бранко Ракић,
редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду

др Бојан Милисављевић,
ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду

Датум одбране:

МЕЂУНАРОДНО-ПРАВНИ АСПЕКТИ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ КРИЗЕ

РЕЗИМЕ

Предмет истраживања ове докторске дисертације односи се на сложена и слојевита питања међународног јавног права (међународних односа, права међународних организација, међународног хуманитарног права), као и делом материје уставног права, која кроз амбијент стања ентропије а потом растакања и нестанка југословенске државе у последњој декади двадесетог столећа, покушавају пружити надасве веродостојан, системски заокружен и кохерентан одговор.

Полазишна хипотеза рада сконцентрисана је на тасу примордијалног принципа теорије и праксе међународног јавног права који датира још од Вестфалског мира (1648), начела равнотеже снага и поставци о његовој предестинираности од стране савремене међународне заједнице у решавању југословенске државне и националне трагедије. Идејни хоризонт базичне хипотезе се рачва на неколико различитих области.

Једна од њих односи се на уставно-правни оквир југословенске државе који кроз огледало уставног решења из 1974. године елаборира и анализира стање у земљи. Устав из 1974-е. квалификује политички систем као „социјалистичку самоуправну демократију“ по облику а као „диктатуру пролетаријата“ по социјалној суштини. Кроз промоцију делегатског система и потискивање воље грађана, у тренутку када је аутентична идеја народног представништва доведена до своје негације, републичке елите стварају простор ка сопственом самоодређењу. Долази до ситуације у којој се републике све више осамостаљују и затварају у забране својих аутархичних (квази)статалних творевина. Одлучивање у федерацији сведено је практично на ниво федералних јединица које сваки облик већинског одлучивања априори легитимишу атаком на њихов национални суверенитет. Решења која је поменути највиши конституционални акт понудио попут слободног удруженог рада, самоуправног споразумевања и друштвеног договарања, слабе потпорне стубове статалне креатуре, наговештавајући економску и политичку ерозију државе.

Идентитет схваћен као истоветност статалног стања пре насталих промена у државном животу и периоду који следи након тога, као и сходно томе испуњење темпоралног фактора који је опредмећен кроз њен континуирани егзистенцијални наставак-научно фундирани међународним правом, кроз рад Бадентерове арбитражне комисије која је тенденциозно нагињала ка дисолуцији државе у односу на сецесију, очигледно не кореспондирају у стварности на југословенском примеру. Артифицијелне конструкције које су фигурирале као могућне опције разрешења проблема, место да на валидан начин усмере ток дешавања, нису суштински залазиле у његову срж, пролонгирајући коначно и за све подесно апсолвирање тешког стања. Отуда би практична реализација појма „историјско-правног идентитета“ која би кроз унеколико шири, разложнији и аргументованији приступ проблему југословенске државне и националне заједнице, да је постојала добра воља у међународној заједници, пронашла своје објективно и сврсисходно утемељење, аргументовано оправдава и образлаже могућну константу интелектуалног промишљања путева и странпутица решења сложеног југословенског гордијевог чвора.

Присуство Организације Уједињених нација у кризи, услед круцијалних промена у међународним релацијама(урушавање Источног блока и нестанак биполарне структуре света, уједињење Немачке), бива отежано што се понајбоље рефлектује кроз механизам одлучивања у њеним телима(Савет безбедности, Генерална скупштина итд.), ремети устаљену праксу формулисану од стране Шестог комитета у погледу чланства приликом случајева територијалних промена одређеног државног ентитета, доводећи до нелогичности и контрадикторности поводом третмана Југославије од стране Међународног суда правде и других међународних форума. У одлучујућим тренуцима није постојао став неприкосновеног међународног ауторитета који би могао унисоно оквалификовати позицију СРЈ у домену чланства унутар Светске организације. Настало стање ће се пролонгирати фактички током целе последње деценије двадесетог столећа, стварајући атмосферу конфузије и неизвесности који ће се решити 2000. године пријемом Савезне Републике Југославије(потом, до тренутка самосталног државног живота сваке од њих, Србија и Црна Гора) у Светску организацију.

Принцип самоопредељења народа, по свему судећи круцијалан за разумевање југословенског државног и народног(националног) конфликта, показује сву изнијансираност и једноставност ишчезнућа заједничке статалне креатуре. Потребно је имати у виду како око овога појма те његовог обима и садржаја ни данас не постоје једнозначна гледишта нити аподиктички прихваћен научни суд у погледу његових практичних импликација и домашаја. Мисаона константа анализе његовог сувереног радијуса, мерена аршинима последњег столећа, је поприлично конфузна и дисперзивна. Премда никада није кохерентно и конзистентно спроведен, онако како је третиран у југословенској кризи(супротно начелима КЕБС-а из 1975. године), није пружао никакве гаранције за све инволвиране стране у југословенској кризи с' обзиром на објективна и једноставна решења која је, да је преовладало другачије расположење у свету, могао непристрасно артикулисати. Третман неповредивости административних(тзв.унутрашњих) граница који је од стране међународних ауторитета штедро протежиран у прилог осамостаљених република, насупрот непоштовању територијалног интегритета земље и њених међународно признатих(тзв.спољашњих) граница створио је конфузно и драматично стање, које је на терену могло бити најбрже и најцелисходније решено уважавањем једнаких права свих конститутивних народа(нација), трасирајући, у новим околностима, стазу њиховог државног самоодређења.

Избијање рата који по бестијалности и количини ирационалности унапред обесмишљава сваку помисао могућности заједничког живота до јуче братских народа, представљало је финализацију у постојећим околностима тешко остваривог и, по свему судећи, неискрено замишљеног пројекта заједничке статалне креатуре. Управо и из те датости као и других комплексних елемената оцена природе оружаних сукоба на територији бивше Југославије оптерећена је противречностима и општом климом у међународним односима. Треба имати на уму како је стање свести у погледу кажњивих инкриминација које омеђују међународне и унутрашње оружане сукобе у тренутку отворених манифестација кризе, у светској равни недоречено и противречно. Отуда је и позиција Хашког трибунала, сасвим сигурно у сфери некадашњих федералних јединица, као и услед контрадикторних, пре свега, правних темеља у домену његовог настанка и

постојања, контроверзна: да ли покушава да дистрибуира правду услед немогућности или неспособности дојучерашњих сународника да то сами учине, или пак пресуђује према унапред припремљеној пропорцији 7:2:1?

На терену сукцесије ће се, у крајњој нити, показати оправданост свођења тока мисли почев од полазне хипотезе, истовремено увиђајући мотиве и разлоге који су одлагали и усложњавали рационално и ефикасно апсолвирање кризе. Питања сукцесије(Споразум о сукцесији из 2001. године закључен у Бечу) мимо становишта Комисије УН за међународно право, оптерећена су нелогичностима, политичким мотивацијама и економским изнуривањем бројнијих и територијално приметнијих на некадашњем југословенском подручју ради остваривања, сва је прилика, унапред смишљене полазне пројекције, која ће у форми шест равноправних држава-сукцесора коначно одредити судбину некада заједничке државе. Уколико су до тада и постојале било какве дилеме око пројектованог решења југословенског конфликта, постало је очигледно да је опција дисолуције која уводи режим шест равноправних држава-наследница превагнула и трасирала, између осталог, пут ка остварењу базичне хипотезе предмета ове докторске дисертације која кроз начело равнотеже снага осматра есенцију југословенског галиматијаса у последњој декади двадесетог столећа.

Напослетку, нарочито у равни свакодневнице актуелно питање европских интеграција и Европске уније као заједничке дестинације некадашњих сународника у релаксираној и креативној атмосфери, кроз неки нови и другачији вид безбедносног организовања(НАТО или нека друга форма сигурносног механизма?), у прилично измењеним међународним релацијама и изазовима пред којима су питања неуређених граничних режима међу дојучерашњим републикама заједничке државе не толико тешка и драматична.

Кључне речи: равнотежа снага, Устав из 1974., идентитет и континуитет, право на самоопредељење, чланство у ОУН, сукцесија.

Научна област: **право**

Ужа научна област: **међународно јавно право**

УДК Број: 341.018(497.1)

INTERNATIONAL-LAW ASPECTS OF THE YUGOSLAV CRISIS

RESUME

The subject of research this doctoral dissertation is related to the complex and stratified themes of international common law (international relations, law of international organizations, international humanitarian law), and partly matter of constitutional law, through the ambient of entropy, disintegration and finally disappearance of Socialist Federal Republic of Yugoslavia in the last ten years of twentieth century, trying to give valid, sistematical circled and coherent answer on the key questions which she has been invaded.

The basic hypothesis of dissertation is concentrated to the fundamental principle of theory and practice which international common law correspondents, the principle of counterbalance powers, which dated at international relations still from the Peace of Westphalia(1648), and thesis which it's predestinated of the contemporary international community on resolving yugoslav state and national tragedy. The conceptual horizon of basic hypothesis developes to few different areas.

One of them is related to the explication of thesis which continued by constitutional-law frame of yugoslav state and trough a mirror of constitutional solution from 1974 elaborates and analyzes situation in the state. The Constitutional Act from 1974 evaluates political system by form of „socialist self-governing democracy“, and by essence of „dictatorship of proletariat“. Trough promotion of delegat's system and suppression of civil electoral willingness, at the moment when authentical idea of people's representative office is taked to the itself negation, republic elites creates space for self-determination. Situation which is created, unsolving and unstoping, guides republics to the very complex and damaged process of autolimitation and autodeterminaton. The decision-make process at level of Federation is constructed practicaly on the rank of federal elements which all forms of majority decision identify a priori by attack on their national sovereignty. The solution which offerred, for example a free associate work, self-management agreement and social negotiation, disturbing foundations of etat's creation, have announced economical and political erosion of the state.

Identity reasoned as an etat's state before changes and as an etat's state after changes which concretely have affected state's territory, and of course by realisation of a temporal factor which is materialised throughout her continued existential experience—scientifically founded by the theory and practice how are created from international common law, at concretely case treated and manifested from the Badinter arbitration commission which has inclined tendentious for dissolution of state unlike of secession, obviously do not corresponding in reality on the Yugoslav example. Artificial constructions which have figured how possible options for resolving the problem, instead of a valid mood which was able to streaming the events, they were not essentially entered into the bit, prolonging finally and for all parts opportune absolving of the difficult state. Because of it, practical realisation of the notion „historical-law identity“ should be which largest, reasonable and argued access to the problem of Yugoslav national and state community, if existed good willingness in the international community, finding their objective and useful foundation, argued and justified elaborates possible constant intellectual reasoning of road and side-tracks on resolving the complex Yugoslav Gordian knot.

The Organisation of United Nations' presence in crisis, owing to crucial changes in international relations (the fall in of the Eastern Block and disappearance bipolar structure of world, unity of Germany), was diffculted what is the best reflected through mechanism of decision at its bodies (Security Council, General Assembly, etc.), disturbing practice standardized and formulated from the side of sixth Committee at the sphere on membership in cases of territorial changes certain state's entity, causing nonsenses and contradictions reasoning treatment of Yugoslavia from the International Court of Justice and another international forums. At the crucial moments dose not exists standpoint of the sacrosanct international authority who could be qualify the position of SFRY in a sphere of membership within OUN. The state created will be extended practically trough whole last decenium of the twentieth century, making an atmosphere of confusion and uncertainty which will be resolved by acceptance of SRY (until the terms of both alone state's destiny Serbia and Monte Negro) in OUN.

The principle of self-managing of nations, judging toward all, crucial for the understanding Yugoslav state and national conflict, has demonstrated all stratified and nuanced simplicity of the exhausting common state's creation. It is very important how

around this notion and its scope and content at today does not exist uniform stand of view and apodictical scientific judge at the sphere of practical implications and range. Reflective constant of the analysis its sovereign area, measured toward standards of twentieth century, is substantial confused and dispersal. Although never has been coherently and consistently realised at the world's area in such a way how was treated at the yugoslav crisis(contrarily to the principles of OSCE from 1975) has not extended for all involving sides regarding on objective and simply solutions which , if prevailed different disposition at world, was able to correctly and impartially articulate. Treatment of the inviolability on interior boundaires, which has been from the part of international community wide favoured toward self-determined republics, just opposite unrespecting territorial integrity of state and her exterior boundaires, has created confused and dramatic situation which on the land was able for the fastest and usefulest solution respecting equally rights of all constitutive nations, tracing at the new circumstances the path of theirs state's self-management.

The trashing of war which according to brutality and iracionality in advance erodes all thought on the possibility of common life once fraternized nationes, finally demonstrated in the existing circumstances hardly attainable, and above all judging, insincere conceptualized project of the common state's creature. Because of it fact and another complex elements, estimate of the nature on armed conflicts at the former Yugoslavia is burdened by nonsenses and common climate in the international relations. Existing and needs to be on the mind how is the state of conscience at the area of punishable incriminations which bordering interior and exterior armed conflicts at the moment of open manifestations of crisis in the world's level unsaid and contradictory. Because of it, position of the Hague Tribunal(International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia-ICTY) is, entirely certain at the sphere of once federal elements, and owing to contradictory, above all, law foundations in the domain which it is born and existes controversial: does try to distribute law because of impossibility or inability of former compatriots that same alone do, or renders a judgement toward beforehand prepared proportion 7:2:1?

On the land of state succession will be, finally, demonstrated reasonable conclusion of streaming reflections begin of basic hipotesis simultaneous comprehended motives and reasons which extended and complicated rational and

effective completing of the crisis. The questions of succession (Agreement on succession from 2001, concluded in Wien), in spite to standpoint of the Commission on international law, are overloaded by nonsenses, political motivation and economical damages territorially presents and numerous on former yugoslav area, aiming for the implementation, judging toward all, in advance conceptualised basic position which will, within form of six equally successor states, determine destiny once common state. If until then existed any dilemmas about projected solving of the yugoslav conflict, becomes obviously that the option of dissolution which introduces regime of six equally hereditary states is prevailed and traced, between others, the road forward realization of the basic hypothesis of the research this doctoral dissertation which, through the principle of counterbalance powers observes the essence of yugoslav galimatias at last decade of twentieth century.

Finally, particular at the level of everyday life current question of the european integration process and European Union like a common destiny of the former compatriots in relax and creative atmosphere, within something new and different form of security order (NATO or another shape of safety mechanism?), in considerably changed international relations and challenges in front of which the questions of unresolved border regimes between new created states of former Yugoslavia are not so much difficult and dramatic.

Key words: counterbalance powers, Constitutional Act from 1974, identity and continuity, right to self-management, membership within OUN, succession;

Scientific area: **law**

Narrow scientific area: **international common law**

UDC Number: 341.018(497.1)

САДРЖАЈ

1. УВОД	1
2. ПРАВНА ПРИРОДА СФРЈ	11
2.1. Релевантне одредбе Устава из 1974-е. године	16
2.2. Теорија уставног права о правној природи СФРЈ-е	40
3. ИДЕНТИТЕТ И КОНТИНУИТЕТ	73
3.1. Теоријски појам идентитета и континуитета	75
3.2. Међународна пракса по питању идентитета и континуитета	90
3.3. Правна природа дезинтеграције Југославије-дисолуција или сецесија	95
3.4. Мишљење Бадентерове комисије бр. 1	100
3.5. Став трећих држава према питању идентитета и континуитета	109
3.6. Позиција Међународног суда правде према идентитету и континуитету	115
3.7. Бечки споразум о сукцесији из 2001-е. године и питање идентитета и континуитета	119
4. ОРГАНИЗАЦИЈА УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА	122
4.1. Чланство у ОУН-а	127
4.2. Практика УН-а у погледу чланства у случају територијалних промена	131
4.3. Резолуције органа УН-а у погледу чланства Југославије у Светској организацији	136
4.3.1. Резолуција бр. 777/1 Савета безбедности	138
4.3.2. Резолуција бр. 47/1 Генералне скупштине	145
4.4. Међународни суд правде поводом чланства Југославије у УН	154
4.5. Акти других релевантних међународних организација и тела	157

5. ПРАВО НА САМООПРЕДЕЉЕЊЕ НАРОДА- (НАЦИЈЕ)	161
5.1. Појам права на самоопредељење	171
5.1. Пракса ОУН-а	205
5.2. Право на самоопредељење у Југославији	219
5.3. Мишљење Бадентерове комисије бр. 2	228
5.4. Концепт самоопредељења према Уставу из 1974-е. године	233
6. ПРАВО ОРУЖАНИХ СУКОБА	238
6.1. Природа сукоба на простору бивше СФРЈ-е	242
6.2. Позиција Хашког трибунала	248
6.3. Оцена природе оружаних сукоба у светлу релевантних правних правила оружаних сукоба	270
7. СУКЦЕСИЈА	286
7.1. Појам	290
7.2. Примена сукцесије на југословенском случају	301
7.3. Анализа Бечког споразума о сукцесији из 2001-е. године	315
8. ЗАКЉУЧАК	330
ЛИТЕРАТУРА	351
БИОГРАФИЈА	382

СКРАЋЕНИЦЕ

AJIL	-American Journal of International Law
АНАЛИ	-Анали Правног факултета у Београду
BYIL	-British Yearbook of International Law
EJIL	-European Journal of International Law
ICJ. Reports	-International Court of Justice, Reports of Judgements, Advisory Opinions and Orders
ICLQ	-International and Comparative Law Quarterly
IRRC	-International Review of the Red Cross
IJCJ	-Journal of International Criminal Justice, Oxford
JPMП	-Југословенска ревија за међународно право, Београд
КРИМЕН	-Ревија за кривично право Правног факултета и Института за упоредно право, Београд
МПол.	-Међународна политика, Институт за међународну политику и привреду, Београд
МП	-Међународни проблеми, Институт за међународну политику и привреду, Београд
NILR	-Netherlands International Law Review
RCADI	-Recueil des cours Hague Academy of International Law
RDI	-Rivista di diritto internazionale
RoIA	-Review of International Affairs, Institute of the International Politics and Economics, Belgrade
СПЖ	-Страни правни живот, Институт за упоредно право, Београд
ВД	-Војно дело, Војноиздавачки завод, Београд
ZaöRV	-Zeitschrift für ausländisches öffentlichen Recht und Völkerrecht

1. УВОД

Није нарочито тешко приметити да и у свакодневној комуникацији лишеној елементарног доктринарног приступа, извесне појаве, добијајући варљиве и до краја неразјашњене контуре, измичу разложном и аргументованом разумевању. Ова компонента променљивог и порецивог у схватању одређене, у објективној реалности егзистирајуће, датости још је уочљивија када се зађе у простор стриктног и децидираног научног дискурса.

Писати о догађајима у Југославији који су обележили њен јавни живот и, како се испоставило, ишчезнуће у последњој декади двадесетог столећа, представља врло инспиративан и изазован задатак.

Специфична тежина проблема чије спољашње манифестације су се, протеком времена, све више откривале у овом делу Европе и Балкана-усред немогућности подесне интерпретације његовог сложеног и комплексног реперторијума-ову нашу, помало смелу, мисију доводе пред замршени сплет разнородних околности.

Са једне стране, свима који се баве научним радом и настојањем да проникну у суштину конкретно маркираног проблема постаје јасно како, за потребе доктрине, незаобилазна компонента темпоралне дистанце у прилазу одређеном чињеничном склопу у случају југословенске државне заједнице није испуњена. Одвећ је мало времена протекло у динамици дешавања, све околности нису у потпуности расветљене, да би се могло говорити о једнодушно и унисоно прихваћеном аподиктичком суду.

Са друге стране-и то је оно што оптерећује не само мисаони хоризонт овог темата!-јесте чињеница која већ постојећи несигурни фактографски елемент излаже, до краја неразјашњеном, апарату науке међународног јавног права. Наиме, дужни смо приметити-без намере да се сакривамо иза потенцијалних контроверзи које вребају у експликацији њеног предмета у нашој задатој теми-да је у стручним круговима распрострањено мишљење које овој грани права оспорава карактер научности, односно, теоријске и практичне утемељености и извесности. Разлози за то леже у њеном, најчешће, политичком(исполитизованом)

предмету проучавања који будући да-одмах и неизоставно морамо то истаћи, уз перманентну потребу апострофирања овог необоривог аргумента!-политика не спада(изузев у строго профилисаном сегменту политичких наука!) у научан приступ објективној реалности, константно померају и ремеће одговарајући ракурс ове контроверзне, не само јуристичке стварности.

Најпре, нешто о самој синтагми; југословенска криза је израз одомаћен у научној и стручној јавности, интелектуалним круговима и медијима. Сви они су-проучавајући феномен некадашње заједничке државе у овом делу Старог континета, нарочито током деведесетих година протеклог столећа-дошли до одређених, имплиците или експлиците, изложених закључака. При том се њихов материјални радијус консеквентних релација, фокусирајући се на пространије и многобројне посредне резултате друштвених односа условљених југословенском кризом- испољавао на политичком, економском, националном и другим пољима.

Истовремено, иако је наша визура третирања проблема заогрнута достигнућима међународног јавног права, немогућно би било пренебрегнути односно занемарити и оне чињеничне датости које се кроз сферу међународних односа, дипломатске активности и, ма и у најмањој мери, међународне политике, као и осталих делова интернационалне димензије ове области-рефлектују на пројектованом циљу научног истраживања.

Када сам се, више по инерцији него у целини руковођен трезвеним разлозима, почео интересовати за предмет проучавања овог темата, иако још недовољно оспособљен за апсолвирање тако приметног и, помало, незахвалног посла-приметио сам како је југословенска криза, са свим својим манифестацијама, непресушни резервоар у тумачењу и бољем разумевању међународних проблема.

Мало је научника, јавних делатника, политичара, државника и интелектуалаца који се, на овај или онај начин, нису позабавили Југославијом, њеном ентропијом и последицама-указивајући тиме на могуће путеве, али и странпутице разумевања овог феномена.

Такође, у решавању последица дезинтеграције Југославије биле су ангажоване многе међународне организације: Уједињене нације, Европска заједница(потом Унија), КЕБС(касније ОЕБС); војне транснационалне организационе структуре: НАТО, ЗЕУ; разне специјализоване агенције итд.

Рад на предмету дисертације ће отпочети са вероватно најконтроверзнијом и најделикатнијом сфером чињеничних датости ослоњених на уставно-правни аранжман југословенске државе. Устав Југославије из 1974-е. године је, према многим истакнутим стручним гледиштима као и видљивим дометима у практичном животу-представљао камен међаш детерминације изнијансираних а, у сваком случају, варљивих и до краја неразумљивих егзистенцијалних габарита заједничке државе. Настао у врло деликатном историјском, друштвеном, правном и политичком тренутку, обележен разноразним, и до краја неизведеним, појмовно-терминолошким константама, допуњаван и редукован у зависности од, најчешће, променљиве среће свакодневног политичког(или политикантског!?) амбијента и манира-овај нормативни инструмент је, без сумње, био алфа и омега квалификатива који се, оправдано или не, приписују јужнословенској заједници народа.

Приступ овом највишем законодавно-правном акту, како се често истицало, друге југословенске државе ће бити унеколико унеобичајен, утолико што ће се према скромном суду аутора-јединствено указана прилика у елаборацији понуђених решења из угла овог правног акта, манифестовати у нешто ширем и обухватнијем аналитичном дискурсу. Обим експликације на који претендује, прелиминарно говорећи, јединствени и до тада у уставној пракси неиндукован садржај овог легислативног феномена, не би смео остати непримећен и незабележен. Надамо се при томе да ће опасности које истовремено могу вребати иза угла детаљистичке и без адекватне нити атрибуиране наративне компоненте-услед разложног и на нивоу закључака сведеног методолошког дискурса, оправдати свој разлог постојања.

Опште је познато да су се, пре свега у правној теорији, дуго ломила копља око домета уставних решења из 1974-е. године, њиховим разлозима и поводима, неоспорним и прикривеним елементима као и, у коначном, о крајњим претензијама и консеквенцама. У том смислу ћемо се, у другом сегменту ове главе, залагати за веродостојном акцентуацијом оних становишта експерата из уставно-правне материје чији је рад, у зависности од временског и просторног фактора, био рефлектован на кључним детерминантама овог нормативног инструмента. Истовремено ћемо, посредно и на један уопштенији начин,

покушати апсолвирати дух амбијента који је карактерисао интелектуалну арену у периоду настанка овог легислативног акта.

У следећој глави која већ, можемо слободно рећи, конкурише на несумњиву међународно-правну научну детерминацију, у жижи наших интересовања биће питања непосредно повезана са, поред права народа на самоопредељење, вероватно најкомплекснијом облашћу наслова рада-оној ослоњеној на последице развргнућа статалне заједнице, односно проблеме идентитета и континуитета државе.

Уз, овога пута, нужну симплификацију истоветности(идентитет) и, по принципу спојених судова уколико је овај услов испуњен, тежње ка наставку (о)пстојања југословенске државне организације(континуитет), заједно третирани и сведени са питањем њене сукцесије, ће се кроз овај део рада преламати у одговарајућој опсервацији предмета истраживања.

Теоријски аспект државно-правног наслеђа са великим амплитудама у досадашњој визији ове проблематике, као и прагматичан приступ који је маркирао досадашњи учинак међународне заједнице и Уједињених нација-ће бити примарно у видокругу нашег мисаоног опсега.

Два примордијална прилаза правној природи растакања југословенског државног и националног простора-онај изражен у дилеми његове дезинтеграције(дисолуције), односно сецесије-ће се конкретно ослонити на простор посвећен овој сфери аспеката југословенске кризе. Пратиће их рад Бадентерове арбитражне комисије која је кроз неколико мишљења(у овом делу ће нас првенствено занимати Мишљење бр. 1!)-била она оптерећена предметом контроверзи или не, рефлектовала нешто више светла на овај замршени чвор. Одмах за њом ћемо се фокусирати на став трећих земаља према идентитету и континуитету Југославије који се преламао у конкретној равни међународних односа.

Потребно је истаћи како ће цела ова глава посматрања пројектованог проблема бити атрибуирана кроз праксу Међународног суда правде која је, у извесним и не тако уочљивим ситуацијама, окарактерисала ове сфере конфликтне југословенске реалности, да би се, напослетку, кроз поглавље о Бечком споразуму о сукцесији(2001) - који је у посредним координатама начинио опсервације на

државо-правни идентитет и континуитет Југославије - финализовао овај контекст третмана југословенске кризе.

Опште је познато да је завршетком Другог светског рата и конституисањем поретка Светске организације-настао нови, до тада невиђени сплет разноразних датости које су се, у коначном виду, свеле на другу и другачију програмску и нормативну организацију међународних односа. Повеља Уједињених нација-која је, у вишеструком смислу, представљала и представља први универзално интонирани документ у дотадашњем развоју међународне заједнице-је артикулисала фундаменталне принципе из арсенала полазишта новоуређеног света, трасирајући будуће магистралне правце и смерове глобалних кретања.

Управо у том контексту настанка и организације овог светског Форума ћемо се осврнути на питање чланства у његовој комплексној структури - као и на праксу коју је, у ситуацијама када је на просторима неких земаља долазило до територијалних промена, упражњавао.

Задовољавајући се dostatношћу ове теоријске и практичне равни Светске организације, промпртно ћемо се усмерити на конкретне манифестације чланства у Уједињеним нацијама које су се рефлектовале на случају Југославије-кроз анализу одговарајућих Резолуција усвојених у њеном окриљу, пре свега, 1992-е. године(бр. 777/1 донете од стране Савета безбедности, односно бр. 47/1 прихваћене од стране Генералне скупштине).

Нашој пажњи неће измаћи ни делатност-у савременој димензији, најауторитативније, интернационалне јуристичке реалности-опредмећена у активности Међународног суда правде, који је поводом искрслог проблема чланства СР Југославије(Србија и Црна Гора) у УН-а пружио одређена и, у сваком случају, корисна објашњења.

Често се у садржинском одређењу, бар номинално, југословенске федерације, асоцира на запажену улогу коју је кроз разна међународна тела-од којих је свакако најзначајнији Покрет несврстаних!- она упражњавала. Поред овог међународног Форума-који је у тадашњем контексту релација имао, без сумње, приметну улогу-освртућемо се и на делатност КЕБС-а(касније ОЕБС), који је, такође, био незаобилазна константа у егзистенцији југословенске државе. Интенција завршног поглавља ове главе усмериће се посредно-кроз акте и ових

међународних тела-на став релевантних субјеката међународне кореспонденције у погледу чланства оних конститутивних јединица Југославије(Србија и Црна Гора) које су претендовале на неизмењени правни режим(статус) унутар Уједињених нација.

Следиће потом, контроверзама и двосмислицама обојен аспект права народа на самоопредељење који је, кроз дуги низ година, оставио трајан печат на динамику међународних односа, условљавајући и иницирајући тенденције обележене различитим предзнаком, тенденције чија резонанца ни до данашњег дана није достигла ступањ апсолутне предвидљивости и извесности. Највећи кривац за ефекат шареног колорита релација у међународној заједници које су, у историјском ходу посматрано, прожимале и настављају са обухватом континуитета овог неиздиференцираног, и за нас превасходно јуристичког, стандарда-чинећи највећим делом да се ни у савременом свету није постигла мера његове општеприхваћености-јесте, без двојбе, ненаучни. Овај, примарно политички феномен-који смо у обавези прелиминарно истаћи!-нигде, од области које су непосредно у фокусу нашег истраживачког рада, толико очигледно није упливисао на правну страну научног третмана међународног права.

Покушаћемо у замашном обиму и броју маркираних ситуација које су карактерисале настанак и генезу овог појма, да презентујемо његове теоријске оквире-посебно се усредсређујући на врло деликатну, вероватно и опредељујућу, линију раздвајања између сфере права, прихваћених начела, вредносних система, односно реципираних стандарда међународног општења. Одмах затим начинићемо осврт на праксу Светске организације која се, у њеној вишедеценијској традицији, манифестовала у домену овог феномена.

Након тога ће уследити већ, унутар прве главе, иницирано питање о праву народа на самоопредељење на примеру Југославије. Конструкција текста Устава из 1974-е. године која не оперише са подесним појмовно-терминолошким апаратом у погледу носиоца, титулара овог права ће се, у нашој облигаторној стручној нити, појавити као прва препрека на путу његовог комплетнијег разјашњења. Уз напомену како ни у страним језицима највеће прометности није до краја извршено узајамно разграничење између народа, нације и етничке групе-нарочита пажња ће се посветити вододелници која суштински раздваја

ове три фундаменталне детерминанте везане за право на самоопредељење.

Завршна поглавља овог дела рада ће се позабавити Мишљењем бр. 2 нотираним од стране Бадентерове(арбитражне) комисије које ће-померајући принципијелан ток мисли на случајевима већинског конститутивног етницитета Југославије-можемо то рећи, изградити јединствену и, врло вероватно, до тада невиђену праксу. Поред овога, у намери да заокружи перцепцију и разумевање правног појма самоопредељења-финални део ове главе ће се осврнути на, већ поменуто, уставну концепцију овог недореченог и конфузног института.

У партији посвећеној оружаним дејствима на простору Југославије-обратићемо пажњу на необичну природу интерних и екстерних фактора који су упливисали извориште и исходиште оружаних сукоба, односно њихов ток и динамику. Необичност увреженог научног приступа који не трпи академске екскурзије у својој иманентној материјалној егзистенцији - под утицајем и снажним дејством социо-психолошких, антрополошких и осталих датости које су очигледне када се анализира криза у Југославији - свешће наш хоризонт посматрања на, неопходне, нешто шире стручне парадигме. Поготово ћемо настојати проникнути у есенцију рата са аспекта његове медијске условљености и предестинираности, истовремено постављајући питање о његовој манипулативној страни која је, барем када се има у виду однос према јавном мњењу, била несумњиво изражена.

У овој области ратног, односно хуманитарног или, како се у новијој терминолошкој одредници назива, права оружаних сукоба-настојаћемо осенчити оне елементе који, у колоплету таквих полифункционалних компоненти, на адекватан начин могу објаснити танану линију која раздваја унутрашње(грађанске) од међународних оружаних сукоба.

Пример Југославије која је, по много чему када је реч о специфичностима карактеристичним за једну односно другу категорију милитантних дејстава, посебна!-учиниће наш приступ теми унеколико различитим од убичајене. Покушаћемо ову разликовну нит презентовати кроз активност Међународног кривичног трибунала за Југославију чија мисија је-премда установљена и опремљена на прилично клецавим легислативним темељива!-кроз одређена схватања са елементима права, понешто разјаснила у овој спорној материји.

Поред нужног теоријског дискурса којим међународно право данас оперише у овој области-у финалном делу овог сегмента дисертације, наша пажња ће се сконцентрисати на процену и вредновање правне нарави оружаних сукоба лишених свих других допунских параметара којима смо се током експликације ове главе штедро користили. Супсидијарна компонента проучавања и интерпретитања ће ипак, у завршном поглављу овог дела, морати устукнути пред етаблираним чињеничним и на научним законитостима дестинираним, датостима.

Најзад, сва ова, свесном намером иницирана, назовимо је условно, увертира у циљу што комплетније и веродостојније интерпретације међународно-правних аспеката југословенске кризе, ће се сливати ка ушћу правних последица развргнућа државне заједнице и деобном билансу њене неизбрисиве дугогодишње егзистенције. Правила сукцесије државе која су, како смо истакли, базичног карактера у тумачењу већине правно релевантних опсервација везаних за ентропију заједнице јужнословенских народа ће кроз три, више-мање другим питањима неоптерећена, поглавља настојати пружити веродостијну слику о *de lege lata* и *de lege ferenda* стању у овој области међународно-правне јуристике.

Иако је, могло би се рећи, констатација која говори о чистом наследно-правном односу везаном за Југославију, услед сложености предмета проучавања, лишена елементарног смисла - наш приступ теми ће покушати демонстрирати онај заједнички именитељ који је кадар подвести већину одредница у овом галиматијасу. Ради се о фактографским елементима(одредницама) чија експликација би, иначе и по логици ствари, требала тећи обрнутим редом Овај именитељ, наглашавамо то изнова, сведен је у осетној мери на проблем сукцесије.

Оптерећујући фактор који би требали имати на уму када се будемо припремали за излагање завршних поглавља оперативног дела рада, налази се у чињеници која је, пре свега, кроз анализу питања идентитета и континуитета, у извесном степену, лимитирала дозвољени опсег ове главе.

Поред подразумевајућих тенденција које захтевају теоријски сегмент увертире одређеног појма и области, и који ћемо демонстрирати приликом развијања предмета истраживања, усмерићемо се на правила сукцесије која су-иако непотпуна и правно необавезујућа!-могла бити подесна и као таква

искоришћена приликом деобе југословенског државног наслеђа. Затим ће уследити конкретна дистрибуција стандарда сукцесије на околности везане за Југославију.

Финализација овог дела рада ће кроз анализу аранжмана ослоњеног на расветавање деобног биланса Федерације-путем перцепције садржаја Бечког споразума о сукцесији(2001)!-дефинитивно уобличити последње поглавље ове главе, и уједно пружити валидне основе за одговарајућу припрему у извођењу оних закључака који се односе на међународно-правне аспекте југословенске кризе.

Када је реч о методолошкој страни научно-истраживачког пројекта - потребно је бити опрезан. Поред свих доступних и подесних метода који ће се рефлектовати на композицију рада и који ће бити изражени приликом конкретне елаборације одређене области-у жижи наших интересовања би константно требала бити на уму чињеница која у свом обиму и садржају фактографских датости проналази јединствену повезницу. Ради се пре свега о интегралном прилазу теми, односно, синтетичком осврту на волумен и габарите ове-у случају Југославије-сложене правно-политичке целине, са нагласком на њеној међународној и јуристичкој страни.

***

Напоследку-са молбом и опроштењем да се приме на извињавајући начин овакав личан тон и наступ!-само неколико напомена...

Одрастати у амбијенту југословенске државе у последњој декади двадесетог столећа и условима живота који су према данашњим мерилима били, нажалост, умногоме повољнији-била је околност(или, можда, привилегија!) која је обележила један, можда пресудан, период мог живота.

Био сам на прагу пунолетства када се пред мојим очима, праћена сеизмолошким потресима, климала творевина свих народа и народности Југославије, уз истовремени изостанак креативних снага које би оснажиле њене нестабилне темеље. Одједном, преко ноћи, све је доведено у питање: дух братства

и јединства у којем смо васпитавани почео је да копни; црвене мараме и пионирске капе, популарно зване титовке, које су на слетовима и прославама чиниле нашу свакодневну иконографију, нестајале су као да нису ни постојале; једна лепа земља са мноштвом различитости, нашла се пред амбисом.

Земља лоцирана ни на Истоку нити на Западу(како се могло чути!), оригинална по моделу социјалистичког самоуправљања препознатљивом у изградњи сопственог пута и футуристички интонираној светлој перспективи у домену приступачности европским интеграцијама-нашла се у агонији.¹ Економска позиција земље-иако незавидна према мерилима развијених земаља-је била неупоредиво боља у односу на стање било које данашње независне државе(изузев Словеније) која је некада била у саставу њене федералне структуре.²

У култури свакодневног општења преко средстава масовне комуникације као и уобичајеног сусретања међу људима, све више су преовладавали црни(сиви) тонови у погледу перспективе Југославије, њене историјске, државне и друштвене мисије, потенцијала и домета. Атмосфера паничних догађаја праћена са неколико морбидних последица-никог разумног и добронамерног није могла оставити равнодушним.

Оно што ће потом уследити у виду крвавог грађанског рата и бестијалности најнижих нагона-довело је сва моја, до тада недовољно изграђена, уверења у страх сумње.

Нисам умео да одговорим на питање: „Шта се ово догађа?!“; био сам збуњен и дезоријентисан.

У међувремену тако поражавајућих околности, упоредо са развојем(прогресивним или регресивним) тенденција у колоплету сурове југословенске стварности, текло је моје одрастање и сазревање. Попут изласка сунца на источној страни земљиног глобуса-који у исти мах значи његов залазак на западној-(било би апсурдно да није, у некој мери, веродостојно!), употпуњавао

---

¹ Чињеница је да су, крајем деведесетих година, економски параметри земље(премда, додали бисмо, у одређеном степену неаутентични!)-нарочито из перспективе данашњег стања-били неупоредиво повољнији. Или је то, можда, био привид? Види, М. Zec, О. Radonjić, *Ekonomski model socijalističke Jugoslavije, Sociologija*, Vol. LIV, No. 4, 2012, str.695-720.

² Интересантно је да је и Међународни суд правде на становишту како су, након смрти Јосипа Броза Тита, економски показатељи били изузетно неповољни. Види, Cour internationale de justiceInternational Court of Justice, Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide(Croatia v. Serbia), Judgment(3 February 2015), p. 32, www.icj-cij.org, 04.II 2015.

се пресек мог формалног пунолетства, у финалном коинцидирајући са нестанком Југославије.³

Без сувишне претенциозности могу рећи како од тада до данашњег дана покушавам да одгонетнем противречности и нелогичности некадашње заједничке државе Јужних Словена, разлоге њеног настанка, вишедеценијске непорециве егзистенције и, најзад, неславног краја. У исти мах могу прелиминарно констатовати, иако имам још доста тога да научим, како сам изненађен спонама и узрочно-последичним везама које сам при томе уочио.

Случај је хтео да се ова и оваква, иницијално и у потпуности-према увреженим догматским принципима- непрофилисана интелектуална претензија, кроз мени, и усред стицаја различитих околности, најближу област међународног права, артикулише и ваљано доктринарно уреди.

Надам се да ћу у указаној прилици, која је, ценим и једним делом, резултат моје доследне академске знатижеље и принципијелности-искористити пружену шансу, и кроз рад на предмету дисертације овакву улогу на задовољавајући начин испунити и у доброј мери оправдати.

2. ПРАВНА ПРИРОДА СФРЈ-е

Овај сегмент рада ћемо отпочети са уводном напоменом која се приоритетно односи на нужну елаборацију правне природе сваког државног бића-тако и Социјалистичке Федеративне Републике Југославије-кроз њихов изворни,

---

³ Једна од теза која се често истиче приликом покушаја објашњавања разлога, узрока и повода дезинтеграције Југославије преферира МЕМОРАНДУМ САНУ(1985, 1986), чији изводи су-премда се радило о некомплетном, а самим тим, и невалидном документу!-угледали светло дана, током 1986-е. године, у *Вечерњим новостима*. О аргументованости и оправданости оваквих гледишта, види, (pdf) [MEMORANDUM, _____](#) www.rastko.rs/istorija/iii/memorandum.pdf, 27.V 2014._____

основни и фундаментални документ одређен у највишем нормативном акту-уставу.

Уставна материја сама по себи, својим обимом и комплексношћу, представља неисцрпан извор интелектуалних опсервација, оштроумних запажања, луцидних примедби, као и, често, јалових промишљања те бесплодних расправа. Можда ни једна друга грана права не одсликава тако живописно и свеобухватно сложеност друштвене стварности и променљивост законодавне реалности, како то управо чини материја уставног права. У богатом арсеналу слојевитости и вишезначности друштвених односа са једне, те променљиве људске нарави са друге стране, смештена је укупност многобројних достигнућа савременог човека, као и каталог оних стремљења која су у историји људског рода обележена негативним предзнаком. У том колоплету разних и различитих појава, процеса, и, многих још недокучивих манифестација неретко хировите људске природе, сконцентрисана су сазнања из области многобројних наука: опште и политичке социологије, историје, правне и политичке филозофије, социјалне психологије, и томе слично. И поред врло успешних системских решења у досадашњој хронологији научне образложености друштвених законитости, треба приметити како универзалних правила у погледу регулисања друштвених односа нема, а вероватно их, док год буде трајала хумана егзистенција у нашем антропоцентричном цивилизацијском свету, и неће бити.

Начелно посматрано, предмет уставног права пати од најмање две онтолошки детерминисане особености које, истовремено, пажљивим посматрањем проницљивог духа-ипак, најсавршеније сазнајне природе живог света-могу бити третиране као предности; прве која је одређена карактером друштвених односа као и сложеност људске природе; и друге чија социјална компонента бива, услед непредвидљиве динамике друштвених односа, често промењена.⁴ Притом је евидентно како су обе датости неумитним силама чврсто спојене у овалну конструкцију у којој доминирају мање или више изражена осенчења, али без изразито тамних нијанси. У том спектру је, евентуално,

---

⁴ Управо је Устав резултат континуираног процеса настојања помирења друштвених противречности. Види, V. Hart, *Constitution-Making and The Transformation of Conflict*, *Peace and Change*, Vol. 26, No. 2, April 2001, p. 170.

могућно пронаћи подесне кључеве за разумевање и тумачење материје конституционализма, онаква каква је неизбежним стазама историјског хода стигла до нас, и чији смо кључни протагонисти-управо ми.

Треба рећи како је свака уставотворна власт-оригинерна власт. Њена аутентичност, изворност и самосвојност, произилазе из суверенитета који је чини највишом, неограниченом, недељивом, непреносивом и сталном.⁵ Из овога следи логично питање: шта уколико дође до смене државне власти, шта ако се кроз механизам друштвених промена путем нереди и побуна праћених најширим народним масама обликује нека нова државна власт? Да ли је и она оригинерна власт, те, сходно томе, власна усвојити нека друга правила којима ће уредити друштвене односе?⁶

Управо из ове перспективе постаје нужно разматрати сваку уставну концепцију у историји човечанства. Немоћ људског рода да једном и за свагда уреди свој животни простор на стабилан и уједначен начин-што је истовремено и предност, будући да се не би могло рећи за нешто да је најбоље и најсавршеније без увида у све могућности прогреса које пред човечанством стоје-чини неопходном нашу савремену перцепцију устава као додуше, према садржини нормативног текста, стамену конструкцију ипак, на плану објективне реалности, никада вечну и непроменљиву. Вероватно нигде не долази толико до изражаја раскорак између зоне нормативног и стварног, као што је то случај са објектом опсервације уставног права.

Не постоји друштвено уређење на планети земљи које је кадро и у стању да јемчи неопозивост свог уставног материјала, као што не постоји нико у људском роду ко би могао вечно да гарантује једнообразност људског понашања. Отуда пуко позивање на сам уставни текст мало шта у суштинском смислу може да

---

⁵ Боден одређује суверенитет као највишу и перманентну власт којом је уређена врла заједница, налазећи му парњака у латинском изразу *MAIESTAS*. Сматра како се, премда је реч о дистинктивном елементу ваљано организованог друштва, нико њиме посебно није бавио. J. Bodin, *Six Books of the Commonwealth*, www.arts.yorku.ca/politics/comminel/courses/3020pdf/six_books.pdf, 27.V 2014., p. 24-25.

⁶ Управо ова константа-номинализује се ефективитетом-је одређивала Државу СХС(Словенаца, Хрвата и Срба на територији некадашње Аустро-Угарске у јесен 1918. године), поред егзистенције територије становништва и власти, у смеру непостојања фундамента државности. Види, D. Rudolf, S. Čobanov, *Jugoslavija: unitarna država ili federacija, povijesne težnje Srpskoga i Hrvatskoga naroda-jedan od uzroka raspada Jugoslavije*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, God. 46, br. 2(92), 2009, str. 295.

промени. Само у узајамном односу ове две непобитне чињенице, правнокреирајуће и објективно егзистирајуће, нормативне и стварне, може да се разматра судбина устава као кодификаторског акта-његова постојаност као резултат уважавања друштвене стварности и подесности специфичним друштвеним потребама, или, пак-сходно судбини правнокреирајуће власти!-нестанак са историјске позорнице и уступање места онима које су нове животне околности изнедриле за правне корифеје одређене друштвене епохе.

У вези са тим ваља приметити још, најмање, две нужне законитости које произилазе из ове карактеристике, и скопчане су међусобном релацијом друштва и државе.

Од када је установљено правно нормирање као фундаментална основа организованог друштва оличеног у државној организацији, два маркантна обележја се узајамно срећу у тако успостављеној равни друштвених односа: питања легалитета и легитимитета.⁷ Њихов кореспондирајући однос-бивајући некад чвршћи, некад слабији, каткад унисон, понекад искључујући-обележава међусобну релацију између несталне природе друштвених односа и такође варљиве нарави људске конституције.⁸

Легалитет би се могао одредити као законитост, нужност уважавања и поштовања прописа или закона самим тим што их је донео државни ауторитет на основу своје непоречиве надлежности у за то одређеној процедури-било да је она инвестирана од Бога или народа!-и независно од тога да ли је мандат за њихово усвајање резултат рационалног промишљања и прихватања (у овој тачки се сусрећу легалитет и легитимитет), или пак, по себи неспознатљивог ирационалног спиритуализма.

Легитимитет, са друге стране, рачуна на сагласност чланова одређеног друштва око извесних схватања, уверења и принципа-управо стога што су у складу са већински израженим, рекли бисмо општим мишљењем, те стога

---

⁷ Под легалитетом(*lat. legalitas*) се подразумева особина онога што је у складу са законом, док легитимност (*lat. legitimus*) носи обележје оправданости, праведности. Види, И. Клајн и М. Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад, 2006, стр. 694 и 695.

⁸ У полемици са Ђованијем Сарторијем ауторка истиче како је за разлику од његовог виђења устава као форме(или, условно речено, легалитета!), превасходно, и најмање, исто толико битна есенција(или, легитимитет уставног текста опредмећен у прихватању и саглашавању друштвених сегмената са његовим вредносним параметрима). Види, V. Hart, *op. cit.*, p. 162.

неупитни и оправдани. Уколико се истовремено постигне сагласност око тога шта је *communis opinio* у одређеној заједници, које потом бива преточено у легислативну сферу-легалитет и легитимитет се у овој тачки, сада из перспективе легитимитета, поклапају.⁹

Легалитет и легитимитет се стога, будући да нормативна сфера-чија је једна од круцијалних карактеристика тромост и латентна недостатност!-константно касни према друштвеној, ретко када налазе у савршеној резонанци, чинећи при томе да се прва релевантна особеност предмета уставног права, у обе своје секвенце, још више продуби.

Када је реч о другој очигледној особености материје уставног права, треба имати у виду како је динамизам-који невидљивим силама привлачи актере на свакој друштвеној позорници-изузетно несталан и непредвидив, те му се у почетној позицији тешко може супротставити ма ко, а самим тим и склон изненађењима која додатно оптерећују разумевање предмета уставног нормирања.

Да би се на нешто једноставнији начин приказала фаличност правног конституционализма у оној сфери која је везана за динамику друштвених односа, послужићемо се једним, надамо се не претерано тешким, примером. Уобичајено је приметна приликом класификације наука у, рекли бисмо, стандардној бипартицији-њихова подела на природне и друштвене. Потом се као једно од кључних обележја природних наука наводи њихова егзактност која се покушава представити помоћу формула, једначина и томе слично, при чему резултат њиховог поља интересовања-у тако пројектованој датости!-бива тачан и проверљив. Сасвим је евидентно како у оној пространој области друштвених наука свака, *a priori*, узета тачност, проверљивост и извесност-не бива, у крајњем исходу и потврђена. Верификација прецизности која, како се тврди, одликује природне науке нема своје реално утемељење у предмету проучавања друштвених наука. Зашто је то тако? Најближи и најједноставнији одговор налази се управо у

---

⁹ У тој перспективи релаксираних друштвених односа и усклађене нормативне датости је могућно посматрати суверенитет као константу која нас окружује и чији смо део. Види, R. Cryer, *International Criminal Law VS State Sovereignty: Another Round*, *EJIL*, Vol. 16, No. 5, 2005, p. 1000.

сфери комплексности људског духа, његове несталне природе и варљивих склоности.

Овај сплет околности одликује предмет уставног права и нашег рада. Неопходност уочавања променљивости друштвених односа и људске нарави, а самим тим и релативно честе уставне промене, како од стране оригинерног уставотворца, тако и у конституционализмом унапред прописаној, редовној процедури- као и за предмет нашег рада значајна динамика кретања уставно регулисаног социјалног супстрата!-у смеру два типа статалне организације, унитарној држави и конфедерацији, између којих се позиционирала форма федеративног државног уређења, неопходни су у сфери легислативне и друштвене стварности СФРЈ-е ради разумевања њене правне природе. При том, имајући у виду питања легалитета и легитимитета, нешто више у првој, али и у другој области наведених особености предмета.уставног регулисања.

2.1. РЕЛЕВАНТНЕ ОДРЕДБЕ УСТАВА ИЗ 1974-е.¹⁰

Одмах на почетку, потребно је истаћи како приступамо анализи, вероватно, најконтроверзнијег уставног документа у историји нашег поднебља.¹¹ О њему је у последњих двадесетак година толико тога речено и написано да се стиче утисак како више ништа ново под сунцем не би могло у аутентичним и нијансама различитим од претходних, осветлити његову правну природу.

У политичкој фразеологији и публицистици крштен је атрибутом „гробара“ југословенске државе,¹² по многима-створио је неопходне услове за растакање југословенског државног и националног простора-¹³ представљао добар

---

¹⁰ Устав СФРЈ “Службени лист СФРЈ”, бр. 30/1974, 9;

¹¹ Чињеница је како Устав из 1974. године, према аршинима дотадашње праксе конституционализма, завређује епитет најдужег-што, у извесној мери, објашњава његове, како ћемо видети, несувисле и немуште нормативне и друге рогобатности. Види, *Jugoszlávia szétesése és az EU keletkezése-Előadás és vita Budapestén*, 2013. Május 22., cba.fro.at/110568, 27.V 2014.

¹² Р. Марковић, *Уставно право*, Правни факултет, Београд, 2013, стр. 137.

¹³ М. Ђурић, „Смишљене смутње“, *Анали*, 3/1971, стр. 230-233.

предложак за избијање крвавог међуетничког (племенског) рата н уназдио просперитет овог тла у временској перспективи пројектованој неколико деценија унапред.

Ма како гледано, било који поглед опсервације усвојили, били пристрасни или не, разложни и аналитични, површни и недозвољено банални-ма који поглед на свет прихватили-не можемо се отети утиску како у свему од горе наведеног има понешто истине.

Како то обично бива у ситуацијама када кола државног упрегнућа крену низбрдо, она промишљања чија драматично интонирана тумачења избијају на површину, добијају на тежини, док она нешто одмеренија и сталоженија очекују повољнији тренутак. Евидентно је како временски период који је одмакао, гледано из ове перспективе, не пружа довољно материјала за комплексније разумевање правне природе његовог текста, као и да је очигледно како ће се, у футуристички пројектованој визији, тек откривати нова читања његовог, не нарочито јасног и прецизног легислативног садржаја. Тиме ће се, постоји нада, створити услови да се за сада још недовољно проучена слика варљиве југословенске уставне реалности изнова употпуни и комплетира, а, освештали, аксиоматски пројектовани параметри ове и конкретне уставне материје-наноно процењују и вреднују.

За Социјалистичку Федеративну Републику Југославију би се, према Уставу из 1974-е. године - након не краткорочне историје промишљања заједничког живота оних народа који су у антрополошко-етнолошком смислу нагињали стварању јединственог државног простора!¹⁴ – могло рећи да је резултат стицаја, сва је прилика, унапред смишљене намере као и колико-толико злосрећних околности, у крајњем, изражених у општој конфузији каква је владала седамдесетих година прошлог столећа,¹⁵ Подразумева се-у домену аутентичног и

---

¹⁴ Иако таква констатација, без сумње, стоји, треба истаћи како су напори за конституисање такве сталне организације у зачетку били прилично проблематични. Види, G.E. Curtis, *Political Innovation and The 1974 Constitution*(in, *Yugoslavia: A Country Study*), Federal Research Division of The Library of Congress of The Usa, 3th Ed., Washington D.C., 1992, p. 56..

¹⁵ Аномалија каква је била заступљена у функционисању државне зграде, приликом чега је номинални федерализам био перманентно спутаван доминантном позицијом једине идеолошке перјанице, а различити национални сентименти перманентно потискивани и гушени. Види, G. De Vergotini, *Le transizioni costituzionali*, Il Mulino, Bologna, 1998, p. 39.

оригиналног друштвеног модела!

Треба имати у виду да је доношењу Устава претходила увертира којом су усвојени амандмани на претходно уставно решење из 1963-е. године (ради се о, укупно, XII амандмана усвојена у три различите прилике 1967., 1968., и 1971-е.),¹⁶ те да је, у ствари, овом приликом само зацементирано већ постојеће стање које би у иоле организованој земљи морало проћи кроз знатно строжије критеријуме уставне ревизије.¹⁷

Међу разлозима који су претходили доношењу Устава ваља истаћи оне које је тадашња Савезна скупштина ценила неопходним у процесу даљње изградње и јачања постојећих друштвених односа, као и иновирања односно продубљивања целокупног статално-правног аранжмана државне зграде.¹⁸ Нагласак је стављен на достигнућима социјалистичке револуције, као и на тренутно уставно стање које је подразумевало већ прихваћене уставне амандмане. Поред тога, истицана је тежња ка изградњи бескласног(комунистичког) друштвеног уређења, да би коначно Савезна скупштина реферисала како је око доношења Устава постигнута сагласност са скупштинама република и аутономних покрајина (амандманима усвојеним на Устав из 1963-е. године, VII,¹⁹ и XVIII,²⁰ био је неопходан и њихов пристанак!).

У основним начелима уставног текста истицано је право сваког народа на самоопредељење, укључујући и право на отцепљење,²¹ што је, с' обзиром на

---

¹⁶ Уставни амандмани из 1971. године су, у суштини, материјализовали захтеве хрватскога МАСПОКА(Комуниста) у циљу веће децентрализације и националне самосвојности унутар Југославије. Види, R. Davorin, S. Čobanov, *op. cit.*, str. 305.

¹⁷ Што не треба да чуди, будући да је, према Ђованију Сарторију, од 1974. године настала половина од 170 текстова са амбицијом подизања на пиједестал уставности. Види, G. Sartori, *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry Into Structures, Incentives and Outcomes*, 2nd Edition, New York University Press, 1997, p. 153.

¹⁸ Устав СФРЈ из 1974-е. године, mojustav.rs/wpcontent/uploads/2013/04/Ustav-SFRJ-iz-1974.pdf, 27.V.2014.

¹⁹ Овај амандман (усвојен 1968.) године, је регулисао статус две аутономне покрајине унутар Републике Србије, односно СФРЈ., www.znaci.net/00001/138_95.pdf, 27.V.2014.

²⁰ Њиме су (усвојен је 1968.) надлежности две аутономне покрајине знатно проширене., www.znaci.net/00001/138_95.pdf, 27.V.2014.

²¹ Чињеница је како питање националних скупина Југославије од самог њеног настанка није било регулисано. Један од примера који на маркантан начин демонстрира комплексност етничког питања у земљи везује се за прилике након окупације земље 1941. године. Приметна је тенденција која српском националном корпусу приписује хегемонистички положај. Види, M. Bucarelli, *La Slovenia nella politica Italiana di fine novecento: dalla disgregazione Jugoslava all'integrazione Euro-Atlantica*(in, Bucarelli, M., Monzali, L., *Italia e Slovenia fra passato, presente e futuro*), Edizioni Studium, Roma, 2009, p. 2.

претходно усвојени амандман XIX,²² којим је статус националних мањина-ако не у формалном, а оно у супстанционалном смислу!- подигнут на онај ранг који је дотле био резервисан за припаднике народа (премда, искрено говорећи, суштинских разлика између положаја етничких скупина у тадашњој југословенској држави ни пре тога није било!)-отварало простор евентуалности, у перспективи, њиховог потенцијалног самоодређења.

Овим су, мора се приметити, створени темељи будуће дезинтеграције савезне државе.

Приметно је, такође, како је Устав чинио дистинкцију између појма нације са једне, те народа и народности, са друге стране-²³говорећи о националној слободи односно братству и јединству њених народа и народности, као и његову јасно испољену опредељеност у смеру већ поменутих амандмана, којима се приликом одлучивања у федерацији захтевала поред република,²⁴ одсада, и сагласност две аутономне покрајине.²⁵ Поред тога, Устав се, у домену основних начела, изјашњавао на линији доминантног положаја радничке класе и свих радних људи, даљње изградње социјалистичког самоуправљања као и постојања друштвене својине у, како се истицало, социјалистичком друштвено-економском систему.²⁶ На истом таласу смисаоног и значењског нивоа су биле оне одредбе уставног текста које су уређивале слободе, права и дужности човека и грађанина, и у којима је наглашавана потреба њиховог остваривања кроз организације удруженог рада (ОУР), самоуправне интересне заједнице (СИЗ), месне заједнице итд. На пољу политике безбедности, основна начела нормативне материје су следила концепт општенародне одбране, као и значај активне мирољубиве

---

²² Овим амандманом (усвојен 1968.) статус националних мањина је уређен формулацијом народности., www.znaci.net/00001/138_95.pdf, 27.V 2014. _

²³ Настанак и профилисање јединственог националног идентитета Југославије, кроз покушај његовог инаугурисања путем унификације језика Срба и Хрвата у предвечерје Великога рата, били су осуђени на неуспех. Неизбежна је била вулгарна политичка индокринација. Види, R. Bugarski, Language and Boundaries in The Yugoslav Context(in, Busch, B., Holmes, K.H.,(Ed.), *Language, Discourse and Borders in The Yugoslav Successor States*), Multilingual Matters Ltd, Clevendon, Buffalo, Toronto, 2004, p. 26.

²⁴ Које су, у основи, располагале правом вета(нулизације!) у односу на овлашћења Федерације. Види, G.E. Curtis, *op. cit.*, p. XXVI.

²⁵ *ОСНОВНО НАЧЕЛО I., op. cit.*

²⁶ У вези са већ поменутих, остаје чињеница како модернизација о економски развој, очито, нису могли помирити етно-културне различитости у Југославији. Види, T. Várady, *On The Changes of Ethnocultural Justice in East Central Europe*, p. 138, minorities.fsv.cuni.cz/05-06/Lectures/varady-pdf, 27.V 2014.

коегзистенције. У даљњем тексту се апострофирала улога Савеза комуниста Југославије као идеолошког предводника успешно окончане народноослободилачке борбе и социјалистичке револуције, те заговарало јачање постојећег друштвено-економског и политичког система кроз практичну, од стране свих, унисону реализацију целокупне материје Устава духом и смислом израженим у његовим базичним принципима.

Формулације срочене у намери да се на одговарајући начин одреде темељи целокупног друштвено-економског и политичког система земље су, очито, патиле од недостатности. Уочљива је, да се одмах приметити, рогобатност као и оптерећујућа дикција текста исписаног у овим основним начелима-стога ћемо, у свега неколико речи, истаћи њихову одомаћену фразеологију.

„Социјалистичко самоуправљање“, „самоуправно споразумевање и друштвено договарање“ као основа целокупног друштвено-економског и политичког система;²⁷ „општенародна одбрана и друштвена самозаштита“, те политика „активне мирољубиве коегзистенције“, изражени кроз улогу Савеза комуниста Југославије као „идеолошког корифеја“ у сфери одбране; „ОУР-и.“, „СОУР-и.“, и „СИЗ-ови.“,²⁸ као облици организовања и удруживања привредних субјеката, уз неизбежно, „усаглашавање ставова“ у готово свим сегментима јавног живота.

У првом делу Устав је, да се одмах приметити, дефинисао земљу-створивши тиме конфузију у области њеног државног уређења!-истовремено и као савезну државу и као државну заједницу, при томе истичући равноправност република, али не отклањајући сумњу у погледу статусних права две аутономне покрајине унутар тако конципиране заједнице, као и евентуалних права народности (које су, већ поменути, амандманом стекле и формално и практично идентичан правни статус раван оном који је дотле био ексклузивно резервисан за народе).²⁹ У исти мах, приметно је како су двосмисленост и недореченост карактерисали и питање

---

²⁷ Постало је очигледно да су се ови институти злоупотребљавали, чиме су практично изгубили сваку аутентичност. Види, (pdf)PROGRAM DUGOROČNE EKONOMSKE STABILIZACIJE..., str. 1-3(strane nisu numerisane!)., www.znaci.net/00001/138_105.pdf, 27.V 2014.

²⁸ Уз, како се истицало, јачање положаја радних људи и елиминацију теорије и праксе технократизма. Види, Е. Kardelj, *Samoupravljanje u Jugoslaviji 1950-1976, sistem socijalističkog samoupravljanja, uvodna studija*, Privredni pregled, Beograd, 1977, str. 261.

²⁹ Члан 1. ПРВИ ДЕО., *op. cit.*

оних субјеката који су се, створивши државну заједницу, добровољно ујединили-није разјашњено да ли се ради о народима, или народностима,³⁰ односно републикама и (или) аутономним покрајинама?!-снабдевених, такође и, инвеституром напуштања тако образоване заједнице (питање постојања и остваривања права на отцепљење?!). Није потребно, овом приликом, прићи широј и детаљнијој опсервацији питања карактера државног уређења (правна природа СФРЈ ће се, са аспекта правне теорије, обухватније разматрати у другом делу овог поглавља), али је, *prima facie*, евидентно како савезна држава (федерација)³¹ и државни савез (конфедерација) нису-били ни тада, као што то нису ни данас-идентични појмови.³² Такође је вредно помена запажање у погледу носиоца суверенитета унутар тако замишљене државне целине-није се знало да ли сувереним правима располажу искључиво републике чланице или, такође, и аутономне покрајине, потом није било јасно ко је титулар суверенитета, да ли нација (предмет сумње је која или каква нација?!),³³ односно народи, или можда и народности (до усвајања поменутог амандмана третиране као националне мањине),³⁴ итд.

У другом делу Устава садржано је питање друштвено-економског уређења земље, које је, како се истичало, било обојено социјалистичким друштвено-економским карактером,³⁵ са акцентом на, већ поменутом, моделу

---

³⁰ Семјуел Хантингтон је луцидно приметио како ће вишенационалне статалне заједнице као што су СССР и СФРЈ бити изложене највећим искушењима управо због свог латентно присутног конфликтног односа између различитих нација. Види, S. P. Huntington, *The Clash of Civilizations, Foreign Affairs*, Vol. 72, No. 3, 1993, p. 42.

³¹ Треба уочити да је Келзен, по нашем скромном суду, исправно уочио како се у општем смислу не чини јасна диференција између савезне државе и федерације, те да се федерација унапред квалификује именом савезне државе место, поред федералних јединица, њеним такође постојећим елементом (што је у свакодневној употреби, пре свега, лаичке јавности-постало одомаћено). Ми ћемо приликом употребе израза савезна држава у даљњем тексту подразумевати његов одомаћени смисао и значење. Види, Х. Келзен, *Опита теорија права и државе*, Архив за правне и друштвене науке, Београд, 1951, стр. 302.

³² Према виђењу српских интелектуалаца успостављање федералног државног модела би водило мајоризацији српског живља у знатном делу Југославије. Види, Б. Глигоријевић, Унутрашње(административне) границе Југославије између два светска рата 1918-1941, *Историја 20 века*, 1992, Год. 10, бр. 1-2, стр. 28.

³³ У основним начелима је записано како народи, народности, републике и аутономне покрајине обезбеђују националну слободу и независност. *Op. cit.*

³⁴ R.F.Iglar, *The Constitutional Crisis in Yugoslavia and The International Law of Self-Determination: Slovenia's and Croatia's Right to Secede*, *Boston College International and Comparative Law Review*, Vol. 15, Issue 1, 1992, p. 215.

³⁵ Члан 10. ДРУГИ ДЕО., *op. cit.*

„социјалистичког самоуправљања“ и кључној улози радног човека. Основне ћелије одвијања радног процеса биле су сконцентрисане на различитим нивоима, већ поменутих, организација удруженог рада. Ван домашаја слова Устава нису остале ни самоуправне интересне заједнице као ћелије организовања радних људи у чијем постојању је виђена неопходност подмирења и остваривања елементарних потреба и интереса. Преовлађивала је друштвена својина над средствима за производњу са могућношћу стицања самосталних средстава од стране друштвено-политичких заједница и других форми друштвеног повезивања. Промовисало се обављање самосталних делатности као и рад земљорадника који су у статусном погледу били изједначени са радним људима који си своју делатност обављали у већ поменутих облицима радног организовања. Подстицало се земљорадничко задругарство у облику удруживања рада и личних средстава, те могућношћу њиховог специфичног правног регулисања. Истицала се потреба пројектовања друштвених планова (у послератној, такозваној, другој Југославији их је било неколико-познати су петогодишњи планови!),³⁶ са намером складнијег и комплетнијег уређења друштвено-економског живота. У режиму својинско-правних односа је, додуше, постојала (барем теоретски!) и могућност других својинских облика (поред, како је истакнуто, средстава СИЗ-ова и земљорадничких задруга), али се њихова сфера примене сужавала многобројним ограничењима.

На основу овако сумарне слике друштвено-економског уређења Југославије,³⁷ могућно би било маркирати и издвојити њене три кључне особености: постојање теоретске могућности и у погледу егзистирања других својинских облика (осим друштвене својине), али се није наводило који су то облици; у тексту Устава се није протежирала формулација радничка класа (већ

---

³⁶ Премда су њихови резултати били неретко фризирани, оно што је извесно говори у прилог осцилација у кретању друштвеног производа, из чега се посредно може извести закључак о споријем и избалансирањем ефекту привредног развоја. Види, (pdf)V RAZVOJ PRIVREDNIH DJELATNOSTI U SFR JUGOS..., (preuzeto iz knjige: I. Latifić, *Jugoslavija 1945-1990 (razvoj privrede i društvenih djelatnosti)*, Društvo za istinu o antifašističkoj narodno-oslobodilačkoj borbi u Jugoslaviji (1941-1945), Beograd, 1997, str. 16., www.znaci.net/000001/120_5pdf, 27.V 2014.

³⁷ У прилог овакве констатације иде чињеница према којој је Југославија од свог настанка била оптерећена поред националног-које овом приликом није у непосредној визури осматрања, и нерешеним социјалним и аграрним питањима. Види, A. N. Dragnich, *The First Yugoslavia-Search For A Viable Political System*, Hoover Institution Press, Stanford University, Stanford, California, 1983, p. 3.

радници) која у свом супстрату може али не мора неизоставно имплицирати идеолошко одређење; положај радног човека је био знатно повољнији него што је то, гледано из савременог теоријског и практичног угла, данас случај (веће, барем на концептуалном нивоу, могућности права на рад у погледу заснивања радног односа, загарантованих права радника итд.).³⁸

Питање је само колико је то и било оствариво у, тада, владајућој равни јавног живота, поготово уколико се имају у виду постојеће језичке незграпности нормативног текста које су одударале од ионако артифицијелних конструкција његовог садржаја-и које су проузроковале и ојачале још већу интерпретативну и апликативну конфузију (о томе више, као што је већ поменуто, у другом делу овог поглавља).

Када је реч о основама друштвено-политичког система,³⁹ ваља одмах приметити како је у овој области класна пројекција друштва и његових кључних политичких институција дошла до пуног изражаја.⁴⁰ Претерано су се наглашавали место и улога радничке класе у организацији јавног живота⁴¹ без обзира да ли у домену економије, друштва или политике-као што се и остављала могућност класног повезивања радних структура(радника!) у готово свим сферама јавног живота. Положај радника је био доминантан и у управљању (самоуправљању) целокупним економским, друштвеним и политичким системом, почев од оног на нивоу ОУР-а(помоћу радничких савета и синдиката), СИЗ-а(преко скупштина и опуномоћених делегата), месних заједница као и постојећих друштвено-политичких заједница (чија је основна јединица организовања и уређења била сведена на ниво Општина).

---

³⁸ Чињеница је да је Југославија, у односу на остале земље Источног блока, изградила сопствени пут и постигла одређени стандард живота. Исто тако, неспорно је како политичке слободе нису достигле неопходну разину. Види, М. Bucarelli, *op. cit.*, p. 14.

³⁹ Југославија је током Другог светског рата претежно поступала према идеолошком обрасцу СССР-а. Разлаз са Стаљином је уследио 1948. године када је отпочео специфичан развој у изградњи, по неким, оригиналног пута земље. Оно што је сасвим извесно, ригидна идеолошка формула је избегнута, док је она егзистирајућа, из угла човека свакодневице, била слеђена колико-толико уобичајеним маниром. Види, N. Cufaro Petroni, (pdf) Osservazioni sulla crisi Jugoslava-infn, p.3, www.ba.infn.it/~cufaro/politica/yugo.pdf, 27.V 2016.

⁴⁰ Члан 88. ДРУГИ ДЕО, Глава друга., *op. cit.*

⁴¹ Интересантно је приметити како су последњи аутентични елементи грађанске опције у јавном животу Југославије били присутни у Привременој влади(1945) која је још обухватала чланове из НКОЈ-а и ројалисте. Види, Б. Петрановић, *Југословенске владе у избеглиштву 1943-1945*, Глобус-Архив Југославије, Загреб-Београд, 1981, стр. 31-32.

У оквиру скупштинског система какав је инаугурисан уставним решењем, преферирао се, поред поменуте улоге Савеза комуниста Југославије,⁴² и положај Социјалистичког савеза радног народа. При томе се посебан значај придавао самоуправном споразумевању и друштвеном договарању, као што су, такође, на пиједестал друштвеног протектората били уздигнути самоуправна права и друштвена својина.

Као кључна обележја друштвено-политичког система земље, поред константног указивања на (зло)срећу срочених лексичких формулација,⁴³ могли би се издвојити: делегатски систем са пресудном улогом СКЈ-е⁴⁴ односно ССРН-а, уз постојеће позиције монопола самоуправних права и друштвене својине, као и идеја функционисања самоуправног споразумевања и друштвеног договарања (у времену дезинтеграције земље инструменти са којима се у центрима цењкало око виталних државних интереса!). Треба приметити како партијска страна-премда истицана у нормативној сфери, за разлику од данашњег стања ствари!-није била толико уочљива у свом тоталитету прагматичне равни јавног живота. Кључну чињеницу неопходну за постојање и делатност народног представништва, свакако је представљала датост егзистирања делегатског система који је, насупрот добронамерним очекивањима-отуђивши себе, а тиме и остале владајуће нивое и слојеве од уобичајеног ритма свакодневице-водио земљу у ранији или каснији ћорсокак.⁴⁵ Наиме, и не претерано проницљивим аналитичарима тога доба је временом постајало сасвим извесно како без аутентичног представљања грађана у куполи државне зграде- кроз институт слободних, поштених, општих, непосредних и тајних избора-свака замисао о изворној заступљености бирача у

---

⁴² Неспорно је да се у постојећим уставним оквирима фаворизовала друштвена својина, док је приватна иницијатива, поред формалне и номиналне детерминације у уставном тексту, била без сумње спутавана. Види, G.E. Curtis, *op. cit.*, p. 54.

⁴³ Које су, у бити, уставни текст свеле на манир прихваћен и дефинисан у светлу његове формалне, не и суштинске, валидности. Види, G. Sartori, *op. cit.*, p. 202.

⁴⁴ Који је аутентичност избора народних представника практично свео на пуку случајност. Види, M. Csanády, *A délszláv kérdés és a nemzetközi rend*, o. 107-108, phd.lib.uni-corvinus.hu/104/1/csanady_marion.pdf, 27.V 2014.

⁴⁵ Поред тога, оно што је додатно слабило темеље државне организације свело се на неопходну једногласност република у домену доношења фундаменталних одлука, као и институт Председништва са чланством утемељеном на националном(републичком, покрајинском) кључу и ротирајућим председником(након смрти Јосипа Броза Тита). Види, Č. Pištan, *Dalla Balcanizzazione alla Jugonostalgija, Dissoluzione della Repubblica Socialista Federale Di Jugoslavia, Istituzioni del federalismo-Rivista di studi giuridici e politici*, XXXV, No. 4, Bologna, 2014, p. 825.

представничком телу-бива илузионистичка и лишена смисла.

У наставку, Устав је, у складу са важећим идеолошким постулатима тога времена, третирао слободу, права и дужности човека и грађанина. Акцент је у овом домену стављен на достигнућа социјалистичког самоуправљања, односно тековине народноослободилачког рата и социјалистичке револуције.⁴⁶

Следиле су потом одредбе у вези са заштитом уставности и законитости, у којима се наглапавало постојање института уставног судства, али се њихово схватање и домашај протежу на већ познату и јединствену констатацију како „републички устав и покрајински устав не могу бити у супротности са Уставом СФРЈ-е“.⁴⁷ Оваква формулација, наместо да је употребљен неки подесније скован израз, је директно аплицирала са могућношћу оцене уставности од стране уставних судова република и покрајина у механизмима одлучивања сложене државе каква је била СФРЈ-што ће, како ћемо то касније и видети, проузроковати парализу у функционисању савезних органа и водити растакању државне целине.

У организацији судске власти каква је уређена уставним документом,⁴⁸ поред начелно истицане монолитности и јединствености државне власти,⁴⁹ примарна надлежност је поверена редовним судовима, потом, што је представљало новум, самоуправним судовима,⁵⁰ уз заступљеност пороте и мреже јавног, односно војног тужилаштва.⁵¹ Потребно је овде уочити како без механизма јасног одељивања различитих грана државне власти, у постојећем идеолошком амбијенту, није било могућно очекивати примерено одвијање правосудне активности.⁵²

У систему одбране апострофирао се њен, како је замишљено, супстанционални елемент који је произишао из тековина народноослободилачког

---

⁴⁶ ДРУГИ ДЕО, Глава трећа., *op. cit.*

⁴⁷ *Ibid*, Члан 206. ДРУГИ ДЕО, Глава четврта.

⁴⁸ Овлашћења уставних судова чланица федерације су, практично, кореспондирала са опцијом нулификације савезних одлука. Види, Ђ. Pištan, *op. cit.*, p. 855.

⁴⁹ *Ibid*, Члан 217. ДРУГИ ДЕО, Глава пета.

⁵⁰ I. Kálócy, Szerbia alkotmánytörténete a kezdetektől napjainkig, különös..., o. 6, www.southeast-europe.org/pdf/O1/DEK_O1_M_ANJ_KZ_pdf, 27.V 2014.

⁵¹ ДРУГИ ДЕО, Глава пета., *op. cit.*

⁵² Наравно, целокупан контекст државне организације је потребно посматрати кроз основни административно-правни оквир, који је након Другог светског рата био централистички обојен, да би се 1974. године, неки ће рећи волшебно, претметнуо у конфедерални. Види, M. Accetto, On Law and Politics in The Federal Balance: Lessons from Yugoslavia, *Review of Central and East European Law*, No. 32, Martinus Nijhoff Publishers, 2007, p. 194-200.

рата и социјалистичке револуције, срочен у облику формулације чија је примордијална интенција била да обухвативши не само и, како смо видели из досадашњег текста Устава, искључиво радничку класу-већ све сегменте друштва, почев од народа и народности, односно свих слојева грађана!-оснажи и осигура заштиту независности, суверенитета, територијалног интегритета и друштвеног уређења земље.⁵³ Овако конципиран систем општенародне одбране и друштвене самозаштите са, како се истицало, петом армијом на планети земљи, као и свеобухватном заступљеношћу свих слојева друштва у заштити њеног поретка, показале се у кључним моментима у два међусобно-условљена и притуљена светла исте медаље; ограничиће се на различите националне корпусе унутар југословенске заједнице, а самим тим и ослабити своју одбрамбену моћ и виталност у заштити постигнућа савезне државе односно њених спољашњих граница.

Језичка и стилска неуједначеност, а самим тим и конфузија, прате одредбе Устава које се односе на регулисање односа унутар, како је наведено, федерације.⁵⁴ Потребно је истаћи како ће се подробније о односима у савезној држави (федерацији и конфедерацији, примени федералног начела,⁵⁵ надлежности федерације и федералних јединица итд.) расправљати у другом делу овог поглавља. У преобимним и немуштим формулацијама могућно је, ипак, издвојити неколико константи.⁵⁶ Преферирао се, већ поменути, концепт самоуправног споразумевања и друштвеног договарања-⁵⁷обележје које је пратило усвојени идејни и вредносни систем целокупне заједнице. Основан је посебан фонд за

---

⁵³ Члан 237. ДРУГИ ДЕО, Глава шеста., *op. cit.*

⁵⁴ *Ibid.*, ТРЕЋИ ДЕО, Глава прва.

⁵⁵ Питање примене федералног начела се изнова поставило приликом изручења Слободана Милошевића Трибуналу у Хагу (наравно, у новом контексту федералне заједнице Србије и Црне Горе). Види, К. D. Magliveras, The Interplay Between The Transfer of Slobodan Milosevic to The ICTY and Yugoslavia Constitutional Law, *EJIL*, Vol. 13, No. 3, 2002, p. 664.

⁵⁶ Формулације које нису могле забашурити предводничку позицију Србије и Црне Горе приликом уграђивања њиховог међународно-правног субјективитета у темеље југословенске државе. Види, J. Pirjevec, *Il giorno di San Vito, Jugoslavia 1918-1992, Storia di una tragedia*, Eri, Roma, 1993, p. 214-215.

⁵⁷ Устав и Закон о удруженом раду из 1976. године су, услед бојазни од јачања необуржоаских елемената, проширили самоуправљачка права радних људи, истовремено смањујући она поверена управљачком слоју. Види, V. Filippi, L'esperienza dell'autogestione in Jugoslavia, *Cassandra*, No. 18, 2006, p. 2.

развој, како се наводило, привредно недовољно развијених подручја⁵⁸ који је, поред пројектованих врлих циљева у постизању избалансираног економског ефекта, као и јачања јединственог тржишта на територији земље, такође омогућио стварање издвојених и заокружених самодовољних привредних целина и, у пресудним тренуцима, допринео парању републичких и делимично покрајинских шавова државног плетива. У погледу третмана народа и народности, ако су до тада и постојале сумње око тога да ли уживају идентичан статус или једнакост национални корпуси (нарочито некадашњих националних мањина како је написано у претходном Уставу из 1963-е. године, а потом већ поменути амандманом XIX на Устав из 1968-е. године преточено у кованицу народности!)-недоумице су у потпуности отклоњене, уз истицање њихове равноправности.⁵⁹ Тиме су, експлиците и имплиците, пројектоване две, међусобно искључиве, тенденције. Експлицитно тумачење је заговарало појачани интерес целог друштва у одбрани његових достигнућа, док је имплицитно изражено чинило могућним-дејство центрифугалних сила које ће потом-следствено по судбину Југославије неповољном развоју догађаја!- бити и испољено у дисфункцији заступничких сегмената савезне државе, компликовању функционисања готово свих постулата (било теоријских, било практичних) тако уређене државне организације, и напослетку, водити ка дезинтеграцији земље.⁶⁰

Када је реч о правима и дужностима у федерацији, Устав је таксативно наводио оне надлежности које су расподелом овлашћења и одговорности припале савезној држави.⁶¹ Притом се не би могло рећи како су била заступљена одређена и јасно видљива одступања од уобичајених решења усвојених на теоријском нивоу у упоредном законодавству, односно у зони нормативне надлежности федерације. Наведено је укупно осамнаест подручја која углавном спадају у уобичајена и везана су за: независност земље, самоуправно друштво, права радника, облигационе односе, друштвено планирање, одбрану, државну безбедност, промет роба и услуга, ваздушну пловидбу, кривично законодавство,

⁵⁸ Члан 258. ТРЕЋИ ДЕО, Глава прва., *op. cit.*

⁵⁹ *Ibid*, Члан 245. ТРЕЋИ ДЕО, Глава прва.

⁶⁰ Од свог настанка Југославија је била оптерећена питањима унитарног односно децентрализованог устројства, различитим религијским опредељењима, језичким особеностима, економским противречностима, класним диференцијацијама и тсл. Види, R.F. Iglar, *op. cit.*, p. 217.

⁶¹ ТРЕЋИ ДЕО, Глава друга., *op. cit.*

систем мерних јединица, статистику, колизионе норме, рад савезних органа, уставност и законитост, и томе слично. Евидентно је како изузев оних права и обавеза које су претежно произилазиле из важећег идеолошког оквира(самоуправљање, права радника, друштвени планови), све остале уставом формулисане ингеренције су, углавном, спадале у подручје надлежности федерације. Држављанство земље, будући да је еnumerативно уређено унутар овлашћења савезне државе-⁶² несумњиво је заговарало њено федерално државно уређење. Прелиминарно треба истаћи како је према класичној уставној теорији оваква подела надлежности резултат позитивне еnumerације на конто федералне државе, док су све остале ингеренције у вршењу државних функција које нису нумерисане стриктном маркацијом, припадале сфери република односно покрајина. Радило се о јаче израженом федералном начелу, при чему је могућно, барем на нивоу теорије а у вези са поменутиим начелом, разликовати искључиву, конкурентску и паралелну надлежност лоцирану између федерације и федералних јединица. Требамо бити искрени и рећи како су одредбе Устава из 1974-е. године које су регулисале надлежности, бар номинално, федерације и федералних јединица, у многим својим елементима нагињале оним решењима која се у уставној теорији квалификују као конфедерална,⁶³ при чему су нормативна и социјална сфера биле у приличном раскораку.⁶⁴ Уколико и на нивоу нормативног хоризонта уставне материје нису постојале недоумице у погледу његовог кључног правног квалификатива (да ли, или не-федерација?!), друштвени односи који се налазе у темељима сваке државне целине и чине њен неизоставни супстрат-а који и какви су постојали у Југославији у тренуцима њеног растурања!-довели су до преваге клатна догађаја у смеру конфедерације. Када су витални параметри у животу сваке државне организације (већ поменути у уводним опсервацијама)

---

⁶² *Ibid*, Члан 281. став 1. тачка 9. ТРЕЋИ ДЕО, Глава друга.

⁶³ Нарочито је, при томе, ослабљен положај Србије која је тиме постала, суштински, полудржавна целина, без могућности да-и поред енормних жртава које је уградила у заједничку статалну заједницу-утиче на кључне догађаје у Југославији. У том светлу треба посматрати иницијативе за повраћај њеног суверенитета, при чему остаје констатација која, барем на унутрашњем плану, гаји извесну меру подозрења у домену намера протагониста посвећених изградњи заједничког простора. Супротно-види, А. Vitale, *L'unificazione impossibile-una lettura diversa del collasso jugoslavo*, Alfredo Guida Editore, Napoli, 2000, p. 63.

⁶⁴ Модел који је, од окончања Другог светског рата, до екстрема развио систем децентрализације. Види, М. Bucarelli, *op. cit.*, p. 16.

сигнализирали како динамизам сложене државе каква је конципирана њеним уставним уређењем тежи разарајућем дејству центрифугалних сила, постало је евидентно како ни најквалитетнији градивни материјал уставне конструкције, неупоредиво постојанији од оног постојећег!-не би био у стању задржати све конститутивне елементе трошне и неупотребљиве грађевине.

Распадом главне кохезивне свезе у идеолошкој есенцији Југославије-Савеза комуниста,⁶⁵ пуцањем блокова некада монолитне и респектоване Армије, уз претходно заокруживање територија република и аутономних покрајина унутар својих-организационо и функционално, у сваком случају, национално и привредно!-самодовољних забрана, створени су услови за манифестацију другог лица или наличја једног те истог пола.⁶⁶ Од превелике љубави која је још јуче подгревала срца свих њених грађана, под дејством изразите афектуације(у стручном дискурсу, разуме се, динамизма!)-чије је основно обележје била концентрација на идентичном полу емоционалне градуације(до јуче претерана наклоност, од данас изразити, до ирационалних димензија нарастао, анимозитет!)-догађаји су, инерцијом свог тока, прешли у крајност. О неусаглашености решења пројектованих у уставном тексту са једне, те манифестованих друштвених околности са друге стране, као и списку лепих жеља односно, голим оком перципиране, неумитне стварности-биће касније више речи.

У следећем делу Устав је изложио основни концепт организације Федерације. У оквиру положаја и надлежности хоризонталних и вертикалних структура државне власти, поред истицања социјалистичког самоуправљања као кључног идеолошког оквира у изградњи друштвене заједнице, помињале су се и надлежности највишег представничког тела, промена Устава, основи унутрашње и спољње политике, друштвено планирање, промена граница савезне државе, питање рата и мира, политика извршавања савезних закона и других прописа, избор Председника Републике, изборна питања у вези са Савезним извршним

---

⁶⁵ Који је, методом генералног пресека, осенчио токове дезинтеграције(сецесије, дисолуције) Југославије А. Floramo, Recensione di R. Petrović, Il fallito modello federale della Jugoslavia, *Rivista di culture dei paesi Slavi*, IV, Esamizdat, Roma, 2006, p. 14.

⁶⁶ Евидентно је како идеја интегралног југословенства није стекла снажније утемељење нити у Југославији(монархистичког државног типа и централистичког модела државног управљања) насталој након Великог рата, нити оној(републиканској и федералној) конституисаној након Другог светског рата. Види, М. Bucarelli, L'Italia e le crisi jugoslave di fine secolo(1991-19999)(in, Botta, F., Garzia, I., *Europa Adriatica, Storia, Relazioni, Economia*), Laterza, Roma, Bari, 2004, p. 9.

већем, носиоцима правосудних функција и тужилаштава, политичка контрола СИБ-а, и друга питања.⁶⁷ Скупштина Федерације се према садржини текста Устава састојала из два Већа: Савезног већа и Већа република. Према је Уставом, барем према расподели надлежности унутар Федерације,⁶⁸ одлука о промени највишег законодавно-правног акта земље постављена у сфери надлежности Савезног већа, она практично није могла бити донета уколико се са њом претходно нису сагласиле све републике односно аутономне покрајине (о чему ће бити више речи код питања промене Устава, као и у другом делу овог поглавља код разматрања решења пројектованих Уставом са аспекта науке уставног права и респектабилних правних корифеја у овој области). Оно што се може истаћи као круцијална карактеристика скупштинског система СФРЈ јесте питање начина избора делегата у оба Већа скупштинског сазива, као и, опште узев, делегатски систем сложене државе као такав. Избори у Савезно веће (према грађанској концепцији уставног нормирања-Веће грађана) су вршени према пропорцији у којој су републике биле представљене са тридесет, а аутономне покрајине са по двадесет делегата. Веће република и покрајина је репрезентовало по дванаест делегата из сваке републике, плус по осам из обе аутономне покрајине. Заједничка детерминанта тако замишљеног законодавног тела јесте да је у оба Већа избор представника спроведен на основу посредних, а не непосредних (дакле, општинских, слободних, поштинских и тајних) избора. При томе, делегате у Веће република и покрајина су делегирани поново делегати из Скупштина република односно покрајина(што није предмет посебне дискусије), док су делегате у Савезном већу делегирани такође делегати-на основу унапред припремљене листе!-скупштина општина са територије те републике односно покрајине. Тиме су у Савезној скупштини, републике и покрајине-захваљујући првенствено доминантној улози ССРН-а.-биле представљене два пута, а грађани ниједном. Овако уређен делегатски систем-оптерећен малформацијама у обављању јавних

---

⁶⁷ Члан 283. ДЕО ЧЕТВРТИ, Глава прва., *op. cit.*

⁶⁸ Генерално посматрано, Устав је увео четири кључна новума: проширење овлашћења република(сопствени устав, председништво, могућност оснивања властите монетарне институције, инвестирање у домену располагања ингеренцијама са којима кореспондирају републике, систем ротације код руководећих функција и деветочлано колективно Председништво). Види, L. Gulyás, *Regionalizáció, regionalizmus és a nemzeti kérdés a...*, о. 166, tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/download/1240/2476, 27.V 2014.

овлашћења и неретким, конформистички обојеним, злоупотребама!-⁶⁹ се отуђио од грађана и свакодневице друштвено-политичког, а самим тим и економског живота земље, доводећи у крајњој инстанци до грађанске пасивности и незаинтересованости у погледу перспектива и судбине Федерације.

У следећој глави Устава је био разложен мандат Председништва СФРЈ⁷⁰ као колективног представничког тела чије су ингеренције претежно пројектоване на спољној манифестацији државне воље командовања оружаним снагама, објављивања рата и мира, вођења спољње политике земље и усаглашавања ставова, те постизања сагласности у сфери заједничких интереса република и покрајина.⁷¹ Треба поменути такође и она његова овлашћења која су се састојала из предлагања носилаца управе и јавних овлашћења, титулара правосудне власти, као и државних достојанственика у ресорима војске и одбране, те потврду тих одлука претходно усвојених у Законодавном телу . Поред ових, остале су и оне уходане надлежности проглашавања закона, репрезентативне функције у сфери рецепције акредитивних и опозивних писама, као и остале, одомаћене и уобичајене, активности. Организација Председништва у чији састав су улазили чланови бирани од стране њихових надлежних републичких и покрајинских скупштина, самим тим паритетно представљено од стране конститутивних јединица Федерације,⁷² плус председника Савеза комуниста Југославије (наглашено идеолошки параметар у вршењу функција Федерације)-⁷³ рефлектовало је, на посредан начин, положај сваке републике односно покрајине

---

⁶⁹ М. Csanády, *op. cit.*, p. 107-108.

⁷⁰ Председник Тито је покушавао избалансирати етничке различитости и суревњивости са више или мање успеха. Након њега, Председништво је- паритетно представљено од стране свих република и аутономних покрајина, са репрезентацијом свих релевантних етничких група-покушало следити сличан пут. Ипак, показаће се, неуспешно. Види, Т. Várady, *op. cit.*, p. 138., Исто, L. Gulyás, *op. cit.*, o. 166.

⁷¹ ДЕО ЧЕТВРТИ, Глава друга., *op. cit.*

⁷² Показаће се недовољно ауторитативним у даљњим хронолошким фазама југословенског државног бића, што ће бити пропраћено економским заостајањем, те убрзаним јачањем националистичких елемената-што су све обележја која ће се нарочито испољити након смрти доживотног председника. Види, (pdf) *La democratizzazione nei paesi della ex Jugoslavia, processi ed esiti*, p. 329, www.balcanicaucaso.org/content/download/61528/.../TESI%20DEFITIVANOV.pdf..., 27.V 2014.

⁷³ Треба истаћи да су борбе око лидерске позиције унутар Савеза Комуниста Југославије ослабиле након Брионског пленума(1966) и смене Александра Ранковића са врха тајне службе, што је било пропраћено и губитком истакнутог места унутар партијске структуре. Види, S. Bianchini, *La diversita socialista in Jugoslavia-modernizzazione, autogestione e sviluppo democratico dal 1965 ad oggi*, Editoriale Stampa Triestina/Založba Tržaška Tiska, Trieste, 1984, p. 72-83.

у тако уређеној конструкцији државне зграде,⁷⁴ док је задатак Председника Председништва (чији је мандат трајао годину дана), поред примарне обавезе председавања овим колегијалним телом, обухватао и позицију Председника Савета за народну одбрану, као и обавезу представљања општих и заједничких константи државног живота (репрезентација њене воље у земљи и иностранству). Ваљало би још, у тенденцији пројекције средишње константе рада овог Форума, поменути надлежност Председништва у домену избора Савета федерације.

Овим уставним решењем уведена је могућност, како је то конкретно предлагано, избора Јосипа Броза Тита⁷⁵ за доживотног Председника Председништва СФРЈ-е, због, како је наглашавано, његових изузетних заслуга у тековинама народноослободилачке борбе и социјалистичке револуције, постигнућима социјалистичког самоуправљања, као и братства-јединства свих народа и народности Југославије.⁷⁶ Нема потребе посебно истицати како је та одлука, на предлог скупштина република и аутономних покрајина, и усвојена на заједничкој седници оба Већа Савезне скупштине, при чему, уставно гледано, није постојала потреба одређеног квалификованог заступништва делегата на, тим поводом и такав начин сазваној, седници, што је уз довољну већину присутних и гласалих-уз режим тајности у изражавању воље делегата!-ускоро и било учињено. Надлежности Председника Републике поред оних уобичајених у представљању земље, функцији Председника Председништва, командовању оружаним снагама и председавању Саветом за народну одбрану, простирале су се у практично свим сферама јавног живота: приликом проглашавања закона, одлуке о избору СИБ-а, постављању и опозивању амбасадора и дипломатских представника земље, додељивању одликовања, питањима везаним за одбрану и тако редом. Могло би се рећи како нигде није тако доследно спроведено начело јединства државне власти како је то чињено у лику доживотног Председника Републике.

---

⁷⁴ Приметно је како ни федерални, унитарни, са једне стране, и локални, са друге, нису могли, у екстремној варијанти, осигурати опстојност сталне целине. Примери САД-а, Немачке итд., премда у другом и другачијем контексту, рефлектују средишњи, умеренији, пут апсолвирања комплексног питања. Види, R. Petrović, *Il fallito modello, federale della ex Jugoslavia*, a cura di R. Tolomeo, Rubbettino Editore, Catanzaro, 2005, p. 30.

⁷⁵ Постоји гледиште према којем је култ личности Маршала Тита ослабио утицај српске опозиције у супротстављању Уставу из 1974. године. Види, P. Radan, *The Break-Up of Yugoslavia and International Law*, Routledge, London, New York, 2003, p. 148.

⁷⁶ Члан 333. ставови 1. и 2. ДЕО ЧЕТВРТИ, Глава трећа., *op. cit.*

⁷⁷Законодавна као и управна власт (на чији рад је својим ауторитетом могао да утиче!), функција владе (уставна могућност Председника Републике да сазове седницу Савезног извршног већа као и да њоме председава)⁷⁸, а делимично и судијска (оличена у конституционалној солуцији Председника Републике да поставља и опозива носиоце правосудних функција у области војног судства као и војне тужиоце!)-несумњиво говоре у прилог тако унисоно уређене власти.

Сва је прилика како су према уставном тексту замишљена овлашћења и одговорности Председништва имали надасве протоколарни карактер, будући да је апсолутно доминантну позицију у персонификовању атрибута државности, барем за живота, имао доживотни Председник Југославије-Јосип Броз Тито.⁸⁰ Његовим одласком са кормила реморкера (при чему није сасвим извесно у чему се састојала његова улога и функција-да ли да, сликовито изражено, вуче, или, пак, кочи габарите савезне државе!) државне конституције, чини се, како су се из прикрајка појавиле дотле-годинама наталожене и запретене!-присутне различитости, анимозитети и нетрпељивости, а интерес за општи циљ, услед већ поменутих неслагања и нелогичности, пресахнуо у свим, како се то фразеолошки истицало, „порама“ политичког, економског, друштвеног и државног живота.

Позиција Савезног извршног већа је регулисана следећом главом Устава и обухватала је класичне надлежности које свака извршна власт према мерилима стандардне државне организације упражњава: остваривање политике Скупштине СФРЈ, предлагање нормативних аката и доношење уредби, рад на друштвеном плану федерације, буџетска политика, питање одбране земље, утврђивање општих начела унутрашње структуре, као и усклађивање те надзирање рада савезних органа управе, регулисање рада дипломатских и конзуларних представништава земље, оснивање стручних служби, доношење пословника о

---

⁷⁷ Унитарно-централистички модел уређења Југославије је пао заједно са режимом Карађорђевића. Не изгледа нам да је, барем у персоналној равни, оваква тенденција(у другачијем идеолошком кључу) нестала. О моделу Краљевине Југославије-види, А. Floramo, *op. cit.*, p. 12.

⁷⁸ Члан 340. став 1. ДЕО ЧЕТВРТИ, Глава трећа., *op. cit.*

⁷⁹ *Ibid*, Члан 342. став 1. тачка 4. ДЕО ЧЕТВРТИ, Глава трећа.

⁸⁰ Ипак, још пре смрти Јосипа Броза Тита, начињене су уставне реформе које су, између осталог, инаугурисале промене унутар врха партије и државе. Види, Р. Biscaretti di Ruffia, *1988-1990 Un triennio di profonde trasformazioni costituzionali: in Occidente, nell'URSS e negli stati socialisti dell'Est Europeo*, Giuffrè, Milano, 1991, p. 132.

раду, и тако даље.⁸¹ Оно међутим што је одударало од уврежених компетенција извршних органа, премда не толико еклатантно, биле су надлежности у ратификацији оних међународних уовора који нису стриктно потпадали под овлашћења Скупштине СФРЈ. Очекивано, избор овог савезног органа је препуштен Скупштини СФРЈ-е(њеним Већима), уз ексклузивно резервисани предлог Председништва СФРЈ-е у погледу одабира Председника СИБ-а, односно сугестију Председника СИБ-а за избор чланова Већа-уз одговарајућу паритетну заступљеност република и, делимично, покрајина. Савезни секретари у Већу, као уосталом и други носиоци јавних функција у савезној држави, бирани су по основу критеријума подесности такозваног националног кључа. При томе, оставка или разрешење Председника СИБ-а повлачили су, истовремено, демисију свих његових чланова. Приметан је уплив у рад Већа од стране Председништва (чијих, најмање, пет чланова је морало, према слову Устава, бити заступљено у одлучивању носиоца извршне власти у Федерацији). Комплексно питање усаглашавања ставова СИБ-а и републичких односно покрајинских органа и извршних већа које је Централни извршни орган могао, уз претходну сагласност Председништва Републике, регулисати привременим мерама-представљало је очигледан пример неделотворности и нефункционалности у извршавању послова и задатака Федерације. Једини позитиван пример, мада и он знатно лимитиран сложеношћу рада, одлучивања и извршавања надлежности СИБ-а као и других савезних органа (Скупштине и Председништва)-био је практикован у домену питања одговорности чланова СИБ-а као и носилаца других јавних функција у Федерацији, и сводио се, барем формално, на њихову искључиву контролу од стране савезних органа.⁸² Ако се томе придода институт међурепубличких комитета, насталог такође у намери усаглашавања ставова републичких и покрајинских тела са радом Централног ауторитета извршне власт⁸³ добија се комплетна слика о неспособности извршног апарата да релативно брзо и ефикасно спроводи државну вољу на целој својој територији, као и гомилање

---

⁸¹ Члан 347. ДЕО ЧЕТВРТИ, Глава четврта., *op. cit.*

⁸² *Ibid*, Члан 362. став 1, ДЕО ЧЕТВРТИ, Глава четврта.

⁸³ Чиме је извршена децентрализација праћена, како се веровало, потребом јачања социјалистичког самоуправљања, уз истовремено преношење већих овлашћења на радне људе и слабење надлежности централних нивоа власти. Види, Ђ. Ристић, *op. cit.*, р. 821.

чиновничког апарата који ће временом све више оптерећивати државну управу, односно отупити интересовање широких народних слојева у погледу општих интереса заједничке државе.

У следећој глави Устав се фокусирао на могућност оснивања савезних органа управе као и савезних секретаријата чије су надлежности биле одређене у оквирима предвиђеним за извршавање оних послова и задатака који су, сматрало се, доприносили квалитетнијем и потпунијем функционисању Федерације. При том, за ову делатност је била предвиђена надзорна улога како Скупштине СФРЈ-е тако и СИБ-а.⁸⁴ У вршењу овако замишљених управних послова остављена је могућност доношења правилника, наредби и упутстава од стране различитих (поред савезних органа управе и савезних секретаријата) друштвено-политичких организација.

Наредна сфера делатности сложене државе простирала се, како је то регулисано дикцијом уставног текста, на зону носилаца правосудних функција⁸⁵ оличених у виду Савезног суда, Савезног јавног тужилаштва и Савезног друштвеног правобраниоца самоуправљања.⁸⁶ Поред функције Савезног суда у области резервисаној за одлучивање у последњем степену када је за одређено кривично дело предвиђена смртна казна, радило се о најразличитијим питањима везаним за начелне ставове које су заједнички, преко делегата, могли усвајати републички врховни судови, покрајински врховни судови и одговарајући војни судови, док се у погледу избора и разрешења титулара савезног суда, савезног јавног тужиоца, и савезног друштвеног правобраниоца самоуправљања- суверена зона одлучивања сводила на Скупштину СФРЈ.

Позиција Уставног суда Југославије, његова организација и делатност, регулисани су следећом главом Устава.⁸⁷ Поред оних одредби које су прописале конкретно расположива овлашћења-приметне су значајке које лапидарном техником одражавају суштину овог, у свакој земљи свога постојања, цењеног тела. Стога ћемо маниром изузетака и пројекцијом жељених резултата (*de lege*

---

⁸⁴ ДЕО ЧЕТВРТИ, Глава пета., *op. cit.*

⁸⁵ Област која је јасно рефлектовала стање надлежности између република и покрајина са једне, те централних органа власти, са друге стране-које је са мешовитим елементима све више нагињало сувереним овлашћењима федералних јединица. Види, М. Accetto, *op. cit.*, p. 203.

⁸⁶ ДЕО Четврти, Глава шеста., *op. cit.*

⁸⁷ *Ibid*, ДЕО ЧЕТВРТИ, Глава седма.

ferenda!) маркирати његове кључне карактеристике:

Позиција уставног суда и уставног судства која није омогућавала највишој правосудној инстанци вршење оцене уставности(у конкретном случају, устава федералних јединица према уставу федерације!)-⁸⁸у старту је била осуђена на инертност у обављању послова Федерације и, пре или касније, водила у сигурну пропаст.⁸⁹ Управо је тако дефинисана надлежност централног судског ауторитета у уставном систему СФРЈ. Могућност давања мишљења које је Уставном суду Федерације стајало на располагању уколико је држао како су републички односно покрајински уставни „у супротности“ са савезним-премда је јасно како је у конкретном случају овај правни или неправни, стандард, или нестандард, назовимо га већ како хоћемо, кудикамо шири и оставља могућност федералним јединицама да се, готово је извесно, државно-правно заокруже!-Скупштини СФРЈ, није представљала ништа друго већ, лаичким језиком изражено, списак лепих жеља. При томе је било сасвим јасно како практично није постојао апсолутно ефикасан механизам који би омогућио организацију државне власти квалификујући је атрибутима подесним да достојно репрезентују иоле уређену и функционалну државну организацију. Када и ако већ није употребљена одговарајућа формулација према којој би израз „у сагласности“ неупоредиво боље одсликавао однос који је требало да краси позицију уставне стварности у хијерархији конституционалних аката одређене(у нашем случају релацију између Федерације и федералних јединица!)⁹⁰ државне збиље-ништа мање изненађујуће и у складу са горепоменутом позицијом Председника Председништва СФРЈ-е, описаном као најсличнијој персонификацији јединства државне власти, није деловала она датост на основу које су све судије Уставног суда полагале заклетву пред лицем Председника Републике.⁹¹ Решавање сукоба закона, надлежности и томе слично, поред могућности покретања поступка оцене уставности и

---

⁸⁸ О контроли уставности и законитости нормативних аката-види, М. Buzadžić, (pdf) *U susret novom ustavu*, (zbornik radova), Beograd, 2004, str. 215, www.ustavnisud.rs/storage/.../U%20susret%20novom%20ustavu.pdf, 27.V 2014.

⁸⁹ Члан 378. став 1, ДЕО ЧЕТВРТИ, Глава седма., *op. cit.*

⁹⁰ Шире посматрано, у афирмацији тзв. федералног духа који би, мимо уобичајених нормативних оквира, у метаправној равни, изразио приврженост заједничкој статалној креацији. Види, К. Čavoški, *A Half Century of Distorted Constitutionality in Yugoslavia*, Center for Serbian Studies, Belgrade, 1997, p. 30.

⁹¹ Члан 383. став 1. ДЕО ЧЕТВРТИ, Глава седма., *op. cit.*

законитости како је то изложено у Уставу СФРЈ-е из 1974.-нису пружали апсолутно никакве гаранције у погледу пресудног питања везаног за правну природу било које, релативно и барем номинално, ваљано уређене федерације у којој је оцена уставности између највиших законодавних аката федералних јединица-са једне, те највишег акта конституционализма федерације-са друге стране, препуштена искључивој ингеренцији уставног суда федерације.

Повезано са немогућношћу централног ауторитета да гарантује уставни поредак земље, сасвим логично и кохерентно стоје оне одредбе Устава које се односе на његову ревизију (начелно посматрано, према уставној теорији, промена устава може бити потпуна и парцијална). Надлежност за промену Устава (мисли се на комплетну промену) у уставном систему СФРЈ је остављена не само републикама већ и аутономним покрајинама, и према овој одредби-сваки покушај уставне ревизије у земљи био је скопчан са изразито великим потешкоћама.⁹² Цементирању уставне стварности додатно су припомогле и оне одредбе које су за овлашћеног предлагача предвиделе шири број титулара(тридесет делегата Савезног већа, Председништво СФРЈ-е, скупштина републике, скупштина аутономне покрајине, СИВ), при чему је нацрт предлога промене бивао прослеђен скупштинама република односно покрајина, стављен на јавну расправу захтевајући поновну верификацију од стране законодавних тела република и покрајина-претходно двотрећинском већином усвојеног документа у Савезном већу (које је иначе припремало нацрт промене). Дакле, да би се избегле могућности уставних промена постојао је заиста пространи арсенал у рукама кочничара реформи(иначе, у погледу државности република и покрајина-изузетно опортуног уставног документа!). Довољно је било да ма и једна аутономна покрајина, поред подразумеваног обима надлежности република, у процедури комплетне ревизије уставног текста, испољи и најмању резерву, те да он, потом, као такав, не буде прихваћен.

Напоследку, покушајмо у свега неколико реченица окарактерисати правну природу Устава Социјалистичке Федеративне Републике Југославије из 1974. године, документу који је према многобројним стручним опсервацијама одиграо

---

⁹² Ibid, Члан 398. став 1. ДЕО ПЕТИ.

пресудну улогу у дезинтеграцији државне (национале) заједнице јужнословенских народа:

Утопијски интонирани темељи који су лежали у основама доношења Устава, оваплоћени у тековинама народноослободилачког рата и социјалистичке револуције⁹³ и испољени у виду социјалистичког самоуправљања са циљем изградње бескласног друштва-сами по себи недовољно убедљиви да би јемчили трајно и складно функционисање државне организације;

У основним начелима уставног уређења истицано уједињење народа Југославије са могућношћу њиховог партикуларног самоодређења-не искључујући при томе опцију отцепљења-!остављало је простора за најмање двосмислено тумачење програмских циљева настанка Федерације;⁹⁴

Дефинисање сложене државе сведено на општу конфузију у којој се не чини елементарна разлика између савезне државе, федералног односно државног савеза и конфедералног устројства државне целине,⁹⁵ а самим тим и недостатак фактичке моћи у имплементацији тако осмишљеног концепта државног уређења;

Преферирање само једног својинског облика (друштвене својине), уз наглашавање већ поменутог утопијског концепта социјалистичког самоуправљања (преко ОУР-а, СИЗ-ова, итд.) у пројекцији друштвено-економског живота земље, базираног такође на амбициозно пројектованим и најчешће неостваривим друштвеним плановима-проузроковаће затварање република и аутономних покрајина унутар својих самодовољних привредних подручја, и водити економском изнуривању земље;

Делегатски систем без непосредног представљања широких народних слојева

---

⁹³ Већ поменути уставним реформама измењена је и улога оружаних снага тиме што је концепт јединства армије разбијен и сведен на територијалне оквире република и покрајина. Оваква визија ће допринети снажењу територијалне одбране која ће на почетку отворених манифестација кризе представљати оквир за настајање републичких оружанох снага. Види, P. Biscaretti di Ruffia, *op. cit.*, p. 132.

⁹⁴ Практично се радило о нивелисању(уједначавању) доприноса различитих националних структура настанку и опстојности Југославије. Ипак, важно је истаћи да су Србија, као и Црна Гора, крајем деветнаестог столећа стекле своју међународну независност и као такву је уградиле у заједничу државу, док код осталих Република то није био случај. Види, A. N. Dragnich, *op. cit.*, p. 2.

⁹⁵ Поред ове две поменуте тенденције, назовимо их федерално-центрипеталном и конфедерално-центрифугалном, поменимо и унитарну која, такође, може имати федералну варијанту. О федерално-центрипеталном и конфедерално-центрифугалном моделу, и њиховом доприносу дезинтеграцији земље-види, P. Radan, *op. cit.*, p. 141-142.

у представничким телима статалних структура, уз идеолошке перјанице оличене у улогама СКЈ-а, и ССРНЈ-а, те немуште и нефункционалне теоријске поставке самоуправног споразумевања и друштвеног договарања-као основе друштвено-политичког система;⁹⁶

Слободе, права и дужности човека и грађанина обојене доминантним системом вредности тога времена, и недостатком фундаменталних политичких права (слободе штампе, вишестраначког система, општих, непосредних, слободних, поштених и тајних избора);

Концепт одбране земље утемељен на систему општенародне одбране и друштвене самозаштите (изнутра), те активне мирољубиве коегзистенције (споља), уз наглашену улогу војног естаблишмента (посебан друштвени слој поред постојећег чиновничког апарата!)-⁹⁷опредељује државну организацију, придавајући јој поред егзистирајућег партијског и атрибут армијски(гломазан и, показаће се, у круцијалним тренуцима-неефикасан);

Примењено федерално начело у организацији државне власти уз присуство њених многобројних нивоа и структура (скупштине, Председништво СФРЈ-е, СИБ, итд), са оснаженим чиновничким апаратом и, на практичном терену, из основа изврнутим поставкама тако конципиране федералне грађевине, те конзистентном недоследношћу у усклађивању виталних интереса Федерације;

Начело јединства власти-персонификовано у лику и делу доживотног Председника СФРЈ;

Положај Уставног суда земље без могућности, како смо навели, оцене уставности републичких односно покрајинских аката конституционализма у светлу више правне снаге Устава сложене државе-сведен на протоколарну, а

---

⁹⁶ Немушти Закон о удруженом раду, често називан Малим Уставом, је поред несумњивих мањкавости скицирао темеље радних односа, при чему су изостали разложни и објашњиви аргументи тог и таквог привредног развоја, док је у осталим сферама(примера ради, потенцијалних националних противречности, идеолошких и културних различитости итд.) остао несувисло монолитан, што ће рећи оскудан. Види, Т. Várady, *Nemzetiségek Jugoszláviában s a nemzetközi szabályzásesélyei*, (fusnota str. 60.), docplayer.hu/14006540-Varady-tibor-docplayer.hunemzetisegek-jugoszlav..., 27.V 2014.

⁹⁷ Према расположивим подацима из 1971. године у руководећим структурама оружаних снага је било укупно око 70% етничких Срба и Црногораца(у знатнијој мери од националног кључа), док је према проценама из 1974. године у партијском врху било сконцентрисано нешто више од 50%, што је, у основи, осликавало објективно стање бројности националних компоненти. Види, L. Gulyás, *op. cit.*, о. 167.

самим тим, и маргиналну разину!-практично, без утицаја у преломним тренуцима растакања државне (националне) стварности на територији југословенске заједнице;

Изузетно ригидан поступак уставних промена који је чинио немогућном било какву ревизију уставног текста без постигнуте сагласности од стране свих република и аутономних покрајина-учауриће уставну стварност, атрофирати функционалност централних органа власти и довести до јачања центрифугалних на штету центрипеталних сила.

Најзад, извештачен вокабулар⁹⁸ нормативне сфере Устава пропраћен неадекватном фразеологијом и идеолошки интонираном садржином,⁹⁹ уз већ поменути тешко спроводива решења на терену праксе- водиће конфузији, те оставити простора за разна и различита тумачења, која ће у крајњој инстанци погодовати опортунитету политичких елита у дезинтеграцији земље;

Сви поменути параметри-у чијој елаборацији смо искористили опортунитет тренутка и јединствено указану прилику, нешто израженије, детаљистичке анализе!-дали су свој допринос у фалсификовању уставне, а самим тим и друштвене стварности, водећи, напослетку, дезинтеграцији земље.

2.2. ТЕОРИЈА УСТАВНОГ ПРАВА О ПРАВНОЈ ПРИРОДИ СФРЈ-е

Теорија уставног права је, може се рећи, пружила довољно материјала подесног да одговори на питање о правној природи Југославије према тексту Устава из 1974-е. године, као што су, такође, многи аутори-поготово са нашег

---

⁹⁸ На пример, примена термина *народности* који се употребљавао за означавање националних мањина. Види, T. Várady, *Civil Society and National Power*(in, Ágoston, V.,(Ed.), *Autonomy, Challenge and/or Solution*), Matthias Corvinus Publishing Co., Buffalo-Toronto, 1995, о. 159-160.

⁹⁹ Да поменемо само израз братство-јединство свих народа и народности који, наметнут са врха, без аутентичног настојања постизања југословенске кохезионе идеје, јасно је, није могао рачунати на опстојност. Види, J. Pirjevec, *op. cit.*, p. 209.

говорног подручја што је у неку руку и разумљиво!-дали свој немерљиви допринос у разјашњењу по много чему круцијалног документа у уставној реалности друге југословенске државе. Разумљиво је, првенствено, из тог разлога што је динамика догађаја на узбурканом југословенском подручју генерисала такав стицај околности који је, готово све, упитности у државно-правној сфери јавног живота довео у питање. Једино што преостаје научним посленицима у тако креираној атмосфери друштвеног живота јесте да, тражећи закономерности у скоро свим упитностима времена, решење проблема пронађу у највишем правном акту земље.

Отуда ће приступ наслову овог поглавља бити опредељен на два-међусобно раслојена али и узајамно повезана!-колосека, који ће, надамо се, сваки на свој начин пружити одговарајућу слику о правном карактеру Југославије према слову Устава из 1974-е. При томе је сасвим извесно како неки правни писци ни теоретски нису могли вредновати југословенску уставну стварност онакву каква је пројектована током седамдесетих година прошлог столећа, јер нису ни физички били међу нама. Евидентно је такође како су неки теоретичари права, без обзира на, пре свега, спољнополитичку позицију Југославије, били исувише далеко од ње(и у физичком, и у „интелектуалном“ смислу) да би је на адекватан начин третирали и уставно-правно окарактерисали. Сасвим је извесно како из прве категорије не мањка ни оних иностране, нити оних домицилне провенијенције, доступних, на срећу, путем радова из области уставне теорије којима су поставили темеље науке уставног права и чије плодове (будући универзални) данас са задовољством користимо. Исто би се могло рећи и за скупину оних истакнутих(етаблираних) познавалаца правног конституционализма лимитираних на искључиво инострано говорно подручје који су, понекад и врло спорадично, у фокусу својих радова опредељивали теме са правном квалификацијом друге југословенске државе. Најзад, постоји и група оних истакнутих правних посленика који се-иако присутни, било на домаћем односно иностраном терену, у стварности рађања и егзистенције одређених аката уставне садржине на територији Југославије!-из ових или оних разлога нису латили посла у приближавању њихове правне структуре и садржине радозналој читалачкој публици. Рад сваког од њих, може звучати чудно, на свој начин је драгоцен.

Уобичајено се државно уређење друге Југославије, дакле њена организација власти, у правној теорији опредељује између идеје *федерализма* и *конфедерализма*, и, бидући са њима повезану, ону сведену на питање *унитарне државе*. Наш задатак је да начинимо кључну разлику између ова три облика државног уређења. Тако се на уопштен начин промишљање унитарне државе и федерације ставља на један, а оно чија је интенција дефинисање правне природе конфедерације, на сасвим супротан пол. При томе би први пол онако како смо га определили, садржавао у себи два међусобно повезана али ипак различита типа - унитарну државу и федерацију- док би на другом полу била лоцирана конфедерација. Или, како је то у уставној теорији и правној публицистици примећено, унитарна држава и федерација представљају две различите врсте истог рода,¹⁰⁰ док је конфедерација у опсегу посматрања сасвим посебног рода. И у унитарној држави као и у федерацији постоји устав државне организације, док на супрот томе конфедерација поседује међународни уговор којим су се државе чланице конфедералног савеза обавезале на међусобну верност.¹⁰¹ Док се у унитарној држави са, примера ради, постојећим децентрализованим подручјима надлежност децентрализованих ентитета прописује законом, у федералној држави надлежност федералних јединица регулисана је савезним уставом. У федерацији, права и обавезе произашле из надлежности федералних јединица могу бити предмет оцене како уставности тако и законитости, док код децентрализоване унитарне државе централни државни органи могу вршити и политичку контролу опортунитета односно целисходности рада децентрализованих области.¹⁰²

Много је уочљивија, самим тим и једноставнија, диференција која постоји између федерације и конфедерације. Поред већ пројектоване специфичности која детерминише разликовање ова два државно-правна рода, најпростије обележје кадро да пружи одговарајућу слику у њиховом узајамном односу јесте оно према којем федерација представља уставно-правни однос, док је конфедерација

---

¹⁰⁰ Јован Ђорђевић је мишљења како се федерална држава разликује од унитарне унутар два различита типа исте политичке врсте. Ј.С. Ђорђевић, *Основна питања федералне државе*, Геца Кон, Београд, 1940, стр. 18.

¹⁰¹ Према посебно не именује такав облик државног савеза, специфира га постојањем уговора. С. Јовановић, *Држава I*, Геца Кон, Београд, 1936. стр. 274.

¹⁰² Назива их правно-техничким мерилима разликовања федерације од децентрализоване унитарне државе. Ј.С. Ђорђевић, *op. cit.*, стр.20.

производ закљученог међународног уговора. Заједничка одредница која је подесна да премости несумњиве разлике између федерације и конфедерације јесте она која их обе третира у светлу чињенице једне сложене државе.

Уочљиво је како федерација будући да се налази између две међусобно искључиве датости како је то истакнуто у њеном називу (лат. *foedus*-споразум, уговор, у ширем смислу поверење) унитарне државе и конфедерације, сликовито речено, балансира између оних обележја која је могу динамизмом друштвених односа претворити било у унитарну државу, било конфедерацију. Управо у овако перципираном динамичком окружењу је могућно замислити егзистенцију федералне државе. При томе, барем на нивоу теорије и статистике, вероватноћа да се федерална држава преобрати у унитарну је кудикамо већа од оне која допушта могућност конфедерализације до јуче федералне државе.¹⁰³ Док федерација-будући нова држава!- поседује своју територију саткану од територија федералних јединица (обележје које је детерминише, нарочито, у спољним односима!), становништво које је резултат збира грађана федералних јединица (са јединственим држављанством федерације!) и могућношћу субординације над таквим територијално-демографским супстратом(коју она, у већој или мањој мери, и практикује), конфедерација нема своје посебно територијално пространство (имају га државе међународним уговором обавезане према конфедерацији), своје засебно становништво (грађани држава које су се приклониле међународном инструменту поседују држављанство тих држава, а не конфедерације као такве), нити врховну власт над таквим просторно-демографским супстратом.¹⁰⁴ Конфедерација, будући лабав савез између држава-сконцентрисан на прецизно одређене области простирања (спољњи послови, одбрана итд.)- стоји пред избором: или ће се трансформисати у федералну

---

¹⁰³ Александар Хамилтон-један од очева оснивача америчког конституционализма- пишући о лабавим интересним савезима који су у то време егзистирали у Европи, описује судбину која би задесила САД (Америку)да је идентичан оквир примењен на њеном тлу: „...то би нас довело до простог савеза (офанзивног и дефанзивног); постали бисмо, алтернативно, пријатељи и непријатељи једни другима, наши узајамни-завист и ривалитет-хранили би се захваљујући интригама иницираним споља.“ А. Hamilton, J. Jay, J. Madison, *The Federalist*, (Ed. Mittel F Sherman) National Home Library Foundation, Washington D. C. 1937, p. 91.

¹⁰⁴ Пиетро Вирга ово обележје, са којим конфедерација не располаже, назива не постојањем СУПЕРДРЖАВЕ. P. Virga, *Diritto costituzionale*, (IX edizione) Estratto delle parti I e II, Esemplare fuori commercio. Lex Italia.it.2010, , pag. 67., www.lexitalia.it/vari/virga-costituzionale2.htm, 27.V 2014.

државу, или, пак, праметнути у независне државно-правне јединке, у засебне унитарне државе. Историјско искуство упућује на то како су државни савези (на немачком, *Staatenbund*) били, у просторно-временској релацији, ефемерног карактера (примера ради, најмаркантнија конфедерална конструкција, САД, 1776-1789.), исходичећи потом, најчешће, у форми стаменијег савеза-савезне државе (*Bundesstaat*). Добар пример у овом смеру демонстрира Швајцарска, која је, у официјелном називу државе, сачувала назив конфедерације, иако је јасно како поседује сва обележја федералног државног уређења. Уосталом федерације су у савременом свету-барем међу пространим државама са бројним становништвом-најчешћи облик државне организације. Дакле кључна обележја која чине фундаменталну разлику између ова два по роду различита облика сложене државе би била: федерација је савезна држава, док је конфедерација државни савез; федерација је нова држава која располаже уставно пројектованим државним ауторитетом над територијом и становништвом федералних јединица док конфедерација за адресате својих одлука нема непосредно становништво на територијама држава чланица конфедерације; у складу са овим је и обележје које федерацији додељује сопствену територију и становништво (које обухвата територију и становништво федералних јединица), док конфедерација нема свој посебан просторно-демографски опсег (већ га искључиво имају државе обавезане међународним уговором); надаље, федерација осликава уставно-правни однос, док је конфедерација уговорно-правни однос; напослетку, у федералној држави суверенитет је атрибут федерације, насупротив томе, у конфедерацији су суверене државе чланице конфедерације.

На примеру Југославије према Уставу из 1974-е., како смо већ истакли приликом дефинисања државе, није начињена јасна дистинкција између савезне државе (федерације) и државног савеза (конфедерације).¹⁰⁵ Тиме је, поред растегљивости изузетно важне одредбе (можда и у намери стварања оригиналног модела уставног материјала!), без сумње, у његовој значењској равни постигнута конфузија.

Потребно је приметити како је још пре више од једног столећа на примеру

---

¹⁰⁵ Члан 1. ПРВИ ДЕО, *op. cit.*

уставног модела федералне државе - оног примењеног у САД-а - ради помирења жеља за националним јединством и државном независношћу било преко потребно федералним уставом (који је, подразумева се, имао супрематију над уставима федералних јединица!) оделити сфере федерације и федералних јединица, и поред тога снабдети Врховни суд (што није ишло ни лако, ни брзо-али је временом постигнуто!) надлежношћу тумачења уставног текста.¹⁰⁶

Питање које се намеће само по себи и које је тесно повезано са претходним, односи се на нужан услов сваке ваљано уређене државе-онај чије постојање се одражава на проблем *суверенитета* у држави. Како се то често приликом дефинисања државне власти у уставима огромне већине државних заједница на нашој планети истиче, незаобилазан атрибут сваког статалног егзистенцијалног супстрата јесте сувереност. Вероватно нити једно питање у теорији права и државе односно материји уставног права није побудило такав предмет интересовања као оно везано за одређивање не само појма и квалитета, већ и правне природе суверености. Како смо то већ приметили на почетку овог рада, први који је стручно, премда непотпуно, уочио постојање језгра сваког статалног организовања људске заједнице био је Жан Боден.¹⁰⁷ Од њега је отпочела ера покушаја да се овом прилично јасном мада не и у потпуности одређеном појму, профилише садржина и пропише иманентна правна природа. Док је свака нова појава у науци, генерално узев, скопчана са извесним непознаницама, проблем је у овом случају усложњавала и чињеница недовољне развијености и слојевитости језичког апарата који би, мислило се, био у стању да изрази суштину последњег у низу појмова његове тадашње новосрочене дефиниције.¹⁰⁸ Правни мислиоци који су следили након родоначелника овог, несвакидашње важног и не само правног, појма, нису оставили сумњу у погледу тога да ли је она-будући апсолутна и вечна-

---

¹⁰⁶ Мада, персонално, није истицао федералну државну конструкцију, Алберт Ван Дајси је врло језгровито образложио премисе на којима функционише федерализам на примеру САД. Види, A.V. Dicey, *Lectures Introductory to The Study of The Law of The Constitution*, 1Th, Macmillan and Co., London, 1885, p. 132.

¹⁰⁷ J. Bodin, *op. cit.*, p. 24-25.

¹⁰⁸ *POTESTAS* на латинском може да иницира разна, некада и дијаметрално супротна значења. Поред власти може се, такође, говорити о моћи, снази, сили, или оном што се у перцепцији појма, уобичајено везује за ауторитет. Тако, Ch.H. Mcilwan, *Constitutionalism and the Changing World*, Cambridge University Press, 1969, p. 26.

јединствена односно подељена.¹⁰⁹ Међутим, ваља приметити како тиме још и није недвосмислено утврђен коначни опсег обима и садржаја појма суверености.

Једно од становишта вредно помена држи како већ израженој, и понешто штурој, дефиницији треба прићи дескриптивним путем који се састоји у истицању њених најмаркантнијих карактеристика.¹¹⁰

Уколико бисмо покушали обавити овај бременити задатак, суверенитет бисмо дефинисали као највишу, неограничену, недељиву, непреносиву(условно гледано!) и сталну државну власт, при чему је могућно разликовати два њена више или мање испољена вида. Спољашња сувереност-нарочито у визури данашњег стања интернационалне јавности!-квалификује државу споља захтевајући, најмање, три одлике нужне за њено постојање: својство титулара права, обавеза и одговорности у међународним односима и савременој међународној заједници; потом, подесност реализације свога признатог права пред међународним ауторитетом; најзад, одлику садржану у правно-креирајућој способности која се, у конкретном случају, манифестује на плану закључивања међународних уговора и дипломатског општења (одашиљање и пријем дипломатских представника). Некада је прво обележје било конкретизовано у способности вођења рата, да би настанком савремене међународне заједнице под режимом Уједињених нација (решавање међународних конфликта насилним средствима је Повељом Светске организације искључено из расположивих инструмената!), устукнуло пред апстрактнијом и обухватнијом дефиницијом. У историјском току сувереност је имала различите, барем супстанцијално, изражене манифестације, везујући се према првобитном концепту за монарха (у сваком случају за државну организацију), потом квалификујући народ (у смислу пука) за њеног аутентичног носиоца, да би буђењем националних осећања и модерним поимањем нације (у смислу етноса) титулар овог фундаменталног обележја сваке иоле уређене државе била нација. Питање је фундаментално управо из

---

¹⁰⁹ И Русо, као и Хобс-први унутар свог активно делујућег простора *друштвеног уговора*, други у сфери ваљано уређене државе *Левијатана*, су били заговорници мишљења како она може бити само јединствена. Ж.Ж. Русо, *Друштвени уговор*, Филип Вишњић, Београд, 1993, стр. 36., Т. Hobbes, *Leviathan*, р. 7., socserv2.socsci.mcnaster.ca/econ/ugcm/3П3/hobbes/Leviathan.pdf, 22.V 2014., р. 7.

¹¹⁰ Миодраг Јовичић опредељује државну сувереност везујући је за највишу, неограничену и недељиву власт. М. Јовичић, *Савремени федерализам*, Службени гласник, Београд, 2006, стр. 247.

перспективе проницања у срж проблема везаног за опредељивање у погледу титулара суверенитета у федералној држави. Да ли су, другим речима, у федерацији све полуге државне власти које квалификују обим и садржај овог појма сконцентрисане у централној власти (власти федерације), или у рукама федералних јединица? Оно се у драстичном виду поставило и тиме стекло право грађанства онда када су противречности између Севера и Југа на примеру највише проучаваног облика федерализма на свету - оног успостављеног у САД-а - избиле на површину, генеришући исцрпљујући грађански рат који је предмет умовања кабинетских интелектуалаца решио на бојном пољу. Победом снага Севера (становиште о суверенитету федерације, чији је најмаркантнији заступник био Вебстер), наспрам оружаних снага Југа (гледиште о суверенитету федералних јединица са Калхуном на челу као његовим најратоборнијим представником)-дефинитивно је архивирало академске расправе у смеру доминације федерације као аутентичног баштиника суверености државног организма.

Интересантно је и, у вези са овим питањем, вредно помена оно гледиште које на примеру Југославије према уставном акту из 1974-е. године-сматра како потрага за одговором о носиоцу суверенитета у федерацији, профилисана у оквиру грађанске или марксистичке теорије, није кадра изаћи из зачараног круга неподесности у разјашњавању дилеме везане за квалификатив недељивости у опсегу и садржају појма суверенитета када се он посматра из визуре два супротстављена пола федералне структуре, оног федерације-са једне, те федералних јединица-са друге стране.¹¹¹

Није на одмет истовремено приметити ни оно становиште према којем суверенитет у апсолутном смислу не постоји будући да је свака државно-правна јединка, и она са статусом велесиле, стицајем различитих околности, присиљена на извесна ограничења.¹¹² Решење тако обликованог проблема се у уставној стварности, углавном, своди на већ поменута разматрања која у средиште пажње готово сваког правног нормирања постављају неумитност владајућих друштвених

---

¹¹¹ "...Prema tom shvaćanju, u skladu s još od Bodina određenim pojmom suverene vlasti kao jedne i nedeljive...ni federacija ni federativne jedinice ne bi bile države, pa bi federativna država bila pravno nemoguć pojam." S. Sokol, *Federacija, konfederacija i novi ustav SFRJ, Revija odabranih tekstova*, 1990, str. 5.

¹¹² Према овом схватању-сваки суверенитет је релативан. Види, F. Čulinović, *Državnopravni razvitak Jugoslavije*, Zagreb, 1962, str. 290.

односа, најчешће оличених, (нарочито је то случај у области уставног права!), у лицу доминантних политичких снага тога времена. Становиште које у колориту мноштва друштвене целине, приметимо сасвим оправдано, покушава објаснити догматску позицију правног нормирања, како смо истакли-у могућностима које стоје пред сваком неписаним уставом одређеном оригинерном власти!-није у потпуности прихваћена када се аргументовано покушава прићи одређивању титулара суверености унутар федералне државе.¹¹³ Значај који се придаје овом питању произилази из, још најмање, две особености које одређују правну природу суверенитета: ако би се прихватило гледиште које ово круцијално својство државности предаје федералним јединицама, оне би стекле могућност да пониште акте федералне власти, као и, у крајњем случају и у одсудном тренутку, напусте палубу заједничког брода и актом сецесије изађу из тако конципиране државне заједнице. *Ius nullificationis* односно *seccessionis* као права иманента сувереним јединкама да, сходно свом политичком опортунитету и распореду снага у датом историјском контексту, другачије аранжирају организацију и састав одређене државне целине, добила су категоричан и коначан одговор-који се данас може третирати на нивоу уставног аксиома!- из грађанског рата произашлих односи снага на америчком континенту. Природа суверенитета да изнад себе не трпи никакву другу уставом неограничену власт, овакве могућности из каталога расположивих решења изградње федералне грађевине-дефинитивно искључује. Када тако не би било, посебни делови државе, сами нерасполажући атрибутима суверености, би трептајем ока истакли своју *suprema potestas*, а надмоћ централе у уставом дефинисаној надлежности федералне конституције потставили оној њених, до јуче, посебних делова. Тако настали партикуларизам и сепаратизам би, јасно је, ускоро проузроковали-да се сликовито изразимо-артеросклерозу коронарне артерије у државном животу, слабећи њене виталне функције, и напослетку водили ка атрофији и коначном ишчезнућу тако конципиране сложене државе. Случај који се већма одиграо на примеру Југославије према

---

¹¹³ Левенштајн сматра како је актом конституционализма установљен распоред снага у САД где је Федерација-будући носилац суверенитета-слабила федералне јединице, те су оне-претходно нормативно ослабљене-биле принуђене потражити помоћ од Федерације. Види, С. Löwenstein, *Political Power and The Governmental Process*, The University of Chicago Press, Chicago, 1957, p. 294-296.

расположивим решењима Устава из 1974-е. године када су се републике а, сведоци смо, делимично и аутономне покрајине-напречац проглашавале сувереним, да би потом из тако пројектоване друштвене стварности произилазила супрематија највишег акта и мерила оцене уставности сада више не према стандардима конституционализма Федерације већ оним федералних јединица.¹¹⁴ Када је једанпут створен преседан (за шта су, треба признати, постојале могућности у опцијама средишњег уставног ауторитета!), било је потом прилично једноставно одредбе савезног Устава и закона проглашавати неуставним. Критеријум је поремећен у само једној тачки, а перцепција уставне стварности произашла из таквог нормативног и менталног ишчашења је убрзо у изузетној динамици свакодневице све више јачала, губећи из вида некадашњу базичну рефлексију односа снага на подручју, барем у називу државе присутне и номинално, Федерације.

Дакле, потребно је још једанпут нагласити како су могућности федералних јединица као конститутивних елемената савезне државе (поред федерације), да се са позивањем на своју сувереност издигну изнад ауторитета савезне композиције-са могућношћу поништавања (нулификације) аката федералне владе као и издвајања (путем сецесије) из састава заједничког статалног аранжмана!-апсолутно искључене.

Треба имати у виду како су таквом расплету ситуације у случају Југославије кумовале околности које би се уобичајено могле посматрати кроз призму благодарећих на терену склоном етничком подвајању, праћеном синдромом малих разлика и лакоћом којом су националне елите- произашле из дојучерашњег идентичног идеолошког шињела!¹¹⁵ манипулисале јавним мњењем. Није искључено да би се декомпозиција државне структуре, стицајем волшебних околности, исто тако са лакоћом могла рестаурирати да су владајуће елите показале и најмањи интерес останка у некада заједнички креираном подухвату. Правило према којем се нације сусрећу на врху не би изгубило ништа на дословној и практичној аутентичности (у виду заједничког живота), да су којим

---

¹¹⁴ Модел издвајања из заједничке државе који је прво применила Словенија а потом и остале републике. Следили су референдуми, декларације о независности и, напослетку, издвајање. Види, Р. Марковић, *op. cit.*, стр. 141.

¹¹⁵ (*pdf*) *La democratizzazione...op. cit.*, p. 33, 150.

случајем центрипеталне силе-у подложности маса сваковрсној манипулацији!-превагнуле над оним центрифугалним.

Уколико бисмо сада на основу свега изреченог покушали пресликати правни третман државног суверенитета на поље конкретне стварности каква је устоличена у Југославији уставним документом из 1974-е. године, могли бисмо уочити како је већ на нивоу основних начела истицана могућност-будући да су се народи Југославије добровољно ујединили располажући сувереним правом на самоопредељење са могућношћу отцепљења,¹¹⁶ као и да дефинисање државе није спроведено на одговарајући начин (наведена конфузија у маркирању савезне државе-федерација, односно државног савеза-конфедерација!)-¹¹⁷ издвајања(сецесије), која је у погодном моменту могла широм отворити врата и водити ка распаду државне целине. Не само у смеру будућег самоодређења народа (нација у смислу етничитета), већ и у смеру издвајања република онако како су детерминисане међурепубличким границама. Ништа мање није-са аспекта уставне теорије и конкретне југословенске стварности-конфузна ситуација нити са правима народности (онако како смо то већ истакли). У теорији каква је пројектована-ако узмемо у обзир, почев од аутентичног модела федерализма, оног насталог у САД након окончања грађанског рата 1865-е. године када је и у правној теорији решено питање носиоца суверенитета у федералној држави- у протеклих више од једног столећа с'обзиром на право располагања суверенитетом унутар граница омеђених простором федерације.¹¹⁸ Дакле уопште узев, када је и у правној теорији постало очигледно како сувереност - будући (понављамо) највиша, неограничена, недељива, непреносива и стална (перманентна) власт над одређеним просторно-демографским (обухватајући територију и становништво извесне државне заједнице) статалним подручјем - у федерацији, без обзира на евентуалне, ванправне критеријуме њеног дефинисања, искључиво припада федерацији на основу савезним уставом пројектоване надлежности. Овим је наш

---

¹¹⁶ *ОСНОВНО НАЧЕЛО*, *op. cit.*

¹¹⁷ Искрено говорећи, у последњем стадијуму егзистенције СФРЈ-е се-захваљујући, између осталог, контроверзи око федералног и конфедералног државног устројства-владамо маниром рачуна без крчмара. Види, R. Petrović, *op. cit.*, p. 30.

¹¹⁸ Једна од несумњивих пројекција везаних за категоричну зону суверености федерације над целим простором-како федералних јединица, тако и оног федералног подручја-присутна је, такође, код Фридриха. Види, К.Ј. Фридрих, *Конституционална демократија*, Подгорица 2005, стр. 173-174.

задатак, мора се признати, за потребе овог рада знатно олакшан.

Једино је Федерација у крајњој инстанци на југословенском примеру могла бити титулар суверенитета-уколико се одиста тежило аутентичном облику федеративног државног уређења!

Номинално одређење државе као Федерације без одговарајућих механизма заштите њеног уставног поретка као таквог-чак и да се то правдало оригиналношћу друштвеног развитка и аутентичним доприносом социјалистичког самоуправљања изградњи нове социјалне стварности!¹¹⁹ показало се, нису могли спречити насталу конфузију или можда злу намеру у сфери тумачења фундаменталног документа у животу једне земље. Била она дефинисана као савезна држава или државни савез, као федерација или конфедерација, са добровољним уједињењем до могућности-сходно праву народа, изгледа и народности?!-отцепљења, са до краја нејасним нивоом инвеституре конститутивних јединица у домену титулара суверенитета(републике и(ли) покрајине?!)-уколико се већ догодила инверзија темељне уставне логике, у практичној равни и није толико битно.

Помирити право на самоопредељење народа (народности) и република (аутономних покрајина) када то разлози програмираног прагматизма у концепту уједначавања и балансирања ентитета налажу-показаће се сасвим изводљивим.¹²⁰ Наравно, све то уз плаћену цену. Оно што међутим није предмет двојбе јесте чињеница да на нивоу једне од кључних детерминанти федералне државе, оној везаној за мерило суверенитета федерације, Југославија (номинално) према Уставу из 1974-е. године јесте била Федерација, док је суштински (супстанцијално) нагињала конфедералним елементима-¹²¹што ће, показаће се,

---

¹¹⁹ Који ће убрзо издвојити, премда не нарочито транспарентно, нови слој привилегованих управљача самоуправљачког привредног модела-назван новом класом. Види, М. Џилас, *The New Class, Analysis of The Communist System*, Praeger, New York, 1957.

¹²⁰ Милован Бузацић је луцидно приметио како је, у неку руку, залудно уврежена правила академске, поготово уставне, топике применити на решење конкретне и практичне југословенске стварности које и какво је пројектовала и, у финалном, реализовала међународна заједница. Види, М. Бузацић, *Сецесија бивших југословенских република у светлости одлука Уставног суда Југославије*, Службени лист СРЈ, Београд, 1994, стр. 8-9.

¹²¹ Десиће се, практично, парадоксална ситуација када ће се републике некада заједничке државе издвајати и стварати околности које ће одређивати спољашње границе ефективитета и самим тим лимитирати опсег класичне теорије државног суверенитета. О статалном ефективитету и суверенитету-види, Th. Christiakis, *The State as A „Primary Fact“: Some Thoughts on The Principle of*

бити одличан вентил за издување првенствено националних антагонизама, и водити у крајњем збиру растакању државног простора.¹²²

Следећа област од значаја за анализу међународно-правних аспеката југословенске кризе на пољу уставног аранжмана Југославије и из угла практичне примене становишта корифеја конституционализма-везана је за одређење федерације, а самим тим и чињење елементарне дистинкције између унитарне (децентрализоване) државе-са једне, те конфедерације (државног савеза) са друге стране. Опсег њеног хоризонта интересовања односи се, стриктно гледано, на разлоге образовања федерација.

Статистички посматрано федерације на савременој мапи света обухватају највеће, најпространије и најмногољудније државне заједнице. Отуда не изненађује постојање мноштва разлога који леже у темељима настанка федералних државних уређења. Најопштији је *историјски* разлог који (према класификацији појмова према обиму и садржају-назовимо га у ширем смислу) лежи у основи свих осталих. Све остале бисмо, најједноставније изражено, могли класификовати унутар две категорије: прва и кључна у разумевању узрока њиховог настанка сводила би све елементе ове категорије на *социолошку* раван; друга-која није толико евидентна а можда ни значајна-би се свела на арену великог броја различитих импулса које бисмо, као и у првом случају, могли оквалификовати *природним*.¹²³ Такође не би требало изгубити из вида-како смо већ истакли на почетку рада!-да је природа човека у основи сваке друштвене акције. Тако бисмо могли-равнајући се према важећим цивилизацијским стандардима одређене епохе, етаблираном духу времена и доминантним погледима на свет-било у оквиру прве категорије било посебно, издвојити и *академске* разлоге (у чијим основама су интелектуалне струје-пример САД-а са утемељивачима оригиналног и, сва је прилика према оним историјским околностима, непревазиђеног модела федералне државне конструкције!) који

Effectiveness(in,Kohen, G. M.,(Ed.), *Secession-International Law Perspectives*), Cambridge University Press, Cambridge, 2006, p. 138-139.

¹²² Поред постојања националних тензија несумњиво је испољена и склоност ка сецесионизму оних струја за које је Југославија представљала само транзитну станицу., М. Бузацић, *op. cit.*, стр. 4.

¹²³ Ратко Марковић у најважније разлоге образовања федерација набраја етничке, историјске, географске и привредне. Р. Марковић, *op. cit.*, стр. 374.

леже у настанку федералних статалних структура. *Историјски* фактор (у ширем смислу) је најопштији. Он у себи сублимира све остале друштвене као и природне разлоге, а нема сумње и оне које смо назвали академским. Евидентно је како историјски развој са свим својим постигнућима, при чему се нарочито истичу прегнућа човечанства у последња два миленијума-представља непресушан извор за разне експерименте, изуме и, у општем смислу, новитете који су обележили муњевити развој нашег антропоцентричног света. Из прве категорије разлога који на тасу мерила федералне државне структуре претежу стрелицу у позитивном смеру и чији *социолошки* супстрат је непорецив-стајали би *етнички, историјски у ужем смислу* (овога пута ограничени искључиво на сферу настанка и развоја људске заједнице), као и *економски* разлози. *Етнички*¹²⁴ или *национални* разлози као пресудни у настанку федерације су по себи разумљиви. Одликује их постојање више различитих националних особености на одређеном подручју при чему-будући да федерација у себи сублимира различитости истовремено их не асимилујући!-било да се ради о федерацији насталој *збрајањем* (када се, примера ради, више претходно национално хомогених унитарних држава споји и образује федерацију задржавајући при том свој етнички *specificum* унутар федералних јединица новонастале федералне државе!), било да се претходно егзистирајућа унитарна држава (са обиљем националних посебности) *разброји* у федералну омогућавајући таквим етничким специфичностима да унутар својих федералних јединица демонстрирају обележја националне културе.¹²⁵ Могућна је такође и ситуација да се у оквиру јединственог националног подручја уз присуство и других фактора(на примеру већ поменутих академских, економских, природних-географских итд.), конституише федерација која је у потпуности фокусирана, како смо истакли, на једну једину унутар државног подручја постојећу нацију-при

---

¹²⁴ Управо из тог угла је неопходно анализирати могућност остварења евентуалне федерације између држава чланица Европске уније које се нарочито опиру приливу миграната. Очито је да су национални моменти у колективном европском наслеђу још прилично укоревени. Види, P. Filippi, No a Unione Europea dei muri, Si alla Federazione Europea, www.alternativaeuropea.org/.../europa/86-no-a-un-unione-eur..., 27.V 2015.

¹²⁵ Идеја интегралног југословенства је, генерално посматрано, пролазила кроз неколико фаза, почев од *илиризма* до *национализма*. Уобичајена флоскула која је, за дати период опсервације коришћена изражена је у идеји братства и јединства. Наравно, не треба посебно наглашавати да су дometи овог стадијума, такође(барем пракса то потврђује), били скромни. Види, E. Ivetić, *Jugoslavia sognata, Lo Jugoslavismo delle origini*, FrancoAngeli, Storia, Milano, 2012, p. 97.

чему федералне јединице нису подељене према националном кључу. У прва два примера би се, с`обзиром на врсту, радило о *полинационалној* а у трећем о *мононационалној* федерацији.¹²⁶ Исто тако, уколико би се на прва два примера запоставио национални супстрат добила би се такође-како смо то истакли, према критеријуму *збрајања* и *разбрајања*-резултанта две форме унутар идентичне врсте федеративног државног облика. Економски разлози су такође по себи разумљиви.¹²⁷ Не постоји у савременом свету нити у историјском развоју друштво организовано у државу које на целокупном подручју свог простирања може обезбедити идентичан и уравнотежен привредни развој. Ова обележја, негде више а негде мање изражена, доприносе федерализацији тамо где за тим постоји потреба и општа сагласност, са намером да избалансирају или истакну-опет у намери организованијег повезивања!-економску диспропорцију државног механизма.¹²⁸ Следећи фактор који лежи у основи настанка федералног уређења јесте *природни*. Иако у сваком случају мање присутан, ипак незаобилазан када је реч о узроцима који могу довести до креирања неких од облика федерација. Уочљиво је да на оним територијама где су климатски фактори различити, уз постојање и других особености географске природе погодних за повлачење федералних међа(примера ради-планински врхови, вододелнице и водосливнице, сливови река)-управо овај фактор може пресудно исходичити настанку федералне државе. Поред горепоменуто два облика федералних уређења-*мононационалних* и *полинационалних*¹²⁹ те федерација насталих *збрајањем* и *раздвајањем*-потребно је истаћи и федерације са *константном* односно *варијабилном структуром*, те федерације са *простим* односно *сложеним саставом*. Код федерација са *константном структуром*-како им назив казује- број федералних јединица као и

---

¹²⁶ A.G. Gagnon, *Oltre La „Nazione Unificatrice“*, in *difesa del federalismo multinazionale*, Bononia University Press, Bologna, 2008, p. 18.

¹²⁷ Они су се у коначном, поред свих несумњивих противречности у животу Југославије, свели на ризину националних економија којима су се републике затварале у своје аутархичне забране. Види, S. Bianchini, *Sarajevo, le radici dell'odio: identità e destino dei popoli balcanici*, Edizioni Associate, Roma, 1993, p. 47.

¹²⁸ Чињеница је како евро-зона пружа веће могућности оним земљама које у њој партиципирају. Ипак, остаје приметно да она истовремено не значи и федералну структуру Европе која би, објективно посматрано, изнивелисала економске различитости и постигла уједначен животни стандард већине њених грађана. Види, P. Filippi, *Perche SI alla Federazione Europea-perche NO all'euroscetticismo*, www.alternativaeuropea.org/.../51-perche-si-alla-federazione-..., 27.V 2014.

¹²⁹ Наравно, посматрано у контексту изван модела једне нације као везивног ткива опстојности федерације. Види, A.G. Gagnon, *op. cit.*, p. 18.

обухват федералног подручја остају идентични и непроменљиви. Код оних са *варијабилном структуром* број федералних јединица а самим тим и територијални домашај федералног подручја су променљиви (било да се дозвољава пријем нових држава у састав федерације, било реорганизацијом постојећег федералног подручја-повећавањем односно смањивањем броја федералних јединица-било, у коначном, опцијом издвајања из састава федерације!)-што су све могућности које су у стабилном правном поретку унапред прописане уставом. Сасвим је извесно како трећа опција-будући да, како смо већ истакли, федералне јединице према аксиоматски одређеном појму федерације не располажу правима нулификације федералних прописа нити сецесије из јединственог простора федералне структуре!-остаје на нивоу пуке теорије.

Наравно, наглашавамо, посве је другачија ситуација уколико се ради о општој сагласности федералних јединица око услова и модалитета декомпозиције федералне структуре. Ова солуција је у случају Југославије, услед несрећног споја величине конститутивних јединица односно бројности и распореда националних ентитета(чињенице постојања територијално релативно хомогених националних компоненти-што је могло, да је било добре воље, бити верификовано правом на самоопредељење!)-намерним и тенденциозним пледирањем за очувањем административних(неприродних!) граница, односно цепањем природне везе између идентичних етничких елемената-унапред отписана.¹³⁰

Када се ради о федерацијама са *простим* и *сложеним саставом*, важно је уочити како је ово мерило деобе последица постојања територија са различитим правним статусом унутар федералне структуре. У неким федерацијама поред простора федералних јединица и целокупног федералног подручја - постоје и подручја која имају посве специфичан државно-правни статус. Најподеснији пример у том смеру би представљале - опет према домицилу родоначелника оригиналног федералног модела и територији где је дошло до његове практичне и по свему судећи успешне реализације- САД-е, где поред простора федералних јединица егзистира и главни град Вашингтон који спада у подручје Федерације.

---

¹³⁰ Потпомогнута улогом међународне заједнице која је покушала, како ћемо видети, акте сецесије номинализовати дисолуцијом у случају СФРЈ-е, односно добровољне дисапоцијације на примеру СССР-а. Види, S. Mancini, *Costituzionalismo, Federalismo e Secessione(saggi e articoli)*, *Istituzioni del federalismo, Rivista di studi giuridici e politici*, XXXV, No. 4, Bologna, 2014, p. 805.

Уопштено гледајући могућно је код примера федерација са *сложеним саставом*, поред простора федералних јединица и федерације, уочити различити правни статус одређених територијалних домена. За потребе овог рада нећемо обухватније елаборирати овај критеријум разврставања федерација, осим што ћемо истаћи како европске федерације унутар федералног подручја обухватају махом територије федералних јединица-те би сходно томе демонстрирале федерације са *простим саставом*-док би ваневропске федералне државе, маркантан је пример САД-а, осликавале федерације са *сложеним саставом* у којима територија федерације поред подручја федералних јединица обухвата и друге просторне одреднице (могућност маркирања главних градова федералних јединица кроз призму искључиве територијалне припадности федералном опсегу!), или већ поменути пример града Вашингтона који, будући да је средишњи административни центар, територијално припада Федерацији.

Језгровитом анализом разлога настанка федералних држава, као и мерила на основу којих се врши сортирање федералних структура-омогућили смо приступ у зону вредновања правне природе сложене државе. Очигледно је-како смо то руководећи се примерима дефиниције савезне државе као и начелима њеног настанка већ истакли-да Југославија своје постојање може захвалити безмало свим наведеним разлозима. Оно што чини особеност у њеној федералној конституцији-јесу постојање, специфичности и учесталости тих разлога и мерила. Почевши од историјских разлога у ширем смислу који су по себи подразумевајући, преко оних академске природе за чију анализу на овом месту постоје само прелиминарне претпоставке-задржаћемо се на оним националног, историјског у ужем смислу, економског (привредног)¹³¹ и природног (географског) карактера. Када је идеја југословенства¹³² за коју су, историјски посматрано, у дужем временском периоду постојале одређене опипљиве премисе, као и унисони гласови са различитих страна некада заједничког простора!-коначно остварена(без обзира на све њене конкретне слабости!), може се рећи да

---

¹³¹ Различити привредни развој је од настанка оптерећивао живот Југославије која је одлукама АВНОЈ-а(1943) конституисана на федералном принципу. Од окончања Другог светског рата тежило се постизању, по многим, уникатног модела економског развоја оваплоћеног у социјалистичком самоуправљању. Устав из 1974. године је свео ниво самоуправљања на радне људе, настојећи елиминисати текнократске слојеве. Види, Е. Kardelj, *op. cit.*, str. 261.

¹³² Е. Ivetić, *op. cit.*, p. 97.

су академске расправе свеле њен, у објективној реалности, кореспондирајући оквир на онај практични који је више него било који други био власан објаснити све остале разлоге у прилогу настанка федералног уређења. Како смо већ приметили, националне посебности су заговарале федерацију ради истицања њених особености у колориту културолошких образаца. Они разлози историјске (у ужем смислу) природе су били пројектовани у, мора се рећи, специфичној ситуацији проистеклој из два, до тада невиђена, рата током двадесетог столећа и последицама које су оставили на савременике. Економски разлози су били иницирани предностима којима величина тржишта, бројност становништва, располагање природним богатствима и, не безначајна, чињеница постојања дуге морске обале-очигледно погодују.¹³³ Исто то би се могло рећи и за оне географске природе који су, више-мање, заокружили државни простор у сваком смикслу. Обзиром да за свестранију анализу свих поменутих параметара овога пута нема простора, довољно ће бити уочити како су управо приказане карактеристике у просторно-временском смислу - захваљујући свом постојању, специфичностима и учесталости(када је ниво економског развоја достигао, имајући у виду оправдане критике на рачун дириговане економије, најбоље показатеље у историји овога тла!¹³⁴) - дошле у међусобну супротност, водећи кормило државе у евидентну дисхармонију. Само ефекти свих ових параметара у тоталитету могу пружити ваљану слику о томе где се данас налазе некадашње републике и покрајине заједничке државе. Истргнуће националних, економских, географских и томе сличних разлога, без увиђања компаративних предности-лишено је сваког иоле објективног третмана.

Пре него што приступимо завршној елаборацији везаној за правну природу Југославије према Уставу из 1974-е. године-онако како је оквалификована од стране еминентних ауторитета на терену уставног права-биће неопходно сачинити краћи осврт на питање поделе надлежности у оквиру федерално уређене државе.

---

¹³³ Евидентно су смрћу доживотног председника Југославије испливале на површину незавидне, мерено аршинима онога времена, економске прилике, праћене идеолошким и другим разлозима. Види, J. Pirjevec, *Le guerre jugoslave*, Giulio Einaudi, Torino, 2001, p. 26.

¹³⁴ Да би, већ поменути, испренији део технолошке елите-по нашем скромном суду, прецизно назване нова класа-преко ноћи прометнуо свој идеолошки шињел у националистичку одежду. Види, M. Đilas, *op. cit.*

Један од најзначајнијих параметара у атрибутима федералне државе односи се на примену *федералног начела*. Федерално начело-теоријски неопходно у свакој државној организацији која преферира федерални концепт!-бисмо могли одредити као стандард, мерило или критеријум на основу којег се врши подела надлежности између федерације и федералних јединица унутар склопа сложене, односно савезне државе. Од заступљености федералног начела у организацији државне власти зависи да ли ће она одиста сачувати обележја федерације или ће(уколико федерални принцип ишчезне) склизнути у унитарну (чешће), или конфедералну (знатно ређе) државну организацију. Уколико је оно доследно спроведено у структури државне грађевине ће се моћи уочити елементи који остављају федералним јединицама аутентично поље дејства у циљу доношења сопствених прописа (како у сфери усвајања властитих устава, тако и закона), или ће се у супротном цела концептуална пројекција федерације извргнути у нешто сасвим друго. Приметно је како су савремене федерације, поменимо пример Немачке-захваљујући највише свом доследно спроведеном принципу федералног уређења (кроз федералним уставом прописно одељену надлежност федералних органа односно органа федералних јединица)-узорно организоване државе које кроз владавину права, импресиван економски развој,¹³⁵ и завидна цивилизацијска достигнућа демонстрирају своју зрелост и вишефункционалност. Слојевитост којом федерација(уколико је заиста ваљано конципирана!) успева да премостги већину од својих мањкавости које се у животу федералне структуре и, готово је извесно, скоро сваке државе на нашој планети пре или касније испољавају, као и њена спремност да подмири најразноврсније апетите својих грађана(доприносећи тиме њиховом добру и општем благостању)-демонстрира чињеница према којој у данас постојећој федералној стварности већина федерација бележи снажан економски развој праћен повећањем стопе природног прираштаја.

Комплетнији закључак о обележјима федерализма на примеру Југославије према одредбама Устава из 1974-е. године ће морати да сачека преглед, према нашем суду последњег-поред дефинисања *федерације* на полу између *унитарне*

---

¹³⁵ Уопштено посматрано, могло би се закључити како је конгломерат *источњачког, херојско-патријархалног и модерно-европског* ритма живота била подесна парадигма за изражен и приметан економски развој. О ова три темперамента радне енергије-види, Dvorniković Vladimir: *Karakterologija Jugoslovena*(fototipско izdanje), Prosveta, Beograd, 1990, str. 651-669.

(децентрализоване) државе и конфедерације, одређивања питања суверенитета те његовог титулара у федералној држави и оног везаног за *разлоге настанка федералне државне структуре*-елемента, вероватно и кључног у разумевању правне природе федерализма, *федералног начела* везаног за расподелу надлежности између федерације и федералних јединица у организацији сложене (савезне) државе.¹³⁶ Питање носиоца надлежности у одређивању надлежности савезне државе (федерације и федералних јединица) смо овлаш дотакли маркирањем титулара суверенитета у федерално конципираној структури државне зграде. Изгледа да је питање надлежности надлежности (на немачком, *Kompetenz-Kompetenz*) у уставној теорији апсолвирано, како смо навели, окончањем четворогодишњег рата у САД-а када су теоретске расправе у погледу носиоца суверенитета-да ли Федерација или федералне јединице?-пресахнуле пред, на бојном пољу одбрањеном, федералистичком(федералном) дискурсу снага Севера. Да одговор међутим не би био тако једнозначан побринула се, поред академске, и објективна реалност манифестована у већ дуже него столетној пракси усложњавања различитих модела федералних структура. Странпутице на путу разумевања субјекта прописивања надлежности у федерацији произилазе како из, већ поменутог, питања титулара суверенитета, тако и, динамизмом односа, условљеној стварности у њеној већ етаблираној историјској константи.

Оно што је међутим евидентно и око чега спора у правној теорији нема, везано је за устав савезне државе као једини квалификатив одређивања надлежности федерације и федералних јединица унутар савезне државе.¹³⁷ При том је извесно како природа устава као регулатора и коректора целокупног државно-правног нофрмирања својим значајем бива очигледна.¹³⁸ Идентичан став

---

¹³⁶ Ове параметре би требало да има у виду Европска Унија када покушава да уреди свој простор заједничког живота. Види, М. Accetto, *op. cit.*, р. 192.

¹³⁷ К.С. Wheare, *Federal Government*, Oxford University Press, London, 1956, р. 55. Премда не говоре експлицитно о-савезним уставом регулисаном надлежности између федерације и федералних јединица, пишући о супрематiji устава не остављају простора сумњи. Види, А.В. Dicey, *op. cit.*, р. 132., С.Ф. Strong, *Modern Political Constitutions*, Sidewick and Jackson, London, 1963, р. 105.

¹³⁸ Ђовани Сартори пореди посао творца уставних норми са задатком инжињера који пројектује зграде и од чијег учинка зависи да ли ће градске насеобине живети у хармонији или бити изложене варљивости, не толико снажних и спорадичних, сеизмолошких потреса. Види, Ђ. Sartori, *Uporedni ustavni inženjering*, Filip Višnjić, Beograd, 2003, str. 228.

присутан је и код аутора домицилне језичке провенијенције.¹³⁹ Да би се отклониле евентуалне недоумице у погледу другопоменутог параметра који може да отежа одређивање места у којем је аксиоматски-на нивоу теорије-сконцентрисана надлежност одређивања надлежности унутар федерације, биће прелиминарно довољно рећи како строга одела надлежности између Федерације и федералних јединица каква је била пројектована у Уставу САД-а приликом стварања федерације није, под утицајем историјских околности, више тако оштро изражена (о садржају ове теме ће се-као и о већ потегнутим питањима-комплетнија слика стећи на завршним страницама поглавља, приликом конкретне и у правној теорији експлициране анализе текста Устава СФРЈ из 1974-е. године).

Дакле одређивање надлежности у оквиру федералне државе препуштено је савезном уставу при чему, наравно, федералне јединице имају могућност утицаја на тако пројектовану уставну регулацију. Оно што је значајно истаћи јесте да од поделе надлежности унутар савезне државе зависи у највећој мери да ли ће она у потпуности задржати атрибуте федералне статалне структуре или не. Појам федералне државе би био обесмишљен уколико би само савезна држава (федерација), или федералне јединице-искључиво располагали свим надлежностима.

Овај критеријум који нам говори у којем опсегу унутар федералне државе је извршена вертикална стратификација права и обавеза (изведених из уставом савезне државе прописане надлежности!) између федерације са једне и федералних јединица са друге стране-назива се *федерално начело*.¹⁴⁰ Уколико је оно у уставу федерације више изражено, што ће рећи, ако је поред подразумевајуће зоне надлежности федералних структура остављена могућност за шире деловање федералних јединица-ради се о шире испољеном федералном начелу. И обрнуто, уколико оно поред уобичајених и по себи разумљивих надлежности федерације минимализује-сводећи их на занемарљиве-надлежности федералних јединица, реч је о слабије израженом федералном начелу. Сасвим је

---

¹³⁹ М. Јовичић, Елементи конфедерализма у југословенском федералном уређењу, *Градина-Ниву/1987*, стр.157-167., Р. Марковић, *op.cit.*, стр. 385.

¹⁴⁰ Које се, према неким, у финалној дисолуцији државне организације каква је била Југославија посматра кроз призму центрипеталних(читај-великосрпских) стремљења, док се, свакако правичнији дискурс, своди на индипендистичке претензије федералних јединица манифестоване кроз поткопавање конститутивних темеља државне целине. Види, М. Accetto, *op. cit.*, р. 216.

извесно како би теоријске основе федерализма биле изневерене (уосталом разлози образовања сложених државних структура каква је, без сумње, федерација, говоре у прилог њиховог настанка!) уколико би у тако уређеној држави мноштво асимиловало посебности, општости анулирале партикуларизме, а колорит многобројних различитости устукнуо пред унисоношћу-бришући тиме разлике између унитарне државе и федерације.

Примена федералног начела је једна од кључних тема расправе сваког ваљано уређеног федералног амбијента. У уставној теорији до данас-независно од, како смо истакли, строжијег или умеренијег приступа у одређивању надлежности федерације и федералних јединица-постоје два начина уређивања овог питања. Према првом, надлежности федерације су еnumerативно одређене, што значи да у савезном уставу постоји прецизан каталог права и обавеза федералних органа (позитивна нумерација) којима је јасно дефинисано поље њених државних ингеренција. При томе, све остале-у уставу не регулисане!-области спадају у домен федералних јединица. У овом случају, реч је о више израженом федералном начелу као и о претпоставци надлежности у корист федералних јединица.¹⁴¹ Уколико је, пак, савезним уставом прописана надлежност федералних јединица у њиховој искључивој зони-остављајући федералним структурама да обављају сва остала овлашћења-ради се о мање израженом федералном начелу.¹⁴² Могућно је приметити како је први модел примене федералног начела више заступљен у савезним државама које своје порекло и постојање изводе из некада самосталних државних организација (Конфедерација САД, Швајцарска), док је други критеријум примене федералног начела одлика оних држава које су пре установљавања федералног државног модела прошле кроз неку врсту централистички (унитарно) организоване државне заједнице. Не треба посебно истицати како је само први образац-у намери премошћавања јединства и посебности у равни федералне конструкције пројектоване државе (и у случају да је добрано уставно утемељен)-одраз ваљаности у перцепцији федералног државног модела. Овако одређен приступ федералном начелу

---

¹⁴¹ К. Wheare, *op. cit.*, p. 83-84. Идентично и, В. Schwartz, *American Constitutional Law*, Cambridge University Press, 1955, p. 30.

¹⁴² На први случај рефлектује федерализам САД и Швајцарске, док је мање изражену примену федералног начела објаснио на примеру СССР-а. Види, Ј. Ђорђевић, *op. cit.*, стр. 265.

представља његову садржинску компоненту која омогућава регулисање најразноврснијих области подразумевајућих у свакодневном државном животу.

Поред ове, на таласу логичке смислености, уочава се такође њена формална компонента која се манифестује кроз конкретне облике преко којих се обављају послови најразноврсније садржине. Ови послови су поверени разним органима. Треба рећи како је овако строга и помало ригидна класификација надлежности унутар федералне државе резултат, како смо поменули, стриктне одељености права и обавеза како су оне пројектоване у земљама родоначелницама федералног модела (првенствено САД). Временом се ова строгост ублажавала не генеришући више и искључиво(с'обзиром на чињеницу видљиву у одређеним ситуацијама када је постигнута минимална сагласност у погледу формирања федерације!) ривалитет, већ и већу корпоративност, уасглашеност, чак хармонизацију односа између федералних структура. Стога је у уставној теорији преовладало становиште које је тај први модел статалног организовања унутар сложене државе каква је федерација-називало двојним федерализмом.¹⁴³ Од круцијалне важности је уочити како је поред овог облика федерализма, временом настао и други-можда не толико очигледан, можда не и именован,¹⁴⁴ али фактографски констатован. Тај облик федералног уређења омогућио је да се поред стриктно маркираних надлежности федерације и федералних јединица у оквирима сложене државе-издвоје и оне чија је природа захтевала сарадњу између ова два пола федералне државе. Тако су, као резултат усложњавања федералне структуре као и достизања усаглашеног нивоа некада децидирано омеђених федералних полова, настале мешовите надлежности. Мешовите надлежности, поред тога што су на други начин перципирале федералну стварност, су у супстанцијалном смислу довеле до два међусобно искључива метода њиховог остваривања. Ради се о два—у дотадашњем развоју федерације непозната!-начина превазилажења дисбаланса насталих на тасовима различитих специфичних тежина маркантних полова њене структуре.

---

¹⁴³ Насупрот двојном уочава и кооперативни федерализам који је-поготово према уставном решењу из 1974.- особеност Југославије. М. Јовичић, *Савремени федерализам*, стр. 179. Исто, В. Кутлешић, *Расподела законодавне надлежности између федерације и федералних јединица у развоју југословенског федерализма*, Београд, 1984, стр. 20.

¹⁴⁴ К. Wheare, *op. cit.*, str. 79. Исто, Р. Марковић, *op. cit.*, стр. 388.

Поменути два важна модуса спровођења мешовитих надлежности у сложеној држави су: паралелан и конкурентан. Сводећи своје уставом прописане надлежности на три кључне-законодавну, извршну и судску-реализација мешовите надлежности путем паралелног метода омогућава и федерацији и федералним јединицама узајамну партиципацију у њеном остваривању.¹⁴⁵ Дакле обављање легислативне компоненте у вршењу државне власти чини могућним обема странама доношење сопствених закона у идентичној материји. Реч је о два различита законодавна титулара чији однос опредељује саставна свеза. Најчешће се овај однос манифестује у оквирној правно-креирајућој надлежности федерације која бива употпуњена детаљном законодавном разрадом од стране федералних јединица. Код конкурентне надлежности предмет правног нормирања је такође идентичан, али се у сфери важења тако креираних правних прописа нормативне алтернативе федерације и федералних јединица узајамно искључују. Ради се о, примера ради, могућности доношења закона у одређеној области који истовремено (паралелно) не могу егзистирати. Ова релација између различитих полова савезне државе искључује њихову партиципацију у погледу предмета легислативног подручја-карактеришући је аутентичном зоном правног нормирања федерације и федералних јединица. Њена супротстављена (конкурентна) природа-будући да је, како смо то истакли, само федерација у оквиру савезне државе (не и федералне јединице) правно суверена!-најчешће се испољава у уставној могућности федералних статалних структура у сфери усвајања закона у одређеним областима, истовремено остављајући могућност федералним јединицама да-из разлога које бисмо могли именовати различитим и случајевима када федерација у том сегменту није ажурна-!својом законодавном делатношћу испуне упражњени правни простор. Опција истовременог постојања и савезних и федералних нормативних аката у идентичној материји код конкурентске надлежности не постоји, што, како смо приметили, код паралелне (где федерација углавном, како смо навели, усвајајући нормативне скелете-препуштајући федералним јединицама њихову даљњу, претежно садржинску

---

¹⁴⁵ Проблем је, међутим, био у томе што сама дефиниција државе, како смо видели, да ли у форми савезне државе или државне заједнице, није никада могла јасно разлучити ингеренције између централних органа, са једне, и република и покрајина, са друге стране. Види, *ЧЛАН 1, ПРВИ ДЕО., op. cit.*

разраду) надлежности није случај.

Када бисмо сада подвргли анализи и овај сегмент разматрања који дистрибуцијом *федералног начела*, поред три горепоменућа обележја, пресудно утиче на облик и карактеристике федералне структуре, те га пресликали на уставну стварност Југославије из 1974-е. године, могли бисмо уочити следеће особености: дефиниција државне заједнице како је начињена оставља простор сумњи у погледу не само примене федералног начела већ и око тога о којем облику државног уређења (федералном или конфедералном) се уопште ради;¹⁴⁶ уколико прихватимо становиште-које је номинално непорециво!-да је југословенска државна заједница била Федерација (име државе је Социјалистичка Федеративна Република Југославија) остају двојбе, првенствено услед немушних језичких формулација (готово целокупна област грађанског права, онако како је установљена још од старе Роме, је извитоперена!), те створених вештачких конструкција у погледу могућности њеног практичног функционисања; питање титулара суверености у Федерацији-будући да су републике и покрајине имале сопствене уставе (што је ређа појава у компаративној уставној пракси), као и могућност непосредног извршавања савезних прописа; исто тако, поред изузетно ригидног режима уставних промена (за шта је била неопходна сагласност свих република и аутономних покрајина!), ишла је и чињеница која је позицију Уставног суда Федерације-услед прописане могућности контролора републичких (покрајинских) закона у односу на савезне (провера се вршила не у домену, како би то било разумљиво, њихове сагласности, већ искључиво разлогом забране постојања супротности!)¹⁴⁷, као и могућности(без права нулификације!) пружања, само, мишљења Скупштини СФРЈ уколико је сматрао да су републички (покрајински) уставни у супротности са Уставом Федерације¹⁴⁸-прилично маргинализована и готово илузорна; поред паралелне надлежности федерације и федералних јединица (примена федералног начела) постојала је и конкурентна-¹⁴⁹премда, генерално узев, треба имати у виду како текст Устава, услед наведених

---

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ *Ibid.*, Члан 375. став 1. тачка 2. ДЕО ЧЕТВРТИ, Глава седма.

¹⁴⁸ *Ibid.*, Члан 378. став 1. ДЕО ЧЕТВРТИ, Глава седма.

¹⁴⁹ Члан 302. став 2. Устава СР Србије из 1974, <http://ssc.digital.bkp.nb.rs/documenta/Ra-ustav-1974>, 27.V 2014.

нелогичности, није пружао сигурну теоријску и мисаону(логичку!) подлогу, те га је стога корисније третирати кроз окулар праксе.

Напоследку, идући логиком напомена учињених на почетку овог поглавља, неопходно је навести корифеје правне струке-како унутрашње, тако и оне иностране провенијенције- чија гледишта о правној природи Јуославије према Уставу из 1974-е. године представљају неопходан коректив сваког, иоле аргументованог, приступа овој сложеној теми.

Од аутора чији приступ овој материји је, услед ових или оних разлога, био лимитиран, настојаћемо да се у виду прелиминарних напомена сконцентришемо на она становишта која питању прилазе са историјског аспекта. И најмањи историјски дискурс у животу једне државе представља неисцрпан, а самим тим, и нужан елемент њене свеобухватне анализе. Олакшавајућу околност по нас представља чињеница која у фокусу предмета истраживања потражује искључиво оне факторе који су власни пружити објашњење у вези са разлозима федерализације Југославије, док је отежавајућа она која није кадра једнозначно одредити те исте факторе.

Од тренутка настанка југословенске државе након Великим ратом устоличеног државно-правног поретка, ембриони државног уређења-било ка савезној држави или државном савезу-су уочљиви у административној подели државне територије на Бановине.¹⁵⁰ Разлози за тако конципирану државну заједницу су комплекснији и, за потребе овог рада, не претерано битни, да би се приступило њиховој комплетнијој анализи. Оно што је важно приметити јесте чињеница како се у друштвеном контексту ти исти разлози могу уочити као пресудни приликом анализе дезинтеграције, уставним актом из 1974. успостављене, државне заједнице Југославије. Такође, још једанпут је потребно нагласити како се термини *дезинтеграција*, односно *федерација*, као и израз *државна заједница*-у овом раду употребљавају у генеричком, а не само у смислу и значењу који им је према појмовном одређењу (обиму и садржају) иманентан (будући да овакве лингвистичке квалификације, у крајњем збиру, неће

---

¹⁵⁰ Законом о називу и подели Краљевине на управна подручја од 3. октобра 1929-е. године Југославија је први пут федерализована-конфедерализована. Види, Л. Костић, *Уставно право*, ЗИПС-СРС, Земун-Београд, 2000, стр. 167-169.

доминантно утицати на концепцију рада-остаје на читаоцу да их у том смеру сам определи). Аксиоматски гледано, федерални државно-правни ракурс у организацији власти на територији друге Југославије (прву смо поменули уопштено је посматрајући у контексту статално-правног режима Краљевине!), је датирао из 1943-е. године и заснивао се на одлукама АВНОЈ-а.¹⁵¹ Након Другог светског рата успостављена сфера правног конституционализма, чијој свестранијој анализи не можемо нити бисмо требали прићи услед ограничености простора, инаугурисала је уставне аранжмане из 1946., 1953 (уставни закон), и 1963. године. Опште обележје ова три документа би се, најпотпуније, могло одредити у идеолошком смислу линијом доследног спровођења тековина произашлих из постигнућа народноослободилачког рата и социјалистичке револуције, док би-што је значајније-у контексту опсервација федералне композиције земље нагласак био на слабије израженој примени федералног начела. Доминантна позиција тако конципираних федералних органа је стога могла бити-без претераног удубљивања у концепцијски и реални садржај уставних арамжмана!-протумачена у контексту унитарно пројектоване стварности.¹⁵² Приметно је такође како је Југославија након резолуције Коминформа, осудивши модел свог идеолошког узора, кренула сопственим путем развоја, који ће се, поред изградње концепта социјалистичког самоуправљања изразити у доследно спроведеном режиму аутентичне Федерације.¹⁵³ Сва ова гледишта би, поред тежње ка једнозначном осликавању правне природе југословенске државне организације, могла исто тако водити и ка застрањивању у погледу њеног истинског државно-правног супстанцијалног колорита. Без обзира на показатеље у добром, као и оне испољене у супротном смеру, остаје константа која у маркирању суштине државно-правног развоја Југославије не може пренебрегнути скретање са курса који је у равни решења пројектован од стране њеног идеолошког корифеја оличеног у СССР-у, тежњу ка

---

¹⁵¹ Ради се, уколико се државно-правни развој Југославије посматра у свом тоталитету, о трећој фази у федерализацији земље. Према, F. Ćulinović, *op. cit.*, str. 120-122.

¹⁵² Присутно је гледиште према којем су кључне карактеристике аката правног конституционализма резултат, пре свега, идеолошког, а потом и федералног модела пресликаних са совјетског узора. Биди, С.F. Strong, *op. cit.*, p. 128-131.

¹⁵³ Залагањем за доследно спровођење револуције пролетаријата праћене поставком о неумитном одумирању класичних функција државе. Тако, P. Biscaretti di Ruffia, *L'amministrazione locale in Europa*, Giuffrè, Milano, 1969, pag. 11.

федерализацији земље услед већ тада манифестованих разлика између владајућих слојева инфилтрираних националним елитама, као и артифицијелно замишљених солуција (примера ради-социјалистичко самоуправљање!) у њеној, на нивоу друштвене стварности, пројектованој равни.

Од правних писаца иностране провенијенције који су, чинећи то овлаш, оставили трага у правном квалификовању југословенске државне организације према уставном аранжману из 1974-е. године, ваљало би поменути два гледишта:

Према првом становишту-основ федерализације земље онако како је замишљен и спроведен на примеру Југославије, прозишао је из потребе потискивања, пре свега, националних суревњивости чије идеално оружје се налазило управо(према родоначелницима настанка савезне, сложене, југословенске статалне заједнице-нпр. комунисти!)- у федерализму;¹⁵⁴

Према другом гледишту-питање о правној природи Југославије онако како је пројектована последњим нормативним актом у њеном историјском постојању није ни мало банално.¹⁵⁵ Природа федерализма да, како смо то истакли, будући динамичан, перманентно балансира између два оштро супротстављена пола, у крајњем збиру проузрокујући његово преметање у, са једне стране увек присутан-унитаризам, или са друге, у онај пројектовани склоп међусобно самосталних државних организација-конфедерализам, оставља, потенцијално, отвореним преостале две опције. Отуда се југословенска држава, према гледишту овог истакнутог мислиоца, налазила на раскрсници на којој се прецизно није могао антиципирати нити детектовати след догађаја који би недвосмислено указивали на могућно разрешење гордијевог чвора манифестованог у преовлађујућим обележјима њене кризе.

Не треба нарочито наглашавати како је друго становиште, иако оквирног карактера, подесније у разјашњавању комплексне природе југословенске државне организације како је теоријски обликована према њеном највишем шравном акту.

---

¹⁵⁴ W. Ricker који је истицао кључну позицију комунистичке идеологије у федерализацији земље у циљу превазилажења њених националних антагонизама. Биди, В. Smerdel, *Komparativni problemi primjene federalnog modela, Federacija i federalizam/1987*, str. 60-61.

¹⁵⁵ Питање које несумњиво заокупљује пажњу доследног интелектуалног дискурса везано је за место и време када се федерална држава-будући савезна, преображава у државни савез-конфедерацију, стварајући тиме од једне више државних целина. Тако, S.J. Friedrich, *Constitutional Government and Democracy*, New York, 1950, p. 163.

Идеолошки образац-како смо то, посредно, издвојивши кључне карактеристике у њеном државном бићу истакли!-без сумње маркантан у егзистенцији било које организације подесне да стекне атрибут правне, није по себи и довољан да помири разлике настале на темељима тако уређене заједнице.¹⁵⁶ Пре или касније, без обзира да ли је идеолошка матрица фундирана на стабилним или климавим темељима, на површину догађаја могу испливати различитости генерисане разнородним(пре свих оним друштвено мотивисаним!) специфичностима одређеног поднебља. Крајња резултанта тако образованог државног миљеа-како ће се конкретно показати на примеру Југославије!-водила је слабљењу њене унутрашње структуре,¹⁵⁷ дисфункцији органа и, напослетку, растакању¹⁵⁸ односно издвајању њених претходно релативно заокружених националних целина и простора који су се у финалном, механички-како ћемо видети, вођени логиком практичних интереса приоритетно међународне заједнице!- презентовали преко режима републичких и, делимично, покрајинских граница.

Довољно је овлаш анализирати текст Устава из 1963-е. године-који ће амандманском правном техником бити темељно ревидиран, припремивши тиме тло за коначни обрачун на терену државног конституционализма!- да би се извео закључак о изједначавању положаја федералних органа и тела федералних јединица.¹⁵⁹ Успостављени баланс, како се обично мислило и сматра, између тако, на тасу сложене (савезне) државе, уређених целина неће међутим водити доследној примени федералног начела, снажењу функција државе и јачању федералног модела-већ ће, напротив, проузроковати искривљавање уставне и друштвене (поред већ, у добраној мери, извитоперене!) стварности, и у крајњој инстанци(потпомогнуто другим унутрашњим и, пре свега, спољашњим

---

¹⁵⁶ Наглашава како улога Савеза комуниста Југославије-у, како се замишљало, премошћавању, пре свега, националних антагонизама на таласима уставних решења из 1974-е. године-није стекла своје истинско оправдање. В. Smerdel, *op. cit.*, str. 59.

¹⁵⁷ Другим речима, водило је деструкцији државне зграде. Види, R. Petrović, *Il Fallito modello federale della ex Jugoslavia*, a cura di R. Tolomeo, Rubbettino Editore, Catanzaro, 2005, p. 40-41.

¹⁵⁸ Национална, социјална и аграрна питања који су од настанка оптерећивала државно-правни живот земље, коначно су, одевена у ново рухо политичких, привредних и националних противречности, водили њеној дезинтеграцији. Види, L. Gulyás, *op. cit.*, o. 168.

¹⁵⁹ „Нови Устав Југославије поставља односе између федерације и република као однос између две начелно равноправне и међусобно зависне и повезане друштвено политичке заједнице...Изразити ово-један је од најтежих теоријских проблема, и зато је он скоро и непознат у уставима савезних држава.“ Тако, Ј. Ђорђевић, *Нови уставни систем*, Савремена администрација, Београд, 1964, стр. 267.

чиниоцима!) исходичити дефинитивном и коначном (у дословном смислу и значењу!) развргнућу државног организма.

Потребно је истаћи како је искривљавању уставне стварности у Југославији понајвише допринела амандманска правна техника којом је мењан текст Устава из 1963-е. године који су-преко амандмана VII и XVIII-створили погодно тло у констатацији онакве дефиниције сложене државе каква је настала 1974-е. године. Осетно је како је кроз мала врата, напречац, из темеља промењен дотадашњи државно-правни амбијент Југославије, чија равнотежа је-кроз поменуте ревизије уставног карактера!- у већој или мањој мери одржавала тегове статалне конструкције на нивелисаном нивоу.¹⁶⁰

Постало је очигледно како су поменути амандмани ојачали-поред већ прилично неуједначене позиције република у односу на федералне органе- положај две аутономне покрајине, те створили услове и за њихово државно-правно уобличавање, што ће амандманом XIX додатно закомпликовати и онако сложене односе у Федерацији-усмеравајући догађаје ка вртлогу изузетно турбулентних манифестација.

Нема сумње, како смо то истакли, да федерација по теоријским основама и својој правној природи обухвата два, узајамно координисана и независна(базични –сведен на раван федералних јединица и онај, условно и слободно именован, виши-федерације!), вертикално уређена нивоа власти.¹⁶¹

Треба, такође, имати у виду како су нове тенденције у развоју федерализма након Другог светског рата-оличене у насловима „Нови Федерализам“,¹⁶² односно „Кооперативни Федерализам“¹⁶³ помериле визуру федералне конструкције ка новим тенденцијама, потирући тиме стриктно маркирану границу између федералних и структура федералних јединица. Ипак, оно што је нужно приметити, овакве тенденције су(парадигматичан је пример САД-а!) ојачале социјалну компоненту државе-водећи јачању федералних органа!-док је на примеру Југославије постигнуто, не само супротно-снажење федералних јединица

---

¹⁶⁰ Пишући о искривљавању стварности, а самим тим и оној уставне природе, говори о њеној дисторзији која је првенствено српском националном корпусу донела несреће, масовне прогоне и неподношљиво национално понижење. Види, К. Чавошки, *op.cit.*, р. 46.

¹⁶¹ К.С. Wheare, *op. cit.*, р. 11.

¹⁶² Испољен у „Њу Дилу“. Тако, В. Schwartz, *op. cit.*

¹⁶³ М. Јовичић, *op. cit.*, стр. 179., В.Кутлешић, *op. cit.*, стр. 20.

у циљу доследне реализације федералног начела, већ његово изобличавање!- манифестовано у напуштању аутентичног федералног модела и устоличавању конфедералних статалних карактеристика. Не може се другачије тумачити материја савезног устава која -маниром делегатског система и режимом компликованих посредних избора!-осујећује непосредно представљање свих грађана Југославије у њеној Скупштини чиме су-преко Социјалистичког савеза радног народа и Савеза комуниста-наметнуте националне елите, које ће убрзо (одрекавши се свог-идеолошки пројектованог-интернационализма!)¹⁶⁴, у одсудним тренуцима, прво на нормативном а потом и практичном терену, спроводити завршни сценарио дезинтеграције земље.¹⁶⁵

Иако ће након Другог светског рата у уставној концепцији земље, без сумње, превладати федерална обележја, режим аутономних јединица (касније покрајина) какав је успостављен-место да премости нелогичности и недоследности до тада невиђене у компаративној уставној пракси!-чињеница је, у одређеним сегментима ће додатно закомпликовати темељне постулате веродостојног и валидног федерализма.¹⁶⁶ Уставни режим Републике који ће све више нагињати конститутивном карактеру аутономних покрајина, евидентно је, неће моћи да апсорбује настале(поготово националне!) противречности у животу земље.¹⁶⁷

Овакве особености у државној организацији које омогућавају варљивост уставног текста, те његову променљивост у зависности од свакодневице друштвених околности, не би требало - када и ако је реч о југословенској социјалној компоненти која је лежала у основама њеног државно-правног развоја - узимати са неверицом. Очито се ради о врло минуциозним, унапред промишљеним и вешто спроведеним механизмима уставне ревизије. Уколико се томе дода-како смо већ истакли на почетку рада-ћудљивост људске природе која лежи у основи сваке стваралачке акције човека(без обзира да ли је осенчена позитивним или негативни предзнаком!), неумитност догађаја који су се потом

¹⁶⁴ М. Carević, *Uzroci i posljedice raspada Jugoslavije*, Pravni fakultet, Banja Luka, 2003, str. 151.

¹⁶⁵ М. Јовичић, *op. cit.*, стр. 489., S. Sokol, *op. cit.*, str. 12.

¹⁶⁶ Владан Кутлешкић, пишући о амандманској техници којом је извитоперен смисао Устава из 1963-е. и утабана стаза ка коначно пројектованом конститутивном статусу аутономних покрајина уставним решењем из 1974. Види, В. Кутлешкић, стр. 220.

¹⁶⁷ Павле Николић пише, такође, о извитоперености федерализма на примеру Југославије-снажењем улоге аутономних покрајина, и тиме стицања обележја федералних јединица. Види, П. Николић, *Федерација и федералне јединице*, Службени лист, Београд, 1989, стр. 20-21.

одвијали је више него евидентна.

Преовлађујућа карактеристика сваке уставотворне власти је њена оригиналност. Ово својство чини могућним промене највишег акта конституционализма на простору одређене државне организације без претераног улажења у нужност таквих потреба. Довољно је да се на таласу ванредних околности, народних стремљења, револуционарних гигања и томе слично, изрази критична маса која је у стању усмерити, друштвеном инерцијом условљене, механизме промена. Нови устав као резултат односа снага произашлих из измењене објективне реалности ће већ, на најбољи могући начин, својим утицајем на терену праксе, разјаснити разлоге свог доношења, и профилисати неопходне смернице у футуристички појектованој арени друштвених односа.

Напоследку, уколико бисмо покушали у свега неколико реченица да истакнемо основне карактеристике Устава СФРЈ из 1974-е. године које су - директно или индиректно! - незаобилазне у анализи међународно-правних аспеката југословенске кризе, могли бисмо да кажемо следеће:

1) Устав из 1974-е. године је на плану *дефиниције државе*-употребом неприхватљивих решења, незабележених у савременом компаративном конституционализму!-премда задржавајући, номинално, у њеном називу савезну (федералну) компоненту, дефинисао Југославију истовремено и као савезну државу (Федерација) и као државну заједницу (Конфедерација),¹⁶⁸ стварајући тиме конфузију у погледу кључне карактеристике њеног статалног бића;

2) Ништа мање недвосмислена није била одредница која је правну квалификацију државе у зони *суверенитета* - где се не зна прецизно ко је титулар суверенитета (да ли Федерација и(ли) републике и(ли) аутономне покрајине, односно народи и(ли) народности?!) - свела на разводњив теоријско-практични дискурс;

3) *Разлози* који леже у основама настанка тако конципиране државне заједнице-поред несумњиве потребе *идејних, историјских, привредних,*¹⁶⁹ *географских* и

---

¹⁶⁸ „...Ако ствари посматрамо са формалног гледишта, југословенско државно уређење показује бројне карактеристике федералног уређења, али се истовремено с тим јављају и значајна обележја конфедерације. Узев пак у обзир функционисање система, праксу, мораћемо се сложити да су елементи конфедерализма преовлађујући...“ Код, М. Јовичић, *op. cit.*, стр. 166-167.

¹⁶⁹ „...У ствари, како ћемо накнадно демонстрирати, није било подесног развоја-нити у уставном поретку нити такозваном самоуправљању-већ је то био само изговор за честе промене државне

других разлога-могли би се пронаћи у сплету околности иницираних још распоредом снага насталих Великим ратом, те немогућностима државно-правног одређења западних делова њене територије Мироним уговором(Версај, 1919);

4) *Федерално начело* које је у темељима сваке иоле уређене федералне државе се текстом Устава-место да на избалансирани начин одреди надлежности полова федералне конституције!-претметнуло у своју негацију, јачајући државност федералних јединица истовремено онемогућавајући делотворност њених федералних органа;

Отуда су-мерено аршинима правне топике који искључују вероватне и произвољне констструкције!-одлуке Уставног суда Југославије којима се касирала(поништавала) воља република у смеру сопствене државности, премда у знатној мери у супротности са друштвеном стварношћу, јуристички разумљиве и утемељене.¹⁷⁰

Када и ако је већ дошло до овако, уставом пројектованог, еклатантног испољавања друштвене стварности, и из данашњег угла посматрања, закаснело делује иницијатива Србије да на целокупној својој територији успостави државно-правну власт, што је она-амандманом XLVII на Устав Србије из марта месеца 1989-е. године!-и учинила, формално објединивши територије две аутономне покрајине Космета и Војводине у свој статално-нормативни уставни амбијент.¹⁷¹

Питање је за неку другу перспективу колико је ова иницијатива-напомињемо још једанпут, са аспекта доследне нормативности апсолутно прихватљива!¹⁷² имала корисног ефекта с'обзиром на дугогодишњи след неповољних догађаја, нарочито на територији Косова и Метохије.

форме који ће водити до конфедерализације земље и посејати семе њеног будућег (скорог) темељног раздора.“ К. Чавошки, *op. cit.*, р. 23.

¹⁷⁰ М. Бузацић, *Res iudicata* и контрола уставности нормативних аката(из зборника: *У сусрет новом уставу*, Уставни суд Србије, Београд, 2004, стр. 215., (pdf)www.ustavni.sud.rs/Storage/.../U%20susret%20novom%20ustavu.pdf, 27.V 2014.

¹⁷¹ Било је, према официјелним изворима, нужно повратити контролу над Војодином и Косметом. Стиче се утисак како је пројекције Србије у односу на Југославију обележила, пре свега, брига за српски народ који се налазио ван административних граница Републике Србије. Види, К. Михаиловић, В. Крестић, *Меморандум САНУ-одговори на критике*, САНУ, Београд, 1995, стр. 44. Исто, L. Gulyás, *Politika, gazdaság és nemzetközi kérdés a Titói Jugoszláviában...-Rubicon*, www.rubicon.hu/.../politika_gazdasag_es_nemzeti_kerdes_a_t..., 27.V 2014.

¹⁷² *Ibid.*

3. ИДЕНТИТЕТ И КОНТИНУИТЕТ

Да би се у потпуности могло приступити свеобухватном одређивању појма идентитета и континуитета државе у међународном јавном праву, као и њихова манифестација на примеру југословенске кризе, неопходно је, мишљења смо у виду основних напомена, начинити осврт на, за предмет овог рада значајно, питање начела равнотеже снага.

Делује вероватно изненађује, или барем може да зачуди, да се ово питање поставља готово на почетку обраде теме која је током деведесетих година двадесетог столећа-у равни међународних односа, политичкој и правној арени међународне заједнице, Европе и Балкана-оставила незаметљив траг. Инспирација коју је побудила створила је разне и различите, често дијаметрално супротне, опсервације које су се исто тако рефлектовале на прилично пространом хоризонту колорита тумачења, стварајући материјал за нове импликације генерисаног проблема. Истовремено, не би требали пренебрегнути ни чињеницу према којој је свака творевина нашег антропоцентричног света, а тако и право, плод и резултат прегнућа човечанства у циљу побољшања услова егзистенције, те сходно томе, медијум чија функција поред несумњиво филантропске (што се слободно може констатовати и за све остале креатуре људског духа) може садржавати и ону другу, мање хуману страну. При томе, операционализација нормативног у стварно, на темељу објективне реалности одређене датости-кореспондирајући са хуманим супстратом човечанства-може а, сведоци смо, неретко и чини да се идеалистички пројектоване поставке-уколико су припомогнуте лицемерјем и огрнуте лукавством односно малициозношћу!-у стварности праметну у своју негацију.¹⁷³

Дакле, питање од којег се полази носи темељно одређење и гласи:

---

¹⁷³ Отуда се, условно, може прихватити констатација која мишљењима Бадентерове арбитражне комисије не оспорава нормативни карактер, али уз извесне ограде у погледу њеног превиђања одређених правно-релевантних чињеница, као и недоследне имплементације, што би се, првенствено, односило на политички терен. Види, D. Türk, Recognition of States: A Comment, *EJIL*, Vol. 4, 1993, p. 70.

Да ли је начело равнотеже снага онако како је замишљено и пројектовано Вестфалским миром 1648.¹⁷⁴ године свето правило међународног права или само један од принципа који се операционализује када за тим у међународној заједници и конкретном случају постоји потреба? Другим речима, коректно би било и у сваком случају опортунитије поставити питање које је небројено пута било предмет, пре свега, академског промишљања и у непосредној вези је са *начелом равнотеже снага*, о томе да ли је уопште међународно јавно право-грана права? Колико су у његовом научном фондусу, поред евидентно правних, присутне и оне друге, пре свега политичке али и економске и шире цивилизацијске компоненте?

Укратко и у виду основних напомена можемо констатовати како међународно јавно право још увек није пружило коначан и недвосмислен одговор на питање о својој правној утемељености. Разлог за то, поред многобројних али, услед лимитираности простора, у овом случају не и нужно елаборирајућих околности, лежи у најмање једном елементу који се налази ван сфере права и у највећој мери утиче на стабилност његове нормативне стране. Ради се о оном политичке природе, при чему се политичка димензија посматра и разумева ван строге и искључиве научне апаратуре.

Да бисмо сликовито приказали (правну) природу међународног права, послужићемо се примером клатна. Извесно је како оно има две стране које су више или мање изражене у зависности од тога каквом силом интензитета се третира његов механизам. Замислимо потом једну страну клатна са својом правном сфером и свим оним до чега је савремена наука међународног права до данашњег дана досегла. Потребно је одмах истаћи како би се предмет нашег интересовања овде исцрпео уколико не би постојала и она друга страна која са својим, пре свега, политичким атрибутима објекта проучавања - будући да је реч првенствено о државама као правно-политичким ентитетима и њиховој мање-више активној партиципацији у јавном животу Глобуса! - помера клатно са несумњиво јуристичке (нормативне) на политичку (социјално варљиву, те самим тим-ван стриктног контекста политичких наука-научно недовољно дефинисану

---

¹⁷⁴ Ради се, одиста, о круцијалном датуму у поимању међународног јавног права чији значај не би требало да засени околности које су до њега довеле. Види, А. Cassese, *Diritto Internazionale*(a cura di Paola Gaeta), Seconda Edizione, Il Mulino(Manuale), Bologna 2013, p. 4.

сферу!).¹⁷⁵ Чини се да је у тој сфери додир и узајамног прожимања правног и политичког, понекад са више израженим дејством једног или другог уравнотежен научни дискурс међународног јавног права. Када, услед опасности да се политичка страна клатна изврне контроли, може бити доведен у питање егзистенцијални статус међународног права-његова постигнућа ступају у дејство. Идентична је ситуација и у обрнутом смеру.

Без улажења у дубље импликације проблема (више о томе у закључку!), могли бисмо рећи да је, за потребе рада важно, *начело равнотеже снага* управо сконцентрисано негде на средини две стране поменутог клатна.

3.1. ТЕОРИЈСКИ ПОЈАМ ИДЕНТИТЕТА И КОНТИНУИТЕТА

Када је реч о питању идентитета и континуитета државе као правно-политичке јединке из међународно-правног угла посматрања проблема, да се уочити како је ова тема до сада у приличној мери била предмет интелектуалних опсервација.¹⁷⁶ При томе се, и то је важно напоменути, њен видокруг осматрања (поготово на практичном терену), у крајњој инстанци, углавном сводио више на политичку неголи правну раван,¹⁷⁷ и стиче се утисак како би, ради прегледности стручног дискурса, било пожељно да се убудуће, колико је то могуће, ове две сфере јасније оделе.

---

¹⁷⁵ Овако посматрано, јасно је како је међународно право резултат одраза моћи у светској арени, са преовлађујућим идеолошким, политичким и иним интересима. Види, А. Kaseze, *Samoodređenje (Samoopredelenje) naroda*, Službeni glasnik, Beograd, 2011, str. 198.

¹⁷⁶ Битно је нагласити да је држава из међународно-правног угла посматрања, пре свега, историјско-политичка креација, или најпросто датост коју карактерише ефективитет. Јасно је како се ради о посве другачијој реалности од оне детерминисане унутрашњим правом. Види, S. Marchisio, *Corso di diritto internazionale*, G. Giapicchelli (Ed), Torino, 2013, p. 174. G. Arangio-Ruiz, *Diritto internazionale e personalita giuridica*, Cooperativa libraria universitaria, Bologna, 1972, p. 23.

¹⁷⁷ Довољно је приметити како је само процес међународног признавања некадашњих република Југославије и, делом, Совјетског Савеза имплицирао са претежно политичким контекстом (опортунитетом) најмоћнијих држава и сводио се, у крајњем, на ревитализацију конститутивне теорије признања. Види, R. Rich, *Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and The Soviet Union*, *EJIL*, Vol. 4, 1993, p. 36.

Треба рећи како се питање идентитета и континуитета државе (очигледно је да се оба појма не помињу у множини!) неизоставно повезује са појмом сукцесије. Приметно је како у правној теорији оба појма попут сијамских близанаца кореспондирају са готово идентичним материјалним супстратом, доводећи нас до лаконског закључка како континуитет природно извире из идентитета државе и да, уколико њега нема-не постоји ни континуитет. Приметно је, такође, како комплексност и вишезначност проблема које идентитет и континуитет државе детерминишу у међународним односима нису претерано често били присутни у савременој међународној заједници, захваљујући највише неоспорној чињеници непостојања конкретних услова у којима би се материјализовала њихова садржинска компонента.¹⁷⁸ Појављивали би се претежно у случајевима „тектонских поремећаја“ у међународној арени када су се витални интереси светског поретка сучељавали са фундаменталним питањима сопственог уређења. Случајеви Индије и Пакистана, те, у новије време, СССР-а и Југославије-представљали су парадигме највише због специфичне тежине коју су рефлектовали на систем Уједињених нација онакав какав је установљен окончањем Другог светског рата. Такође, не би требало у ширем смислу занемарити ни резултате, пре свега, политичких тенденција које су се манифестовале у равни међународних односа, изражених кроз блоковску подвојеност и затегнутост.¹⁷⁹ На сличној константи би биле и промене на географској карти света условљене процесом деколонизације који је, нарочито током шездесетих година двадесетог столећа-пропраћен зачећем и снажним активизмом Покрета несврстаних-узео маха. Сличних, мање-више важних, примера би се дало набројати.

Уобичајено се питање идентитета и континуитета државе третира када наступе одређене друштвене чињенице које могу довести у сумњу постојање државног бића које је и какво је до тада на одређеном подручју и временском

---

¹⁷⁸ Управо из тог разлога ваља поновити значај који се придаје *Вестфалском миру* из 1648. године и чињеници инаугурације тзв. модерних државних територијаних суверенитета. Ипак, неопходно је уочити како концепт безбедности тако и тиме конципиран није произвео мир већ је одржао анархични систем држава. Види, Dž.S. Naj, *Kako razumevati međunarodne sukobe*(predgovor: Stenli Hofman, превод: Драган Р. Симић), Stubovi kulture, Beograd, 2006; str. 91.

¹⁷⁹ Настанак и признање нових држава често повлаче са собом одређене чињенице чији историјски контекст потребује такође виспрену(будући да је држава правно-политичка творевина) политичку интерпретацију. Види, D. Türk, *op. cit.*, p. 66.

периоду егзистирало, као што су, примера ради-револуције, устанци, ратови и тсл.¹⁸⁰ Сведоци смо како је област креирања нових и нестанка старих државних организација данас уобичајена појава, и да се статални оквир на планети земљи у савременом добу, у односу на не толико архаични период, умногоме повећао.

При томе би појам идентитета у садржинском смислу и својим обимом подразумевао истоветност државног персоналитета пре и након окончања дејства горепоменутих чинилаца. Будући да се ради о политичко-правном ентитету, идентичност је потребно посматрати преваходно у односу према његовим конститутивним елементима: територији, становништву и сувереној власти.¹⁸¹ Другим речима, код идентитета државно-правни субјективитет остаје непромењен независно од чинилаца који су проузроковали промену, без обзира на меру и интензитет друштвених појава које су наступиле, односно пре и након чијег дејства се одређени државно-правни организам посматра. Да ли су, у феноменолошком смислу, те друштвене појаве проузроковале смену владе, промену целокупног друштвеног или државног уређења, или изнова уредиле уставну структуру земље-то, генерално узев и по правилу, не утиче на постојање међународно-правног идентитета државе.¹⁸² Тако манифестована истоврсност представља предуслов за одређивање државно-правног континуитета извесног ентитета.

Могло би се рећи, како смо већ нагласили, да се појмови идентитета и континуитета налазе у узајамној вези те, по принципу спојених судова, манипулишу један другим условљавајући тиме како своју, тако и егзистенцију оног другог. Истовремено, идентитет дозвољава перцепцију сопственог постојања у прилично сведеној форми, независно (барем на теоријском плану) од конкретне друштвено-историјске формације, апстрахујући друштвене услове свог настанка и

---

¹⁸⁰ С. Ђорђевић, *О континуитету држава с посебним освртом на међународно-правни континуитет Краљевине Југославије и ФНРЈ*, Научна књига, Београд, 1967, стр. 9.

¹⁸¹ Један од сликовитијих примера везан за идентичност државног поретка пре и након насталих промена пружио је Аристотел. Види, Aristotel, *Politika*, Globus i Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1988, str. 78.

¹⁸² На примеру СРЈ која је, 1992., променивши Устав СФРЈ из 1974. остала идентична држава. Види, М. Крећа, *Међународно јавно право*, Правни факултет, Београд, 2011, стр. 244. Исто становиште начелно заступа и професор Етински. Види, Р. Етински, *Међународно јавно право*, Правни факултет, Нови Сад, 2007, стр. 85. Исто, L. Oppenheim, L. Francis, *International Law: A Treatise*, Vol. 1, Peace, H. Lauterpacht(ed.), London 1955, p. 154.

егзистирања, што код континуитета, евидентно, није случај.

Констатовање статалног континуитета, уколико је претходно утврђена идентичност државног субјекта, барем на плану теорије, не би требало да представља нарочити проблем. Контрверзе су присутне, најчешће, у случајевима политичког вредновања и опортунитета државности у функцији континуитета у, доминантно, политичкој сфери међународних односа. По правилу ће пространије и моћније државе у међународној заједници, располажући неупоредиво већом силом и снагом убеђивања одредити оквир континуитета одређене земље руководећи се логиком својих сопствених интереса. На том плану, мора се признати, наука-осим констатације очигледно недоследног стручног приступа!-мало шта конкретно може да учини.

Државно-правни континуитет по себи није довољан да објасни разлог свог постојања. Као такав, он у садржинском смислу (на овом подручју се сукцесија и континуитет државе-неретко и са различитим модалитетима-сусрећу!) представља континуитет права и обавеза извесне правно-политичке заједнице пре и након насталих промена.

Важно је уочити како су идентитет и континуитет у основи променљиве категорије услед непрестаних мена које се одвијају у савременом свету, чинећи његову материјалну егзистенцију све комплекснијом и слојевитијом.¹⁸³

Бити држава на политичкој мапи света која се препознаје и неизоставно перципира кроз одређени међународни престиж захваљујући којем наставља чланство у многим међународним форумима-истовремено задржавајући режим међународних уговора, пропраћених разрађеном мрежом дипломатско-конзуларних представништава, као и, врло често, опипљивим материјалним користима!-свакако представља довољан разлог ради којег ће се свака статална организација у међународној арени која за то има елементарне предуслове, у случају упитности њеног егзистенцијалног бића, свесрдно заложити.¹⁸⁴ Управо је

---

¹⁸³ При томе су код идентитета и континуитета, премда је, несумњиво, код идентитета присутна и статична компонента-уочљиве црте непрекидног динамизма. Види, К. Marek, *Identity and Continuity of States in Public International Law*, Librairie Droz S. A., Geneve, 1968, p. 5.

¹⁸⁴ Треба имати у виду како је настанак сваке државе, у основи, попут рођења детета резултат стања фактицитета које тек, када и ако се догоди, захтева правну одређеност. При томе, на зачеће и опстојност државе у међународној арени често утичу политички фактори, док код рођења детета улога државе у стимулисању политике наталитета, такође, не може бити занемарена. Види, G.

то, додаћемо, био случај са Југославијом.

Дакле, најопштије посматрано, могло би се рећи како идентитет посматра државу као правно истоветну, док континуитет у свој фокус разматрања ставља наставак или продужетак државе, при чему се ради о идентичној и непрекинутој правно-политичкој творевини чији је субјективитет једнозначан и неупитан.

Да би се, према нашем скромном суду, на релативно лак и једноставан начин могла начинити диференција између питања идентитета и континуитета државе, потребно је њено државно биће посматрати како са унутрашњег, тако и спољашњег аспекта.¹⁸⁵ Притом би унутрашњи опсег био, у најширем хоризонту, ограничен на статус идентитета, док би се међународни (спољашњи), према истом кључу, сводио на проблем њеног континуитета. Идући истим маниром могли бисмо доћи до закључка, будући да смо дефинисали његове основне координате, како би се код идентитета државе могле уочити извесне недоумице које отежавају перцепцију овог појма, а везане су за три конститутивна елемента сваке државе: територију, становништво и суверену власт.¹⁸⁶

Територија државе као простор унутар којег она врши свој суверенитет је по себи разумљива и не изискује додатна тумачења. Оно, међутим, што је од круцијалног значаја, односи се на, евентуалне, територијалне промене које могу погодити њену површину-умањујући је, или проширујући. Одмах можемо рећи како се општа константа која опредељује класичну правну теорију у погледу овог питања, и не може се никако другачије тумачити, држи логике према којој територијалне промене не утичу на правни идентитет државе.¹⁸⁷ Као дефинитивно

Abi-Saab, Conclusion (in, *Secession-International Law Perspectives*, Edited by Kohen, G.M.), Cambridge University Press, Cambridge, 2006, p. 470-471.

¹⁸⁵ Изванредан пример у том светлу је пружио професор Слободан Јовановић анализирајући унутрашњи(уставни) и спољашњи (међународни) идентитет, као и континуитет Краљевине СХС. Закључак до којег је дошао оставља неспорним међународни идентитет земље (ради се о режиму међународних уговора које је Краљевина СХС наследила од Краљевине Србије-и у овој тачки се истовремено слива и питање континуитета), док је ситуација око уставног (унутрашњег) идентитета конфузна. Питање континуитета је, по њему, у крајњој инстанци резултат политичког опортунитета у међународној констелацији снага. Види, С. Јовановић, *Уставно право Краљевине СХС*, НИУ Службени лист СРЈ, Београд, 1995, стр. 39-51.

¹⁸⁶ Није згорег напоменути како још од 1933. године у ширим размерама провејава константа о елементима државности у које, поред три поменута, спада још и капацитет ступања у односе са другим државама. Види, Article 1, Montevideo Convention on The Rights and Duties of States..., www.cfr.org/Sovereignty, 27.V 2014.

¹⁸⁷ D. Anzilotti, *Corso di diritto internazionale, Introduzione*, Cedam, Padova, 1955, p. 170., A. Cavaglieri, *Corso di diritto internazionale*, Casa editrice Rondinella Alfredo, Napoli, 1932, pag. 185.

мерило у том смеру, барем према досадашњем развоју предмета међународног јавног права, могла би да послужи опсервација иницирана и операционализована у конкретном документу приликом развргнућа СССР-а почетком деведесетих година протеклог столећа. У том папиру су се стекли нешто јаснији параметри који у сваком конкретном случају, независно од политичке стране, могу да одреде ситуације у којима одређени државни ентитет задржава правни идентитет са државом претходницом. Ради се о следећим мерилима: израженој величини територије која садржи историјска подручја (територијални нуклеус), знатном делу становништва, привредним ресурсима, оружаним снагама, седишту владе и имену претходне државе.¹⁸⁸ Дакле, када је реч о територијалном раму државе извесно је да би он - према пракси прогресивног развоја међународно-правне материје - требало да обухвата ако не половину, оно барем трећину простора државе претходнице укључујући њено историјско језгро.

Следећи елеменат који одређује државну организацију и који је од виталног значаја за ближе одређење правног идентитета статалног амбијента, односи се на њен хумани супстрат-становништво. Неумитно је како у нашој антропоцентричној визури света човек поседује централно место, и да је, сходно томе, примарни интерес сваке јединке која претендује на атрибуте државе да у својој структури, преко становништва, макар обнавља и одржава хумани супстанцијалитет. Као и сама држава, тако и њено становништво бива изложено разним менама које у, већој или мањој мери, утичу на његову бројност и опстојност. Постоји много примера у историји људског рода који недвосмислено указују на драматичне промене које су задесиле поједине државе у погледу броја становника. Један од најеклатантнијих примера јесте губитак у људству који је задесио Краљевину Србију након Великог рата.¹⁸⁹ Без претераног залажења у нијансе проблема, могућно је закључити како квантитативне промене у погледу популације-барем према становишту класичне теорије међународног права-не

---

¹⁸⁸ American Society of International Law, Panel on "State Succession and Relations with Federal States" Gold Room, Rayburn House Office Building, Washington D. C., Edvin D. Williamson, Legal Advisor, U. S. State Department, April 1, 1992, p. 10., www.state.gov/documents/organization/65716.pdf, 27.V 2014.

¹⁸⁹ Иако око историјских чињеница, из ових или оних разлога, често долази до сукоба између разних гледишта-непоречив је енорман губитак у људству, тада, Краљевине Србије. Страдало је више од половине мушкараца између 18 и 55 година старости, док је број посредно унесрећених немерљив. Види, RTS::Veliki rat-Teški gubici, www.tts.rs/.../Veliki+rat...RTS/Veliki+rat++Teški+g..., 27.V 2015.

задиру у њен правни идентитет.¹⁹⁰ Но, могућно је уочити како горепоменуто констатација у погледу израженог броја или значајног дела становништва државе према којој се одређује правни идентитет-у савременом међународном јавном праву остаје осетна, односно пресудна карактеристика.¹⁹¹

Остаје да се уочи последње обележје у државном бићу које опредељује правну суштину идентитета државе-сувереној власти. Сасвим је извесно како државна организација не би функционисала уколико не би била уоквирена сувереном влашћу која се врши над становништвом у одређеној просторно-временској релацији. При томе треба имати у виду како је режим на којем је профилисана државна целина подложен променама. Њихов предзнак може бити драматичан или динамичан, може се манифестовати у виду револуционарних гигања, пучева или државних удара. Исто тако нису искључене ни промене које могу, поред изразитог интензитета, бити спроведене ненасилним средствима или, неретко-што је за предмет рада значајно-путем уставне ревизије.¹⁹² На идентичном фону су и измене које обухватају друштвено-економски амбијент статалне организације.¹⁹³ Недвојбено је како се поменуто промене које обухватају како измене у области конституционализма, тако и друштвено-економске мене у структури државног бића, могу подвести под заједнички именоване државне власти. Евидентно је како се према класичној теорији међународног права не чини сумња у погледу правног идентитета државе када долази до промене власти.¹⁹⁴ Ова, назовимо је идеалном (нормативистичком) компонентом у структури неопходних државних елемената јесте у извесном смислу подразумевајућа,

---

¹⁹⁰ J. Kunz, Identity of States Under International Law, *AJIL*, Vol. 49, 1/1955, p. 71.

¹⁹¹ Генерално гледано, у савременом свету је мало ситуација које су имуне од мешовитог хуманог супстрата без кога би се униsono свакој држави приписао епитет етнички хомогене. Нарочито су ратови подесни да ускомешају различита гледишта око припадности одређеног дела полулације конкретној статалној организацији. Један од примера који рефлектује такве контроверзе односи се на судбину Турака и Грка који би требали бити изузети од размене становништва између ове две земље након Великог рата, и истовремено демонстрира сву сложеност никада до краја разрађених етничких кључева. Види, *Advisory Opinion of 21 February 1925*, PCIJ, Series B, No. 10, www.icj-cij.org/pcij/series-b.php?p1-98p2=2, 27.V 2014.

¹⁹² М. Крећа, *op. cit.*, стр. 244., Р. Етински, *op. cit.*, стр. 85.

¹⁹³ Професор Бартош сматра како промене које обухватају владајућу друштвено-економску формацију немају ефекта на правну природу државе. Види, М. Бартош, *Међународно јавно право*, Култура, Београд, 1954, стр. 317.

¹⁹⁴ У међународном погледу, идентичност државе обезбеђена је ефективном државном влашћу коју, у основи, опредељује величина територије, док је становништво-секундарног карактера. Н. Kelsen, *op. cit.*, стр. 214-215.

будући да се међу горепоменутиим критеријумима везаним за одређивање правног идентитета државе нарочито не помиње. Притом је сасвим извесно како у евидентно политичкој (исполитизованој) сфери међународних односа каква је присутна данас, као и према степену развоја савремене међународне заједнице, не постоје нарочите дилеме како се питање ефективног домаћаја државне власти-на примеру идентитета и континуитета државе-изразито рефлектује.

Остаје још да се у домену проблема везаног за идентитет државе помену нека питања која у основи немају карактер темељних, али која, својим присуством и могућним утицајем на његову профилисаност, у појединим приликама могу бити пресудна.

Прво од њих се односи на појам, како је наведено у литератури, проширеног идентитета државе, односно историјско-правног идентитета.¹⁹⁵ Према мерилима која су по овом питању успостављена, премда, у одређеној мери, измичу савременој логици третмана правног идентитета-држава може претендовати на истоветност са државом претходницом и поред значајних промена у величини територије, броју становника, менама израженим у сфери политичког режима, као и прекидима државног континуитета у случају рата и томе слично. Премда је ово питање мало више социолошки интонирано те отуда непосредно измиче строго правном погледу на стање ствари, остаје примећено како према његовој конотацији-историјска константа у развоју државности и државе може, у извесним околностима (приметна је и на примеру Југославије, о чему ће бити више речи касније), имати већу специфичну тежину од уобичајене.

Такође је важно помена питање које се односи на могућност постојања идентитета државе без истовременог континуитета. Ради се о случајевима када држава задржава идентитет са некада постојећом статалном конструкцијом, која је, услед одређених разлога, извесно време ишчезла. Примери за ово би се могли наћи у ситуацијама развргнућа Уједињене Арапске Републике 1961-е. - када је Сирија повратила свој идентитет са претходном државом која се ујединила са Египтом 1958-е. године, али без могућности претендовања на континуитет са

---

¹⁹⁵ Професор Ђорђевић држи како, сходно поменутиим параметрима, мало ко може спорити идентитет Аустрије, Совјетског Савеза и Турске након Великог рата у односу на Аустро-Угарску, Русију и Отоманску Турску. Види, С. Ђорђевић, *op. cit.*, стр. 20.

УАЕ-а -¹⁹⁶ као и растакања СССР-а 1991-е. када су Естонија, Летонија и Литванија, будући анектиране 1940-е., повратиле свој идентитет али, такође, без могућности претендовања на континуитет са Совјетским Савезом.¹⁹⁷

Треће питање није толико маркантно, али се природно надовезује на већ поменути констатацију испољену у класичној правној теорији према којој територијалне промене не утичу на правни идентитет државе. Иако су, видели смо, теорија у виду прогресивног развоја, као и савремена пракса, обогатиле појмовно-садржински формат идентитета државе, оно што се у вези са овим може излучити односи се на статус државе која је просторно мала и која, будући не претерано приметна на мапи света као и у међународним форумима-тежи чланству у Уједињеним нацијама. Премда ово питање у строгом смислу не захтева присуство у материји идентитета и континуитета државе, остаје примећено на нивоу лапидарне констатације како, генерално посматрано, величина територије не утиче на чланство у Светској организацији.¹⁹⁸

Може се рећи како историјско-правни идентитет, идентитет без континуитета, као и, у извесном смислу, чланство у Уједињеним нацијама независно од величине територије-у одређеној мери тангирају проблем Југославије. Историјско-правни идентитет би се, релативно лако, могао уклопити у форму државности Србије као и Црне Горе, будући да су оне свој међународно-правни субјективитет црпили и изводе из независности стечене на Берлинском конгресу 1878-е. године, исто као и стечени међународни положај којим су из Првог светског рата изашле као чланице победничке стране и као такав уградиле у темеље Краљевине СХС-а.¹⁹⁹ Идентитет без континуитета, како смо приметили, би била појава која се на практичном терену јавља у околностима невољног губитка суверенитета(услед, примера ради, анексије или окупације) сопственог државног простора, што би се- идући логиком расположења било тангираних страна које су, по сопственом гледишту биле апсорбоване у

¹⁹⁶ J. Crawford, *The Creation of States in International Law*, Oxford University Press, 2007, p. 690.

¹⁹⁷ R. Müllerson, *The Continuity and Succession of States by Reference to The Former USSR and Yugoslavia*, *ICQL*, Vol. 42, 3/1993, p. 482.

¹⁹⁸ Констатација која датира добрано пре од догађаја који су обележили развргнуће Југославије. Види, I. Brownlie, *Principles of Public International Law*, Clarendon Press, Oxford, 1973, p. 88.

¹⁹⁹ Не може се, нити треба, пренебрегнути чињеница како је конституисањем југословенске државе остварена легитимна тежња Срба ка реализацији националног јединства унутар једне статалне организације. Види, Bucarelli, M., *op. cit.*, p. 2.

југословенску статалну заједницу без њихове изричите воље, било преовлађујућег става међународне заједнице приликом конкретне манифестације југословенске кризе!-првенствено читовало на примерима Словеније и Хрватске. Најзад, како ћемо то доцније приметити, ништа од ових критеријума у коначном збиру није пореметило могућност оптирања република некадашње Федерације поводом пријема у чланство Светске организације, што ће оне, пре или касније, са успехом и учинити.

Овим смо, генерално узев, у најмаркантнијим цртама осликали теоријски појам идентитета и континуитета државе, те уводне нијансе(шира елаборација ће уследити у завршној глави!) које се рефлектују између ових појмова узетих заједно и њима сродног појма сукцесије.

Преостаје нам(премда ће свеобухватнији рад на овој теми обухватити следећа поглавља ове главе као и целокупне габарите формата рада)-будући да је предмет нашег истраживања сведен на конкретно питање идентитета и континуитета Југославије(СФРЈ)-да осенчимо она становишта, превасходно од стране домаће правне теорије, која проблему идентитета и континуитета прилазе на нешто издиференциранији начин.

Опште је познато како су се приликом дезинтеграције (појам употребљен у општем смислу) Југославије, како на теоријском тако и на практичном плану, испољиле две међусобно диспаратне тезе, два узајамно опречна приступа поводом тога какав третман пружити некадашњој заједничкој држави у домену њеног идентитета и континуитета. Оба приступа су-може се рећи на основу протеча времена и сазнања које је пружило-прелиминарно гледано, несумњиво имала јасну, премда политички оптерећену, теоријску подлогу чије манифестације су се испољавале на нивоу очевидности, потом нешто издиференциранијем и софистициранијем стручном дискурсу, да би у коначном-у зависности од расплета кризе!- своје потенцијалне ефекте производеле и на практичном терену имплементације.²⁰⁰

---

²⁰⁰ У преломним тренуцима међународне организације и државе опредељују судбину сецесије у смеру легалитета или бесправности. Управо су у случају Југославије(пре свега преко политике признавања!)међународне организације и државе преломиле клатно на страну легализације сецесије. Види, G. Abi Saab, *op. cit.*, p. 476.

Треба рећи како су четири републике некадашње СФРЈ, изузев Србије и Црне Горе, оспоравале Савезној Републици Југославији-чији територијални опсег је обухватао управо подручја ове дбе републике-могућност полагања ексклузивног права на идентитет и континуитет Југославије.²⁰¹ Са друге стране, Србија и Црна Гора-стекавши, како смо већ истакли, независност и међународни субјективитет одлукама Берлинског конгреса 1878-е. године који је потврђен послератним режимом Версајске мировне конференције (будући да су обе изашле из Великог рата као победнице!), те, као такав, одиграо кључну улогу у носећем стубу Краљевине СХС-а која је тада конституисана-су заступале становиште, засновано на наведеним чињеницама, о непрекинутом континуитету СРЈ-е.²⁰²

Последице које би се на практичном терену рефлектовале на оба становишта су, премда постоје и другачија гледишта, ипак биле уочљиве. Југославија, земља која је одиграла доминантну улогу у профилисању позиције и улоге Покрета несврстаних је, у међународним оквирима, уживала незанемарљив престиж. Била је, захваљујући првенствено својој аутентичној мисији у глобалном поретку, присутна у сваком кутку света. Поприлично густа мрежа дипломатско-конзуларних представништава којом је била организована њена дипломатска служба, премрежила је географску карту глобуса. Као земља оснивач Уједињених нација и њен аутентични члан, својим присуством у многим међународним форумима, стекла је очигледан и неоспоран углед. Била је, такође, захваљујући приоритетно међународном уговорном режиму закљученом још од стране Краљевине Србије, поштеђена стварања нових уговорних аранжмана и лишена често мукотрпне процедуре превредновања старих.. Уз све то, потребно је приметити како би евентуално, имплиците, континуитет СРЈ-е у односу на СФРЈ-

---

²⁰¹ Треба прелиминарно - будући да око тумачења правне природе дезинтеграције СФРЈ-е може доћи до конфузије - имати у виду како међународно право аутоматски нити дозвољава нити забрањује сецесију, нити штити државе од унутрашњег рашчлањења(евентуалне дисолуције), што би се исто тако могло рећи и за референдум који би у таквим случајевима могао имати извесну специфичну тежину. Види, А. Tancredi, La crisi in Crimea(Crisi in Crimea, Referendum ed Autodeterminazione dei Popoli), *Diritti umani e diritto internazionale*, Vol. 8, No. 2, 2014, p. 488.

²⁰² Треба имати у виду како међународна заједница и Светска организација као њен, формално, најеминентнији представник, готово никада нису истицале очување територијалног интегритета СФРЈ-е, док су насупротив томе, протежирали просторну целину Босне и Херцеговине, која је као централна југословенска република демонстрирала њену слику у малом формату. Види, М.Г. Kohen(Ed.), Introduction(in,Secession-International Law Perspectives), *Cambridge University Press*, Cambridge, 2006, p. 7.

у са собом носио и опишљиве материјалне користи-у погледу, опште узев, деобног биланса, као и некада заједничке имовине.

Сходно израженим гледиштима република некадашње заједнице иза којих су, напослетку, стајала теоријска схватања, у дискурсу који је руководио расправом на тему идентитета и континуитета СФРЈ-е - искристалисала су се два различита становишта:

Начелно посматрано - према првом гледишту, назовимо га правним, СРЈ је апсолутно полагала право на међународно-правни континуитет са СФРЈ-ом утемељен на већ, мање-више, израженим аргументима, односно изведеним премисама.²⁰³ Оне су оперисале са познатим чињеничним претпоставкама неопходним за разумевање формулисаног проблема - имајући у виду како просторну димензију државе, њено становништво, тако и пре свега њен историјско-правни идентитет односно континуитет. Важно је такође приметити како је несумњиву помоћ у овом смислу пружала и пружа горепоменуата конструкција о историјско-правном идентитету државе;

Према другом становишту-континуитету државе се прилазило и прилази, првенствено на терену праксе, свдећи га у основи на подручје политичког опортунитета и односа снага у међународној арени држава.²⁰⁴ Другим речима, на државама је односно првенствено доминантним политичким савезима (за чије постојање је у историјском ходу било подоста примера, као што је то случај са већ наведеном Версајском конференцијом на којој су државе победнице Великог рата наметале услове мира, или са међународним системом установљеним поретком Светске организације који је и данас-премда под теретом односа снага глобалних центара моћи!-на снази) суверено одлучивање којој правно-политичкој организацији ће у конкретном случају признати међународни кредибилитет.²⁰⁵

---

²⁰³ М. Крећа, Основна питања сукцесије у југословенском случају, *Наслеђе и наследници Југославије*, Правни факултет и Срфемпублик, Београд, 1994, стр. 36.

²⁰⁴ Професор Слободан Јовановић, који је своју тезу формулисао након Првог светског рата објашњавајући ово питање на примеру Краљевине СХС (може се рећи да су се њом руководили аутори о чијим приступима ће, у даљњем раду, бити више речи). Види, С. Јовановић, *op. cit.*, стр. 40.

²⁰⁵ Још од 1947. године провејава теза која нам се и данас чини неспорном, како је декларативна теорија која преферира сталну егзистенцију независно од међународног признања-неспорна. У супротном, десио би се "гротексни спектакл" у којем би држава истовремено егзистирала према једним а не и другим сталним организацијама. Види, Н. Lauterpacht, *Recognition in International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 1947, p. 78.

Треба признати како је на овом терену у правној теорији са нашег говорног подручја, током деведесетих година-када је југословенска криза достигла свој зенит-знатан део правних писаца, приклонивши се објашњењима која су припањала политичком контексту проблема, нагињала конститутивној теорији признања.²⁰⁶

Ваљало би такође размотрити и унеколико приметан приступ према схватању историјског идентитета какав је, поред поменутог, елабориран на примеру Југославије од стране писаца нашег језичког подручја.

Према неким схватањима, Краљевина СХС је настала - поред Србије и Црне Горе - и припајањем оних територија Аустро-Угарске које су се отцепиле, изражавајући тиме несумњиву вољу у правцу свог државно-правног опредељења.²⁰⁷ Проблематичност овог гледишта налази се у занемаривању значаја српског националног корпуса у самоодређивању Словенаца, Хрвата и Срба унутар отцепљених(ослобођених или, из ове перспективе гледано, можда освојених!) простора некадашње Царевине, као и поднетих жртава које су положене на пиједестал будуће троједне Краљевине. Истовремено, присутна је и сумња о оправданости уоквиравања декларативне теорије, утемељене на фактицитету, политичким схватањима која је изврћу у акт конститутивног карактера.²⁰⁸

Уколико бисмо се осврнули на настанак Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца кроз призму континуитета државе како је она већ формулисана, онда нам несумњиви индикатор у том смислу може бити мишљење које, методолошки исправно, инклинира апсолутном политичком дискурсу.²⁰⁹

Гледиште које из данашњег угла посматрања третира критеријуме везане за идентитет државе СРЈ(Србија и Црна Гора) у односу на СФРЈ-у, а које у

---

²⁰⁶ Одређујући се према питању континуитета државе искључиво у политичком смеру и практично у зависности од, конкретног, тренутног или трајног интереса земље која пружа признање, одричући му тиме сваки правни карактер. Види, примера ради, М. Пауновић, Неке напомене у вези појмова сукцесије и континуитета-случај Југославије, *Наслеђе и наследници Југославије*, Правни факултет и Срфемпублик, Београд, 1934, стр. 48-49.

²⁰⁷ М. Шаховић, Распад СФРЈ и стварање нових држава, *Међународно право и југословенска криза*, ИМПП, Београд, 1995, стр 45.

²⁰⁸ На југословенском примеру то се показало изразито опортуним, пренебрегавајући уобичајене манире дипломатског опхођења. *Ibid.*, стр. 40.

²⁰⁹ К. Обрадовић, Again on The Problem of Continuity-is FR Yugoslavia „Old“ or „New“ State, *International Problems*, ИМПП, Београд, Vol. XLVI, No 3/1994, p. 434.

потпуности одудара од концепта историјског идентитета какав је већ објашњен, држи да нити њен територијални опсег, етнички састав становништва, позиција на географској карти света, друштвено и државно уређење, нити грб-нису репрезентовали аутентичну вољу претходне државе.²¹⁰ Ако се томе дода како је химна земље остала иста(ради се о композицији која је изражавала сензибилитет свих Словена-данас, иначе, званичној химни Пољске!), то у принципу, према овом схватању-не мења на ствари.

Начелно посматрано, служи као ноторна чињеница коју је готово пре пола столећа инаугурисао Херш Лаутерпахт према којој су признање постојања државе и њеног континуитета, у основи, политичке одлуке-чиме им је одрекао било какав научни и(ли) маркантнији правни значај. Могло би се рећи како ово друго становиште, са полазиштем које поседује извесне стручне и системске одлике(иако одступајуће од експликативног научног објашњења!), у основи имплицира још једно питање од израженог значаја за питање идентитета и континуитета државе. Како држава настаје и постоји независно од тога да ли је међународно призната или не, чиме је у фокус науке стављен примат декларативне теорије-логичним следом гледано, намеће се питање о немогућности егзистирања оних субјеката у сфери међународних односа којима међународна заједница одриче право на сопствени државни идентитет. Треба рећи како је међународно право у досадашњем развоју потврдило постојање државне организације на нивоу фактицитета, независно од тога да ли друге државе имају према њој афирмативан однос или не.²¹¹ Додуше, апсолутно амбивалентна релација према питању егзистенције држава у равни савременог међународног права на сву срећу не постоји, будући да норме *ius cogens*-а са апсолутном обавезношћу- искључују сувереност државне воље у готово свим питањима њеног опстојања.²¹² Све у свему, конститутивна теорија према којој је нужно

---

²¹⁰ М. Шаховић, *op. cit.*, *стр.* 46.

²¹¹ При чему се у равни савремених становишта-поред територије, становништва и суверене власти као три основна елемента-уводи и, евентуални, четврти елемент државности опредмећен у форми правности њеног настанка(кореспондирајући тиме, посредно, и са конститутивном и декларативном теоријом признања). Види, А. Tancredi, A Normative „Due Process“ in The Creation of States Through Secession(in, *Secession-International Law Perspectives*, Edited by Kohen G.M.), Cambridge University Press, Cambridge, 2006, p. 182.

²¹² Тако се пледира и на одређено понашање државе у складу са фундаменталним принципима међународног права. Види, R. Müllerson, *op. cit.*, p. 477.

констатовати одређеног субјекта на међународном плану да би он заиста и стекао атрибуте државности, чини се како у данашњој констелацији односа, са стручне стране, не би прошла тест стриктне провере и веродостојности.

Напоследку, уместо закључка, потребно је у свега неколико реченица изразити појам идентитета и континуитета државе како се он рефлектује на теоријској равни:

Вредновање идентитета и континуитета државе подразумева наступање одређених друштвених појава чије постојање је констатовано на нивоу правно релевантних чињеница (при чему је њихов социолошки супстрат неизоставан!), и манифестују се у конкретној равни државног живота без обзира на сферу испољавања (насилне промене-револуције, устанци, ратови; или ненасилне-измена постојећег друштвено-економског уређења, доношење новог устава и тсл.). Уколико су, након ових појава, конститутивни елементи државе (територија, становништво и суверена власт)²¹³ према критеријумима који су, путем прогресивног развоја међународног јавног права те праксе држава у погледу развргнућа некадашњег Совјетског Савеза, обогатили његов савремени дискурс-остали у основи истородни (нуклеус територије, број становника, привредни ресурси, оружане снаге, престоница и назив претходе државе), као и без обзира на евентуалне уставне или промене у сфери друштвеног уређења-кажемо да је држава идентична. Континуитет, у најкраћем, значи да држава наставља или продужује егзистенцију претходне државе;

Као допунски критеријум у одређивању идентитета и континуитета државе може-а у случају Југославије, по свему судећи, и треба!-да послужи појам историјског идентитета. Исто тако, треба имати у виду да насупротив одређеним схватањима, постојање идентитета не значи истовремено и аутоматско постојање континуитета. Оно што такође према одређеним схватањима опредељује појам континуитета јесу права и обавезе државе, које-према нашем гледишту, а насупротив извесним становиштима-одређују сукцесију права и обавеза државе у

---

²¹³ И, додали бисмо, капацитет ступања у релације са међународним субјектима су, генерално посматрано, на примеру СФРЈ-е указивали на изразито високе стандарде у домену капацитета државности федералних јединица. Види, J. Vidmar, Montenegro's Path to Independence: A Study of Self-Determination, Statehood and Recognition, p. 82., www.nanselawreview.org/pdf5/Vol3No.1Art05.pdf, 27.V 2014.

односу на међународну одговорност одређеног подручја, док појам континуитета напосто само констатује наставак или продужетак претходне државе на међународној позорници. Треба имати у виду како се у овој тачки континуитет и сукцесија државе додирују и, сва је прилика, чине њихове појмове-како на теоријском, тако и на практичном плану-нешто замагљенијим и непрецизним.

3.2. МЕЂУНАРОДНА ПРАКСА ПО ПИТАЊУ ИДЕНТИТЕТА И КОНТИНУИТЕТА

Када се ради о питању идентитета и континуитета државе у домену међународне праксе, потребно је имати у виду како се, барем у уобичајеним околностима, диљем света не одигравају претерано често промене које би уз себе везивале ситуације са таквим предзнаком. Изузимајући процес деколонизације (посебно у Африци) који се одиграо током шездесетих година двадесетог столећа, и који би, евентуално, уз опширнију анализу могао обухватити слична питања-све остале манифестације питања идентитета и континуитета државе у практичној равни свеле би са на почетну констатацију. Делом, заслуга у томе припада постојећој организацији међународног поретка, као и из тог оквира произашлом односу снага. Евидентно је како оне земље чији улога и значај у међународној заједници нису сведени на ниво етаблирајућих, бивају прикраћене за публицитет и равноправан третман у односу на веће и моћније, не само у компаративном смислу-*vis a vis* као јединке-већ и у ширем регионалном и глобалном контексту.²¹⁴ Отуда не чуди да се о овим питањима у ширем смислу може говорити тек у временском хоризонту сконцентрисаном на последњих сто година,

---

²¹⁴ Примера ради, када се перципирају актуелни случајеви Крима и Космета, приметна је разлика која рефлектује интересе Запада, са једне, и Русије, са друге стране, у једном односно другом случају, и обрнуто. Види, К. Marxsen, *The Crimea Crisis (an International Law Perspective)*, *ZaöRV*, Vol. 74, 2014, p. 388.

који би се везивао за период након Великог рата и међународни поредак њиме инаугурисан, односно режим Уједињених нација који је ове поставке разјаснио и прецизније одредио. При том, треба нагласити како рудиментарна форма којом су решавана поједина питања произашла из система Друштва народа, у овом делу рада не заслужује претерану пажњу, и о њој ће бити више речи у одељку везаном за сукцесију држава.

Генерално узевши-када се питање идентитета и континуитета државе постави у опсег међународне праксе, поред неумитне датости која је условљена политичким(дакле (не)научним и (не)правним приступом проблему!), очигледно је како су уочљиве барем две непобитне чињенице: прва, која сведочи о оскудној стручној елаборацији овог питања; и друга(која се надовезује на прву) према којој у досадашњој динамици развоја међународних односа, својим примером и донетима, свега неколико случајева везаних за идентитет и континуитет држава завређује нарочиту пажњу.

Први случај који је обележио расправу на ову тему и може се подвести под значај парадигме-односи се на ситуацију насталу 1947-е. године када је дошло до дезинтеграције Индије (државе оснивача Светске организације), при чему су настале две државе: Индија и Пакистан. Премда се ово питање, како смо нагласили, односи на шире питање сукцесије држава, ми ћемо настојати маркирати она његова обележја која се везују искључиво за питање идентитета и континуитета. Проблем који је тада настао рефлектовао се у области чланства у Уједињеним нацијама, другим речима, у погледу тога која од две државе-да ли обе, нити једна, или једна од њих-задржава своје место (наставља идентитет и континуитет са државом претходницом)?²¹⁵ Решење које је тада пронађено омогућило је Индији да задржи столицу у окриљу Светске организације, док је

---

²¹⁵ Први(политички) комитет Генералне скупштине је тада поставио питање Шестом(правном) комитету у намери да се разјасни питање око правила која би убудуће требало применити поводом чланства у УН-а у случају поделе(дезинтеграције) одређене државе?

Одговор који је уследио би се сажето могао свести на следеће три одреднице: 1) само нестанак државе води њеном престанку чланства у УН (не и промене државног склопа и територије); 2) настанак нове државе(без обзира да ли су њени конститутивни елементи били саставни део државе чланице УН-а или не) повлачи обавезу формалног пријема у УН; 3) сваки случај може бити разматран у равни спецификаума; Види, *YILC*, 1962, II, p. 101., legal.un.org/ilc/publications/Yearbooks/.../ILC_1962_v2_e.pdf, 27.V 2014.

Пакистан морао да поднесе молбу и прође процедуру пријема. Дакле у овом случају - Индија је полагала право на државно-правни континуитет са претходном државом, и третирана је идентично као да, практично, конкретних промена у структури државног опсега није било.²¹⁶ Очигледно се радило о-како смо то већ, у погледу пријема и чланства у Светској организацији, уочили-израженој конститутивној теорији признања која је целокупном амбијенту и процесу у погледу међународног третмана одређене државе давала политичку димензију.

Stricto sensu, не би требали посебно наглашавати ситуацију која је снашла Пакистан и Бангладеш 1971-е. године, јер овај пример у глобалним околностима није довољно индикативан.²¹⁷

Следећи случај који у хронолошком смислу(као и због међународне позиције Египта, те његовог места и улоге у Покрету несврстаних!) изискује додатна осенчења, везан је за праксу Светске организације у погледу статуса Уједињених Арапских Емирата-насталих 1958-е. године између Египта и Сирије, исто тако раздружених три године касније када је Сирија(будући пре уједињења чланица УН-а) задржала своје место у Светској организацији, задржавши свој идентитет са државом која је ступила у статални савез са Египтом али без опције у погледу претендента на континуитет са УАЕ-а. Истовремено-Египат је очувавши свој идентитет и континуитет у односу на међународну позицију УАЕ-а и даље уживао међународни углед и престиж, црећи из ове чињенице практичне и опишљиве користи. Треба приметити како се и у овом случају радило о знатно политички акцентованој одлуци будући да је, како смо нагласили, Египат - заједно са Југославијом и Индијом! - у међународној арени био профилисан као држава-корифеј у номенклатури земаља такозваног Трећег света.

Трећа ситуација, настала на развалинама некадашњег Совјетског савеза, је побудила и привлачи нарочиту пажњу. Када су 1991-е. године некадашње републике СССР-а постигле договор око образовања Заједнице независних држава-питање идентитета и континуитета државе је решено споразумно,

---

²¹⁶ Професор Андраши наводи како је Индија наставила континуитет(„nastavak Indije u UN“)са претходном државом. Види, J. Andrassy, *Međunarodno pravo*, Školska knjiga, Zagreb, 1978, стр. 220.

²¹⁷ Пре би се могло рећи како представља преседан у међународним односима, будући да је настанак Бангладеша и његова државна опстојност била, у извесном смислу, последица војног пораза Пакистана од стране Индије. Види, M.G. Kohen, *op. cit.*, p. 11.

препуштајући Русији правни идентитет као и продужетак континуитета са државом претходницом. Мора се признати како су поред СССР-а - Украјина и Белорусија(као, поред Русије, две најмаркантније чланице Савеза) већ биле инкорпорисане у међународни поредак Светске организације, као и да су се већ поменути критеријуми представљени од стране Америчког удружења за међународно право у погледу права на идентитет и континуитет, релативно, добро уклапали у садржински оквир совјетског државног наслеђа.²¹⁸ И поред постигнутог споразума у погледу новог државног аранжмана некадашњег СССР-а,²¹⁹ не би требало губити из вида како је Русија²²⁰ - према свом комплетном државном хабитусу, огромном пространству и природним ресурсима којима располаже, захваљујући(или, из тога произашлој?!) позицији сталне чланице Савета безбедности-предодређена за евидентан светски утицај, и да отуда не би требало посебно да изненађује став међународне заједнице (слично као у случајевима Индије и Египта) поводом идентитета и континуитета Русије у односу на СССР.²²¹

Пример за који уопштено можемо да кажемо како је превазишао све претходне у домену импликација које је произвео-везан је за СФРЈ-у.²²² Како смо већ навели, у правној теорији су се по питању идентитета и континуитета Југославије-искристалисала два међусобно диспаратна гледишта: према првом, СРЈ је са пуним правом полагала право на идентитет и континуитет са СФРЈ-ом;²²³ према другом, које је - премда нешто више државно-правно теоријски, али без сумње начелно и разложно објашњено - питање идентитета и континуитета је

²¹⁸ R. Müllerson, *op. cit.*, p. 475-480.

²¹⁹ СССР је, практично, престао да постоји 8. децембра 1991. године када су Русија, Белорусија и Украјина обнародовале нови статални аранжман, што ће, у крајњем, кореспондирати са идентитетом и континуитетом Русије и њеном столицом у Савету безбедности. Види, Y.Z.Blum, *Russia Takes Over The Soviet Union's Seat at The United Nations*, *EJIL*, Vol. 3, 1992, p. 354.

²²⁰ Приметно је како је Европа(Заједница или Унија) почетком новог миленијума-наступајући са позиције заштите људских и мањинских права-протежирала дупле стандарде према Русији и осталим земљама Источне Европе, руководећи се, првенствено, својим економским интересима. Види, G. Pentassuglia, *The EU and The Protection of Minorities: The Case of Eastern Europe*, *EJIL*, Vol. 12, No. 1, 2001, p. 27.

²²¹ Радило се о практичном резону којим је, у бити, консакрирана позиција Русије као државе чланице Светске организације и сталне чланице Савета безбедности, са свим осталим импликацијама. Види, Ch. Walter, A. Von Ungern-Sternberg and K. Abushov(Ed.), *op. cit.*, p. 103.

²²² Ситуација је дуго висила на концу без изразитог сигнала који би недвосмислено апсолвирао проблем. Види, "ZABLUDGE" О KONTINUITETU SRJ SA SFRJ I SENSE..., www.sense-agency.com/.../quotzabludgequot-o-kontin..., 27.V 2014.

²²³ М. Крећа, *op. cit.*, стр. 36.

третирано према положају Краљевине СХС-а у односу на Краљевину Србију, свдећи у основи континуитет државе на раван политичког опортуитета.²²⁴

Пракса савремене међународне заједнице је у овом погледу понудила посве оригинална решења. Са једне стране, и то можемо одмах слободно казати-међународни поредак Уједињених нација је кроз доминантну позицију својих најутицајнијих чланица могао прихватити државно-правни идентитет СРЈ-е у односу на СФРЈ-у. Томе у прилог ишле би већ наведене претпоставке као и непобитне чињенице опредмећене у појму историјског идентитета које су кореспондирале са реномеом који је Југославија-као држава оснивач Уједињених нација и предводник Покрета несврстаних!- у свету уживала. Таква пракса би се могла усагласити са претходним случајевима. Остаје евидентирано како је нестанак Југославије међу земљама некадашњег Трећег света отворио брешу која је у знатној мери утицала на њихову дезоријентисаност, мањак самопоуздања као и лутања на путу потраживања новог идентитета. Једино што у том случају не би кореспондирало са суштинским елементом државе био би њен назив који-поред идеолошког призвука који објективно није био у сагласности са, у међународним оквирима, перципираним садржајем појма!-искрено говорећи, није доследно определио националну компоненту државне организације. Са друге стране, такво опредељење би у регионалним оквирима-нарочито са аспекта безбедности!- највероватније генерисало непостојање униформног сигурносног механизма у овом делу Европе и Балкана.

Како год посматрали и анализирали међународну праксу у погледу идентитета и континуитета Југославије-очигледно је да се одговор за решење проблема од стране кључних светских играча тражио и пронашао(наметао!) у политичкој сфери.

Ради баланса који у догледној перспективи може пројектовати стабилне и унисоне односе-индукован је тектонски поремећај једног народа.

---

²²⁴ С. Јовановић, *op. cit.*, стр. 40.

3.3. ПРАВНА ПРИРОДА ДЕЗИНТЕГРАЦИЈЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ-ДИСОЛУЦИЈА ИЛИ СЕЦЕСИЈА

Када је већ на подручју Југославије наступио период доминације центрифугалних сила, док је дејство оних центрипеталних-кроз рад крњих(често услед избегавања федералних јединица да у њих упуте своје представнике!) органа Федерације, практично, био минимализован-било је евидентно како је државна грађевина почела да се урушава.²²⁵ Оно што је за нас значајно јесте питање које се помаља из густог чињеничног склопа- на које смо дужни пружити нешто изоштренију слику о правној природи растакања(дезинтеграције) југословенског државног и националног простора.²²⁶

Већ смо напоменули како је од шест република Југославије-четири заступало гледиште о дисолуцији савезне државе, док су две(Србија и Црна Гора) стајале на становишту према којем су акти о самосталности некадашњих федералних јединица, у ствари, резултат сецесије.²²⁷

Уопштено посматрано, разлика између ова два појма није мала,²²⁸ у случају дисолуције-коју бисмо, у најкраћем, могли одредити неком врстом једнодушне дисфункције и престанка вршења активности уставно детерминисане конструкције од стране готово свих органа државне организације!-последнице би се, подједнако, одразиле на све новонастале државе(дакле и користи и терети из

---

²²⁵ Генерално узевши, ради се о “ери сецесије”. Види, Т.М. Franck, *Postmodern Tribalism and The Right to Secession*(in, C. Bröhman, R. Lefeber, M. Zieck,(Eds.), *Peoples and Minorities in International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1993), p. 3-4.

²²⁶ Чињеница је како ни УН-е дуго нису имале иоле валидну позицију око питања сецесије. Први случај у којем су, колико-толико, унисоно наступиле десио се током стицања независности од стране Конга(1960). Када је Катанга тежила сецесији од тада младопрокламоване државе, Светска организација је промпртно интервенисала упућујући мировне снаге у зону сукоба, и тиме, практично спречавајући било какву даљњу дискусију о легитимитету такве претензије.. Види, G. Nolte, *Secession and External Intervention*(in, *Secession-International Law Perspectives*, Edited by Kohen M.G.), Cambridge University Press, Cambridge, 2006, p. 67.

²²⁷ Које год становиште се на полазишту прихватило, не може се мимоићи теза која у основи дезинтеграције СФРЈ-е не назире клицу сецесионистичких(сепаратистичких) тенденција. Види, M.G. Kohen(Ed), *op. cit.*, p. 2.

²²⁸ У новије време присутно је и становиште које питања дисолуције и сецесије посматра кроз оптику узајамно неискључивих појмова. Види, J. Dugard, D. Raič, *The Role of Recognition in The Law and Practice of Secession*(in, *Secession-International Law Perspectives*, Edited by Kohen G. M.), Cambridge University Press, Cambridge, 2006, p. 128.

тако развргнуте заједнице, припадале би у једнакој мери свим републикама некада заједничке државе;²²⁹ у другом случају, уколико би се применило схватање о сецесији-²³⁰ која представља отцепљење, одвајање дела или делова територије!- највећи део користи би припао оној држави која није применила сецесионистички приступ.²³¹

Ово питање је, између осталог, значајно и због, како је истицано, илегалног наоружавања Словеније и Хрватске у предвечерје избијања кризе,²³² што би се према стриктним правилима међународног права-могло свести под уплитање у унутрашње ствари државе и било у супротности са Повељом УН,²³³ као и принципима израженим у Декларацији о начелима међународног права о пријатељским односима и сарадњи између држава.²³⁴ Како ствари стоје, може се констатовати да је до тога дошло, иако се то питање никада није поставило пред надлежним форумом Светске организације.²³⁵

Језгровито речено, у основи први случај(дисолуција) карактерише

---

²²⁹ Руководећу улогу у овом смеру пружа Бечка конвенција(чланови 18, 31 и 41) о сукцесији држава у погледу државне имовине, архива и дугова из 1983-е. године. Види, Vienna Convention on Succession of States, in Respect of State Property, Archives and Debts(1983), www.wienholding.at/assets/documents/.../wienHolding-English.pdf, 27.V 2014.

²³⁰ Која, како год да се узме, сецесија остаје феномен нерегулисан међународним правом. Види, G. Abi Saab, *op. cit.*, p. 474.

²³¹ Повеља Светске организације(Глава прва, члан 2, став 4), наглашава обавезу свих чланица у погледу поштовања територијалног интегритета и политичке независности држава.

Мора се, истовремено, признати како је ова одредба у колизији са начелима равноправности и самоопредељења народа(Глава, члан 1, став 2). Тешко би се, у тоталитету, могли уважити ови принципи уколико би се доследно применили у пракси. Истовремено, друга важна питања међународног права би се појавила на хоризонту. Види, Charter of The United Nations, www.un.org/en/documents/charter, 27.V 2014.

²³² Први од три процедурална услова који би се требали стећи у случају сецесије пледира за непостојањем било директне или индиректне војне помоћи из иностранства(чак и да није искључиво војне природе)-што би у случају наоружавања Хрватске објективно могло бити доведено у питање. Види, A. Tancredi, *op. cit.*, p. 189-191.

²³³ Управо у складу са Повељом Светске Организације, могло би се рећи како је међународно право остало на доследном(или, како ћемо видети, дискутабилном?!) ставу о заштити територијалног интегритета држава, док је, са друге стране, оставио празнину(изузев у случајевим еклатантног непоштовања људских права!) о ситуацијама које би могле предвидети валидност сецесије. О две стране исте медаље-види, O. Corten, Are There Gaps in The International Law of Secession?(in, Kohen, G.M.,(Ed.), Secession-International Law Perspectives), Cambridge university Press, Cambridge, 2006, p. 231.

²³⁴ „Обавеза не мешања у унутрашње ствари држава, у складу са Повељом“. Види, Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation among States, www.un-documents.net/a25r2625, 27.V 2014.

²³⁵ К. Обрадовић, Проблеми континуитета и сукцесије држава у светлости 'југословенског случаја', *Међународна политика*, ИМПП, Београд, 1992, стр. 8.

прибегавање правилима сукцесије,²³⁶ док је други(сецесија) одрешнији у нагињању ка правилима везаним за идентитет и континуитет држава. Истовремено, не би требали изгубити из вида како између ове две сфере не постоје стриктне демаркационе линије, те да се оне, у већој или мањој мери, преплићу.²³⁷

Генерално узев, важно је истаћи следеће константе: у случају дисолуције, права и обавезе државе претходнице би се у подједнакој мери пресликале на новонастале државе,²³⁸ при чему је нарочито значајна ставка манифестована у правичној сразмери на коју би се ослањао деобни биланс у погледу непокретности државне имовине претходне државе;²³⁹ сецесија би се пак у крајњој инстанци, будући да је позиција земље која еклатантно крши правила Повеље у међународној сфери изложена перманентној осуди, свела на истицање угледа и поштовање оне државе која је остала на линији идентичног и континуираног понашања.²⁴⁰

Конкретно, на примеру Југославије то би могло да има извесне и далекосежне последице. Будући оснивач и један од најзначајнијих представника у Покрету несврстаних, са немерљивим доприносом у профилисању „трећег пута“, њена међународна позиција би се рефлектовала на СРЈ-у(Србија и Црна

---

²³⁶ Са равноправном позицијом сукцесора(једног или више) у домену државног наслеђа и чланства у Уједињеним нацијама. Види, F. Moreschi, *Lezioni di storia delle relazioni internazionali*, Universitas Studiorum, Mantova, 2012, p. 16.

²³⁷ Према једном од становишта код сецесије би се могле уочити, у основи, две ситуације: сепарација и рашчлањење. Сепарација би, при томе, подразумевала опстанак статалне егзистенције ентитета од којег се одређени ентитет сепаратисао(практично, радило би се о идентитету и континуитету), док би рашчлањење обухватало, у суштини, дисолицију(нестанак некада постојећег ентитета са губитком идентитета и континуитета). Ипак, аутор наводи како су на примеру СФРЈ, у бити, иницијалну фазу определили акти сецесије Словеније, Хрватске итд. Види, A. Zimmermann, *Secession and The Law of State Succession*(in, *Secession-International Law Perspectives*, Edited by Kohen, G. M.), Cambridge University Press, Cambridge, 2006, p. 211.

²³⁸ Код дисолуције је могућно разликовати мирну и насилну варијанту, при чему, такође, може бити присутан и фактор(који ћемо доцније опширније размотрити) везан за самоопредељење народа. Изгледа да је прихватљива теза која оспорава право на дисолуцију државне организације позивањем на право самоопредељења народа(нације) насилним актом (сецесијом) од независне државе. Види, M. Shaw, *International Law*, 6-Th, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, p. 218.

²³⁹ Професор Етински сматра како је могућно да на место претходне државе ступи нова јединка, и да није нужно да то буде више њих. Види, Р. Етински, *op. cit.*, стр. 94.

²⁴⁰ У бити, савремено међународно право има тространи однос према сецесији: негира је(конзервативно схватање), оправдава је уколико није резултат спољњег мешања(агностицизам), прихвата је ако је последица флагрантног негирања самобитности(ремедијално схватање). Види, Б. М. Ракић, *Србија пред светским судом*, Службени гласник и Правни факултет, Београд, 2009, стр. 66.

Гора) која би баштинила тековине њене историјске мисије. Исто тако, режим међудржавних уговора који се -још од Краљевине Србије, преко прве југословенске државе!-протегао на СФРЈ, би, у највећој мери, остао у важности. Практично, СРЈ би била лишена обавезе да изнова на међународном плану аранжира своја уговорна права и обавезе. Надаље-премда ће се ово питање као и уговорни режим СФРЈ разматрати у области сукцесије-у домену деобног биланса тако пројектованог разлаза, важно је приметити како би се у погледу имовине(која је, примера ради, само на нивоу дипломатско-конзуларних представништава, мора се признати- била импозантна!), положај државе која наставља идентитет и континуитет претходне изразио неупоредиво повољније. Такође, не би требало изгубити из вида да је знатан део непокретности Федерације био сконцентрисан на територијама република. Чињеница домицилног одређења њеног титулара-у случају идентитета и континуитета-би, стога, у одређеним ситуацијама, могла бити одлучујућа.²⁴¹ Напоследку, могло се са високим степеном сигурности претпоставити да би унилатерални акти сецесије у циљу остварења права на самоопредељење могли, са друге стране, произвести домино ефекат ка изражавању идентичних сентимената оних националних група(конститутивних народа!) који су таквом картографском логиком остали у позицији националне мањине иако можда чак постоји територијални конекситет са сународницима са, сада, друге стране граничне линије.²⁴² Све ово не би важило када би се применила правила о дисолуцији. Очигледно је како су сва ова питања-поготово она чија је специфична тежина била условљена позицијом земље у Покрету несврстаних-оставила тако дубок траг и, у одређеном степену, пореметила уобичајену перцепцију светске јавности у њеној, не претерано богатој, пракси. Отуда је приметно лутање које су поједине земље, дојучерашње чланице Покрета несврстаних, испољиле приликом њеног нестанка. Исто тако, треба рећи како је један број земаља према СРЈ-и(Србија и Црна Гора), на линији некадашњих добрих односа у погледу заједничке мисије, показивао нескривене симпатије. Ништа јаснија, и утолико конфузнија, није била ситуација са чланством

---

²⁴¹ Р. Етински, *op. cit.*, стр. 99. Супротно, М. Шаховић, *op. cit.*, стр. 44.

²⁴² V. Pešić, Serbian Nationalism and The Origins of The Yugoslav Crisis, *Peacework*, Issue 8, Vol. 31, 1996, p. 30.

Југославије у УН-а и другим међународним форумима(о чему ће још бити речи).²⁴³

Остаје приметно најповршнијем посматрачу-иако се у анализи материјала који је определио југословенску кризу овом питању, услед других очигледних недоследности материјалне природе, не прилази претерано често-како је чињеница различитих датума стицања независности република некадашње Југославије сама по себи кадра пружити одговор на питање о правној природи њене дезинтеграције. Делује, у најмању руку, нелогично да се окончање једне државе посматра кроз призму дисолуције, а да се истовремено не зна тачан датум њеног нестанка, као и да се, у том случају, за датуме настанка нових држава везују различити периоди. На тај начин, ни мало, нису помирене супротстављене крајности.²⁴⁴

Када је, крајем августа 1991-е. године, под окриљем Европске заједнице,²⁴⁵ почела са радом Конференција о Југославији која је-под утицајем својеврсног арбитражног форума(чији је оснивач била управо она, и о чијем Мишљењу бр. 1 ће бити више помена у следећем поглављу)-у суштини доносила политичке одлуке, било је јасно да ће се клатно догађаја превалити на терен дисолуције.²⁴⁶

У крајњем збиру, пресудила је одлука која се изразила кроз делатност Уједињених нација које су режимом резолуција усвојених у Савету безбедности и Генералној скупштини, потом и ојачаних мрежом међународних санкција-у дугорочнијој перспективи одредиле будућност овога тла. Међународни ембарго(назовимо тако у општем смислу систем мера које су на, готово, свим

---

²⁴³ “Ремедијална сецесија” која оправдава прибегавање овом чину у случајевима екстремног нарушавања права на унутрашње самоопредељење би се, на примеру СФРЈ-е, морала сагледавати у контексту контроверзних елемената и, често, опречних вредносних и интересних претензија. Према знатним и значајним међународним гледиштима, у случајевима Палестине и Космета чак је легитимнија претензија Палестинаца у том смеру. Види, N. Zohar, M. Tamar, Lessons from Kosovo, The Law of Statehood and Palestinian Unilateral Independence, *JLIR*, Vol. 5, No. 2, 2009, p. 114.

²⁴⁴ Чини се да је најсликовитији опис овакве ситуације “ланчана сецесија”. Види, A. Tancredi, *op. cit.*, p. 179.

²⁴⁵ Једна од теза која је фигурирала током јуна месеца 1991. године унутар посредничким мисија, тада, Европске заједнице била је заснивана на наводној немогућности партиципације чланица федерације унутар федералних статалних структура. Биће да се пре радило о процедуралним а не есенцијалним разлозима. Види, A. Tancredi, *Ibid.*, p. 187.

²⁴⁶ Могли бисмо унапред истаћи како су, примера ради, случајеви Хрватске и Босне и Херцеговине који у суштини демонстрирају акте сецесије, представљени кроз призму дисолуције да би се обесхрабрили сецесионистички покрети који би из таквог контекста могли изнићи. Види, J. Dugard, D. Raič, *op. cit.*, p. 136.

пољима предузеле иностране инстанце) је био свеобухватан и темељан. Оно што се није могло једноставно остварити на правном терену, уобличавано је политичким резоним. При томе не изненађује да је, генерално посматрано, морао протећи временски период од једне деценије да би се, колико-толико, профилисао одређени поредак који - на временској дистанци од, извесно је, пола столећа - ствара климу колико-толико мирољубивих релација у овом делу Европе.

Тиме се поново враћамо на почетак настанка савременог међународног права које своје постојање-у том погледу нема сумње-приоритетно дугује принципу равнотеже снага. Остаје питање које-за иоле виспреног аналитичара, премда у историјском контексту ефемерног значаја- заузима место приоритета: по којој цени?!

3.4. МИШЉЕЊЕ БАДЕНТЕРОВЕ КОМИСИЈЕ БР. 1

Настанак Конференције о Југославији као и њеног пратећег тела, Бадентерове арбитражне комисије-определила је министарска конференција земаља чланица, тада, Европске заједнице, одржана 27. августа 1991., чијом Декларацијом о Југославији су изложене кључне смернице у циљу успостављања мира и јачања процеса поверења у овом делу Старог континента. Потребно је истаћи како, у строгом смислу речи, нису постављени темељи њеног рада-нити у материјалном, нити процедуралном смислу-што је, од самог почетка, тежиште проблема преносило на поприлично растегљив политичко-правни терен²⁴⁷ Оно

---

²⁴⁷ Према једнима, о мандату и садржинској форми рада Комисије могло би се судити посредно, путем руководећих начела Конференције: забрани једностраних промена граница, заштите права свих у Југославији, као и респекта према свим легитимним захтевима и стремљењима-што(нарочито ово треће), у основи, представља неку врсту арбитражне процедуре. Види, S. Terret, *The Dissolution of Yugoslavia and The Badinter Arbitration Commission*, Ashgate Publications, Surrey, 2000, p. 142. Супротно гледиште заступа професор Крећа. По њему, из Декларације произилази како не може бити помена о установљавању арбитражног поступка. Види, М. Крећа, *The Badinter Arbitration Commission(A Critical Commentary)*, Jugoslovenski pregled, Beograd, 1993, p. 5. Становиште које се налази негде на средини-будући да наглашава политичку страну проблема, истовремено не искључујући његову правну компоненту-даје овом Форуму карактер хермафродитног. Види, A. Pellet, *The Opinion of The Badinter Arbitration Committee-A Second Breath For The Self-Determination of Peoples*, *EJIL*, 3(1)/1992, p. 178.

што се несумњиво може закључити сведено је на могућност Комисије да у окриљу Конференције-преко њеног председавајућег, Лорда Карингтона- кроз пружање препорука и мишљења политичким органима Европске заједнице, обавља саветодавну функцију у циљу проналажења задовољавајућег и, како се истицало, за све прихватљивог решења југословенског конфликта.

У строгом смислу речи, да би се уопште могло говорити о арбитражном поступку-неопходно је према обема Хашким конвенцијама о мирном решавању међународних спорова(1899, 1907), поред предмета арбитраже, уредити правила поступка(начин избора арбитра и право које ће се примењивати).²⁴⁸ Уобичајено се ова питања уређују арбитражним споразумом. Са тим у вези ваља напоменути како је елементарни услов да би се одлуке арбитраже уважавале-постојање, управо, арбитражног споразума. При томе је очигледно како на примеру Конференције о Југославији за постојање ових елементарних услова нису биле испуњене базичне претпоставке. Исто тако, од самог почетка њеног рада, Комисија је настојала, у већој или мањој мери, прикривено или отворено, уместо стручне и саветодавне улоге-како је то истицано у први план од тренутка њеног конституисања!-наметати готова решења.²⁴⁹

Када је у октобру месецу исте године председавајући Конференције понудио свим инволвираним странама документ који је садржавао предлоге решења, српска страна је поставила три, треба рећи, кључна питања која су насталом проблему, у светлу међународног права, прилазила са начелне стране. У њима су обухваћени следећи елементи:

- 1) Ко би требао бити титулар права на самоопредељење-народи(нације) или федералне јединице?
- 2) Право на сецесију у међународном праву, као и услови под којима би се могла остварити?
- 3) Статус унутрашњих(административних) и међународних граница према

---

²⁴⁸ Прва Хашка конвенција(1899)-која је конституисала Стални арбитражни суд-представља рудиментарни облик арбитраже, док је Конвенција из 1907-е. конкретнија у истицању формалних и материјалних правила. Conventions For The Pacific Settlement of International Disputes(Hag, 1899, 1907), Art. 37, pag. 11 and 26, www.pca-cpa.org/showfile.asp?fil_id=192 and id=193, 27.V 2014.

²⁴⁹ Ово је учинила индиректно, сугестијом председника Комисије на коју је уследио одговор министра Јовановића који се позивао на речи Лорда Карингтона у смислу овлашћења Комисије и њене помоћне улоге; директно, тежњом председника Бадентера да измени правила процедуре поводом Мишљења 8, 9 и 10. М. Крећа, *op. cit.*, р. 10, 11.

критеријумима међународног права,²⁵⁰ Завршном акту из Хелсинкија(КЕБС), и Париској повељи?²⁵¹

Важно је поводом трећег питања, овом приликом, овлаш поменути рад Конференције о европској безбедности и сарадњи(КЕБС) и два њена скупа на којима су усвојени документи који су на одређени начин определили судбину овог дела Европе, а посредно, и Југославије. На заседању одржаном 1975. године у Финској, један од кључних принципа овог међународног форума био је формулисан у виду неповредивости граница његових чланица међу којима је фигурирала и тадашња Југославија,²⁵² На скупу одржаном у главном граду Француске 1990. су, у ствари, инаугурисана начела новог уређења Европе у светлу окончања Хладног рата и блоковске подвојености.²⁵³

Будући да смо предмет првог питања анализирали у првој глави, истичући како је Устав из 1974. године предвидео могућност самоопредељења народа(нација) али без разраде модалитета таквог државно-правног аранжмана њених конститутивних народа, као што смо и питање сецесије третирали кроз призму Повеље Светске организације, где смо навели њен недвосмислени приступ у негацији овог права-могли бисмо рећи како се, посматрано у тоталитету, може закључити да су ова питања дотакла суштину проблема, и како би њихов адекватан третман и решења која би из тога произашла могли, уколико би се искључиле све политичке импликације, на праведан и трајан начин апсолвирати југословенску кризу. При томе, треба додати како није захтевало посебан напор да се, уз мало добре воље и уважавајући све релевантне чињенице, овом проблему приступи конструктивно.

Мишљење Бадентерове комисије од 7. децембра 1991. године-донето на брзину, не уважавајући временске оквире и стварајући конфузију у погледу рокова којима би се руководила кореспонденција између инволвираних страна-одражавало је, у суштини, политички став Европске заједнице(потпомогнут

---

²⁵⁰ Треба истаћи како је пре тога, у септембру месецу, Савет безбедности Уједињених нација усвојио резолуцију којом је констатовано како ће свако, евентуално, територијално преимућство или измена граничног режима унутар земље који су резултат насиља бити неприхватљиви. Види, Article 8, *S/Res/713*, од 25. септембра 1991, www.un.org, 27.V.2014.

²⁵¹ S. Terret, *op. cit.*, p. 142.

²⁵² Helsinki Final Act, OESC, www.osce.org/mc/39501?download=true, 27.V 2014.

²⁵³ OESC: Carta di Parigi per una nuova Europa, V3/1991, pag. 127-142., unipd-centrodirittiumani.it/...Carta-di-Parigi-per-una-n..., 27.V 2014.

кључним међународним актерима!) у смеру разрешења Гордијевог чвора југословенског проблема.²⁵⁴

Треба одмах рећи како је Комисија одложила одговор на питања у вези са правом народа на самоопредељење, као и у погледу третмана режима административних(унутрашњих) граница-што се не би могло свести под заједнички именован случајности. Евидентно је како су за то постојала, најмање, два разлога. Како су догађаји на терену одмицали својим током, било је неопходно чињеницом фактицитета наметнути одговарајући, унапред пројектовани, резолутни оквир чија би извесност била необорива. Са друге стране, захтев темпоралног фактора за обнародовање одређених решења у погледу Смерница за настанак нових држава у источној Европи и на подручју Југославије-које ће убрзо експлицити Европска заједница(Унија)-је, такође, морао бити усаглашен.²⁵⁵

Мишљење Бадентерове комисије је, у основи, конципирано у облику увода и три дела.

Увод се односио на ставове Србије и Црне горе које су сматрале да су се остале републике отцепиле(сецесија), и гледишта четири републике које су биле мишљења како је на примеру Југославије очигледна дисолуција. Први део се концептуално ослањао на увод, наводећи уврежене принципе(оне везане за фактицитет) међународног права у погледу настајања нових држава, и декларативну теорију признања. Други део је разлагао полазне премисе наводећи жеље изражене од стране република у циљу стицања независности, подупрте „дисфункцијом“ Федерације и неспособношћу, пре свега, федералних органа у

---

²⁵⁴ Према су постојала одређена гледишта која су сепарацију државе(не Југославије у конкретном случају!) посматрала кроз призму дисолуције, могућности која се везивала за федерални тип државе, док би сецесија обухватала простор статалног рашчлањења. Види, P.K.Menon, *The Secession of States and The Problem of State Debts*, *Boston College Third World Law Journal*, Vol. 6, Issue 2, 1986, p. 139.

²⁵⁵ Са следећим принципима: а) поштовање Повеље УН, Хелсиншког финалног акта и Париске повеље; б) поштовање људских и мањинских права(КЕБС); в) поштовање неповредивости граница, изузев у случају друкчијег споразума; г) разоружање и забрана пролиферације нуклеарног наоружања; д) споразумевање и прибегавање арбитражи у решавању питања насталих сукцесијом. У вези са Југославијом, поред уважавања постојећих и општепознатих принципа, нотирана је могућност признања оних република које то желе са датумом применљивости од 15. јануара 1992., као и обавеза поштовања Карингтоновог документа Конференције о Југославији у погледу заштите људских и мањинских права. Види, D. Türk, *Annex 1: Declaration on The Guidelines on The Recognition of The New States in Eastern Europe and in The Soviet Union and Yugoslavia*, *op. cit.*, p. 72-73.

сфери обезбеђивања гаранција везаних за прекид ватре. Трећи део је, у суштини, наглашавао обавезу поштовања људских и мањинских права и могућност конципирања нове државне заједнице од стране оних република које би то желеле.²⁵⁶

Није тешко закључити како је манир којим је Комисија формулисала своје мишљење превазишао оквире предвиђене оснивањем Конференције о Југославији. Истовремено би се само за први део Мишљења могло рећи како је, у вредносном смислу, неутралан. Дискурс којим је Комисија пришла уобличеном питању одудара од начелне академске расправе, разводњава базичне претпоставке међународног права и упушта се на терен практичног где, генерално узевши, вребају највеће опасности и препреке на путу задовољавајућег и, за све стране, прихватљивог решења. Други део, протежирајући жељу оних република које желе напустити федерацију(при чему се уопште не узима у обзир, барем номинално, федеративни устав који говори о праву народа на самоопредељење), истовремено је дискриминисао хтење испољено од стране оних које су хтеле у њој да остану. Поред тога, инсинуативно навођење граничних режима република коинцидираних тренутком њиховог декларисања у погледу независности-прећутно је стављало до знања територијални *status quo*.²⁵⁷ На тај начин створен манир одређивања режима унутрашњих граница непроменљивим ће, у каснијим мишљењима Комисије, бити оснажен.²⁵⁸ Гледиште о неспособности, приоритетно, федералних структура да обезбеде прекид ватре је, искрено говорећи, било пре последица неприродног стања насталог наглашавањем територијалног а не народног(националног) принципа у третману кључног питања југословенске кризе. Јасно је како је Комисија, изузев у првом делу, својим, од стране Конференције одобреним, приступом и мандатом у виду препорука и мишљења и

---

²⁵⁶ A. Pellet, *op. cit.*, p. 182-185.

²⁵⁷ Принцип *UTI POSSIDETIS IURIS*-иако, како се тада истицало, провизорног карактера-ће се конституисати 1986-е. од стране Међународног суда правде поводом граничног спора између Буркине Фасо и Малија када је потврђен режим граница настао деколонизацијом. *ICJ, Case Concerning The Frontier Dispute(Burkina Faso/Republic of Mali)*, 1986., www.icj-cij.org/docket/index.php?...., 27.V 2014.

²⁵⁸ Треба имати у виду да је на примеру СФРЈ гранични режим третиран према политичком принципу средства а не, евентуално, права утемељеног на преседану између Буркине Фасо и Малија из 1086. године. Види, Ch. Walter, A. Von Ungern-Sternberg and K. Abushov(Ed.), *op. cit.*, p. 105.

у циљу бољег и свестранијег разматрања проблема-иако арбитражна процедура није успостављена!-отишла у крајност наметајући, сва је прилика, унапред донета решења и превазилазећи стандардне оквире својих овлашћења.²⁵⁹ У том светлу треба посматрати трећи део мишљења који је, увидевши да је етничка слика Југославије изузетно комплексна и да се она неће моћи једноставно умирити проглашавањем унутрашњих граница међународним, пледирао за поштовање људских и мањинских права, истовремено остављајући могућност уређивања нових статалних аранжмана уколико за тим постоји воља.²⁶⁰

Не би требали бити нарочито луцидни и приметити како настанак југословенске државе, њено постојање, виталност и функционисање- што је уочљиво и кроз дискурс Мишљења бр. 1 којим су постављени темељи материјалних правила рада Арбитражне комисије-увек изнова покрећу питање њених узрока и мотива. Треба, нажалост, имати у виду како рестриктивност простора и времена спречавају дубљу анализу околности произашлих из последица Великог рата које су трајно определиле судбину овог тла, и довеле до стварања југословенске државе.

Очигледно је како је неприродно стање у погледу свеукупне природе државне организације и њеног федеративног уређења-стање створено још режимом устоличеним у Версају и у извесном смислу модификовано кроз резултате Другог заседања АВНОЈ-а-постојеће нелогичности још више продубило. Земља која је у својој демографској структури имала најмање половину припадника једне националне групе, и којој(националној заједници) је уз то у заслуге спадао немерљиво велики терет жртава палих ради коначне победе(уз постојање других специфичности!)-очигледно, није могла издржати тест дуже временске провере. Хитро питање које се помаља из овог слоја опсервација би гласило: да ли је Југославија настала да би се пацификовале територије које су

---

²⁵⁹ Према аутору, политика Европске уније током 1991. године усмерена ка регулисању југословенске кризе је нагињала конститутивној теорији признања, док је, са друге стране, Бадентерова комисија пропагирала декларативну. Види, J. Vidmar, *Montenegro's Path to Independence: A Study of Self-Determination, Statehood and Recognition*, p. 86-87. www.nanselawreview.org/pdf5/Vol.3No.1Art05.pdf, 27.V 2014.

²⁶⁰ Протежирањем политичког резона принципом права, тзв. унутрашње(административне) границе република су постале међународне, док у случају Космета и Србије исто начело није доследно спроведено. Види, Ch. Walter, A. Von Ungern-Sternberg and K. Abushov, *op. cit.*, p. 95.

претходно припадале пораженим снагама или пак простори омеђени победницама?

Бадентерова арбитражна комисија је у свом Мишљењу бр. 1 конзервирала стање устоличено територијалним режимом према одредбама Устава из 1974-е., и који, сва је прилика, није био случајан. Полемишући у уводу са ставовима република у домену сецесије и дисолуције, са вредносно неутралним првим делом, други и трећи део су у материјалном смислу определили не само даљњи рад Комисије већ и целовиту судбину земље. Нарочито је то дошло до изражаја у каснијим фазама поступка када је постало евидентно да се рад Комисије не ограничава само на савете и препоруке-већ наметање решења.²⁶¹ Констатујући „дисфункцију“ Федерације, идући отворено у сусрет тежњама република које су пошле сепаратним путем, пренебрегавајући притом жељу оних које намеравају у њој да остану-Комисија је очигледно протезирала стремљења једних науштрб других.²⁶² Било је јасно како ће право на идентитет и континуитет-премда треба имати у виду како СРЈ-а(Србија и Црна Гора), према мерилима разматраним приликом раздруживања СССР-а, није задовољавала све нужне критеријуме(поготово с' обзиром на величину територије и број становника) у судбини Југославије-бити занемарени.²⁶³ Утолико пре уколико се има у виду становиште о *историјском идентитету* које-обухватајући територијални нуклеус Краљевине Србије и њену међународну позицију након окончања Првог светског рата-не оставља много недоумица. Не само да су фактицитет и декларативна теорија, како ћемо то видети, пали у воду,²⁶⁴ већ ће се створити преседан који ће-насупротив Хелсиншком завршном акту, проглашавајући унутрашње границе непроменљивим!—доминантни национални корпус у југословенском простору оставити, практично, у егзистенцијалном вакууму од којег се до дана данашњег

---

²⁶¹ “Кроз притиске и уцене.“ М. Крећа, *op. cit.*, р. 5.

²⁶² Проблем који се препречио пред Комисијом је очигледно произишао из обавезе да се објави дисолуција земље у тренутку када је она још постојала као међународни ентитет. Види, М.С.Р. Craven, *The European Community Arbitration Commission on Yugoslavia, BYIL*, Vol. 66, р. 369.

²⁶³ Питање континуитета СФРЈ опредељено је, пре свега, односом снага на европском континенту у предвечерје кризе. Види, В. Јовановић, О континуитету и дисконтинуитету Југославије, *Међународна политика*, 1009-1011/1992, стр. 6.

²⁶⁴ Професор Бартош, са правом, примећује како декларативна теорија нема смисла уколико се оспори право народа на самоопредељење. Види, М. Бартош, *Међународно јавно право(стенографске белешке)*, Београд, 1951, стр. 41.

није опоравио.

Мишљење Комисије ће, како смо већ приметили, одредити њен рад као и судбину целог простора, а може се рећи, и инаугурисати стандард према којем једнима треба пружити и више од могућног, природног и разумљивог, док другима преостаје сурово животарење на рубу егзистенцијалног минимума. Интензитет којим је при томе негирана национална идентификација као и територијална димензија-сводећи животни простор на зону пуког левирања у координатама пројектованог решења- проузроковаће тектонске поремећаје који се у равни последњег столећа могу поредити са оним који су проузроковани турбуленцијама два светска рата. Став о нефункционисању Федерације-додуше атипичне, будући да за разлику од СССР-а где је Русија задржала свој територијални супстрат(што јој је, поред осталих предности, омогућавало неупоредиво повољнију позицију у односу на своје сународнике који су остали ван граница матице!)-ће бити инсинуативно оснажен у трећем делу, у којем ће бити остављена могућност успостављања новог државног аранжмана оним републикама које то желе. Прагматични политички резон признања у тренуцима када су беснели сукоби на просторима Хрватске и БиХ-е, а Владе ових Република изгубиле ефективну контролу над територијама-изнедрио је, пре свега правне и до данашњег дана неразјашњене, контроверзе.²⁶⁵

Не би се такође смело изгубити из вида како је југословенској конфликт у извесном смислу наталожио антагонизме генерисане дугим низом година, супротности које је могао разрешити само непристрасан арбитар чија би се функција простирала негде на средокраћу зоне политике и права, а експедитивност налагала брзе и неповратне-по цену драматичних последица!-донете одлуке.²⁶⁶ Заиста је право питање да ли би се југословенски конфликт икада окончао да се прибегло дугој и сложеној поцедури преговарања и усаглашавања, поготово ако се не занемари тешкоћа којом би, готово је извесно, избор два арбитра од петоро-како је првобитно било одређено конституисањем Конференције о Југославији- било изузетно комплексна и захтевна мисија.

Уместо закључка могли бисмо рећи како је перцепција југословенског

---

²⁶⁵ „Политика признања није испунила очекивања.“ С. Warbrick, *op. cit.*, p. 442.

²⁶⁶ A.Pellet, *op. cit.*, p. 181.

простора кроз аргументе у вези са учинком Комисије-шаролика. При томе се на скали различитих градуалних нивоа истичу како у потпуности негаторски ставови у погледу њених манира рада и постављених циљева,²⁶⁷ тако и опредељења са у целини афирмативном природом. У недостатку ширег временског хоризонта којем такође мањкају свестранији вредносни параметри, могли бисмо констатовати како је Бадентерова арбитражна комисија својим Мишљењем бр. 1, ради баланса који у догледној перспективи пружа-посматрајући футуристички пројектовану раван овог дела Европе-безбедносне, војне(и све, из ове области, значајне! механизме, жртвовала друге виталне параметре неопходне за трајан и стабилан живот свих етницитета на њеном подручју.²⁶⁸ Како то обично бива, рачун за наплату је стигао човеку свакодневице који је најчешће(уколико је уопште!) и најмање одговоран за настали след дешавања.

Ако бисмо пак гледали кроз стриктну националну визуру, највећу цену је-по трећи пут у двадесетом столећу!-платио српски национални корпус.

Колико је то у стратешком смислу користило и користи центрима планетарне моћи, толико је са друге стране изјаловило и начинило нефункционалним државе настале на рушевинама Југославије. Резултати таквог геостратешког позиционирања су без претеране временске дистанце- како у економском, демографском, тако и у егзистенцијалном смислу-видљиви.

Могло би се једнодушно рећи како су у окриљу некадашње државне заједнице народа и народности Југославије-на темељима стабилнијег и извеснијег безбедносног поретка-²⁶⁹рођена стална недоношчад.

---

²⁶⁷ Комисија је очито прејудиицирала догађаје у моменту када је требала демонстрирати уздржаност. Види, М.С.Р. Craven, *op. cit.*, p. 383.

²⁶⁸ Наравно, ни сва решења која су се материјализовала нису и идеална. Из тог угла треба посматрати упорно инсистирање Европске уније на опстојању Државне Заједнице Србије и Црне Горе која би могла предупредити евентуалне и потенцијалне кризне ситуације(нпр. проблем неизласка Србије на море, евентуално преливајући ефекат на Косово и Метохију, итд.) Види, Montenegro's Independence Drive, *The International Crisis Group Briefing*, No. 169, 07.12.2005., www.crisisgroup.org>...>Europe>Balkans>Montenegro, 27.V 2014.

²⁶⁹ Утемељеног на достигнућима Вестфалског мира(1648) којим је окончан тридесетогодишњи рат, и који је инаугурисао суверене територијалне државе као доминантан облик међународног организовања. Види, Dž. S. Naj, *op. cit.*, str. 17.

3.5. СТАВ ТРЕЋИХ ДРЖАВА ПРЕМА ПИТАЊИМА ИДЕНТИТЕТА И КОНТИНУИТЕТА

Према питању идентитета и континуитета Југославије у домену његовог третмана на међународном терену су, можемо слободно рећи, биле присутне највеће контроверзе. Треба имати у виду како је теоријска конструкција-према којој СРЈ-а(Србија и Црна Гора) није аутоматски могла наставити чланство у Светској организацији-поред већ поменуте зачуђености земаља Трећег света, стварала ништа мању конфузију на практичној разини. Разлози за то су многобројни: најмаркантнији је, свакако, међународни углед и утицај Југославије; поред тога, ништа мање безначајна није била дипломатска кореспонденција тако приметне земље на географској мапи света са густом и релативно добро организованом мрежом дипломатско-конзуларних представништава, као и пробраним стручним кадром; такође не би требало занемарити читав низ међународних уговора који су, захваљујући првенствено уговорном режиму Краљевине Србије, кроз дуги временски период детерминисали спољашње везе земље.²⁷⁰ Са тим у вези важно је истаћи већ ноторну чињеницу према којој држава не настаје у безваздушном простору, те да фактицитет рађања државног бића нужно коинцидира са другим релевантним датостима од значаја за њен живот.

Да ситуација у погледу третмана Југославије није била једнозначна потврђују уговорни односи, како билатерални тако и мултилатерални, који су у последњој деценији двадесетог столећа практиковани на релацији између СРЈ-е и међународне заједнице.²⁷¹

Уосталом и да је ситуација била идилична а не изокренута до крајње

---

²⁷⁰ Нарочито је констатацију на страни некадашњих република Југославије(мимо Србије и Црне Горе), као и оних држава које су заговарале дисолуцију(САД, Немачка) произвела чињеница која је-у документу који је циркулисао кроз Светску организацију кроз институт Генералног Секретара као депозитара мултилатералних уговора- рефлектовала извесност у погледу континуитета СРЈ у односу на СФРЈ. Види, М.С. Wood, *Participation of Former Yugoslav States in The UN And in Multilateral Treaties, Max Plank Yearbook of The UN Law*, 1-15/1997, p. 256.

²⁷¹ Из режима мултилатералних уговора Уједињених нација који су похрањени код депозитара- Генералног Секретара, може се закључити како је уговорна пракса - која је СРЈ-у(Србију и Црну Гору) третирао као државу која изводи континуитет из СФРЈ-е - практично остала неокрњена. *Doc. ST/LEG.8*, par. 297, p. 89.

драматичних и трагичних реперкусија, тешко би се могло очекивати регулисање узајамних односа једне земље са остатком света преко ноћи и одређеног(барем привременог) временског рока.

Када је након завршетка Првог светског рата дошло до успостављања новог међународног поретка у којем су силе победнице наметнуле режим утемељен на свом вредносном систему, питање идентитета и континуитета је по први пут актуелизовано. Распадом три најмаркантније Царевине на геополитичкој карти света - Аустро-Угарске,²⁷² Турске и Русије - чије последице су, у каснијем стадијуму и извесној мери, определиле међународну праксу у погледу наведеног правног режима, могу послужити као парадигма. Премда су-превасходно у настојању избегавања обавезе намирења ратних репарација и сервисирања јавних дугова!-заступале гледиште о непостојању предзнака истоветности и перманентног трајања у односу на претходни царски систем(нарочито је то било карактеристично за Аустрију)-све оне су, у мањој или већој мери, свој спољашњи државни оквир морале прилагођавати, фактичком, од стране трећих држава конституисаном стању. Према одредбама мировног споразума из Сен Жермена било је извесно како се, без обзира на оспоравања, Аустрија неће моћи ослободити обавезе плаћања царских дугова.²⁷³ Правило према којем територијалне промене не утичу на идентитет и континуитет државе конзумирано је према послератној Мађарској(руководно место у овом погледу има Мировни уговор из Трианона),²⁷⁴ између осталог, одлуком Апелационог суда Швајцарске.²⁷⁵ Турска је, у намери избегавања плаћања претходно насталих дугова Царевине, прибегла арбитражи са истим исходом који се рефлектовао на Аустрију.²⁷⁶ СССР је, по свему судећи, демонстрирао посве дволично понашање, заговарајући становиште о непостојању континуитета са царском Русијом у

---

²⁷² У случају Аустро-Угарске је наступила посебна ситуација. Наступањем дисолуције, Угарска је, практично, задржала континуитет(за разлику од Аустрије), да би се потом од ње издвајале(сепарисале-актима сецесије, ради се о мировном режиму из Трианона) територијалне целине које су припадале Румунији, Пољској, Чехословачкој. Види, М. Shaw, *op. cit.*, p. 980(footnote, 131).

²⁷³ D. Anzilotti, *op. cit.*, pag. 171.

²⁷⁴ Судбина Мађарске и Мађара је дефинитивно консакрирана 4-ог јуна 1920. Трианонским режимом је више од четвртине припадника нације остало ван граница земље. Види, Nemzeti Összetartozás Napja, nemzetiosszetartozas.kormany.hu, 27.V 2014.

²⁷⁵ K. Marek, *op.cit.*, p. 17.

²⁷⁶ С. Ђорђевић, *op. cit.*, стр. 46.

случајевима по њега неповољним, и његовом наглашавању у ситуацијама које су могле имати позитивног ефекта на међународни статус земље.²⁷⁷

Приметно је како је након Првог светског рата став трећих држава према питању идентитета и континуитета био мотивисан, као уосталом у већини случајева посматраних у историјском ходу, доминантном позицијом Великих сила и из тог оквира проистеклим политичким опортунитетом у арени међународних односа.

Премда је међународна пракса по питању идентитета и континуитета држава оликавала константу варљивости и подесности политичког момента везаног за ове феномене одређивања, пре свега, спољашњег државног бића-није згорег уочити како је и Федеративна Народна Република Југославија, након окончања Другог светског рата, у односу на Краљевину Југославију уживала истоветан третман.²⁷⁸

Да су околности по питању идентитета и континуитета СРЈ-е(Србија и Црна Гора) у односу на СФРЈ-у биле и више него конфузне - поред наведеног примера везаног за режим међународних уговора који су преко Краљевине Србије и Југославије везивали СРЈ-у(Србију и Црну Гору) - потврђивало је гледиште Бадентерове арбитражне комисије која у Мишљењу бр. 11, према постулатима формалне логике, није могло да изведе до крајњих консеквенци полазишну премису о дисолуцији Федерације.²⁷⁹ Чак и да је то хтела њена позиција би итекако била отежана будући да, како смо поменули, држава не настаје у правном вакууму и без елементарних услова неопходних за конституисање њеног статалног бића-већ су у сваком случају за то потребне одређене, правно

---

²⁷⁷ Оспоравајући га у погледу царских дугова, заступајући га ради повољног колонијалног статуса у Азији. М. Бартош, *Међународно јавно право*, Култура, Београд, 1954, стр. 317.

²⁷⁸ Краљевина Југославија је потписала Декларацију Уједињених нација, да би, потом, представник Земље(иако је тада ситуација у погледу јасне визије будућег друштвеног и државног уређења Југославије била прилично неодређена!), својим присуством на скупу у Сан Франциску био сведок неке врсте, дипломатским речником изражено, колективног признања. Види, I. Tomšić, *The Identity of A Yugoslav State Under International Law*, *JRMP*, 1/1956, p. 27.

²⁷⁹ Професор Крећа, формално-логички, врло утемељено држи како мишљење Комисије о напуштању државне заједнице од стране Словеније и Хрватске, као и БИХ-е, односно Македоније-„није оштетило њено биће“. Схватање Комисије како је Југославија извршила својеврстан „хара кири“ доношењем новог Устава, очигледно, противречи увреженом становишту међународног права према којем усвајање новог уставног аранжмана не мења правни положај земље. М. Крећа, О датуму сукцесије(пар критичних напомена о Мишљењу бр. 11 Бадентерове арбитражне комисије), *Наслеђе и наследници Југославије*, стр. 78.

релевантне, чињенице. Исто тако, не само на нивоу уобичајене академске расправе већ у свакодневици интелектуалног промишљања важи као ноторна чињеница да је чин признања-будући декларативне природе!-за сам живот државе, у основи, ирелевантан

Treba имати у виду како је у временском хоризонту од скоро једног столећа уврежено схватање о условљености питања континуитета ставом трећих држава.²⁸⁰

Могло би се рећи како међународна заједница-и поред пресудне улоге Форума великих(Савета Безбедности) и уздржаног става Русије и Кине у погледу мера предузетих у циљу пацификовања југословенске кризе-није испољила апсолутно одбојан став према солуцији непрекинутог идентитета и континуитета СРЈ-е у односу на правно наслеђе претходне државе. Поготово је то уочљиво на терену праксе. Дипломатски односи креирани у окриљу југословенске државе, ојачани активним учешћем земље у Покрету несврстаних, су били исувише стамени да би се урушили преко ноћи. Уговорни односи Краљевине Србије, од којих су неки своје важење изводили још из међународног поретка устоличеног Берлинским конгресом (1878), се нису могли напречац прекидати. Столица Југославије у Светској организацији је, како ћемо то приметити, остала упражњена искључиво унутар њених кључних форума, док су остале међународне обавезе, од којих неке неизоставно повезане са функционисањем Уједињених нација, практично биле упражњаване.²⁸¹

У широком дијапазону рефлексива које су за предмет имале промишљање међународног статуса земље у сфери идентитета и континуитета, не изостају ни оне које су, више-мање, једнодушно определиле клатно на афирмативну страну-признавајући СРЈ право на идентични и непрекинути след у односу на претходну државу.²⁸²

Поред ових, несумњивих, датости, не би требало изгубити из вида да је

---

²⁸⁰ Закључак до којег је дошао, премда из теоријске државно-правне области, правни корифеј српског говорног подручја. С. Јовановић, *op. cit.*, стр. 40.

²⁸¹ „Ради се о признавању фактичког континуитета СРЈ са СФРЈ.“ М. Крећа, Основна питања сукцесије у југословенском случају, *Наслеђе и наследници југославије*, стр. 36.

²⁸² Сличан приступ, уз извесне варијације, заговарају Yehuda Blum и Michael C. Wood, у: R. Etinski, *The Role of The Legal Adviser in Considering The Legality of Decisions of International Organizations, Collection of Essays, United Nations, New York, 1999, p. 251, 252.*

међународни положај земље, базично посматрано, резултат сплета околности на које држава-изузев кључних актера у интернационалној арени-супстанцијално и својом аутентичном вољом, најчешће, не може да утиче. Делује помало депримирајуће, и повезано је са другим важним питањима(поготово се, у овој сфери, својим значајем истиче проблем суверенитета у светлу међународног статуса државе), да државна воља, гледајући *per se*, бива лишена, како у објективном-тако и субјективном смислу, атрибута репрезентативности. Апсурд је да зона статалног формата-при чему се има у виду, превасходно, сфера значења уобичајено звана унутрашњи идентитет државе- чак и да пружа најбољи пример у погледу њене организације, уколико се не ради о пространијој и, по броју становника, приметнијој креатури-нема претерано велике шансе да буде примећена и уважавана у међународним односима.²⁸³

Уважавајући све аспекте формулисаног проблема, имајући, такође, у виду могуће импликације које неизоставно избијају на површину при помену стручног приступа везаног за југословенску кризу, могло би се закључити да је Југославија била исувише велики залог у међународним релацијама да би се њен реноме и утицај избрисали једним потезом пера из књиге утисака сацремене међународне заједнице. Бивајући распета између, највероватније, унапред смишљене пројекције дисолуције земље са задатком избалансираног третмана националних и државних заједница насталих на простору претходне државе-са једне стране, те међународне праксе оличене у земљама које су независност стекле у процесу деколонизације и које су у њој виделе парадигму свог спољашњег државног одређења-са друге, место и улога Југославије у погледу идентитета и континуитета су, можемо то рећи, залутали на странпутицама међуетничких сукоба и невиђене трагедије без потенцијалног краја.²⁸⁴ Правило по којем живот пише драме најбоље се читовало на примеру Југославије. Док су

---

²⁸³ Према савременом гледишту, материја идентитета и континуитета државе је-поред формалне, материјалне и процедуралне-на примеру догађаја који се везују и за Југославију, доспела до деконструктивистике фазе. Види, А. Ostrup, *Conceptions of State Identity and Continuity in Contemporary International Legal Scholarship, ESIL Conference Paper Series*, Vol. 6, No. 3, 2015, p. 14-23.

²⁸⁴ Према је од почетка могло бити јасно да, како измене конститутивног акта државе не дирају у њен идентитет, ни револуционарна гигања не утичу на питање статалног континуитета(додали бисмо још само-нарочито у ситуацијама које и какве би се, случај у Југославији, дале одредити и у другачијем смеру!). Види, S. Marchisio, *op. cit.*, p. 203.

државе предводнице у светским оквирима политиком признања истовремено и потпиривале и гасиле разбуктали пламен ратног конфликта, зона дејства земаља Трећег света је, настављајући маниром одржавања примерених међудржавних односа, готово унисоно стајала на дијаметрално супротним позицијама. У том простору лебдео је појам идентитета и континуитета државе која је по овом питању била у хронолошком низу-након Индије, Египта и СССР-а.- најупечатљивији пример. Треба рећи како је вештачка конструкција која је, идући логиком признања, држала да ће се анимозитети примирити уколико се децидирано одреде територијални оквири новонасталих држава, заказала ако се овом проблему приђе из угла намере стварања виталних јединки. Са друге стране, она је, несумњиво, створила стање стабилног мира и прихватљивог безбедносног механизма. Конструкцију оспоравања идентитета и континуитета Југославије је било тешко одржати и уколико се, из данашње перспективе, приђе анализи мера које су предузете од стране савременог света у циљу остваривања постављеног задатка.²⁸⁵ Муњевити и ефективан успех је изостао, између осталог, и због апстиненције Русије и Кине(биле су уздржане) приликом гласања у Савету безбедности када је усвајан режим ембарга. Признање, међународне санкције, минимализовање улоге КЕБС-а., да поменемо само неке из арсенала мера, нису постигле очекивани резултат. Требало је да прође читава деценија да би се коначно уобличио стање које ће, најмање, у наредних пола столећа определити судбину овога подручја.

Бивајући распета између политичких и правних консидација, стварног и могућног, дисхармоничних претензија разних елемената који су проузроковали рашомон пре свега у доктринарном делу-Југославија је пролазила кроз огромна искушења.

Биће потребно прилично времена да се, како ћемо то видети, стање фактичке суспензије чланста СРЈ(Србије и Црне Горе) у Уједињеним нацијама и са њим повезан став трећих држава по питању идентитета и континуитета, приведу крају.

---

²⁸⁵ Важно је напоменути како је одлучивање надлежних државних органа САД-а приликом питања изручења осумњиченог за злочине почињене током Другог светског рата на територији Независне Државе Хрватске имало у виду наставак(да ли кроз континуитет, односно сукцесију?!) државности Србије у државној форми Југославије. Види, *Andrija Artukovic, Petitioner-Appellant V. Richard H. Rison Warden, Respondent-Appellee* 784 F.2d 1354(9th Cir. 1986), law.justia.com/cases/federal/appellatee-courts/F2/784/1354/770987, 27.V. 2015.

Оно што, међутим, није промакло креаторима савременог светског поретка, а што, можда, на најупечатљивији начин осликава њихов капацитет предвиђања кључних детерминанти развијеног света—јесте темпорални фактор који је голом оку најчешће неприметан и који се надвисује изнад свих датости људског постојања, одређујући им коначну димензију и оквире.

3.6. ПОЗИЦИЈА МЕЂУНАРОДНОГ СУДА ПРАВДЕ ПРЕМА ИДЕНТИТЕТУ И КОНТИНУИТЕТУ

Уопште узев, уколико прихватимо неумитност чињенице како на идентитет и континуитет државе, у крајњој инстанци, пресудно утиче политичко мерило односа снага у савременом свету,²⁸⁶ не остаје нам много у профилисању правне стране проблема. Чињеница која на нивоу права, нарочито међународног, следи као ноторна—манифестује се у сфери тзв. дискреционих овлашћења којим је маркиран њен интерпретативни хоризонт. Тамо где има дискреције—најчешће има мало, или уопште, права, а субјективна мерила доминантно опредељују, исто тако, унапред пројектоване интересне параметре.

Наш видокруг посматрања сведен на временски оквир од једног столећа, почев од међународног поретка инаугурисаног од стране земаља победница у Првом светском рату, не пружа довољно у погледу јаснијег одређења овога проблема. Пре као одређени путоказ а не коначно профилисани пут у успостављању дефинитивно уобличене међународне судске праксе, рудиментарни облици ауторитативног одлучивања на терену доктринарних јуриста настају унутар националних поредака и арбитражних тела—са циљем уређивања статуса, пре свега, поражених. Истовремено, чињеница која носи извесну специфичну

---

²⁸⁶ Љ. Аћимовић, *Свет и југословенска криза*, Хелсиншки одбор за људска права, Београд, 2001, стр.45., М. Пауновић, *op. cit.*, стр. 48., К. Обрадовић, *op. cit.*, стр. 434., М. Шаховић, *op. cit.*, стр. 46.

тежину везана је за тадашње стање ствари и немогућност конституисања јединственог ауторитета (Стални суд међународне правде, очито, у овом сегменту, није демонстрирао неспорну међународну инстанцу!), који би недвосмислено одлучивао о питањима идентитета и континуитета. Квалификацију међународног положаја Мађарске одредио је Апелациони суд Швајцарске, заступајући становиште, о њеном идентичном правном статусу и продужетку предратне државе.²⁸⁷ При томе, наглашавамо како су, генерално посматрано, без ефекта чињенице које у правном (политичком) животу опредељују положај државе према режиму уставних промена, односно смањења или повећања њеног територијалног домена.²⁸⁸ Судбину СССР-а, који је, у намери оспоравања царских дугова, настојао прекинути, по њега неповољан облигациони однос-одредио је Федерални суд Швајцарске, држећи како континуитет Русије следује земљи установљеној на темељима Октобарске револуције, док је међународна арбитража определила обавезу Турске у смислу намиривања претходних дугова.²⁸⁹ У основи, слично би се могло рећи и за остале, овде не наведене, случајеве. Ови примери, премда у зачецима и недовољно профилисани, посредно показују одређени степен једногласја везаног за статус држава према питањима идентитета и континуитета квалификованим од стране јуриспруденције. Оно што је определило став међународне заједнице у еху Великог рата, захваљујући пионирском раду међународне арбитраже и смелим покушајима судских инстанци Швајцарске-могло би се рећи да осликавају и данас преовлађујући дискурс у третману ових питања. Уосталом, и схватање теорије присутне на нашем говорном подручју у смислу одређивања правне природе идентитета и континуитета држава-потврђује изнето гледиште.

По свему судећи, шанса да се овој проблему приђе са нешто темељније стране прокоцкана је током шездесетих година протеклог столећа у јеку процеса деколонизације, када је већи број земаља-претежно на афричком континенту-стекао статус независности. Као парадигма у правцу иререверзибилних токова нестанка колонијалног подјармљивања и, истовремено, конкретна манифестација

---

²⁸⁷ K. Marek, *op. cit.*, p. 17.

²⁸⁸ D. Anzilotti, *op. cit.*, pag. 166, 170., A. Cavaglieri, *op. cit.*, pag. 185.

²⁸⁹ С. Борђевић, *op. cit.*, стр. 47 и 46.

објективног судског ауторитета у оквирима омеђеним постављеним задатком-може да послужи случај настао између Буркине Фасо и Малија у погледу граничног режима проистеклог на релацији између две државе као последица развргнућа колонијалног ропства. Иако би се пре могло рећи како се ради о случајевима наново успостављених држава са нешто конфузним и непрецизним историјским(у вишеструком смислу!) персоналитетом,²⁹⁰ принцип *uti possidetis iuris* је, посредно, детерминисао наставак претходних статалних творевина.²⁹¹

Оно шта, међутим, за разлику од претходног случаја нешто више осветљава непосредан предмет нашег истраживања, односи се на став Међународног суда правде према питању међународно-правног идентитета СРЈ-е(Србија и Црна Гора) са претходном Југославијом, односно настављања њеног, претходно са Краљевином Србијом установљеног, континуитета.

Водич у овом смеру нам пружа судска одлука Међународног суда правде из 1993-е. године која је иницирана од стране Босне и Херцеговине у циљу изрцања(издавања) привремених мера према СРЈ(Србија и Црна Гора). Треба, прелиминарно, истаћи како је до подношења апликације дошло након међународног признања ове, некада, југословенске републике, после одговарајућих резолуција Савета безбедности и Генералне скупштине којима је, прилично двосмислено, оспораван континуитет Југославије(о овоме, више речи касније) у Светској организацији. Суштина предмета судског поднеска односила се на примену Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида(1948), те способности СРЈ-е да - будући оспорена у погледу чланства у Светској организацији – приступи овом судском форуму. Суд је том приликом, имајући у виду став правног саветника Генералног секретара, стао на становиште(*Order*) како поменуто питање „није лишено правних потешкоћа“.²⁹² Исто се поновило три године касније када је БиХ покренула ревизиони поступак.²⁹³

Како је СРЈ, након промена у земљи(2000), одустала од инсистирања на континуитету са претходном државом, подносећи молбу ради пријема у УН-е -

---

²⁹⁰ *Ibid*, стр. 21.

²⁹¹ *ICJ, op. cit.*

²⁹² *ICJ, Case Concerning Application of The Convention on The Prevention and Punishment of The Crime of Genocide, Request For The Indication of Provisional Measures*, 8 April 1993, www.icj-cij.org/nonepage/, 27.V 2014.

²⁹³ J. Crawford, *op. cit.*, p. 712, 713.

обавезни смо начинити осврт на још две судске одлуке које, посредно и непосредно, опредељују становиште Суда у сфери овог проблема. Прва је исходичила из тужбе коју је СРЈ подигла против Холандије поводом бомбардовања НАТО-а(1999) у погледу легалности примене силе,²⁹⁴ док је друга била резултат већ наведеног маратонског процеса покренутог од стране БиХ-е, који је, након четрнаест година, по свему судећи, окончан.²⁹⁵ И једна и друга пресуда су, унисоно, потврдиле како, у време када су тужбе подигнуте, СРЈ није била чланица Светске организације.

Уместо закључка, могли бисмо одредити неколико константи у погледу става Међународног суда правде поводом питања идентитета и континуитета СРЈ-е према претходној држави(СФРЈ-и). Генерално, нужно је приметити како-будући да се ради, према преовлађујућем мишљењу правне теорије, о доминантно политичком(исполитизованом) питању-је у досадашњој судској пракси(са посебним освртом на временски период од једног столећа), било мало покушаја да се ова питања темељно расветле. Нарочито је то случај са Сталним судом међународне правде као и његовим наставком-Међународним судом правде. Настојања које карактерише оскудност и спорадичност су-бивајући, најчешће, резултат односа снага у међународној заједници-прожета духом арбитрерности и недоследности. Када је талас деколонизације, почев од средине двадесетог столећа, иницирао стицање независности знатног броја земаља-пропуштена је прилика да се, евентуално, ова питања свеобухватније елаборирају. Рудиментарни облик зачетка правног третирања проблема појавио се одлуком Међународног суда правде поводом граничног спора између Буркине Фасо и Малија(1986), пружајући одређене индикације у овом смеру(утицај територијалних промена на идентитет и континуитет државе).

Када је реч о Југославији, Наредба Суда поводом издавања привремених мера у вези са апликацијом Босне и Херцеговине(1993)-је једнодушно определила непостојање апсолутно недвосмисленог става(нити афирмативног, нити

---

²⁹⁴ Професор Крећа, у издвојеном мишљењу, не спори да, према реченом, СРЈ у то време није била чланица Уједињених нација. *ICJ, Case Concerning Legality of Use of Force, Preliminary Objections(Summary)*, 15. December 2004, www.icj-cij.org/docket/index.php?sum=628&code..., 27.V 2014.

²⁹⁵ *ICJ, Application of The Convention on The Prevention and Punishment...(Summary)*, 26 February 2007, www.icj-cij.org/.../index.php?p1=3...case, 27.V 2014.

негаторског) у домену идентитета и континуитета СРЈ-е(Србија и Црна Гора) у односу на СФРЈ-у. Ово гледиште је заступано све до пријема СРЈ-е у чланство Уједињених нација(2000), да би од тог датума горепоменуте судске одлуке-недвојбено, стале на становиште које искључује положај СРЈ из чланства Светске организације, обухватајући, оквирно, период од једне деценије(1991-2000). Права и обавезе произашле из оваквог статуса земље регулисани су Споразумом о сукцесији(Беч, 2001).

3.7. БЕЧКИ СПОРАЗУМ О СУКЦЕСИЈИ ИЗ 2001-е. ГОДИНЕ И ПИТАЊЕ ИДЕНТИТЕТА И КОНТИНУИТЕТА

Пријемом СРЈ(Србија и Црна Гора) у чланство Светске организације(2000), окончао се прилично приметан период у међународној арени који је неодређено и конфузно третирао проблем југословенске кризе.²⁹⁶ Чином прихватања апликације поднете од стране Федерације две републике које су стајале на становишту о једнозначној дестинацији универзалног сукцесора претходне државе-захтев СРЈ да се, у погледу идентитета и континуитета, сматра јединим баштиником правног наслеђа Југославије, је лишен опипљивих и конкретних импликација. Новоустановљене односе је ваљало изнова регулисати што, посматрајући дугорочни временски оквир постојања Југославије, није могао бити нити експедитиван, нити једноставан задатак. На место некадашње Југославије конкурисало је пет(разлазом Србије и Црне Горе тај број је проширен на шест), новоустановљених држава, са мањим или већим претензијама у погледу свеобухватног биланса претходне државе. Према би се питање сукцесије

---

²⁹⁶ Стање којим је, практично, финализована дезинтеграција СФРЈ-е се овим није и конзумирало. Наиме, 4-ог фебруара 2003. године назив земље је преименован у Државну заједницу Србије и Црне Горе, да би 2006. године Црна Гора пошла самосталним државним путем. Види, А/RES/55/12 од 01. новембра 2000. године, односно А/RES/60/264 од 28. јуна 2006. године. www.un.org 27.V 2014.

поставило и да је преовладало супротно гледиште у погледу правно-политичког статуса некадашње државе - приступом какав је одликовао разрешење југословенског конфликта савремена међународна заједница је усложнила и искомпиковала нешто једноставнији образац апсолвирања проблема.

Споразумом о питањима сукцесије, закљученим 29. јуна 2001. у Бечу, на уопштен, вероватно у тадашњим околностима једино могућни, начин је регулисана чињеница развргнућа државне целине.²⁹⁷ Оно, међутим, што привлачи нашу пажњу и што је предмет конкретног истраживања, везано је за судбину земље у сфери њеног идентитета и континуитета. Иако је реч о материји која није, непосредно(сем у једном случају) обуваћена предметом споразума, јасно је како се последице ових питања посредно везују за целокупан садржај деобног биланса бивше државе. Важно је напоменути како је у садашњој фази истраживачког процеса довољно уочити и маркирати оне одреднице овог документа које су директно у вези са питањима идентитета и континуитета Југославије, док ће остале одредбе бити анализирани у глави која се, генерално узевши, бави објашњавањем ширег контекста сукцесије државе. Једина ситуација у којој је директно приметна одредница о правном статусу новоустановљених држава, налази се на самом почетку споразума.²⁹⁸ Овим је рашомон који је, мора се признати, настао услед доминатног међународног положаја Југославије-државе оснивача Организације Уједињених нација, те њених места и улоге у Покрету несврстаних-са једне, као и преовлађујућег става најмоћнијих и најутицајнијих земаља данашњице у погледу њеног правног статуса(сецесија или дисолуција, идентитет и континуитет, сукцесија), пропраћен експресним признањем република које су изразиле жељу у том смеру(иако за то, мора се рећи, нису постојали елементарни услови)-са друге стране, само продубило и одложило ваљано и далекосежно решење конфликта.

---

²⁹⁷ И поред релативно прихватљиве(с'обзиром на дефинитивно прихваћену формулу правне природе дезинтеграције Југославије!) пропорције развргнућа државног наслеђа –остаје чињеница која сведочи о поприлично спором и непрегледном процесу. Види, *Sukcesija: Male šanse Antićevog predloga za reviziju...*, www.slobodnaevropa.org/...sporazuma/2481136.ht..., 27.V 2014.

²⁹⁸ „Босна и Херцеговина, Република Хрватска, Република Македонија, Република Словенија и Савезна Република Југославија које представљају пет суверених равноправних држава сукцесора(ПОДВУКАО-Ј. Ф.) бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије...“ Закон о потврђивању споразума о питањима сукцесије, *Службени лист СРЈ, Међународни уговори*, бр. 6/2002.

Док ће се о осталим питањима сукцесије везаним за југословенску кризу подробније расправљати у последњој глави рада, остаје приметно како је једина непобитна чињеница у односу на питања идентитета и континуитета за коју се са сигурношћу може веровати да ће потврдити или оповргнути пробу времена-управо временски фактор. Темпорални дијапазон, конкретно неприметан, лебди као фатум изнад сваке људске творевине, одређујући јој, у крајњој инстанци, домашај и дејства.

Оно што се, несумњиво, може извести као општа константа у погледу идентитета и континуитета везаним за југословенску кризу, јесте фактор који потенцијално гледано онемогућава сваку од република некадашње заједничке државе да се конституише као заокружена и, колико-толико, опстојна државна целина - док би у супротном, да је пледирање од стране СРЈ-е(Србије и Црне Горе) у смислу континуираног постојања идентичне југословенске државе прихваћено, по свему судећи угрозила безбедносни поредак у овом делу Европе.

Треба истаћи како ће највероватније у футуристички оријентисаној пројекцији усмереној на приметније временске оквире (неколико деценија и дуже), решење које је изнивелисало(премда недоследно и погађајући највише оне који му нису кумовали-обичне људе свакодневнице!) државно-правне параметре новоуспостављених Република у сваком смислу - представљати координате које ће, сасвим сигурно, детерминисати судбину овога тла и на које треба рачунати.

Тектонски поремећаји проузроковани нестанком једне земље, као и сукоб синдрома малих разлика који је исходичио из сличних културолошких образаца њених некадашњих етницитета-вероватно ће бити, у одређеном степену и смислу, амортизовани заједничком судбином унутар европске породице народа.

4. ОРГАНИЗАЦИЈА УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА

Пре него што се осврнемо на - за потребе свестране опсервације предмета темата - суштински важно питање чланства СРЈ-е у Светској организацији, биће неопходно анализирати основне поставке међународног режима фундираног и разрађеног у окриљу две најзначајније универзалне организације које су у последњем столећу определиле правно-политичку судбину планете.

Универзална организација каква је била Лига народа, са претензијом обухватања огромне већине држава тадашњег света под исти идеолошко-вредносни систем²⁹⁹ од тренутка свог настанка оптерећена режимом устоличеним у предвечерје Првог светског рата и његовим иманентним мањкавостима³⁰⁰ показаће се врло брзо, неће бити кадра обезбедити трајан и стабилан мир. У целини узев, могло би се рећи како Друштво народа-са маркантно израженим центрифугалним снагама и чланством које се осипало-није било до те мере организовано да би могло осигурати до тада, у историји човечанства, ипак, најквалитетније глобално уређење. Пре ће бити како је период од двадесетогодишњег мира, у ствари, представљао примирје и, на жалост, увертуру у још крвавији светски сукоб.

Организација Уједињених нација је настала као резултанта амбијента конституисаног расподелом моћи током Другог светског рата и последичним низом победе савезничких сила над осовинским.³⁰¹ Први импулс наговештаја поретка који ће у највећој мери одредити судбину човечанства, а чији протагонисти смо стицајем прилика и ми, десио се августа 1941-е. године када су

---

²⁹⁹ Ипак, изненађује да су управо земље Латинске Америке заговарале свеобухватно, без нарочитих лимита, чланство у Друштву народа. Види, Schwarzenberger, G., *The League of Nations and World Order*, Constable, London, 1936, p. 44.

³⁰⁰ И поред официјелно прокламоване универзалности-треба имати у виду да је она, у суштини, рефлектовала расположење форума оних земаља које су из до тада највеће катаклизме у историји човечанства изашле са ореолом славе победе. Види, М. Бартош, *Основни појмови о Уједињеним нацијама*, Народна књига, Београд, 1953, стр. 12-21.

³⁰¹ Аутор исправно примећује да Уједињене Нације нису представљале "супер државу". Види, G. Arangio-Ruiz, *La pretesa "analogia federale" nella carta delle Nazioni Unite e le sue implicazioni*(postfazione tratta dalle Nazioni Unite, a cura di Laura Picchio-Forleati), G. Giappichelli Editore-Torino, 2000), p. 31.

САД и Велика Британија потписале Атлантску повељу. Иницијална каписла која ће, у крајњем збиру, проузроковати експлозију и довести до разлаза-у светским размерама, дефинитивно, мањкаве логике условљавања и попуштања!-догодиће се јануара 1942-е. године парафирањем Декларације Уједињених нација³⁰² Премда је од значаја поменути след међународних конференција које су трасирале стазу послератног светског уређења(Техеран, Јалта, Потсдам), као и скуп у Дамбартон Оксу(1944) који је скицирао програмску мапу нове Светске организације-пресудни значај несумњиво припада Сан Франциску у којем је, 1945-е., усвојена Повеља Уједињених нација као и Статут Међународног суда правде.³⁰³

Повеља УН као конститутивни акт Организације и мултилатерални уговор хијерархијски вишег типа, сведена је на неколико основних начела и програмских циљева.³⁰⁴ Темељи новог послератног поретка чија стаменост и поред протока времена није доведена у питање, постављени су кроз руководне принципе Уједињених нација. Суверена једнакост чланица, савесно испуњавање обавеза преузетих у складу са Повељом,³⁰⁵ решавање међународних конфликта мирним средствима, уздржавање од претње или употребе силе против територијалног интегритета или независности држава,³⁰⁶ обавеза чланица да Организацији пружи сваку помоћ у циљу подупирања акција предузетих у складу са Повељом као и дужност уздржавања од идентичних активности према оним државама које су предмет таквих мера, финализовани забраном уплитања у унутрашње ствари земаља изузев у случају мера предузетих у складу са главом VII Повеље-и данас, као што је то било пре неколико деценија(уз извесне промене у концентрацији и расподели светске моћи!), демонстрирају основне координате глобалног миљеа.

---

³⁰² Нарочито је важно истаћи у погледу међународно-правног идентитета и континуитета Југославије, да је Декларацију УН-а потписала и Краљевина Југославија. Види, I. Tomšić, *op. cit.*, str. 27.

³⁰³ Председник Сједињених Држава је нотирао како је на припремној конференцији ради формирања Светске организације одбио да иницира инвестиру Уједињених Нација у смеру “над државе”. Види, *Report to The President on The Results of The San Francisco Conference*, 26 Junne 1945, State Department Publication 2349, Conference Series 71, p. 157-158.

³⁰⁴ Ипак, Повеља Светске организације не представља уставни документ. Види, G. Arangio-Ruiz, *op. cit.*, p. 33.

³⁰⁵ Ни Међународни суд правде не оперише са термином државе када се ради о субјективитету Уједињених нација и заштити њених службеника. Види, *ICJ-Reparation for Injuries Suffered in The Service of The United Nations*, Advisory Opinion, p. 8-9, www.icj-cij.org, 27.V 2014.

³⁰⁶ “Организација са амбицијом да очува и ојача светски мир и међународну сигурност у присуству претњи и насиља којима је изложен.” Види A. Cassese, *op. cit.*, p. 6.

Исто тако, нотирана је обавеза Светске организације у сфери подвргавања држава нечланица поменутиим принципима.³⁰⁷

Циљеви који су профилисали рад Организације³⁰⁸ у наредном периоду били су посвећени следећим областима: одржавању међународног мира и безбедности, развијању пријатељских односа уз поштовање начела равноправности и самоопредељења народа, решавању међународних економских, социјалних, културних и хуманитарних питања, као и поштовању основних људских права-уз интегративни карактер УН у развијању активности усмерених ка њиховој реализацији.³⁰⁹

Треба имати у виду како је међународни поредак устоличен након агоније највећег ратног разарања у историји човечанства, поред несумњивих позитивних константи у креирању мирног и уравнотеженог глобалног оквира, истовремено пренебрегнуо(или је то морао да учини?!), мањкавости које су временом избијале на површину и отежавале његов складан развитак. Да поменемо само слабости које су се рефлектовале првенствено према земљама које у том тренутку, услед објективних околности, нису поседовале нити најмањи потенцијал у светским оквирима(„непријатељске државе“ према слову Повеље), као и истовремено занемаривање изазова који ће у перспективи довести до блоковске конфронтације.³¹⁰ На тај начин су умногоме ослабљени организациони механизми настали у сагласју са циљевима који су, у идеално замишљеној пројекцији Светске Владе која би диктирала услове мирног и уравнотеженог развоја, требали обезбедити њихову делотворнију примену.

Ваља приметити најмање две константе које су од самог почетка биле очевидне у програмским настојањима креатора Повеље, са исто тако очљивим недостацима;

---

³⁰⁷ Charter UN, Chapter I, Article 2. <https://treaties.un.org/doc/.../uncharte.pdf>, 27.V 2014.

³⁰⁸ Треба имати у виду како је Светска организација од почетка била под доминацијом Сједињених Држава. Чињеница је како до дана данашњег та политица није престала. Она је остваривана кроз средства паметне моћи: комбинацијом инструмената присиле, са једне стране, и меке моћи убеђивања, са друге. Види, Dž. S. Naj, *Budućnost moći*(prevod sa engleskog: Аника Крстић), Arhipelag, Beograd, 2012, str. 12.

³⁰⁹ *Op. cit.*, Article 1.

³¹⁰ Поготово је, услед честе употребе института вета од стране пет сталних чланица Савета безбедности-у зависности од припадности одређеној блоковској скупини-паралисан рад Светског форума. S.D. Bailey, *The Procedure of The United Nations Security Council*, Oxford, 1988, p. 216-221.

Са једне стране, поред недвосмислених залагања у циљу обезбеђивања мира и благостања човечанства, те праведнијег и хармоничнијег света-изостале су нужне претпоставке које би историјску мисију Светске организације свеле на терен практичног и могућног. Сама повеља је, путем недовољно прецизних и уопштених формулација(да поменемо само ону која међу начелима истиче стожерну улогу Организације у зони нечланица-у ситуацији када је знатан број земаља био изван њене организационе структуре), изгубила из вида основне програмске и организационе претпоставке неопходне ефективном раду Организације. Слична је била ситуација са наведеним „непријатељским државама“(поготово је то био случај са ратом разореном Немачком) које, ни теоретски, нису могле представљати опасност за новоуређени свет.

Са друге стране, систем гласања који је протежирао доминантну позицију моћнијих земаља-нарочито унутар Савета безбедности(*Big Five*)!-³¹¹остављао је практично илузорном сваку иницијативу просторно мањих и недовољно развијених која је, у израженој блоковској конфронтацији, нарочито била спутавана током прве деценије рада Организације у домену пријема нових чланица.³¹² На тај начин су, такође, изостале организационе претпоставке које би несумњиво учиниле њену активност плодотворнијом..

Извесно је како пукe нормативне формулације(програмске природе) са широким и неодређеним семантичким оквиром-попут забране насилног решавања међународних затегнутости-нису, ни привидно, могле гарантовати просперитет и ред у, за оно време ипак и махом, прогресивним духом Повеље надахнутом свету.³¹³

Најзад, важно је напоменути како је Организација Уједињених нација према својој правној природи и структури облик међународног организовања у

---

³¹¹ Које су, и поред прокламоване равноправности свих чланица Светске организације-мировним режимом консакрираним окончањем Другог светског рата-задржале атрибут “веће једнакости”. Види, В.В. Ferencz, Enabling The International Criminal Court to Punish Aggression, Symposium-Judgement at Nuremberg, *Washington University Global Studies Law Review*, Vol. 6, Issue 3, January 2007, p. 561.

³¹² Иако је, примера ради, Уговор којим је конституисан Северноатлански савез-хијерархијски посматрано-испод Повеље Светске организације. Види, NATO-OFFICIAL TEXT: THE NORTH ATLANTIC TREATY, 04-Apr.-1949, www.nato.int/.../natolive/official_text-17120.nf..., 27.V 2014.

³¹³ М. Bartoš, Legal Force of The United Nations Charter, *JRMP*, 1/1958, p. 3-12.

глобалној арени.³¹⁴ Отуда је од свог настанка поседовала и поседује све нужне атрибуте ради позиционирања и квалификовања у одређеној средини иманентно егзистирајућих Форума међународне заједнице. Ове одлике је, пре свега, дефинитивно опредељују ка форми међународне организације.

Међународне организације бисмо у најкраћем могли дефинисати као облик институционализације међународних односа и организовања у савременој међународној заједници. Идући истим путем, на основу додатна четири критеријума, дала би се оквалификовати позиција Уједињених нација у тако координисаном простору.³¹⁵ Према овим параметрима ради се о општој, јавној(владиној), наднационалној и универзалној међународној организацији. Поред очувања светског мира, несумњива је њихова активност на пространом плану(економском, социјалном, културном) међународних односа. Обухваћене су чланством држава као примарних субјеката међународног права што их, истовремено-будући да својом тежњом ка универзалности у погледу чланства, залагањем да, по могућству, све државе света буду у њиховом окриљу!-квалификује универзалном. Најзад, у погледу правне природе одлука које доносе присутне се највеће контроверзе-не толико у координирајућој(која је непобитна), већ наднационалној сфери. Оно, међутим, што не сме измаћи прелиминарној опсервацији аутентичне мисије Уједињених нација-сугерише на све већи простор деловања у међународним релацијама резервисан за обавезност овог међународног ауторитета.³¹⁶

Стога је позиција Уједињених нација-будући да у одређивању њене правне природе, поред очигледних формалних критеријума, допунска и помоћна мерила материјалне нарави пружају унеколико комплетнију слику-са обликовне и садржинске стране, у знатној мери поједностављена.

---

³¹⁴ Ради се о примарном, не и персоналном функционалиту ОУН. Види, G. Arangio-Ruiz, *op. cit.*, p. 32.

³¹⁵ Према обиму делатности, карактеру чланства, правној природи одлука и ширини опсега чланства. Види, М. Крећа, *Међународно јавно право*, Правни факултет, Београд, 2011, стр. 523. Диференцијација међународних организација могућна је и према критеријумима ширине чланства, степена отворености, трајности, областима деловања и овлашћењима. Види, В. Димитријевић и О. Рачић, *Међународне организације*, Правни факултет Унион и Службени гласник, Београд, 2011, стр. 36.

³¹⁶ Опрезан је када пише о субјективитету Уједињених нација, пре их смешта у контекст изведеног персоналитета. Види, G. Morelli, *Nozioni di diritto Internazionale*, Cedam, Padova, 1963, p. 237-242.

4.1. ЧЛАНСТВО У ОУН-а

Замишљене као универзална организација са широким спектром дејства од очувања светског мира до постизања благостања на економском, социјалном, културном и хуманитарном плану-Уједињене нације су, од самог почетка, испољиле тежњу ка што ширем умрежавању земаља унутар свог оперативног дејства, као и регулисању односа са оним државама које су остајале мимо њеног организационог хоризонта. Приметно је како је од самог настанка прва деценија, уместо да релаксира односе између земаља-поготово оних које су захваљујући свом доприносу у победоносном исходу Другог светског рата стекле позицију и могућност профилисања новог међународног поретка!-још више продубила њихове супротности, подигавши зид између два сучељена Блока. Проблеми који су се појављивали услед немогућности Организације да једногласно одлучује у свом кључном телу-Савету безбедности-генерално посматрано, могли би се свести на два нивоа;³¹⁷ први ниво би обухватао кризне ситуације настале услед конфузије у домену осигурања светског мира,³¹⁸ док би се други свео на блокаде у погледу пријема нових чланица-проузроковане комотном позицијом сталних чланица, проишавши од сувереног права вета којим располажу. Тако се дешавало да је управо у првој деценији рада УН за овим средством највише посезао СССР-спречавајући пријем у чланство оних држава које нису потпадале под њен идеолошки шињел, да би се, потом, слично дешавало од стране САД-а и њених идеолошких перјаница.³¹⁹

---

³¹⁷ О неспособности Светске организације да унисоно реагује услед блоковске подвојености пет сталних чланица Савета безбедности(односно расположења које се у савремено доба манифестује у њеној активности), као и предлозима који би, поред постојећих решења, допринели ефикаснијем раду овог Форума, види: S.D. Bailey, *op.cit.*, p. 216-221., B. Conforti, *Le Nazioni Unite*, Cedam, Padova, 2000, pag. 19., L. Giannini, *La riforma del Consiglio di sicurezza dell'ONU*, pag. 15. www.archiviodisarmio.it/index.php/2013.../117, 27.V 2014.

³¹⁸ G. A. Res. 337 A (V) од 03. новембра 1950. Резолуцијом названом „Уједињени за мир“ Генералне скупштине ова опасност је у значајној мери отклоњена. С. Аврамов и М. Крећа, *Међународно јавно право*, Савремена администрација, Београд, 1997, стр. 168.

³¹⁹ Маниром који је глорификовао конститутивну теорију признања, премда је у науци међународног права неспорно како је признање државе пука декларација. Види, Н. Lauterpacht, *Recognition in International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 1947, p. 78.

Премда Повеља *grosso modo* дели чланове на осниваче и новоизабране, приметно је како не постоје суштинске разлике у погледу статуса обе категорије чланица.³²⁰

Процедуру пријема, уопштено узев, карактерише испуњење материјалних и процесних претпоставки. Приликом оснивања Уједињених нација-основни параметри садржинске природе неопходни да би једна статална јединка стекла статус чланице подразумевали су, поред атрибута државности(територија, становништво, суверена власт), њену оданост квалификативу мирољубивости. Пацифизам пројектован сликом међународне заједнице произашле из новог глобалног амбијента не само да је-попут Друштва народа- из свог циљног ракурса ограничио право на вођење рата, већ га је у потпуности искључио. Након почетних лутања-захваљујући првенствено саветодавном мишљењу Међународног суда правде-критеријуми пријема су(поред облигаторног карактера Повеље) подразумевали и вољу државе,³²¹ као и њену подложност према поштовању фундаменталних постулата програмског документа.³²² Поступак пријема у чланство је инициран подношењем молбе коју- декларишући државу потенцијалног кандидата у позитивном светлу у односу на садржинска начела Повеље-Генерални секретар, са евентуалним поднесцима, прослеђује Савету безбедности. Даљња процедура подражумева обавезу извршног тела да се изјасни у погледу кандидатуре и упути своје позитивно мишљење Генералној скупштини, што подразумева афирмативан глас девет од петнаест чланица Савета-укључујући позитивно становиште пет сталних чланица. У последњој фази одлучује Генерална скупштина потврдним гласом од две трећине присутних и гласалих. Није тешко уочити како је у поступку пријема у чланство најизраженија улога Савета безбедности(проверава испуњеност материјалних услова и, практично у финалном, пресуђује), док је позиција челника Организације сведена, фактички, на процедурални ниво.

---

³²⁰ Државе које су присуствовале оснивачкој конференцији у Сан Франциску и потписале Декларацију УН, односно ратификовале Повељу УН у складу са важећим правилима-слове за осниваче. Види, *Op. cit.*, Chapter II, Article 3.

³²¹ При томе се, пре свега, има у виду искључиво легална и легитимна влада схваћена у смислу подршке пружене стабилној политичкој заједници на одређеном подручју. Види, I. Brownlie, *Principles of Public International Law*, 5th Edition, Clarendon Press, Oxford, 1998, p. 71.

³²² *ICJ Reports*, 1948, p. 62, www.icj-cij.org, 27.V 2014.

Ваља истаћи како је темељна претпоставка функционисања Уједињених нација заснована на принципу равноправности свих држава чланица без обзира на величину територије и број становника³²³ барем формално, захваљујући подједнакој тежини свих гласова у сфери одлучивања, испоштована.³²⁴

Чланска права, поред несумњивог престижа(видели смо да и поред непостојања сумњи у погледу декларативне, конститутивна теорија признања у овом случају тешко може бити занемарена!), омогућавају учешће у раду основних форума Уједињених нација:³²⁵ Генералне скупштине, Савета безбедности(несталне чланице),³²⁶ Економско-социјалног савета, Старатељског савета(према одређеној пропорцији), потом учешће у избору судија Међународног суда правде, Генералног секретара итд. Исто тако, обавезе које везују сваку државу чланицу конципиране су првенствено ради очувања међународног мира и безбедности.

Очигледно је притом како могућност присуствовања међународним конференцијама, уз не мали допринос фактора репрезентативности ширем представљању сваке конкретне државе, може имати изузетно велику важност у међународним размерама.

У досадашњем раду Организације, поред почетних суревњивости и устезања, приметна је тенденција масовног пријема у чланство(1955), што је појачано у периоду шесдесетих година када је-на таласу процеса деколонизације и стицања независности-знатан број држава, избегавши компликовану процедуру, стекао статус пуноправног члана.³²⁷

---

³²³ I. Brownlie, *Principles of Public International Law*, Clarendon Press, Oxford, 1973, p. 88.

³²⁴ Поред тога, потребно је истаћи како у суштинском смислу постоје неједнакости. Узмимо само пример Сједињених Америчких Држава и њених нерегулисаних обавеза према Светској организацији. Види, G. Arangio-Ruiz, *op. cit.*, p. 47.

³²⁵ S.D. Bailey, *The United Nations: A Short Political Guide*, Frederick and Praeger, New York, 1963, p. 14.

³²⁶ Са честим дискусијама око, евентуалних, реформи. Према једној визији, Савет безбедности би требало да осликава пројекцију кључних цивилизација света. Види, S. P. Hantington, *Sukob civilizacija(i preoblikovanje svetskog poretk)*,(prevod s'engleskog: Бранимир Глигорић), Друго издање, CID Podgorica, Romanov Banja Luka, 2000, str. 353-354.

³²⁷ Од оснивања Светске организације до данас тече дискусија о реформама унутар њених тела. Нарочито је то изражена у сфери проширења Савета безбедности. Томе у прилог, неопходно је истаћи како је члан 27. Уговора о Европској Унији(Мастрихт, 1992) предвидео стварање Европске службе за спољашњу акцију која би ојачала њену спољнополитичку позицију, истовремено упливишући већи утицај на рад Савета безбедности. Види, N. Pirozzi, N. Ronzitti, *The European*

Питање које је за нас од примарног значаја и произилази из специфичне структуре рада-везано је за ограничавање, односно лишавање чланских права(о томе, ускоро, више на примеру Југославије!) држава присутних у организационој структури УН-а. Ваља одмах приметити како су ове појаве у досадашњој пракси Организације биле прилично ретке.³²⁸

Суспензија чланских права се, према духу и смислу Повеље, изриче у случајевима превентивне или принудне акције коју Савет безбедности предузима против одређене државе. При томе се може замислити како у овај корпус, без двојбе, спадају мере предузете у циљу осигурања светског мира на основу Главе VII Повеље. Изриче их-обуштављајући тиме вршење извесних чланских права и повластица од стране тангиране државе-Генерална скупштина на препоруку Савета безбедности који, очигледно је из дикције текста, може такође донети одлуку о укидању рестриктивних мера.³²⁹

Престанак чланских права се према Повељи може догодити искључењем државе из структуре Организације.³³⁰ Ова ситуација-која нажалост није лишена политичког опортунитета, а формално је везана за доследно нарушавање принципа садржаних у програмском документу!-реализује се одлуком Генералне скупштине уз препоруку Савета безбедности. И она се такође односи на чланска права и повластице, а остаје имуна на обавезе које држава има према међународној заједници независно од присуства у њеној официјелној организационој структури.³³¹ Поред тога није тешко, барем теоретски, замислити ситуацију у којој земља чланица иступи из окриља УН-а. Редактори Повеље, услед разумљиве интенције оснивача да Организацији обезбеде, барем формално,

---

Union and The UN Security Council: Toward A New Regionalism?, IAI Working Papers 11/12-May 2011, p. 3-9.

³²⁸ И услед ове чињенице треба посматрати тренутни број држава унутар оквира Светске организације која је, учетворостручивши своје чланство од оснивања, у аутентичном смислу те речи постала универзална. Види, N. Ronzitti, The Reform of The UN Security Council, *Documenti IAI*, 10/13-July 2010, p. 4.

³²⁹ *Op. cit.*, Chapter II, Article 5.

³³⁰ *Ibid.*, Article 6.

³³¹ „...појам *IUS COGENSA* ex definitione искључује појам 'трећих држава'. Норме когендне природе, као израз самих основа заједничког живота у међународној заједници, донете су у име међународне заједнице као целине. Интерес за њиховим поштовањем не дели ограничени круг држава, већ с обзиром на значај тих правила све државе могу сматрати да имају правни интерес у њиховој заштити; оне су обавезе-како је то истакао Међународни суд правде у *Barcelona Traction Case* .“ М. Крећа, *Ius cogens у међународном јавном праву*(докторска дисертација), Правни факултет, Београд, 1977, стр. 213.

најшири могући простор деловања, су ову могућност искључили из њеног мисаоног видокруга(претпоставка је да би се ове ситуације везивале за околности услед којих Организација не би била кадра да обезбеди мир, или за случајеве измене текста Повеље у мери којој она више не би била прихватљива за одређену државу-дакле разлози, знатно мање формалне, превасходно материјалне природе).

Ситуација која је сасвим сигурно далеко неповољнија, и од које се све земље чланице највише устежу, односи се на престанак чланских права. Бити невољни „усамљени јахач“ у међународној арени, уз немогућност артикулисања свог гласа међу осталим учесницима у доношењу међународних одлука-представља најтежу могућну меру, равну ишчезавању са политичке мапе сцета.

Отуда ће случај Југославије, у приличној мери, узбуркати духове у светској заједници.³³²

4.2. ПРАКСА УН-а У ПОГЛЕДУ ЧЛАНСТВА У СЛУЧАЈУ ТЕРИТОРИЈАЛНИХ ПРОМЕНА

Дакле када се начелно приступа питању чланства у Уједињеним нацијама у случајевима везаним за настале територијалне промене државе-нужно је приметити неколико константи:

Прва, и најочљивија, односи се на оскудност ситуација везаних за овај феномен у досадашњем развоју Светске организације. У том светлу је већ било речи о свега неколико примера који би, као парадигме, могли посведочити о одређеним правилима. Иако су ови примери по својој природи рудиментарни, што ће рећи-прилично недефинисани и дифузни!-могу пружити извештај путоказ;

Друга константа о којој је такође било речи односи се на специфичну тежину коју је у међународној заједници уживала Југославија-будући оснивач и предводник Покрета несврстаних!-и околности како је, у тадашњем контексту међународних односа, ова чињеница имала немерљиви значај;

---

³³² Чему је, без сумње, допринео и став Бадентерове арбитраже(*Мишљење бр. 10*), према којем је СРЈ-а(Србија и Црна Гора) нова држава. Види, D. Türk, *op. cit.*, p. 90-91.

Трећа датост која недвојбено оптерећује дискурс везан за чланство у УН-а, манифестује се у изузетно динамичном политичком елементу који готово свим елементима посматраног феномена приписује ненаучни контекст;³³³

Напоследку, премда се не може извести као засебна-може да послужи као генерална константа она чињеница која у свеобухватном галиматијасу везаном за чланство у најважнијем међународном форуму, као и на основу сва три већ наведена обележја-овом феномену придаје, несумњиво, атрибут опште конфузије. Отуда је била приметна инерција која је детерминисала решавање конфликта и која је, захваљујући сплету других повољних и неповољних околности(примера ради, постојање знатног броја земаља мимо блоковске структуре које су избалансирале тегове на тасу догађаја!), одлагала подесно разрешење кризе.

Постојале су, опште узев, три ситуације(изузев Југославије) у историји Уједињених нација које, недвојбено, пружају изванредан хоризонт у приступу овом проблему.³³⁴

Прва и, вероватно, најмаркантнија везана је за сам почетак Светске организације када је, 1947-е. године, Индија-држава која је учествовала у оснивању овог Форума-усред тежње Пакистана да се издвоји из њеног састава и образује сопствену државу,³³⁵ била суочена са тенденцијом кршења сопствене територије. Ситуација која је настала била је решена непромењеним статусом Индије, док је Пакистан морао да прође, тада знатно компликованију, процедуру пријема.³³⁶

Могли бисмо рећи како би наш стручни приступ овом питању у знатној мери

---

³³³ У том контексту је неопходно посматрати признавање Словеније и Хрватске, потом и осталих националних компоненти оивичених унутрашњим делимитационим режимом диљем Југославије-без темљеног и критичног превредновања затеченог националног и административног(интерно-граничног) стања. Види, М. Bucarelli, *op. cit.*, p. 17.

³³⁴ Можда најбољи пример у новијој историји који сведочи о релативно стабилним везама између дојучерашњих заједничких партнера-представља Чех(шк)ословачка. Види, S. Mancini, *Costituzionalismo, federalismo e secessione(saggi e articoli)*, *Istituzioni del federalismo-Rivista di studi giuridici e politici*, XXXV, No. 4, Bologna, 2014, p. 805. Исто, *Česi i Slovaci posle razlaza najviše vole jedni druge*, www.slobodnaevropa.org/archive/news/.../500html?id..., 27.V 2014.

³³⁵ Мада смо ово питање већ разматрали код идентитета и континуитета, није згорег поновити како је службена кореспонденција између Комитета Уједињених нација(политичког и правног) у погледу питања дезинтеграције одређене чланице(територијалних промена у ширем смислу-прим. Ј.Ф.), окончано следећим решењима: 1) само нестанак државе води њеном престанку чланства у УН; 2) настанак нове државе(без обзира да ли су њени елементи били саставни део државе чланице УН или не) повлачи обавезу формалног пријема у Организацију; 3) сваки случај може бити разматран у равни спецификаума; *YICL, op. cit.* P. 101.

³³⁶ J. Andrassy. *op. cit.*, str. 220.

био олакшан да је став који се том приликом искристалисао остао на прве две одреднице. Евидентно изражена политичко-правна природа Светске организације³³⁷ је тада својим резоним, по принципу топло-хладно, колико поједноставила евентуалне ситуације које би се потенцијално могле помањати унутар њене сложене структуре, толико је и-трећом одредницом-додатно оптеретила разумевање овог феномена, приписавши му, несумњиво, политичке атрибуте. Тиме је у контексту права релативно ваљано регулисаног односа, да се сликовито изразимо-начелним приступом конзистентне недоследности-међународна заједница произашла из атмосфере исцрпљујућег рата, оставила простор за будуће преседане који би се исто тако могли квалификовати карактеристикама са различитим и недоследним предзнацима. Позитивни контекст би, нарочито након таласа деколонизације, донео извесност у међународним односима и у знатној мери фиксирао постојеће стање на политичкој мапи света-док би негативни, услед перманентне могућности измена у варљивој ћуди политичког елемента, произвео несумњиво штетне последице. При томе се не би могло рећи како протагонисти светског поретка тада-приликом његовог устоличења у Сан Франциску-нису били свесни ових чињеница, и да нису могли претпоставити куда све то једнога дана може одвести.

Следећа ситуација која заслужује да буде поменута везује се за настанак Уједињене Арапске Републике(1958) сједињењем Египта и Сирије, која је након три године заједничког живота развргнута. Мора се рећи како је Сирија тада, премда није могла полагати право на идентитет и континуитет са претходном државом, задржала своју столицу у Светској организацији без потребе посебног аплицирања ради пријема. Оно што је определило позицију Сирије у погледу чланства и што би се могло квалификовати одређеним специфичним ефектом-била је чињеница према којој се у овом случају радило о савезу двеју држава, при чему је територија УАЕ-а, у суштини, обухватала простор настао њиховим уједињењем(што је приликом раздвајања, у сваком случају, била олакшавајућа околност), као и непобитна датост према којој су обе већ биле чланице УН-а.

---

³³⁷ Није згорег, овом приликом, поменути евидентна и прешироко тумачена овлашћења Савета безбедности на основу члана 42. Повеље, која су се манифестивала приликом решавања конфликтних ситуација у, управо, Југославији, потом Руанди, Хаитију, Либији итд. Види, S. Marchisio, *op. cit.*, 337.

Остаје приметно како се и у овом случају у приличној мери радило о политички обојеној одлуци, будући да је Египат-као оснивач Покрета несврстаних-уживао неприкосновени реноме у међунаодној заједници.

Пример који је по много чему индикативан и опредељује, заједно са случајем Индије, позицију Југославије-карактерише став заузет 1991-е. године поводом судбине некадашњег СССР-а у погледу чланства у Организацији.³³⁸ Када је велика већина земаља некадашњег Совјетског Савеза изразила жељу за образовањем Заједнице независних држава³³⁹ која би, тиме, у форми знатно лабавијег савеза, заменила прошлу државну организацију-поставило се питање столице у УН? Иако је положај Русије- будући да су Белорусија и Украјина, као следеће две по значају републике СССР-а, тада већ биле чланице УН-а - био унеколико олакшан чињеницом постизања сагласности око овог питања, ипак је политички резон могао да надмаши правни. То се није догодило јер је сасвим извесно како би се последице такве одлуке(СССР је био стални члан извршног тела УН-а са правом вета итд.),³⁴⁰ манифестовале у различитим сферама иностраног и њеног сопственог унутрашњег јавног живота. Дакле, језгровито речено, Русија је задржала позицију члана, док су остале републике, изузев две поменуте, биле у обавези да поднесу формалну молбу ради пријема.

Примери Индије, Египта и Русије су најрепрезентативнији за улогу која ће бити остављена Југославији када се буде повело питање око њеног непрекинутог чланства у Организацији.³⁴¹ Све три земље, простирући се на континентима чији стратешки значај је био неупитан(по пространству и броју становника итекако уочљиве), са несмањеним утицајем на обликовање савремене мапе света, имале су велику и значајну позицију у глобално пројектованом свету какав је резултирао

---

³³⁸ R. Müllerson, *op. cit.*, p. 475-480.

³³⁹ Споразум из Алма Ате од 21. децембра 1991. Види, С. Focarelli, *Schemi delle lezioni di diritto internazionale*, Morlacchi Editore, Perugia, 2003, p. 195.

³⁴⁰ Потребно је нагласити како је у савременој равни присутна тенденција која би предвиђала могућности проширења Савета безбедности(примера ради, предлози Немачке и Италије). Највеће противнице оваквих сценарија су Француска и Велика Британија. Види, N. Pirozzi, N. Ronzitti, *op. cit.*, p. 2.

³⁴¹ Управо су примери СССР-а(Русија) и Југославије са својим вишенационалним супстратом демонстрирали различите стандарде на истом обрасцу-вишенационалних статалних заједница са прилично непредвидивом државном судбином. О необећавајућој дестинацији вишенационалних држава(СССР и СФРЈ)-види, S. P. Hantington, *The Clash of Civilizations, Foreign Affairs*, Vol. 72, No. 3, 1993, p. 42-45.

следом догађаја насталих гомилањем броја држава две деценије након завршетка Другог светског рата. Ако бисмо прихватили констатацију како је слику глобуса у последњих пола столећа карактерисала биполарна структура-са евидентном улогом Покрета несврстаних у балансирању између два међусобно супротстављена Блока!-видећемо да је Југославија због ових неумитности била у сумарном збиру изложена изузетно злосрећним околностима које ни највештији нити најдобронамернији Креатор не би могао једногласно и једнозначно уредити. Са једне стране притиснута захтевима Запада-праћеним експресним признањем република које су се противиле даљњем останку у Југославији,³⁴² са друге стране-неретко уљуљкивана са вером и надом у могућности земаља Истока (преко сигурносног механизма КЕБС-а³⁴³ који је евидентно изгубио некадашњи значај),³⁴⁴ те помало конфузном позицијом оних земаља чији је идеолошки корифеј у протеклом периоду била-са, из ове перспективе посматрано, спором антиципацијом догађаја у циљу предупредивања њихових штетних ефеката-Југославија је била изложена ветрометини коју ни знатно квалитетнији материјал од оног којим је била састављена не би могао одржати на темељима. Да ситуација буде још трагичнија-поред несумњивих спољашњих фактора који су упливисали решења у домену југословенске кризе, нису изостале ни импликације чија основна карактеристика је произилазила из талоба дугогодишњих, пре свега, несрећених унутрашњих околности. Земља која је настала након Великог рата са богатом али и тешко решивом националном структуром, и у којој су граничне линије између република повучене супротно прокламованом праву народа те, потом, суочена са ишчашеном перцепцијом која ће појмове народа и република(покрајина?!) заменити-уз многе друге нелогичности и тешкоће које су отежавале њен свакодневни јавни живот!-била је у старту осуђена на невероватна искушења. Тектонски поремећај инициран југословенском кризом настао је као резултанта, сасвим извесно, оних чињеница које су унапред биле пројектоване.

---

³⁴² Аутор је пружио уравнотежен приступ. Види, В.Е. Brown, Force and Diplomacy in Yugoslavia: The U.S. Interest, *American Foreign Policy Newsletter*, 15/4, 1993, p. 1-9.

³⁴³ Уједињење Немачке(1900) је представљало сигнал који је реметио перцепцију Хелсиншких принципа(1975) о непроменљивости граница у Европи. Види, S. Minolfi, (pdf) Dopo la „guerra fredda“: geopolitica e strategia della NATO, p. 8., people.na.infn.it/clarizia/gamsa/minolfi:1.pdf, 27.V 2014.

³⁴⁴ Љ. Аћимовић, *op. cit.*, стр. 30.

Оно што је, међутим, такође определило судбину простора и додатно долило уље на ватру-остаје ван домашаја рационалног приступа људске свести.

Да су наведени примери били пре путоказ у погрешном правцу, и да је можда било боље да их уопште није било-показаће пракса која ће чланска права Југославије у Уједињеним нацијама свести на последњу деценију двадесетог столећа.

4.3. РЕЗОЛУЦИЈЕ ОРГАНА УН-а ПОВОДОМ ЧЛАНСТВА СРЈ-е У СВЕТСКОЈ ОРГАНИЗАЦИЈИ

Да бисмо маркирали период времена у којем је дошло до убрзаног одвијања догађаја који су определили спољашње манифестације југословенске кризе, сместићемо их, условно, у временски оквир лета 1991-е. године. Мада су отворене нетрпељивости између националних компоненти на југословенском подручју јасно наступиле у пролеће те године, у тој временској секвенци је дошло до затегнутости унутар Федерације услед немогућности избора Председника Председништва-што је проузроковало рат нерава на нивоу федералних јединица те, напослетку, водило ка асистенцији Европске заједнице.

Када је ланац догађаја претио да се отргне контроли одржан је скуп на Брионима(јул, 1991) на којем су се представници Словеније и Хрватске обавезали на тромесечну суспензију аката о независности донетих 26-ог. јуна исте године, да би (крајем августа) у Хаг-у отпочела - под диригентском палицом копредседавајућих, Ханса Ван Ден Брука и Лорда Питера Карингтона - Конференција о Југославији. Истовремено је инициран почетак рада, како смо видели, Арбитражне комисије под вођством Робера Бадентера, да би се правац догађаја једнозначно усмерио(децембар, 1991) усвајањем од стране Европске заједнице Декларације о руководним начелима признања нових држава у источној

Европи и Совјетском савезу.³⁴⁵ Како су четири републике, осим Србије и Црне Горе, изразиле вољу и жељу у смислу државне самобитности-Европска заједница(Унија) је, уз одређене модификације, ове акте примила к' знању и одредила даљњи след догађаја. Треба имати у виду како је у тим тренуцима, поред рата „ниског интензитета“ на територији Словеније,³⁴⁶ већ дошло до отворених оружаних сукоба на територији Хрватске,³⁴⁷ као и Босне и Херцеговине(са већим или мањим амплитудама и динамиком) који су, уз немогућност ефективне контроле територије од стране централних власти(трећине у случају Хрватске, односно најмање половине у случају БиХ-е), указивали на катастрофичан учинак.

Резолуције које су усвајане у окриљу Светске организације са радијусом збивања везаним за Југославију су се смењивале, готово, фотографским низом. Ваља овом приликом прелиминарно навести мере које су имале за циљ спречавање даљњег наоружавања Република и барем декларативно стимулисање напора у циљу мирољубивог разрешења конфликта,³⁴⁸ док је за непосредни учинак које су оставиле и које исто тако несмањеним интересовањем тангирају предмет нашег истраживања-важно да се помену оне које су за адресанта имале Савезну Републику Југославију. Крешендо-поред јаког међународног ефекта произведеног увођењем ембарга према СРЈ-и(Србија и Црна Гора)!-³⁴⁹ који ће проузроковати две кључне Резолуције 777/1 Савета безбедности и 47/1 Генералне скупштине, остаће вероватно у аналима међународне дипломатије када се буде анализирао историја савременог дипломатског опхођења. Оне не само што су обележиле праксу Светске организације у погледу третмана држава у домену

---

³⁴⁵ Републике које намеравају да се осамостале позване су да то учине до 23. децембра уз обавезу уважавања смерница из Декларације као и начела(Карингтонов документ)у погледу поштовања људских и мањинских права, те пруже подршку напорима Генералног секретара и Савета безбедности Уједињених нација, односно наставку Конференције о Југославији. D. Türk. *op. cit.*, p. 73.

³⁴⁶ Постоје мишљења да је оружани сукоб на тлу Словеније био фиктиван. Види, L. Silber, A. Litl, *Smrt Jugoslavije*, Radio B92, Beograd, 1996, str. 173-179.

³⁴⁷ „Стварање двеју равноправних компоненти оружаних снага-ЈНА и Територијалне одбране-значило је да се на најауторитативнији начин цепа једисство оружаних снага.“ Види, В. Кадиевић, *Против удар(моје виђење распада Југославије)*, Филип Вишњић, Београд, 2010, стр. 73.

³⁴⁸ Које су Уједињене нације спровеле септембра 1991. године. Види, М. Bucarelli, *La crisi dell'ONU a vent'anni dalla pace di Dayton*, *Mente Politica*, La politica in testa, Indice: anno 2, uscita 129, 10.11.2015.

³⁴⁹ Уведен због сукоба на простору Босне и Херцеговине којим је СРЈ-и - демонстрацијом примене најоштријих политичких, економских(нпр. трговинских, саобраћајних), културних и спортских санкција - практично, онемогућен контакт са спољним светом. *S/Res/757, од 30. маја 1992.*, www.un.org/en/, 27.V 2014.

њиховог међународног статуса већ су, сва је прилика, створиле преседан који се у догледној будућности неће моћи тако лако стручно објаснити.³⁵⁰

Наш задатак је да-поред простора који смо већ посветили овим актима анализирајући судбину СРЈ у домену идентитета и континуитета³⁵¹ освенчимо њихово непосредно дејство на рефлексију чланских права у Уједињеним нацијама која је Југославија од самог почетка уживала а која су, у новом и измењеном контексту дешавања, створила многе контроверзе и отворена спорења чији ехо, највероватније, још и данас одзвања у аулама светске дипломатије. Тежња ка остварењу тог задатка биће, поред саме анализе текста Резолуција, подупрта и схватањима корифеја ове области међународног права који су прилично магловити дискурс оптерећен политичким моментима настојали осветлити логиком стручног и непристрасног приступа. Држећи се при том елементарног принципа научно-истраживачког рада који искључиво кроз свеобухватан прилаз проблему види могућност адекватног решења.

4.3.1. РЕЗОЛУЦИЈА БР. 777/1 САВЕТА БЕЗБЕДНОСТИ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА

Одлука Савета безбедности³⁵² Уједињених нација која је у форми резолуције усвојена 19. септембра 1992-е., јесте-по својој специфичној тежини и донетима које је произвела-вероватно један од, уколико се има у виду не само њен адресат већ и посредни ефекат, најзначајнијих докумената икада донетих унутар Светске

---

³⁵⁰ Наиме, управо у том периоду(оквирно посматрано) дошло је до пријема бивших југословенских република у чланство Светске организације, иако на целокупној територији неких(Хрватска и БиХ) није егзистирала ефективна власт. О овој компоненти статалне организације-види, I. Brownlie, *Principles of Public International Law*, 5th Edition, Clarendon Press, Oxford, 1998, p. 72.

³⁵¹ Имајући, прелиминарно, у виду чињеницу како је још у пракси Лиге народа било ситуација које су потврђивале егзистенцију државе мимо потпуног дефинисања њене статалне територије. Види, *Monastery of Saint Naoum-Advisory Opinion of 4 September 1924, PCIJ, Series B, No. 9, www.un.org, 27.V 29014.*

³⁵² Никада, како ствари стоје, довршена прича о оквирима и овлашћењима Савета безбедности, као и очигледном утицају политике и отпора сваке врсте на његов рад, је-поред поменутих доктринарних ставова о нужности његовог реформисања-обележио рад и Генералне скупштине. Види, *A/Res/65/276 3 May 2011, www.un.org, 27.V 2014.*

организације.³⁵³ Да не бисмо остали прикраћени њеним непосредним ефектима као и резултатима које је остварила на плану посредних импликација, издвојићемо њене кључне детерминанте.

У уводном делу текста(поред не толико битног позивања на претходне резолуције које су се бавиле овим питањем), Резолуција је наглашавала-готово идентично слову Мишљења бр. 8 Бадентерове комисије-³⁵⁴ како је „СФРЈ престала да постоји“.

У средишњем делу она се позивала на наведену Резолуцију 757(1992) од 25. маја 1992. године у погледу захтева СРЈ-е да аутоматски настави чланство у оквиру Уједињених нација, сумирајући како је поводом тог питања истакла децидирани став који држави која се залаже за непрекинути статусни третман ово право не признаје.³⁵⁵

У финалном делу, констатујући како СРЈ не може аутоматски наставити чланство СФРЈ-е у УН-а, она је саветовала Генералној скупштини да обавезе СРЈ

353

“Резолуција 777(1992)

Усвојена од стране Савета безбедности на његовом 3116-ом. заседању од 19. септембра 1992.

Савет безбедности,

Потврђујући своју резолуцију 713(1991) од 25. септембра 1991. и све остале релевантне резолуције.

Будући да је држава претходно позната као Социјалистичка Федеративна Република Југославија престала да постоји.

Позивајући се на резолуцију 757(1992) која је нотирала како захтев од стране Савезне Републике Југославије(Србија и Црна Гора) у погледу аутоматског континуитета чланства претходне Социјалистичке Федеративне Републике Југославије у Уједињеним нацијама не може бити генерално прихваћен.

1. Будући да Савезна Република Југославија(Србија и Црна гора) не може аутоматски наставити континуитет чланства претходне Социјалистичке Федеративне Републике Југославије у Уједињеним нацијама; саветује, стога, Генералну скупштину да одлучи како Савезна Република Југославија(Србија и Црна Гора) треба аплицирати за чланство у Уједињеним нацијама и да, стога, неће учествовати у раду Генералне скупштине;

2. Одлучује да размотри ову материју поново пре окончања 47-ог. заседања Генералне скупштине.“

³⁵⁴ “- that the process of dissolution of the SFRY referred to an Opinion No. 1 of 29 November 1991 is now complete and that the SFRY no longer exists.” *Opinion No. 8 of The Badinter Arbitration*, International Law Reports, Vol. 92, Grotius Publications Limited, Cambridge, 1993. p. 202.

³⁵⁵ Иако је, што је свакако створило конфузну ситуацију, почетни став Савета безбедности поводом догађаја у Југославији био усмерен ка истицању унутрашњих манифестација(домен интерне надлежности суверене државе!), без реперкусија на шири-било локални, регионални или глобални-контекст. Види, M. Weller, *op. cit.*, p. 580.

на подношење молбе ради пријема, као и да је лиши права даљњег представљања у раду овог тела.

Најзад, Савет безбедности се у завршном делу Резолуције везао за своју одлуку да се поводом овог питања поново изјасни до окончања 47-ог. заседања Генералне скупштине.

У широком спектру овако интонираних констатација, препорука, одлука и тсл., поред прилично несређеног мисаоног хоризонта којим је Резолуција кореспондирала-могућно је извести знатан број опсервација од којих су неке посве неприметне, неке готово занемарљиве, док би се за неке могао везивати епитет круцијалних. Од примедби које бисмо могли свести на раван језичких(смисаоних и значењских), те формално-логичних - ваља уочити запажање које у недовољно сређеном логичком контексту којим оперише реторика Савет безбедности, примећује несумњиви егзистенцијални проблем.³⁵⁶ Другим речима, иза сладуњавог и помало опијајућег тока мисли којим Резолуција располаже-недостаје јасан и смислен супстанцијални фактор. Идући овим током менталне гимнастике-поготово имајући у виду како се Савет безбедности обавезао да своју одлуку, која је очигледно запостављала процедуралне критеријуме чланства, до окончања 47-ог. заседања Генералне скупштине изнова размотри-могли бисмо уочити недоумице којима је обележен значењски ниво активности Светске организације према овом питању. Уколико се посебно издвоји став Савета - као најзначајнијег тела у организационој шеми УН-а -³⁵⁷ око коначне одлуке поводом регулисања овог проблема, намеће се закључак како у том тренутку нико унутар Организације није имао јасну слику о томе да ли је статус Југославије суспендован или окончан. Поготово је ова констатација изражена

---

³⁵⁶ Мишљење које делује сасвим прихватљиво на логичко-језичкој равни. О.Е. Bring, Correspondents' Agora: UN Membership of The Former Yugoslavia, *AJIL*, 87/1993, p. 246.

³⁵⁷ Другим речима, Савет безбедности је наступио са-за њега и мисију коју репрезентује-апсолутно неодређеном, нејасном и недореченом формулацијом која је мало кога могла оставити равнодушном. Није згорег овом приликом поменути, поред на жалост бројних случајева које за потребе рада покушавамо елаборирати, како су САД-е и Велика Британија, примера ради, приликом инвазије на Ирак, ваздушних удара на Космет итд., недвосмислено демонстрирале моћ која се издиже изнад овог међународног форума, и која у савременој равни омета активност Међународног кривичног суда(несугласице око злочина агресије, непризнавање јурисдикције овог тела, манипулативна страна тзв. хуманитарне интервенције итд.). Око тензија присутних између извршног тела Светске организације и Међународног кривичног суда(о чему ће, касније, бити више речи) у домену рада овог, рекли бисмо, младог међународног судског тела-види, В.В. Ferencz, *op. cit.*, p. 356.

уколико се има у виду како је СРЈ у том тренутку учествовала у раду других међународних форума чија правна природа се такође могла подвести под идеолошки, институционални и организациони оквир Уједињених нација. Исто тако, очигледна је била интенција Резолуције да оно што Бадентерова Арбитража није смела или хтела једнодушно изразити-у свом Мишљењу бр. 1, у сфери егзистенције југословенске државе(СРЈ-е), преточи у дефинитивну одлуку.³⁵⁸ На тај начин су-сва је прилика, методом међусобне асистенције-оба Форума припомогла уобличавању коначног аранжмана југословенске државе.³⁵⁹ Дакле, овим смо истакли две најмаркантније константе које је Резолуција својим смислом и значењем носила и које су, како смо то већ приметили, определиле оперативни простор унутар којег су доминантне државе у међународној заједници намеравале решавати конфликт на подручју Југославије.

Констатација о престанку постојања некадашње државе имала је за циљ да, можда не толико једнозначно и унисоно, и, мора се признати, конфузно, уреди питање које је у погледу чланства оптерећивало односе у окриљу Уједињених нација - већ, колико-толико, охрабри оне чланице Светске организације које су из различитих разлога до тада одбијале да признају оне републике претходне државе чија се намера у домену судбине њиховог државног бића несумњиво одредила у смеру независности. Поред тога и у складу са наведеном опаском, позиција Савета безбедности-коју је рефлектовала чињеница о потреби још једног, пре окончања 47-ог. редовног заседања Генералне скупштине, вредновања претходно усвојеног става поводом чланских права Југославије у Организацији-је потврдила непостојање униформног мишљења које би на ово комплексно питање пружило једноставан и за све прихватљив одговор. Овим је постало сасвим извесно како ће принцип топло-хладно - којим ће се, са једне стране, охрабривати(убрзано и непромишљено-будући да су датости непостојања ефективне контроле власти на целовитом подручју Хрватске и БиХ-е биле више

---

³⁵⁸ *Opinion No. 8 of The Badinter Arbitration, op. cit.*

³⁵⁹ L. Bruni, *Dove sono I Balcani, come il caso bosniaco sveli contraddizioni tutte Europee*, p. 14., Università degli studi „G. d'Annunzio“, Chieti-Pescara, corso di perfezionamento in mediazione con l'area Balcanico-Adriatico-Danubiana, M.A.R.A.D., 2013.

него очигледне!) поспешивање ратних сукоба,³⁶⁰ а са друге и невероватним стицајем ироније вероватно у истој мери допринети преовладавању решења које ће инерцијом моћи настојати уверити евидентно мање и у светској арени ипак не толико моћне земље да, логиком пројектованог и затеченог стања прихвате наметнути аранжман - нанети највећу конфизију самом току благодатног и за цве прихватљивог разрешења сукоба.. Истовремено је, као што то претходна реченица показује, стање на терену - услед две, односно три мање-више уравнотежене сфере утицаја(од којих је само прва имала ефективну моћ и снагу, док је друга, евентуално удружена, располагајући огромним материјалним, енергетским и незанемарљивим људским ресурсима, могла ваљано парирати првој, као и треће која је, барем декларативно, била идеалистички најближа месту и улози Југославије у савременом свету!)-постало сложено, комплексно и, услед присуства елемената на које се у почетку услед различитих ирационалних момената није могло са сигурношћу рачунати, још компликованије. Услед свих ових и додатних, на прво посматрање неуочљивих, параметара-стање се све више заоштравало, усложњавало и претило да се отргне контроли. Отуда би поред свог галиматијаса који смо покушали да изразимо и за који преостаје још простора да се адекватно уочи и формулише, требало рећи како су Уједињене нације-у новије време, поготово падом Берлинског зида!- прошле кроз практичну и неприметну реформу своје програмске и организационе шеме³⁶¹ која није заобишла ни њихово извршно тело, омогућивши тиме деловање-мимо устаљених правила Организације!-које све више поприма обележје правила а не изузетака. Ваља само поменути за овај сегмент рада довољан критеријум који сведочи о томе како је улога Савета безбедности- опредељена духом Повеље!-у временском периоду чији смо протагонисти претрпела значајне измене које су њену оперативну улогу све више свеле на форму репрезентативне али не и ефективне, да би се у нормативној сфери-која је теоретски резервисана за пленарни орган!-улога Савета

---

³⁶⁰ Оправдано питање је да ли је режим санкција прена СРЈ усвојен да би се стање војних ефектива на терену променило, односно да би се ослабио политички утицај на сународнике?! Види, В. Јовановић, *op. cit.*, стр. 6-7.

³⁶¹ М. Шаховић, Where Are The United Nations Going?, *Review of International Affairs*, 42(978)/1991, p. 22-23.

све више истакла.³⁶² Довољно би било за ову фазу истраживања поменути само ангажман снага НАТО-а предвођених САД и Великом Британијом приликом војне акције предузете против Ирака (када је оперативно дејство Организације, услед хезитирања у њеним кључним телима, било доведено у питање!), као и оснивање Трибунала за бившу Југославију (резолуцијом-мимо свих правила!) и преузимање, тим поводом, нормативне улоге од стране Савета безбедности.³⁶³ На страну овом приликом питање оправданости одлука које су донете и њихова поткрепљеност одговарајућим материјалним и процедуралним правилима.

Без пројектоване намере усмерене ка непотребној малициозности, потребно је такође нагласити како Резолуција у себи обухвата једну сферу која би се пажљивијим читањем могла сакрити испод уобичајене значењске структуре текстова који фигурирају у активности Уједињених нација-а везана је за све израженију (квази)нормативну делатност Савета безбедности. Приметно је како у њеној разради као и целокупном садржинском оквиру циркулишу сугестивни тон и смисао којим Савет своју улогу-било кроз саветодавну функцију, било кроз самообавезивање у будућој, евентуалној, редакцији материје којом Резолуција оперише!-претпоставља оној стављеној у надлежност Генералне скупштине. Не треба посебно наглашавати како је према слову Главе VII Повеље надлежност Савета унисона када се ради о оптици изрицања превентивних или принудних мера, али не и вршења (квази)судијске функције којом би се уређивало питање везано за чланска права једне државе-што је у конкретном случају могао да учини једино и неизоставно Међународни суд правде.³⁶⁴

Истовремено наглашавамо како је несумњиво да је устројство међународног поретка преовлађујуће инаугурисаног у предвечерје Другог светског рата по својој природи такво да је у старту искључивало опцију усаглашеног (консенсуалног) приступа глобалним питањима, али је у исти мах-и у

---

³⁶² В. Conforti, Notes sur la pratique recente du Conseil de Securite, *JRMP*, 1-2/1996, page 123-127.

³⁶³ Само да поменемо како оваква позиција Савета безбедности не би требало да изненади. Поред обилате моћи коју је у већ поменути ситуацијама демонстрирао, нису изостали моменти у којима је механизам одлучивања овог форума заобиђен. Види, В. Simma, NATO, The UN and The Use of Force: Legal Aspects, *EJIL*, Vol. 10, 1999, p. 22.

³⁶⁴ Тим поводом је Скупштина СРЈ затражила од Генералне скупштине да се, поводом овог питања, иницира поступак пред Међународним судом правде ради ангажовања његове консултативне функције кроз механизам саветодавног мишљења. Види, С. Аврамов и М. Крећа, *op. cit.*, стр. 175-176.

томе лежи једна од највећих опасности модерно креираног света!-у третману одлучујућих константи владајућих нивоа планете земље, отишао сувише далеко. Крајности које се преламају кроз данашњу делатност Уједињених нација једва да могу сакрити скоро секундарну улогу коју оне упражњавају.

Од опсервација које смо генерално истакли поводом чланства у Организацији као и кључних детерминанти везаних за резолуцију којом је Савет безбедности, више него икада до тада, определио судбину југословенског државног и националног простора-остаје нам да начинимо преглед оних гледишта која би могла поводом овог питања, из данашње перспективе посматрања, својим објективним и непристрасним дискурсом, пресудно одредити њен смисаони и значењски хоризонт.

Једно од становишта које је афирмативно у сфери даљњег(континуираног) чланства СРЈ-е у УН-а - иако у извесном смислу заобилази(што би се, начелно, могло рећи за већину оних која су на сличном таласу) критеријуме везане за континуитет Русије у односу на СССР-³⁶⁵ у дебати која се потом развила држи како су, опште узев, питања дисолуције и из њега изведено питање статусних права у вези са чланством у Светској организацији у конкретном случају депласирана будући да Југославија-проглашењем државне самобитности Словеније и Хрватске 26. јуна 1991.-није престала постојати.³⁶⁶ Очигледан доказ који је потврђивао њену даљњу егзистенцију везивао се за учешће у раду релевантних међународних форума. Унеколико идентично гледиште је присутно када се говори о недоследном принципу политике и права који је руководио протагонисте савременог света у намери регулисања југословенског конфликта.³⁶⁷

Постоје и ставови који се држе малочас наведеног начела према којем је проглашење независности две Републике аутоматски разлучило њену правну егзистенцију а који, самим тим, имају и негативан однос према праву СРЈ-е у погледу обављања активности везаних за права и обавезе које су из чланског

---

³⁶⁵ American Society of International Law, Panel on "State Succession and Relation with Federal States", *op. cit.*, p. 243.

³⁶⁶ Y.Z. Blum, Correspondents' Agora: UN Membership of The Former Yugoslavia, *AJIL*, 87/1993, p. 249.

³⁶⁷ K.M. Malone, Correspondents' Agora: UN Membership of The Former Yugoslavia, *AJIL*, 87/1993, p. 247., O.E. Bring, *op. cit.*, p. 240-251.

статуса Организације произилазиле³⁶⁸

Напоследку, уз узредну примедбу како је овога пута реч о оним схватањима која се односе на позицију Савета безбедности, док ће се мишљења поводом става Генералне скупштине о истом питању елаборирати у следећем поглављу-треба поменути и становиште које сматра да је Одлука Савета лишена елементарне правне логике и у супротности са основним постулатима према којима би требало интерпретирати програмска опредељења Повеље.³⁶⁹

Вредно је забелешке и оно(по себи инспиративно) гледиште важно за даљње секвенце рада које се директно не изражава о думетима Резолуције али, наводећи став Европске заједнице у руководним начелима признања нових држава у источној Европи и Совјетском савезу-истиче, у прецизно одређеном правном и политичком контексту, непостојање начела самоопредељења народа.³⁷⁰

4.3.2. РЕЗОЛУЦИЈА БР. 47/1 ГЕНЕРАЛНЕ СКУПШТИНЕ

Након три дана од усвајања Резолуције 777/1 којом је први пут у оштром тону и мимо уобичајене дипломатске кореспонденције изражена колико-толико јасна намера кључних актера међународне заједнице у сфери уређивања судбине југословенског државног и националног простора - предмет је прослеђен Генералној скупштини која је, према духу Повеље, била власна предузети даљње кораке. Истовремено, овим одређењем извршног тела Светске организације маневарски простор Савезне Републике Југославије је значајно сужен-док је динамика догађаја својим фатумским и трагичним расплетом претила да се извргне контроли. Потребно је нагласити како би се према не претерано темељној анализи могло приметити да би обе алтернативе усмерене у правцу окончања сукоба-било прва којом се СРЈ(Србија и Црна Гора) третира као држава која следи у континуираном низу традицију претходне југословенске државе, било друга

---

³⁶⁸ С.М. Wood, *op.cit.*, p. 256.

³⁶⁹ С. Аврамов и М. Крећа, *op. cit.*, стр. 175-176.

³⁷⁰ V.Đ. Degan, Correspondents' Agora: UN Membership of The Former Yugoslavia, *AJIL*, 87/1993, p. 243.

према којој су републике некадашње Југославије и СРЈ(Србија и Црна Гора) равноправни сукцесори њеног статалног бића-да су децидирано и једнозначно интониране!-највероватније превагнуле клатно догађаја на једну страну и спречиле даље крвопролиће. Будући да ситуација у том погледу(како смо приметили) није била унисона и најјаснија, постало је извесно како ће се коначни аранжман везан за југословенску кризу средити у-гледано из угла савремене дипломатије-релативно дугом и исцрпљујућем временском размаку, које ће на практичном терену кореспондирати са огромним људским жртвама и материјалним разарањима.

Резолуција 47/1³⁷¹ Генералне скупштине определила је, у целом временском интервалу који је претходио и исходичио након њеног доношења, у већој или мањој мери, расположење унутар Уједињених нација.

У уводном делу ослонивши се претходно на препоруку изражену у Резолуцији 777/1 Савета безбедности којом су се констатовале обавезе СРЈ-е у погледу чланства у УН-а и раду Генералне скупштине - она је наговестила платформу свог значењског нивоа.

Њен оперативни део одликовао се садржајем препоруке и констатацијом којом се Генерална скупштина потврдно изјаснила о чињеници истакнутој од стране Савета у погледу обавезе поновног разматрања предметног питања-временски везане до окончања овог циклуса у раду пленарног органа.

Генерално узев, могли бисмо изразити њене основне карактеристике на следећи начин:

Прво што се да приметити као општа константа Резолуције јесу стандардна

371

47/1

“Генерална скупштина

Усвајајући препоруку Савеза безбедности од 19. септембра према којој Савезна Република Југославија(Србија и Црна Гора) има обавезу аплицирања ради пријема у Уједињене нације, као и да не може учествовати у раду Генералне скупштине;

1. БУДУЋИ да Савезна Република Југославија(Србија и Црна Гора) не може аутоматски(у континуитету) наставити чланство претходне Социјалистичке федеративне Републике Југославије у Уједињеним нацијама; одлучује, стога, да Савезна Република Југославија(Србија и Црна Гора) треба аплицирати у чланство Уједињених нација и да не може учествовати у раду Генералне скупштине;

2. НОТИРАЈУЋИ намеру Савета безбедности да поново размотри предмет пре окончања 47-ог. заседања Генералне скупштине.“

интонација и дикција која краси већину аката Скупштине, као и поприлично једнообразна, готово преписана садржина њене претходнице. У том смислу, мора се признати, њен задатак није био претерано тежак.

У суштинском смислу уочљиво је неколико константи:

Прва и непобитна односи се на јединствени начин којим је у оперативном делу обухваћена теза о непостојању континуитета СРЈ-е са СФРЈ-ом, као и питање чланских права Југославије у Уједињеним нацијама. Посве је логично да су за овим одредбама следиле оне које су нотирале обавезу пролажења кроз формалну процедуру пријема³⁷² и немогућност учествовања у даљњем раду Генералне скупштине. Ове две датости, заједно са завршном која је у своју жижу стављала преиспитивање садржаја документа до краја заседања пленарног органа-поседују карактер ноторних;

Друга уочљива одлика Резолуције која се у извесном смислу надовезивала и допуњавала значењски хоризонт њене претходнице, рефлектовала се у императивном тону и маниру којим се тражила поводљивост Генералне скупштине у погледу става Савета безбедности, односно простора који је делатност пленарног тела ограничавао и у додатном временском смислу. Овим је постало јасно како је могућност иоле аутономног деловања и одлучивања пленарног тела Светске организације-не само била лимитирана, већ готово искључена.

Оно међутим што нас непосредно занима-сводећи ракурс посматрања на чињенични склоп релевантан за предмет рада-јесте питање које је у нормативном делу определило положај Југославије унутар чланства у Уједињеним нацијама. Према слову Повеље, као што смо то већ напоменули, постоје два механизма којима се може третирати држава у погледу чланских права. Први и унеколико блажи везан је за могућност суспензије извесних чланских права и обавеза док се спорови према инволвираној држави не изгледе. Други и немерљиво оштрији третман повезан је са престанком чланских права, и више представља изузетак него правило у савременим међународним односима(бити мимо дешавања у савременој међународној заједници, практично, излаже државу перманентном

---

³⁷² D. Liakopoulos, M. Romani, *Tutela cautelare nel diritto processuale internazionale e comunitario privato*, Libreriauniversitaria.it Editore, Padova, 2009, p. 52.

вегетирању!).

Пример Југославије не само да је недоречен и конфузан услед околности које не изискују додатну елаборацију, већ и поучан. Савезна Република Југославија, може се рећи, није формално искључена из чланства Уједињених нација, нити је било помена о њеној суспензији.

Оно што је евидентно и да се извести из праксе која је демонстрирана према њој-упућује на неколико константи:

Несумњиво је како више није могла учествовати у раду Генералне скупштине и Економско-социјалног савета, нити одмерити свој гласачки капацитет са осталим чланицама Светске организације. Оно што је такође очигледно, односило се на позицију земље која јој је оогућавала-поред симболичног вихорења заставе на јарболу испред седишта Организације и истицања плочице са натписом Југославија која није била уклоњена из просторија зграде-циркулацију дипломатске кореспонденције(примање и одашиљање писама). Несумњиво је да је застава земље и даље имала одређени престиж за државу која је, поред идентичног номиналног одређења, тежила континуитету у сфери њеног статалног бића и наслеђа. Исто тако, ова чињеница-поред оне, прецизно, од стране Генералног секретара, дефинисане, обавезе у погледу регулисања чланарине према Организацији(коју је СРЈ, мора се признати, доследно испуњавала!)-побуђује немалу сумњу у домену разјашњења позиције земље и додатно компликује, ионако комплексан, дискурс посматрања и разумевања. Ако се свему овоме дода како мисија земље није распуштена већ је само смањен њен персонални капацитет, јасно је како су и на пољу хуманог супстрата постојале елементарне претпоставке у прилог даљњег(додуше редукованог!) ефикасног представљања њеног државног бића. Посебно маркантна чињеница која је додатно појачавала њен члански потенцијал, везана је за свакодневну комуникацију између земаља, органа и форума који су практиковали непрекинути однос према држави у сфери њеног залагања ка идентичном и континуираном репрезентовању у међународној заједници. Услед свих ових околности-једино се није могла очигледно оспорити константа присуства Југославије у Светској организацији, док је око свих осталих питања постојало двојство које се није дало лако разрешити на практичном терену.

Када је реч о материји међународних уговора, потребно је-поред шире експликације у завршим секвенцама рада- прелиминарно истаћи како је уврежено правило, начелно посматрано, међународног права према којем контрактуелни режим не везује, а самим тим, нити обавезује стално следство ма којег типа.³⁷³

Не би требало нарочито наглашавати чињеницу која је испровоцирала негативно расположење унутар структура Организације управо од стране оних држава чија улога у светској арени као и при елаборирању Резолуције 777/1 Савета безбедности је била пресудна, када се у Документу Генералног секретара као депозитара мултилатералних уговора-³⁷⁴ провукла констатација о афирмативном третману СРЈ према режиму међународних уговора закључених од стране државе претходнице.³⁷⁵ Утолико пре ако се има у виду како се у њему позивало на Резолуцију 47/1(уз навођење датума!)-што не оставља, апсолутно никакву, сумњу у домену евентуалних недоумица односно накнадних тумачења.

Рачунајући на претходну Резолуцију 757/1 коју је такође усвојио Савет безбедности, и која је немилосрдно ограничила инострани потенцијал СРЈ-³⁷⁶ могло би се рећи како је овај „трилинг“ Резолуција, у извесном смислу, запечатил судбину Југославије. Ипак, не би требало изгубити из вида да је у међувремену један део земаља-демонстрирајући другачије расположење-једнострано профилисане стандарде преусмерио у супротном смеру.³⁷⁷

Такође не би требали занемарити још једну не толико протежирану а према нашем мишљењу значајну чињеницу-која у тоталитету фактографског материјала измиче непосредној опсервацији. Ради се о специфичној тежини улоге правних саветника који, циркулишући у средишту Организације и доприносећи њеном целисходнијем раду-сасвим извесно, представљају један од најобученијих слојева у њеној хијерархијској структури. Ипак, потребно је рећи, њихови место и улога-

---

³⁷³ Изузимајући уговорни режим везан за судбину људских права и, како смо видели, норми обавезне и универзалне важности. Види, F. Moreschi, *Lezioni di storia delle relazioni internazionali*, Universitas Studiorum, Mantova, 2012, p. 15.

³⁷⁴ D. Russo, *L'efficacia dei trattati sui diritti umani*, Università di Firenze-Pubblicazioni della Facoltà di giurisprudenza 110, Giuffrè Editore, Milano, 2012, p. 207.

³⁷⁵ *Doc. ST/LEG. 8. op. cit.*

³⁷⁶ *S/RES/757, op. cit.*

³⁷⁷ Ветом изгласаним од Русије и несталних чланица Савета безбедности на Резолуцију о забрани транзитног саобраћаја кроз Југославију(02. децембар 1994.). Види, M.C. Wood, *Security Council Working Methods and Procedure: Recent Developments*, ICLQ, Vol. 45/Issue 1996, p. 154.

и поред завидне ерудиције, нису у одговарајућој сразмери са значајем усвојених одлука(пре би се могло рећи да су потцењени!).

Након што је у Генералној скупштини усвојена Резолуција 47/1,³⁷⁸ дипломатски представници Босне и Херцеговине односно Хрватске су 25. септембра незадовољни практичним консеквенцама њеног дејства-упутили писмо Генералном секретару тражећи да се, будући да се према њиховој интерпретацији Југославија више не котира као егзистирајућа држава, симболи са обележјима који репрезентују њено статално биће уклоне са званичних места Уједињених нација.³⁷⁹ Тон којим је писмо нотирано није остављао сумње у погледу једнозначног и децидираног става представника ове две некадашње југословенске републике о судбини претенден(а)та на њено искључиво правно наслеђе(идентитет и континуитет) Овај документ је прослеђен заменику Генералног секретара односно његовом саветнику за правна питања, који је из комплексног чињеничног склопа издвојио кључне детерминанте-апострофирајући најзначајније правне консеквенце.

Заменик Генералног секретара задужен за правна питања(Карл-Август Флаијшхауер) је тада закључио како је недвосмислено да СРЈ(Србија и Црна Гора) не може полагати право на континуитет са државом претходницом. Према његовом гледишту поменута Резолуција нити је суспендовала нити окончавала члански статус Југославије у УН-а - већ је унисоно констатовала како она више не може учествовати у раду Генералне скупштине нити њених супсидијарних органа, као ни скуповима и конференцијама сазваним од стране пленарног тела.³⁸⁰ Ово стање је имало бити окончано подношењем формалне апликације пријема ради постизања пуноправног чланства у Светској организацији.³⁸¹

Потребно је, такође, истаћи да је 1997. године Генерална скупштина определила чланске доприносе СРЈ-е унутар структуре Уједињених нација.³⁸²

Пре темељнијег свођења биланса у сфери чланског положаја Југославије у

---

³⁷⁸ На први поглед је изгледало да су две поменуте резолуције Савета безбедности и Генералне скупштине суспендовале чланство СРЈ-у у Светској организацији. Види, D. Russo, *op. cit.*, p. 206.

³⁷⁹ A/47/474(1992), www.un.org/en/, 27.V 2014.

³⁸⁰ „...neither terminates nor suspends Yugoslavia's membership in the Organization. A/47/485(1992), www.un.org/en/, 27.V 2014.

³⁸¹ *Ibid.*

³⁸² A/52/215(1997), www.un.org/en/, 27.V 2014.

Светској организацији-потребно је прелиминарно констатовати да је њен статус(будући да није формално искључена нити суспендована!)³⁸³ био најприближнији прећутној, односно *de facto* суспензији чланских права. То је обележје које је на најподеснији начин осликавало и, може се рећи, рефлектује конфузно стање настало непримереним и недоследним тумачењем Повеље и инаугурисањем онаквог стања-које у нормативној сфери, јасно је, није могло издржати пробу времена. Створена ситуација-колико склона правилу да нема правила, толико у садржинској сфери и на практичном терену, независно од правних, политичких и тсл. вредносних параметара, са одређеним резултатима-очигледно није произвела подесан преседан који ће се у будућности моћи једнозначно примењивати.

Да би се стекла потпунија слика о статусу чланских права Југославије у окриљу Организације Уједињених нација-неопходно је укратко анализирати становишта правне(уз што веће запостављање политичких момената!) теорије која се одражавају, пре свега, на догматски а потом и, у одређеном степену, нормативни оквир у погледу опредељујућих елемената њеног, по свему судећи, уникатног положаја.

Генерално узевши могло би се рећи како су промишљања о којима је већ било речи, била она афирмативна или негативна, у значајном обиму оквалификовала позицију Југославије према стандардима чланских права у Уједињеним нацијама. Приметно је да је њихова интонација најчешће генерисана политичким елементима мада, на срећу, егзистирају и она која се залажу за доследан научни приступ. О њиховим вредносним елементима, како смо рекли, овом приликом, не би требало детаљно трошити речи. Покушаћемо издвојити њихове најзначајније одлике које, према нашем суду, могу издржати пробу времена.

Једно од гледишта је-апострофирајући и полемишући са својим опонентима-стајало на доследном интерпретирању фактичког стања, нотирајући при томе како

---

³⁸³ У сваком случају, без легитимитета гласања, а самим тим , ни одлучивања унутар Светске организације о питањима која могу превазићи ускопроцедуралне и унутрашњим актом регулисане надлежности. Види, *Enciclopedia del diritto, Annali V*, Giuffrè, Milano, 2012, p. 426.

такав нихилистички однос према статусу земље у Организацији не кореспондира са објективном нормативном реалношћу.³⁸⁴

Друго маркантно обележје се везивало за логички и мисаони след инициран семантичким карактеристикама Резолуције-претходнице(777/1, Савет безбедности), чији сугестивни тон није остављао простора за другачију перцепцију њеног чињеничног и правног контекста.³⁸⁵ Дакле, укратко речено-дикција ове Резолуције је колико децидна, толико и тешко остварива у стварности.

Изгледа неизбежно назначити како је позиција земље детерминисана чланским правима у УН-а била најсличнија, и у томе се далекосежно манифестује по својим материјалним последицама на конкретном терену праксе-„чардаку ни на небу ни земљи“. Овај биланс се помаља изнад чињеничног склопа условљеног насталом ситуацијом у којој није постојало јасно и прецизно ограничење статусних права нити са одложним нити раскидним условом, као ни несумњива дисквалификација са конкретно акцентованом садржином. Евидентно је при томе да гледиште о *sui generis* положају није утемељено у програмском документу, као и да у стриктној јуристичкој интерпретацији није могло издржати озбиљнију пробу нити представљати парадигму за будуће ситуације.

Исто тако, уочљив је био манир који је покушавао неправно конституисаној стварности навући правну одору. Овакав приступ је могућно оправдати управо потребом да се проблему-који је са правом стајао у дубокој несагласности!-а ради обавезе обављања одређених неизоставних послова, приђе из конкретног практичног интереса и угла.

Начелно наглашавамо како формулације које у себи обухватају атрибуте *дискреција, sui generis, de facto*-сасвим сигурно избегавају било какво правно одређење, те нису подесне за иоле ваљану научну експликацију. Све ове датости су, како смо већ приметили, замаглиле суштину проблема и дале му у сваком од посматраних случајева помало „ишчашен“ смисао и значење. Једина ситуација која би, према нашем суду и из овог угла посматрања, могла супстанцијално одредити члански статус земље(и била, највероватније, у складу са постулатима

---

³⁸⁴ Блум у дискусији са Бринг-ом и Малоун-ом. Y. Blum, *op. cit.*, p. 249.

³⁸⁵ С. Аврамов, М. Крећа, *op. cit.*, p. 175-176.

релеватним за чињеницу настанка југословенске државе)-јесте она која се доследно односи према праву на самоопредељење и принципе настале приликом раздруживања СССР-а, овога пута на примеру Југославије.

При томе нарочито не би требало занемарити место и улогу коју би требали указати правним ауторитетима(у конкретном случају, особама које су заступљене у раду Светске организације)-било у оквиру сталних било *ad hoc* мисија, и чије познавање материје која је за активност УН од фундаменталног значаја није за потцењивање. Добро је знано како се у незваничним консултацијама као и по кулоарима објекта на Ист Риверу, свакодневно сусрећу особе ангазоване у персоналу разноразних форума које би-по природи ствари, стицајем практичних околности или искуством наталоженим патином дугогодишњег рада-могле пружити драгоцене савете у конкретној области деловања. Општепознато је како ова пракса, барем према нама доступним сазнањима-у досадашњем следу развоја догађаја, није поседовала извесну специфичну тежину на тасу артикулације одређених решења.. Не треба бити изразито виспрен те приметити како би - уместо политички мотивисаних одлука³⁸⁶ које се, најчешће, у форми декрета презентују кроз министарство спољњих послова дипломатама ангажованим на раду у иностраним дипломатско-конзуларним представништвима - овај вид неформалне размене мишљења знатно повољније уклопио у садржински оквир футуристички пројектованих солуција. Не само што би се тиме постигла већа заступљеност релевантних инстанци у процесу доношења одлука-већ би се на клизавом терену међународног права постигла, у сваком случају, коректнија правна утемељеност и постојаност често хировитих и ефемерних опција. Искуства која су обогатила предметни хоризонт науке коју проучавамо, сасвим сигурно, могу указати на одређене путеве и кључеве разумевања. На жалост, неизоставно се може приметити како то на примеру Југославије-очито није био случај.³⁸⁷

---

³⁸⁶ Које су у савременим релацијама, пре свега кроз процес деколонизације, резултирале настанком знатног броја држава. Нема сумње да је међународно право(јасно је, не и искључиво атрибуирано јуристичким квалификацијама) по овом питању прилично “интервенционистичко”. Види, М.Г. Кohen, Introduction(Kohen, G. M.,(Ed.), *Secession-International Law Perspectives*), Cambridge University Press, Cambridge, 2006, p. 20.

³⁸⁷ Чланак, између осталог-начелно-пледира генералну обавезу у раду Уједињених нација која би поступак усвајања одлука, место недовољно проверених и, неретко, паушалних-артикулисала у доследнијем маниру. R. Etinski, *op. cit.*, p. 257.

Скупштина СРЈ је, слично као и у претходном случају, истога дана кроз механизам Генералне скупштине УН-а покренула поступак са циљем исходавања саветодавног мишљења Међународног суда правде поводом искрсле ситуације.³⁸⁸

Нерешени члански статус Југославије-у којем она нити је била суспендована, нити искључена из структуре Светске организације-отегао се до 2000-е.³⁸⁹ године када је, кроз обавезну процедуру, примљена у њено окриље.³⁹⁰ Тиме је, барем формално, окончан изузетно сложени десетогодишњи период у животу земље.

4.4. МЕЂУБАРОДНИ СУД ПРАВДЕ У ПОГЛЕДУ ЧЛАНСТВА ЈУГОСЛАВИЈЕ У УН

Да бисмо у целости имали увид у ситуацију око става Међународног суда правде као једног од(за нас можда и кључног!) тела Организације Уједињених нација у погледу чланског статуса Савезне Републике Југославије(Србија и Црна Гора) у најзначајнијем Светском форуму-послужићемо се већ начињеном анализом пресудних докумената усвојених у окриљу њене организационе структуре(Савет безбедности и Генерална скупштина), као и мишљењем тадашњег правног саветника и замеником Генералног секретара УН-а(Карла Августа Флајшхауера) у вези са овим питањем.

Видели смо да је позиција коју су заузели и Савет безбедности³⁹¹ и Генерална скупштина(мора се нагласити, на препоруку извршног тела!)³⁹² једино унисоно определила немогућност даљњег наступања СРЈ на форумима који су репрезентовали пленарни орган Светске организације(Генерална скупштина и, у

---

³⁸⁸ *Ibid.*

³⁸⁹ Формално. Међутим, премда неким, не претерано навођеним изворима, СРЈ је потписивањем Дејтонског мировног споразума практично била призната у међународним оквирима. Види, М. Fruncillo, (pdf) Il Concetto di „sicurezza collettiva“ delle Nazioni Unite, Relazioni..., p. 88, www.balcanicaucaso.org/.../tesi%20matilde%20funcillo%20..., 27.V 2014., Исто, А. Benachenhou, (in, Il Mediterraneo: economia e sviluppo), Enciclopedia Tematica Aperta, Jacca Book, Milano, 2001, p. 383.

³⁹⁰ Морала је да аплицира. Види, М. Shaw, *International Law*, 6-th, Cambridge University Press, 2008, p. 1211.

³⁹¹ *S/RES/777, op. cit.*

³⁹² *A/RES/47/1, op. cit.*

вези са њеном мисијом, Економско-социјални савет, те скупови и конференције сазвани од стране овог, на начелу равноправности свих чланица, обликованог органа), док су у погледу идентитета, континуитета и чланства-без обзира на можда другачија гледишта-схватања била још увек недостатна и недоречена. У прилог овог унеколико конфузног стања ишла је и чињеница према којој ни саветодавна функција правног саветника Организације није успела једнозначно одредити опречна мишљења у вези са чланским статусом Југославије.³⁹³

Галиматијас који је настао и чије шире правно-политичке импликације смо већ у добраној мери елаборирали, додатно је оснажила датост која у постојећој констелацији снага, упркос залагању СРЈ-е(њена Скупштина је истога дана када је Резолуција 47/1 угледала светло дана у Генералној скупштини-у поводу правних консеквенци које је провоцирала-иницирала поступак консултативне функције(саветодавно мишљење) Међународог суда правде), није уродила плодом.

Када и ако су се већ догађаји одвијали овим током, више по инерцији неголи одговарајућем процедуралном реду-постало је извесно како се комплексни сплет околности неће дати лако трасирати у пожељну и рационалну колотечину збивања, истовремено претећи да се у потпуности отргне контроли. Томе у прилог ишла је околност која- у прекомпозицији Европске заједнице(Мастрихтским споразумом из 1992-е. прерасла је у Европску унију!), као и заузетости Европе новонасталим стратешким питањима(рушење Берлинског зида, уједињење Немачке, урушавање Совјетског Савеза)-није проналазила довољно простора за свестрано и темељно приступање проблему југословенске кризе. Такође је уочљиво да се у том поливалентном колоплету трагичних околности-Уједињене нације, оптерећене исто тако нерешеним енигмама новонасталог света, нису адекватно позиционирале барем јачом и ефикаснијом дипломатском активношћу која би у солуцији превентивне дипломатије могла имати икакве шансе за успех.³⁹⁴

---

³⁹³ A/47/485, *op. cit.*

³⁹⁴ Превентивна дипломатија садржи читав низ мера у циљу превазилажења конфликтних ситуација. Обухвата механизме добрих услуга, посредовања, слања истражних мисија, наредби о обустави ватре и тсл., чији је генерални инспиратор-Савет безбедности. Види, Б. Милисављевић,

Када се већ није могло остварити уређеним процедуралним, логичним и жељеним путем – кроз механизам саветодавног мишљења Међународног суда правде о искрелом статусном проблему чланских права Југославије у УН-а - до овога ће доћи на пролеће наредне 1993-е. године и посредним путем поводом иницијативе Босне и Херцеговине пред најауторитативнијем судским телом савременог света у погледу захтева за изрицањем(издавањем) привремених мера према СРЈ. Суд је том приликом у својој Наредби стао на становиште да „усвојено решење у домену статусних(чланских) права земље није лишено правних потешкоћа“, истовремени се дистанцирајући од даљњих опсервација везаних за члански статус Југославије у УН-а као и њеног положаја у оквиру чланства Статута Међународног суда правде.³⁹⁵

Потребно је апострофирати како овај став није био „решење за једнократну употребу“ будући да су се његове последице, како смо то већ приметили код питања идентитета и континуитета, простирале у пракси Светске организације током наредне деценије њеног вишестраног(контроверзног!) правног и политичког ангажмана

Тек ће судске одлуке о којима је било помена - из 2004-е.(поводом тужбе коју је СРЈ иницирала против Холандије у погледу легалности употребе силе и у вези са ширим контекстом бомбардовања од стране НАТО-а 1999-е.),³⁹⁶ и 2007-е.(која је представљала својеврсно окончање маратонског процеса у домену примене Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида-покренутог четрнаест година раније од стране Босне и Херцеговине) -³⁹⁷ пропраћене претходном инаугурацијом пријема СРЈ-е у чланство УН-а(2000), недвосмислено афирмисати став о непостојању формално обавезујућег односа земље према Светској организацији у последњој декади двадесетог столећа.

При томе не треба бити нарочито луцидан те уочити како је позиција најауторитативнијег органа у организационој схеми Светске организације,

---

Нове мировне мисије Организације Уједињених нација(магистарски рад), Правни факултет, Београд, 2005, стр. 212-213.

³⁹⁵ “Whereas while the solution adopted is not free from legal difficulties (ПОДБУКАО Ј.Ф.), the question whether or not Yugoslavia is a Member of the United Nations and as such a party to the Statute of the Court is one which the Court does not need to determine definitively at the present stage of the proceedings;” *ICJ*, par. 18, p. 14. *op. cit.*

³⁹⁶ *ICJ*, *op. cit.*

³⁹⁷ *ICJ*, *op. cit.*

изражена у наведеним судским одлукама-иако, без сумње, оптерећена претходним квалификацијама затеченог стања у погледу југословенске кризе-исто тако допринела развоју позитивних, као и негативних аспеката њених манифестација. Подстичући прогресију релација топло-хладно, за које се може рећи да су погодно тле за најнеповољније експозиције сваког проблемског дискурса, делујући на сличном вредносном и интересном терену-допринела је пролонгирању коначног аранжмана везаног за правни положај Југославије у окриљу савременог међународног поретка.

Истовремено је важно истаћи како је овим дефинитивно окончана агонија конфузије која је, барем на формалном и официјелном терену, обележила активност Уједињених нација-нарочито приликом непосредне манифестације спољних и видљивих карактеристика кризе у предвечерје деветог и освит десетог десетлећа истог столећа. Агонија која је, када се већ појавила, могла бити хитро регулисана искључивим и децидираним моделом-који би на њу, од самог настанка, категорички ставио тачку.

4.5. АКТИ ДРУГИХ РЕЛЕВАНТНИХ МЕЂУНАРОДНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА И ТЕЛА

Под опсервацијом тематског простора резервисаног за активности других релевантних међународних организација и тела везаних за статус чланских права Југославије унутар Светске организације-потребно је анализирати рад осталих форума интернационалног формата који у арени савремене датости уживају одговарајући кредибилитет. Начелно посматрано, одговор на ово питање оптерећен је универзалним местом и улогом коју у савременој међународној заједници ужива Организација Уједињених нација и тела која под њеним окриљем обављају функцију генералног координатора глобалних кретања.

Сасвим је извесно да свод којим је обликована раван међународних односа данашњице-кроз механизам нормативног поретка инаугурисаног у предвечерје

Другог светског рата и релативно густу мрежу инстанци, организација и специјализованих агенција-оставља мало простора за приметнији ангажман на међународном плану. Да не помињемо политичке форуме и мене које су у предвечерје кризе извршиле снажан утицај на збивања у вези са Југославијом.³⁹⁸

Уколико наведемо само специјализоване агенције на подручју цивилног ваздухопловства, здравственом,³⁹⁹ као и оне профилисане на пространом пољу науке, образовања и културе-видећемо како је режим међународних санкција био немилосрдан и погубан у правцу иоле стабилног и уравнотеженог положаја земље, а камоли у погледу њеног афирмативног третмана везаног за идентитет, континуитет и чланство у УН-а.⁴⁰⁰ Да је стање, поред економског изнуривања становништва, било трагично-потврђује и одлука која је усвојена(премда без апсолутно ваљане и разложне аргументације!) у вези са спортским активностима, лишавајући на тај начин аутентичну мисију спортских амбасадора у одржавању позитивног духа и расположења нације.⁴⁰¹

Конференција о европској безбедности и сарадњи⁴⁰² која је чињеницом урушавања Источног блока постала неми посматрач догађаја-губећи тиме легитимитет и мисију конципиране Актом из Хелсинкија(1975)-⁴⁰³усвојила је акт о суспензији Југославије унутар свог чланства, да би ово „привремено стање“(како је наглашавано) било апсолвирано истовремено са пријемом СРЈ-е у

---

³⁹⁸ Једна од, свакако, најзначајнијих везује се за уједињење Немачке. Види, F. Bozo, France, German Unification and European Integration(in, *Europe and The End of Cold War: A Reappraisal*), Routledge, London and New York, 2008, p. 158.

³⁹⁹ И поред изречене афирмативне компоненте у погледу чланских обавеза Југославије према Светској организацији, треба рећи да су одређена финансијска давања према Уједињеним нацијама као и Светској здравственој организацији(специјализована агенција), која су се водила на бившу Југославију-остала нерегулисана. Види, WHO, *Status of collection of assessed contributions...*, p. 4., www.who.int/about/resources/planning/A65_39_en.pdf, 27.V 2014.

⁴⁰⁰ Чињеница је да су се режимом међународних санкција, непосредно или посредно, окористиле многе земље. Чак ни Русија се тада није отворено противила овим непопуларним мерама. Види, Ко се окористио санкцијама SRJ: Догађаји дана: ПОЛИТИКА, www.politika.rs/.../Ko-se-okoristio-sankcijama-SRJ.It..., 23.VIII 2014.

⁴⁰¹ Европска фудбалска федерација је, примера ради(премда може, у сваком смислу, деловати банално), позивајући се на мере Светске организације, суспендовала Југославију са Европског првенства 1992-е. године-када је Данска, као њен супститут, освојила шампионски трон. www.uefa.com/, 27.V 2014.

⁴⁰² Са знатним упливом САД-а као фактора који ремети остваривање концепта јединствене Европе. Види, N. Stipčević, Europa, America e NATO(in, *La Serbia, la guerra e L'Europa*), Jaca Book, Milano, 1999, p. 108.

⁴⁰³ Љ. Аћимовић, *op. cit.*, стр. 30.

чланство Уједињених нација(2000).⁴⁰⁴

У документу(писму) које је Председавајући Комитета Савета безбедности-образованог ради спровођења режима међународних санкција, а у вези са скупом у Копенхагену(1996) на којем је разматрано питање њиховог ефективног имплементирања-⁴⁰⁵упутио председнику извршног тела организације, доследно је маркирана тежња доминантних земаља света ка балансираном(без претераног обзирања ка нормативној страни проблема, као и прихватања освештаних начела међународног права-која су могла бити разматрана у сфери правичнијег прилаза проблему!) и уравнотеженом приступу искључиво у домену војних ефектива сконцентрисаним на југословенском подручју. Тиме је, мора се признати-арсенал могућних решења био симплификован, банализован и не претерано оригиналан.

Ситуација у Покрету несврстаних, такође, није била нешто светлија. Свесне чињенице да би дезинтеграцијом Југославије махом ослабиле или чак изгубиле свој идеолошки и програмски персоналитет - државе-чланице овог форума су се својски залагале у правцу очувања њеног субјективитета.⁴⁰⁶ Ипак, ваља признати да је међународна позиција ових земаља-услед њихових објективних(свеобухватних) слабости о којима овом приликом неће бити посебно речи-била одвећ скромна да би у општем галиматијасу разнородних елемената произвела значајније ефекте.

Потребно је начелно истаћи, са амбицијом прелиминарног и лапидарног прилаза југословенском феномену у сфери међународног институционалног организовања, како је очито да је позиција једне земље умногоме опредељена доминантним профилем односа снага у глобалној арени. Отуда, способност флукуације и продорљивости одређеног статалног елемента у највећој мери бивају предмећени силом инерције чији је примарни покретач и координатор најутицајница држава или група држава на планети земљи. Свака, ма и најмања активност мимо или изван ових мондијалних неумитности без претераних

---

⁴⁰⁴ OSCE, *Serbia and Montenegro suspends as a participating state*, www.osce.org/, 27.V 2014.

⁴⁰⁵ Мере су у својој оперативној фази обухватале, поред УН, интервенцију НАТО, Европске уније, КЕБС-а, Западноевропске уније, Дунавске комисије итд. Види, *S/1996/776* од 24. септембра 1996, р. 1., www.un.org/en/, 27.V 2014.

⁴⁰⁶ На скупу овог Покрета одржаном у Гани 1991-е. године-јасно су се определиле према курсу очувања јединства, интегритета и политичког суверенитета Југославије. Види, www.nti.org>Treaties & Regimes, 27.V 2014.

тешкоћа може бити осујећена у старту и представљена у сасвим другачијем(пежоративном) смислу и контексту.

У таквим околностима-и поред неконзистентног, двосмисленог и на(генерално гледано) два колосека трасираног понашања које је условило конфузну ситуацију у погледу међународног статуса Југославије-било је очигледно да је спољња позиција земље, која се иманентно рефлектује на унутрашње токове, изузетно комплексна.

5. ПРАВО НАРОДА(НАЦИЈЕ)⁴⁰⁷ НА САМООПРЕДЕЉЕЊЕ

Пре него што бисмо започели опсервацију овог питања дајући његово појмовно одређење и основне карактеристике које су се испољавале у историјском низу-довећи га данас до стадијума који је засигурно извеснији од било којег ранијег како у нормативном тако и у ефективном смислу и значењу-дужни смо начинити неколико прелиминарних напомена.

Уобичајено, право на самоопредељење народа(нације) разматра се унутар коршуса људских права. Људска права бисмо могли дефинисати као она која изворно, неотуђиво и неизоставно припадају свакој јединки самом чињеницом рађања и постојања.⁴⁰⁸ Историјским развојем људског друштва и обогаћивањем предмета његовог изучавања-егзистенција људских права проширила се и на период пре доласка на свет(*infans conceptus*), као и време након окончања живота(нпр. право на пијетет према покојнику итд.). Јасно је да се ради о правима која су-смествивши човека у свој епицентар-првенствено антропоцентрично оријентисана, да би се у новије време све више у фокус заштите ставили и елементи флоре и фауне неопходни за здрав и правилан развој људске јединке и човечанства.⁴⁰⁹ Шта више, уочљиво је како су биљни и животињски свет, стицајем цивилизацијских околности, испливали на површину аутохтоне правне(идејне и

---

⁴⁰⁷ Овде се покушава начинити дистинкција између самоопредељења везаног за популацију одређеног територијалног простора(народ), и оног које се односи на популацију одређеног заједничког етничког, културног, историјског и иног сензибилитета и идентитета. Ради се, у суштини, о схватању које је сродно(идентично) са класичним и романтичним поимањем самоопредељења. Види, Р. Radan, *The Break-up of Yugoslavia and International Law*, Routledge, London, New York, 2003, p. 11.

⁴⁰⁸ Ради се о правима која ужива свако лице и чија егзистенција не може бити условљена у зависности од било чије воље. Види, В. Димитријевић, Р. Стојановић, *Основи теорије међународних односа*, НИУ Службени лист СФРЈ, Београд, 1977, стр. 230. Или, једна од дефиниција која држи да су људска права она која људско биће поседује неосврћући се, апстрактно узевши, на вољу државе. Види, М. Пауновић, Б. Кривокапић, И. Крстић, *Међународна људска права*, Правни факултет, Београд, 2013, стр. 21.

⁴⁰⁹ Довољно је, овом приликом и у контексту људских права напоменути како је сама чињеница окупације Ирака од стране САД-а и Велике Британије произвела, поред бројних, и питање третмана река(пре свега, Тигра и Еуфрата)у погледу људских потреба и потреба шире флоре и фауне. Види, Е. Benvenisti, *Water Conflicts During The Occupation of Iraq*, *AJIL*, Vol. 97, 2003, p. 860-872.

програмске) заштићености, независно од тога какав значај уживају у перцепцији хуманих потреба условљених објективном реалношћу.

Када се врши терминолошко одређење људских права приметно је да се - уопште узевши, за разлику примера ради од енглеског језика у којем таквих потешкоћа нема(изрази објективно право-*law*, и субјективно право-*right*) -у нашем говорном апарату мисаони склоп оријентисан ка два различита појма одређује идентичним термином-*право*, људска права још називају и правима човека.

Идеја о људским правима је, може се рећи, стара колико и само човечанство.⁴¹⁰ Паралелно са дешавањима на историјској позорници на којој су се смењивале различите цивилизације са одређеним културним обрасцима, постигнућима и вредносним елементима-праћене, не ретко, изразитим антагонизмима(међу којима је религијски фактор као извор суревњивости и нетрпељивости био, можда, најупечатљивији!)-назирала се у рудиментарним формама идеја о људским правима која би човечанству, без обзира на све те понекад пренаглашене диференцијације, пружила сигурније прибежиште у смеру складнијих и хармоничнијих друштвених односа.⁴¹¹ Мотива за таквим приступом-рачунајући на хуману компоненту људског духа и карактера-је било на претек, и изискивало би много времена и простора да се сва та стремљења стручно уобличе.

Стога смо у обавези да на самом почетку, у основним цртама, маркирамо и издвојимо-као предложак за ширу опсервацију права на самоопредељење и независно од великог броја цивилизацијски интонираних, идеолошких и аксиолошких, односно других критеријума-основна полазишта везана за новије тенденције у поимању људских права, апострофирајући прегнућа која су преко радова Џона Лока(*Две расправе о влади-1689.*), Монтескијеа(*О духу закона-1748.*), Жана Жака Русоа(*О друштвеном уговору-1762.*), пре свега у филозофској равни,

---

⁴¹⁰ Оно што је несумњиво и што, са друге стране, ствара недоумице у погледу, за нас значајне, пре свега њене правне квалификације. Отуда постоји и, чини се, опстаје констатација да се ради о “легалној вредности без легалне норме”. Види, J. Crawford, *The Right of Self-determination in International Law: Its Development and Future*, internationalhumanrightslaw.net/.../Crawford-the-right-of-self-determi... p. 9. 27.V 2014.

⁴¹¹ Као прелиминарна констатација у смеру извргнућа концепта људских права ка њиховој негацији које упражњава савремени свет-истиче се “хуманитарна интервенција“ праћена ваздушним нападима НАТО на Космету 1999. године, што је из угла, између осталих, тадашње италијанске владе, најалост, било сасвим прихватљиво и легитимно. Види, M. Bucarelli, *op. cit.*, p. 36.

испливала на површину. Ови класици су-дефинишући људска права као иманентна људском роду, независно од тренутних и варљивих погледа на свет, као и ових или оних тенденција или ограничења који су иницирани променљивим околностима времена!-пружили снажан импулс у смеру њиховог објективног и смисленог реципирања.⁴¹²

Премда се ови датуми поклапају са периодом који је наступио након прве успешно спроведене буржоаске револуције у свету(Низоземска-1559.)-треба имати у виду да је реч о одредницама које имају искључиво информативни, а не есенцијални карактер. Наиме како ћемо ускоро приметити, буржоаске револуције диљем света-пре свега Европе, инспирисане предузетничким духом нове младе буржоазије која је првенствено тражила простор на терену економске еманципације а потом се грчевито борила за протекционизам који би јој пружио заштиту унутар националних граница-које су представљале увертиру у смеру јаснијег односа према националном самоодређењу ће тек доцније, иницијално у САД и Француској, представљати форму испољавања пробуђеног националног идентитета и трасирати путоказ у циљу прецизнијег научног приступа овом(за потребе рада-важном!) питању.

Од тренутка када су ова стремљења уочена, када је постало очигледно да су расне и ине разлике међу људима одвећ мале да би биле довољне за посебну и издвојену диверзификацију, када је у центар промишљања природе човека продрла искључиво и једино прихватљива филантропска компонента-независно од ставова државе и владајућег режима!-постало је извесно да је у развоју човечанства наступила нова етапа која ће трајно обележити(са успонима и падовима!) футуристички пројектовану перцепцију човечанства. Зачет је пут, да се сликовито изразимо, повратка у будућност-чиме су иницирани темељи јединственог и незауостављивог тока, сводећи њихов биланс на резултат данашњице који је неизбрисив и непорецив.⁴¹³

---

⁴¹² Реч је о полазиштима која идеји људских права пружају фундаментални ослонац. Види, М. Janis, R. Kay, A. Bradley, *European Human Rights-Text and Materials*, Oxford University Press, New York, 2000, p. 8-9.

⁴¹³ Једно од гледишта које у савременој равни посматра самоопредељење кроз призму људских права. Види, R. McCorquodale, *Self-determination: A Human Rights Approach*, *ICLQ*, Vol. 43, Issue 4, 1994, p. 885.

И док нам из визуре садашњице-мерено префињеним ракурсом појмовног одређења људских права, њиховим богатством, изнијансираношћу и очигледном прогресијом!-импонује разматрање које говори у прилог њихове несумњиве присутности, остаје вечно питање о домаћајима гаранција и ефективитета којима су опскрбљена и имплементирана.⁴¹⁴

Могло би се рећи како је ово питање везано за предмет рада оно чија фундаментална обележја не измичу ни најнепажљивијем посматрачу са током мисли усредсређеном на дешавања око југословенске кризе и импликације које је, може се рећи, својим далекосежним испољавањима произвела. Око питања права на самоопредељење(да наведемо само неке примере)-да ли народа, нације, или чак народности, односно територијалног пространства на којем би се оно рефлектовало?!-да ли уз уважавање етничког критеријума или подручја република југословенске државне заједнице, и данас се ломе копља у правној и иној(пре свега и за нас пресудној-научној!)мисли.⁴¹⁵ Одмах се може приметити како је оно, на жалост, не ретко било монета за поткусуривање и испољавање нереалних амбиција разноликих ентитета који су претендовали на тешко остварљива а самим тим и нестабилна решења поводом разорног галиматијаса дешавања на југословенском државном и националном(народном, народносном) простору. Постављено у искривљену раван недовољно јасних и издиференцираних правила, поринуто и злоупотребљавано у зависности од хировитих идеолошких околности-и данас је идеално место за разноразне расправе које карактерише кључна одредница о непостојању адекватне тачке ослонца која би подупирала све те артифицијелне конструкције са опипљивим изгледима ка одговарајућем апсолвирању проблема.⁴¹⁶

---

⁴¹⁴ Један од понајбољих познавалаца материје људских права данашњице- Кристијан Томушат-са правом поставља питање о донетима механизма који нам стоје на располагању у смеру њихове ефективне заштите и реализације? Види, К. Томишат, *Ljudska prava između idealizma i realizma*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2006, str. 353.

⁴¹⁵ Остаје констатација како око одговора на питање око појма самоопредељења не постоји једноставна одредница, будући да се ради о његовој перманентној еволуцији. Види, В. Conforti, *Law and Practice of the United Nations*, Third Revised Edition, Martinus Nijhoff Publishers, The Netherlands, Leiden, 2005, p. 263.

⁴¹⁶ У складу са претходном констатацијом је могућно приметити како су једина извесна мерила код самоопредељења узетог у општем смислу- његова комплексност и недореченост. Види, Р. Carley, *Self-Determination, Sovereignty, Territorial Integrity, and The Right to Secession*, *Peacework*, Issue 7, Vol. 31, 1996, p. V.

Потребно је бити, одмах на почетку и до крајности, искрен и стручно непристрасан те отворено и јасно изрећи језгровиту и несумњиву(мерено свим расположивим, пре свега, научним аршинима!) истину-како је питање права на самоопредељење на примеру југословенске кризе представљало есенцијалну нит проблема чије би ваљано разрешење(да су за тим постојали воља и хтење у савременој, пре свега, међународној заједници!) у догледно време и на одговарајући начин определило судбину овог тла, те пружио адекватне темеље за изградњу поверења и јачање свеукупне перспективе популације чија егзистенција је везана за географски простор овог дела Европе и света.⁴¹⁷

Прелиминарно се може рећи како би срж проблема који је свој одраз имао на подручју република и покрајина савезне државе, односно њених етничких компоненти-да је превагнула, пре свега, правна компонента приступа југословенској кризи!-оставио кудикамо мање недоумица и допринео доследнијем теоријском и практичном уобличавању његовог гносеолошког нивоа.

Генеза стања на југословенском државном и националном простору коју смо пружили у формату уставног права неопходном за разумевање основне нити рада је била опширна те, мишљења смо, ово питање не захтева подробнији нити свеобухватнији коментар. Оно међутим што потребује аналитичан и рационалан приступ, и што се не може избећи нити би то било академски коректно-односи се на основни амбијент настанка и развоја југословенске државе, као и стања које је непосредно претходило перцепцији Југославије коју замишљамо и анализирамо-а које се, како смо то већ могли приметити, често забашурује, пренебрегава и смешта у други и другачији, самим тим и неприхватљиви контекст.⁴¹⁸ Уз ограду како се ово питање својим значајем и далекосежношћу провлачи кроз читав мисаони хоризонт рада, као и нужношћу да се њиме по природи ствари понајвише позабавимо у завршним разматрањима-сматрамо како је изузетно важно нотирати

---

⁴¹⁷ Да су подједнако уважаване тежње ка самоопредељењу не само Словенаца и Хрвата, већ и Срба, и, зашто не, Албанаца, као и извесне модификације интерног граничног режима које би представљале аутентичну слику етничких колорита. Види, G. De Michelis, *Così cercammo di impedire la guerra*, *Limes*, No. 1, 1994, p. 235-236.

⁴¹⁸ Није згорег поставити питање о могућностима међународног права и самоопредељења у смеру пружања валидних одговора на конкретном примеру судбине Југославије каква и која ју је задесила, у финалном, почетком деведесетих година протеклог столећа и миленијума? Види, M. Koskenniemi, *National Self-Determination Today: Problems of Legal Theory and Practice*, *ICLQ*, Vol. 43, 1994, p. 243.

неколико претходних и кратких напомена које могу бити од користи за разумевање његовог примордијалног духа и смисла.

Рађање југословенске државе-да ли кроз Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, касније Југославију, односно статалну заједницу уређену на федералном принципу(одлукама АВНОЈ-а)-било је могућно остварити захваљујући првенствено статусу који су након Великог рата у светским размерама уживале Краљевине Србија, као и Црна Гора.⁴¹⁹ Томе у прилог су ишле, најмање две, неизоставне чињенице: и Србија и Црна Гора су из ратних ветрометина изашле заогрнуте епитетом победница; оне свој државно-правни статус нису договале послератном односу снага нити, мора се признати, благонаклоном или било којем другом, на опортунитету условљеном, односу доминантних земаља међународне заједнице каква је постојала пре стотинак година. Другим речима, обе су на географској мапи света егзистирале већ безмало(рачунајући од тренутка отпочињања ратних сукоба!) четрдесет година, и као такве могле релативно суверено и аутентично испољавати своју државну вољу. Примера ради само Србија је у том смислу била обавезана мрежом бројних међународних уговора, дипломатских мисија, чланством у, још увек, на рудиментарним формама конституисаним међународним организацијама и тсл. Мора се такође признати да су ове карактеристике у квалификацији њиховог државно-правног бића биле у оно време знатан капитал којим се могло солидно располагати и изражавати у погледу међународног позиционирања и артикулисања основних смерница спољашњег државног одређења.

Следећа константа која не сме измаћи објективној и непристрасној контроли коректног стручног приступа-односи се на околности настанка заједничке државе југословенских народа на Версајској мировној конференцији и укупној атмосфери

---

⁴¹⁹ На скупу председника држава и влада одржаном у Генералној скупштини УН-а 08. септембра 2000. године, усвојена је декларација(премда се номинализује термином резолуција) која у свом првом делу-Вредности и принципи, под тачком четири-истиче принцип самоопредељења народа у случајевима иностране доминације и окупације, односно приоритетно колонијалних освајања. Не улазећи овом приликом у рестриктивне домете овако схваћеног права на самоопредељење(видећемо у излагању које следи његове шире габарите!), дужни смо поставити питање да ли би се идентични аршини применили у ондашњим међународним односима над деловима српског националног корпуса који су били под страном доминацијом и окупацијом пред почетак Великог рата, и који су заједно са сународницима из матице-захваљујући огромним жртвама- извојевали коначну победу?! Види, MILLENNIUM DECLARATION, G. A. Res. 55/2 од 08. септембра 2000.

произашлој из домета и значаја овог међународног скупа. Изискивало би много времена и простора да се позабавимо овим питањима-за тај посао би нам вероватно била потребна, најмање једна, темељна монографија-за шта, овом приликом услед објективних околности, немамо капацитета. Оно међутим што не бисмо смели занемарити везано је за нелогичности, довољан је летимичан поглед, којим је обележена креација нове државе у светској арени. Служи као ноторна чињеница према којој је Краљевина Србија током Великог рата - не желећи да се повинује ултиматуму Аустро-Угарске - форсирајући марш преко Албаније изгубила знатан део свог становништва, у размерама које се могу поредити са релативно малим бројем земаља на планети. Резултат тога је, да се грубо изразимо не улазећи у финесе-стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.⁴²⁰ Не треба бити претерано луцидан те приметити како је створено стање било, у најмању руку, неприродно и да је рађало проблем националног одређења државе.⁴²¹ Поред такође евидентних проблема које је нова државна креатура поседовала(од којих су најизраженији били аграрни и социјални!), рађање једног таквог статалног новума-без јасно профилисане идеје интегралног југословенства-мало кога може довести у недоумицу у погледу права на самоопредељење конститутивних народа „Троједне Краљевине“(како се још помињала Краљевина СХС). Другачије речено, клица раздора је највероватније посејана још тада-а позната је у правној терминологији сентенца коју је језгровито сковала јуристичка традиција Роме и која на најпластичнији начин описује насталу ситуацију.⁴²²

Готово идентично би се могло рећи за период који је обележио настанак

---

⁴²⁰ Битно је за опсервацију темата рада истаћи како је померање настанка Југославије ка временском периоду након Великог рата, имајући, при том, неизоставно у виду и постигнућа Берлинског конгреса(1878), изузетно важно. Види, К. Tomuschat, *Secession and Self-Determination*(in, *Secession-International Law Perspectives*, edited by M.G. Kohen), Cambridge University Press, Cambridge, 2006, p. 32.

⁴²¹ Могло се претпоставити да ће овако комплексно одређен назив државе оптерећивати њену статалну суштину. Примера ради, *Споразумом* од 23. августа 1939. године између Драгише Цветковића и Влатка Мачека покушано је(суштински федерализацијом између три маркантне националне скупине, не и осталих компоненти!) са стварањем бановина решити српско-хрватски национални сукоб. Треба признати како је, идући том логиком, словеначко питање било етнички најцелисходније за решавање, док је преваленција српског националног супстрата диљем целе територије представљало нерешиву енигму. Види, Р. Radan, *op. cit.*, p. 136.

⁴²² „*Quod ab initio vitiosum est, non potest tractu temporis convalescere.*“ О. Станојевић, М. Јовановић, *Латински за правнике*, Номос, Београд, стр. 90. Валтазар Божишић је ову мисао вешто превео у свом Општем имовинском законуку за Црну Гору(чл. 1006) следећим речима: „Што се грбо роди, то вријеме не исправи.“ www.intermagazin.rs/valtazar-bogisic-prica-o-srbinu-...(27. V 2014.)

Југославије на рушевинама старе и у страхотама Другог светског рата наново изникле државне организације. Према је реч о посве другачијој држави(не у смислу идентитета и континуитета!) у домену државног и друштвеног уређења, на пољу територијалне организације она је сачувала своје старо обележје-федерални принцип статалног устројства. Не треба бити изнова претерано виспрен те приметити како је овом одлуком АВНОЈ-а(Јајце, 1943.), а без снажења идеје целовитости југословенског националног бића(ма шта се под тим подразумевало!)-зацементирано стање настало неколико деценија пре тога. Могло би се рећи како је притајени баук националног самоодређења конститутивних народа Федерације, пропраћен каснијим модификацијама административних граница република и покрајина-кружио над подручјем Југославије. Истовремено, ваља приметити како се радило о пресудној манифестацији права на самоопредељење, не улазећи притом у експлицитно или имплицитно изражене мотиве и намере(нарочито у домену њихове добронамерности и искрености!) кључних актера југословенског рашомона, као и без дубљег понирања у ефекте пропратних појава које свака друштвена акција нужно собом повлачи.

Чињеница је да искуство, као невидљиви коректор варљиве људске природе, перманентно лебди над човековим стремљењима, прегнућима и остварењима. Отуда ни наш приступ југословенској кризи у домену права на самоопредељење не може остати без посленика који су дугогодишњим радом у дипломатији, својим искуством и знањем стеченим током рада у референтним институцијама релевантним за спољашње релације земље-самим тим и форумима који су били саставни део југословенске државе-живи сведоци манифестација права на самоопредељење како се оно рефлектовало на југословенској кризи.⁴²³

Право на самоопредељење, наглашавамо, онако како је оно лансирано у

---

⁴²³ Једно од мишљења, поткрепљено неспорним знањем и искуством, сматра како је примена начела на самоопредељење у југословенској кризи, поред осталих слабости и недостатака, показала „антиисторијско и антиправно обележје.“ Види, Љ. Аћимовић, Начело самоопредељења народа у југословенској кризи, *ЈРМП*, 1-2/1993, стр. 65. Шеф дипломатије СР Југославије(Србија и Црна Гора) у време избијања спољних манифестација кризе је сматрао да би се проблем најефикасније могао решити „ако би право и принцип самоопредељења, који је био универзално прихваћен и у Југославији(мисли се на Устав Југославије из 1974. који се ослањао на право самоопредељења конститутивних народа а не република-ПРИМ. Ј.Ф.) и у КЕБС-у., и другде, био једновремено, неселективно и правично признат и примењен на све конститутивне народе у Југославији.“ Види, В. Јовановић, *op. cit.*, стр. 7.

одговарајућем социо-политичком амбијенту - имајући у виду разне и различите појаве друштвеног живота које су опредељивале његов супстанцијални оквир - представља до дана данашњег извор многих контроверзи.⁴²⁴ Разлози за тако колоритну опсервацију његовог садржинског елемента су многобројни: једни произилазе из одређених историјских околности које неизоставно условљавају преовлађујући печат времена на отиску овог права; други су последица доминантог политичког приступа у међународној заједници који најчешће рефлектује глобални однос снага у светској арени; трећи могу бити иницирани врло широком скалом економских, безбедносних, културних и иних елемената. Једино што је истовремено извесно у овако шароликој пројекцији појма овога права јесте његова, у временском хоризонту, прецизно недефинисана природа⁴²⁵ која ће тек хронолошким позиционирањем у савременим условима живота (кроз одговарајуће инструменте и механизме, пре свега, Друштва народа а поготово Уједињених нација!) стећи нешто јасније и прецизније контуре.

Не би требало да изненади чињеница која је почетак поглавља интонирала у смеру свођења овог права на његову резидуалну раван-одређујући његов појмовни ракурс оним што је недискутабилно и несумњиво у његовој правној природи-док су остали квалификативи, чија извесност је умногоме оптерећена баластом спора, изостављени. Оваква пројекција је напосто нужна и, чини се, неизбежна. Такође не би требало да зачуди што је појам самоопредељења (лишен јасније дефиниције!) - замагљен превасходно покушајем да се садржински конституише, као и интенцијом да се колико-толико одреде видици његовог домашаја. Поготово не манир, надамо се у овом случају извињавајућег карактера, који путем широких и општих квалификација настоји избећи могућне замке прецизног дефинисања-не упуштајући се и избегавајући опасности које оно са собом најчешће носи.⁴²⁶

У најкраћем, проблем са којим се сучељава готово свака перцепција појма

---

⁴²⁴ Због његове двосмислене природе. Види, S.F. Nicolosi, *Dal conflitto etnico all'autodeterminazione dei popoli*, p 3. www.minsardu.org/.../Conflitto-etnico-determinazione..., 27.V 2014.

⁴²⁵ Што доводи до конфликтних ситуација у којима се, неретко, прибегава сили. Види, G.Guarino, *Autodeterminazione dei popoli e diritto internazionale*, Jovene Editore, Napoli, 1984, p. 223.

⁴²⁶ Максима позната још у време РOME и сфери, пре свега, грађанског права –срочена од стране Јаволена: “*Omnis definitio in iure civili periculosa est, rarum est enim ut subverti non possit*”-, Свака дефиниција у грађанском праву је опасна будући да не постоји она која се не би могла оповргнути“(СЛОБ. ПРЕВ.-Ј.Ф.), О. Станојевић, М. Јовановић, *op. cit.*, стр. 89.

права народа(нације) на самоопредељење призилази из најмање три опредељујућа елемента: повлачења јасне демаркационе линије око тога ко је титулар овога права и унутар тога покушај скицирања релативно јасне линије диверзификације између појмова нације и народа,⁴²⁷ а самим тим и терминологијских особености које са собом ове две сличне одреднице носе; надаље, врло је важно уочити и маркирати колико-толико недвосмислен садржински рам овог права-избегавајући тиме странпутице које могу настати услед прилично, нарочито посматрано у историјском ходу, флуидног карактера различитих стремљења која су му надахнула колорит; напослетку, не би требало изгубити из вида да је готово свака људска творевина а нарочито правна дестинирана ради своје реализације-односно усмерена ради регулисања пожељног тока друштвених односа, те самим тим у вези са принципом ефективитета односно одговарајућим механизмима који омогућавају превођење сфере права из стања *de lege lata* у релацију *de lege ferenda*.

Сва три ова елемента узета појединачно могу бити(најчешће и јесу!) препрека по себи за ваљану опсервацију предмета проучавања-његов појам, обим и садржину-а поготово је ово карактеристично када се угао посматрања прошири на сва три елемента третирана у комплекту и тоталитету. Ако овоме додамо све оне нијансе које су резултат патине времена а које на волшебан начин неизоставно измичу коректном појмовном одређењу права народа(нације) на самоопредељење-не бисмо требали бити нарочито луцидни те приметити како се налазимо пред немогућном мисијом. Управо из тих разлога принуђени смо проблему прићи на методолошки опортун начин-служећи се понајвише симбиозом историјског, социолошког и догматског метода-барем онолико колико је то могућно и изводљиво с'обзиром на природу међународног права, специфичну тежину политичког дискурса присутног унутар његове слојевите структуре, као и осталих особености детерминисаних несталном природом међународне заједнице. Мишљења смо да једино овакав приступ проблему-уважавајући његове особености мотивисане и испољене југословенском кризом-може дати ваљане

---

⁴²⁷ Са, како ћемо видети, посебним особеностима оних група које претендују на опцију права самоопредељења. Види, L.C. Buschheit, *Secession: The Legitimacy of Self-Determination*, Yale University Press, New Haven, 1978, p. 9-10.

результате. У сваком случају, опортунитет је говорити о дискретним формама самоопредељења место његовог одређивања у равни свеобухватног појма.⁴²⁸

5.1. ПОЈАМ ПРАВА НА САМООПРЕДЕЉЕЊЕ

Како смо већ напоменули-право на самоопредељење у својој основи пати од најмање две мањкавости: прва је оличена у немогућности да се теоријски кохерентно и научно(стручно) доследно определи његова природа, док је друга опредмећена у нејасној материји титулара овог права.⁴²⁹

Прва недостатност се даље рачва у две равни могућног третирања његове сфере интересовања. Једна раван би се при томе посматрала кроз призму права, те би се одиста могло говорити о несумњиво правној области. Тако би номинализација *право-као* кључни квалификатив у одређивању овог појма-остала у својој етимолошкој, уобичајеној за свакодневни приступ увреженог јуристичког дискурса, равни. Истовремено, друга раван могућног третирања његовог ексклузивног поља интересовања би се сводила на скуп одређених програмских начела и вредносних критеријума неретко квалификованих идеолошким разлозима-чиме би се појмовни колорит самоопредељења осенчио приоритетно политичким резонем, а свакодневна комуникација која би кореспондирала са овим појмом била обојена разним и различитим неправним садржајима.

Поред овога, било да говоримо о праву на самоопредељење, односно начелу самоопредељења-друга препрека са којом се неизоставно суочавамо манифестује се у равни његовог титулара, односно носиоца.⁴³⁰ Да ли се ради о народу у смислу

---

⁴²⁸ M.C.R. Craven, *op. cit.*, p. 383.

⁴²⁹ Отуда не делује неуверљиво аргумент који преферира обавезу међународних правника у циљу издизања изнад политичког контекста и хистерије(ксенофобије) које, начелно гледано, питање самоопредељења најчешће иницира. Види, M. Koskeniemi, *op. cit.*, p. 244.

⁴³⁰ Пре улажења у детаље самоопредељења, да наведемо један практичан пример. Када је 1982. године Велика Британија интервенирала на Фокландским острвима које је претходно заузела Аргентина, у равни самоопредељења се искристалисало неколико питања; да ли превагу дати територијалном интегритету Велике Британије или суверенитету који је пре колонизације ових подручја уживала Аргентина? Утолико пре, уколико је током шездесетих година дошло до таласа деколонизације, имајући у виду близину Фокландских острва Аргентини као и њихов заједнички културолошки образац, или пак евентуалном плебисциту чији исход би могао зависити и од промењене етничке структуре која је у међувремену настала(домородачко становништво

demosa, односно *populusa*-који би обухватао све припаднике одређене државне заједнице који уживају оно што се у колоквијалном смислу и значењу подразумева под правом грађанства-било да се под овим терминима подразумевају припадници човечанства без икаквих других етничких, културних, цивилизацијских, узетих у општем смислу и томе сличних обележја.⁴³¹ Поред народа као титулара самоопредељења као потенцијални носиоци овог наслова слове нације, надаље народности(премда *stricto sensu* таква формулација није непосредно одређивала смисао слова и духа Устава Југославије из 1974.), а недалеко од ових промишљања-као генерална одредница која се везује у општем смислу за појам самоопредељења и чини његов незаобилазан део- помаљају се мањине.⁴³²

Сви ови ентитети изискују и заслужују да буду дефинисани, али ћемо ту обавезу опослити након што, још једанпут, језгровито осенчимо основне контуре неизоставних потешкоћа са којима се нужно суочава свака опсервација самоопредељења.

Постало је очигледно-да нагласимо још једанпут-како је овај појам додатно оптерећен недовољно и непрецизно дефинисаним садржином и обимом, као и домашајем механизма неопходним за његову имплементацију. Из свих ових разлога у обавези смо да презентујемо(у мери коју дозвољава рационалан формат рада)-историјски пресек овог права(начела), његов друштвеним развојем условљени материјални супстрат, као и нормативне оквире(преко одговарајућих инструмената) којима је *de facto* оваплоћен његов предмет интересовања. Све то у циљу стицања неопходне представе о његовим темељним координатама и разумевања расположивих механизма реализације.

Несумњиво, прва потешкоћа са којом се неизоставно суочавамо када

супституисано досељеницима са енглеског говорног подручја)? Дакле, проблем се у равни титулара права рачва, упрошћено гледано, на етнички и популистички принцип уз, како ћемо анализом Повеље УН-а видети, сукоб права у контексту деколонизације са једне, и поштовања територијалног интегритета, са друге стране. Види, *S/Res/502* од 03. априла 1982., www.un.org, 27.2014.

⁴³¹ Управо је Бадентерова арбитража, у свом *Мишљењу бр. 2*, код питања самоопредељења народа извршила диверзификацију појма народа, лишавајући га искључивог контекста грађанства одређене статалне заједнице. Види, А. Pellet, *op. cit.*, , р. 179.

⁴³² У Југославији је, у складу са изреченим и по свему судећи, од стране релевантних светских форума била на снази перцепција народа са територијалним опсегом федералних јединица. Види, Р. Radan, *op. cit.*, р. 5.

покушавамо расветлити природу права на самоопредељење везује се за титулара, носиоца овог права. Мора се признати како ово питање ни до дана данашњега није у потпуности осветљено, да су у његовој опсервацији присутне знатне и различите недоумице, условљене најчешће културолошким обрасцима одређеног поднебља (нпр. диференција између Европе и Америке као континента који су имали, између осталог, неуједначени друштвени и привредни развој),⁴³³ потом комбинацијом социолошког и политичког супстрата који је стајао у позадини таквих тенденција и додатно усложњавао ионако комплексан стручни приступ, итд.⁴³⁴ Иако би се на примеру Југославије те њеног уставног материјала-поготово текста Устава из 1974-е. године који је често био оптерећен немуштом политичком фразеологијом-могло закључити супротно, извесно је како је, поред изложених потешкоћа, сам покушај да се дефинише ималац овог права у старту оптерећен хронолошком константом коју диктира историјска компонента као генерална одредница сваког појма чија егзистенција није и не би требала бити резултанта искључиво тренутних и опортуних интереса везаних за трендове одомаћене у датом политичком и ином дискурсу. Све ове и остале, на првој равни запажања недовољно приметне константе, кадре су замаглити одредницу самоопредељења и умногоме отежати његову преко потребну рационалну перцепцију.

Како смо већ истакли, проблем који се иницијално рефлектује када се сусретнемо са појмом самоопредељења-било да га схватамо као право, начело, програмско опредељење и томе слично-јавља се у погледу барем три одреднице: народа, нације, народности, односно-како се то неретко у данашњици дешава-мањине.⁴³⁵

---

⁴³³ Осим народа Африке који су били подвгнути колонизацији и опресивној доминацији. Види, Art. 20(2) of *The African Charter on Human and Peoples' Rights*, OAU Doc.CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M.(1982).

⁴³⁴ У поменутом примеру превагу је, под до краја неразјашњеним околностима, однела превага Велике Британије са популистичким концептом и принципом заштите њеног територијалног интегритета. Види, L. Sanna, *Aspetti evolutivi del principio di autodeterminazione dei popoli*, (tesi di laurea), Cattedra di Diritto Internazionale, anno accademico 2005-2006, Pubblicazioni: Centro studi per la pace, www.Studiperlapace.it, p. 152-157, 27.05.2014.

⁴³⁵ Проблем се унеколико мултипликује када се у ову визуру сместе “ентитети” који су обухватили већи део територије и популације. Управо овако кореспондира у тексту један од елемената на који се позива Бадентерова арбитражна комисија у свом *Мишљењу бр. 8.* када истиче, ослањајући се на

Фокусираћемо се при томе на прве две одреднице, будући да нас преостале две-трећа која је пројектована на југословенском примеру негде на средокраћу између народа(јнације) и онога што се у савременом контексту разматра под појмом националних мањина(усмерена ка додатном усложњавању разумевања проблема), односно четврта својом сложености и обимом-опредељују у смеру нешто оскудније и суптилније равни анализе.

Треба признати да право не оперише са дефиницијом народа, као и да је додатна конфузија на овом терену проузрокована готово идентичним атрибутима када се ради на операционализацији дефиниције нације. Приметно је како су ова два појма, и поред њиховог очигледног присуства у временској равни од неколико столећа унутар других научних дисциплина-у области међународног права сигнализирала готово рудиментарне форме сопственог радијуса постојања. Разлога за то има више. Они најопипљивији сведоче о, ипак, круцијалном месту и улози који припадају државној организацији у преовлађујућем корпусу простора на којем оперише међународно право. Сви остали разлози, да се приметити, произилазе из ове неумитне датости. Нажалост, и данас смо често сведоци доминантног политичког ракурса и опортунитета кључних интереса великих и најмоћнијих земаља у међународној заједници-⁴³⁶које својом инхерентном и прагматичном логиком намећу сопствене погледе на свет, независно од елементарне формалне логике и међународних правила(обичаја) пристојности. У том виру опречних таласа који представља метафору антагонизованих интереса у међународним релацијама, забашурена је појмовна одредница народа и нације, као и њихова стриктна правна природа. Отуда би, сматрамо-будући да су остале научне дисциплине осенчиле ову проблематику, као и с' обзиром на непобитну чињеницу према којој савремено међународно право кореспондира са извесним садржајем подесним њиховом разјашњењу-било нужно проблему прићи на интегралан начин.

Прва асоцијација која нам се неизбежно намеће када перципирамо ова два

Мишљење бр. 1, коначну дисолуцију СФРЈ-е. Види, Е. Lauterpacht, С.Ј. Greenwood,(Ed.), *International Law Reports*, Volume 92, Grotius Publications Limited, Cambridge, 1993, p. 201-202.

⁴³⁶ Довољно је навести како се међународна заједница(кључни актери на политичком просценијуму) није на идентичан начин понела поводом овог принципа приликом растакања СССР-а и СФРЈ. Разлози за то су свакако шири, и обухватају област геостратегије, геополитике итд. Види, L. Sanna, *op.cit.*, p. 183-184.

појма односи се у првом случају на схватање народа као мноштва припадника(чланства) одређене статалне организације, док нација побуђује асоцијације у смеру постојања свести извесне групе о поседовању сопственог (националног) идентитета. Како бисмо избегли очигледну таутологију која нас неизбежно прати, послужићемо се дескриптивном дефиницијом народа коју је пружила међународна сесија експерата УНЕСКО-а на свом заседању у Паризу 1989-е. године. Према извештају и препорукама којима је овај скуп резултирао, појан народа би у свом значењском домену требало да обухвати следеће елементе: групу чије чланове декларишу атрибути о заједничкој историјској традицији, расном или етничком пореклу, културној хомогености, језичком јединству, конфесионалним односно идеолошким афинитетима, територијалној вези и заједничком економском животу; надаље, таква група би требала да буде одређене ширине(неискључујући микро државе) која би надмашивала пуку асоцијацију индивидуа; потом, чланови групе би морали поседовати свест, вољу или жељу који их одређују у смислу идентификације са групом; напоследку, важан би био и подесан институционални оквир ради упражњавања заједничким идентитетом условљених карактеристика.⁴³⁷

Јасно је да појам народа, како је овде изложен, кореспондира са низом објективних и субјективних услова неопходних у његовој ефективној реализацији. Оваквом одређењу народа се у основи не би имало шта приговорити када би он унисоно као корифеј, својом аутентичном природом и недвојбеним ауторитетом, суверено стајао на пиједесталу опсервације права на самоопредељење.

Оно међутим што ремети устаљени след мисли и отежава конвенционални приступ овом питању, рефлектује се у галиматијасу који настаје када се латимо посла одређивања појма нације.

Настанак нације се, стереотипно и са правом, везује за(како ћемо то приметити) период деветнаестог столећа и еру буржоаских револуција широм Европе које су иницирале раскид са средњевековним наслеђем терета феудалних

---

⁴³⁷ International Meeting of Experts on further Study of the Concept of the Rights of Peoples, UNESCO, Paris, 27-30 November 1989, Final Report and Recommendations, par. 22, p. 7-8. www.burmalibrary.org/.../Rights_of_Peoples_report_UNESCO-red.pdf (27.V 2014.)

стега.⁴³⁸

Национално одређење пак, као логичан узрок или последица оваквих стремљења, би у свом операционалном габариту обухватало следеће константе: националну економију, територију и државну организацију, националну културу, као и, уопштено узевши, национални карактер јавног живота.⁴³⁹

Евидентно је како ова два појма, располажући врло сличним одредницама које се односе на изразита обележја народа односно нације-истовремено пренебрегавају елементарне постулате неизоставне у њиховој опсервацији и резонувању. Управо је важност танане нити којом је обележена њихова *differentia specifica* разлог нашег суптилног заласка у ову сферу предмета научног истраживања.

Сматрамо да ће адекватнији одговор о појму права на самоопредељење, његовом обиму и садржају, правној природи, титулару и инструментима реализације, пружити, већ поменуто, историјско-хронолошка анализа његових иманентних манифестација.

Први случај у новијој историји човечанства у којем је дошло до устоличења овог права, иако у скелетној форми, датира од тежње америчких државица ка отргнућу из контроле британске колонијалне управе и артикулацији прегнућа у смеру националне самобитности.⁴⁴⁰ Ова иницијатива, широко подржана диљем северног дела америчког континента, изражена је у Декларацији о независности САД(1776).⁴⁴¹ Оно што је значајно напоменути јесте чињеница која овом документу није приписивала обележје Повеље о правима која је била донета у Француској познатом *Декларацијом права човека и грађанина*(1789) и каква би се данас могла срести са каталогом конкретно одређених права-већ приоритетно

---

⁴³⁸ Према марксистичкој теорији појам нације којим и данас најчешће оперишемо настао је у осамнаестом столећу. Овакав став је делом последица резона који буржоаским револуцијама у Низоземској(1559) и Француској(1789) приписује претежни национални значај. Види, В. Димитријевић, Р. Стојановић, *op. cit.*, стр. 100. Такође, А. Clapham, *Human Rights(A very Short Introduction)*, Oxford University Press, New York, 2007, p. 12.

⁴³⁹ В. Димитријевић, Р. Стојановић, *op. cit.*, стр. 101-104.

⁴⁴⁰ У смислу и значењу које је иманентно грађанском поимању државе, за разлику од националног које је претпостављено нацији а не сталној целини као таквој. Види, Р. Radan, *op. cit.*, p. 14.

⁴⁴¹ В. Димитријевић, М. Пауновић, *Људска права*, Београдски центар за људска права, Београд, 1997, стр. 30. Исто, В. Димитријевић(група аутора), *Међународно право људских права*, БЦЗЉП, Београд, 2007, стр. 42.

документ усвојен у оквирима примарне тежње ка стицању независности, снабдевен извесним бројем супсидијарно детерминисаних права.⁴⁴² Потребно је нагласити да се листа фундаменталних људских права нашироко разматрала унутар социо-политичког амбијента младог америчког друштва све до 1791-е. године-када је *Повеља о правима* као резултанта дугорочних аспирација била, путем амандмана, уврштена у садржински текст Устава.⁴⁴³ Иако је право на самоопредељење фактички остварено да би тек потом уследили документи који су оправдали и објаснили насушну потребу индипендентиста-може се приметити да је овај пример, и из перспективе садашњице, био парадигматичан. Важно је такође истаћи како је терминолошка конфузија која прати титулара овог права на примеру Сједињених Америчких Држава, а која самим тим и додатно оптерећује већ уочене константе у сфери недостатности са којима се сусрећемо приликом стручног приступа праву на самоопредељење-итекако уочљива. Наиме, премда је протекао временски период од преко два столећа и даље као носиоца овог права фигурира америчка нација-⁴⁴⁴ што за нас Европљане, са чврстом укоренењеношћу у сопствени национални идентитет, остаје помало необјашњива категорија. Јасно је да таквих недоумица(барем замашнијих и официјелних!) у САД-а нема, будући да је са оне стране Атлантика, уз извесне особености, изграђен интегрални амерички идентитет.

Историјски корени овог права који су стекли разину парадигме првенствено унутар стручне јавности-подупрти су на тлу Европе тринаест година доцније, стремљењима израженим у иницијацији Француске буржоаске револуције(1789) која је своја програмска опредељења изнедрила у духу крилатице: *liberté, égalité*,

---

⁴⁴² “Ми, народ Сједињених Америчких Држава, држимо ове чињенице очигледним, 'да су сви људи створени једнаки, да су снабдевени одређеним неотуђивим правима', међу којима су живот, слобода, и трагање за срећом...” *Declaration of Independence(4 July 1776)Philadelphia, www.archives.gov/exhibits/charters/declaration-transcript.html, 27.V 2014.*

⁴⁴³ Ради се о десет амандмана на Устав САД, формулисаних на основу предлога Медисона. Види, В. Schwarz, *The Great Rights of Mankind(A History of The American Bill of Rights)*, Oxford University Press, New York, 1977, p. 165-167.

⁴⁴⁴ Јан Браунли сматра како нема нити говора о примени етничког принципа када се ради о третману нације на примерима САД и Канаде. Види, I. Browlie, *An Essay in The History of The Principle of Self-Determination, At Grotian Society Papers 1968: Studies in The History of The Law of Nations(C. H. Alexandrovicz-ed.)*, Martinus Nijhoff-The Hague, 1968, p. 90., book.google.rs/books?id=q1-L124cBxKC, 27.V2014.

fraternité (једнакост, братство, слобода).⁴⁴⁵ Иако строго узевши ова максима није представљала искључиво вољу Француза у смеру националног одређења, већ превасходно тежњу буржоазије која је била у замаху ка либерализацији привредног живота(познато је да капитал не познаје границе!)-увиђала се насушна потреба подједнаког третмана свих националних(у савременом смислу и значењу) структура француског друштва, креирањем народног самоопредељења које би ове различитости потиснуло у други план. Отуда ова рудиментарна форма права на самоопредељење, исправно гледано, може да завара. Оно што је остало као куриозитет везан за овај датум није се изгубило до дана данашњега-Француска је остала народна држава у којој сви њени држављани, независно од строге укоренености у свом националном идентитету, представљају један те исти француски народ.⁴⁴⁶ Када бисмо овај принцип који су применили и данас практикују Французи пресликали на Југославију-дошли бисмо до закључка да је практично имплементирана идеја интегралног југословенства у којој нису битне националне скупине: Срби, Хрвати, Словенци итд., већ једино и искључиво Југословени. Још ближе речено, дошло би до идентификације држављанства са народним одређењем(у датом историјском контексту Француске!)-⁴⁴⁷или чак, у екстремним случајевима, до онога што се данас уобичајено сматра изјашњавањем у погледу националног опредељења. Да овакво размишљање није далеко од своје

---

⁴⁴⁵ Ради се о најчешће цитираној крилатици која је обележила Француску буржоаску револуцију и која ће представљати увертуру за усвајање Декларације о правима човека и грађанина. Види, *liberté, égalité, fraternité-liberty, equality, fraternity*, www.habsburger.net/.../liberte-equalite-fraternite-liberty-equality-fraternite..., 27.V 2014.

⁴⁴⁶ У Француској се, генерално посматрано, уопште не истичу етничке, националне, језичке и остале различитости појединих скупина(премда оне услед колонијалних освајања и других, пре свега цивилизацијских, разлога-објективно гледано постоје!)приликом одређивања онога што бисмо могли назвати националним идентитетом Француза. Једино валидно мерило које опредељује спецификум француског националног бића јесте држављанство(што би Француску једнодушно рефлектовало у смеру грађанске државе). На тај начин је, мора се признати, ипак створена конфузија која губи из вида чињеницу како грађанска држава у номиналном смислу може егзистирати-осим, можда,неколицине као што су: САД, Канада, Аустралија и тсл.-искључиво или као Грађанска држава, писано великим словом, или, пак, без имена. Види, В. Димитријевић, *Nationality and Human Rights in The Balkans-Common Problems*, *JPMII*, 2-3/1997, стр. 254.

⁴⁴⁷ Сведоци смо у последње време да је равнотежа ове визуре поремећена. Поводом терористичких напада у Паризу јануара месеца 2015. године, на седници у Вриселу од 12. фебруара 2015. године, Савет ЕУ-е је заузео афирмативан став у смеру јачања безбедности грађана, превенције радикализације и очувања тековина Уније, као и поспешивања међународне сарадње. Види, *Response to foreign terrorist fighters and recent terrorist attacks in...* www.consilium.europa.eu/en/...terrorism/foreign-fighters/, 27.V 2015.

научне верификације потврђују параграфи Декларације права човека и грађанина(1789) који-унисоно, конструкцијом о природним и неотуђивим правима човека-осликавају конзистентну аргументацију у светлу јединственог француског идентитета.⁴⁴⁸

Када се једанпут учврстио положај још релативно младе буржоазије а привредни токови, праћени експанзијом и мултипликацијом капитала, додатно ојачали-настала је потреба осигурања националног тржишта и, на тај начин, интерес протежирања сопствених привилегованих позиција. Истовремено, то није био случај када се пројектовала слика спољашњег економског стања.

Дакле евидентно је да је право на самоопредељење у својој рудиментарној форми било мотивисано интересима буржоазије, као и да је његова интерпретација била условљена двостраним приступом(у зависности од опортунитета случаја!) доминације полета новог преовлађујућег слоја на друштвеној лествици.

Следећа етапа у развоју права на самоопредељење и период за који се може рећи да је унеколико јаснији по овом питању-будући да је омеђио поимање нације у смислу који је и данас прихватљив и који се везује за, такозвано, савремено схватање националног идентитета - датира из прве половине деветнаестог столећа и протеже се, мање-више, све до режима устоличеног завршетком Великог рата на Версајској мировној конференцији. Избијањем буржоаских револуција широм Европе у намери да се поредак установљен Бечким конгресом(1815) учини прихватљивијим и правичнијим, отпочео је талас револуционарних гибања који ће се финализовати уједињењем Италије и Немачке.⁴⁴⁹

Први импулси значајни са националног становишта који су наговештавали повољан след догађаја у прогресији овог права, могли би се-иако се у овом случају радило о развргнућу дубоко укоренење феудалне традиције!-у српском националном корпусу везивати за Први и Други српски устанак и борбу против турске доминације у циљу стварања независне српске државе, која ће се

---

⁴⁴⁸ Издвојили бисмо њен други члан: „Циљ сваке политичке асоцијације јесте заштита природних и унапред непрописаних права човека. Она су: слобода, својина, сигурност и супротстављање насиљу.“ Види, Avalon Project-*Declaration of The Rights of Man-1789*, avalon.law.yale.edu/18th_century/rightsof.asp, 27.V 2014.

⁴⁴⁹ Овај период би се могао назвати, у строгом смислу и значењу те речи националним. Види, D. Ronen, *The Quest For Self-Determination*, Yale University Press, New Haven and London, 1979, p. 26.

дефинитивно окончати стицањем њеног међународног признања на Берлинском конгресу(1878).⁴⁵⁰ Будући да је релативно прецизно одредио његовог титулара, истовремено у знатној мери олакшавајући његов садржински хоризонт и домашај(сводећи механизме примене на изнијансираније и разумљивије)-овај стадијум у развоју права на самоопредељење је поплочао пут ка његовом савременом поимању, продубљивању и развоју.

Премда је-будући да се ограничава на строги временски и просторни амбијент условљен преовлађујућим цивилизацијским миљеом-ова и оваква оптика националног самоодређења колико дисперзна толико неопходна и корисна, није згорег нотирати како је идеолог италијанског *Рисорђимента*(националног препорода)-Ђузепе Мацини-раван примене овог начела поставио у знатно шири програмски контекст, фокусирајући се на пример разједињене Италије у фокусу реализације овог права током деветнаестог столећа.⁴⁵¹

Оваквој оптици права на самоопредељење је у одређеној мери измицала претходно наведена пројекција која га је - сместивши у конкретнији класно-социјални аспект и усмеравајући ка нешто измењеним поставкама и другачијем колосеку - водила ка одређењу које би се у савременој оријентацији лишавало било каквог искључивог националног предзнака и пре нагињало према идеји социјалистичког интернационализма.⁴⁵²

Дакле, генерално узев, испред нас се простире етапа коју би карактерисале две доминантне одреднице везане за право народа(нације) на самоопредељење: једна, која појам нације третира знатно јасније дајући му обележја

⁴⁵⁰ „...Берлински уговор променио је из основе стање ствари на Балкану, и с њиме положај Србије. Дотле вазална држава под сизеренством султана и јемством Великих сила, Србија је постала независна држава...“ Види, С. Јовановић, *Влада Милана Обреновића(књига прва 1868-1878)*, БИГЗ, Београд, 1990, стр. 396.

⁴⁵¹ Пошавши од, приметићемо, исправне премисе-која је утемељена на одређењу савременог међународног јавног права, као и политичких константи које стоје на путу његовог потпуног и складног научног профилисања-инаугурисане Вестфалским миром(1648), у чијој логици поделе плена међу тада најмоћнијим државама, је искључено и ограничено право других држава. Дакле, сведено на једноставну разину, настанак међународног права је, у старту, релативизовао принцип самоопредељења народа(нације). Иако је његов приступ специфичан, усредсређен на, пре свега, релацију између космополитизма и нације-својом ширином, језгровитошћу и свеобухватношћу-завређује атрибут оригиналности. Види, G. Mazzini, *Scritti editi ed inediti*, Volume XXXVI, Cooperativa tipografico-Editrice Paolo Galeati, Imola, 1922, p. 41.

⁴⁵² Реч је о становишту чије временско-просторне координате би се, условно, могле сместити почев од средине деветнаестог столећа и обухватале би, не искључиво, простор европског континента. Овај период би се-према аутору- могао назвати марксистичким. Види, D. Ronen, *op. cit.*, p. 26.

прилагодљивија и пријемчивија нашем савременом уху-нарочито на европском континенту; и друга, која идејне претпоставке овог права(начела) на координатном и садржинском плану, одређујући му оквире као и средства која су се практиковала у његовој имплементацији-у неколико шире опсервира и разматра. Узимајући у обзир чињеницу да су прогресијом у развоју људског друштва на светло дана испливале нове и до тада готово сасвим непознате тенденције, као и да су се мултипликовали и обогатили инструменти подесни за њихову реализацију-не би требали изгубити из вида да су овим настале две крајности у поимању права на самоопредељење. Са једне стране, дискурс је без сумње упрошћен јер је умањена могућност академског поткусуривања око одредница нације(мада не, у потпуности, и искључена!), док су се, са друге, профилисала стремљења која су у међупростор полазних координата уметнула нове садржаје и у добраној мери проширила постојеће оквире чија очито ригидна визура је неизоставно закомпликовала строге(некада неопходне!) категорије децидираног приступа овом праву.

Даљња опсервација права на самоопредељење у свој централни фокус смешта почетак двадесетог столећа када су, након окончања Великог рата, на политичком просценијуму света уређеном према етаблираном државно-правном мерилу-наступиле тенденције које су овом начелу удахнуле нови живот. Завршетком до тада највеће катаклизме у историји човечанства која је из основа превредновала дотадашње параметре координатног система света, дошло је до преобличавања географске мапе света надасве према пројектованом моделу сила победница.

Дужни смо приметити како је још у предвечерје Првог светског рата идејни вођа и идеолог Октобарске револуције у царској Русији-Владимир Иљич Лењин истакао принцип самоопредељења као руководни у будућој прекомпозицији глобалних релација диљем глобуса.⁴⁵³ Премда је ово програмско начело било

---

⁴⁵³ Издвојили бисмо неколико теза које је Лењин елаборирао 1913-е. године и које су у своју жижу интересовања поставиле питање самоопредељења. Јасно је да се његова опсервација односила, приоритетно, на терен Русије. Извесно је, такође, како се обраћао оним народима који су осећали аверзију према њима опресивном царском режиму. У тези под бројем 7(1) је негирао протежирање националне културе јер је „у супротности са начелом пролетерског интернационализма у погледу класне борбе“, у тези под бројем 8 је истицао обавезу „утапања“-унутар пролетаријата Русије-радничке класе различитих народа у циљу његовог уједињавања, да би у тези број 10 нагласио

изразито политички интонирано и практично обојено, усмерено превасходно на територију тадашње Русије, не би му требали приписати искључиви локални или регионални значај. Његова конкретна реализација на тлу Русије би омогућила народима(нацијама) које су биле или су се осећале угњетаваним од стране царског режима, нове могућности у домену националне еманципације и националног самоодређења.⁴⁵⁴ Без сумње, оно је уврштењем у Устав тадашње Федерације(настале на руинама царског режима!)-стекло истакнути и, у нормативном смислу, битан значај који се, у извесном смислу, могао носити са механизмима Друштва народа.

Одредница којој се такође не може оспорити фундаментални значај у сфери пројектовања овог начела-датира од стране председника САД-а Вудро Вилсона који је, у свом говору од четрнаест тачака артикулисаним пред оба дома Конгреса у последњој години рата, изнео програмске координате послератног уређења света.⁴⁵⁵ Приметно је како се радило о документу који је елабориран услед потребе организације нових међународних односа и чији политички дискурс је био условљен односима снага које су се одражавале на послератни аранжман, првенствено, географског простора Европе. Наглашавајући у њему „аутономни развој“ нових политичких јединки, уз обавезу поштовања „политичке независности и територијалног интегритета великих и малих држава“-⁴⁵⁶инаугурисао је до тада у међународним релацијама стриктно неартикулисано

обавезу решавања националног питања на принципима пролетерског интернационализма. Види, V. I. Lenin, *A nemzeti kérdéssről*, (válogatta és a jegyzeteket összeállította: Dr. Rehák László és Dr. Várady Tibor), Fórum könyvkiadó, Újvidék, 1970, ol. 42-49.

⁴⁵⁴ Треба истаћи како је овакав концепт самоопредељења имао врло суптилну страну која је нагињала ка идеолошким премисама диктатуре пролетаријата и стварању заједнице социјалистичког радног народа. Види, D. Raič, *Statehood and The Law of Self-Determination*, *Kluwers Law International*, The Hague, London, New York, 2002, p. 186.

⁴⁵⁵ Документ вреди анализирати из много разлога. Његова садржина се рефлектовала на подручја оних земаља чија судбина је након Великог рата била детерминисана поразом или унутрашњим превирањима, и чија геостратешка позиција у светским размерама носила одређену специфичну тежину(Русија, Аустро-Угарска, Немачка, Турска). Поред тога што је гарантовао очување предратних позиција Француске(области Алзас и Лорен су јој прикључене на петогодишњи период!) и Белгије, уз обезбеђено место Турске на подручју географске Европе, преферирао је солуцију изласка Србије на море. Све у свему, евидентно је како је интониран у смеру избалансираног прилаза комплексном простору Евроазије и Медитерана. Види, *History-World Wars: Woodrow Wilson's Fourteen Points*, www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwone/fourteen_points.shtml, 27.V 2014.

⁴⁵⁶ Принцип који ће у савременом контексту изразити, некада, први човек Светске организације Бутрос Гали-нотирајући „како би фрагментација изазвана тежњама разних етничких, религијских и тсл. група водила ситуацији у којој би било тешко обезбедити општу добробит човечанства.“

правило(програмско начело). Премда се начело самоопредељења у том експозеу експлицитно није помињало, његова генерална конотација не може избећи оваквој природи квалификације. Могло би се рећи како између израза „аутономан развој“ и самоопредељење фигурира невидљива али у сваком случају јасно уочљива нит која овом програмском начелу(које никада није достигло разину прескриптивне конвенције унутар програмских докумената Друштва народа!)⁴⁵⁷ даје несумњиву идејну егзистенцију. Приметно је како је овај документ у суштинском смислу кореспондирао са инструментима прагматично-политичких постулата у намери конципирања нових реалности на политичкој позорници. Ако би му се и могла приписати ексклузивна одредница у протежирању начела самоопредељења, очигледно је како он у тадашњем тренутку није матурирао стриктну стручну(научну) визуру која је настојала уредити међународне односе(то чини и данас!) на прецизно и јасно профилисаним (међународно-) правним правилима.

Уколико бисмо сада маниром еквивалентности укратко покушали компаративно сажети ове две пројекције самоопредељења, наш смисаони и значењски хоризонт би се могао свести на следеће константе:

На примеру идеолошких премиса левице чију позицију рефлектује Лењинов концепт-јасно је да је право на самоопредељење инаугурисано и структурирано у намери обједињавања свих оних народа који су гајили анимозитет према империјализму(нпр. према царској Русији) на начин који би им омогућио национално самоодређење али, истовремено, задржао у интересној сфери пролетерског интернационализма. Осим тога(доследно гледано), нагињући међународном повезивању радничке класе-идеолошке премисе левице искључују националну компоненту!-њена заводљива улога у тадашњој међународној заједници је могла бити дестабилизована и компромитована(то се-могло би се рећи, са правом!-чини и данас) у погледу изворности аутентичног интернационалног карактера;

Са друге стране, када се пажљиво осветли програмски документ који је

Види, В. Boutros-Ghali, *An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-Keeping*, United Nations, New York, 1992, p. 9.

⁴⁵⁷ Иако је већ тада, у предвечерје говора председника Вилсона, истицана тежња представника из Африке, Азије итд., око артикулације права на самоопредељење. Види, А. Becker Lorca, *Petitioning The International: A „Pre-History“ of Self-Determination*, *EJIL*, Vol. 25, No. 2, 2014, p. 501.

презентовао Вилсон-постаје очигледно како је он конципиран маниром који не оставља много недоумица у погледу тежње САД-а и земаља које су овом вредносном систему нагињале да сачувају своје доминантно место и улогу у светској арени.⁴⁵⁸ При томе је самоопредељење само подесан параван иза којег се крију друге и, са аспекта интереса глобалних актера, опипљивије користи. У осталом, не остају претеране недоумице када се баланс снага у послератном уређењу Европе и света-којем инклинира Председников говор- преслика на конкретан и практичан терен јасно профилисаних интереса. Можда би се још могло додати како је однос према мањинама какав је тада замишљен из оптике Запада управо била увертира која је, у крајњој инстанци, водила ка реализацији државности-опет под „сизеренством“ најмоћнијих.⁴⁵⁹

Све у свему, дужни смо приметити како су обе пројекције самоопредељења изразито политички обележене, креиране ради конкретних прагматско-политичких циљева у послератној картографији и префериране у циљу обезбеђивања интересних сфера преовлађујућих идеолошких такмаца.⁴⁶⁰ Напоследку не треба да изненади како ово право, начело или програмски постулат- није било уврштено у режим Друштва народа као неспоран руководни критеријум.

Осим тога, чини се легитимним питање које се по себи намеће и које је временом стекло право грађанства-у сваком случају чије присуство се у последњем столећу у готово свакој дискусији о праву на самоопредељење масовно одомаћило-које стоји на становишту да би његова имплементација, уколико би се штедро применила у случају унисоне реализације, изазвала

---

⁴⁵⁸ Интересантно је и вредно помена како је саветник председника Вилсона приликом израде Програма од четрнаест тачака-Валтер Липман-сугерисао како би самоопредељење, уколико се шрешироко тумачи, могло водити ка анархији. Види, В. D. Riccio, *Walter Lippmann-Odyssey of a Liberal*, Transaction Publishers, New Brunswick(USA), New Jersey, 1994, p. 148.

⁴⁵⁹ Примера ради, Јермени-народ који одиста поседује дугу и заметну историјску и културну константу, такође, није добио своју независну државу на Версајској мировној конференцији, нити је примљен у чланство Друштва народа. Види, А. Becker Lorca, *op. cit.*, p. 510.

⁴⁶⁰ Право на самоопредељење је у знатној мери и са различитим учинком обележило и политику КЕБС-а(ОЕБС) – који је већим делом своје историје рефлектовао покушај премошћавања разлика између Истока и Запада. В, *Reviving The Helsinki Spirit: 40 Years of The Helsinki Final Act*, p. 16-17, *The Helsinki Decalogue: Where It All Began*, p. 18-20, www.osce.org Security Community Issue 1/2015, 27.V 2016.

огромне потешкоће које се не би могле једноставно премостити.⁴⁶¹

Исто тако, видећемо доцније у обимнијој анализи, општи утисак који поткрепљује ову констатацију налази се такође и у домену међународног хуманитарног права у релацији према људским правима када се кроз централни пресек права на самоопредељење уоче тенденције ратних сукоба генерисане специфичном тежином аспирација великог броја народа.⁴⁶²

У сваком случају право на самоопредељење-било оно протумачено кроз призму права, начела, програмске пројекције(погледа на свет) итд., у тренутку његове иницијације везане за Први светски рат-могло би се интерпретирати кроз неколико маркантних обележја: радило се првенствено о политички и идеолошки интонираном начелу које је своју инспирацију и одређену практичну реализацију проналазило у односу снага на политичкој мапи света условљених геостратешким позиционирањем пре свега најмоћнијих земаља; поред тога, његова основна карактеристика га је позиционирала у домен програмског документа без стрикне, јасне и прецизно одељене нормативне(правне) сфере;⁴⁶³ надаље, евидентно је како је инаугурисало етничким критеријумом профилисани народни(национални) принцип-што је у односу на претходне етапе у његовом развоју, ипак, битан напредак; остављало је далекосежне последице на тренутном плану свог дејства и ефективитета-омогућавајући вешто и суптилно политичко маневрисање како на Версајској мировној конференцији тако и доцније(пример Југославије, као уводна напомена, уз накнадну ширу експликацију); најзад, патило је од недостатака иманентних тадашњем стадијуму развоја међународног права, као и мањкавости са којима се оно, и поред незанемарљивих прогресивних тенденција, данас

---

⁴⁶¹ Већ поменути Валтер Липман, саветник председника Вилсона приликом формулисања програма од четрнаест тачака, је, на сличном фону, начелу самоопредељења пришао из реалне перспективе, описујући га као фактор који би довео до дестабилизације држава ако би се применио у дословном смислу и значењу. Биди, Б. Ракић, *Србија пред светским судом*, Службени гласник и Правни факултет, Београд, 2009, стр. 64.

⁴⁶² Б. Јаковљевић, *International Humanitarian Law and Human Rights Law, JRMP*, 2-3/1997, p. 268.

⁴⁶³ У ситуацији везаној за Аландска острва крајем Првог светског рата, где су се супротставили интереси шведске већине на острву које је било у домену територијалног интегритета Финске, приликом чега је-како то демонстрира Извештај Међународног комитета правника- тријумфовало право заштите територијалне целине насупрот концепта самоопредељења којем је оспорено валидно нормативно обавезање. Види, Report of The International Committee of Jurists Entrusted b..., p. 3-5, <http://www.lisa.org/jessup10/.../aaland.p...>, 27.V 2014.

сусреће.⁴⁶⁴

Интелектуално поштење нас обавезује да приметимо како би лансирање овог права, да је оно одиста креирано у намери пружања могућности народима који до тада најчешће, услед поробљавања од стране већих и моћнијих држава, нису стекли простор за своје национално одређење(уз формулисање децидираних и недвосмислених правних правила!)-истовремено омогућило неупоредиво бољу, прихватљивију и рационалнију рецепцију и имплементацију овог права, односно у неупоредиво већем обиму осигурало стабилније међународне односе. Могло би спадати у област оригиналне интелектуалне радозналости-питање које се намеће када се посматра географска карта света кроз оптику релативно заокруженог и конзистентног права на самоопредељење. Исто то би важило и за простор Југославије.

Поред тога, не би требала измаћи ни опсервација која се могла чути знатно касније-након што је међународни поредак уређен према мерилима Уједињених нација-и која на прилично упечатљив начин осликава владајућу и тренутну атмосферу поводом овог права у светским размерама.⁴⁶⁵ Говорити о хаосу који би наступио ако би се режим људских права без задршке применио, као и истовремено уочити поредак контролисаног хаоса који је заступљен данас широм планете-мало кога може оставити равнодушним. У сваком случају, свет је данас суочен са опцијом мањег зла и вероватно је срећна околност уколико се одлуке искључиво доносе у равни која ће у крајњем исходу-маниром искусног и мудрог земаљског пресудитеља(или смо, можда, претерано идеалистични!)- протежирати његове афирмативне вредности.

У периоду од тридесетак година који је уследио након Великог рата се ништа значајније није догодило што би у нормативном смислу определило судбину овог начела. Не треба посебно истицати како оно није официјелно уврштено у Пакт Друштва народа, и како је издашно коришћено од стране нацистичке Немачке у

---

⁴⁶⁴ Тенденција којој, додали бисмо, недостаје унисона и једнообразна манифестација.Професор Крећа заступа становиште према којем је принципом самоопредељења пред зависним народима отворен простор у смеру стварања сопствене националне државе. Тенденција којој, додали бисмо, недостаје унисона и једнообразна манифестација. Види, М. Крећа, *op.cit.*, стр. 609.

⁴⁶⁵ „Као што би концепт индивидуалних слобода у екстремним ситуацијама водио у анархију, тако би и принцип људских права у неограниченој употреби могао завршити у хаосу.“(Изјава коју је дала Елена Рузвелт-истакнути борац за људска права-1952-е. године.) Преузето из, А. Cassese, *International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2003, p. 108.

циљу обједињавања њеног државног и националног простора, што ће између осталог резултирати и Другим светским ратом. Место да - независно од укупних потенцијала одређене народне(националне) скупине, способности у погледу њеног међународног утицаја и организовања, као и опстојности у државно-правном погледу - профилише јасну концепцију овог права, детерминишући му јасније и опипљивије контуре, свет је остао укљештен између политичких амбиција, жеља и могућности.⁴⁶⁶

Први импулс који ће, након овог поприлично конфузног и недоследног периода у развоју права на самоопредељење, уследити и који ће представљати увод у извеснију перцепцију његовог појмовног, садржинског и инструменталног видокруга-десиће се 1941-е. године у документу званом Атлантска повеља, сроченом од стране председника САД-а Рузвелта и британског премијера Черчила.⁴⁶⁷ Ова Декларација је, мора се признати, пројектовала хуманистички опредељену визију и наглашавала настанак новог поретка који ће уследити након завршетка рата. Ипак, потребно је бити на опрезу и приметити њену двосмислену природу: са једне стране, пружала је извесне гаранције у домену правичније уређеног света омогућавајући артикулисање свог гласа оним народима(нацијама)-неовисно од њиховог потенцијалног капацитета-који још нису остварили своје самоодређење(што је, између осталог, требала да буде мисија новог међународног поретка који ће напослетку уродити стварањем Уједињених нација!); са друге стране, не треба бити претерано виспрен те приметити како се слична, надасве, политичка фразеологија коју је карактерисао Програм од четрнаест тачака помалала кроз њену садржину, и која је-кроз глобални механизам послератне креације- преферирала политичко-правни амбијент у којем би одлуке доносили најизразитији актери у међународној арени, уз практичну немогућност малих земаља да, мерено тасом њиховог утицаја, дођу до изражаја(нека врста механизма

---

⁴⁶⁶ Ово је нарочито дошло до изражаја завршетком Великог рата када је постало очигледно да се у Версају не потписује мировни споразум, већ папир који ће на одређено време орочити мкир. Види, Н. Kissinger, *Diplomatija (I)*, Verzal press, Beograd, 1999, str. 212.

⁴⁶⁷ У њему се истиче тежња за послератним уређењем које ће омогућити: „приступ свих нација средствима живота подесним да осигурају егзистенцијалну благодет унутар њихових државних граница“, као и „неприхватљивост режима територијалних промена уколико он није резултат слободно артикулисане воље инволвираног народа, односно право сваког народа да изабере сопствену форму владавине.“ Види, *The Atlantic Charter-History of the United Nations*, www.un.org/en/aboutun/history/atlantic_charter.shtml, 27.V 2014.

који и данас оличава Савет безбедности).

Следећа етапа која је, иако не непосредно, значајна у генези права на самоопредељење-везује се за наредну годину када је, од стране двадесет и шест земаља чланица антинацистичке и антифашистичке коалиције, потписана Декларација Уједињених нација(1942), која је у својој пројекцији имала визију послератног уређења света према мерилима прихватљивијим икада до тада. Премда је попут Лондонске декларације(1941), пре свега, представљала акт програмског карактера-према ширини броја земаља које су јој приступиле(накнадно је то учинила двадесет и једна!) као и атмосфери коју је осликавала у тадашњој корелацији држава, не сме бити лишена(за наш понешто обимнији дискурс) простора који јој непобитно припада. У обавези смо да приметимо како је у насталој ситуацији, када још судбина Другог светског рата није коначно одређена-основна карактеристика која је опредељивала својеврстан покрет послератног уређења света, кроз своју масовност и штедрост којом су се настојале одобровољити чланице антихитлеровске коалиције, показивала знаке несвакидашње виталности. Време ће, доцнијим формирањем Савета безбедности у којем ће само пет држава бити снабдевано искључивим монополем права вета у усвајању његових круцијалних одлука,⁴⁶⁸ показати-да је ова мултиполарност и за развој међународног права подесна хармоничност била провизорног карактера. Самим тим, егзистенција овако конципираног међународног поретка ускоро ће бити лишена реалних основа.

Пресудни значај у новој констелацији снага и моделу уређења света према мерилима земаља победница-има *Повеља Уједињених нација*. Усвојена на оснивачкој конференцији у Сан Франциску(1945) –не само што је уобличио контуре универзалне међународе организације и темеље послератне визије света, већ је удахнула нови импулс праву на самоопредељење.⁴⁶⁹ Већ смо приметили како до тада право на самоопредељење није фигурирало као аутономна правна

---

⁴⁶⁸ И данас је, барем, формално тако, са разликом која пледира ка аутентичности модела распореда снага у међународним релацијама(снажније државе као и региони који, како је речено, формално не учествују у правичној деоби светског колача!). Види (pdf) *Una politica estera e di sicurezza, la pace e la democrazia nel mondo*, p. 23, www.centoeinstein.it/quaderni?...e-di-sicurezza-la...nel... 27.V 2016.

⁴⁶⁹ Треба истаћи како припремна Конференција у Дамбартон Оксу из 1944. године на којој су постављени темељи Светске организације није кореспондирала са правом на самоопредељење народа. Види, В. Conforti, *Le Nazioni Unite*, 7-a Edizione, Cedam, Padova, 2005, p. 2 e ss.

чињеница у међународним релацијама, нити је било уврштено у структуру неког документа који би имао иоле нормативне одлике. Једина сличност која би се дала извести са овим периодом огледала се у непобитној истини према којој самоопредељење ни тада није постало јуристички интонирана датост. Оно што је међутим бацило ново светло на његов појмовни, садржински и инструментални хоризонт-односило се на фактичку ситуацију која га је рефлектовала у оквиру текста Повеље. Додуше, не као пожељна и добродошла чињеница у виду права, већ превасходно у форми начела које слови као једно од руководећих у новој програмској и нормативно омерженој организационој схеми и на чију опсервацију убудуће треба рачунати.

Повеља Уједињених нација, у својој првој Глави насловљеној са *Циљеви и начела* (првом члану, став 2), наглашава како су циљеви Светске организације :

„ Да развија односе међу нацијама утемељене на поштовању принципа равноправности и самоопредељења народа,⁴⁷⁰ као и да предузме друге подесне мере које воде јачању светског мира.“⁴⁷¹

Истовремено, и то смо дужни да приметимо како би интерпретацијски ниво анализе био доследан, (у следећем члану, став 4) истиче:

„ Све Чланице ће се у својим међусобним односима уздржавати од претње или употребе силе уперене против територијалног интегритета⁴⁷² или политичке независности друге државе,⁴⁷³ или сваког другог манира који је у супротности са Начелима Уједињених нација.“⁴⁷⁴

Овакав однос два начела који је, није тешко приметити, реметио и ремети унутрашњу кохеренцију и конзистентну релацију програмских поставки Повеље-

---

⁴⁷⁰ P. Carley, *op. cit.*, p. 1.

⁴⁷¹ Charter of the United Nations, www.un.org/en/documents/charter/, 27.V 2014.

⁴⁷² Треба имати у виду да је однос спољашњих и унутрашњих граница Југославије-уколико се прихвати позиција Завршног акта из Хелсинкија(1975)-у сваком случају, релација принципа спојених судова. Незамислива је свака друга констелација која би искључила овакав принцип. Супротно, види, M. Weller, *op. cit.*, p. 572.

⁴⁷³ Бадентерова арбитража је ово начело користила као једно од руководећих у домену принципа будућег прекомпоновања граничног режима између држава насталих на рушевинама Југославије, што је, будући да се радило о унутрашњем а не спољашњем и, тада још, евентуалном прекомпоновању демаркационих и делимитационих линија, очито, било пристрасно. Види, P. Radan, *op. cit.*, (B The Principle of Territorial Status Quo).

⁴⁷⁴ *Ibid.*

у пракси је могао проузроковати не мале потешкоће. Није тешко претпоставити лезу различитих ситуација и атмосферу у коју би се свет могао претнути уколико би се ова два принципа широко и без остатка реализовала. Поготово је очигледна неизвесност и несигурност у коју би запали међународни односи ако би се право на самоопредељење искључиво протежирало у равни спољашњег самоопредељења које је сасвим извесно у сукобу са поштовањем територијалног интегритета држава. Евидентно је како би теза о подесности хартије разним и различитим мисаоним маневрима који често не кореспондирају са стварним животом-у овим случајевима, добила своју пуну верификацију.

Прелиминарно можемо констатовати како је начело самоопредељења народа(нације) начином на који је формулисано у Повељи представљало значајан и не мали искорак у правцу уреднијег и складнијег регулисања његовог егзистенцијалног хабитуса. Бивајући до тада искључено из нормативних механизма свих релевантних (међународних)докумената, нарочито Пакта Друштва народа-иако предмет честих и вербално вешто изнијансираних опсервација кључних међународних актера!-остало је у запећку сфере реалне политике. Од 1945-е. године оваква је пракса прекинута његовом јасном конфигурацијом унутар конститутивног акта Светске организације.⁴⁷⁵

Истовремено, могле су се уочити најмање две мањкавости које су оптерећивале његов појмовни, садржински и инструментални хоризонт: прва, која му је давајући начелну програмску конотацију-од које, искрено говорећи, није имуна Повеља у целини!-релативизовала поље децидиране јуристичке атрибуције; и друга, која је истичући обавезу међународних субјеката у погледу поштовања територијалног интегритета и политичке независности држава-створила теоријске и, пре свега, практичне потешкоће у конкретној имплементацији овог начела.

Међутим, оваквом релативизацијом права(начела) самоопредељења, не могу се искључити две несумњиве датости: убудуће ће се сваки ентитет који поседује капацитете за сопственим националним самоодеређењем, са правом, моћи позивати на ову одредбу Повеље-чиме је оно, на одређени начин, стекло пиједестал позиције *lex scripta*. Са друге стране, у доминантно политички конципираној међународној заједници-у којој се специфична тежина

---

⁴⁷⁵ Ипак, формулација коју је пружила Повеља, резервисана и прилично сведена, резултат је тадашње бојазни да би се и у осталим случајевима, мимо уобичајеног контекста, могла широм отворити врата неконтролисаном процесу деколонизације. Види, S. Marchisio, *op. cit.*, p. 220.

протагониста мери стандардима њихове моћи и утицаја са којима је у релацији сила(ма које врсте!)-начело самоопредељења ће фигурирати као корпус одлика начелног карактера чија важност примене бива условљена опртунитетом најмоћнијих држава данашњице. Можда је срећа у несрећи што је антагонизам који је преовладавао током пола столећа између групација које су се позиционирале између САД-а са једне, и СССР-а са друге стране, уз извештан утицај Покрета несврстаних, у међувремену ослабио(или преогрнуо у други и другачији контекст-отварајући простор, и ово помињемо искључиво условно, за(без обзира у ком смеру политичке преваленције ће се манифестовати начело самоопредељења) бржу и ефикаснију примену овог принципа. Тиме би се у околностима које често самоопредељење сучељавају са очувањем територијалне целовитости држава, спречиле ситуације које би могле резултирати крвавим сукобима и магнитудама неконтролисаног насиља-подесне да угрозе светски мир.⁴⁷⁶

Следећа секвенца нашег рада односи се на период који следи оном установљеном у послератном периоду и ослања се на режим конституисан Повељом УН-а. Мора се признати како је наступила етапа која своје непосредне ефекте није везивала у практичном смислу на домете и резултате кадре да производе последице у домену начела самоопредељења. У овој сфери, поред низа докумената, ваља навести *Универзалну декларацију о људским правима*⁴⁷⁷ коју су Уједињене нације усвојиле 10. децембра 1948. године и која је своју важност простирала и простире, приоритетно, на опсегу индивидуалних механизма протежирања заштите људске јединке-те стога представља документ за свакако значајну, но такође помало минуциозну и извитоперену пројекцију колективних ентитета које тангирају значењска и практична равна права на самоопредељење.

Оно што ће међутим уследити након дугогодишњег периода дипломатско-политичких надмудривања и размимоилажења, као и врло изнијансираних активности у општој клими значајној за област људских права у којој своје место проналази и материја права на самоопредељење-наступиће 1960-е. године у окриљу Светске организације усвајањем *Декларације о давању независности колонијалним земљама и народима*.⁴⁷⁸ У тексту овог документа истиче се, *inter alia*-потреба за стварањем услова стабилности као и добробити, мирних и пријатељских односа утемељених на поштовању начела једнаких права и

---

⁴⁷⁶ Б. Јаковљевић, *op. cit.*, p. 268.

⁴⁷⁷ *The Universal Declaration of Human Rights*, www.un.org, 27.V 2014.

⁴⁷⁸ Welcome to the United Nations, Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples, (A/Res/1514(XV)), www.un.org/en/, 27.V 2014.

самоопредељења свих народа, затим поштовања и надзора људских права, односно фундаменталних слобода за све без обзира на расу, пол, језик и религију. Истовремено је неопходно приметити како се у тачкама два и седам овог папира помаљају истоветне недоследности којима је оптерећен текст Повеље-наглашавајући како ово право слободно опредељује њихов политички статус као и економски, социјални и културни развој(тачка 2), у исти мах је нагласио како Повеља УН-а, потом Универзална декларација о људским правима као и текст Декларације, између осталог-уважавају суверена права свих народа као и њихов територијални интегритет(тачка 7). Јасно је да је тиме поновљена управо она недоследност коју карактерише и слово Повеље-недоследност која не може измаћи оку добронамерног и не претерано пажљивог читаоца. Наиме, да укратко поновимо- начело самоопредељења народа(нације) како је по први пута апострофирано духом и смислом Повеље Светске организације је, неизоставно, скопчано са постојећим државно-правним уређењем. Као такво - условљено је датим темпорално-територијалним фактором, одређено постојећим детерминантама статално-правног субјекта чији је неизоставни део као и ширим контекстом савремене међународне заједнице, односно општом атмосфером тренутно преовлађујућих(било тактички-било стратешки пројектованих) међународних односа. Стога је упражњавање овог начела(права) готово увек праћено тензијама унутар граница инволвиране државне организације, као и оптерећено етаблираним трендовима тренутне линије међународних односа и организације међународне заједнице. Надасве уочљиви политички фактор који опредељује односе између кључних земаља света-представља неретко идеалну „монету за поткусуривање“ у ионако комплексном окружењу исполитизованог ракурса опсервације ствари од којих ни право на самоопредељење(како је први пут елаборирано у једном документу одређене специфичне тежине каква је Декларација о давању независности колонијалним земљама и народима!) није имуно.⁴⁷⁹ Стога формулација типа „право на самоопредељење свих народа“-без

---

⁴⁷⁹ Ускоро ће уследити две резолуције Генералне скупштине које ће, поред несумњиве оптерећености политичким фактором-ради се о праву на самоопредељење Палестинаца на територијама окупираним од стране Израела-ипак, представљати значајне моменте у експозицији права на самоопредељење. Види, *A/Res/2395B (XXIV) of 10 December 1969*, *A/Res/2672C (XXV) of 8 December 1970.*, www.un.org, 27.V 2014.

јасно и прецизно одређеног титулара овог права, његовог садржаја и механизма имплементације-у постојећој егзистенцији савремене међународне заједнице као и односа снага, пре свега, најмоћнијих земаља света(услед нескривених аспирација великог броја ентитета који су склони артикулацији овог права-процењено је да их има на хиљаде!), не пружа довољне гаранције у погледу његове уобличености, извесности и остваривости. Уколико се томе неизоставно придода облигација поштовања суверенитета, територијалног интегритета и политичке независности држава коју, као што смо видели, прокламују и Повеља УН као и ова Декларација-поклопили смо лонац чији садржај(право на самоопредељење) кипти, поклопац(обавеза поштовања територијалног интегритета и политичке независности) задржава под присилом природан ток ствари, а међународна заједница(најмоћније државе света) повећавају или смањују температуру у зависности од опортумитета сопствених интереса. Овом констатацијом је, надамо се, сликовитост самоопредељења пластично и језгровито изражена.

Ипак, ваља приметити како је ова Декларација-премда је донета у конкретном контексту ослобађања првенствено афричких земаља од даљњег јарма колонијалног угњетавања-одиграла изузетно важну улогу у генези права на самоопредељење.⁴⁸⁰ Уобличавајући га први пут као право и примењена у знатној мери у виду руководећих начела(поготово у Африци!)-није могла измаћи унеколико осетљивијој анализи теоријског и практичног дискурса већег броја импликација које се везују за појмовни, термилошки, садржински и инструментални комплекс овог, сада већ, права.⁴⁸¹

Оно што ће имати додатни стимулативни импулс у поимању права на самоопредељење као и убрзавање процеса који је отпочео колонијалном еманципацијом-десиће се неколико година касније усвајањем, од стране Светске организације, два Пакта о људским правима. Ради се о *Међународном пакту о грађанским и политичким правима*(1966), односно *Међународном пакту о*

---

⁴⁸⁰ Чини се да је стекла ниво универзалне рецепције теза о легитимитету сецесије у случајевима еманципације од колонијалног подјармљивања. Види, А. Cassese, *Self-Determination-A Legal Reappraisal*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995, p. 332. Исто, К. Marxsen, *op. cit.*, p. 385.

⁴⁸¹ Разбистривши хоризонт, допринела је, између осталог, решавању комплексне ситуације везане за негирање права на самоопредељење у случају Западне Сахаре. Види, *Western Sahara, Advisory Opinion of 16 October 1975, ICJ Reports 1975, p. 100, www.icj-cij.org, 27.V2014.*

економским , социјалним и културним правима(1966).⁴⁸²

У оба Пакта сконцентрисана је идентична садржина која се рефлектује на право самоопредељења. Након уводних напомена, у првом Делу(члан 1) следи следећи садржај:

„Сви народи имају право на самоопредељење. У складу са овим правом они слободно одређују свој политички статус и слободно остварују свој економски, социјални и културни развој.“

Треба приметити да текст овог члана, наводећи начелно и у складу са дикцијом ових међународних инструмената интенцију његовог доносиоца-не износи унеколико ширу експликацију његовог мисаоног и значењског обухвата. Оно што је при томе очигледно не би смело избећи ваљаној и широј опсервацији. Наиме, сасвим је извесно како је реч о међународним инструментима чија нормативна сфера простирања је знатно опсежнија од малочас анализиране Декларације, док је то према Повељи(где се не говори о праву него о начелу самоопредељења!)-с'дистинкцијом према Повељи као, у сваком случају, облигаторнијем међународном инструменту у односу на потоњу Декларацију-још извесније.⁴⁸³ Наводећи политичка и грађанска, односно економска, социјална и културна права-Пактови располажу пространством који им омогућава премрежавање кључних сегмената друштвеног и државног(међународног) живота. Извесна недоумица може бити присутна ако се формулација која се надовезује на право самоопредељења ослања на нешто правно недоречене категорије као што су политички статус и економски, социјални и културни развој.⁴⁸⁴ Ипак, таква квалификација би била некоректна будући да се ови делови

---

⁴⁸² International Covenant on Civil and Political Rights-Office...,и, International Covenant on Economic, Social and Cultural...оба усвојена у истој процедури, A/Res/2200A(XXI) od 16. decembra 1966., www.ohchr.org>OHCHR>English>ProfessionalInterest, 27.V 2014.

⁴⁸³ Треба истаћи да је исте године усвојена резолуција Генералне скупштине која је афирмисала самоопредељење као концепт који искључује виолентан наступ у међународним релација према његовом титулару. Види, Declaration on The Strict Observance of The Prohibition of The Threat or Use of Force in International Relations and The Right of Peoples to Self Determination, U.N. Doc A/Res/2160 of 30 Novembre 1966, www.un.org, 27.V 2014.

⁴⁸⁴ Ова улога је, примера ради, у случају Либије која је у блиској прошлости била изложена немирима, данас поверена Председничком Савету и Влади националног јединства, које уживају подршку водећих држава света у успостављању трајног и одрживог мира на тлу ове, нафтом богате, државе. Могли бисмо приметити како се ради о пројекцији која има задатак очувања њихових виталних интереса. Види, Statement on Libya-US Department of State, www.state.govs>...>Press Releases: March 2016, 27.V 2016.

морају без остатка читати са насловима аката-у којима се, недвосмислено, помињу права. И у њима је, као уосталом и у претходна два инструмента, остало простора за ваљаним одређивањем носиоца права-али, видели смо, оваква тенденција не треба да чуди будући да ни до дана данашњега нису учињене ваљане елаборације које би у потпуности прецизирале титулара права на самоопредељење. Поред тога, треба приметити како су засигурно Пактови припомогли даљњој разради права на самоопредељење дефинисано у Декларацији(путем више руководећих принципа!) и Повељи УН-а(начело самоопредељења), као и у укупној еластичности којом је овај дискурс све више продирао и бивао реципиран у сфери стручне и лаичке јавности. Оно што им у извесној мери умањује значај везано је за период ступања на снагу-оба су примењивана тек од 1976-е. године након одређеног, тексту иманентног и облигаторног, поступка.⁴⁸⁵

Иако понешто задоцнела, оваква рецепција Међународних пактова о економским, социјалним и културним правима, односно грађанским и политичким правима-није била у потпуности беспредметна. Она је са једне стране омогућавала земљама које су имале колонијалне поседе да се у међувремену одреде према економским питањима проистеклим из промењених аранжмана међународних односа - док је са друге оснажила даљњу програмско-нормативну као и практичну делатност на плану уобличавања, односно оснаживања права на самоопредељење.

Наше даљње опсервације фокусиране су на материју права на самоопредељење и одређене према његовом појму, терминологији, обиму, садржини и механизмима имплементације у мери, унисоно констатовано, кудикамо прогресивнијој него било када икада до тада-захваљујући првенствено динамичној и широкој активности које су прилике у међународним односима, условљене блоковском сепарацијом и растућим значајем земаља „трећег света“, диктирале.

---

⁴⁸⁵ Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима је ступио на правну снагу 3. јануара 1976-е. године, три месеца након што је тридесет и пет земаља у складу са чланом 27 Пакта, депоновало ратификационе инструменте или инструменте о приступању код Генералног секретара УН-а. Међународни пакт о грађанским и политичким правима је ступио на правну снагу 23. марта 1976-е. године након што је, на основу члана 49 Пакта, идентичан поступак важио и у случају ефективности његове правне снаге., *op. cit.*, art. 27 and art. 49.

Томе у прилог ишла је тенденција настала усвајањем, у окриљу Светске организације, *Декларације начела међународног права о пријатељским односима и сарадњи међу државама*.⁴⁸⁶ Декларација у својим уводним деловима, *inter alia*, помиње важност начела једнаких права и самоопредељења народа, наглашавајући пријатељске односе између држава утемељене на поштовању њихове суверене једнакости(равноправности). Такође, истичући како:

„ Свака Држава има обавезу да се уздржава од било које принудне акције која би лишавала народе од усвајања начела једнаких права и права самоопредељења⁴⁸⁷ као и слободе односно независности.“

Ове одредбе по себи не представљају новум и не би им се могао придавати неки други контекст од оног који им иначе, у етимолошком смислу и значењу, припада. Можда је унеколико изненађујућа дескриптивна конотација текста која у његов опсег смешта одреднице чије значење, поготово, није правног карактера(нпр. једнака права, слобода, независност), али то, будући да се радило о импулсу у међународном покрету инспирисаном снажном тежњом ка колонијалном ослобађању знатног броја земаља-не би требало да делује изненађујуће.

Важно је међутим анализирати поглавље које је пројектовано у циљу обимније елаборације права на самоопредељење. Прелиминарно ваља приметити како је његова експликативна форма охрабрујућа и како је учињен знатан напор у намери постизања јасније слике у погледу његовог појма, терминологије, садржаја, обима и средстава реализације. У уводном делу овог поглавља чини се опсервација на значај који овим правима(једнаком праву свих држава односно народа, односно праву на самоопредељење) приписује Повеља Уједињених нација.⁴⁸⁸ Следећи пасус је битан због своје децидирано и недвосмислено изражене форме:

„ Свака Држава има обавезу да промовише, кроз заједничку као и сепаратну акцију, остваривање начела једнаких права и права

---

⁴⁸⁶ Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations, (A/Res/2625(XXV)) od 24. oktobra 1970., www.un-documents.net/a25r2625.htm, 27.V 2014.

⁴⁸⁷ У супротном, не би била искључена ни тзв. (ремедијална) сецесија. Види, К. Кноп, *Diversity and Self-Determination in International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, p. 75.

⁴⁸⁸ M. Bartoš, *op.cit.*, p. 3-12.

самоопредељења народа.“

Истичући у следећим тачкама: важност промовисања пријатељских односа и сарадње између држава(тачка а), као и заједничке напоре у циљу превазилажења колонијалног подјармљивања имајући у виду слободно изражену вољу инволвираних народа(тачка б)-Декларација не оставља недоумице у погледу ангажмана који је преузела са циљем разбистривања значењског хоризонта на терену колонијалним резонансним установљене субјугације. Нарочито је важно истаћи како је у том тренутку колонијални режим још виталан, како су Пактови из 1966-е. године ступили на снагу тек десет година доцније-остављајући простора за добраном и штедром експлоатацијом територија под колонијалном управом-што је евидентно допринело недостатку унеколико прецизније слике о путевима и правцима којима би се започети процес требао одвијати.

У наредним пасусима овог поглавља акцентују се елементи које бисмо условно могли назвати модалитетима остваривања колонијалне еманципације и који у себи обухватају: слободне видове кооперације између држава(нпр. удруживање), искључење свих облика употребе силе у међународним релацијама као и подесне механизме заштите у оквирима поретка Светске организације, односно децидно изражено право колонијалних поседа у домену самоопредељења. Напоследку, у последња два пасуса овог поглавља профилишу се: обавеза(на праву установљена!) о поштовању територијалног интегритета држава, односно право на самоопредељење, да би се финална одредница осврнула на већ нотирану обавезу уздржавања статалних јединки од нарушавања територијалног интегритета других држава.⁴⁸⁹ Мора се признати да би се генерално узевши ово поглавље могло назвати малом енциклопедијом права на самоопредељење⁴⁹⁰ да у његовом редиговању нису узеле маха квалификације које ово право ипак везују за строго одређени контекст колонијалне еманципације,

---

⁴⁸⁹ У шта би се, шире посматрано, могли подвести и случајеви Израела и Албаније из 1913. године који су афирмисали ова статалне целине, иако са, у том тренутку, у потпуности нерешеним територијалним ситуацијама и граничним споровима. Види, I. Brownlie, *Principles of Public International Law*, 5th Edition, Clarendon Press, Oxford, 1998, p. 71.

⁴⁹⁰ Треба бити опрезан приликом одређивања опсега овог права, будући да се и касније интерпретације ограничавају на, ипак како ћемо видети, интерни оквир његове имплементације-сводећи га, у основи, на домен економских, социјалних културних, политичких и грађанских права унутар одређене статалне организације. Види, G. Arangio-Ruiz, *Autodeterminazione(diritto dei popoli alla)*, *Enciclopedia Giuridica*, Vol. 3, Treccani, 1988.

што се нарочито примећује у последњем и делом претпоследњем пасусу. Овим је, очигледно, поновљена већ уобичајена реторика која датира од усвајања Повеље УН-а, провлачи се кроз Декларацију из 1960., као и Пактове са два корпуса права из 1966-е. године. Гарантовати два узајамно искључива права на територијални интегритет и самоопредељење у околностима које нису недвосмислено и без остатка издиференциране-не треба наново помињати, представља својеврстан *nonsens*. Можда је олакшавајућа околност она која у овом случају, настојећи да избегне замке прострства које вребају када се приђе комплексу права на самоопредељење, његов домашај, ефекат и последице - везује за колико-толико јасније и прецизније дефинисани колонијални контекст. Вероватно може да послужи као олакшавајућа околност да је од установљавања Друштва народа и Уједињених нација које су-прва кроз мандатни систем а друга кроз режим несамоуправних територија и територија под старатељством⁴⁹¹ пројектовале својеврстан механизам међународне опсервације права на самоопредељење, у најгорем случају оно могло бити разматрано искључиво и строго према овим међународним датостима. Одатле следи како је анализа аката које смо укратко осмотрили-почев од Повеље УН-а, закључно са Декларацијом из 1970-е.-могла бити интерпретирана у чињеничном склопу чија би се вредносна линија простирала, поред ове три категорије територија под иностраним надзором, и на просторе под колонијалним статусом.

Премда је као што смо то већ уочили реч о Документу који своју снагу не црпи из садржаја кога одликује строга и етаблирана нормативна сфера-као што су примера ради резолуције које у својем искључивом хијерархијском капацитету, иако унутар мандата чија значењска раван није у строгом смислу и значењу нормативног карактера, прихватају Савет безбедности или Генерална скупштина-ради се о Акту које би савремено међународно јавно право у најбољем случају

---

⁴⁹¹ Мандатни режим над Намибијом(Југозападном Африком) је установљен након Великог рата(1922), и трајао је све до 1966. године када је , видимо то кроз саветодавно мишљење суда, свако даљње присуство на територији ове земље од стране Јужноафричке Републике тумачено кроз призму окупације. У таквој ситуацији је, кроз визуру нешто ширег садржинског оквира, опортуну тежње локалног становништва ка самоопредељењу пројектовати у афирмативном смеру. Види, *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South-West Africa) Notwithstanding Security Council Resolution 276(1970)*, ICJ, Advisory Opinion of 21 June 1971, www.icj-cij.org, 27.V 2014.

насловило *меким правом* (*soft law*).⁴⁹² Тиме му се, ипак, не би могла оспоравати изворна аутентичност. Осим тога, сам наслов који носи је довољно индикативан. Он је без сумње за оно доба изградио начела и припомогао у практичној реализацији еманципације знатног броја држава, превасходно на афричком континенту. У ситуацији када су остали слично интонирани међународни инструменти били унеколико недоречени и недоследни у сфери теоријског уобличавања и прагматичног приступа праву на самоопредељење-поставио је стандарде који су једнодушно водили окончању евидентног вишестолетног селективног приступа надмоћних према питањима колонијалних подјармљивања и експлоатације. Иако у садржинском смислу оперише са недовољно прецизним и кристално јасним одредницама - које му тиме појачавају програмско-политички карактер и пренаглашавају идеолошку страну проблема - његови оквири су у насталом вакууму, услед периода од једне деценије од почетка примене Пактова, били руководни у сваком одговарајућем третману колонијалног дискурса. Отуда би се дало закључити како је његов формат са стандардима које је установио-превазишао домете једног, за практичне потребе конципираног и стога, не претерано амбициозног пројекта. На другој страни таса су његове мане које произилазе управо из оних датости које су определиле његов несумњиви значај. Проистекао из система Уједињених нација какав је конституисан завршетком Другог светског рата, и у којем је раван поштовања територијалног интегритета и суверенитета држава сведена на ниво(пример Југославије!)⁴⁹³ политичког опортунитета-очито, није могао претендовати на виши и неспорнији правни пиједестал. Истовремено је потребно нагласити како, у строгом смислу и значењу, претензије било којег акта усвојеног под окриљем Уједињених нација-почев од Повеље!-не би могле резултирати необоривим нормативним карактером. Оваква пројекција напосто произилази из комплексног амбијента међународне заједнице у којој су интереси великих и најмоћнијих земаља света неретко претпостављени

---

⁴⁹² У корпус такозваног меког права које се односи на питање самоопредељења треба уврстити и резолуцију Светске организације која дефинише агресију, будући да се у овом документу мартирају одређени елементи поменути у резолуцији из 1966. године која забрањује претњу или употребу силе у међународним релацијама. Види, Definition of Aggression, *U.N. A/Res/3314*, of 14 February 1974, www.un.org, 27.V 2014.

⁴⁹³ У којој је, како ћемо видети, протежирана пројекција романтичног поимања права на самоопредељење. Види, P. Radan, *op. cit.*, p. 15.

објективним мерилима циркулишућих премда, мање-више, валидних докумената. Исто тако, начин на који им се прилази путем обједињене опсервације у конкретном амбијенту права на самоопредељење-може оправдати атрибуте нужности и разложности.

Најзад, треба истаћи како је у редиговању Декларације о начелима међународног права о пријатељским односима и сарадњи међу државама свој печат отиснуо правни корифеј и неспорни ерудита нашег поднебља-професор Милан Бартош.

У савремено доба корпусу људских права-а самим тим и материји права на самоопедељење-се прилази са кудикамо издиференциранијим тенденцијама него што је то икада до сада био случај. Јасно је да се оптика ових права(да узмемо у обзир само потоњих два или три столећа) продубила и обогатила-као што је и њен појмовни, садржински и инструментални реперторијум, пролазећи кроз разне и различите мене, дошла до стадијума комплексности и изнијансираности.

Кроз данашњи ракурс посматрања ствари значајно је напоменути како се право на самоопредељење у теоријским расправама посматра у релацији са три корпуса права. Ради се о такозваним областима које би у себи обухватале три различите генерације, три узајамно издиференцирана правна блока.⁴⁹⁴ Први од њих би се према увреженом мишљењу могао свести на грађанска и политичка права-која су најстарија по настанку и везују се за крај осамнаестог и почетак деветнаестог столећа-када је, видели смо, у САД-а инициран покрет у циљу стицања независности од британске колонијалне надмоћи. Основна обележја овог корпуса права би се могла, техником лапидарног изражавања, ограничити на уобичајену перцепцију јавног и приватног живота без било какве тенденције ка националним квалификацијама којима смо ми Европљани-поготово кроз призму опсервације преовлађујуће атмосфере буђења „националног духа“ током деветнаестог столећа и стицаја историјских околности!-нарочито склони. За њима би следила група, нешто млађа по настанку, која датира из друге половине деветнаестог и почетка двадесетог столећа и која се састоји од економских,

---

⁴⁹⁴ В. Димитријевић(група аутора),*op. cit.*, стр 46., В. Димитријевић и М. Пауновић,*op.cit.*, стр. 39., М. Пауновић, Б. Кривокапић, И. Крстић, *Међународна људска права*, Правни факултет, Београд, стр. 27.

социјалних и културних права--која би се, језгровито речено, свела на област економског благостања свих или већине припадника друштва и задовољења њихових виталних(материјалних и духовних) потреба.

Не треба посебно истицати какве и колике тензије су биле и постоје између ова два правна корпуса, нарочито између земаља које су се током двадесетог столећа-што је у значајној мери утицало на њихов укупни друштвени развој!-позиционирале на једној од страна два, међусобно супротстављена, војно-политичка Блока.⁴⁹⁵

Најзад, унутар треће генерације права-која се, заједно са правом на развој и правом на здраву животну средину, номинализују још и као права солидарности!-профилисало се право на самоопредељење, обухватајући временски оквир чији почетак је везан за режим настао конституисањем Уједињених нација и траје до данас. Премда у науци фигурирају различита гледишта о разлозима и оправданости издвајања, као и правним карактеристикама ових генерација(класификацији и модалитетима),⁴⁹⁶ није спорна њихова, барем, академска постојаност. Ипак, сматрамо да - будући израз модерних тенденција у приступу људским правима и одражавајући вредносна мерила којима је просторно-садржински хоризонт људских права данашњицом обogaћен – ни она не би требало да измакне уобичајеној анализи.

Ми ћемо се, користећи и ове класификације, ослонити на уобичајени манир у покушају расветљавања права на самоопредељење-односно његовог појмовног, терминолошког и супстанцијалног дела, као и на механизме имплементације-опредељујући тиме правне карактеристике које му се приписују.

Све у свему, као што се то из досадашњег излагања могло закључити-право на самоопредељење се дуго котирало као категорија која је измицала стриктно детерминисаној одређености.. Пре би се могло рећи како је дуго лебдело у до

---

⁴⁹⁵ Путем симболичке комуникације би се могло закључити како је Запад фаворизовао прву групацију права, док је, са друге стране, Исток гајио афирмативно расположење према другом корпусу. У оба случаја, уместо је приметити, радило се о пуком идеолошком резону. Види, А. Cassese, Are Human Rights Truly Universal?, *Journal of the Non-Government and Non-Profit Organization(The Belgrade Circle)*, 3-4/1995, 1-2/1996, p. 116-117.

⁴⁹⁶ Израз права солидарности може да алудира на понешто неодређени и, у сваком случају, непрецизни материјални супстрат. Спорна је такође и природа ових права. Оправдано се може поставити питање о томе да ли се у оквиру ове групе помаљају права, програмска опредељења или начелне опсервације? Више о овоме, види, М. Крећа,*op. cit.*, стр. 628-630.

краја недефинисаном простору, разапето између искључиве јуристичке, програмске и квалификације у домену одређеног начела. Изложено понешто немуштој и прагматично-политичкој оријентацији у предвечерје Великог рата, једва да је могло издржати озбиљнију пробу времена. Тек ће изграђивањем поретка Уједињених нација и увршћивањем у Повељи Светске организације-стећи несумњиву, барем номиналну, правну контуру. Исто би се могло, без наглашених диференција, рећи и за његову термилошку компоненту.

У садржинском смислу је дуго егзистирало између трендова времена у којима је одређена његова непосредно интонирана потреба, што је константа за коју би се могло рећи да је остала до данас. Чини се да је, случајно или не-у тренутку када је уврштено у релевантне документе који су одредили његову извеснију правну судбину-пропуштена прилика да се његова материјална компонента јасније и прецизније дефинише, чиме би се сасвим извесно избегле странпутице и недоумице чија еклатантна природа се испољила након избијања југословенске кризе(и чије директне последице осећамо сви који живимо на подручју омеђеном границама некадашње Југославије!).⁴⁹⁷ Поготово је то постало и остало видљиво у димензији *contradictio in adiecto*, насталој када су се непосредне значењске равни права на самоопредељење-како је оно елаборирано у кардиналним текстовима Уједињених нација!- сучељавале са исто тако круцијалним правом сваке статалне организације у погледу заштите свог територијалног интегритета. Очигледно је при томе како се ова два принципа налазе у непомирљивој-не само логичној(премисе које у датом силогизму не воде ваљаном закључку!), већ и супстанционалној-заврзлами, што, морамо приметити, оптерећује реноме текста који пледира ка знатно вишим ауторитативним аспирацијама.⁴⁹⁸

---

⁴⁹⁷ Премда је, у суштини, поједностављена, не може се пренебрегнути опсервација која конститутивне народе Југославије посматра у светлу непостојања строге географске одређености(то би се пре могло констатовати за, најбројнији, српски национални корпус!), док су републике фондиране без строгог етничког параметра(што је, опет, констатација која се може, пре свега, односити на српски национални корпус). У супротном би овакво гледиште консакрирало разводњивост мерила која су у највећој мери обележила апсолвирање југословенске кризе маниром политичког опортунитета и лабаве правне утемељености. Види, R. Rich, *op. cit.*, p. 38-39.

⁴⁹⁸ Стога, између осталог, није случајно да је, како смо већ приметили, међународна заједница упорно настојала- приликом дезинтеграције СФРЈ-и СССР-а -искључити из стручног дискурса термин сецесије. Види, S. Mancini, *op. cit.*, p. 780.

Самоопредељење је и у случају Југославије одражавало слабости савремене међународне заједнице, пре свега њеног мањкавог нормативног и институционалног поретка.⁴⁹⁹ Отуда се генерално и прелиминарно може истаћи како се огледало које је рефлектовало стање ствари у међународним датостима у вези са јужнословенским простором-практично одражавало на слику самоопредељења кројену према мери националних скупина ове територије. Климавости и провизорности варљивих политичких пројекција и данас потврђују своју ефемерну константу.

Овим смо већ додирнули следеће питање у теоретској експликацији права на самоопредељење-оно које се везује за инструментални репертоар нужан у имплементацији овог права. Јасно је, такође, да сам механизам Уједињених нација као универзалне светске организације, без ауторитативних тела и претходно прескриптивно прецизираних критеријума, није у стању спровести своје најзначајније мере. До сада то није био случај, нити би можда било оправдано тако нешто и очекивати.⁵⁰⁰ Ипак, дужни смо приметити како савремени свет-чија би окосница требало да буду управо Уједињене нације-вапи за извесношћу, поготово у приликама када је таква потреба условљена врло сложеним, комплексним и преко потребним околностима.

Теоријски оквир права на самоопредељење - без децидно одређеног титулара права(народ или нација), нејасног и неиздиференцираног појма чија садржина је оптерећена практично-политичким потребама одређене епохе, као и мањкавим механизмима имплементације, што све додатно отежава његову терминологију-ни до дана данашњег није у потпуности изграђен и заокружен. Уколико бисмо се усредсредили на класификацију људских права која их третира у светлу

---

⁴⁹⁹ Европска заједница је протежирала током своје посредничке мисије и доцније-примену права на самоопредељење према свим народима и народностима(мањинама) Југославије. Видећемо касније више о овим разлозима..., Pregled intervju-a-NIN str. 18-MINISTROV GAMBIT-ebart, web.arhiv.rs/.../07340287f2de1cedc125723b005146c..., 27.V 2014.

⁵⁰⁰ Поред ове, очигледне, констатације, није згорег поменути како у ситуацији све веће пролиферације права на самоопредељење, услед обогаћивања арсенала његовог практичног остварења, на тежини добијају и терористички акти као евентуално дозвољени инструменти у његовој имплементацији. За сада, овај метод није стекао шире присталице барем у нормативној сфери. Види, А. Clapham, *Secession, Terrorism and the Right of Self-Determination*, (in, M.G. Kohen, Ed., *Secession-International Law Perspectives*), Cambridge University Press, Cambridge, 2006, p. 62-64.

индивидуалних и колективних ентитета,⁵⁰¹ могли бисмо видети да је у овој сфери лако могућно заћи на странпутице ваљане и разложне аргументације. Томе у прилог говори и честа склоност да се у основи једном колективном праву-кроз механизме индивидуалне заштите права мањина-приписују својства од којих је имун, чиме се мимо сваке мере ограничава његов маневарски простор. Наиме, неоправдано би било смештати право на самоопредељење у групацију индивидуалних права и кроз инструментариј права мањина гарантовати његову трајност и извесност. Не постоји знак идентичности између права на унутрашње самоопредељење⁵⁰² које омогућава извесним колективитетима могућност дефинисања сопственог живота(социјалног, културног итд.)⁵⁰³ унутар државне организације,⁵⁰⁴ и спољашњег самоопредељења као крајње мере која води ка сопственој држави-⁵⁰⁵ односно режима мањинских права.⁵⁰⁶

Исто тако, у свом колоплету недоследности које кореспондирају са самоопредељењем, бесмислено је његово поље примене свести на толико изражене и неспојиве ситуације какве су се одражавале на примеру Југославије.

---

⁵⁰¹ В. Димитријевић(група аутора),*op. cit.*, стр. 26., М. Пауновић, Б. Кривокапић, И. Крстић, *op. cit.*, стр. 27.

⁵⁰² Декларација из 1993. године, између Израела и Палестинаца, у вези са начелима прелазне самоуправе-иако се ово питање већ дуже време расправља-очито, садржи у себи елементе које бисмо могли одредити оним везаним за унутрашње самоопредељење. Види, А. Cassese, *The Israel-PLO Agreement and Self-Determination, EJIL*, Vol. 4, 1993, p. 571.

⁵⁰³ И, важно је нагласити, располагање природним ресурсима, како је то наглашено у Декларацији Генералне скупштине УН-а из 2007. године. Интересантно је приметити да су управо оне земље које би могле бити погођене њеним манифестацијама показале одбојност приликом њеног усвајања(САД, Канада, Нови Зеланд, Аустралија). Види, *Declaration on Rights of Indigenous Peoples, GA/10612 13. 2007.*, www.un.org, 27.V 2014.

⁵⁰⁴ И декларација из Беча(1993) помиње право на самоопредељење у уводном делу(девети пасус) као и првом поглављу(тачка 2.), али уз присутне недоумице око његовог контекста мимо деколонизације и спољне доминације, као и опсега реализације(интерни, односно екстерни итд.). Види, *Vienna Declaration and Programme Action Adopted by The World Conference on Human Rights in Vienna on 25 June 1993*, www.ohcnr.org>...>Professional Interest, 27.V 2014.

⁵⁰⁵ А. Cassese, *International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2003, p. 105.

⁵⁰⁶ Искључиво посматраног у светлу режима плуралистичког политичког друштва које гарантује свима подједнака права партиципације. Види, Т. Várady, *Történelemközelben, Fórum Könyvkiadó, Eszék, Újvidék, Jugoszlávia*, 1995b, o. 48.

5. 2. ПРАКСА ОРГАНИЗАЦИЈЕ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА

Комплексност и сложеност појма самоопредељења на готово свим равнима анализе његове правне природе(појам, термин, садржина, обим, титулар, механизми имплементације, правна природа), како у хронолошком низу тако и са аспекта савремених тенденција-изискивали су свеобухватнији приступ изложен на претходним страницама рада. И поред тога мора се са жаљењем констатовати како савршено обликована и заокружена целина ове области(што у материји међународног јавног права не представља новум!) измиче очекивањима не само унутар своје аутономне сфере, већ и на осталим сегментима структуре рада. Идентична тенденција би се могла уочити када се ради о пракси Светске организације поводом овог, за нас можда и круцијалног, питања.

Када је ратни сукоб, недвојбиво превазишавши локалне параметре, прерастао у светски-усвојене су Атлантска повеља и Декларација УН које су садржавале руководна начела послератне визије глобалног система и међународних односа.

Организација Уједињених нација каква је конструисана на тековинама Другог светског рата и вредносном систему земаља победница је, већ је речено, у свом начелно артикулисаним програмском акту-⁵⁰⁷ први пут у историји човечанства-инаугурисала принцип самоопредељења народа(нације). Проблем је међутим био у томе што је-поред нескривених недостатака у формалним и материјалним елементима овог појма(реч је о начелу а не праву!)-право на самоопредељење у практичној сфери примене било у дубокој колизији и оштро супротстављено, са исто тако неспорним, начелом уважавања територијалног интегритета државе.⁵⁰⁸ Из тако контрадикторног прагматичног приступа проистекла је, интересима најмоћнијих земаља света и политичким дискурсом интонирана, конфузна слика у погледу домашаја и примене права на самоопредељење.⁵⁰⁹ Са друге стране мандатни систем Друштва народа као и

⁵⁰⁷ М. Bartoš, *op. cit.*, p. 3-12.

⁵⁰⁸ Charter of the United Nations, *op. cit.*, Article 2.

⁵⁰⁹ И поред све учесталије праксе упражњавања одређених образаца понашања између држава, остаје чињеница како недостаје схватање о правној обавезности да би се могло говорити о обичајном праву. Види, М.Н. Shaw, *op. cit.*, p. 254.

режим старатељства који је обележио прву деценију рада Светске организације- кроз противречности и сукобе два идеолошка такмаца(војно-политичка Блока!)- генерисали су тензије у међународној заједници, иритирајући и повећавајући апетите земаља Трећег света у циљу стицања независности и њиховог сувереног статалног позиционирања. Стекао се утисак како се не ради о стриктно профилисаном праву већ милостињи коју, руковођене својим интересима и политичким каприцом, велике силе самовласно додељују.

Услед таквих послератних околности у међународној заједници, настала је тенденција-вођена, између осталог, местом и улогом Југославије у трасирању новог пута међународне реалности-која се залагала у смеру што скоријег окончања колонијалних угњетавања. Склоности са предзнаком територијалног и економског подјармљивања слабих ће, морамо то одмах рећи, довести до настанка Покрета несврстаних-⁵¹⁰у чијем профилисању и идеолошком позиционирању је значајну улогу одиграла, наглашавамо ово због судбине која је задесила земљу и става поводом тог питања од стране Уједињених нација, и Југославија.

Дакле, примордијални импулс у креирању нових реалности и стварања уравнотеженијих међународних односа-настављајући мисију Повеље УН-а али на знатно другачијим и квалитативно конкретније формулисаним темељима-имала је Декларација Уједињених нација о давању независности колонијалним земљама и народима.⁵¹¹ Иако је и у том Тексту, искрено говорећи, приметан манир којим се релативизује начело самоопредељења - давајући му већ одомаћени програмско-политички контекст - покренуо је лавину нужну за ширу, продубљенију и свеобухватнију опсервацију проблема. Од тог тренутка у међународној заједници ће се испољити две комплементарне тенденције које ће усмерити рефлекторе ка опсервацији равни самоопредељења: прва, конкретно одређена колонијалним режимом и неопходним инструментима његовог превазилажења; и друга, која неће моћи заобићи опсежнију теоријску анализу, до тада, прилично дифузних правила. Процес који је једанпут отпочео и којем се поред свега није могла

---

⁵¹⁰ Први импулси у настанку Покрета несврстаних датирају из 1955-е. Године, са Конференције у Бандунгу(Индонезија). Види, **The Non-Aligned Movement: Description and History**, http://www.thirdworldtraveler.com/Third_World/NonAligned_Movement.html, 27.V 2014.

⁵¹¹ Према је већ Резолуцијом “Уједињени за мир” Генералне скупштине Светске организације- порастао значај овог Форума., (A/Res/377(V)). Види, General Assembly **resolution 377(V)** of 3 November 1950, <http://legal.un.org/avl/ha/upf/upf.html>, 27.V 2014.

оспорити изворна аутентичност, пружио је историјску шансу оним земљама и народима који до тада нису располагали благодетима сопственог егзистенцијалног битисања. Стичући могућност колико-толико аутономног самоодређења, са уочљивом позицијом на географској мапи света(која је, мора се признати, и данас пресудна у третману одређеног државног ентитета респектабилним!)-велики број земаља, претежно са афричког континента, је испољило недвосмислену тежњу у смеру који се уобичајено номинализује правом на спољашње самоопредељење.

Треба истаћи како је примена овог начела у тадашњој констелацији међународних датости била искључиво-наглашавамо ово због склоности ка европским етноцентричним координатама и фиксираним детерминистичким опсервацијама-популистички профилисана.⁵¹² Наиме, иако се наглашава како се рудиментарни облици самоопредељења народа уочавају у стицању независности северноамеричких колонија од британске империјалне управе крајем осамнаестог столећа кроз примену принципа политичког народа(премда је дуго након тога постојала расна сегрегација!)-начело самоопредељења, имплементирано кроз призму елиминације недоумица у погледу народног односно националног елемента, је обухватало све припаднике заједница које су на том подручју обитавале. Дакле реч је, да се одредимо савременом терминологијом, о грађанству(пуку, пучанству!) наведених територија. У прилог томе говори неколико материјалних чињеница: принцип *uti possidetis iuris*,⁵¹³ који смо већ помињали код питања разграничења између Буркине Фасо и Малија-је био руководни у демаркацији и делимитацији међународних граница новонасталих држава(дакле, искључивао је народни, национални, етнички и тсл. моменат!);⁵¹⁴

---

⁵¹² Она у тој и таквој визури може бити протумачена и у сфери новонасталог граничног режима у Југославији. Међутим, оваква пројекција би била, из много разлога, упрошћена и некоректна. Добро је познато како је унутрашњи делимитациони режим у Југославији настао након Другог светског рата и, према речима Милована Ђиласа-високог државног чиновника, никада као такав није кореспондирао са интенцијом неког футуристичког статалног развргнућа. Види, D. Owen, *Balkan Odissey*, Victor Gollancz, London, 1995, p. 34-35.

⁵¹³ Овај принцип, очигледно, апсолутно није кореспондирао са ситуацијом и околностима везаним за конституисање, евентуалног и новог, граничног режима између федералних јединица Југославије. Види, P. Radan, *op. cit.*, (C The Principle of *UTI POSSIDETIS IURIS*).

⁵¹⁴ Првенствено на тлу Латинске Америке с'почетка деветнаестог столећа(1810), у разврнућу колонијалног режима протежираног од стране Шпаније. Види, P.R. Hensel, A.E. Michael, A.

поред тога, садржавао је могућност изјашњавања свих грађана у погледу уређивања заједничког егзистенцијалног простора у тадашњем времену као и најповољнијих услова организације јавног живота; напослетку, не би требало изгубити из вида чињеницу како ће на таласу овог државног еманциповања-већина новонасталих статалних организација курс иницираног смера задржати и појачати чланством у, такође тих година конституисаном, Покрету несврстаности. Ваља нагласити да иако постоје покушаји да се Покрету несврстаних припише приоритетно политичка улога у обједињавању и пацификовању(контроли!) оних држава које су стицајем околности остале изван простора два војно-политичка Блока - није згорег напоменути како је овај Покрет ипак рефлектовао расположење знатног броја земаља те, самим тим, располагао извесном специфичном тежином у креирању светских односа. Другим речима-политику, како се то истицало, „сврставања у несврстане“ (као механизам контроле земаља мимо два уврежена система!), и поред несумњиве прихватљивости такве констатације, би требало тумачити у искључивој констелацији међународних односа који су у том тренутку владали на светској позорници.⁵¹⁵

Када је бреша једанпут пробијена, постало је очигледно да старе форме захтевају нове димензије и садржаје. Уследиће потом и на том фону, доношење два Пакта:⁵¹⁶ о политичким и грађанским правима, односно економским, социјалним и културним правима-који су уобличили, по први пута у историји(својим уводним деловима) право народа на самоопредељење.⁵¹⁷ Овакав след догађаја је био и јесте изузетно важан због појачавања ефекта самоопредељења, самоопредељења народа(подигнуто је на ранг права!), као и потребних механизма у остваривању његове, тада актуелне и из колонијалног контекста

Khanai, (pdf) The Colonial Legacy and Border Stability: Uti possidetis and territor... p. 2-3, www.paulhensel.org/Research/co05.pdf, 27.V 2014.

⁵¹⁵ Утолико пре делује апсурдно да се принцип протекције спољашњих граница који је обележио државе истргнуте из колонијалног јарма, оправдава у случају СФРЈ-е и, уз то, појачава наводном афирмацијом таквог стања од стране ЕЗ(ЕУ) и КЕБС-а(касније ОЕБС-а). Супротно, види, M. Weller, *op. cit.*, p. 58.

⁵¹⁶ Декларација из 1993. године између Израела и Палестине, којом се Палестинцима признају извесна неутуђива права, представља позитиван пример у смеру афирмације садржаја поменутих Пактова. Види, E. Benvenisti, Forum: Towards Peace in The Middle East?, (The Israeli-Palestinian Declaration of Principles: A Framework for Future Settlement), *EJIL*, Vol. 4, 1993, p. 544.

⁵¹⁷ О идеолошки интонираној позадини овид Докумената је већ било речи у: A. Cassese, Are Human Rights Truly Universal?, *op. cit.*, p. 116-117.

проистекле, мисије.⁵¹⁸ Када је убрзо уследило усвајањање Декларације начела међународног права о пријатељским односима и сарадњи између држава-постало је очигледно да није само отпочео незаустављиви процес у смеру темељнијег третмана овог права, већ је иницирана и нова ера у теоријском промишљању људских права. Уз извесне резерве према овој класификацији људских права, могли бисмо закључити да су права солидарности,⁵¹⁹ у свом савременом виду, кроз пример права на самоопредељење инаугурисана у седмој деценији двадесетог столећа. Све оно што ће потом уследити у теоријском и практичном корпусу права, биће различите варијације у бројним колоритима његове издашне разликовне призме.

У следећој секвенци рада би требали осенчити новију праксу Светске организације када је реч о праву на самоопредељење. Било би, сматрамо, несувисло елаборирати идентичне ситуације које смо разматрали приликом третирања питања идентитета и континуитета држава и њиховог чланства у Уједињеним нацијама. Напросто, можемо рећи како се поља опсервације ове две сфере нашег интересовања, ни у теоријском нити практичном смислу у потпуности не поклапају. Постоје, међутим, извесне додирне тачке у приступу овим проблемима које су cadre пружити валидну слику о стварним дoметима ове две разнородне области.⁵²⁰ Поготово је у том смислу индикативан став најмасовнијег светског форума који је, могло би се рећи, заузео генералну позицију о одређеном фаворизовању земаља са већим утицајем у глобалној констелацији снага,⁵²¹ као и оних држава које су иницијално узеле учешће у конституисању и профилисању света пројектованог према аршинима

---

⁵¹⁸ Ипак, ваља приметити како је 1960. године Светска организација интервенирала приликом покушаја одвајања Катанге од Конга, што у контексту, како смо истакли, ремедијалне сецесије представља, у сваком случају, ригидан пример негирања права на самоопредељење. Види G. Nolte, *op. cit.*, p. 67.

⁵¹⁹ В. Димитријевић(група аутора), *op. cit.*, стр. 46., В. Димитријевић и М. Пауновић, *op. cit.*, стр. 39., М. Пауновић, Б. Кривокапић, И. Крстић, *op. cit.*, стр. 27.

⁵²⁰ У саветодавном мишљењу Међународног суда правде поводом изградње зида од стране Израела према палестинској територији је истакнуто како је реч о акту који се коси са правом самоопредељења Палестинаца и већ оствареним признањем овог народа(нације). Дакле, условно се може пронаћи извесна веза са поменутиим сферама интересовања. Види, *Legal Consequences of The Construction of Wall in The Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, 9 July 2004*, p. 10, www.icj-cij.org, 27.V 2014.

⁵²¹ Довољно би било, у том контексту, анализирати случајеве вета који су блокирали доношење одлука у Савету безбедности од оснивања Уједињених нација до данас. Види, *Veto Security Council-Quick Links-Research Guides...*, research.un.org/en/docs/sc/quick/veto, 27.V 2014.

међународног поретка и произашлог из тековина антифашистичке борбе. На том фону је неопходно анализирати положај Југославије-земље која је потписала Декларацију УН-а и присуствовала конститутивној седници у Сан Франциску. Нашем приступу овим питањима као и обично-услед ноторних дефицита којима наука и пракса међународног права располажу, као и очигледно оптерећујућег политичког дискурса-недостају адекватни базични постулати. Ипак, дужни смо начинити одређени и прихватљиви(из савременог угла посматрања) преглед. У том смислу ћемо се фокусирати на деведесете године двадесетог столећа у којима су се одиграла два(можда три!) кључна догађаја значајна за адекватан однос према овој, сада већ, јуристичкој датости.

Први осврт односи се на СССР који је, будући оснивач и стални члан Савета безбедности, без сумње у светској арени уживао највећи респектибилитет и међународни углед. Осванувши из рушевина Другог светског рата са највећим бројем људских жртава и најтежим материјалним разарањима, као и најмоћнијом копненом армијом на свету-био је присутан и питан у свим важним питањима тадашњег глобуса. Његово идеолошко позиционирање као земље социјалистичког интернационализма, са огромним пространством и материјалним ресурсима иза којих је разумљиво стајала велика моћ-привлачили су попут магнетизма државе из непосредног окружења и шире. Исто се може казати уколико се осмотри утицај Совјетског Савеза на режим послератне Европе и света. Комплексност и сложеност његове унутрашње државне архитектуре-преко Украјине и Белорусије које су, иако у склопу заједничке сталне конструкције, ипак као државе оснивачи Уједињених нација располагале засебним столицама унутар овог светског форума!-били су појачани дилемама светског пролетаријата око путева и начина изградње новог међународног поретка. Поред тога(ради се о једном од примера који смо на почетку овог излагања истакли!), ваља приметити како је додатну специфичну тежину у државном позиционирању Совјетског Савеза на унутрашњем и спољашњем плану носила чињеница о положају три прибалтичке републике-Естоније, Летоније и Литваније које су, као што смо то већ казали, биле анектиране од стране СССР-а.⁵²² Бивајући пре тог периода самосталне

---

⁵²² Совјетски Савез је 1940-е. године анектирао ове три републике. Види, R. Müllerson, *op. cit.*, p. 482.

државе, са међународно признатим статусом од стране Западних сила,⁵²³ њихов ванредни положај произилазио је и из аутентичног историјског и духовног наслеђа. Ова питања не само међународног права која нас првенствено интересују у фокусу самоопредељења народа-решена су раздруживањем СССР-а и стварањем Заједнице Независних Држава 1991-е. године,⁵²⁴ која је у свом саставу и даље укључивала Украјину и Белорусију-али без Естоније, Летоније и Литваније. При томе, у апсолвирању овог питања бисмо могли маркирати неколико кључних детерминанти: реч је о пре свега мирољубивом решавању проблема који је, услед разновразног сплета околности(сведоци смо данас борби које се воде на територији Украјине!),⁵²⁵ могао прерасти у озбиљан и неконтролисан међународни сукоб; поштована је воља некадашњих република Совјетског Савеза у погледу сопственог државног и, делимично, националног самоопредељења(прибалтичке републике су се издвојиле из састава СССР-а не приступајући Заједници Независних Држава, повративши тиме стање које је у државно-правном смислу постојало пре совјетске анексије); Русија је наставила међународно-правни идентитет и континуитет некадашње заједничке државе, задржавши столицу унутар Уједињених нација и позицију сталне чланице Савета безбедности, док је судбина Украјине и Белорусије остала идентична претходном стању; остале-народне, националне, етничке итд.-скупине које су обитавале на подручју Совјетског Савеза су наставиле живот у оквирима нових међународних граница чији режим се, у основи, поклапао са граничним режимом некадашњих административних(унутрашњих) линија разграничења република.

Као општа константа која би се могла извести из проблема државно-правног наслеђа СССР-а у домену питања права на самоопредељење-јесте она која, сведоци смо, тек након две деценије показује у правом светлу недалековидост

---

⁵²³ *Ibid.*

⁵²⁴ Настанак Заједнице Независних Држава, децембра 1991-е. године, је коинцидирао са развргнућем Совјетског Савеза и промењеним геостратешким околностима у подручју Евроазије. Види, Commonwealth of Independent States, www.cisstat.com/eng/cis.htm, 27.V 2014.

⁵²⁵ Украјина-земља која обухвата огромно пространство и неискоришћене економске капацитете-је, обзнањујући иступање из Заједнице Независних Држава маја месеца 2014-е., остала располућена националним, религијским, идеолошким и другим разлозима. Нарочито је приметан онај који је полуострво Крим 2014. године отргнуо(или, можда, вратио?) Русији. Види, P. Calzini, Il caso della Crimea: Autodeterminazione, secessione e annessione, *Istituzioni del federalismo-Rivista di studi giuridici e politici*, anno XXXV, Ottobre/Dicembre, No. 4, 2014, p. 816.

тадашње подесне опсервације овог права. Поред наведених тенденција које су у сваком случају биле афирмативне у домену адекватног приступа праву на самоопредељење(четири републике од петнаест су пошле овим путем!), уочљиве су и оне које нису на подесан начин третирали вољу оног народа(нације) чија судбина је могла бити артикулисана кроз право на спољашње самоопредељење. Уз ограду да би то, да се посегло за референдумским изјашњавањем, повукло са собом спиралу великог броја случајева са сличним аспирацијама(и, вероватно, несагледивим последицама!)-остаје датост која је овом питању уденула трајни карактер, не нудећи истовремено и његово подесно апсолвирање. Када се томе дода и глобални политички фактор условљен висином децибела гласова оних земаља чији се став узима са респектом(међу којима је, сасвим сигурно, и Руска Федерација!),⁵²⁶ и који додатно оптерећује научни(правно утемељени)приступ- постаје очигледно како право на самоопредељење бива зависно од различитих, пре свега политичких, манифестација. Отуда се може уочити како савремена међународна заједница са кључним актерима на географској мапи света, у зависности од глобалне количине моћи и конкретних прагматичних интереса- жмури када је то опортуно пројектованој слици светске хегемоније, а понаша се супротно када то ремети поделу карата у међународној расподели моћи. Истовремено треба рећи како не би смели измаћи пажњи неретки дупли стандарди које по питању права на самоопредељење испољавају управо главни протагонисти светске политике- независно од идеолошког, вредносног, нашем духу наклоњеног, овог или оног, предзнака.⁵²⁷

Управо ова представа је карактеристична за пројекцију слике коју су Уједињене нације демонстрирале приликом раздруживања Совјетског Савеза, и која нас до дана данашњега, након протекла од две деценије, прати. Јасно је у

---

⁵²⁶ Не би требало изгубити из вида да Русија може(будући да располаже ветом у Савету безбедности!), сензибилирати своје сународнике који су раздруживањем Совјетског Савеза остали ван њених државних граница. Индикативан је и став руских кругова око нпр. права на самоопредељење Шкота у Великој Британији. Види, Е. Mainardi, *Il Referendum in Scozia-tra devolution e indipendenza*, 10 Settembre 2014, *Federalismi it. Rivista di diritto pubblico Italiano, Comparato, Europeo*, No. 17, 2014, p. 35. Исто, Р. Calzini, *op. cit.*, p. 816.

⁵²⁷ Овове, свакако, иде у прилог демаркација неутралности између међународног права и, како ћемо видети, концепта интерног права на самоопредељење. Ипак, остаје констатација како интервенцију међународног права неби требало искључити када се ради о еклатантном кршењу права на унутрашње самоопредељење. Види, S.F. Nicolosi, *op. cit.*, p. 26.

случајевима угрожавања територијалног интегритета држава-што је принцип који је елабориран у Повељи УН-а и директно се коси са начелом самоопредељења народа-⁵²⁸ да се одговарајући механизми заштите територијалног интегритета, и када би то било сасвим оправдано и прихватљиво, било из објективних било субјективних разлога, не покрећу. Објективни разлози произилазе из распореда снага у међународним односима, конкретног места и улоге које упражњавају централни актери у Савету безбедности. Извесно је да би свака иницијатива у намери изгласавања одговарајућих мера у овом форуму услед права вета којим је привилеговано свега пет држава, као и евентуалног негодовања макар једне од њих-унапред била осуђена на неуспех. Субјективни разлози, мора се признати, се удаљавају од непосредне и стриктне сфере међународно-правног научног дискурса, те је пре могућна њихова перцепција на посредан начин-методолошки зависан од области међународних односа, институционалног и делатног држања међународних организација, као и(на жалост и пре свега) светске политике.⁵²⁹ Да не бисмо остали у зони пуких нагађања дужни смо приметити како су односи између водећих светских сила често оптерећени дипломатским надмудривањима као и аранжманима који су кадри-заобишавши уобичајену и унапред прописану процедуру Уједињених нација-издејствовати решења чији правни фондус, благо речено, измиче слову и духу Повеље као и осталим релевантним актима усвојеним у окриљу Светске организације. Ово су, напосто, датости на које треба рачунати.

Други случај и предмет наше опсервације односи се на дешавања око домицилног подручја Југославије, коју је почетком деведесетих година двадесетог столећа захватио изразити талас центрифугалних и центрипеталних сила-

---

⁵²⁸ Овде ваља одмах приметити како је овакво стање у случају централне југословенске републике Босне и Херцеговине-где су постојала три конститутивна народа-могло створити немерљиве нонсенсе. Један од тих и таквих нонсенса рефлектовао се у раду тадашњег председника Алије Изетбеговића који је отворено позвао међународну заједницу да интервенише како би БиХ сачувала свој територијални интегритет. У следу затеченог стања и каснијих догађаја који су бацили тамну сенку на могућност заједничког живота Бошњака(Муслимана) и Хрвата, поставља се питање од кога би требало заштитити БиХ, да ли од конститутивних народа!? Види, *ABC News*, 5 Мау 1992.

⁵²⁹ Могли бисмо навести, иако политички, позитиван пример Че(шко)хословачке која је-поред постојања два уставна закона који су јемчили правно развргнуће државне организације-договором председника ових, данас самосталних, држава, на миран начин, ставили тачку на неколико десетлећа дугу историју земље. Види, S. Mancini, *op. cit.*, p. 805.

изражених у експлозивној варијанти дезинтеграције земље. Иако су дешавања са динамичним и непредвидивим предзнаком на овом простору Балкана и Европе узели маха већ након смрти доживотног Председника Југославије, наговештавајући драмски расплет уколико се брзо и правовремено не реагује- епицентар жаришта кризе са својим разорним ефектима у целости се испољио управо у детерминисаном временском периоду.

Пре увода нужно је истаћи како је Југославија кроз читав период своје контроверзне историјске мисије, на овај или онај начин, представљала неспориву чињеницу не само на географској карти већ и шире. Произашла из државно-правног наслеђа Краљевина Србије и Црне Горе чији су међународни профил и углед - проистекли из независности стечене на Берлинском конгресу(1878) - словили за неспорну датост, обавезана низом међународних инструмената који су се провлачили кроз институте Друштва народа све до поретка Светске организације -⁵³⁰ чинила је, разумљиво, барем међународну константу. Чином потписивања Декларације Уједињених нација(1942), као и учешћем на оснивачком скупу у Сан Франциску(1945) - заједница јужнословенских народа, како је често ословљавана уместо Југославије, се отворено позиционирала међу државама-оснивачима. Не треба посебно наглашавати како је, између осталог, наследила уговорни режим који је преко Краљевине Југославије своју важност простирао и појачавао у правним порецима Краљевина Србије и Црне Горе. Надаље, када је у Београду(1961) дошло до организовања међународне конференције на којој је настао Покрет несврстаности-⁵³¹у чијем оснивању и профилисању је једно од кључних места заузела управо Југославија-постала је извесна њена историјска мисија. Поред тога, димензија коју је у антиколонијалној борби и тежњи обуздавања империјализма у новој међународној реалности

---

⁵³⁰ Из савременог угла гледања на ствари према којем право на самоопредељење подразумева извргнуће из окова колонијализма, стране окупације и доминације-долазимо до закључка како је пракса међународне заједнице приликом издвајања република бивше Југославије из заједничког државног аранжмана заступала гледиште о насилном позиционирању Србије према овим територијалним целинама. О савременим тенденцијама права на самоопредељење-види, В. Conforti, *Law and Practice of The United Nations*, Third Revised Edition, Martinus Nijhof Publishers, The Netherlands, Leiden, 2005, p. 264.

⁵³¹ У главном граду Србије је, 2011-е. године, обележена педесетогодишњица овог догађаја. Види, Belgrade hosts 50th Non-Aligned Movementsummit-B92,www.b92et/eng/news/politics.php?yyyy=2011&mm=09..., 27.V 2014.

активно скицирала некада заједничка држава Јужних Словена-мало ко је, од разложних аналитичара, могао оспоравати. Из таквог чињеничног склопа, без претераног мудровања, би се дало закључити како је међународна позиција Југославије-са, није згорег напоменути, једном од најбоље организованих и опремљених армија на свету и учешћем у међународним мисијама Уједињених нација-⁵³²бележила перманентан и, за оне прилике, респектабилан раст. Све ове околности повољно су упливисале на интернационални кредибилитет земље, стварајући са правом слику о „земљама трећег света“ међу којима је као водећа идеолошка перјаница словила управо Југославија.

При томе, идентична констатација која се односи на Совјетски Савез у домену питања везаних за идентитет и континуитет државе као и њено чланство у окриљу Светске организације, са мањим или већим модификацијама, би се могла готово унисано пресликати и на Југославију. Могла наглашавамо, да се испред иницијала који су квалификовали правну егзистенцију земље са виталним параметрима у њеном статално-јуристичком животном простору није испречио, у најмању руку, противречан и комплексан галиматијас збивања. Поред осталих делова рада који су посвећени различитим међународно-правним аспектима југословенске кризе, и који су већ у одређеној мери осенчили правну природу овог феномена-није претерано тешко уочити сву сложеност права на самоопредељење какво се манифестовало на југословенском случају.

Још од смрти Јосипа Броза Тита приметна је била тензија која се испољавала у готово свим сегментима југословенског друштва. Устав из 1974-е. године са, како смо видели, конфузном и контрадикторном садржином-практично непримењивом у свакодневном животу-је на нормативном плану рефлектовао такве тенденције. Земља је била преплављена митинзима и скуповима који су својим ирационалним тоновима додатно оптерећивали ионако неспроводив уставни текст.

Поред свих тензија од којих су најизраженије биле оне са националном

---

⁵³² Која је у кључним тренуцима југословенске кризе била, објективно, подељена. Или, како је то примећено: „Стварање двеју равноправних компоненти оружаних снага-ЈНА-е и Територијалне одбране-значило је да се на најауторитативнији начин цепа јединство оружаних снага. Територијална одбрана постаје војска републичких и покрајинских држава.“ Види, В. Кадијевић, *Против удар(моје виђење распада Југославије)*, Филип Вишњић, Београд, 2010, стр. 73.

интонацијом, нашој пажњи не може промаћи заврзлама око избора ротирајућег Председника Председништва Федерације. Евидентно је било да је Европска заједница 1991-е. године конституишући Конференцију о Југославији-оснажену препорукама Бадентерове арбитраже и, не треба заборавити, закључцима јулског скупа на Брионима-у крајњем збиру, консакрирала дезинтеграцију земље. Иако су кључне државе на светском просценијуму којима се прикључио и Покрет несврстаности, уз приметну изненађеност Европе у погледу резистентности осталих међународних фактора око њеног искључивог прилаза југословенској кризи, демонстрирале тежњу(питање је колико искрено?) за очувањем заједничке државе-Југославија је кренула путем дезинтеграције.⁵³³ И поред приметнијег контекста третирања проблема којим се ускоро позабавила међународна заједница кроз режим Уједињених нација, те разних медијаторских подухвата и мера у циљу смиривања тензија-решење прихватљиво за све се није назирало. Када су Резолуције Савета безбедности 777/1,⁵³⁴ и Генералне скупштине 47/1,⁵³⁵ из 1992-е. године посредно афирмисале прегнућа осталих република заједничке државе(осим Србије и Црне Горе!) у циљу стицања независности-којима је претходио низ поступака Европске заједнице и Светске организације у смеру афирмације сталних позиција Република-постало је очигледно да се исти критеријум, самим тим и право на самоопредељење, не примењује на једнообразан начин према свим инволвираним странама у југословенском сукобу. Тим Резолуцијама је констатовано да Савезна Република Југославија(Србија и Црна Гора) у погледу свог постојања унутар међународних структура од којих су свакако Уједињене нације најзначајнија-фактички не може наставити свој правни живот. Оваква ситуација са неизвесним чланским статусом ће се практично одужити читаву деценију и загорчавати живот постојећој држави у опсегу стварног стања када ће, уз подношење апликације најзначајнијем Светском

---

⁵³³ Дуго оспоравана поставка о могућностима сецесије приликом развргнућа државно-правне целине, чини се да све више наилази на плодно тло. Ипак опција која, у случајевима “ремедијалне сецесије”(приликом еклатантних оспоравања и ниподоштавања права одређене групе у пракси изражавања њених посебности) оправдава такав приступ, чини се да на примеру СФРЈ-е није достигла ниво доследности. Види, D. Raič, *Statehood and the Law of Self-Determination*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2002, p. 395. C. Marxsen, *op. cit.*, p. 385. K. Tomuschat, *op. cit.*, p. 35.

⁵³⁴ S/RES/777, *op. cit.*

⁵³⁵ A/RES/47/1, *op. cit.*

форуму, бити и формално констатована њена спољна државна егзистенција.

Напоследку и најважније, право на самоопредељење како је имплиците и експлиците формулисано-завршним актом КЕБС-а(Хелсинки, 1975.),⁵³⁶ потом разблажено Повељом из Париза(1990)-⁵³⁷мишљењима Бадентерове арбитраже, одлукама Европске заједнице и Уједињених нација,⁵³⁸ на југословенском примеру није стекло право универзалности а самим тим ни прихватљивости за све заинтересоване стране, што ће још дуго оптерећивати како директне тако и индиректне последице кризе.

Конкретно, примењујући право народа на самоопредељење на југословенском случају-пракса Уједињених нација је, говоримо у општем смислу, пренебрегла читав низ крупних материјалних чињеница. Оне су: право народа на самоопредељење формулисано Уставом из 1974-е. године је овлашћивало народе заједничке државе а не републике у погледу овог права;⁵³⁹ примењено је искључиво у контексту права на спољашње самоопредељење; свим народима(нацијама) осим српском је ово право штедро пружено, омогућивши им у појединим случајевима животни простор који објективно превазилази домен простирања њиховог етничког супстрата; посегло се грубој вулгаризацији права на самоопредељење у ситуацијама када је статус народа сведен на положај националне мањине(случај са Србима у Хрватској!); режим административних(унутрашњих) граница је промовисан у међународне и као

---

⁵³⁶ Важно је помена да је управо КЕБС, јула месеца 1992-е. године, оправдавајући то милитаристичким понашањем СР Југославије(Србија и Црна Гора)- суспендовао ову земљу из свог чланства. Види, N. Manfred, Human Rights „Conditionality“ in Relation to Entry to and Full Participation in the EU, у зборнику: P. Alston, M. Bustelo, J. Heenan, *The EU and Human Rights*, Oxford University Press, New York, 1999, p. 696.

⁵³⁷ Збигњев Бжежински-сива еминенција спољне политике САД у последњих неколико деценија-ће Повељи за нову Европу приписати својство потврде коначне надмоћи Запада након завршетка Хладног рата. Види, Б. Јовић, *Последњи дани СФРЈ(извод из дневника)*, Политика, Београд, 1995, стр. 223.

⁵³⁸ У пресуди везаној за питање права на самоопредељење Источног Тимора-Међународни суд правде је истакао универзални карактер ове норме. Види, *Case Concerning East Timor(Portugal V. Australia)*, Summary of The Judgment of 30 June 1995, www.icj-cij.org, 27.V 2014. Општеобавезност нормe *IUS COGENS* је у међународном праву апсолвирана општепознатим случајем *Barcelona Traction*. Види, М. Крећа, *Ius Cogens op. cit.*, стр. 213.

⁵³⁹ Бадентерова арбитражна комисија је, по свему судећи-руководећи се начелом стабилности-пренебрегла ову чињеницу. Показаће се да ће овакав резон у перспективи имати несумњиви утицај, док ће на краткорочном плану само произвести несмањене тензије. Види, А. Pellet, *op. cit.*, p. 180.

такав остао на снази,⁵⁴⁰ док су државне(спољашње) нестанком државе престале да постоје,⁵⁴¹ сведоци смо да се третман мањина⁵⁴² од стране међународне заједнице(на примеру Србије је то нарочито еклатантно!), иако је Устав из 1974-е. године *stricto sensu* искључивао права народности на самоопредељење-није примењивао идентично у свим приликама итд.⁵⁴³ Оваквих закључака у обиљу силогизама из погрешно и непрецизно обликованих полазних премиса би се дало извести, али се мора признати да би то одвело рад ка обимном и недовољно уобличеном смеру. Зато ће се наша пажња фокусирати на концизно и, надамо се, ефектно финале поводом имплементације права на самоопредељење-изражено кроз механизме Уједињених нација на примеру Југославије.

Право на самоопредељење примењено на југословенској кризи кроз институционални оквир Уједињених нација-нудећи га републикама а не народима, не уважавајући при томе елементарну чињеницу адекватног егзистенцијалног простора за све народе, кроз вулгаризацију мањинских права и права народности у зависности од опортунитета случаја, истовремено пренебрегавајући гранични режим административних и међународних линија-није једнообразно и доследно спроведено.⁵⁴⁴

Оно је створило неприродно стање које ће, парадоксом случаја(у сваком случају-не и случајно!), на другој страни произвести одређене и конкретне ефекте.

---

⁵⁴⁰ Према речима Милована Ђиласа, интерни гранични режим никада није замишљен као будући међународно-правно верификовани и респектовани. Види, D. Owen, *Balkan Odissey*, Wictor Gollanz, London, 1995, p. 34-35.

⁵⁴¹ Иначе принцип није једнозначно примењен нити 1933. године-што, очито, оставља простора за друго и другачије третирање и у случају Југославије!- када је међународна арбитража решавала питање границе између Хондураса и Гватемале, претходно делимитиране шпанским колонијалним наслеђем. Види, *Frontier Dispute Guatemala-Honduras, Reports of International Arbitral Awards*, Vol. II, United Nations, 2006, p. 1352.

⁵⁴² Како је примењено постоје три опсервације појма мањина; европски, амерички и трећи-независни од прва два. Док је европски више класично национално опредељен-налик оном који је дефинисао Капоторти-, амерички је резултат посебности овог континента, док је трећи више социјално обојен. Види, (pdf) 10.Storia dei diritti delle minoranze-F...-Lettere e filos..., p. 1, www.lettere.uniroma1.it/.../10%20storia%20dei%20diri..., 27.V 2016. Такође и, F. Capotorti, UN Doc. E/CN.4/Sub.2/384/Rev.1, para. 568., www.un.org, 27.V 2014.

⁵⁴³ Поред ових мањкавости, ваља истаћи и путеве и начине организовања изражавања народне воље дилем република-кроз институт референдума(сугестивна питања) и агресивну медијску кампању. Види, Љ. Аћимовић, *op. cit.*, стр. 64.

⁵⁴⁴ Приметно је како је, управо, кроз механизам Уједињених нација, ОЕБС-а и других међународних инстанци, након растакања превасходно СССР-а и СФРЈ-е, почетком деведесетих година дошло до мултипликације инструмената(декларација, разних уговора) са фокусом према питању самоопредељења, и његовог аранжирања у разним формама мањинских и тсл. права. Види, J. Crawford, *op. cit.*, p. 24.

Међутим, у животу знатног броја људи које домети високе политике не занимају претерано-проузроковало је несагледиве последице. О свим тим или већини импликација, биће више речи у закључку.

5. 3. ПРАВО НА САМООПРЕДЕЉЕЊЕ У ЈУГОСЛАВИЈИ

Ми смо се у претходном поглављу, под притиском потреба рада, већ у извесном обиму позабавили питањем које је насловљено. Напросто комплексност и сложеност теме-њена узајамна условљеност и међузависност са различитим аспектима проблема, те великим бројем фактографских датости које једноставно навиру из чињеничног склопа опсервираног темата-чине нужним такву врсту научног приступа. Истовремено треба имати на уму како би се покушај строгог и стриктног диференцирања делова рада - поготово је то случај са правом на самоопредељење - унапред сударао са низом формално-логичких и садржинских препрека које би у крајњем збиру, кроз неадекватан академско-методолошки приступ, резултирале његовом несистематичношћу, непрегледношћу и, у крајњој инстанци, нецелисходношћу. Управо из тих разлога, а без претеране потребе за изговарањем, удовољавамо обавези оправдавања.

Право на самоопредељење у Југославији уколико посматрамо њен живот од зачетка-окончања Великог рата и режима који је њиме инаугурисан као и тековина Другог светског рата, односно поретка конституисаног у окриљу Светске организације-није било нити праволинијско нити једнозначно.⁵⁴⁵ Потребно је унапред истаћи како из данашњег угла приближавања проблему и третирања питања самоопредељења-мало ко од савременика(нарочито они којима научна истина није примордијална конфесија!) настоји сагледавати историју југословенске државне заједнице, самим тим и питање самоопредељења, кроз

---

⁵⁴⁵ Генерално посматрано, како је истакнуто, самоопредељење у Југославији онако како се у финалном манифестовало било је резултат првенствено политичког дискурса са изразитом тенденцијом прибављања, преко народног изјашњавања(референдума, плебисцита и тсл.), правног легитимитета. Види, А. Kaseze, *op. cit.*, str. 312.

једино прихватљиву оптику нешто дуже временске дистанце. Наиме, мишљења смо да Југославија своје егзистенцијално наслеђе не дугује искључиво прегнућима Првог светског рата и мировне конференције у Версају, догађајима који су у крајњој линији обележили њено стално настајање и опстојање-већ се њен животни век, неизоставно, мора посматрати кроз призму постигнућа Берлинског конгреса на којем су Краљевине Србија и Црна Гора стекле државну самобитност и међународно признање.⁵⁴⁶ Однос међузависности који обавезно обухвата-на тековинама Берлинског конгреса иницирани-⁵⁴⁷ ток Краљевина, потом Краљевине СХС-а(касније Југославије!), напослетку федералне Југославије-пружа у сваком случају веродостојнију слику о укупном егзистенцијалном оквиру југословенске државе, њеним предностима и унутрашњим недостацима, а самим тим и националном питању које се наглашено интонира приликом анализе права на самоопредељење.

Произашла из победничког духа Великог рата(исто се може рећи за Црну Гору!), подневши несразмерне жртве(сваки четврти становник Србије је изгубио живот током ратних сукоба!), суочена са изазовима послератне регенерације-Србија се, по први а вероватно и последњи пут у свом постојању, нашла на круцијалној историјској ветрометини. Изложена пројекцијама најмање два узајамно различита пута-од којих је први садржавао могућност заокруживања њеног државног и националног простора, док је други кореспондирао са конструисањем шире државне организације која би у себи обухватала и друге националне заједнице са различитим кулурним и цивилизацијским тековинама-Србија је изабрала другу. Питање је наравно умесно колико и подесно колико је то била ствар добровољног и слободног избора-а колико, са друге стране, ствар околности и нужде који је највише зависио од воље других међународних фактора?! Резултат је у крајњем познат или, барем са ове хронолошке дистанце гледано, сагледљивији.

Када је-уколико се фокусирамо на период који је непосредно наступио након смрти неприкосновеног лидера „свих народа и народности јужнословенских

---

⁵⁴⁶ Захваљујући, између осталог, и дипломатској вештини Јована Ристића. Види, Р. Стојановић, Ристић као дипломата, у зборнику: *Живот и рад Јована Ристића*, САНУ, Београд, 1985, стр. 116.

⁵⁴⁷ Ваља, поново, нагласити речи Професор Слободана Јовановића. Види, С. Јовановић, *op. cit.*, стр. 396.

ентитета-“Југославија била пред дилемама који су проблему самоопредељења њених народа(нација) давали кудикамо драматичнији тон и водили земљу ка раскршћу и судбинском одређењу, постало је јасно да се лонгитуда једног историјског раздобља мора изнова вредновати и регулисати.⁵⁴⁸

Не би требало бити претерано луцидан и виспрен те рећи да је Југославија била држава која је у свом етничком колориту бројала знатан број различитих скупина. Ова чињеница је била резултат и последица читавог низа историјских околности. Неке од њих су-као латентна опасност за живот младе(у међународно-правном смислу!) државе биле маркиране приликом Берлинског конгреса(Призренска лига),⁵⁴⁹ да би се неке показале након Балканских ратова. Неке од њих су опет наступиле као последица рата - што се може рећи за слом Аустро-Угарске чији национални колорит је бројао приметном разином условљени ниво различитости(исто је наглашавано и у теоријским расправама приликом истицања потенцијалних слабости које могу довести до њеног слома!)-док су друге исходиле из различитог односа снага пројектованих на резултатима рата, да би неке опште узев репрезентовале симбиозу утицаја оба ова елемента. Присуство Југославије у простору који је до тада ексклузивно припадао „црно-жутој“ Царевини и сложени склоп интереса Великих Сила као резултат Версајског поретка су, могло би се рећи, определили државно-правни амбијент Краљевине СХС-а. Такође, важно је приметити како је Аустроугарска монархија била правно ваљано и организовано уређена држава, али са присутном дозом великог броја етничких особености које, услед немогућности изражавања свог идентитета, нису осећале приврженост таквом статалном организму и у финалном водиле њеном развргнућу. Поред свега тога остаје непобитна чињеница да су непорециве различитости између, генерално, источних и западних делова Краљевине СХС-а - проистекле из сличног али ипак не и идентичног цивилизацијског круга(две варијанте хришћанског наслеђа), била константа на

---

⁵⁴⁸ Изванредан пример добре анализе(чије кључне координате се у нијансама разликују од нашег прилаза проблему) самоопредељења на случају Југославије(у вези са догађајима који су одредили њену судбину током деведесетих година двадесетог столећа)-пружила је Јасминка Хасанбеговић. Види, Ј. Хасанбеговић, Право на самоопредељење и људска права, *Архив за правне и друштвене науке*(Савез удружења правника Србије), 79(3)/1993, Београд, стр. 529-538.

⁵⁴⁹ Констатација која се, можда, може назрети у тексту Слободана Јовановића: „...Независност коју нам је Берлински конгрес признао, није била празна дипломатска формула: ми смо на делу показали да за независну државу имамо довољно националне енергије.“ *Ibid*, стр. 406.

коју се морало у свакој темељној расправи рачунати.

Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца је од свог настанка била оптерећена нерешеним националним, социјалним и аграрним питањем, од којих је свако осликавало тенденције са изразитим нивоом типа(национални антагонизми између „победничких“ и „поражених“ етницитета након Првог светског рата-нарочито у погледу жртава; потом изразита друштвена раслојавања која су изузетно тешко погађала сељаштво; напослетку, надовезујући се на од стране државе неапсолвиране и класно условљене социјалне тензије-аграрно питање које је, можемо слободно рећи, остала нерешена енигма у овдашњем државном животу(солидни резултати аграра-уз обезвређени третман сељака!).

Готово идентично би се могло истаћи и за рађање федеративне Југославије на тековинама АВНОЈ-а -⁵⁵⁰ у сенци терета жртава које је, поново и уз оgradu да смо прекорачили уврежени забран о неподударности националног и пролетерског, у највећој мери поднео српски национ!⁵⁵¹ када се нису могле заобићи потешкоће које су настале услед аспирација готово свих републичких и покрајинских антифашистичких партијских ћелија око модалитета уређења земље, у чијим фондусима су били скривени(и поред јавно заговараног начела пролетерског интернационализма!) етнички разлози.

Најзад, слика око националног легитимисања земље ће бити нешто јаснија уколико се закључи како је Југославија у предвечерје избијања непосредних манифестација кризе у својој етничкој структури бројала неколико народа и народности(изражено терминологијом уставног текста из 1974-е. године)-од којих је најмање половина припадала једном, српском националном корпусу.⁵⁵² При томе треба бити обазрив и приметити како се овакво стање добија када се-у намери продирања кроз национални вео оних делова становништва који су на

---

⁵⁵⁰ Са границама између федералних јединица које су-незнатно модификоване након Другог светског рата-имале, по речима Јосипа Броза на оснивачком конгресу КП Србије од 8. маја 1945. године, намеру да “спајају а не раздвајају државну целину”. Види, Б. Петрановић, М. Зечевић,(Ур.), *Југословенски федерализам: идеје и стварност*, тематска збирка докумената(други том), 1943-1986, Просвета, Београд, 1987, стр. 168-159.

⁵⁵¹ О размерама злочина према Србима, Јеврејима и Ромима унутар Независне Државе Хрватске(доступних преко извора, њених савезница, Немачке и Италије), види: S. Avramov, *Genocide in Yugoslavia*, BIGZ, Beograd, 1995, p. 304.

⁵⁵² Посредно се може закључити из већ поменутог односа националног кључа у партијском и војном врху. Види, L. Gulyás, *op. cit.*, o. 167.

овај или онај начин измакли стриктној етничкој диференцијацији-сложеном феномену националног комплекса југословенске државе, унутар цифре од преко двадесет милиона грађана, приђе на нешто суптилнији и реалистичнији начин. Истовремено наглашавамо како овим нисмо имали намеру нити порицања нити негирања слободне воље и жеље сваког становника у погледу испољавања свог националног сензибилитета!

Када је почетком деведесетих година протеклог столећа под силом прилика постало очигледно да се резонанца турбулентних дешавања која своју кулминацију манифестују у суженој оптичкој тежњи скоро свих народа(народности!) овог дела Балкана и Европе ка националном самоодређењу- сваком добронамерном и не претерано луцидном посматрачу је ова пројекција наговештавала слику неумитног и виолентног расплета југословенске кризе.⁵⁵³

Под притиском темпоралне коинциденције која је била условљена извориштем и исходиштем пада Берлинског зида и уједињењем Немачке, затим збивањима у Совјетском Савезу, као и нестанком биполарне структуре света услед урушавања Источног блока и све статичнијом улогом Покрета несврстаних- националне елите у републикама(покрајинама!) Југославије су убрзано прокламовале право на самоопредељење.⁵⁵⁴ Истовремено, оваквим пројектима је недостајала одговарајућа теоријска и практична база чији је акценорни ефекат додатно био оптерећен немуштом и конфузном дикцијом уставног текста из 1974-е. године. Јасно је да је оваквом профилу самоопредељења мањкао готово сваки од његових елемената које настојимо осветлити од почетка рада на овој глави, и о којем ће у следећим поглављима свакако бити више речи. Биће довољно овом приликом истаћи да је појам самоопредељења на југословенском примеру био дифузан и неодређен, на терминолошком плану су му такође недостајали адекватни и конзистентни инструменти, некохерентност садржинског елемента

---

⁵⁵³ Аутор заступа тезу о конституисању федералних јединица СФРЈ-е(република) на принципу, модерном терминологијом изражено, унутрашњег самоопредељења.(Наравно, остаје питање колико је то у складу са начелом самоопредељења народа који се, поред постојања територијалне везе и непрекинутог националног супстрата, нашао изван тако профилисаних федералних јединица.) Види, J. Vidmar, *op. cit.*, p.101.

⁵⁵⁴ Окончањем хладног рата избила је на површину, од стране Европске Заједнице оптика-како ћемо видети-протекције људских и мањинских права. Она је, са једне стране, последица примене двојних стандарда, док је, са друге, кореспондирала са потенцијалном опасношћу избијања сукоба у областима са мешовитим националним елементима. Види, G. Pentassuglia, *op. cit.*, p. 8.

подесног да разјасни његове јасне и прецизне координате остаје уочљива константа,⁵⁵⁵ као и неподесни механизми имплементације. Свему томе је претходила столетна историјска збрка око аутентичног титулара овог права, голим оком видљива недоследност у погледу његовог сувереног баштиника(интересантно би било компаративним као и још једноставнијим номиналним путем третирати субјекте овог, тада још програмског елемента - од Краљевине СХС-а, преко Краљевине Југославије до федералне Југославије!), чему је у крајњој инстанци финални печат утиснула садржина Устава из 1974-е. године са наглашено извитопереним третманом овог питања.

Ограничени просторно-временским параметром, као и намером релативно јасног и концизног биланса, дужни смо истаћи неколико кључних константи везаних за право на самоопредељење у светлу југословенске кризе.

Крешендо догађаја који је обележио кризу је узео маха низом референдума на којима су републике униосоно изражавале свољу вољу у циљу једнодушног националног државно-правног самоодређења.⁵⁵⁶ При томе треба истаћи како је овај талас примио обележје константе која се састојала у једнозначном и штедром праћењу оваквих тенденција кроз изузетно снажну и масовну медијску подршку. Неретко занемарен као фактор по себи разумљив, готово је приметно како се овакав сценарио одиграо у свим ситуацијама у којима је постојала потреба за широком подршком пројектованом циљу државне независности.⁵⁵⁷ Дакле може се прихватити као ноторна чињеница она која је као подесно средство постизања постављеног задатка видела у пресији демонстрираној од стране владајућих врхова у федералним јединицама некада заједничке државе на ваљаној припреми

---

⁵⁵⁵ Као што смо већ поменули, политички контекст је у значајној мери присутан када са расправља питање на спољашње самоопредељење Палестинаца, и то у рестриктивној форми. Између осталог и утолико пре нас не треба да чуди позиција међународне заједнице када се ово питање неконзистентно и некохерентно примењивало у југословенској кризи. О праву на спољашње самоопредељење Палестинаца-види, А. Cassese, *The Israel-PLO Agreement and Self-Determination*, *EJIL*, Vol. 4, 1993, p. 569, *Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements*(1993), *ibid.* p. 572-581.

⁵⁵⁶ Потпомогнуте политиком међународног признања од стране водећих актера на светској политичкој сцени, премда је јасно како право по себи није подесно да одређени ентитет снабде елементима државности уколико их он, по природи ствари, иманентно не поседује. Види, М. Koskenniemi, *op. cit.*, p. 269.

⁵⁵⁷ Један од примера који поткрепљује наведено-види, *Risoluzione della comunita di lavoro Alpe Adria per l'autodeterminazione dei popoli di Slovenia e Croazia*, p. 101, (pdf) *Rivista Pace, diritti dell'uomo, diritti dei popoli*, anno V, No. 2, 1991.

информативног простора у циљу презентовања само једног, претежног становишта футуристички насловљеног државног фатума. Према скромној процени аутора ових редова-да је изостала или била другачије презентована чињенична стварност и судбина земље би у крајњем случају била другачија. Другим речима, право на самоопредељење је на примеру Југославије било једино и искључиво тумачено кроз јуристичку датост права на спољашње самоопредељење.⁵⁵⁸ При томе је темпорални фактор када се ради о ономе што се може разумети као неопходно време за изборну кампању-може се рећи, у целој овој причи, у основи баналан. Највероватније би да је одређено, у политичком циклусу релативно кратко, време од отприлике два месеца било потрошено у припреми другачијег исхода референдума-такав исход и био остварен. То практично значи да би судбина државног брода, да се сликовито изразимо-највероватније остала укотвљена у сличним или идентичним водама да је од стране претходно на вишестраначким изборима изабраних руководстава вршена кампања у циљу очувања заједничке државе или њеног аранжирања на темељно другачијим основама. У ствари, питање свих питања је да ли је требало првенствено организовати вишестраначке изборе на нивоу савезне државе а тек потом, када се на овај или онај начин(у сваком случају-мирољубив!)⁵⁵⁹ регулишу релације на нивоу Федерације, приступити републичим? Премисе плуралног политичког живота би, претпоставка је, на тај начин захватиле корена и пружиле додатни импулс у баштињењу тековина вишестраначја којима-говорећи из раније визуре-Југославија није била претерано наклоњена.

Када су догађаји већ кренули овим током, републички референдуми су само одговорили-мора се признати на сугестивно питање у погледу, већ од стране новоизабраних и сада, већ самопрокламованих и суверених република(чиме су

---

⁵⁵⁸ Вреди напоменути како је концепт самоопредељења који је инаугурисао Владимир Иљич Лењин подразумевао право на сецесију. Отуда не би требали занемарити одређени утицај који је у конституционалној материји и политичкој фразеологији извршила идеолошка матрица диктатуре пролетаријата и која би се-зашто не узети у обзир и такво стање гледања на ствари-на примеру Југославије манифестовала, евентуално, у сецесији(наспрам гледишта о дисолуцији). Види, D. Raič, *op. cit.*, Kluwer Law International, The Hague, London, New York, 2002, p. 185

⁵⁵⁹ О ратовима који су проузроковани, рушењем Југославије, на територији Словеније, Хрватске, Босне и Косова-говори и некадашњи амбасадор САД у Београду-Ворен Цимерман. Види, V. Zimerman, *Poreklo jedne katastrofe(Jugoslavija i njeni rušitelji)*, drugo izdanje, Dan Graf, Beograd, 2003.

важност републичких законодавстава подигле на пиједестал супериорности у односу на Федерацију!)-⁵⁶⁰на пожељну констатацију о независности и суверености. Последњи стадијум је био резервисан за издвајање из заједничке државе.⁵⁶¹

Оваква, очигледна банализација и, зашто то не рећи, вулгаризација права на самоопредељење-не може а да не остане анализирана.⁵⁶²

Прво, уместо да се аминује право конститутивних народа Југославије на самоопредељење-то је учињено у односу на републике⁵⁶³ а, сва је прилика, такве тенденције се могу уочити и на примеру покрајина;⁵⁶⁴

Друго, тиме се важност административних(унутрашњих!) граница република подигла на ниво међународних⁵⁶⁵ и *vice versa* што је, према већ поменутиим наводима, у супротности са прокламованим принципима;⁵⁶⁶

Треће, реализација права на самоопредељење није спроведена праведно(правично!) и равноправно према свим конститутивним народима Југославије. Другим речима, није пружена шанса оним конститутивним народима који нису видели своју будућност унутар новонасталих држава да се другачије

---

⁵⁶⁰ Примера ради, право на самоопредељење Словеније и Хрватске је по себи разумљиво, али међународно право, у строгом смислу, не дозвољава право на сецесију. Види, R.F. Iglar, *op. cit.*, p. 239.

⁵⁶¹ Може се закључити како је оснивање националне државе у новијој историји постигано на два начина: кроз модел интегралног националног јединства(пример Француске која је, премда оваква визија из данашњег угла делује помало усиљено, унутар својих граница успела примирити различите етно-културне особености!), и кроз механизам државног осамостаљења већ, више или мање, етаблираних националних корпуса током деветнаестог и последњој декади двадесетог столећа. Види, B. Neuberger, (pdf) Nemzeti önrendelkezés: egy fogalom dilemmái-Hunsor, o. 6, www.hunsor.se/doszie/nemzetionrendelkezes.pdf, 27.V 2014.

⁵⁶² Већ споменути навод тадашњег шефа дипломатије СР Југославије-Владислава Јовановића, који је, насупротив овоме, решење југословенске кризе видео у „једновременом, неселективном и правичном“ признатом праву на самоопредељење свих конститутивних народа Југославије. Види, В. Јовановић, *op. cit.*, стр. 7.

⁵⁶³ A. Bernardini, Dall'Iraq e Jugoslavia all'Ucraina: contro la sovranita statale e l'autodeterminazione dei popoli, *Rivista Ordine internazionale e diritti umani*, No. 5, 2015, p. 769.

⁵⁶⁴ Становиште које је непосредно или посредно-бранила Бадентерова комисија. Види, М. А. Јовановић, (ppt) Pravo na samoopredeljenje, str. 13, www.ius.bg.ac.rs/.../Pravo%20na%20samoopredeljenje..., 27.V 2014.

⁵⁶⁵ Апелом упућеном КЕБС-у ради учвршћивања мира у Словенији и Хрватској. Види, Risoluzione della comunita di lavoro Alpe Adria...*op. cit.*, p. 102.

⁵⁶⁶ Опречност принципа непроменљивости граница(КЕБС, 1975) и права на самоопредељење на примерима СССР-а. и Југославије-примећује и Розалин Хиггинс. Види, R. Higgins, *Problems and Process-International Law and How We use it*, Clarendon Press, Oxford, 1993, p. 121. О унеколико сличном моделу-уз искључење норми како међународног тако и унутрашњег права-на истим случајевима сведочи и Антонио Касезе. Види, А. Caseze, *Samoodredenje naroda*, Službeni glasnik, Beograd, 2011, str. 311.

државно-правно определе⁵⁶⁷ тамо где су постојали услови(територијални конекситет!) повезивања са сународницима који су живели на територији своје матичне државе.⁵⁶⁸ Ваља истаћи како смо сведоци да идентично право које се данас прокламује народностима некадашње Југославије-изнова и додатно компликује перцепцију овог права,⁵⁶⁹

Четврто се надовезује на претходну констатацију-док су једни оваквом дистрибуцијом државног простора добили више него што би то у разумном смислу било потребно, други су остали прикраћени за преко потребним ресурсима(излаз на море, рудна богатства итд!) који изискују нужан егзистенцијални простор у животу једног народа,⁵⁷⁰

Пето, ако се већ и нудила одговарајућа заштита оних народа који су остали ван подручја матице кроз институт мањинских права-⁵⁷¹ најчешће је, услед историјских рецидива и потискиваних антагонизама, мало шта од тога у практичном смислу и остварено,⁵⁷²

Шесто се такође надовезује на претходно-реакција међународне заједнице је била противречна, задоцнела и недовољно ефикасна(немогавши спречити избијање оружаних сукоба као и њихов престанак!),⁵⁷³ чиме је реторички благонаклоно нуђење система мањинских права дефинитивно заказало;

Седмо, примена права на самоопредељење на југословенском случају-измиче досадашњој пракси међународне заједнице у теоријској а поготово

---

⁵⁶⁷ Примера ради, Србима у БиХ и Хрватској. Види, E. Corradi, *Il principio di autodeterminazione dei popoli e gli interessi geopolitici: il caso del Kosovo e dell'Ucraina Orientale a confronto*, p. 5-6., *Geopolitical Review, Pensiero storia e attualita geopolitica*, Roma, 2015.

⁵⁶⁸ A. Bernardini, *op. cit.*, p. 770.

⁵⁶⁹ Док се опресивни карактер приписује, најбројнијем, српском националном корпусу, таква одредница изостаје када се, од стране других, исте мере спроводе над Србима. Види, I.C.J., *The Events in East Pakistan(1971)*, Geneva, 1972, p. 69.

⁵⁷⁰ Уопштено се сматра како право на самоопредељење ремети уобичајени ток свакодневице у животу државе. Види, E. Corradi, *op. cit.*, p. 9.

⁵⁷¹ Уз, уколико је већ тако, потребу афирмације подесног културног простора мањина, адекватну заступљеност у јавној сфери и прилагођавање примени имплементације принципа један човек-један глас приликом изборног процеса. Види, T. Várady, *On The Changes of Ethnocultural Justice in East Central Europe*, p. 139, *minorities.fsv.cuni.c2/05-06/Lectures/varady.pdf*, 27.V 2014.

⁵⁷² Према речима, тада, министра спољних послова Југославије(пре тога Србије) Владислава Јовановића-Дејтонски споразум је у крајњем констатовоа постојање три конститутивна народа и два равноправна ентитета унутар Босне и Херцеговине и тиме, посредно, сугерисао фактичку немогућност даљње мајоризације Срба. Види, R. Wedgwood,(Ed.), *After Dayton: Lessons of The Bosnian Peace Process(A Council Symposium)*, Council on Foreign Relations, New York, 1999, p. 115.

⁵⁷³ Као одраз распореда снага између центара глобалне моћи који опредељују опортунитет права на самоопредељење у савременим међународним односима. Види, E. Corradi, *op. cit.*, p. 7.

практичној равни, што је квалификује у смеру изузетно антиправног и исполитизованог приступа у решавању замршеног стања;⁵⁷⁴

Потреба(на основу реченог-више или мање оправдана?!) најбројнијег националног корпуса(Срби)-да услед поднетих жртава у оба рата које су уградили у заједничку државу наставе живот у једној (Југославији) ако већ не могу у Србији-негирана је правом осталих народа уз политикантску, самим тим непринципијелну, и неправну конотацију.⁵⁷⁵

5. 4. МИШЉЕЊЕ БАДЕНТЕРОВЕ КОМИСИЈЕ БР. 2

Када се ради о Мишљењу бр. 2(као и, уосталом, трећем мишљењу) Бадентерове комисије треба имати у виду како је оно уследило услед одређене временске задршке.⁵⁷⁶ Наиме, када је председавајући Конференције о Југославији Лорд Карингтон, 18. октобра 1991., представио свим странама предлоге решења насталог сложеног проблема-сутрадан је српска страна изашла са три одговарајућа питања која су начелно третирали кризу и у светлу постојећих околности била кадра на адекватан начин апсолвирати проблем. Ми ћемо овога пута начинити осврт на прво и делимично треће питање, будући да смо природу другог(питање сецесије) разматрали у глави посвећеној идентитету и континуитету државе.

Српска делегација је дужносницима Конференције поставила следећа питања:

- 1) Ко би требао бити носилац права на самоопредељење-народи или

---

⁵⁷⁴ Љ. Аћимовић, *op. cit.*, стр. 65.

⁵⁷⁵ О томе ће, у свом дневнику, Борисав Јовић, записати: „Објашњавам му српски народ живи од Јадрана до Мађарске и Румуније и да је за СР Србију, а посебно за српски народ, опстанак Југославије животна питање.“ Види, Б. Јовић, *op. cit.*, стр. 10.

⁵⁷⁶ Требало је сачекати да се слегне прашина око могућности постизања независности оних република које су се определиле у том смеру-прихватајући смернице и циркулишуће акте Конференције о Југославији(поготово онај везан за поштовање људских и мањинских права), као и инволвираност Уједињених нација и наставак Конференције о Југославији-закључно са 23. децембром 1991. године. *EPC Press Release 129/91* (Dec. 16, 1991).

федералне јединице?

3) Статус административних(унутрашњих) и међународних граница према мерилима међународног права, Завршном акту из Хелсинкија(КЕБС) и Париској повељи?⁵⁷⁷

Треба рећи да је Комисија пожурила са одговором на друго питање(уследио је 7. новембра!) услед разлога о којима је већ било речи, док је питање о носиоцу(титулару) права на самоопредељење-мора се признати, преформулисано од стране председавајућег Конференције а самим тим и другачије интонирано-пред Бадентерову комисију стигло тек 20. новембра исте године и то у следећој редакцији: „ Имају ли Срби(српски народ) у Хрватској и Босни и Херцеговини као један од конститутивних народа Југославије-право на самоопредељење?“⁵⁷⁸

Приметно је како је принципијелно артикулисани манир замењен провидном вулгаризацијом јер је очигледно-иако би се његове консеквенце у највећој мери односиле на најбројнији од конститутивних народа-да су сви уставном дикцијом обухваћени народи Југославије овим начелом, да је оригинално и доследно примењено, могли у највећој мери остварити своје право на самоопредељење.

У свом одговору Бадентерова арбитражна комисија је нагласила следеће моменте:

1) Какве год да су околности које се односе на право народа на самоопредељење оне не смеју укључити и промене граничног режима постојећег у тренутку стицања независности(принцип *UTI POSSIDETIS IURIS*), осим уколико се инволвиране државе друкчије не споразумеју,⁵⁷⁹

2) Где год постоје(једна или више) група унутар државе које сачињавају једну или више етничких, конфесионалних или језичких заједница-оне имају право на признавање сопственог идентитета под режимом међународног права.⁵⁸⁰

Јасно је како су у оптици Комисије фигурирале две релевантне тезе: једна устоличена на америчком и шире примењивана на афричком са, можемо

---

⁵⁷⁷ S. Terrett, *op. cit.*, p. 142.

⁵⁷⁸ A. Pellet, *op. cit.*, p. 183.

⁵⁷⁹ Манир којим је Комисија конципирала примену овог принципа кроз призму самоопредељења био је усмерен ка протежирању нових статалних јединки на простору СФРЈ-е унутар административних граница, са очигледном намером негирања таквог права српском националном корпусу на оним територијама на којима се конституисао у форми аутономних области. Види, M.C.R. Craven, *op. cit.*, p. 389.

⁵⁸⁰ *Ibid.*, p. 184.

констатовати, бумеранг ефектом на овога пута европском континенту-у чијем цивилизацијском кругу, историјској традицији и вредносном систему су циркулисале дијаметрално супротне тенденције. Принцип би дакако имао своје оправдање примене у околностима које измичу строгој националној, државној, историјској и другој опсервацији. Југославија која је настала на пре свега слободарским традицијама и жртвама српског народа(без намере да се при том оспоравају достигнућа других у дугогодишњем заједничком животу!), као оснивач Уједињених нација, предводник Покрета несврстаних и демонстратор специфичне тежине у међународним односима-у сваком случају није могла уживати идентичан третман са поменутиим статалним организацијама. Однос који се при томе успоставља, било како гледано, није потцењивачки нити пренебрегавајући-чак уколико се перцепција земље сведе на чисто етнички критеријум, он је резултат постигнућа науке међународног јавног права и међународних односа. Овим начелом је начињен груб и са стручног становишта неприхватљиви превид. Иако је формулација остала на нивоу уздржаног уводничарског контекста, не наводећи стриктно своју примордијалну интенцију која ће уследити у завршним деловима Мишљења-она није могла сакрити намеру свођења административних(унутрашњих) граница на ниво међународних⁵⁸¹ и тиме, истовремено и на посредан начин, маргинализовати важност међународних(спољашњих) граница Југославије;⁵⁸² друга теза испољена у Мишљењу, поред такође ретерирањем обележеног тона који се може осетити када се текст у целости прочита-начелно није порицала право различитих група на признавање сопственог идентитета под режимом међународног права али, и то је суштина ствари, ништа конкретно није говорила о есенцији проблема што је управо требала бити њена кључна карактеристика. Тако на пример у њој није било помена о остваривању идентитета таквих група у оквиру међународне арене, односно интерном статалном координатном простору(спољашњи (и)ли

---

⁵⁸¹ Без навођења прецизнијег оквира који би аранжирао усклађенији, самим тим и правичнији, гранични режим. Види, V. Pešić, *op. cit.*, p. 30.

⁵⁸² Евидентно се косећи са принципима Завршног акта из Хелсинкија(КЕБС, 1975), и Париске повеље за нову Европу(1990). Види, Helsinki Final Act, OESC, *op. cit.*, OESC: Carta di Parigi per una nuova Europa, *op. cit.*

унутрашњи идентитет), и тсл.⁵⁸³

Ми ћемо-оправдавајући то разлозима, за сада, секундарне важности и намере постизања конекситета између пресудних елемената садржине-прескочити трећу тачку Мишљења и елаборирати његове финалне делове.

У четвртој тачки-Комисија је констатовала:

(I) Србима у Босни и Херцеговини и Хрватској стоје на располагању сва права прокламована међународном јуриспруденцијом која се односе на мањинске и етничке групе, и предвиђена мерама циркулишуће Конвенције Конференције о Југославији од 4. новембра 1991., која је(како је наглашавано) постала обавезујућа за Босну и Херцеговину, односно Хрватску;

(II) Републике морају омогућити припадницима ових мањинских и етничких група уживање свих људских права и фундаменталних слобода признатих у међународном праву, укључујући опцију(реализовану подесним средствима) у погледу права избора и изражавања сопствене националне припадности.⁵⁸⁴

Потребно је првенствено нотирати како је један од уобичајених манира у политичкој арени управо онај који настоји остварити своје интересе износи дијаметрално другачије позиције од оних формулисаних од супротне стране, Тиме се од самог почетка избегава беспоговорно прихватање става друге стране и истовремено повећава могућност померања клатна ка гледишту друге. Управо то се постигло оваквим приступом представника Конференције.

Мора се признати да је овакав став Комисије последица свођења статуса једног од конститутивних народа савезне државе на ниво националне мањине-⁵⁸⁵што нужно са собом на логичном плану повлачи одређене несувислости и недоречености. Први део је био јасан и он је у старту, не уважавајући елементарно право свих конститутивних народа у погледу слободног избора свог државно-правног амбијента, протежирао исто такво право других. Са друге стране не може

---

⁵⁸³ Као што је начелно примећено да је и на примеру Југославије потребно претходно генерално формулисати подесне географске оквире који би се позабавили темом мањинских права, а потом маркирати детаље који би гарантовали имплементацију. Види, Т. Várady, *op. cit.*, p. 597-602.

⁵⁸⁴ А. Pellet, *op. cit.*, 184.

⁵⁸⁵ Приметна је, како смо видели, позиција Европе у протекцији људских и мањинских права унутар нових политичких релација, подупирана мешовитим инструментима економске и политичке природе. Види, К.Е. Smith, *The Instruments of European Foreign Policy*(in, J. Zielonka, *Paradoxes of European Foreign Policy*, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 1998), p. 68. note 8.

се пренебрегнути чињеница која оваквим формулацијама приписује немушту и у практичном животу неспроводљиву конотацију. Наиме-идентификација мањинских и етничких група са народом, нацијом или националном мањином, није имала свој одговарајући и подесан еквивалент на целокупном подручју Југославије. Иако је овим Комисија настојала инсинуативно дефинисати републике као државне целине које обухватају суверени простор доминирајуће нације(народа)-извесно је како то није било изводљиво на примеру Босне и Херцеговине у којој нити један од три конститутивна народа није имао апсолутну преваленцију. Другим речима, ниједна(да се одредимо терминологијом Конференције) национална или етничка група није поседовала апсолутну већину на подручју централне Републике Југославије(све три су, гледано појединачно, биле мањинске!), што ствара додатну забуну у погледу аутентичног носиоца суверенитета у овој федералној јединици.⁵⁸⁶

Све у свему, могли бисмо сумирати становиште Комисије у неколико генералних запажања:

Бадентерова арбитражна комисија је у свом Мишљењу бр. 2 наставила маниром израженим првим мишљењем започети дискурс у домену неједнаког третмана тангираних страна поводом југословенске кризе-преферирајући право оних који иступају из заједничке државе селективно и до крајњих консеквенци недоследно примењујући право народа на самоопредељење, остављајући при том поредак административних граница непромењеним а на штету међународних;

Тиме је, да се сликовито изразимо-до максимума проширила права оних који су своју судбину видели у напуштању некада заједничког брода и који су захваљујући животном простору океана који је у појединим случајевима био пространији од зоне територијалног домена конститутивних народа(поредак административних граница!), као и до кулминације сужавајући право на животни простор океана оних конститутивних народа који(будући у непрекинутој територијалној вези са матичним водама-матичном државом!) себе нису видели у таквој констелацији односа, а давајући приоритет поштовању територијалног интегритета држава-оне могућила релативно брзо, једноставно и

---

⁵⁸⁶ М. Крећа, *The Badinter Arbitration Commission(A Critical Commentary)*, *op. cit.*, p. 29.

праведно(правично) решење југословенске кризе.⁵⁸⁷ Не увиђајући да ће замена националног суверенитета државним у ситуацијама када се таква обележја придају ентитетима који се не простиру у целости на подручјима федералних јединица нужно-услед негирања права других конститутивних народа који су, имајући бројчану преваленцију и територијални конекситет са својим сународницима у другим федералним јединицама, тежили уједињењу!-само продубити ратна дешавања и одложити подесно решење проблема;

Сведоци смо данас да се овакве, ионако научно нестабилне, извитоперене и непринципијелне(мерено дурбином међународног јавног права!) опсервације изнова нарушавају, свдећи у крајњем биланс решавања на претежно политички терен.

Проблем је међутим био у томе што су конститутивни народи били, мерећи светским параметрима, малобројни те стога-да се надовежемо на малопре изнету сликовиту формулацију-неопстојни да се сами носе са бурама и олујама немирног океана. Будућност југословенског простора, било у краћој било дужој временској перспективи, према свим објективним параметрима јавног живота-не пружа нарочито оптимистичну визију. И у најбољем случају-унутар Европске уније-предстоји им грчевита борба у промоцији свог идентитета.

5. 5. КОНЦЕПТ САМООПРЕДЕЉЕЊА ПРЕМА УСТАВУ ИЗ ИЗ 1974-е. ГОДИНЕ

Ми смо се питања концепта самоопредељења, онако како је оно уставним текстом конципирано, у нашем досадашњем раду већ дотакли. Треба рећи како су и поред тога измакле непосредној опсервацији нашег концептуалног и практичног дискурса овом проблему који, у новој стварности и пројекцији постављеног задатка, има сасвим другачији и конкретнији задатак-оне датости које комплексу

---

⁵⁸⁷ Врло језгровиту и ефектну констатацију о односу права на самоопредељење и непроменљивости режима административних граница на примеру Југославије-пружио је Милан Шаховић. Види, М. Шаховић, Распад СФРЈ и стварање нових држава, у зборнику: *Међународно право и југословенска криза*, ИМПП, Београд, 1995, стр. 34.

права на самоопредељење-онако како је дефинисано текстом Устава из 1974-е. године, дају посве различит и неретко дисонантан тон.

Већ смо истакли како је у политичкој публицистици овај највиши нормативни акт крштен називом „гробара“ југословенске државе,⁵⁸⁸ да су га анализирали са различитих и често међусобно супротстављених позиција-придавајући му понекад она својства која објективно гледано не поседује и тиме, можда и мимо своје воље, доприносили додатном забашуривању његове аутентичне суштине. Сву ту ујдурму која, из расположиве временске дистанце могућности свођења првих биланса, нажалост није била и утемељена на базичним претпоставкама(није је пратила одговарајућа, јасно артикулисана и-пре свега и о томе ће бити речи-неспорно опредељена интелектуална друштвена акција!)-стишале су страсти дешавања чије исходиште је у крајњој инстанци резултирало крвавим ратом и дезинтеграцијом земље.

Начинићемо неколико успутних напомена у вези са правом на самоопредељење, федералним принципом одређеним државним уређењем и начелом суверенитета који би, према нашем скромном суду-требало да пруже више сазнања о правној природи самоопредељења како се оно, у вишедеценијској егзистенцији југословенске државе, манифестовало.

Јасно је да је октроисана природа државног уређења Краљевине СХС-а (што је потребно сагледавати кроз призму тадашњих, ратним резултатима наметнутих, околности) у старту ограничавала перцепцију државе као добровољне заједнице народа. Декларацијом АВНОЈ-а из 1943-е. наглашено је начело самоодређења оних народа који су на темељу равноправности-са могућношћу развргнућа такве државне заједнице путем отцепљења или уједињења са другим народима уз стриктно недефинисање линија разграничења између конститутивних народа-истакли своју вољу у смеру стварања југословенске државе.⁵⁸⁹ Настанак нове југословенске државне организације(не у смислу идентитета и континуитета!) се и

---

⁵⁸⁸ Р. Марковић, *op. cit.*, стр. 137.

⁵⁸⁹ У тачкама 2 и 5 се помињу ови принципи, док се у наставку пете тачке, премда летимично, наводи како су „великосрпске и друге реакционарне клике организовале и вршиле најподлије злочине против сопствених народа“. О националној равноправности се говори у тачки два Одлуке АВНОЈ-а. Види, Декларација Другог заседанја АВНОЈ-а, 29. новембар 1943., www.arhyu.gov.rs/.../deklaracija_drugog_zasedanja..., 27.V 2014. стр. 2, 3, 1.

у научној експликацији везује за решења која је у јавни живот увео АВНОЈ.⁵⁹⁰ Идентична слика пројектована је и на федеративни облик државне организације, и могло би се рећи како су ова два круцијална темеља и разлога рађања нове статалне јединке, уз одређене специфичности, једнодушно егзистирала све до 1974-е. године. На терену суверености, питања његовог титулара и обележја које га прате-⁵⁹¹ су готово увек постојале извесне недоумице а покатакд и драматично акцентоване контроверзе. Будући једна, највиша, неомеђена, недељива и непреносива државна власт, и као таква од суштинских карактеристика за федерално биће државног организма-својим повратним ефектом је иницирала дискусије о прецизно дефинисаном домену суверенитета у југословенској Федерацији.⁵⁹² У крајњем збиру, круцијално питање које се помаљало из тако густог чињеничног склопа сводило се на једно-да ли су у Југославији суверене федералне јединице или је пак суверена искључиво Федерација?!

Потребно је имати у виду да је, како смо то напоменули, 1968-е. године-у виду амандманске правне технике, дикција уставног текста из 1963. која се односила на положај националних мањина измењена и да је од тада важио правни стандард који је овим ентитетима унутар сложене државе дао статус народности. Неко би испрва помислио како се ради о чисто терминолошкој разлици која у бити није мењала смисао овог правног акта, међутим, наша је опсервација како је сасвим извесно да је и ова датост још више усложила ионако немушту формулацију материје Устава из 1974-е. године.

Када је реч о третману права на самоопредељење, Устав га је помињао у свом уводном делу и основним начелима. Ми ћемо, у намери избегавања претерано опширне формулације, апострофирани оне делове за које сматрамо како имају примордијални значај:

„ Народи Југоскавије, полазећи од права сваког народа на самоопредељење улључујући и отцепљење, ...заједно са народностима са којима живе, ујединили су

---

⁵⁹⁰ I. Krbeč, U kojem smislu je nova Jugoslavija nova država, Institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, Zadar, 1963, str. 8.

⁵⁹¹ J. Bodin, *op. cit.*, str. 24-25.

⁵⁹² Понављамо овога пута мишљење које, иако не из идентичне сфере правног интересовања и у складу са тенденцијама науке међународног јавног права(којима смо, стицајем околности, склони!)-стоји на становишту како суверенитет, у апсолутном смислу, не постоји. Види, F. Čulinović, *op. cit.*, str. 290.

се у савезну републику слободних и равноправних народа и народности...⁵⁹³

На последњем месту унутар овог првог дела основних начела помиње се:

„...народи и народности одлучују у Федерацији на начелима споразумевања република и аутономних покрајина...⁵⁹⁴

Мора се признати да је оваквом дикцијом текста Устава којом се категорији конститутивних народа придружују и народности, на принципима равноправности утемељеној заједници, уз номинално федеративно државно уређење-које ће такође бити разводњено најмање двосмисленом одредницом у погледу тога да ли је Југославија савезна држава(федерација) или државна заједница(можда, конфедерација) народа и народности или можда република и аутономних покрајина(да претерано не делимо, ионако, комплексне одреднице)?!- постигнута максимална недоследност и конфузија која се може ишчитавати када се објективно настоји анализирати његова језичка и стилска концептуализација. Уколико се овоме дода како је додатно подгрејана латентно постојећа двосмисленост око носиоца суверенитета у тако конципираној државној организацији-јасно је како је мало постигнуто у смислу разјашњења његових фундаменталних поставки, док су се додатно продубиле недоумице и сумње у погледу права на самоопредељење.⁵⁹⁵

Да не бисмо изнова покретали уврежене недоумице које настају када се покушава расветлити правна природа овог нормативног акта(који је, понављамо и додатно наглашавамо, према нашем скромном суду био погрешно интониран када је његова садржина угледала светло дана!)-довољно је рећи у лапидарној форми како је мало ко према нашим сазнањима(из ових или оних разлога!) на време опазио опасности и замке које је са собом носио и за такво добронамерно и академски једино исправно понашање испаштао!⁵⁹⁶

У свега неколико реченица:

Као што смо могли приметити терминологија права на самоопредељење конципирана Уставом из 1974-е. године је била изузетно флуидна и недоречена.

---

⁵⁹³ Основна начела, *op. cit.*

⁵⁹⁴ *Ibid.*

⁵⁹⁵ Дакле, спорни територијални и персонални контекст уз практични изостанак фундаменталних људских права. За овакав тријанголарни приступ-види, R. McCorquodale, *op. cit.*, p. 870.

⁵⁹⁶ Као што је прав(н)оснажно осуђен и упућен на издржавање казне(коју је у добраној мери и издржа(ва)о!) професор Правног факултета и академик-Михаило Ђурић. Види, М. Ђурић, *op. cit.*

Она је у дотле уврежени опсег права којим су овлашћени искључиво конститутивни народи Југославије-формулацијом о народности(деветнаестим амандманом на Устав из 1963-е. године којим су националне мањине стекле овај статус!)-усложњавајући сложени домен овог права, додатно подгревала илузију о складној и хармоничној заједници;

Када се томе дода и немушта формулација о уређењу државне заједнице на бази равноправног третмана федералних јединица-где је поготово велика конфузија била око тога да ли су у питању, искључиво, републике и(ли) аутономне покрајине-постаје јасно да се територијални опсег самоопредељења могао простирати унутар административних граница(што ће се из овог угла посматрања показати тачним приликом дезинтеграције земље!);

Напоследку ако се са овим повеже и ноторна чињеница из текста Устава о немогућности измене режима унутрашњих граница без сагласности свих република и покрајина, са акцесорним ефектима који су недоречени федерални концепт државног уређења и слабости које из тога нужно следе у погледу титулара суверенитета генерисали-постаје недвосмислено да је концепт права на самоопредељење пружао погодно тле за растакање државне конструкције на корист једних а штету других;

Овакав сценарио који је и уследио-политички потпомогнут и предозираан од стране међународне заједнице-очито није био кадар на подесан начин апсолвирати право на самоопредељење које и какво се рефлектовало на територији Југославије;

Решење које је уследило је ставило у изглед релативно трајан мир, али са последицама које нису претерано оптимистичне и о којима ће, генерално узев, у закључку бити више речи.

6. ПРАВО ОРУЖАНИХ СУКОБА

Овај део рада отпочећемо са нешто унеобичајеном премда, према досада изнетом, вероватно и очекиваном садржином. Хипотетички прилаз, генерално најнезгоднији и најопскурнији у интелектуалним круговима, којим се унапред покушавају разумети и оправдати магловите и у потпуности нејасне конструкције-није радо прихваћен и претерано омиљен у академској заједници.

Ипак питање које се, имајући у виду задатак и циљ ове главе као и интенцију темата у разјашњењу међународно-правних аспеката југословенске кризе, помаља на површини је-да ли је историјат и судбински пресек у егзистенцији југословенске државне и народне(националне) заједнице, дугачак неколико десетлећа, морао бити окончан ратом?!⁵⁹⁷ И уколико је већ, да ли фатумом скончани, умало столетни животни пут Југославије морао силом прилика завршити своје путовање неславним крајем-питање је колико оправдано толико и нелогично-да ли је резултанта отворених непријатељстава и ратних сукоба између инволвираних страна у југословенском конфликту морала нужно рефлектовати такав интензитет и динамику, са тако тешким и драматичним последицама?!⁵⁹⁸

У животу сваког човека, сведоци смо, дешавају се разне и различите ситуације које најчешће измичу здраворазумском и унисоном резону. Од вајкада је људска природа покушавајући да оправда неумитности свог постојања-посезала за окултним творевинама, митолошким интерпретацијама и, неретко, магичним церемонијама, приписујући им наднаравне особине и својства. Са аспекта рационалног приступа свакодневици тешко би се могла уочити агресивна компонета у људском карактеру. Међутим историјска хронологија догађаја, многобројни и чести оружани сукоби као и одређене неписане законитости(на пример, константа која опредељује временску димензију рата на просечни

---

⁵⁹⁷ Уколико се анализира разина ауторитарне свести која је одликовала ово тло, намеће се утисак да је потискивана природа пре или касније морала резултирати изразитом виоленцијом. Види, М. Bogdanović, *Prokletstvo nacije*, Eden, Novi Sad, 2011, str.108.

⁵⁹⁸ Да ли усред мањка суверенитета који је, као уосталом и у ситуацијама вишка, подесан стварању климе у којој је потенцијал избијања оружаних сукоба са драматичним последицама извесна?! Види, R. Cryer, op. cit., p. 1000.

четворогодишњи период!)-нас уче о, нажалост, људској предестинираности овим феноменом.

Уопште узев, амплитуда виолентности људске природе која, попут нити једне друге међу живим светом, нагриза комплексну психолошку структуру човекове личности, истовремено угрожавајући постојање осталих припадника рода-није примећена ни код једне друге живе врсте.

Ако је рат већ неизбежна појава којој се не можемо унапред одупрети циљним рефлексом, дужни смо-проучавајући његове уобичајене координате и елементе, прилагођавајући му се методолошком компонентом и настојањем проникнућа у његова средства са намером ублажавања њихових штетних и разорних ефеката-открити законитости и правила која у њему важе. На том путу нам ремедијални фактор може бити неопходан.⁵⁹⁹

Дефинисан као наставак или продужетак политике другим средствима-⁶⁰⁰на примеру Југославије би, поред своје уобичајене конотације, могао имати нешто другачију контекстуализацију. Питање је-није ли рат на југословенском подручју у појединим случајевима значао, поред испољавања народним(националним) аспирацијама условљени пројекат државног осамостаљивања, истовремено и начин премошћавања историјским неумитностима диктирани оквир који од сваке етничке скупине која претендује на титулу државно-правног одређења неизоставно изискује милитантну компоненту? Ратови би у овој и оваквој пројекцији представљали потпорне стубове који у историјско-политичкој равни одржавају конструкцију статалне организације на, у светским оквирима посматрано, уочљивим темељима. При томе израз конститутивни народи заједно са термином народности-којима се у случају Југославије изражавају различите самосвојне групе са међусобно издиференцираним и специфичним историјским развојем-није најсрећнији. Поред већ разматраног дискурса у погледу политичког и етничког смисла и значења-у овом случају би конститутивни народи, користећи се сопственим оружаном снагама и способношћу релативно умешног извођења војних операција-могли претендовати на стадијум остварености у међународној

---

⁵⁹⁹ I. Ward, *Justice, Humanity and The New World Order*, Ashgate, Aldershot, 2003, p. 13.

⁶⁰⁰ Карл Фон Клаузевиц(1780-1831)-пруски војсковођа и војни теоретичар, чија дефиниција рата је преживела проверу од преко две стотине година и данас важи за етаблирану. Види, К. Von Clausevic, *O ratu*, Vuk Karadžić, Beograd, 1951, str. 35.

заједници. Опрез који нам диктира деликатност теме не би смео бити превалентан код уочавања датости које карактеришу перцепцију различитих култура са атрибутом нације(нпр, Организација Уједињених нација!), а самим тим и честе дидаскалије које су приметне у тексту када се опсервирају разни народни(национални) елементи. Напросто историјске читанке и у најригиднијим случајевима успешних измицања оружаним сукобима, врве од повезница које збивања и појаве повезују кроз циклусе карактеристичне за оружана сучељавања. Оваква константа *a priori* не би смела остати незапажена.

Оно што додатно оптерећује одомаћени контекст опсервација везаних за оружане сукобе, у конкретном случају на примеру Југославије-заврећује нешто више простора. Постављајући питање о нужности завршетка животног пута Југославије ратом- поред неизбежно оправданог приступа који са правом сумња у пројекцију судбинске предодређености овог подручја оружаним конфликтима-нисмо могли да се одупремо чињеници која је у епицентар догађања сместила тако турбулентан и деструктиван расплет кризе чији су непосредни и посредни ефекти исходичили масовним бројем жртава, невероватним обимом ратних разарања, те великим бројем интерно расељених и избеглих лица.

Демонстрација деструкције која је красила некадашње братством и јединством збратамљене народе и народности државне заједнице-превазишла је сва очекивања и утиснула неизбрисиви печат на даљњу футуристички пројектовану судбину овог тла, одредивши јој виталне параметре у наредних неколико деценија.

Сва је прилика да су уврежена правила ратног права која је још у шеснаестом столећу поставио класик међународног права Хуго Гроцијус-*ius ad bellum*(право на рат) и *ius in bello*(право у рату)-⁶⁰¹говорећи на основу искустава која су се наталожила патином времена обележеног бесомучним сукобима на простору Југославије-узмакла пред бестијалношћу која је красила интензитет, темпо и динамику оружаних сукоба у овом делу Европе и Балкана у последњој декади двадесетог столећа.

---

⁶⁰¹ Живео је у периоду од 1583-1645. Његово капитално дело *De Iure Belli ac Pacis* је угледало светло дана 1625-е. године. У њему је пружио општу слику у погледу праведних(правичних) узрока за ступање у рат, као и начине његовог вођења. Види, Hugo Grotius(Stanford Encyclopedia of Philosophy), plato.stanford.edu/entries/grotius/, 27.V 2014.

Прелиминарно посматрано, последице свега тога нису наступиле само у најдрагоценијим вредностима којима људски род природно тежи-животима и здрављу оних који су непосредно прошли кроз галиматијас драматичних и трагичних догађаја током четворогодишње ратне агоније-већ и у целокупној и радикалној(изузев Словеније!) прекомпозицији животног простора, цивилизацијском суноврату и сваколиком назадовању(моралном, културном, економском итд.) овог дела подручја, за надати се, у перспективи пројектованог европског интеграционог процеса.

Такође у виду уводне напомене-важно је приметити како су оружани сукоби који су беснели на тлу некадашње Југославије и чија амплитуда је обухватала уз извесна одступања њен централни део, у последичном низу ни данас нису престали производити дејства. Изузев Словеније као етнички најхомогеније југословенске републике у којој су оружане акције трајале практично две недеље, и делимично Македоније која је и поред свог мешовитог националног састава избегла конфликте-све остале федералне јединице су прошле кроз вихор оружаних окршаја. При томе не треба посебно наглашавати последице које су остале након тако виолентних дешавања не само на економском плану већ у домену једног сензибилитета и стања духа-по чему је Југославија широм света била позната.

Дуги низ година пројектована представа о складном и уравнотеженом развоју земље, тековинама братства и јединства и на темељима равноправности свих њених народа и народности успешно изграђиваној државној заједници-у крајњем, није успела потиснути негде у позадини запретену аутентичну слику њених притајених анимозитета и противречности.⁶⁰² Управо ова датост представљаће кључну чињеницу у неразумевању природе оружаних сукоба на њеном простору, измицању јединственог дефинисања танане линије која је у овом случају делила међународне и немеђународне сукобе-што ће се неретко у подесним приликама истицати од стране ратних протагониста, водећи имплементацију правила о оружаним сукобима у ћорсокак.

---

⁶⁰² Веч поменути темперамент манифестовања радне енергије, показаће се, није имун од другачије интонираних манифестација. На жалост, нити оних најдеструктивније акцентованих. У основи, ради се о волумену енергије. Све остало су нијансе. Види, Dvorniković Vladimir, *op. cit.*, str. 651-669.

Наш задатак је да користећи материјал који нам је расположив и који смо у досадашњем делу рада обилато употребљавали, свеобухватном и непристрасном анализом почетка, тока и завршетка оружаних сукоба, уз примену одомаћених правила ратног права⁶⁰³ оквалификујемо његову правну природу на примеру Југославије. Опсервација рада релевантних (међународних и немеђународних) институција се при томе подразумева.

6. 1. ПРИРОДА СУКОБА НА ПРОСТОРУ БИВШЕ СФРЈ

Улазимо у простор који са аспекта уврежених законитости чија константа је стекла право грађанства, мора се признати, није стриктно регулисан правним правилима везаним за оружане сукобе. Истовремено, приметно је како се ради о материји која својом комплексношћу и сложеносту-измиче стандардној класификацији досадашњих домета научног дискурса ратног права. Разлози за тако пројектовану двосмислену слику би, генерално узевши, могли бити многобројни. Ипак да бисмо избегли непотребне компликације као и честе, када се прилази овако драматичном комплексу узајамно условљених датости, баналне симплификације-биће неопходно фокусирати се на срж проблема и осветлити карактер оружаних сучељавања на простору југословенске државне заједнице кроз призму класичних достигнућа науке међународног права, уз ипак потребну дозу специфичности која одликује овај садржински сегмент.

Већ смо истакли једну од препрека на путу ка једнодушном одређивању правне природе оружаних сукоба какви су се рефлектовали на територији некадашње југословенске државе-ону проистеклу из недостатка јединственог критеријума разликовања спољашњих и унутрашњих ратних манифестација. Међутим, оваквих примера, нажалост, има много. Да бисмо у старту избегли конфузију која се да генерисати из овако сложеног сплета различитих ратних дешавања-искористићемо дикцију уставног текста из 1974-е. године која је

---

⁶⁰³ Која су, временом, довела до хуманизације и етаблирања међународног хуманитарног права вредностима које су универзалне и чија кодификација је, у сваком случају, похвална. Види, А. Alexander, A Short History of International Humanitarian Law, *EJIL*, Vol. 26, No. 1, 2015, p. 113.

дефинисала оружане снаге савезне државе. У њему је стајало(и стоји) како су оружане снаге земље јединствене и сачињавају их Југословенска народна армија и територијална одбрана.⁶⁰⁴ Оваква суштинска располоућеност оружане силе једне земље преко које ће се у практичном животу показати доминантна позиција федералних јединица и у извесном степену аутономних покрајина кроз командовање организацијом одбране-показаће се благонаклоном и идеалном. У кључним тренуцима, управо овај фактор ће водити њиховим диверзификацијама и, у коначном, сепарисати оружане силе конститутивних јединица Федерације.⁶⁰⁵

Све остале свечано интониране прокламације Устава битне за подручје одбране којима се настоји представити уникатни модел организације државног и друштвеног живота-попут заштите независности, суверенитета и територијалног интегритета земље, као и квалификација прихватања окупације или капитулације земље као акта издаје са обележјима тешког кривичног дела!-тешко да могу, с' обзиром на манифестације у самом жаришту југословенске кризе, издржати валидну пробу нормативне стварности и свакодневне праксе.

Дужни смо коректности ради нагласити како је ратно право у ужем и ширем смислу(у периоду када је рат био дозвољени и општеприхваћени метод разрешавања међусобних зађевица-будући да су начелно Пакт Друштва народа⁶⁰⁶ и Повеља Уједињених нација⁶⁰⁷ ограничили односно искључили прибегавање рату као легалном средству решавања искрслих противречности!), потом међународно ратно право или право оружаних сукоба, док се у савременом животу помиње као међународно хуманитарно право-у досдашњем развоју пружило знатан број правила уговорне или обичајне природе која су подесна за унеколико повољнију и изнијансиранију елаборацију законитости одвијања

---

⁶⁰⁴ Члан 240. став 2. ДРУГИ ДЕО, Глава шеста, *op. cit.*

⁶⁰⁵ В. Кадијевић, *op. cit.*

⁶⁰⁶ Овоме ваља придодати *Бријан-Келогов пакт* из 1928. године који је забранио рат као легално средство решавања међународних суревњивости, представљајући у исти мах валидан нормативни поредак онога времена. Види, I. Brownlie, *International Law and The Use of Force by States*, Clarendon Press, Oxford, 1963, p. 235-247.

⁶⁰⁷ Премда Повеља УН-а, примера ради у случајевима самоодбране и тсл., дозвољава прибегавање оружју, поставља се питање колико је легална акција утемељена на регионалним документима као што је *Варшавски пакт*(1955) који, уместо да преферира колективну акцију предузету на основу седме Главе Повеље, практично извитоперује њене базичне премисе(случај интервенције СССР-а у Чехословачкој 1968. године) ? Види, I. Brownlie, *International Law and The Use of Force by States(Revisited)*, A Europaem Lecture Delivered At The Graduate Institute of International Studies, Geneva, on February 1st, 2001, p. 13.

ратних операција.⁶⁰⁸ На тај начин је пространо поље изузетно девијантних облика испољавања људске агресивности, у садашњим околностима-под паском нотираних и очигледних правила која уређују, између осталог, начине и средства извођења милитаристичких операција(одбрамбених или нападачких)-достигло ниво извесности и, звучаче апсурдно, преко потребне хуманизације.⁶⁰⁹

У југословенској кризи-услед политичком бојом обележених а самим тим и ненаучних приступа овом феномену, потом иманентних недостатака који произилазе из њене комплексне природе, као и недовољне временске дистанце протекле од манифестација кризе-су перманентно заступљене опречне тенденције које и на теоријском и практичном пољу отежавају потпуно и свеобухватно апсолвирање проблема. Од таквих тенденција није имуна ни равна права оружаних сукоба.

Уколико бисмо пошли од примордијалне поставке о дефиницији рата коју је пружио Клаузевиц(уз оgradu да је рат могућно дефинисати из различитих угла-нпр. политичког, економског, правног-при чему је јуристичка димензија за нас крuciјална!), преко данас заступљених одређених синтетичких гледишта-приметили бисмо како се правна природа рата, начелно, није претерано изменила.⁶¹⁰ Разлози за то су многобројни при чему, суштински посматрано, у

---

⁶⁰⁸ Ратно право-које се примењивало до почетка двадесетог столећа, да би га слово Повеље УН(забраном рата!)коначно истиснуло из употребе-у ужем смислу би се свело на конкретан чин извођења ратних дејстава, док би оно у ширем смислу било фокусирано на целокупан комплекс ратних дешавања *ab initio* до његове финализације. Исто тако, према гледишту професора Креће, *право оружаних сукоба* би на адекватан начин осликавало хоризонт елаборације ове гране права, будући да атрибут *хуманитарно*, на изванредан начин, прикрива суровост оружаних сукоба. Види, М. Крећа, *Међународно јавно право, op. cit.*, стр. 793 и 792(фуснота)., Професор Перацић је употребљавао термин *међународно ратно право*. Види, Г. Перацић, *Међународно ратно право*, Култура, Београд, 1966, стр. 16., *Међународно хуманитарно право* је израз који је у употреби од седамдесетих година двадесетог столећа. Види, К. Обрадовић, М. Деспот, М. Шаховић, *Међународно хуманитарно право*, Београдски центар за људска права, Београд, 2007, стр. 27-28.

⁶⁰⁹ Захваљујући термину који је, нешто раније, у својим радовима сковао, као и доприносу који је-Жак Пикте-један од најбољих познавалаца ове гране права данашњице, без сумње, пружио. Види, К. Обрадовић(група аутора), *op. cit.*, стр. 31.

⁶¹⁰ О рату као могућном, у зависности од угла посматрања, једностраном и двостраном односу писао је Јурај Андраши. По њему, једнострано однос се рефлектује у акцији државе према споља у циљу наметања сопствене воље. Као двострано однос, рат се може посматрати на релацији сукоба између држава. Види, Ј. Andrassy, *Међународно право*, Школска књига, Zagreb, 1978, стр. 564. Професорка Смилја Аврамов је у рату разликовала два нужна елемента: садржински оличен у сукобу између организованих политичких јединки, и формални који је пројектовао обавезу подвргавања оваквих оружаних сучељавања правилима међународног права. Види, С. Аврамов, *Међународно јавно право*, Савремена администрација, Београд, 1963, стр. 363. Једно од гледишта које, премда уобличено у савремено доба, у основи заступа сличну линију промишљања какву је

базичним поставкама готово сваког оружаног сукоба налазимо виолентну компоненту која може имати многобројне изражајне модалитете. Другим речима рат се у историјском ходу усложњавао-задржавајући своју основну карактеристику агресивног испољавања!-истовремено продубљавајући и проширивајући своје методе и средства. Све ове датости су се временом умногоме обогатиле. Отуда у дискурсу рата којим данас кореспондирамо све више долазе до изражаја механизми свођења његових манифестација(које су се без сумње прошириле!) на, барем декларативно и номинално, разуман или барем прихватљивији ниво. Ово је обележје које квалификује ову грану права у смеру хуманистички интониране пројекције.

Исто тако проблем који се јавља приликом детерминисања ратних дешавања на примеру Југославије, одређивања њиховог опсега дејства и иманентних карактеристика-произилази из суштински формалних обележја ових сукоба. Није спорно да је сваки од ових ратних окршаја био обележен агресивном компонентом, међутим оно што отежава јасније и прецизније сагледавање проблема налази се у чињеници немогућности потпуне правне квалификације свих или бар већине њихових елемената.⁶¹¹

Посматрано у примарној равни, уколико се третирају манифестације диљем република и покрајина некадашње Југославије које су биле увертира у крвави разлаз, ако се у расположењу јавног мњења и стању духа који су преплавили народе и народности у предвечерје кризе покушају тражити мотиви за тако драматичан расплет-не бисмо се могли отети утиску како је ратно расположење било преовлађујуће.⁶¹²

пледирао Клаузевиц-у рату примећује следеће елементе: оружани сукоб између држава или организовани облик насиља, израз виолентне воље(*animus belli gerendi*), друштвени однос регулисан уговорним и обичајним правилима међународног ратног права, некада сматран дозвољеним средством решавања међународних противречности-данас не. Види, З. Вучинић, *Међународно ратно и хуманитарно право*, Службени гласник, Београд, 2006, стр. 53-54.

⁶¹¹ Примера ради, у целом колоплету дешавања тешко је било разлучити основне координате што је додатно отјавала прилично неартикулисана позиција Светске организације. Тако је, рецимо, било приликом инвазије регуларних трупа Републике Хрватске на Цазинску Крајину 1995. године која није наишла на осуду зато што је муњевито консакрирана. Види, Security Council Presidential Statement of 3 August 1995, S/PRST/1995/37, www.un.org, 27.V 2014.

⁶¹² Истакнути новинар Миша Глени је, сматрамо исправно, приметио како је срж југословенског проблема био сконцентрисан у чињеници нужног уређивања односа на релацији Београд-Загреб. Однос две маркантне југословенске федералне јединице, са кључном предестинираношћу ова два народа у конструкцији југословенске државе зграде-биће у жижи интересовања током експозиције

Било би апсурдно да није истинито, колико и подесно(будући да рат изискује огромна материјална средства!)-поред очигледних економских потешкоћа које су се у јавним наступима са правом истицале!-најбољи показатељи у овом сегменту и историји овог тла су били уочљиви управо у тренутку када се припремао терен за њену дезинтеграцију, што је сасвим сигурно на све политичке елите вршило охрабрујући утицај.

Најлакше би било оквалификовати природу сукоба на подручју земље унутрашњим(грађанским) разлогом, мотивисаном разним и различитим националним, професионалним и другим импулсима.⁶¹³ При томе не би требали испустити из вида шири цивилизацијски контекст. О томе би свакако могло бити више речи, али ћемо се овога пута ограничити на неретко истицане интелектуалне перспективе које су у линији пресека две варијанте хришћанства(Источне и Западне) на овом простору као и културним и другим последицама које су из тога произашле-назирале есенцијалне разлоге чија магнитуда је водила тако и толико истицаним супротностима и противречностима.⁶¹⁴ Спадало би у комплексне области фолклора, етнологије, етнопсихологије, антропологије итд., залазити у скривене углове душевног и духовног живота овдашњег менталитета и карактера који је изродио инспиративна достигнућа, истовремено се суочавајући са невероватним и често необјашњивим анимозитетима. Хоризонтала и вертикала

догађаја. По њему руководство у Србији је у постојећој академској и идеолошкој равни имало погодно тле за испољавање националног сентимента према оним деловима земље у којима њихови сународници нису уживали адекватан третман. Руководство Хрватске са друге стране није на одговарајући начин перципирало историјске рецидиве појединих крајева у којима су њихови сународници из ових или оних разлога били у специфичном положају. Ми смо у сваком случају већ указали на неприродно стање које је красило Југославију у домену националног елемента, истовремено постављајући-по нама фундаментално!- питање о разлозима њеног настанка?! Истовремено смо свесни чињенице како оно захтева посебан и дубљи теоријски и практични приступ. Види, М. Glenny, *The Fall of Yugoslavia(The Third Balcan War)*, Penguin Books, 1992, p. 33 end 3.

⁶¹³ Поред легалних(некада) и нелегалних(у савремено доба), локалних(карактерише југословенски сукоб и поред, из одређених разлога, шире заинтересованости међународне заједнице!) и светских, ослободилачких, одбрамбених, нападачких, религијских, међународних(међудржавних-увек присутна дилема у погледу ове компоненте на примеру Југославије!) и, као што смо приметили, грађанских(унутрашњих), ограничених и неограничених(тоталних-који би укључивали све расположиве потенцијале и ресурсе), офанзивних и дефанзивних, фронталних и партизанских. Види, З. Вучинић, *op. cit.*, стр. 55.

⁶¹⁴ О ширем контексту цивилизацијских сукоба и опасностима којима је изложен Запад уколико не обузда своје претерано велике апетите-види, S. P. Huntington, *Sukob civilizacija(i preoblikovanje svetskog poretka)*,(preveo s' engleskog Бранимир Глигорић), Drugo izdanje, CID Podgorica, Romanov Banja Luka, 2000, p. 346.

таквих запањујућих тенденција-истицана, наглашавана и објашњавана у контрадикторном територијалном пресеку Медитерана, Балкана и Паноније!-у сваком случају завређује помен али, услед скучености простора, не оправдава овакву врсту интелектуалне екскурзије.

Потребно је приметити како за чин агресије(отпочињање и вођење агресивног рата-како се то истиче када се помиње ова врста међународне инкриминације!)⁶¹⁵ на југословенском случају нико није, што из објективних што субјективних разлога, сносио последице одговорности.⁶¹⁶ Из ове датости се изводи додатни оптерећујући ракурс осветљавања проблема који из разумљивих разлога отежава његову ваљану перцепцију.⁶¹⁷

У савременим околностима када се убрзано усвајају механизми подесни да на одговарајући начин приступе питањима ратом условљених међународних и немеђународних инкриминација-као што је пре свега стални Међународни кривични трибунал-постаје очигледно да се, у некада нерегулисаном и контроверзама обележеном простору перманентних размимоилажења и трвења, примећују оптимистичније и ведрије нијансе.

У том светлу је потребно сагледавати новије тенденције које у најмање столетни, конфузијом детерминисани и недефинисани, дискутабилни амбијент међународних односа-у арени милитаризмом маркираних елемената-уводећи кудикамо прецизнија и јаснија правила, настоје изградити хуманистичким визијама обележени и за све прихватљивији концепт. Универзално конципирана

---

⁶¹⁵ Очито је како у савременом свету постоје размимоилажења у погледу права на рат(*Ius ad bellum*), као што је био случај са арбитражном одлуком из 2006. године у погледу напада који је извршила Еритреја на Етиопију, у исто време када је Међународни суд правде осудио агресију Уганде на Конго. Види, Ch. Gray, *The Eritrea/Ethiopia Claims Commission Oversteps Its Boundaries: A Partial Award?*, *EJIL*, Vol. 17, No. 4, 2006, p. 721.

⁶¹⁶ Што се не би могло рећи за примера ради агресију коју је предузео Ирак 1990-е. године против Кувајта-где су правила међународног хуманитарног права, да су хипотетички гледано поштована, остала конзумирана самим чином агресије. У исто време коалиционе снаге предвођене од стране САД које су победоносно окончале војну операцију против Ирака, нису сагледаване и квалификоване у светлу(говоримо независно од конкретно манифестованих околности) релевантних правила истог хуманитарног права. Види, G. Venturini, *Međunarodna odgovornost za povrede humanitarnog prava: odgovornost države*, u zborniku: *Humanitarno pravo-savremena teorija i praksa*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 1996, str. 327.

⁶¹⁷ Код рата је увек присутно питање-мотива, узрока и повода избијања?!Као еклатантан пример у том смеру може да послужи опсервација ликвидације тада првог полицајца Осијека-Јосипа Рајхла Кира, коју је(према свим валидним показатељима) учинио у Тењи(удаљеној свега два километра од Осијека)-Хрват и тада председник локалног одбора ХДЗ-а у том невеликом славонском насељу. Види, M. Glenny, *op. cit.*, p. 102.

пројекција аката агресије, ратних злочина и злочина против човечности-којој нажалост противрече међународна позиција и моћ најразвијенијих земаља света!-представља надахнути корак у позитивном смеру.

Исто тако, делатност међународних трибунала за бившу Југославију и Руанду иако провизорног карактера и са одређеним инструменталним механизмима подесним да изнијансирају до сада прилично магловиту концепцију диференције између спољашњих и унутрашњих оружаних сукоба, као и ингеренције међународног тела који би био властан да у случајевима таквих инкриминација правовремено и ваљано реагује(мисли се, дакако, на мисију Хашког трибунала)-представљају благи пример афирмативног, премда несавршеног, приступа.⁶¹⁸

Дужни смо приметити и на конкретном случају издвојити пример који је обележио блиску историју наше земље, пример који на ефектан начин демонстрира моћ претње на терену међународног права и њено огледање у сфери ратног права. Апсурдно, столеће усвајања Хашких конвенција које су у рудиментарном облику осветлиле пут развоја ратног права⁶¹⁹ и удахнуле му хуманистичку димензију, обележено је бомбардовањем земље која је у протеклом историјском периоду, мерено на тасу универзалних вредности човечанства-поднела огромне жртве.⁶²⁰

6. 2. ПОЗИЦИЈА ХАШКОГ ТРИБУНАЛА

Премда је овај сегмент рада *stricto sensu* ограничен на материју оснивања и делатности Међународног суда у Хагу⁶²¹ у односу на инкриминације обухваћене

---

⁶¹⁸ Т. Meron, *The Making of International Criminal Justice(A View of the Bench-Selected Speeches)*, Oxford University Press, New York, 2011, p. 230.

⁶¹⁹ Које се, почетком двадесетог столећа, сводило на начине извођења оружаних сукоба без стриктне и облигаторне везе са елементарном дозом хуманости. Види, L. Oppenheim, *International Law*, Lauterpacht, H.,(Ed.), 7th edn., Vol. 2; Disputes, War end Neutrality, Longmans Green & Co., London, 1952, p. 227.

⁶²⁰ С. Ђорђевић, Сто година од прве хашке конференције мира, *Међународна политика*, 1089-1090/2001, стр. 29.

⁶²¹ Прелиминарно, ваља навести како међународна заједница од Нирнберга(потом и Токија-ПРИМ. Ј.Ф.) вапи за Међународним кривичним трибуналом. Види, В.В. Ferencz, *op. cit.*, p. 554.

динамиком ратних сукоба у овом делу Европе и Балкана-неопходно је нагласити да би искључиви ракурс третирања ратних злочина и злочина против човечности који су се догодили на подручју некадашње Југославије умногоме упростило, а самим тим и додатно замаглило ваљану перцепцију овог међународног форума.

Звучи невероватно али ће посматрање сложеног материјалног и инструменталног хоризонта међународног јавног права,⁶²² са већином његових врлина и мана-дати најкомплетнију слику о проблему са којим се сусрећемо. При томе могућно је уочити како разлога за то има више: једна група разлога генерисана је честим политичким моментом са којим неизоставно кореспондира предмет науке међународног јавног права. Као такав-обојен одређеним идеолошким премисама, разновразним скупом уверења, нијансама различитих и неретко узајамно супротстављених вредносних система и интереса-политички дискурс уноси у релативно прецизним научним параметрима детерминисани и дефинисани простор неразрађена и нејасна мерила, са малим шансама у погледу постизања коначног циља и одговарајућег научног објашњења; Поред ове неумитне датости, треба рачунати и на увек непредвидиви темпорални фактор. Лимитираност а самим тим и незаокруженост научног апарата међународног јавног права-чији вртоглави успон, уколико се ограничимо на период након Вестфалског мира из 1648-е. године, можемо уочити у последњих неколико столећа!-лежи у средишту овог историјском хронологијом условљеног и ограничавајућег феномена, те стога није подесна увек и на сваком месту пружити ваљани одговор на многобројна питања која се помаљају из богатог садржинског и чињеничног склопа његове комплексне структуре; осим тога, уопштено посматрано-могућно је приметити како међународно право у својој суштини оперише са синтетичким материјалним опсегом права, политике, економије и тсл., што нужно шири и обогаћује, исто колико и компликује, његове строге и искључиво међународним мерилем одређене научне габарите. Све ове околности, поред оних недовољно приметних и неизоставно маркираних када се приступи

---

⁶²² Са очигледно присутном тенденцијом у овом случају-разводњавања његових базичних премиса у домену извора права на основу Статута Међународног суда правде(члан 38.)-која кроз манир деформализације опасно релативизује досадашње научне хоризонте. О деформализацији-види, A. Z. Borda, A Formal Approach to Article 38(1)(d) of The ICJ Statute from The Perspective of The International Criminal Courts and Tribunals, *EJIL*, Vol. 24, No. 2, 2013, p. 661.

неиздиференцираном предмету истраживања, избијају на површину.

Оснивање и делатност Међународног трибунала за Југославију,⁶²³ као и (годину дана касније) оног за Руанду,⁶²⁴ и данас је предмет контроверзи и размимоилажења.⁶²⁵ У фокусу нашег истраживања биће, разумљиво, Суд чији мандат се протезао на дешавања везана за овај део Европе и Балкана. Оно што се да закључити када се примордијално и без претераног залажења у детаље приступи његовој мисији-уз нужно занемаривање политичких момената!-јесте изразита легислативна конфузија која лежи у зачетку његове егзистенције. У светлу таквих опсервација помаљају се следеће датости: сам поступак оснивања путем резолуције Савета безбедности,⁶²⁶ без широких консултација земаља чланица Светске организације и њеног централног тела-Генералне скупштине; позивање на мере које, према Глави VII Повеље УН-а,⁶²⁷ стоје на располагању Савету безбедности у случају угрожавања или нарушавања светског мира-кроз оптику општег мишљења искристалисаног поводом овог питања, изван дијапазона прикладног за конституисање таквог међународног форума; правни статус Суда који, будући конципиран у равни помоћног органа Савета безбедности, не може-делујући под паском, у основи, политичког форума, што је очигледна мањкавост у домену његове независности и непристрасности-предузети комплексну и хуманистички интонирану мисију и тсл. Поред тога, не треба бити нарочито виспрен и приметити како од постојања судова у Нирнбергу

---

⁶²³ Пуни назив овог Форума био би: *Међународни кривични трибунал за гоњење лица одговорних за озбиљне повреде међународног хуманитарног права почињених на територији бивше Југославије*. Види, *S/RES/827 од 25. маја 1993.*, Welcome to the United Nations, www.un.org/en, 27.V 2014.

⁶²⁴ *Међународни кривични трибунал за гоњење лица одговорних за геноцид и друге озбиљне повреде међународног хуманитарног права почињених на територији Руанде*. Види, *S/RES/955 од 08. новембра 1994.*, *Ibid*, 27.V 2014.

⁶²⁵ У ствари, мастанак Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију је последица, практично, три резолуције. Прва је конституисала независну комисију експерата, друга је(генерално посматрано) оквалификовала насиље које би требало бити предмет судског поступка, и трећа, већ поменута, је коначно и формално уобличио Трибунал у Хагу. Види, *S/Res/780 од 6. октобра 1992.*, *S/Res/808 од 22. фебруара 1993.*, www.un.org, 27.V 2014.

⁶²⁶ Савет безбедности који и у другим ситуацијама-примера ради, у вези са политиком разојурења делује на основу Главе VII Повеље а не члана 26.-примењује недоследну праксу. Види, G. Venturini, *Control and Verification of Multilateral Treaties on Disarmament and Nonproliferation of Weapons of Mass Destruction, Final*, Vol. 3, 2011, p. 350.

⁶²⁷ У Глави VII Повеље УН-а, *stricto sensu*, не постоји инструмент који овлашћује Савет безбедности на овакву меру. Види, Welcome to the United Nations, www.un.org/en/, 27.V 2014.

и Токију-⁶²⁸ који су преузели улогу гоњења нацистичких злочинаца-дакле у педесетогодишњем временском периоду, уз неумитност постојања чињенице о чињењу и починиоцима кажњивих дела према овој категорији тешких и деликатних инкриминација-није предузета међународна акција која би на подесан начин третирали и разрешила ове ситуације.⁶²⁹ Исто тако може се приметити како су правила рада Суда, било организационе било процедуралне - она у вези са кључним питањем адекватног процесно-правног третмана оптужених! - природе, током протеча времена била подложна изменама и модификацијама што је оставило трага, у најмању руку, на поуздање о добрим намерама Трибунала.

У овој равни гледања на ствари, сасвим је извесно како је чињеница легалности Међународног суда у Хагу спорна.⁶³⁰ У том смислу делују индикативно темељи на којима је овај форум устоличен, као и његова-нажалост, у политичком маниру замишљена и распоредом снага кључних међународних актера детерминисана-примордијална намена.

Принцип *nemo plus iuris ad alium transfere potest quam ipse habet*- чије порекло потиче из правне традиције РOME- према којем нико не може на другога пренети више права него што га сам поседује, у светлу активности Савета безбедности и настанка Хашког трибунала добија своју пуну, негативистички акцентовану, потврду. Не само што, како смо приметили-Савет безбедности није имао мандат утемељен на слову и духу Главе VII Повеље УН-а у погледу конституисања Међународног трибунала(доделивши му улогу свог помоћног тела), већ је превазишао границе које му је поверио програмски и у одређеној мери и степену нормативни документ Светске организације.

---

⁶²⁸ Међународни војни суд у Нирнбергу је основан 1945., међународним уговором закљученим између САД-а, СССР-а, УК-а и Француске, и мандатом гоњења и кажњава инкриминација почињених у сфери: злочина против мира, ратних и злочина против човечности. Међународни војни суд за далеки исток је конституисан извршним декретом генерала Мекартура-главнокомандујућег снагама Коалиције(САД, Кина, УК) у Јапану, који је отпочео са радом 1946. Био је надлежан за, уопште узевши, три врсте злочина: злочине против мира(отпочињање и вођење рата), злочине(генерално гледано) против човечности и злочин планирања, наређивања, спровођења или не спречавања чињења злочина. Види, ICD-International-Asser Institute, www.internationalcrimesdatabase.org/Courts/International, 27.V 2014.

⁶²⁹ Отуда је Трибунал у Хагу, евидентно, лутао у проналажењу поузданих извора свог рада, покушавајући се, између осталог, ослањати на дотадашњу скромну јуриспруденцију међународних форума. Види, Купреškić et al.(IT-95-16), paras. 541, Trial Judgement, www.icty.org, 27.V 2014.

⁶³⁰ М. Шкулић, *Међународни кривични суд(надлежност и поступак)*, Досије и Правни факултет, Београд, 2005, стр. 51.

Могло би се приметити како је Трибунал, да се сликовито изразимо-од свог настанка лутао у сфери инхерентних правила неопходних за своје постојање, правила која су нарочито долазила до изражаја не само код адекватног третмана гоњених у домену правила процедуре поступка већ и непостојања стриктне демаркационе линије између судијске и тужилачке функције.⁶³¹

Оно што не може измаћи објективном и непристрасном научном суду чије претензије настојимо доследно да следимо-везано је за превентивни ефекат који Хашки трибунал и поред свих оспоравања без сумње има и тек може имати уколико се његова компликована мисија настоји осветлити са различитих, пре свега, јуристичко-процесуалних полазишта.⁶³²

У стицају афирмативних и оповргавајућих компоненти око оснивања и делатности Суда-често се истиче како је његова егзистенција последица хомогености међународне заједнице која је, поред нескривених различитости у сфери партикуларних интереса најутицајнијих чланица, показала ипак приметан напор и способност превазилажења сопствених анимозитета, артикулишући јединствени став у смеру разрешења настале ситуације.⁶³³ Исто тако, постоји и гледиште према којем је немоћ дипломатске кореспонденције у доминантно политичкој арени дешавања-присилила међународне протагонисте на детант и пребацивање проблема у, врло вероватно, рационализацијом политичке моћи и утицаја детерминисани простор међународног правосуђа.⁶³⁴

Несумњиво је да су масовност и број почињених злочина у свакој организованој заједници потенцијална енергија која генерише њен условни рефлекс, стварајући подлогу за одговарајуће приближавање епицентру проблема који(стимулишући реципрочне напоре) може водити њиховом пожељном разрешењу. Уочљива је ова константа и на примеру Југославије где је оваквих

---

⁶³¹ А. Kaseze, *Međunarodno krivično pravo*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2005, str. 398.

⁶³² Б. Кривокапић, *Међународни кривични трибунали за бившу Југославију и Руанду-pro et contra*, *Страни правни живот*, 1-3/1996, стр. 45.

⁶³³ Као што је, примера ради, међународна заједница ипак демонстрирала јединственост приликом усвајања резолуција у марту и јуну месецу 1993. године којима су уведене зоне забрањеног лета над небом Босне и Херцеговине као и механизам осигуравања безбедности на одређеним територијама ове бивше југословенске републике. Види, *S/Res/816* од 31. марта 1993. и *S/Res/836* од 4. јуна 1993. године. Види, www.un.org, 2.V 2014.

⁶³⁴ Слично становиште заступа и Антонио Касезе. У основи његове пројекције је аргумент о немоћи међународне заједнице да на бази дипломатије и политике апсолвира искрслу чињеничку датост и одговарајући начин реши проблем. Види, А. Kaseze, *op. cit.*, str. 397.

драматичних и трагичних догађаја било на претек. Утолико пре ако се томе дода ефекат задовољења који-услед широке медијске кампање и алармирања јавног мњења, као и гласнијег тона који се истовремено истиче у информативном простору!-може имати на породице и најближе сроднике жртава.

Не би требали изгубити из вида да су међународни односи-услед дуготрајне апстиненције међународне заједнице у домену гоњења(како се то често, погрешно, истиче-процесуирања!) починилаца најтежих инкриминација-у међувремену поприлично осиромашили. Евидентно је да је међународна заједница пропуштајући да реагује на одговарајући начин у другим случајевима очигледних повреда пре свега међународног кривичног права-прекинула ланац континуитета који се могао, протеком дужег временског интервала од рудиментарних форми делатности Нирнберга и Токија, установити на терену међународног правосуђа. У исти мах, одлуком да се ангажује у случајевима Југославије,⁶³⁵ Руанде и, нешто касније Сијера Леонеа, призивајући нажалост инструменталне облике којима се са правом приписује квалификатив манира селективне правде-међународна заједница је у сплету урушавања биполарне(мултиполарне!) структуре света и односа снага пропустила шансу да се у константи нових околности одреди на одговарајући начин.

При томе је за аутентичност овакве анализе важно имати на уму неколико неизбежних чињеница;

Дужни смо приметити(уз још једанпут изречене ограде и извињење проузроковане облигаторним односом произашлим из потребе разумевања специфичне улоге Трибунала у Хагу!) како се крећемо на осетљивом терену пространог чињеничног склопа кроз чији материјални супстрат се прожимају и међусобно сударају разне интересне сфере⁶³⁶ мотивисане конкретним-тактичким или стратешким, привременим или трајним, историјски или футуристички пројектованим визијама-чији је средишњи квалификатив одређен пре

---

⁶³⁵ Да би напоследку, интервенишући на примеру Косова и Метохије током 1999. године, несумњиво демонстрирала како тешки случајеви чине лоше право. Види, В. Simma, *op. cit.*, р. 14.

⁶³⁶ Није згорег овом приликом још једанпут, и у нешто другачијем светлу, поменути операције НАТО у вези са обезбеђењем тзв. заштићених зона и зоне забрањеног лета у БиХ-и са пролећа 1993. године. Јасно је да се у основи политичке одлуке налазила пројекција чија интенција је била усмерена ка постизању одговарајућег стања војних ефектива на терену. Види, Ch. Gray, *From Unity to Polarization: International Law and The Use of Force Against Iraq*, *EJIL*, Vo. 13, No. 1, 2002, р. 4.

инстинктивним(на објективним потребама утемељеним, независно од универзалних вредности човечанства!) него рационалним академским резонаном којег одликује општечовечански и хуманистички угао посматрања проблема. При томе остаје ноторна констатација која у обиљу фактографског материјала(истовремено подложног различитим интерпретацијама) чија је резултанта последица објективног и аутентичног приближавања пољу интересовања, и као таква неспорна-изискује тачност, поузданост и проверљивост пројектованог научног суда. Стога је разматрање чињеничног склопа на примеру југословенске кризе а самим тим и како се често назива Хашког трибунала-скопчано са знатним препрекама. Морамо истаћи како би-да је став око већине питања која су искрсла поводом југословенског случаја био усаглашен на нивоу савремене међународне заједнице-и наш задатак био, умногоме, олакшан.⁶³⁷ Могли бисмо, примера ради, аподиктички тврдити како је мандат Међународног суда успешно апсолвиран пре него што је он уопште формиран.

Тешко је замислити да би се у новонасталим околностима јужнословенског рашомона оптерећеног историјским рецидивима, у друштвима које одликује(уз одређене изузетке) трибална компонента и сва она обележја о којима је већ било речи(која строго узевши не улазе у зону материје међународног јавног права!)-успео покушај подесног третмана масовних и тешких злочина који су без сумње почињени. Са друге стране, интерес савременог међународног поретка који је у последњој деценији двадесетог столећа прошао кроз тектонске поремећаје-налагао је хитру и координисану акцију.⁶³⁸ Као резултат таквих стремљења настао је Међународни трибунал са седиштем у Хагу. Нема сумње да ће активност оваквог Суда, са свим његовим врлинама и манама-допринети уједначавању међународне праксе у домену ратних инкриминација, и као такав представљати

---

⁶³⁷ Уместо што се, на жалост, прибегло импровизацијама у погледу релевантних судских одлука које би имале послужити за руководне, међу којима је колико-толико валидна била тежња респектовања оних које су последица примене међународних извора. Види, А. Cassese, *The Influence of The European Court of Human Rights on International Criminal Tribunals-Some Methodological Remarks*,(in, Bergsmo, M., *Human Rights and Criminal Justice for The Downtrodden: Essays in Honour of Asbjorn Eide*), Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 2003, p. 19.

⁶³⁸ У чланку су виспрено уочене обе стране медаље(права и политике) које - будући у супротности са за нас посленике првенствено научног међународно-правног дискурса, нажалост, преовлађујућом дозом политичког приступа - су се, логично, рефлектовале и на рад Хашког трибунала. Види, А. Cassese, *Reflections on Some of the Novel Features of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*, *JRMP*, 1/1996, p. 122.

увертиру за будући бољитак свих оних које везују било какви сентименти за овај простор Европе и Балкана. Поготово је важно да они који су претрпели највећи губитак пронађу смисао(и какву-такву утеху!) у избалансираним и одмереним пресудама чиме ће се, за надати је, завршити један изузетно мрачан период у историји овог тла.

Истовремено(нажалост) се неможемо одупрети чињеници која у опсервацији праксе Суда, проналази изражену диспропорцију у проценту осуђених припадника различитих етничких скупина.⁶³⁹ Могло би се приметити како Трибунал упражњава праксу 6:2:1:1(однос између Срба, Хрвата, Муслимана-Бошњака-и осталих!) када се посматрају осуђена лица у домену националне припадности.⁶⁴⁰ Сличне тенденције се могу уочити када се сондира став јавног мњења.⁶⁴¹

Такође треба имати на уму да је превасходно у научном смислу закаснела иницијатива настанка Суда, од самог почетка пренебрегнула неопходне услове у поступању ма којег ваљано установљеног форума. Фундаменталне претпоставке науке материјалног кривичног и кривично-процесног права - *ab initio*, оштро се сукобљавају са оваквом врстом стручних авантура и интелектуалних екскурзија. Четири основна постулата: прописаности(предвиђености) у закону,⁶⁴² строго утемељене легислативне концептуализације, јасно и прецизно одређених појмовно-садржинских константи, као и уважавања темпоралног

---

⁶³⁹ Две трећине осуђених припадају Србима, нешто мање од једне петине Хрватима, док је цифра од ни десетине осуђених Муслимана(Бошњака!)-константа која карактерише рад овог форума. Види, В. Димитријевић(група аутора), *Хашке недоумице(познато и непознато о Међународном кривичном трибуналу за бившу Југославију)*, Београдски центар за људска права, Београд, 2013, стр. 62.

⁶⁴⁰ До сличних резултата се може доћи на основу званичних показатеља Хашког трибунала(разлика може бити детектована у незнатној мери и у зависности од одређених изнијансираних полазишта). Види, Ј. Ćirić, *Da li će posle "Haga" doći do istinskog pomirenja na prostorima bivše SFRJ?*, у публикацији: *Haški tribunal između prava i politike*, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2013, str. 185-188.

⁶⁴¹ Већина испитаних у Србији је показала одбојан став према Трибуналу као и подобности сведока, док је генерално гледано проценат интензитета неприхватљивости његове мисије само варирао у оквиру изражене цифре. Такође, ваља уочити да је вероватно под теретом свакодневних социјалних проблема, мишљење већине грађана временом попримало квалитет уравнотеженијег. Види, И. Бандовић(ур.), *Рад Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију и домаћих судова за ратне злочине*, Београдски центар за људска права, Београд, 2005, стр. 359-360.

⁶⁴² Што, неизоставно, претпоставља немогућност кажњавања без стриктне легислативне одређености и, посредно, примену искључиво оних обичајних правних правила која су изван сваке сумње. Види, Report of The Secretary-General Pursuant to Paragraph 2 of Security Council Resolution 808(1993), para. 34., *UN Doc. S/257a*, www.un.org, 27. V 2014.

елемента(временског фактора који претходи почињењу инкриминације)-морају, у сваком случају, бити задовољени. Правила чија егзистенција датира још од РOME: *lex scripta, lex stricta, lex certa*, и *lex previa*-уз, наглашавамо, нужан елемент њиховог евидентирања у кривичном законодавству пре него што је кажњива инкриминација почињена-на смеју бити, у било којем случају, прекршена. Ова констатација разумљиво носи обележје прелиминарности, а њени потпуни ефекти се могу назрети када се перципирају потенцијалне мањкавости елемената бића кривичних дела у равни случајева који су се одиграли на примеру Југославије.

Потребно је приметити како по многима уврежено мишљење о необјективном и пристрасном наступу Трибунала није последица стицаја дуго наталожених суревњивости у карактерологији народних(националних) скупина које су претендовале или претендују на разобручену и ничим ограничену манифестацију своје историјске самобитности-већ је она последица праксе коју је Хашки трибунал у свом досадашњем раду демонстрирао. И поред најбоље воље неможемо се одупрети утиску да је Суд-поступајући, без сваке сумње, мимо било каквих правила супстанцијалног и процесног права-у јединственом случају(ради се о предмету према једном од најмаркантнијих политичких посленика на српском просценијуму у последњој декади двадесетог столећа!)-превазишао све могућне, експлиците или имплиците, оквире материјално-правног карактера.⁶⁴³ При томе, важно је истаћи како-премда је демонстрирана добра воља у виду добровољне предаје, након чега је уследио трансфер у Хаг!-до дана данашњега, иако је од тада безмало протекло више од једне деценије, није од стране Трибунала донета нити једна једина релевантна судска одлука у вези са овим случајем. Искрено говорећи могло би се оспоравати понашање оптуженика у Трибуналу, истовремено проналазити повезнице које приказују његову неприлагодљивост и одбојност, али се понављамо све ове чињенице не могу подвести под супстрат материјалног и процесног права који прописују и

---

⁶⁴³ Ради се о предмету против некадашњег професора Правног факултета у Београду Војислава Шешеља који је-с'обзиром на све околности везане за остале акте добровољне предаје у ингеренцији овог судског ауторитета-ипак, показао добрану кооперативност. И поред тога за надати се-иако то, искрено говорећи, неће много помоћи у конкретном случају-да је оваква пракса Трибунала који је имао довољно времена и простора за адекватно регулисање предмета, демонстрација појединачног случаја. Уз, разуме се, неопходност одговарајућег компензационог аранжмана према свим неправ(н)о оптуженим особама. Види, Šešelj(IT-03-67), ICTY-TRIY, www.icty.org/, 27.V 2014.

захтевају испуњење елементарних претпоставки, односно у супротном-неизоставно и безусловно пуштање на слободу.

Са овим у вези стоји и следећа констатација која се односи на статусно и круцијално право сваког лица у судском поступку да⁶⁴⁴уколико се услед недостатка доказа или другог одговарајућег и преко потребног материјала, проводећи при томе извесно време у притвору, пусти на слободу!-захтева и оствари своје право на обештећење. Поставља се питање шта уколико се не докаже кривица оптуженог, или у конкретном случају протекне време проведено у притвору и измакне временском распону досуђене казне? Оваквих и сличних питања би могло бити напретек. Не треба нарочито истицати како је ово право, остајући у домену пуких шпекулација и нагађања, у пракси Трибунала лишено сваке елементарне егзистенције.

Могло би се дакако нашироко и надугачко расправљати о правној природи Трибунала, његовом настанку и историјској мисији, али смо(оптерећени већ добрано опширном пројекцијом његовог ангажмана) обавезни извести одређене закључке:

Међународни кривични трибунал у Хагу чија деликатна мисија је установљена на климавим легислативним ногама(Резолуцијом Савета безбедности без, мора се признати, стриктно и прецизно одређених критеријума предвиђених Повељом!), је од почетка свог рада био оптерећен зоном расцепа формално-јуристичких односно неформално-политичких аспирација.⁶⁴⁵ Томе треба придодати и спор око начелне упитности особености поступака који се пред Трибуналом воде;⁶⁴⁶

---

⁶⁴⁴ Као и са питањем ограничења пројектованих националним законодавствима у погледу изручења властитих држављанина Трибуналу. Један од примера који је, колико-толико, превазишао ове противречности демонстриран је у Аустрији 1996. године промулгацијом федералног закона о сарадњи са међународним судским инстанцама. Види, *Bundesgesetzblatt für Die Republik Österreich(BGBL), Part I, No. 263/1996, 87 Stück*, 13 June 1996, p. 2237-2244;

⁶⁴⁵ Као и већ поменути Савет безбедности којем дугује свој настанак. Иначе, оваква пракса је, услед стицаја околности, знатно ређа у раду Генералне скупштине која је власна, на основу члана 11. Повеље, вршити генералну превенцију у циљу заштите међународног мира и безбедности, те контроле наоружања. Види, G. Venturini, *op. cit.*, p. 350, 382. За рад Генералне скупштине-види, *ibid.*, p. 349.

⁶⁴⁶ Професор Шкулић у добрано базираној и аргументованој расправи коју је написао у прилогу правне квалификације Законика о кривичном поступку Србије из 2011-е. године - вршећи компаративни преглед са европско-континенталним и адверзијалним типом кривичних поступака - уочавајући лоша решења како акузаторског тако и инквизиторског карактера на његовом примеру

Као последица претходно немушних и неуспешних дипломатских покушаја да се проблем Југославије апсолвира на одговарајући начин, под притиском императивних потреба савремене међународне заједнице и могућних тежих последица уколико се случајеви не реше подесним и задовољавајућим маниром-перманентно је, доносећи и мењајући правила која је сам установио, западао у контроверзе. Нарочито ће у комплексној и сложеној области ингеренција његове активности бити приметне мањкавости у погледу-за конфликт који је својим динамизмом и драматичним консеквенцама превазилазио строго локалне оквире!-повлачења(као што смо већ приметили и о чему следи шира расправа!) лимитационе линије између међународних(спољашњих) и грађанских(унутрашњих) ратова. Изразито еклатантан пример потпуне формалне и материјалне неуобличености Трибунала, поред свих осталих које овом приликом нећемо истицати-и који са правом поткопава тезу о његовој ненаклоњености било којој страни инволвираној у сукоб-испољава се у недостатку механизма који би јемчили елементарно право на накнаду штете лицима која су неоправдано лишена слободе. Бивајући тако у процепу фундаменталних правила кривичног права изражених у обавези строго маркиране предвиђености у нормативној сфери, перманентно је заостајао, доводећи неретко у заблуду саме учеснике у његовој активности свакодневице, истовремено им отежавајући рад;

Са друге стране, услед неспремности сукобљених страна да саме реше нажалост бројне случајеве еклатантних примера кршења правила ратног и хуманитарног права, у ситуацији када је историјским околностима предестинирани анимозитет избио на површину претећи да разори основно везивно ткиво (су)живота свакодневнице-⁶⁴⁷једина солуција која је могла да уведе и најмању бистрину у трагична збивања била је оличена у Хашком трибуналу.

У визури савремених гледишта материје међународног права, било кривичног било јавног, као и све очигледнијих тенденција глобалног повезивања света у

и свдећи га напоследку најсличнијем, како га назива, „хашком кривичном поступку“. Види, М. Škulić, *Dominantne karakteristike osnovnih velikih krivičnoprocesnih sistema i njihov uticaj na reformu srpskog krivičnog postupka*, *Crimen*, Vol. 4, br. 2, str. 230.

⁶⁴⁷ Облик ауторитарне свести који, између осталог, краси менталитет овог поднебља, нема сумње, резултира племенском свешћу, или се, напосто, ради о обрнутом односу поменутих елемената. Види, М. Bogdanović, *op. cit.*, str. 102.

којем границе нису више непремостива препрека остваривања чвршће и тешње сарадње између земаља и народа-изгледа сасвим логично очекивати да ће се некада оштро супротстављени интереси различитих државних субјеката(из ових или оних разлога!) наћи у извесној резонанци, водећи ка прихватљивијим и за све кориснијим или бољим решењима.⁶⁴⁸

Још у јеку отворених манифестација југословенске кризе када је међународна заједница, услед разлога о којима је већ било речи, занемела-могли су се назрети гласови који су, у заглашујућој буци везаној за оснивање и делатност Хашког трибунала, истицали неодложну потребу настанка међународног форума чија активност би(занемарујући пре свега *ad hoc* карактер!) била усмерена у поузданијем и прорачунљивијем смеру. При томе је нарочито истицана потреба материјализована у атрибуту сталности која би, сматрало се, поред уважавања основних начела кривичног материјалног и процесног права-превентивно деловала на потенцијалне починиоце застрашујућих кривичних дела.⁶⁴⁹ У сагласју таквих тенденција уз, мора се признати, не малу улогу оних земаља које су у дотадашњем периоду инклинирале ка Покрету несврстаних и у новонасталим околностима тражиле своје место под сунцем-појавила се иницијатива која би, мислило се, у крајњем збиру могла водити устоличењу једног континуираног и предвидљивог међународног кривичног форума. Поред тежње да се у простор који је од мисија трибунала у Нирнбергу и Токију-услед блоковске поделе света и распореда снага у међународним односима, као и других овом приликом мање важних разлога-остао упражњен, право грађанства је стекло становиште према којем у даљњим перспективама развоја међународног правосуђа, које би подразумевало-будући да се, очигледно, радило о материји међународног хуманитарног права-⁶⁵⁰ да темељни постулати предмета кривичног права,

---

⁶⁴⁸ Мада остаје константа која оповргава унисоност савременог света. Примера ради, ни Међународни кривични суд није успео постићи сагласност на нивоу држава око универзалне кривичне јурисдикције. Види, J. Crook, U.S. Delegation Active in ICC Negotiations to Define Crimes of Aggression, *AJIL*, Vol. 104, No. 3, 2010, p. 511.

⁶⁴⁹ Око примарних извора права толико недоумица и није било. Оно што је закомпликовало случај испољило се на терену укупног контекста гоњења и кажњавања. Види, A. Z. Borda, *op. cit.*, p. 549-561.

⁶⁵⁰ У том светлу је усвојено неколико резолуција пред различитим међународним форумима које су појачале хуманистичку димензију права оружаних сукоба. Види, *Human Rights in Armed Conflicts*, Resolution XXIII adopted by The International Conference on Human Rights, Teheran, Doc. A/Conf. 32/41(12 May 1968), *Respect for Human Rights in Armed Conflict A/Res/2444(XXIII)*, 19

истицало се, више не могу бити симплификовани и доведени у питање. Иако је темпорални фактор у суштини одабран у погрешно или боље речено изнуђено време када се са извесношћу могло претпоставити да ће изостати унисона подршка најутицајнијих фактора глобалне политике-оваква претензија је, како и потребује, наишла на завидан пријем.

Као резултат таквих, релативно, дуго пројектованих стремљења и очекивања, помало и у инат оним неповерљивим и скептичним тоном интонираним гласовима-настао је, наглашавамо атрибут сталан, Међународни кривични суд.⁶⁵¹

Међународни кривични суд или, како се још назива, Трибунал у чијој основи лежи Римски Статут-своју егзистенцију може захвалити, у основи, двама групама разлога: једна група произилази из, на око, баналне чињенице која је у комплексу правног галиматијаса какав је проузроковао Хашки трибунал-гонећи искључиво лица која су починила кажњиве инкриминације на простору Југославије и Руанде-видела нужност његовог конституисања; друга група разлога је у бити далеко и кудикамо разложнија, утемељенија и оправданија-те стога, будући да оперише са одређеном и приметном специфичном тежином, заслужује више простора. Она не само што је показала пример поузданијег и аргументованијег кривично-правног дискурса, већ је различитим склоностима у интерпретацији међународног права са свим његовим недостацима о којима не треба трошити речи-покушала уденути, на научним темељима засновану, пре свега јуристичку димензију.⁶⁵² Уз то, супротстављајући се униполарној светској доминацији која је демонстрирала једнострану приступ у третману предмета међународног права, истовремено тежећи успостављању баланса у међународним односима као(историјски прогрес то несумњиво потврђује!) неопходном елементу постојања и функционисања ове сложене правно-политичке научне области – покушала је у раван глобалне арене

December 1968, *A/Res/2853(XXVI)*, 20 December 1971, *A/Res/2852(XXVI)*, 20 December 1971, www.un.org, 27. V 2014., *Conference of Government Experts on The Reaffirmation and Development of International Humanitarian Law Applicable in Armed Conflicts*, Geneva, 24 May-12 June, Vol. 1, 1971, www.icrc.org, 27.V 2014.

⁶⁵¹ Треба имати у виду да је завршетак Хладног рата са свим његовим импликацијама, био иницијална каписла у циљу конституисања једног објективног и непристрасног, перманентног међународног кривичног суда. Види, ICC-International Criminal Court-Home, www.icc-cpi.int/en_means/icc/Pages/default.aspx, 27.V 2014.

⁶⁵² Захваљујући, између осталог, залагањима држава тзв. тврде линије. О тзв. тврдој линији-види, С. Gray, *International Law and The Use of Force*, (3Th Edn.), Oxford University Press, Oxford, 2008, p. 118.

унети дозу антиципирању склоних тенденција са јасно препознатљивим предзнаком.⁶⁵³

Када је у јулу месецу 1998-е. године сто двадесет(120) земаља усвојило Римски Статут(чији наслов номинализује место зачећа овог Документа!) као предуслов настанка и егзистенције Међународног кривичног суда-оптимизам је растао и свој крешендо достигао четири године касније(првог јула 2002-е.). Тог дана је, чињеницом ратификације од стране шездесет држава, Римски Статут ступио у правни живот.⁶⁵⁴

Тим чином отпочела је нова ера у развоју међународног, пре свега, кривичног и јавног права чије резултате без наглашене еуфоричности треба очекивати.⁶⁵⁵

Компаративно посматрано-поред утемељених и разложних критика на рачун Хашког трибунала и његове концептуалне, формалне и супстанцијалне несавршености, као и изразитих тенденција у његовом раду које нагињући ка селективној правди бивају у оштрој завади са фундаменталним принципима материјалног и процесног кривичног права⁶⁵⁶ требали би, маниром уравнотешеног академског приступа, истаћи његов непосредан и конкретан ефекат⁶⁵⁷ који, очито, није довољно афирмативан да се не би покренула подесна међународна акција у правцу оних разлога који су допринели схватању о

---

⁶⁵³ Уз опасност да се, на пример, злочин агресије широко тумачи без јасно дефинисаних, самим тим и произвољних нормативних квалификатива. Види, В.В. Ferencz, *op. cit.*, p. 566.

⁶⁵⁴ Остаје чињеница да САД и Русија нису чланице Статута овог међународног Форума. Отуда постаје актуелно питање, евентуалне, сарадње Русије око ратних збивања на територији Грузије из 2008. године(Северна Осетија, Абхазија, итд.) која би могла, у крајњој инстанци, призвати и конкретне руске држављане на одговорност. Види, М. Mancini, *Osservatorio sulla Corte penale internazionale, Rivista Ordine internazionale e diritti umani*, No. 1, 2016, p. 182.

⁶⁵⁵ R. Higgins, *The New United Nations and Former Yugoslavia, International Affairs(Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 69, No. 3, July 1993, p. 482.

⁶⁵⁶ Само три примера из ближе прошлости јасно демонстрирају овакву праксу. Види, Tolimir(IT-05-88/2), Karadžić(IT-95-5/18), Šešelj(IT-03-67), www.icty.org, 31.III 2016.

⁶⁵⁷ Наглашавајући добре намере у смеру настанка сталног Међународног кривичног суда, не оповргава неопходност оваквих *ad hoc* механизма који, ипак, могу спречити ескалацију магнитуде међународних злочина. Види, Љ. Аћимовић, *Свет и југословенска криза*, Хелсиншки одбор за људска права, Београд, стр. 252., Професор Кривокапић истичући неколико афирмативних тенденција у раду Хашког трибунала(његов настанак је резултат компактности међународне заједнице, масовност почињених злочина и жртава, задовољење блиских сродника страдалих, перспектива потенцијалног заједничког живота у визури измицања починилаца од лица правде итд.), сматра како Трибунал рефлектује интерес међународне заједнице и представља континуитет међународног правосуђа, такође не спорећи потребу постојања једног сталног међународног кривичног суда. Види, Б. Кривокапић, *op. cit.*, стр. 45-46 и 54., Слично мишљење-позивајући се на немогућност било којег судског тела да оствари тако замашну мисију у постојећим околностима-изражава и Теодор Мерон. Види, Т. Meron, *op. cit.*, p. 115.

неопходности формирања сталног интернационалног кривичног форума чија мисија је, усвајањем и актом ратификације њеног статута од стране замашног броја земаља, коначно ступила на јуристичку сцену.⁶⁵⁸ Тиме је већ пословична недоследност међународне заједнице у подједнаком третирању свих инволвираних страна у одређеном сукобу чије импликације своја дејства могу испољавати на различитим нивоима међународних односа, као и приметна несувислост која често уме квалификовати овакве и манифестације сличног типа- артикулисана у кудикамо повољнијем смеру.⁶⁵⁹ Јасно је да тиме нису отклоњене све препреке на путу заокруженог и системски уобличеног међународног кривичног правосуђа⁶⁶⁰ (карактер сталности Међународног кривичног суда је добар показатељ у том смеру!),⁶⁶¹ за чије постојање ће по свему судећи бити потребно још подоста времена.⁶⁶²

Све ове датости је важно напоменути пре него што се уопште отпочне са конкретном анализом активности Хашког трибунала поводом ратних збивања на тлу некадашње Југославије.

Наш приоритетни ракурс перцепције стварности која се односи на оружане сукобе широм некадашње југословенске државне заједнице условљен је комплексом диверзификованих и неретко међусобно супротстављених тенденција-чији заједнички именоватељ произилази из немогућности унисоне и за све прихватљиве појмовне и садржинске квалификације рата и његових суштинских карактеристика. У том и таквом чињеничном колоплету оптерећеном политичким конотацијама и интересима најјутицајнијих земаља савременог света-

⁶⁵⁸ Премда-услед евидентне инкомпатибилности између права и политике- без претерано оптимистичких предвиђања. Види, L. Nadya Sadat, *The International Criminal Court and The Transformation of International Law: Justice for The New Millenium*, Transnational, 2002, p. 261.

⁶⁵⁹ Са могућношћу, према нашем скромном суду-претерано оптимистичном, настанка квази-федералне организације међународног правосуђа. Види, *Ibid.*, p. 11.

⁶⁶⁰ Неспорно је(али не и довољно!) да Римски статут материји кажњивих инкриминација прилази, условно речено, са аспекта који је сличан грађанско-правној кодификацији. Види, T. Meron, *Revival of Customary Humanitarian Law*, *AJIL*, Vol. 99, 2005, p. 832.

⁶⁶¹ Међународни кривични суд је- иако формално не потпадајући под режим Светске организације- са евидентним атрибутом сталности, у Статуту из Роме, унутар својих ингеренција, обухватио следеће кажњиве инкриминације: злочин геноцида, злочине против човечности, ратне злочине и злочин агресије. Види, *Rome Statute, op. cit.*, PART 2, Article 5, p. 3.

⁶⁶² Нарочито у светлу недовољне универзалне кооперације земаља са овим интернационалним форумом. Види, W.A Schabas, *The International Criminal Court, A Commentary on The Rome Statute*, Oxford University Press, Oxford, 2010, p. 973. (pdf) Statuto di Roma della Corte penale internazionale-Cirpac, Art. 86, www.cirpac.it/.../Statuto%20di%20Roma%20della%20Corte%..., 27.V 2016.

преплићу се разне и различите датости које су и саме предмет контроверзи, неретко дезинформација и инсинуација, као и нажалост и често-злих намера. Актери међународне стварности чија пролиферација а самим тим и бројност су вртоглаво нарасли у последњим деценијама двадесетог столећа-од којих знатан волумен није до сада остварио своју нужну, историјски предестинирану, мисију-су како пракса показује, у тежњи постизања државне самобитности и аутентификације националне суверености(ма шта она значила!), спремни на предузимање сваког неопходног корака у постизању тог циља. Истовремено, дејство кључних протагониста глобалних односа који повлаче кардиналне потезе на шаховској табли света-⁶⁶³рачунајући на ову компоненту, настоји ускладити већину тих партикуларних аспирација са за њих пожељном и прихватљивом линијом, подешавајући је у зависности од стратешки антиципираних интереса и потреба.⁶⁶⁴ У том(да ли синхронијом обележеном?!) односу, наравно најбољи пролазни резултат остварују оне статалне јединице које су у релативно кратком року успеле уравнотежити своје интересе са интересима најмоћнијих учесника-представљајући их, звучаче парадоксално, као своје сопствене. Не треба нарочито истицати како је овако конципирана међународна стварност-својим сложеним габаритима и динамичним тенденцијама-подесна и инспиративна за различите опсервације, аспектуализације и анализе у равни међународног јавног права. Поготово је оваква тенденција маркантна ако се постави питање домена националног суверенитета у међународном праву.⁶⁶⁵

---

⁶⁶³ Не ретко се руководећи максимом према којој је право оно што они несумњиво одреде. Види, Т. М. Franck, *The Power of Legitimacy and The Legitimacy of Power, International Law in Age of Power Disequilibrium, AJIL, Vol. 100, p. 102.*

⁶⁶⁴ Један од инструменталних облика таквих тенденција јесте „хуманитарна интервенција“. Поставља се питање, уколико би се једнодушно прихватило квалификовање-глобалним интересима светске доминације!-супротстављених тенденција као повод за интервенцију, поготово у систему Уједињених нација, да ли би се то кроз режим медијских притисака(у којем би се непослушне државе и народи једнолично приказивали као виолентни и нетолерантни!)исто тако и лако могло спровести на практичном терену уз несагледиве последице које би бјанко карта за интервенцију произвела? Види, М. Шкулић, *Међународни кривични суд, op. cit.*, стр. 284-289.

⁶⁶⁵ На срећу, када је реч о учвршћивању недвосмислене доминације међународног хуманитарног права са одговарајућим приступом и респектом домену националног суверенитета свих држава у међународној заједници независно од њихове величине и значаја-осетна је улога коју су међународне организације својим непристрасним дискурсом пружале током ваздушних удара НАТО на Космет 1999. године. Види, *Civilian Deaths in The NATO Air Campaign*(February, 2000), www.hrw.org, 27.V 2014., *NATO/FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA: Colateral Damage or Unlawful Killings: Violations of The Laws of War by NATO During Operation Allied Force*(June, 2000), www.amnesty.org, 27.V 2014.

Оно међутим што је првенствена интенција нашег рада и чему у основи нагиње овако неуобичајена увертира места и улоге Хашког трибунала у зони оружаних сукоба на територији некадашње Југославије-односи се на уочавање вододелнице која попут универзалног средства, сабирајући и одузимајући теоријске поставке ратног и хуманитарног права, једнозначно квалификује његову природу и карактеристике.

Генерално посматрано, како смо већ истакли, најзначајнији атрибути оружаних сучељавања народа Југославије нису претерано наклоњени избегавању доминантних тенденција ове гране права. Међутим, не би смело остати ван фокуса једно изузетно важно питање права оружаних сукоба које је искрсло у југословенској кризи и које је побудило тако велико интересовање, као оно везано за класификацију ратова на међудржавне(међународне или, како се још називају, спољашње) и грађанске(унутрашње).

Другим речима, питање гласи: да ли су оружани сукоби у Југославији били манифестација воље федералних јединица⁶⁶⁶ односно аутономних покрајина, или пак конститутивних народа(народности) некада заједничке државе?⁶⁶⁷ Или, уколико се ради о републичким милитаристичким тенденцијама-да ли је дошло до сучељавања у равни међусобних односа искључиво република(покрајина), или унутар њиховог уставним актом дефинисаног административног простора? Идентично питање би се могло читавати у субјектима ратних окршаја када се они транспонују у раван конститутивних народа и народности Федерације са могућним корелацијама.

Наш задатак је да у ову област, користећи се досадашњим теоријским поставкама права оружаних сукоба као и најмање столетном праксом обележеном у покушају извеснијег и прецизнијег регулисања њеног контроверзама

---

⁶⁶⁶ Нарочито је ово питање комплексно у случају Босне и Херцеговине, чији контекст је додатно пореметила изјава-позивница тадашњег председника ове некадашње централне југословенске републике која је протежирала спољашњу оружану интервенцију у циљу заштите њене независности. Види, *Op. cit.*, *ABC, News*, 5 Мау 1992.

⁶⁶⁷ Наглашавамо да је Устав Југославије из 1974-е.(ПРВИ ДЕО, Чл. 5., Ст. 1,2,3,4.) дефинисао-нажалост, контрадикторно!-територију и границе земље: њу су сачињавале територије социјалистичких република; постојала је могућност промене територија република и аутономних покрајина искључиво уз њихову сагласност; за измене граница Југославије била је неопходна сагласност свих република и аутономних покрајина; промена граничног режима између република и(ли) аутономних покрајина је била могућна, искључиво, уз њихову сагласност., *op. cit.*

поплочаног методолошког научног дискурса-покушамо увести ред. Уочљиво је како се у суштини из густог чињеничног склопа нелогичности званих југословенска криза, помаљају две пресудне детерминанте: она везана за субјекте оружаних сукоба, и она изражена у територијалном опсегу интензитета ратних операција. Из овог, помало конфузног и противречног, *vice versa* односа-произилази есенцијална одредница оружаног сукоба на подручју Југославије, која потом захтевати даљу разраду.

Не треба посебно наглашавати да би једноставан и једнозначан одговор на питање класификације рата на међународне и грађанске на примеру некадашње државне заједнице јужнословенских народа-умногоме олакшало перцепцију не само конфликта у Југославији већ и посао Хашког трибунала са, мора се нагласити, далекосежним и непредвидивим последицама.⁶⁶⁸

Не само што би, примера ради, овакав приступ корпусу ратних злочина и злочина против човечности(нагласили смо како је мисија Трибунала-поред тога што је везала лонгитуду дешавања југословенске кризе на период од првог јануара 1991-е. године-од почетка, из свог пројектованог плана деловања, искључила злочин против мира!), поједноставио и скратио делатност Хашког суда-већ би оваквим приближавањем кажњивим инкриминацијама и починиоцима омогућио сакривање иза лица правде одређеног броја починилаца, уз немало слабљење сопствене и превентивне компоненте сваког другог у будућности формираног међународног судског форума.

Истовремено, посао детерминације карактера рата на југословенском примеру(међународни или грађански?) је у својој суштини изражавао основне контрадикторне карактеристике савременог света, и могао водити потенцијалном повлачењу непопуларних потеза који би раду Хашког трибунала приписивали политичке конотације.⁶⁶⁹

Хашки суд је у таквим околностима, објективно посматрано, био додатно

---

⁶⁶⁸ Уколико би се извршила стриктна демаркација између ове две врсте оружаних сукоба на примеру Југославије, издвојиле би се две различите листе кажњивих инкриминација од којих би она која би обухватала унутрашње сукобе-била унеколико краћа. Види, В. Димитријевић(група аутора), *op. cit.*, стр. 96.

⁶⁶⁹ Довољно је, у симетрији са наведеним, поменути само прекорачење мандата Савета безбедности Уједињених нација, не искључиво у случају Југославије и конкретне ситуације везане за креирање Трибунала, већ и приликом ангажмана око операција према Ираку, Либији, Сомалији итд. Види, G. Arangio-Ruiz, *op. cit.*, p. 41.

оптерећен да-превазилазећи и извирујући из уобичајених клишеа, истовремено давајући онима за право који су у његовом зачећу видели политичку марионету Савета безбедности-суверено преломи и одлучи, независно од различитих импликација ове или оне врсте које би тиме проузроковао.⁶⁷⁰ Наравно, било у зависности од апстрактно претпостављене наклоности или одбојности у погледу његове компликоване мисије, било да је одлука окарактерисана позитивним или негативним предзнаком.

Прва прилика, могло би се рећи јединствена, у којој се читовала оваква креативна страна Трибунала-указаће се годину дана пошто је Савет безбедности(Резолуцијом бр. 827 од 25-ог маја 1993-е. године)⁶⁷¹ констатовао неопходност оснивања оваквог *ad hoc* међународног кривичног трибунала.

Предмет који је Хашки трибунал повео против Душка Тадића, Србина из Босанске Крајине, оптуженог за разне-из корпуса ратних и злочина против човечности, као и из надлежности овог форума изведене-инкриминације, ће демонстрирати схватања која су у основи перманентно лебдела над главом не само овог међународног судског тела већ и читаве међународне заједнице.

У кратком, када је поступак против наведеног лица ушао у одређену круцијалну фазу-одбрана се путем апелације обратила надлежном већу у представци којом је изражавала, уједно оспоравајући, по њој три преовлађујуће одреднице од важности за даљње одвијање процеса: прва констатација упућена Апелационом већу односила се на начин конституисања овог Суда, и она не изискује додатну пажњу; друга одредница се-будући да је Тадић изручен од стране немачких власти приликом боравка на територији ове земље-позивала на преваленцију националних правосуђа у односу на овај међународни форум; трећа, и за нас најзначајнија, се везивала за у оном времену општеприхваћену константу која је апсолутно искључивала из ингеренција Трибунала пресуђење у предметима који према увреженом мишљењу-будући искључиво у зони тзв. грађанских или унутрашњих оружаних сукоба- измичу инхерентној надлежности Хашког суда. Истовремено, ваља приметити како је апелацијом не само сужен

---

⁶⁷⁰ Ту “схизофренију” међународног кривичног права око дистинкције између унутрашњих и међународних оружаних сукоба. Види, S. Rather, *The Schizophrenias of International Criminal Law*, *Texas International Law Journal*, Vol. 33, 1988, p. 237.

⁶⁷¹ SC/827 of 25 May 1993., www.un.org, 27.V 2014.

видокруг овлашћења пројектованог мандата Суда-његово постојање је *ab initio* имплицирало интернационални карактер деловања и поступања-већ је ова констатација једнодушно изражавала интерну природу рата на територији Босне и Херцеговине која се на исти начин могла пресликати на подручје целе Југославије. Није потребно нарочито истицати како би се у овом случају-да је природа рата на подручју ове некада централне федералне јединице југословенске државне заједнице искључиво и неизоставно опредељена атрибутом грађанског!- сви евентуални случајеви почињених злочина против мира, ратних и злочина против човечности, наравно у свом инхерентном опсегу, унисоно могли подвести под заједнички квалификатив унутрашњих оружаних сучељавања, као што би истим резонем и гоњење починилаца ових тешких инкриминација спадало у делокруг правног поретка БиХ, односно правосуђа Југославије.⁶⁷²

Одлука Апелационог већа поводом овог поднеска је била солмонска и без призива у дотадашњој пракси међународног правосуђа-управо у маниру о којем смо настојали пружити ваљану слику у досадашњем излагању.⁶⁷³

Суд је избегавајући децидирани одговор на питање о правној утемељености свог настанка и позивајући се на непостојање надлежности у сфери одређивања надлежности Савета безбедности-⁶⁷⁴у основи, афирмативно решио спор око својих инхерентних ингеренција. У погледу супрематије релације која се рефлектује у равни координираног, односно субординираног(хоризонталног или вертикалног) односа националног и међународног правосудног поретка-једнодушно је остао на гледишту које у бити није нарочито спорно, потврђујући своју универзалну доминантну позицију.

Оно што завређује нарочиту пажњу и одражава противречни однос који обележава егзистенцију савремене међународне заједнице-олично је у трећој констатацији. У њој је Трибунал нотирао како су ратни окршаји на подручју Југославије(не каже „Босне и Херцеговине“, премда се таква одредница среће у наводима одбране-ПРИМ. Ј. Ф.) попримили обележја и унутрашњег и

---

⁶⁷² Tadić(IT-91-1), *Press Release od 2-og oktobra 1995.*, ICTY-TRİY, *op. cit.*

⁶⁷³ Оваква пројекција конфликта на територији бивше Југославије је нарочито истицана у односу према сукобима између СРЈ-е и Хрватске, као и СРЈ-е и Бих. Види, Ch. Gray, *From Unity to Polarization: International Law and The Use of Force Against Iraq*, *EJIL*, Vol. 13, No. 1, 2002, p. 4.

⁶⁷⁴ A. Kaseze, *op. cit.*, str. 398.

међународног, у исто време одбијајући да се децидирано изјасни о природи сукоба који је беснео у периоду и на подручју када и где су злочини-који се приписују Тадићу-оборива је шретпоставка, почињени.⁶⁷⁵

Оваква интерпретација надлежности Суда је била пропусни вентил који ће у перспективи омогућити кривично-правно гоњење и кажњавање знатно већег броја лица од оног који би потпадао под надлежност Хашког трибунала да је прихваћен поднесак одбране упућен Апелационом већу у којем се оружани сукоб на простору средишње Републике Југославије-унисоно подразумевао унутрашњим. Говоримо условно јер је Трибунал, како смо видели- избегао једнодушну квалификацију рата.⁶⁷⁶

Са друге стране-пролонгирајући непосредну и недвосмислену одлуку у вези са правном природом рата, истовремено и посредно стављајући себи у надлежност покретање, вођење и окончање поступка, као и евентуално кажњавање починиоца-Суд је себи наметнуо терет политичке квалификације који му се, са правом и од самог настанка, придавао.

Напоследку треба изнова истаћи како је област права оружаних сукоба, уз атрибуте међународног и(ли) немеђународног(унутрашњег или грађанског!)-према својим појмовним детерминантама, садржинском опсегу и правној нарави- изузетно комплексна, сложена и, како смо то могли да закључимо, неретко контрадикторна грана јуристичке стварности. Јуриспруденција ове сфере правног домена, манифестована како у њеној креацији тако и имплементацији-исто тако болује од, наоко, баналних и бесмислених болести. Разлози за такву чињеничну и метафоричну неминовност су бројни и не захтевају изнова опширнију експликацију.⁶⁷⁷

Оно међутим што је исходичило потребу репетитивног дискурса у овом сегменту рада, јесте чињеница која из језгра класификације оружаних сукоба на

---

⁶⁷⁵ Трибунал је-како му се од оснивања и номинације приписије, био надлежан за гоњење особа одговорних за озбиљне повреде међународног хуманитарног права-овом лицу у опсег, тада још наводне, одговорности ставио инкриминације: убиства, силовања и мучења. Види, ICTY-TRIU, *op. cit.*

⁶⁷⁶ Ипак, и поред очигледних контроверзи, остаје чињеница да је Трибунал, барем, прецизирао обичајно-правна начела међународног хуманитарног права. Види, Т. Meron, *op. cit.*, p. 817.

⁶⁷⁷ Из тог разлога је неопходно да опсервација савремених тенденција међународног хуманитарног права-случај који се, на жалост, није догодио приликом активности тужиоца Трибунала у Хагу у вези са ратом на Космету 1999. године-буде присутна. Види, А. Alexander, *op. cit.*, p. 138.

међународне и немеђународне изводи последични низ значајан за његову кохерентну и конзистентну интерпретацију.

Консеквентно гледано, једна од најважнијих подела правила ратног права која је обележила његов мисаони хоризонт у последњем столећу-јесте она, у суштини, дихотомне природе. При томе се прва група правила, настала крајем деветнаестог и почетком двадесетог столећа-назива „Хашким правом“, док се друга група, резервисана за период након Другог светског рата-именована „Женевским правом“ окончава, у суштини, бипартицијом оличеном у правилима која регулишу оружане сукобе(посебно) на међународном и немеђународном нивоу.

Када би се у теоријској и практичној равни униосоно прихватила двострука подела чије последице би се манифестовале у обе сфере као и унутар класификације „Женевског права“--прво што би се дало закључити јесте кудикамо обимнији и опширнији волумен који преостаје када се из данашњег угла посматрања ствари перципира амплитуда међународних и унутрашњих оружаных сукоба у зони правила релевантних за инкриминације обухваћене кривичним правом.⁶⁷⁸

Ово је био један од основних разлога оснивања Механизма за међународне кривичне трибунале-да у ову, противречну и неретко парадоксалну, област међународног јавног права уведе ред и извесност.⁶⁷⁹ Тиме је Хашки трибунал-⁶⁸⁰ сигурно и под утицајем сталног Међународног кривичног суда-⁶⁸¹себи обезбедио излазну стратегију из замршених оружаных конфликта широм света, односно компликованог југословенског ратног вихора.

---

⁶⁷⁸ В. Димитријевић(група аутора), *op. cit.*

⁶⁷⁹ Почео са радом првог јула 2013-е. године за Југославију, односно, првог јула 2012-е. године за Руанду. *Ibid.*, стр. 127-152.

⁶⁸⁰ Чију моћ не би тревало прецењивати услед снаге и утицаја којима располажу Сједињене Државе, а самим тим и немогућности да унисоно определи јасна правила у вези са инкриминацијама. Види, V. Padmanabban, *From Rome to Kampala: The U.S. Approach to The 2010 International Criminal Court Review Conference(2010)*, Council Special Report No. 55 April 2010, Council on Foreign Relations, New York, p. 172-180.

⁶⁸¹ Чију, Статутом одређену, ауторитативну природу у погледу онога што је прихваћено као правни стандард од стране великог броја земаља савременог света, очигледно, не оспорава. Види, Prosecutor VS Furundžija, *Judgement*, (IT-95-17/1-T), para. 227, 10. 1998. ICTY-TPIY, *op. cit.*

6.3. ОЦЕНА ПРИРОДЕ ОРУЖАНИХ СУКОБА У СВЕТЛУ РЕЛЕВАНТНИХ ПРАВНИХ ПРАВИЛА ОРУЖАНИХ СУКОБА

Досадашње излагање о праву оружаних сукоба које и какво се рефлектовало у опсегу ратних дејствава на подручју Југославије већ је, у извесном смислу и на одређени начин, определило смер овог дела рада. Генерална пројекција природе ратних окршаја кроз иманентни приступ уставног права Федерације и нешто шири међународно-правни теоријски концепт, као и међународне стваралачке(нормативне и делатне) праксе оличене у раду Светске организације(Савета безбедности) и Хашког трибунала-представљају, мишљења смо, добар путоказ у циљу расветљавања ове, из наведених разлога, комплексне области. Предмет опсервације-нажалост, услед увек присутног и приметног политичког феномена-ни овога пута неће бити у потпуности расветљен. Остаје(прелиминарно говорећи) утеха да ће покушај, на неки начин, унети више реда и систематичности од уобичајене када се крочи у просторно-временску магнитуду и динамику дешавања на територији некадашње Југославије-догађаја које је обележила изразито виолентна манифестација. У том светлу добру полазну основу ће нам пружити досадашња сазнања из сфере права оружаних сукоба која су-кроз „Хашка“,⁶⁸² као и „Женевска“,⁶⁸³ правила(обогаћена креативном улогом

---

⁶⁸² Важно је-због експедитивности простора-укратко истаћи да су, са данашњег становишта, рудиментарна правила о оружаним сукобима донета на четири међународне конференције одржане у Паризу(1856), Женеви(1864), Петрограду(1868) и Бриселу(1874).

„Хашка правила“ обухватају две групе прописа усвојене на двема Конференцијама(1899, 1907). На Првој конференцији су прихваћени следећи нормативи: Конвенција о усклађивању са правилима поморског рата начела Женевске конвенције о рањеницима из 1864-е. године; Конвенција о законима и обичајима рата на копну; Декларације о: забрани бацања експлозивних материја из балона и сличних средстава, забрани коришћења пројектила са загушљивим(отровним) гасовима, као и забрани употребе распрскавајућих зрна(нпр. дум-дум метака);

Генерално посматрано, обе Конференције су у свом фокусу истакле: Конвенцију о мирољубивом решавању међународних затегнутости, односно-Конвенцију о ограничењима искоришћавања оружаних снага за покривање уговорних потраживања(1907).

На Конференцији одржаној 1907-е. године усвојена су следећа правила: Конвенција о отварању непријатељстава; Конвенција о законима и обичајима рата на копну-која је заменила идентичан документ донет осам година раније(истовремено је усвојен Хашки правилник који је придодат овој Конвенцији!); Конвенција о правима и обавезама неутралних држава и лица у рату на копну; Конвенција о положају непријатељских трговачких бродова у тренутку избијања непријатељстава; Конвенција о претварању трговачких бродова у ратне; Конвенција о постављању аутоматских додирних поморских мина; Конвенција о бомбардовању са мора за време рата; Конвенција о усклађивању са правилима поморског рата начела Женевске конвенције из 1864.-којом је замењен документ донет осам година раније; Конвенција о одређеним лимитима вршења права заушћења у

Уједињених нација!)-⁶⁸⁴у својој данашњој перцепцији, и поред евидентних недостатака, ипак попримила карактеристике и квалитете унеколико систематичнијег научног и нормативног дискурса.⁶⁸⁵

Дефиниција рата(оружаног сукоба) коју смо позајмили од Клаузевица и Гроцијуса(који нам је, поред рудиментарних правила ратног права, оставио у аманет и значајан општи допринос материји међународног јавног права!),⁶⁸⁶ која је обogaћена савременим опсервацијама овог појма-представља, сматрамо, довољан мисаони и прагматични хоризонт његове неопходне експликације. Одређујући ратне конфронтације као израз, оружаним сукобом између организованих политичких јединки(пре свега условљени политички однос-на чије избијање, ток и окончање утичу различите(развојем човечанства опредељене!) тенденције, и у чијим фундаментама есенцијално лежи тежња подјармљивања и наметања другачије концепције јавног живота-постављени су темељи ове гране међународног јавног права. Језгровитост и сажетост појма рата као(опште је познато) наставка или продужетка политике другим средствима-⁶⁸⁷ и у данашњем времену омогућава релативно ваљану и прихватљиву опсервацију његовог мисаоног захвата. Поред вољног елемента који представља унутрашњи потицај за његово избијање, рат у основи мора рачунати на постојање конфликтног односа-односа који се у замишљеној равни свакодневног јавног живота(барем са аспекта сукобом умешаних страна!) не да једноставно и

рату на мору; Конвенција о формирању Међународног суда за заплону; Конвенција о правима и обавезама неутралних држава за случај рата на мору; Декларација о забрани бацања зрна и експлозивних материја из балона; Види, Hague Convention-International Committee of the Red Cross, <http://www.icrc.org/ih/INTRO/195>, 27.V 2014.

⁶⁸³ На Конференцији одржаној 1949-е. године-прихваћена су следећа нормативна документа: Конвенција о побољшању судбине рањеника и болесника у рату на копну; Конвенција о побољшању судбине рањеника, болесника и бродоломника у рату на мору; Конвенција о ратним заробљеницима; Конвенција о заштити цивилних лица у случају оружаног сукоба; као и два Протокола, усвојена 1977-е. године, о: правилима која се примењују у међународном сукобу, и узансама које своје важење исцрпљују у унутрашњим оружаним сукобима; Види, 1949 Conventions and Additional Protocols, and their Commentaries, *Ibid*.

⁶⁸⁴ При чему, нема сумње, и сама Повеља УН-а може бити модификована устаљеном праксом држава прихваћеном као право. Види, I. Brownlie, *op. cit.*, p. 20.

⁶⁸⁵ Развој је текао од обичајног(правила усвојена у Хагу пре једног столећа), и уговорног(норме прихваћене у Женеви након завршетка Другог светског рата) права. Види, Sh. Bassouni, The Normative Framework of International Humanitarian Law: Overlaps, Gasp and Ambiguities-in, Schmidt, N. M., *International Law Studies*, Vol. 75, 2000, p. 2.

⁶⁸⁶ Hugo Grotius, *op. cit.*

⁶⁸⁷ K. Von Klauzevic. *op. cit.*

обострано прихватљиво уредити.⁶⁸⁸ Било да је посматран као једнострана(акт агресије!) или двострана релација(стање борбених дејстава између статалних јединица!),⁶⁸⁹ било да су акценговани његови волунтаристички или нормативни елементи,⁶⁹⁰ било да се(из савремене перцепције) наглашавају његова уговорна и обичајна правила као и забрана вођења у ери Светске организације-⁶⁹¹рат је остао насилнички, на праву силе а не силе права утемељени, оружани однос.⁶⁹² Однос који се успоставља између организованих политичких јединки чињеницом избијања рата оквалификован је атрибутом предвидљивости и сређености, као и организованости-будући да су правила рата, ипак, регулисана правом.

Атрибут нормативне уређености уговорним и обичајним правилима области права оружаних сукоба, а самим тим и његове лимитираности и (не)предвидљивости-био је један од кључних аргумената који се могао чути приликом гођења одговорних лица у Нирнбергу и Токију за злочине почињене током Другог светског рата.⁶⁹³ Тада су правила усвојена крајем деветнаестог и почетком двадесетог столећа-иако нису фигурирала, будући да уговорно нису обавезивала знатан број земаља, као општеобавезна!-кроз њихову интерпретацију у духу универзалних начела обичајног права,⁶⁹⁴ стекла општеприхваћену наклоност.⁶⁹⁵ Принцип којим се у Другом светском рату вршило располагање окупираним територијама-режимом прекрајања граница, стварањем држава и

---

⁶⁸⁸ Било би несувисло овде тражити паралелу са гледиштем Николе Макијавелија(1649-1527) коме се приписује девиза “*Циљ оправдава средства*”-елаборирана у његовом капиталном делу “*Владалац*”-премда она, посматрана у стриктном формату(мимо контекста!), може имати такву конотацију. Види, Machiavellismo nell’Enciclopedia Treccani, www.treccani.it>Enciclopedia, 27.V 2014.

⁶⁸⁹ J. Andrassy, *op. cit.*

⁶⁹⁰ С. Аврамов, *op. cit.*

⁶⁹¹ З. Вучинић, *op. cit.*, стр. 54-55.

⁶⁹² Уз већ истицану тенденцију дискутабилности и контроверзи око права на рат и право у рату, како смо већ истакли код одлуке арбитраже у случају из 2006. године који је, практично, поткопао став у вези територијалног разграничења између Етиопије и Еритреје из 2002. године. Види, Ch. Gray, The Eritrea/Ethiopia Claims Commission Oversteps Its Boundaries: A Partial Award?, *EJIL*, Vol. 17, No. 4, 2006, p. 699.

⁶⁹³ Новији пример у пракси који баца негативно светло на савремени нормативни поредак и право оружаних сукоба, везује се за окупацију Ирака од стране САД и Велике Британије без сагласности Савета безбедности УН-а. Ипак, неки облик надзора над оваквом акцијом је постигнут, што је ублажило очигледну празнину између тзв. хашког и женевског права. Види, *S/Res/1483*(2003), од 22.маја 2003., www.un.org, 27.V 2014.

⁶⁹⁴ Што се не би могло рећи за тврдње Велике Британије и Влада оних држава које су под паском хуманитарне интервенције протежирале међународну акцију на подручју Косова и Метохије 1999. године. Види, I. Brownlie, *op. cit.*, p. 20.

⁶⁹⁵ Hague Convention-..., *op. cit.*

октроисањем влада-⁶⁹⁶ био је и од стране ова два Трибунала, позивањем на узвишену моралну димензију „Хашких“ правила у контексту обичајног права, јасније профилисан.

Кључни импулс развоју и етаблирању међународног хуманитарног права-које се, коначно, током седамдесетих година двадесетог столећа на ваљани начин профилисало- пружиле су околности о којима смо већ говорили. За недвосмислену перцепцију ове гране права требало је, међутим, још сачекати. Тек је крајем деветнаестог и почетком двадесетог столећа прихваћена универзална парадигма која је у овој грани права видела специфичан нормативни поредак који регулише права и обавезе зарађених страна са генералном интенцијом протекције учесника у оружаном сукобу, и посебним освртом на судбину болесних, рањених, заробљених и цивилних лица.⁶⁹⁷ За чудо, оваква дефиниција међународног хуманитарног права није попримила атрибуте оригиналности. Наиме, готово идентичан дискурс у дефинисању ове правне датости је присутан и у стриктном домену правне науке.⁶⁹⁸

Када је реч о иманентном садржају појма оружаног сукоба који, у зависности од инволвираних страна(да ли су оне међународни односно немеђународни ентитети?!) квалификује његову правну природу-потребно је у случају Југославије бити изузетно опрезан. Приметили смо како је по овом питању у међународној заједници дуго након избијања оружаних сучељавања, била присутна неодређеност и недефинисаност који су још више поткопавали наду усмерену ка брзом и ефикасном апсолвирању магнитуде конфликта. Посматрано из унутрашњег угла дешавања, уочљива је тенденција која-у зависности од опортунитета и аспирација унутар земље, као и претензија доминантних сила у међународним односима-настоји(чинила је то од почетка!) рат окарактерисати међународним квалификативом, приписујући конститутивним јединицама сложене државе искључиво право на његово вођење. У зависности од овако

---

⁶⁹⁶ Овакав манир покоривања освојених(окупираних) територија-први је у новијој историји спроводио Наполеон Бонапарта. Сличан начин третирања поробљених држава биће широко примењиван од стране наци-фашистичких земаља током Другог светског рата. Види, М. Бартош, *Међународно јавно право, op. cit.*, стр. 427.

⁶⁹⁷ *War and International Humanitarian Law*(29 October 2010), International Committee of The Red Cross, www.icrc.org, 27.V 2014.

⁶⁹⁸ С. Greenwood, Historical Development and Legal Basis(in, Fleck, D.,Bothe, M.,(Eds), *The Handbook of International Humanitarian Law*), Oxford University Press, Oxford, 2006, p. 11.

пројектоване слике, могло се претпоставити ко ће у постојећој подели улога бити агресор а ко нападнута страна или жртва. Међутим уколико се проблему приђе са, како смо видели, суштинске стране правне квалификације уставног текста о конститутивним народима као аутентичним носиоцима суверенитета унутар Федерације-јасно је како је сукоб једино могао бити одраз неједнаког третмана права конститутивних народа на самоопредељење, а не република како се то представљало.⁶⁹⁹ Управо је овај елеменат могућности заокруживања конститутивних народа унутар својих националних држава у случајевима њихове територијалне кохерентности(што је конфликту и давало карактер грађанског!)-будући у оштром сукобу са претходно поменутиим претензијама о праву република на издвајање из заједничке државе(међународни сукоб!)-услед изостанка једногласности међународне заједнице, пролонгирао решење проблема.

Када је реч о учесницима у оружаном сукобу-круцијално питање које се помаља испод површине драматичних и трагичних дешавања чија константа је генерисана југословенском кризом, везано је за извесне специфичности у погледу оних слојева становништва који су подесни да носе ово спецификовано диферентно обележје. Истакли смо већ како је Устав из 1974-е. године, *inter alia*-суштински поделивши јединствене оружане снаге земље на официјелну оружану силу и територијалну одбрану,⁷⁰⁰ при чему су републике практично добиле целокупну надлежност у домену организовања одбрамбених формација територијалне одбране на својој територији-омогућио федералним јединицама заокруживање њиховог државно-правног амбијента.⁷⁰¹ Решење које је у тако важној области јавног живота остављало могућност чланицама Федерације на аутоорганизацију у зони руковођења и командовања оружаном силом-извесно је, није могло остати запретено у иначе виолентној атмосфери предвечерја отворених

---

⁶⁹⁹ Неспорно је при томе како је српски национални корпус у контексту жртава које је положио ради остваривања националног јединства-био витално заинтересован за очувањем државне заједнице која би увжавала такву реалност. Види, М. Bucarelli, *op. cit.*, p. 2.

⁷⁰⁰ Која, посматрана у савременом контексту кроз призму иностране подршке приликом тајног наоружавања југословенских република у различитим етапама кризе, излазећи на тај начин из регуларних оквира законите оружане силе(наравно, и она инострана влада која је такву акцију спровела), разуме се, не може бити третирана законитом. Види, I. Brownlie, *International Law and The Use of Force by States*, Clarendon Press, Oxford, 1963, p. 361.

⁷⁰¹ Члан 240. став 2. ДРУГИ ДЕО, Глава шеста, *op. cit.*

манифестација кризе.⁷⁰² При томе су републике-ослањајући се на националну а не грађанску компоненту, истовремено представљајући своје претензије у равни територијалне варијанте(користећи режим тзв. унутрашњих или административних граница!)-уз снажну медијску кампању, мобилисале широке слојеве становништва у циљу супротстављања званичним оружаним формацијама земље репрезентованим у Југословенској народној армији. ЈНА-а, са друге стране(слично околностима од пре пола столећа када је Краљевина Југославија, нападнута од стране наци-фашистичких завојевача, била увучена у вртлог ратних догађаја!), која, услед честог одступања регрутног кадра, губивши свакодневно на свом југословенском идентитету и постајући изразито мононационална, очигледно је, није могла претендовати на пројектовану улогу аутентичног баштиника јужнословенске државне и националне идеје. У таквој атмосфери(пре свега) оштрих етничких противречности-на исцртаним линијама просторне „леопардове коже“ југословенске националне(државне) заједнице-у практичном смислу, сви сегменти сународника било које националне скупине су могли, а на подручју оружаних акција, и јесу демонстрирали улогу учесника у ратним окршајима. Мотив за ангажман у сукобу у свести већине припадника етничитета био је-снажно и, неретко, манипулативно!-инициран у осећању потенцијалне или евидентне националне угрожености.

Самим тим, јасно је како су у сукобу учествовали припадници Југословенске народне армије који су по Уставу земље уживали статус легалне оружане силе. Поред њих, закониту улогу у сукобљавању-поред специфичности у погледу врсте оружаног сукоба која је једна од најзначајнијих обележја конфликта-су, без сумње имали и припадници територијалне одбране. Такође, ваља поменути да су у рату узели учешћа припадници добровољачких одреда везивајући се најчешће према војним формацијама оне стране према чијим приврженицима су гајили отворене симпатије у сфери заједничког националног сензибилитета. Њихов статус је, такође, био легалан. Обзиром да је релација зараћених снага била испољена на нивоу етничког критеријума, у сваком тренутку се могло очекивати да ће-у случају напада или заузимања одређене територије на којој је национална

---

⁷⁰² В. Кадијевић, *op. cit.*

диверзификација по припаднике освајачке стране била изразито неповољна-избити отворена демонстрација народног револта.⁷⁰³ Овај сегмент ненаоружаног народа би се-према одредбама Хашког правилника из 1907-е. године-могао назвати становништвом неокупиране територије,⁷⁰⁴ као и(у случају успешног заузимања територије) припадништвом покрету оптора.⁷⁰⁵ Наравно услов свих услова да би се према овим деловима популације примењивала правила ратног права, јесте испуњење четири основна параметра: постојање организоване команде, поседовање јасног знака распознавања, отворено ношење оружја и поштовање закона и обичаја рата.⁷⁰⁶ Треба такође нагласити како је поред свих ових категорија законитих протагониста оружаних сукоба, у рату широм Југославије(као уосталом у било којем ратном окршају)-перманентно учавана мрачна страна људске природе која се, објективно посматрано, провлачила испод или мимо правила хуманитарног права. Овакве групације су у горем случају(барем, за сада!) измакле лицу правде, док су у бољем случају још увек у надлежности различитих националних правосудних инстанци на подручју некадашњих република(данас самосталних држава) или Међународног трибунала у Хагу. Поред ових категорија учесника у оружаном сукобу било је видљиво, као што то уосталом сваки ратни окршај у данашњем времену обележава, присуство плаћеничких формација које се најтеже(због нерегулисаног статуса у зони ратишта и војишта!) идентификују. Исто тако не би требало изгубити из вида да је у новије време све више узело маха ангажовање приватних војних компанија првенствено у циљу логистичког подупирања оружаних акција, при чему савремено право оружаних сукоба потребује уређивање њиховог правног статуса. Приметно је да припадници ових „војних предузећа“ у равни последњих ратних окршаја дилем света, својом пролиферацијом и умешаношћу у амплитуду ратних сукоба- превазилазе цифру званичних чланова(припадника) оружаних снага.

---

⁷⁰³ Примера ради, неспорно је како је након постигнуте сагласности између Израелаца и Палестинаца из 1993. године, присуство израелских окупационих снага остала ноторна чињеница-што свакако не може завредити атрибут признања у светлу релевантних правила права оружаних сукоба. Види, E. Benvenisti, *The Israeli-Palestinian Declaration of Principles: A Framework for Future Settlement(Forum: Towards Peace in The Middle East?)*, *EJIL*, Vol. 4, No. 4, p. 551.

⁷⁰⁴ Члан 2. Хашког правилника, Hague Convention-..., *op. cit.*

⁷⁰⁵ Article 4. par. 2., 1949(III) Geneva Convention of the Prisoners of War, *Ibid.*

⁷⁰⁶ Члан 1. Хашког правилника, *Ibid.*

Поменули смо два међусобно различита појма-ратиште и војиште⁷⁰⁷-који карактеришу следећи сегмент елаборације права оружаних сукоба. Обзиром да рат, као и свака у објективној реалности присутна манифестација, подразумева просторно-временску релацију - јасно је како се оружане акције могу изводити на разноврсном простору. Генерално узевши, војна дејства се у савременим међународним односима могу водити на сувоземљу, пространствима вода(река, мора, океана итд.), ваздушним висинама и ширинама, као и све више(услед развоја технике и технологије) у васиони. Подручје на којем се оружане акције-потенцијално, апстрактно и конкретно могу изводити према правним правилима-номинализовано је појмом ратишта, док је простор на којем се одвијају *in concreto* оружане акције резервисан за зону војишта. Теоријски и практично-ратиште и војиште се могу подударати уколико се оружане акције спроводе на целокупном простору зараћених страна, док је чешћа варијанта да је зона војишта сужена у односу на територијално протегнуће ратишта.⁷⁰⁸ Примера ради, у случају ратног сукоба између две државе опсег ратишта је свеобухватан простор државних граница два посматрана сукобљена ентитета, док је у случају извођења војних акција на одређеном и искључивом простору сувоземља(рецимо у граничном појасу између међудржавних граница поменутих јединки) подручје војишта само та зона унутар које се ефективно изводе оружане операције.

На примеру Југославије, специфичност је била изражена у томе што су делови националних компоненти којима се указала изгледна прилика – будући да су били у територијалној кохеренцији са сународницима преко друге стране административних граница у простору на којем су чинили апсолутну или релативну већину-тежили спајању са матицом, а самим тим и развргнућу неприродног унутрашњег граничног режима. Оваква тенденција је узела маха у различитим ситуацијама независно од тога да ли је одређена република јавно и

---

⁷⁰⁷ Професор Андраши поред термина војиште употребљава и термин бојиште. Код других аутора су изражене модификације ових појмова у виду ратишта и војишног простора(просторије). Види, J. Andrassy, *op. cit.*, str. 577., С. Аврамов, *op. cit.*, стр. 389., Г. Перазић, *op. cit.*, стр. 104-133., М. Крећа, *op. cit.*, стр. 797.

⁷⁰⁸ На разлику између ратишта и војишта, у контексту ратне тактике, сликовито упујуће објашњење према којем се на војиште односи одређени напад као коначан догађај са разликом у односу на целокупни рат као ратишни опсег. Види, DOD, Army Judge Advocate Generals Legal Center and School, International and Operational law Department, *Operational Law Handbook*, 2013, p. 13.

јасно инсистирала на поштовању утврђеног унутрашњег демаркационог и делимитационог режима(који у Југославији за време њеног живота није био претерано наглашаван!). Отуда и не само из тог разлога-никада није дошло до објаве рата или проглашавања ратног стања, као ни званичног признања милитарне реалности у животу федералних јединица југословенске заједнице. Уосталом таквим чином би се отворено декларисале у смеру децидираног антагонистичког наступа који би, како смо истакли-будући да Повеља УН-а забрањује *ius ad bellum*-наишао на осуду међународне заједнице. Поклапање подручја ратишта и војишта је највише долазило до изражаја у Словенији(етнички најхомогенијој федералној јединици!), док су на територијама осталих република ове две категорије углавном биле у резонанци са шароликом националном структуром.

Иако формално није долазило до објаве рата-док је проглашавање ратног стања(које подразумева стављање целокупних потенцијала државе на располагање ради ефективног окончања оружаних дејстава, да скицирамо само две екстремне ситуације-успешној одбрани у случају напада или војној победи), генерално посматрано, карактерисало политичко маневрисање-било је очигледно да су ратна дејства избила. Са тим у вези можемо истаћи како је улога агресора у југословенском конфликту унапред била намењена, на основу политичког опортунитета пројектованог исходишта завршетка сукоба, оној страни која се у конкретној реалности није уклапала у постојећу слику матице доминантних струја светске политике.⁷⁰⁹ Из тих разлога је уочљиво како формална легитимација објаве рата као и проглашења ратног стања, са свим теретима које собом неумитно носе-иако програмски и нормативно регулисана Повељом Светске организације-у данашњем колоплету кључних глобалних политичких актера, објективно посматрано, губи на својој аутентичној специфичној тежини.

Ратно право је од свог настанка, понајвише од периода када су се на бојном пољу сучељавале ритерске војске(принцип који ће бити измењен општом

---

⁷⁰⁹ Примера ради, бомбардовање српских положаја у БиХ 1993. године(након тога су уследили ваздушни напади који су се протезали са већим или мањим амплитудама све до 1995. године када је потписан мировни споразум)-пројектовано ради заштите тзв. безбедносних зона-у суштини је променило однос снага на терену и, како ће се показати, водити окончању рата и потписивању Дејтонског мировног споразума. Види, *S/Res/836*, од 4. јуна 1993. године, www.un.org, 27.V 2014.

мобилизацијом уведеном од стране Наполеона Бонапарте, чему понајвише може захвалити све оне, често некритички вредноване, грандиозне победе остварене на рачун тадашњих витешких војних формација!)-издвојило три фундаментална начела: начело војне потребе, начело хуманости и начело витештва.⁷¹⁰ При томе, начело војне потребе је и данас најконтроверзније у целокупној материји права оружаних сукоба.⁷¹¹ Будући да рат подразумева амплитуду агресивних манифестација, у крајњем, усмерених ка коначној војној победи-ово начело трпи изузетке у односу на уврежена правила права оружаних сукоба, допуштајући њихово непоштовање у одређеним и унапред предвиђеним ситуацијама. Те ситуације су, можемо то генерално констатовати, нажалост- прилично бројне. Истовремено не би требало изгубити из вида да ће у околностима у којима је измакло политичко решење проблема, ради постизања своје апсолутне преваленције, сукобљене стране-поред очигледног избегавања стриктног респекта према уговорним и обичајним правилима хуманитарног права-настојати применити сва средства(и она недозвољена!) у циљу остваривања ратних стремљења. У том корпусу дозвољеног и недозвољеног, између узајамно опозитних елемената, смештено је ово начело-које је у југословенској кризи, благо речено, било предмет невероватних и, на жалост, пежоративних манипулација. Заједно са начелом витештва које је резултат готово искључиве средњовековне емпатије одређеног сталешког реда демонстриране у ратним окршајима, као и у новијем времену изражене потребе хуманизације права оружаних сукоба(да би се избегла зверства и окрутности која су саблажњавала цивилизовани свет!)-на примеру Југославије се уочава шаролика и маглопита слика која ипак не може сакрити изузетно виолентну, непринципијелну и нечисту суштину начела оружаног конфликта какав је избио између дотадашњих

---

⁷¹⁰ Или, у савременом светлу, довољност, ефикасност и морална одговорност . Види, J. Dill, The 21 St-Century Belligerent's Trilemma, *EJIL*, Vol. 26, No. 1, 2015, p. 84.

⁷¹¹ Уобичајено се војна потреба дефинише као-конкретно а не начелно- дозвољено одступање од одређених правила о оружаним сукобима ради остваривања војних циљева. Види, Г. Перезић, *op. cit.*, стр. 23., Исто, J. Andrassy. *op. cit.*, str. 571., Исто, В. Јончић, Војна потреба и међународно ратно право, *Војно дело*, бр. 6/1996, стр. 25., Исто, Б. Кривокапић, Ратни злочини извршени од стране НАТО-а током агресије на Југославију, *Страни правни живот*, 1-3/2000, стр. 29(фуснота)., Потребно је поменути и шири приступ овом начелу који га посматра кроз укупност друштвених, економских, политичких и војних елемената у одређеном оружаном сукобу. Види, К. Обрадовић(група аутора), *op. cit.*, стр. 52.

„братских“ заједница народа и народности Југославије.⁷¹²

У даљњем излагању бисмо истакли начине извођења оружаних акција широм зоне ратишног и војиног простора уређене релевантним правилима ове гране права, кроз примере који су-у случају Југославије- показали сву „домишљатост“ и „маштовитост“ опхођења зараћених страна, као и у погледу њиховог односа према овим, ипак, колико-толико нормираним, витешким и хуманим правилима.

У општем смислу, право оружаних сукоба је прописало да је извођење оружаних дејстава лимитирано на војне операције које избегавају следеће облике испољавања насиља: недозвољена ратна лукавста, изгладњивање противника, заплону и уништавање непријатељске имовине,⁷¹³ повреду неповредивости парламентарара као и повреду поштовања пијетета(милости) непријатеља.⁷¹⁴ Дакле, ради се о самим забрањеним актима(кажњивим независно од последица!), као и у случајевима евентуалних непожељних консеквенци(нпр. губитка живота!). Са тим у вези, потребно је одмах нагласити како је највећи број погинулих и рањених(повређених) у југословенском конфликту произашао из непоштовања договореног примирја између зараћених страна. Притом уопште није било важно да ли је споразум постигнут на билатералном нивоу или уз посредовање међународне заједнице. Оваква констатација ноторно извире из саме суштине овог, еклатантног, примера ратног лукавства. Поред тога, појава злоупотребе униформи и ознака Уједињених нација које су на одређеном подручју и временским интервалима биле задужене за контролу респектовања постигнутог споразума-је, такође, имала своје погубне ефекте.⁷¹⁵ Напослетку, не треба

---

⁷¹² Питање је колико је то оправдано очекивати уколико нити земље богате демократије(чланице НАТО) нису показале спремност током ваздушних удара на Космет 1999. године у смеру уважавања неспорних стандарда међународног хуманитарног права. Види, W.J. Fenrick, Targeting and Proportionality During The NATO Bombing Campaign Against Yugoslavia, *EJIL*, Vol. 12, No. 3, 2001, p 502.

⁷¹³ У шта, свакако, спадају питања начела оправданости војног циља и пропорционалности, која ни у акцији бомбардовања од снага НАТО на Космету 1999. године нису била респектована. Види, *Article 52., 57. par.(2)(II)(III),(1977)(I) Protocol Relating to The Protection of Victims of International Armed Conflicts, op. cit.*

⁷¹⁴ Поставља се питање да ли киднаповање војних лица представља дозвољени начин извођења борбених дејстава?! Види, J. Andrassy, *Izbor sredstava borbe, JRMP*, 1-2/1975, str. 109-111.

⁷¹⁵ Трагични догађаји који су избили на површину приликом заузимања Сребренице у рату у Босни и Херцеговини 1992-е. године, из које су- иако је званично била демилитаризована и под

нарочито истицати меру огромних и трагичних последице које и какве је проузроковала оваква сурова реалност по животе и здравље свакодневних(обичних) људи. Радило се, најчешће, о недужном становништву кога је пука чињеница припадништва одређеној националној скупини обележила потенцијалном метом.⁷¹⁶ Од других видова недозвољених ратних манира-ваљало би истаћи праксу масовне пљачке имовине која је припадала другој страни(независно од њеног порекла- то јест, да ли је припадала становништву или оружаним снагама!?), као и неселективних избора легитимних војних(ратних) циљева(поред недозвољених реквизиција и контрибуција у уобичајеном смислу речи које су остале запрете у запећку вулгарних ратних манифестација). Током целог времена трајања сукоба била је присутна тенденција, премда о томе нико од надлежних органа није отворено говорио, непостојања категорије ратних заробљеника-што имплицира на чињеницу ускраћивања милости непријатељској војсци и становништву. На крају, такође као посредни облик недозвољеног начина ратовања-ваља истаћи да је дуго предмет енигме било обарање летелице у освит избијања сукоба, воздухоплова који је превозио преговарачку мисију Европске заједнице на територију земље.⁷¹⁷

Следећа област хуманитарног права која нас обавезује и вредна је помена у вези са ратним дешавањима диљем Југославије-односи се на третман који су у сукобу уживале одређене категорије становништва. Корпус хуманитарног права који своју важност протеже на ову сферу би се притом, начелно, могао поделити у две групе: прва група би била резервисана за људска права у општем смислу,⁷¹⁸ док би се друга група односила на правни статус персонала који директно није

режимом „заштићене зоне“ Уједињених нација-перманентно вршени напади на околна насеља, са немалим бројем жртава. Види, *S/RES/819 од 10. априла 1993.*, www.un.org/en, 27.V 2014.

⁷¹⁶ Чланом 37 Протокола из 1977. забрањена је ратна перфидија којој је циљ убијање, повређивање или заробљавање непријатеља. Види, Article 37. par. 1., 1977(I) Protocol Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts, *op. cit.*

⁷¹⁷ Дугогодишњом незавидном ситуацијом pilota Емира Шишића који је, делујући по наредби претпостављеног, у сваком случају, сносио најмањи део одговорности. Види, *Uslovna sloboda za pilota Šišića*, ПОЛИТИКА Online, www.politika.rs/.../Uslovna-sloboda-za-pilota-SHishic..., 27.V 2014.

⁷¹⁸ У једној од студија посвећених овом корпусу права на простору Југославије-у ситуацији када је беснео рат на њеном подручју- се истиче њихова, генерално узев, запостављеност. Основни проблем овог рада, према нашем скромном суду, је недоговарајућа пројекција националних специфичности Југославије о којима је било и биће више речи у закључним разматрањима. Види, E. Ren, *Stanje ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 1996.

инволвиран у ратним дејствима-то јест на лица која (било из објективних-рањеници и болесници, било субјективних разлога-случајеви предаје!) не узимају учешћа у окршајима, као и одређеним категоријама цивилног становништва. Насће у овој сфери, у општем смислу, нарочито интересовати положај који су имали ратни заробљеници као и цивилна лица(жене, деца, старци).⁷¹⁹ Положај ратних заробљеника је највећим делом регулисан трећом Женевском конвенцијом из 1949-е. године, као што је приметан и у осталим нормативима уређеним тзв. „Хашким“ и „Женевским“ правом.⁷²⁰ Поред поменутих категорија припадника војних формација које смо навели као признате учеснике у оружаном сукобу(под условом да испуњавају четири релевантна критеријума: потпадају под ауторитативну команду, поседују одговарајућа дистинктивна обележја, отворено носе оружје, поштују законе и обичаје рата), овај статус уживају и одређена лица којима други нормативни стандарди не дозвољавају повољнији третман и која нису *stricto sensu* признати протагонисти ратних сучељавања. То би, уопште узев, били: припадници оружаних снага лојални оној власти коју не признаје сила у чијој се детенцији налазе, лица која следе оружане снаге а нису њихови саставни делови под условом да поседују одговарајуће исказнице које су им издале оружане снаге које прате(цивилна лица у војним летелицама, ратни дописници, опскрбитељи, лица задужена за удобност војних формација итд.), као и цивилна лица-чланови посада трговачке морнарице и цивилног ваздухопловства(заповедници, летачко особље, ученици) који немају завиднији третман из угла других правила права оружаних сукоба. У погледу заштите цивилног становништва „Женевско“ право предвиђа респект према полу, узрасту, животној доби и здрављу-жена, деце и старих-као и ограничења у погледу његовог присилног расељавања.

Нажалост, у домену ових манифестација ратног права на примеру Југославије-дошло је до масовних и тешких повреда релевантних правила која морају бити нотирана. Не само што, генерално гледано, није било одговарајућег

---

⁷¹⁹ Наведена наглашено интонирана ваздушна акција. Види, *supra* note 634. Такође, R. Holbrooke, *To End A War, Modern Library(Revisited Edition)*, New York, 1999, p. 94.

⁷²⁰ Већ поменути надзор над режимом окупације Ирака као средство за премошћавање празнине у пукотини између тзв. хашког и женевског права. Види, E. Benvenisti, *Water Conflicts During The Occupation of Iraq, AJIL*, Vol. 97, No. 4, 2003, p. 872.

третмана према припадницима непријатељске стране који су из ових или оних разлога положили оружје, већ су забележени примери флагрантног кршења права оружаних сукоба кроз праксу непостојања категорије ратних заробљеника. Положај најрањивијих делова популације(жена, деце и старца) је, у најмању руку, био незавидан. Под геслом официјелно никад објављеног „етничког чишћења“ -паљена су читава насеља, пљачкана имовина, а становништво, у случају да је избегло најстрашнију судбину, било приморано на масовно и неизвесно избеглиштво. Честа су била силовања,⁷²¹ иживљавања над старим и изнемоглим лицима, ликвидације малолетника, као и обешчашћивања сакралних објеката. Дошло је до извитоперавања перцепције појма легитимног војног циља⁷²² чијом неутрализацијом се постиже несумњива војна предност.⁷²³ Болнице, здравствени центри и санитетска возила, као и њихов персонал-нису, такође, били лишени злоупотреба.⁷²⁴ Не треба нарочито истицати како остале категорије учесника у оружаним сукобима које ова грана права, премда овлаш и недовољно, барем констатује-у југословенском конфликту нису имале ни најмање изгледе у домену поштовања људског достојанства и елементарног интегритета.

Мало је истаћи да су начела Де Мартенсове клаузуле-која је постала саставни део Конвенције о законима и обичајима рата на копну из 1899., као и оне истог назива усвојене осам година доцније-на примеру Југославије доживела свој потпуни фијаско. Не само да је у свом теоријском и практичном виду била обезглављена-већ се може рећи како је у случају Југославије, уз ретке изузетке, изостала основна хуманистичка и моралистички интонирана црта човековог

---

⁷²¹ Заштита женског дела популације је, између осталог, уређена четвртом Женевском конвенцијом. Види, *Article 76. par. 4., 82. par. 3., 85. par. 3., 124. par. 3., 1944(IV) Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, op. cit.*

⁷²² Није згорег-премда се у строгом смислу не односи на ратна дешавања везана за предмет радом приликом, поменути околности везане за бомбардовање зграде РТС-а 1999. године од стране НАТО која је третирана легитимним војним циљем(као центар државне пропаганде) из разлога који тешко могу бити разумљиви. Види, W.J. Fenrick, *Targeting and Proportionality During The Nato Bombing Campaign Against Yugoslavia, EJIL*, Vol. 12, No. 3, 2001, p. 497.

⁷²³ Тако, рецимо, у САД појам војне предности бива све више прошириван, а самим тим и појам легитимног војног циља. Види, DOD IOLD, *Operational Law Handbook*, 2013, p. 134.

⁷²⁴ Често се у савременој датости истиче болница у Вуковару-као пример који може да послужи опредељујуће у случајевима који предвиђају када здравствени објекат ужива односно не ужива заштиту одредаба ратног права. О појашњењу нормативне стране-види, J.S. Pictet(commentary), (pdf) [The Geneva Convention of 12 August 1949, Volume IV, www.loc.gov/frd/Military_Law/pdf/GC_1949-IV.pdf](http://www.loc.gov/frd/Military_Law/pdf/GC_1949-IV.pdf), 27.V 2014.

карактера.⁷²⁵

Ефективност права оружаних сукоба⁷²⁶ која би у свом фокусу требала да истакне општеобавезну имплементацију ових правила, истовремено појачавајући мере њиховог надзора-на пракси југословенске државне заједнице није успела демонстрирати ваљани опсег респектабилности и применљивости. Чести и брутални прекршаји примирја који су, под изговором ратних репресалија,⁷²⁷ на подручјима оружаних сукоба узимали маха-нису поштедели недужне животе многих, стицајем околности присутних, лица у југословенском конфликту. Тешко је било очекивати елементарни респект према нормативним стандардима о примени конвенционалног наоружања у ситуацији када се ни одредбе, давно усвојене Декларације(Хаг, 1899.) о забрани коришћења зрна која се распрскавају у људском телу(тзв. дум-дум меци!), у стварности нису поштовале.

Исто тако, у атмосфери оштре и драматичне диверзификације која је красила антагонизме између националних заједница, као и у недостатку прикладних механизма који би уредили одговорност за сукобе и питање одштетних захтева(инкриминација отпочињања агресије се, видели смо, ни пред Хашким трибуналом процесно-правно не третира!)-⁷²⁸ илузорно је било очекивати брзу и ефикасну регулацију конфликта, као и демонстрацију убрзане спремности ка

---

⁷²⁵ Масптенсова клаузула(Фјодор Фјодорович Мартенс, 1845-1909) је први пут угледала светло дана у преамбули друге Конвенције о законима и обичајима рата на копну-усвојене 1899-е. године у Хагу. Односила се на „захтеве човечности и јавне свести“ који би-до тренутка усвајања свеобухватнијих механизма у овој материји- били руководни у области поштовања непријатеља током ратних сукоба. Види, R. Ticehurst, *The Martens Clause and the Laws of Armed Conflict*(*International Review of the Red Cross*, No. 317, 1997.), <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jnhy.htm>, 27.V 2014.

⁷²⁶ Приметно је у последње две деценије како је међу НАТО-земљама усвојен концепт који је предимензионирао ефективност војних операција и вођења рата, занемарујући постепено и релаксирајући садржај. Види, J. Dill, *op. cit.*, p. 88.

⁷²⁷ Ратне репресалије које су, у бити, противправни акти усмерени ка неутралисању негативних ефеката истих тахвих радњи супротне стране. Одлукују их: пропорционалност, временска и просторна ограниченост, односно елементарна хуманост(такође и нужда која их активира као последњу меру-*ultima ratio*-уз претходно усвајање одлуке о њиховој примени на највишем нивоу). Види, Г. Перезић, *op. cit.*, стр. 220-224.

⁷²⁸ 1991-е. године је установљена, у окриљу Светске организације, Комисија за компензације УН-као помоћно тело Савета безбедности-поводом става у погледу одговорности Ирака према окупацији Кувајта. Види, G. Venturini, *Međunarodna odgovornost za povrede humanitarnog prava: odgovornost države, Humanitarno pravo-savremena teorija i praksa*(ur. K. Obradović), Beogradski centar za ljudska prava, 1996, str. 327.

помирењу.⁷²⁹ Остаје утеха да су ипак пред Међународним судом покренути и да се воде(од којих је известен број и окончан) поступци који су иницирали питање индивидуалне одговорности што, уз нешто израженију улогу националних правосуђа у последњим годинама поводом гоњења лица одговорних за повреде ратног и хуманитарног права, пружа колику-толику(барем моралну!) сатисфакцију жртвама почињених злочина, односно њиховим најближим.

Оружани сукоб који је беснео(показало се, управо у четворогодишњем временском интервалу) и своју најинтензивнију динамику изразио на простору централне југословенске републике-Босне и Херцеговине,⁷³⁰ је окончан мировним споразумом парафираним у америчкој бази Рајт Патерсон(држава Охајо) 21. новембра 1995., као и његовим званичним потписивањем које је уследило следећег месеца на Мировној конференцији у Паризу.⁷³¹ Тиме је, формално, завршена лонгитуда ратних окршаја везана за епицентар манифестација југословенске кризе о чијим конкретним учинцима ће бити више речи у поглављу посвећеном закључним раматрањима.

---

⁷²⁹ Видели смо да се случајеви Сребренице, Вуковара итд., могу посматрати из уравнотеженијег угла који баца избалансираније и равномерније светло на целокупан контекст дешавања. Остаје констатација како је неопходно у циљу постизања искреног помирења између инволвираних страна, у сваком случају, тежити истини. За пример Вуковара-види, Jugoszl..., *op. cit.*

⁷³⁰ Где мировне снаге Уједињених нација нису успеле-услед лимитираних овлашћења у погледу оружане интервенције, као и у околностима у којима пре њиховог доласка мир још није успостављен и када су беснели локални парамилитарни сукоби-да издејствују комплетну имплементацију свог независног мандата. Види, R. Higgins, *op. cit.*, p. 468-470.

⁷³¹ По неким мишљењима, тиме је консакрирана окупација Босне и Херцеговине од стране НАТО као оружане коалиције, и цивилног представника међународне заједнице у свијству политичког репрезента. Види, A. Bernardini, *op. cit.*, p. 771. Исто, S/Res/1031, од 15.децембра 1995. године., www.un.org, 27.V 2014.

7. СУКЦЕСИЈА

Пре него што се упустимо у приметну мисију коју пред нас поставља наслов овог поглавља, бићемо принуђени да у виду неколико уводних напомена истакнемо његове основне елементе који - услед комплексног, сложеног и, неретко, противречног правно-политичког дискурса – измичу унисоном стручном резону. Ми смо у току досадашњег излагања, у извесном смислу и на одређени начин, већ елаборирали основне постулате науке међународног јавног права везане за питање сукцесије. Не би требали посебно истицати како су проблеми који су окарактерисали југословенску кризу у домену идентитета и континуитета државе као и њеног чланства у Светској организацији, иначе органски спојени са материјом сукцесије држава,⁷³² у значајној мери упливисали на досадашњу концепцију рада-уочавајући, маркирајући и издвајајући оне његове дистинктивне елементе који могу имати пресудни значај у разматрању и ваљаном апсолвирању пројектованог задатка⁷³³. Исто то се може рећи готово једнодушно и без остатка за питање сукцесије које, у случају подесне анализе и свом тоталитету, може допринети успешном заокруживању разноликог колорита често детаљистичких и замршених нијанси испречених пред прикладном перцепцијом постављеног циља научног истраживања.

Без дубљег понирања у проблем сукцесије држава, преко површне и примордијалне анализе неопходне за прву рецепцију проблема, могли бисмо рећи како је она на југословенском примеру-поред права народа на самоопредељење-оставила највише трага у арили академских расправа, полемика и контроверзи, као и очигледних застајкивања у практичној потреби брзог и ефикасног

---

⁷³² Проблеми који произилазе из непостојања систематских норми међународног права које би једнозначно уредиле питање настанка, промена и нестанка правног поретка државе. Види, М. С.Р. Craven, *The Problem of State Succession and The Identity of States Under International Law*, *EJIL*, Vol. 9, No. 1, 1996, p. 150

⁷³³ У овом контексту је потребно приметити како се за потребе сукцесије примећују различити теоријски приступи државном суверенитету који, самим тим, имплицирају различити третман домена сукцесије. Види, В. Conforti, *Diritto internazionale*, Editoriale Scientifica, Napoli, 2006, p. 3. Или, С. Focarelli, *Schemi delle lezioni di diritto internazionale*, Morlacchi Editore, Perugia, 2003, p. 1.

разрешења проблема.⁷³⁴

У ситуацијама када је широм југословенског државног и националног простора, услед деценијама дугог потискивања приметних фрустрација и анимозитета између различитих етничких скупина-које се свођене на најмањи заједнички именуатељ могу квалификовати синдромом малих разлика!-букнуо рат са непредвидљивим опсегом разорних последица, претећи да уништи и најмању могућност заједничког живота до јуче нераздвојних народа-било је неопходно правовремено и хитро реаговати. На жалост, очекивана реакција је, из разлога које смо већ поменули и не потребују поновну опсервацију-изостала. Притом, дужни смо приметити како су се две области-корпус сукцесије везан за материјална добра која би се „деобним билансом“ могла издејствовати, у чврстој вези са приоритетним правом конститутивних народа на самоопредељење-једногласно наметале у смеру праведнијег, повољнијег, самим тим, и прихватљивијег решења проблема. Извесност, предвидљивост и дуготрајност-као суштинске карактеристике успешног разрешења компликованог ребуса овог дела Европе и Балкана-би се, да се тако поступило, једнодушно помањали испод површине опште и вероватно злонамерне конфузије која је настала у пресудним тренуцима кризе.⁷³⁵

Наравно узроци који су довели до успореног прилагођавања земље новонасталим околностима као и њеној коначној дезинтеграцији су бројни и разноврсни, и захтевали би неупоредиво већи обим простора и времена него што је то првенствена намера овог темата. Могло би се у виду уводне напомене рећи како су разлози који су по свему судећи стајали на путу унутрашњих фактора као и међународне заједнице у ваљаном приступу проблему, а самим тим и отежавали адекватан приступ и третман актуелном питању сукцесије државе, произишавали из неизбрисивих историјских датости и политичких контроверзи које су-у

---

⁷³⁴ Овде је, сматрамо, неопходно поставити питање(уз истовремени одговор)-будући да се неможемо отргнути од увреженог схватања према којем је, фаворизујући једне а запостављајући друге, међународна заједница пришла југословенском проблему-маниром дефинисаним у старој Роми-звучаће трагикомично, у форми језгровите сентенце: „Quod licet Iovi non licet bovi“, или, „Што је дозвољено Јупитеру, није и волу.“ Види, О. Stanojević, М. Jovanović, *op. cit.*, стр. 28.

⁷³⁵ Поткрепљене дискутабилним одлукама Бадентерове арбитраже за које се може рећи како су у одређеном тренутку испровоцирале реакцију СРЈ-е, услед чега је, привремено, суспендовала свој рад унутар радне групе за сукцесију Конференције о Југославији. Види, *U.N. Document S/260388*(July 4, 1993), p. 1581.

крајњем и на практичној равни, у тренутку урушавања Источног блока и промењене улоге Покрета несврстаних- отежавале перцепцију доминантне равнотеже моћи глобалних актера.

Не би требало од самог почетка посебно крити како би доследна имплементација правила међународног права везана за самоопредељење народа и сукцесију држава у случају Југославије -⁷³⁶ услед националне преваленције најбројнијег од конститутивних народа! - створили, колико праведно-толико и варљиво, стање чији непосредни и посредни ефекти се у временској димензији у потпуности не би могли предвидети. Истовремено треба истаћи како датост материјалних чињеница које би условиле такав базичан ефекат, на срећу или на жалост науке односно политике-није могла бити доведена у питање. Оно што је у таквим околностима, привремено занемарујући место и улогу релевантних актера југословенског простора, преостало међународним факторима-било је сконцентрисано на свођење пројектованог стања у раван темпоралног и територијалног маневра који су једино могли, својим актуелно неприметним али на ширем нивоу очигледним консеквенцама, исходичити по њих(глобалне актере и у одређеном обиму осталим заинтересованим међународним и унутрашњим субјектима инволвираним у југословенски галиматијас) пожељан расплет.⁷³⁷

Нека нам буде опроштено што ћемо се(врло кратко и хипотетички!)-инспирирани не толико видљивим, колико посредним и сугестивним цртама потенцијалних импликација југословенске кризе које, дакако, свој ефекат могу имати и на терену сукцесије-послужити дигресијом;

Питање је колико оправдано толико и осетљиво-да ли би одговарајућом применом правила о сукцесији држава и већ помињаног права народа на самоопредељење на примеру Југославије настала ситуација у којој се не би могао назрети носилац темељног стуба југословенске идеје? Ко би то био-да ли Србија као територијалним пространством и бројношћу свог пука(припадника свог националног елемента!) предестинирана за реализацију ипак неизбрисивог

---

⁷³⁶ Да се пришло питању развргнућа државне зграде кроз оптику сецесије(било ремедијалне, продужене и тсл.), место дисолуције. *Мишљење бр. 8* Бадентерове арбитражне комисије је, у крајњем, констатовало дисолуцију-види, D. Türk, *op. cit.*, p. 87-88.

⁷³⁷ Изједначени биланс војних ефектива-консакриран Дејтонским мировним споразумом-потврђује ову пројекцију. Види, Љ. Аћимовић, *op. cit.*, стр. 222-225.

пројекта, или пак(што се неретко пренебрегава) међународна заједница-тачније доминантне земље у освит Великог рата које по свему судећи нису могле прикладно апсолвирати колоплет новог чињеничног стања у овом делу Старог континента?⁷³⁸ Какве се шире последице могу изводити из Првим светским ратом проистеклих и затечених околности у погледу трајности и стабилности такве заједнице? Или, да ли је настанак Југославије резултат(звучаће невероватно и апсурдно) пацификовања оних територија које су биле делови Аустро-Угарске монархије и као такве - ако изузмемо пригушену компоненту националног самоодређења у, иначе, правно примерно уређеној Монархији - потенцијално могле бити склоне историјском реваншизму и тиме водити поремећају готово сваке историјске константе коју је Версај иманентно(експлиците и имплиците) репрезентовао? Исто тако се може поставити питање о евентуалним претпоставкама посредних ефеката новог организовања глобалних протагониста светске политике који су, можда, видели латентну опасност по своје сопствене интересе у Пировој победи свог балканског савезника и његовим, да ли нараслим, апетитима?

Питања је много, и не би било опортуно тражити одговор на њих у овој секвенци дозвољеног волумена рада.

Ипак дужни смо, да бисмо избегли евентуалне касније недоумице које могу произићи из разраде предмета сукцесије држава на југословенском случају-указати на ове и многе друге, још неуочене и комплексне, импликације које у фактографском низу догађаја релевантних за материју деобе југословенског државног наслеђа⁷³⁹ провоцирају истраживачку машту и иницирају многобројне асоцијације, са јединим циљем пружања релевантног научног објашњења.

---

⁷³⁸ Да је постојала извесна шароликост или конфузија око тога како уредити послератни простор овог дела Европе и Балкана, посредно потврђује и Лондонским споразум из 1915. године који је, између осталог, Италији као и Србији нудио деобу Далмације. Види, II Patto di Londra-Itinerari della Grande Guerra, www.itinerarigrandeguerra.it/II-Patto-Di-Londra, 27.V 2014.

⁷³⁹ За чије правично апсолвирање се и контроверзна Бадентерова арбитражна комисија, барем номинално, кроз пројекцију прихватљивог споразума за све инволвиране стране, залагала. Види, *Мишљење бр. 9* Бадентерове арбитражне комисије-у, D. Türk, *op. cit.*, p. 88-90.

7. 1. ПОЈАМ

О појму сукцесије је било речи код помињања идентитета и континуитета државе и чини се како је овај појам, у формату прихватљивом за овај сегмент рада, у довољној мери осенчен и разјашњен. Међутим, потребно је истаћи да се његовом садржинском, смисаоном и значењском нивоу-како на теоријском тако поготово на практичном плану, услед различитих разлога-не поклања довољно пажње, одакле потенцијално вребају многобројне опасности везане за правни статус и судбину статалних јединица у савременом свету. У арени међународних односа у којој је процес настанка и нестанка држава-поготово након промена у Централној и Источној Европи у последњој деценији двадесетог столећа узео маха-⁷⁴⁰ сукцесија је по логици ствари доспела у жижу повећаног интересовања. За разлику од пажње која јој се, барем декларативно, поклања, на плану конкретних и практичних резултата њене имплементације-сукцесија нажалост није постигла жељени ефекат. У објашњавању њених многобројних и разноликих слојевитости, барем у мери и обиму који би у догматској равни учинили неупоредиво јаснијом њену правну суштину, изостале су једнодушне и универзално прихватљиве константе.⁷⁴¹ Разлози за то су многобројни и одузимало би много времена расветлити све аспекте сложеног корпуса датости које су сконцентрисане у њеној, у стручном смислу гледано, извитопереној есенцији. Оно што је нужно напоменути ослања се на, већ поменуте, две кључне детерминанте-правну и политичку-које одређују мисаони домашај појма сукцесије, истовремено се одражавајући на прагматичне стране њене интерпретације. При томе је евидентно како политичка страна појма сукцесије, као уосталом и незанемарљиви утицај који политика врши на целокупну област међународног јавног права-будући изван строгих оквира научног инструментарија-измиче строгим механизмима системски заокруженог дискурса и умногоме отежава разумевање

---

⁷⁴⁰ Насупрот Финалном акту Конференције о европској безбедности и сарадњи из Хелсинкија(1975) као и Паришке повеље за нову Европу(1992)- који су гарантовали непроменљивост граница, у случају Југославије дошло је до повреде неколико очигледних принципа КЕБС-а: поштовања неповредивости граница и територијалног интегритета држава, немешања у њихове унутрашње ствари, једнаког третмана права на самоопредељење народа итд. Види, (pdf)CONFERENCE ON SECURITY AND CO-OPERATION IN..., *op. cit.*, p. 2.

⁷⁴¹ M. C.R. Craven, *op. cit.*, p. 143.

њених фундаменталих(научних) постулата. Из тих разлога смо принуђени да појму сукцесије држава, мимо уобичајеног манира склоног формату уџбеничког репозиторијума - имајући при том у виду конкретан предмет нашег научног истраживања који се рефлектује на међународно-правним аспектима југословенске кризе - приђемо на нешто опрезнији и, надамо се, разложнији начин.

Појам сукцесије се данас одомаћено посматра и третира само у једном, нажалост, недовољно експлицираном виду. Истиче се, налик институту права РOME, њена херeditистичка страна⁷⁴² услед које се постојећи корпус права и обавеза у егзистенцији одређене статалне јединице, услед претрпљеног режима територијалних промена-преноси на државне целине које су *grosso modo* у тим променама инволвиране. Оваква, мора се рећи, симплификација суштине појма сукцесије се штедро примењивала до средине деветнаестог столећа када је, у процесу деколонизације диљем Латинске Америке, потом и Африке, преовладало становиште према којем државе сукцесори стичу међународно-правни субјективитет у чистом стању(*clean slate, tabula rasa*) независно од права и обавеза државе претходнице.⁷⁴³ Генерално посматрано, развојем науке и схватањима о држави, херeditистичко гледиште је-уз логичан след примеса новијих тенденција праћених деколонизацијом-потом у правној теорији преношено на најмање две битне равни њене интерпретације: према првој, грубо речено и начелно посматрано-свака, ма и најмања, измена територијалног пространства извесне државе би, методом вулгарног тумачења, могла подразумевати нестанак конкретне статалне јединице-чиме би се правила о сукцесији, аутоматски, дала применити;⁷⁴⁴ према другој-знатно израженијој, а

---

⁷⁴² R.J. Klein, Consensual Merger as A Means of State Succession and its Relation to Treaty Obligations, *Case Western Research Journal of International Law*, Vol. 13, Issue 2, 1981, p. 420

⁷⁴³ C. Emanuelli, State Succession Then and Now, With Special Reference to The Louisiana Purchase(1803), *Louisiana Law Review*, Vol. 63, No. 4, 2003, p. 1279-1280.

⁷⁴⁴ Ова концепција, коју барем на нивоу теорије ваља адекватно реципирати, се деривира из начелно исправног одређења суштине појма сукцесије према којој до државног наслеђа долази у сваком случају приликом промене државног суверенитета-становишта чије порекло датира од класика међународног јавног права. Оно што је у извесном смислу чини спорном односи се на наглашену димензију нестанка државе претходнице која не мора нужно и уследити. Види, М. Бартош, *Међународно јавно право*, Култура, Београд, 1954, стр. 338., Исто мишљење заступају, Ј. Andrassy, *Међународно право*, Школска књига, Загреб, 1961, стр. 130., Oppenheim-Lauterpacht, *International Law-A Treaties*, Vol. I(8 ed.) Longmans, London, 1955, p. 151.

самим тим и опаснијој(која у бити замагљује правну природу појма сукцесије!)-сукцесија није ништа друго већ пренос права и обавеза са једних статалних јединица на друге услед њиховог подвргавања режиму територијалних промена.⁷⁴⁵

Ми смо у нашем досадашњем раду оперишући са субјектима међународног права, могли закључити како данас на планети Земљи фактички не постоји простор који није у надлежности одређеног међународног-правног ентитета(субјекта). Хоризонтална и вертикална раван сувоземља, водених токова и ваздушног пространства(са зоном испод и изнад)-нашли су се у савременом свету у власти разних и признатих међународних структура, од којих су претежним делом најзаступљеније државе. Оно што је, међутим, изостало из неопходног обима и садржаја овако сликовито конципираног појма сукцесије државе, поред замене суверенитета једне државе другом који је логична последица територијалних промена-садржано је у другој нужној одредници која подвлачи одговорност одређене статалне јединице у међународним односима за судбину територијалног пространства подвргнутог променама. Појам међународне одговорности-премда не и у потпуности подесан изражавању основне правне карактеристике свог иманентног хабитуса-ипак, репрезентује суштински габарит мисаоног обухвата есенције предмета. Ако бисмо усвојили правна овлашћења и одговорности као шири и пространији појмовни, садржински и термилошки дијапазон права и обавеза, могли бисмо уочити како међународна одговорност државе-поред, донекле, непрецизног политичког контекста на који неизоставно асоцира-може у довољној мери расветлити нашу перцепцију правне природе комплексног предмета сукцесије. Искључиво у овој равни територијалних промена држава-кроз призму међународне одговорности за подручје обухваћено променама, као и у преносу дела права и обавеза са једног на други државни персонални супстрат- се добија неопходан и комплетан преглед перцепције појма сукцесије. Када би и ако би, да се сликовито изразимо-

---

⁷⁴⁵ Ова теоријска поставка, коју такође треба са задршком опсервирати, настала је на таласу вулгарног тумачења појма сукцесије које у сваком случају-подразумева нестанак одређеног статалног ентитета као предуслов измене, замене или промене државног суверенитета-а тиме и примену правила која се односе на сукцесију. О нестанку државе као *a priori* услову сваке сукцесије, види: D. P. O'Connell, *The Law of State Succession*, Cambridge, 1956, p. 3.

оставинска расправа која тангира државу била отворана у сваком случају територијалних промена, могао би се стећи утисак како сукцесија(бивајући увек у латентном стању!) наступа по аутоматизму када се, примера ради, неки део државног подручја(да ли у случајевима *цесије, интеграције, отцепљења* и тсл.) определи у смеру другачије статалне судбине. Перцепција државног пространства која би занемарила ове чињенице би неизоставно водила ка анархичном стању у чијој пројекцији, лишеној сваког јуристичког приступа, би била обесмишљена ваљана рецепција правног појма сукцесије. Овим смо истакли и трећу дистинктивну црту међународно-правног појма сукцесије која, разумљиво се позивајући на нужност правне регулације, коначно заокружује њен донекле контроверзан појам. Другим речима, само сукцесија која је подведена под правила међународног права заслужује номинализацију овим насловом, док се у другим случајевима ради о *de facto*(псеудосукцесији).⁷⁴⁶

Дакле, могло би се језгровито закључити како сукцесија у међународном праву представља легалну замену суверенитета једне државе другом у домену међународне одговорности подручја погођеног променама, пропраћену преносом дела права и обавеза са државе претходнице на државу сукцесора, разуме се, у равни међународних односа.⁷⁴⁷

Особеност која, кроз деперсонализацију државне организације у материји сукцесије-за разлику од становишта које у сукцесији перципира пренос целине или дела права и обавеза државе претходнице на држав(е)у сукцесор(е)а-посматра процес државног наслеђа у скраћеној визури *тоталне* и *парцијалне сукцесије*,

---

⁷⁴⁶ Обе Конвенције(*Конвенција о сукцесији држава у сфери међународних уговора-Беч, 1978, члан 6., и Конвенција о сукцесији држава у сфери државне имовине, архива и дугова-Беч, 1983, члан 3.*) наглашавају јуристичку страну сукцесије. Види, pdf)Vienna Convention on Succession of States in Respect of...,legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/**conventions**/3_2_1978.pdf, legal.un.org/avl/ha/vcssrspad/vcssrspad.html, 27.V 2014.

⁷⁴⁷ Неки аутори истичу само први елемент према којем „*сукцесија подразумева замену једне државе другом у домену међународне одговорности одређеног подручја погођеног променама у сфери међународних односа.*“ Истичући замену суверенитета над одређеним подручјем-тако, J. Crawford, (pdf)*Annex A, Opinio: Referendum on The Independence of Scotland*, <http://www.gov.uk/government/uploads/.../Annex-Apdf>, 27.V 2014., док други остају на следу поменуте конструкције-види, *S. Marchisio, op. cit.*, р. 198. Исто, М. Shaw, *op. cit.*, р. 959. Све четири поменуте компоненте појма државног наслеђа, додуше рашчлањене на два круцијална елемента, и нешто издвојенији легалистички дискурс истиче професор Крећа. Види, М. Крећа, *op. cit.*, стр. 241.

датира од средине двадесетог столећа.⁷⁴⁸

Правила о сукцесији државе у арени међународних односа, треба истаћи, ни до данашњег дана нису достигла ступањ зрелости, општости и једнодушне прихватљивости. Њихов-поред дугог периода неизвесности и рудиментарног приступа који их карактерише-нешто израженији нормативни оквир, резултат је прогреса међународне заједнице као и развоја међународног права који и какви су резултирали у последњих пола столећа. Несумњиви значај у том стицају околности које су исходичиле позитивном правном пројекцијом ове богате чињеничне датости, представљају две Конвенције усвојене у Бечу: прва је Конвенција о сукцесији држава у сфери међународних уговора прихваћена 1978-е. године(ступила на правну снагу 6. новембра 1996. године), док је Конвенција о сукцесији држава у односу на државну имовину, архиве и дугове угледала светло дана пет година доцније(без, на жалост-будући да није прошла фазу универзалне прихваћености у међународном праву јер је није ратификовао потребан број држава-неопходне правне снаге).⁷⁴⁹ Поред непобитне чињенице која у етаблираним стандардима уговорног односно обичајног права чијим садржајима се најчешће оперише приликом експликације нормативних инструмената међународног јавног права увиђа фундаменталне претпоставке његовог постојања-не може да се занемари ни значај оних инструмената који су, хијерархијски гледано, на нижем ступњу правне обавезности-као што је случај са поменутом Конвенцијом из 1983. године.

У следећој секвенци рада обавезни смо-чињеницом постојања другачијег приступа материји идентитета, континуитета и сукцесије државе у стручној јавности!-⁷⁵⁰ начинити основну линију раздвајања између међународно-правне

---

⁷⁴⁸ D. P. O'Connell, *op. cit.*, p. 4-5.

⁷⁴⁹ Конвенција о сукцесији држава у сфери међународних уговора(Беч, 1978) у члану 2(б) дефинише сукцесију као „замену једне државе другом у домену међународне одговорности одређеног подручја погођеног променама у сфери међународних односа“. Тако чини и Конвенција о сукцесији држава у сфери државне имовине, архива и дугова у члану 2(а)(Беч, 1983).. Видети,(pdf)Vienna Convention on Succession of States in Respect of...,*op. cit.*

⁷⁵⁰ Становиште које, нарочито је то приметно у анализи на примеру Југославије, пледира за апликацију правила о сукцесији у сваком случају, независно од идентитета и континуитета. Ми се овог методолошког приступа из разумљивих разлога нећемо држати, наглашавајући како оно није лишено смисла под условом да се одвија под строго одређеним правилима везаним за сукцесију. Види, E. Hasani, The Evolution of The State Succession in Former Yugoslavia, *Miskolc Journal of International Law*, Vol. 4, No. 2, 2007, p. 15.

сукцесије државе са једне, те питања идентитета и континуитета са друге стране.⁷⁵¹ Евидентно је како су ови појмови међусобно повезани и условљени-као и да свака озбиљна и темељна расправа око правних домашаја сукцесије, у свом смисаоном и значењском нивоу, нужно повлачи са собом и подразумева заједнички третман ових правних датости. Утолико пре, уколико се има у виду основна струја перцепције и разраде југословенске кризе која је у овој раду понуђена.

Када смо говорили о појмовима идентитета и континуитета државе-апострофирајући их на примеру Југославије - нагласили смо њихову, у основи, примордијалну кохерентност са проблемима који могу произаћи из међународно-правног третмана сукцесије.⁷⁵² Конзистентност, у објективној реалности, кореспондирајуће, стално-политичке физиономије света која кроз визуру централних актера глобалних кретања неизоставно перципира државне субјекте-сугерише нам задатак посматрања овог нивоа чињеничне стварности. Државе су хронолошки и актуелно гледано задржале суверено право протагониста у међународним односима што-у зависности од њихове величине и специфичне тежине у међународној заједници-упливише доминантна мондијална кретања и опредељује координате дуже или краће пројектоване будућности. При томе, футуристички усмерена визија-ради се, неретко, о временском периоду који обухвата и пола столећа!-дестинирана многобројним и разноликим факторима, не хаје претерано на стриктне постулате науке.⁷⁵³

Преведено на свакодневни језик, може се приметити како је у есенцијалном

---

⁷⁵¹ Ово питање је, како смо нагласили, у југословенској кризи било третирано на овакав начин услед, највероватније, његове осетне оптерећености српским националним елементом. Услед домишљатости која је, по нашем скромном суду, исправно поставила питање о томе да ли је Југославија била нова држава или проширена Србија-не би било нарочито тешко, на изворишту, открити суштину проблема. Види, М. Акехурст, *A Modern Introduction to International Law*, (second edition), George Allen and Un Win Ltd., London, 1971, p. 199. Слично, М. Shaw, *op. cit.*, p. 965-966.

⁷⁵² Што је, уосталом, приметно код оптике којом је Бадентерова арбитражна комисија третирала време сукцесије бивших република Југославије (Мишљење бр. 11 од 16. јула 1993.) опредељујући различите датуме-који у основи представљају акте једностране сецесије република бивше Југославије, уз акт о (само)укидању СРЈ-е – и третирајући их као акте чији датуми опредељују релевантни оквир државног насећа : за Словенију и Хрватску 8. октобар 1991., за Македонију 17. новембар 1991., за Босну и Херцеговину 6. март 1992., за Савезну Републику Југославију (Србија и Црна Гора) 27. април 1992. године. Види, 32 *I.L.M.* 1586(1993), p. 1589.

⁷⁵³ Отуда је приметна већ поменута тенденција која сукцесију посматра кроз визуру правног дискурса, док је континуитет државе (самим тим и идентитет) сведен на своју политичку димензију. Види, С. Јовановић, *Уставно право Краљевине СХС, op. cit.*, стр. 49., Исто, М. Пауновић, *op. cit.*, стр. 49.

посматрању сукцесије одређене и конкретне државно-правне целине, нарочито је то битно с'обзиром на понуђени концепт третмана југословенске кризе и интегрални приступ на које пледира интенција тезе - основни и првенствени задатак утврдити постојање њеног правног идентитета а потом, и на сличном фону, правно релевантну чињеничну стварност пропустити кроз филтер правила правног континуитета.

У двостепеној, тростепеној или четворостепеној(можда и петостепеној!), селекцији одговарајућих материјалних чињеница које обухватају садржину појма сукцесије државе-сконцентрисана је, једноставно речено, целокупна материја од значаја за утврђивање фундаменталних поставки правног института државног наслеђа.

Први ниво опсервације је ограничен на чињеницу евентуалних територијалних промена које погађају државу. Ако је одговор на ово питање позитиван, одмах за њим долази следеће које се фокусира на постојање чињенице замене суверенитета над одређеним подручјем које је подвргнуто режиму територијалних промена. Ова два пресудна аргумента-уколико се једнодушно констатује њихова материјална егзистенција-доведе до конклузије која се испољава у две равни: међународно-правној одговорности за судбину датог подручја и, по систему спојених судова, преносу права и обавеза(или њиховог дела!) са државе претходнице на државу сукцесора. Уз испуњење, често занемареног, услова у домену незаобилазних правних критеријума⁷⁵⁴ наступа стање које је, на данашњем степену прогреса међународног јавног права, подесно за примену правила о сукцесији.

Код питања идентитета државе кључна пројекција је она која у жижу интересовања смешта наоко просту чињеницу истоветности статалне јединице пре и након претрпљеног режима територијалних промена. Овакав сценарио разраде је међутим повезан са извесним претпостављеним контекстуализацијама које још више обогаћују и оптерећују неправни хоризонт проблема.⁷⁵⁵

---

⁷⁵⁴ Владимир-Ђуро Деган, вероватно под дојмом необавезујућих међународних стандарда на пољу сукцесије, уопште не помиње испуњеност легалистичког критеријума. Види, V. Đ. Degan, *op. cit.*, str. 254.

⁷⁵⁵ Професор Ђорђевић је, како смо видели-имајући у виду шири историјски и правни контекст-у свом делу употребио конструкцију „проширеног идентитета“(односно-„историјско-правног

Напоследку, уколико се утврди да је одговор на питање о правној истоветности државе пре и након одвијања измене територијалног режима афирмативан-унисоно се може констатовати како је постојећи државни ентитет, задржавајући квалификатив идентичности, у међународној стварности опремљен правним капацитетом пледирања у погледу свог континуитета, који увек(премда постоје и другачија гледишта) претходи питању сукцесије.⁷⁵⁶

Дакле, како смо то већ, везујући се за област *сукцесије*, могли констатовати-*идентитет* се манифестује у статичној равни, док је *континуитет* резултат динамичног процеса. *Идентитет* је питање тренутка, док је *континуитет* последица хронологије. Разуме се, у равни статалне организације.

Овакав правни(и не само правни!) силогизам(заиста врло једноставан и за добронамерне и неоптерећене дневном политиком-једнодушно прихватљив!), нажалост, ремети ирационална релација савремених међународних односа. У сплету различитих интереса од којих неки не испуњавају ни најоскуднији критеријум елементарне разложности, утемељености и оправданости-тешко је изнаћи универзалну формулу која би једногласно апсолвирала материју сукцесије државе, односно питања њеног идентитета и континуитета. Не само из разлога који у правилима-будући (не)општеприхваћеним међу свим земљама система Уједињених нација(мисли се, пре свега, на домашаје Конвенције из 1983. године!)- виде нешто више од пуке листе лепих жеља, већ и препознатљиве глобалне стварности која је често имуна од рационалних и стручних јуристичких елаборација. Ми ћемо укратко изнети могуће смерове(кроз оптику оспоравања која је била протежирана током кризе) ових, за нас афирмативних и научно утемељених, правних полазишта.

Начелно гледано-потребно је имати на уму неколико, по нама, фундаменталних и необоривих претпоставки:

У виду генералне опасности ваља приметити како је Европска заједница на практичном терену, усвајајући Декларацију о смерницама и критеријмима за

идентитета“) на примерима Аустрије, Совјетског Савеза и Турске(у односу на предратне Царевине!) након Великог рата. Апликативност ове конструкције на примеру Југославије је, такође, незаобилазна. Види, С.В. Ђорђевић, *op. cit.*, стр. 20.

⁷⁵⁶ J. Crawford, *Brownlie's Principles of International Law*, 8th Edition, Oxford University Press, Oxford, 2012, p. 72.

признање држава у Источној Европи и Совјетском Савезу(1991)-залагајући се за поштовање територијалног интегритета новонасталих држава и истовремено поричући идентично право Југославије-пореметила основне координате три поменута, узајамно повезана и условљена, појма;⁷⁵⁷

Једна од ових пројекција, иначе приметна у савременом свету, у покушају пренебрегавања константе везе са правним доменом-апострофираћемо је и код разматрања питања сукцесије на случају Југославије!-у бити класификује појам сукцесије на материјалну и правну компоненту.⁷⁵⁸ Другим речима, у основи ишчашена полазна премиса која занемарује замену суверенитета на терену сукцесије-односећи се према насталим територијалним променама или чак ишчезнућу статалне јединице као према потребном и довољном услову да би се уопште разматрало државно наслеђе!-јасно је, није кадра пружити ваљано објашњење о немогућности преношења суверенитета са државе претходнице на државу сукцесора(већ, искључиво о његовој замени!), а самим тим ни пружити одговор на питање о трансферу права и обавеза(целине или дела!) између сукцесијом погођених страна. Оваква конструкција тесно кореспондира са, већ поменутом, *псеудосукцесијом*;

Код државно-правног идентитета проблем представља релативно густ и обиман сплет чињеничних околности - које отежавају одговарајући приступ децидираној перцепцији таса нагиба казаљке преваленције ових или оних разлога за потребе коначног, уобличеног и заокруженог(аподиктички интонираног!) научног суда;

Најзад како се притисак подесне аргументације и разложних опсервација, идући ка даљњим ступњевима анализе, неизоставно смањује-постаје приметно да је у таквој атмосфери већ ублаженог и разводњеног научног дискурса закључак о постојању или непостојању државно-правног континуитета осуђен на кудикамо

---

⁷⁵⁷ Посредан закључак о оваквом стицају околности произилази из: Д. Димитријевић, *Државне границе након сукцесије СФР Југославије*, ИМПП, Београд, 2012, стр. 187.

⁷⁵⁸ М. Крећа, О међународноправном континуитету и сукцесији држава, *Међународна политика*, 1007-08/1992(год. 43), стр. 9. Отуда је све до 2000. године СРЈ-а потраживала накнаду штете од отцепљених република, будући да се развргнуће државне целине(сецесија!) спроводила мимо правила међународног права која уређују питање сукцесије. Види, О. Ковач, Решавање економских последица отцепљења бивших република Југославије, у К. Михаиловић(Ур.), *Сукцесија и континуитет Савезне Републике Југославије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2000, стр. 54-55.

неповољнију стручну и, најчешће, исполитизовану експликацију;

Напоследку, неопходно је на нивоу прелиминарне конклузије приметити како је у оваквом амбијенту за нас једино прихватљиве научне интерпретације-услед небројено великог и сложеног чињеничног склопа као и тенденција које у овим институтима и појмовима међународног јавног права не виде, само и искључиво, правни супстрат!-једина константа која нас унисоно надмашује везана за произвољност. Нарочито је ова константа приметна на практичном терену. Другачије изражено, у покушају јединственог међународно-правног одређења сукцесије, идентитета и континуитета државе-услед поменутих разлога(политика, практични интереси, опртунитет!) којима се без изражених потешкоћа може оспорити стручна верификација-перманентно изостаје адекватна тачка ослоњања која у коначном може навести на закључак како су(у суштини и претежним делом!) ови појмови ствар политичког опортунитета.⁷⁵⁹

Важно је приметити како је у замашном броју и разноликости случајева који своју важност протежу на домен сукцесије држава у сфери међународног јавног права, могућно приметити неколико фундаменталних области на које би се односила разна-на правни постулат обавезности уздигнута или не-правила: прва група правила би се најопштије свела на, наведене, наслове Бечких конвенција(1978, 1983) и обухватала би област међународних уговора, односно државне имовине, архива и дугова;⁷⁶⁰ у даљњој разради ових круцијалних датости државног наслеђа издвојили би се, исто толико важни, модалитетти везани за различите манифестације државне територије(пренос дела територије, уједињење, отцепљење, новонастале државе, распад),⁷⁶¹ међународно-правни третман државног наслеђа(чланство у међународним организацијама), као и област која би

---

⁷⁵⁹ Нарочито се то односи на питање идентитета. Види, Н. Bokor-Szegő, Questions of State Identity and State Succession in Eastern and Central Europe(p. 95-108), p. 95-96., in: M. Mrak(ed.), *Succession of States*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/London/Boston, 1999.

⁷⁶⁰ Није згорег унапред приметити како би се правила која ове Конвенције рефлектују на материју међународног права-према Константину Обрадовићу-готово у целости могла применити на случај Југославије. При томе, аутор истиче њихову претежно правну компоненту. Види, К. Обрадовић, Сукцесија Југославије: нека отворена питања међународноправног и политичког карактера, *Међународни проблеми*, 1-2/1992, стр. 147-164.

⁷⁶¹ Ваља нагласити како-за разлику од нацрта који је предвидео дистинкцију између дисолуције(дезинтеграције) и сецесије-Бечка конвенција о сукцесији у односу на међународне уговоре није пројектовала ове две, битне, карактеристике државног живота. Види, Р. Етински, *op. cit.*, стр. 97.

се *stricto sensu* пре могла сврстати у материју међународног приватног права(питање држављанства, тзв. стечена права која се у контексту Југославије најчешће помињу у домену станарског права, итд.).

Важно је истаћи како би првенствени задатак и циљ нашег истраживачког рада у осветљавању магистралних линија права сукцесије на југословенском случају - био дакако обезглављен уколико бисмо се, вођени детаљистичким маниром, сконцентрисали на огроман број разноразних правно-релевантних чињеница које су се појављивале у сфери државног наслеђа Југославије. Супсумција таквог волумена материјала под још увек нестална правила ових уговорних инструмената би, у задатој методолошкој равни, практично била неизводљива. Из тих разлога ћемо се приоритетно фокусирати на базичне координате поменутих међународних области, инструмената и правила-у настојању да тежећи заокруженом научном прегледу, избегавајући при том странпутице које вребају на сваком кораку, уочимо и издвојимо оне карактеристике које су подесне да пруже ваљану слику о правној природи и последицама сукцесије која и каква се манифестовала на примеру Југославије.

У околностима које су пре пола столећа искључивале имплементацију нормативних стандарда везаних за сукцесију државе у претежно политичкој атмосфери међународних односа, преко схватања о могућности преноса искључиво целокупних права и обавеза са државе претходнице на сукцесора⁷⁶² данас се дошло до нивоа на којем право државног наслеђа ужива знатно респектабилнији третман. Истовремено, ваља приметити како је ригидност примене конститутивне теорије признања у пракси међународног општења у међувремену ослабила-пример Југославије је у негативном смислу, у сваком случају, парадигматичан!-али није, у потпуности, и ишчезла,⁷⁶³ што, у сваком случају, може имати значаја на свеобухватну перцепцију предмета темата, поготово у односу на предвиђени методолошки приступ.

---

⁷⁶² А. Ђорђевић, *Сукцесија државе и пракса Југославије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1965, стр. 8.

⁷⁶³ Један од разлога који може пружити додатно разјашњење овог феномена у међународним односима своди се на разумевање статичне(идентитет) и динамичке(континуитет) стране статалне егзистенције-из чега потенцијално вреба, најчешће скривена, опасност различитих намера протагониста светске политике. О овим особинама идентитета и континуитета државе, види: К. Marek, *op. cit.*, p. 5.

У остваривању ове приметне стручне мисије, нажалост оптерећене теретом баласта различитих датости, од непроцењивог значаја ће нам бити радови домаће и иностране, пре свега, теоријске правне баштине која је-за разлику од естаблираних пројекција интересних сфера глобалних актера међународних односа!-изнедрила знатно доследнији и прихватљивији јуристички дискурс. Приступ који би-да је било, између осталог, више добре воље и сагласја у међународној заједници-довео до, извесно је, праведнијих(правичнијих) а самим тим и за све заинтересоване стране у југословенском конфликту прихватљивијих решења.

7. 2. ПРИМЕНА СУКЦЕСИЈЕ НА ЈУГОСЛОВЕНСКОМ СЛУЧАЈУ

У животу сваке државе, од њеног настанка до нестанка, протеже се широки сплет различитих околности које утичу на доминантне одлике њене статалне егзистенције. Једна од пресудних карактеристика сваког државно-правног организма - која, у исти мах, омогућава постојање таквог сложеног механизма - односи се на, у стручној јавности не толико истицану, виталност и опстојност одређеног ентитета. Једнодушним прихватањем дефиниције државе као централног модела организовања и уређења људског друштва сатканог од конститутивних елемената(територија, становништво и суверена власт)-у жижу интересовања науке међународног права доспели су кључни елементи статалног постојања чија егзистенција је у темељима сваког ентитета који пледира на субјективитет у међународним односима.

Из досадашњег излагања смо могли да закључимо како државно зачеће није једноставан нити праволинијски процес. Магнитуда спектра различитих узрока, разлога и мотива који су смештени, поред осталих, пре свега у фундусу социолошког(хуманог!) супстрата-измиче унисоној научној парадигми.

Да ли ће се, другим речима, рођење државе успешно окончати-чиме ће она стећи атрибут респектабилности у међународној заједници(при чему, како смо нагласили, конститутивна теорија признања-премда, недоследна и историјски

превазиђена-, очигледно, не узмиче!)-или ће покушај у крајњем бити осуђен на неуспех, зависи од низа елемената. За нас, у овом случају, један од (најважнијих)елемената од којег зависи настанак и опстојност државе-будући да она очигледно не настаје у правном вакууму лишеном основних постулата статалне егзистенције, поготово данас када, практично, не постоји област површине земље која није под суверенитетом одређене државе-везан је за област сукцесије државе.

Квантум и квалитет материјалног богатства који, уколико у овај сегмент урачунамо и хумане вредности у њеном моралном престижу, могу бити приметни-јесу кључни фактори који опредељују понашање државотворних фактора у уобличавању пројектоване статалне логике, и то неретко, на линији изузетно опречних и међусобно супротстављених гледишта о интересним и вредносним елементима државног живота.⁷⁶⁴

Југославија је, то је очигледна и неупитна константа, од свог настанка поседовала потенцијале за сасвим солидан државни развој. Идући обрнутим редом од несумњивих предности у њеној статалној егзистенцији-дало би се закључити како јој је из угла савремених државних тенденција недостајао већи хумани капацитет(више по квантитету-што се нужно одражава и на квалитет!), док је без сумње афирмативна тенденција била испољена у приметној разубуђености државног простора, са плодном и обрадивом земљом(чији количина и ваљаност нису били занемарљиви), рудним богатством, и дугачком морском обалом. У таквом амбијенту простирања у којем такође не би требало занемарити присуство једног од најзначајнијих европских речних токова(Дунав)-постојале су елементарне претпоставке за опстојност државног организма. Оваквом распореду у животу сваке државе(суштински!) важних околности-погодовала је током шездесетих година афирмисана политика несврстаности која је земљу уздигла на трон баштиника и предводника нових релација у међународним односима. У

---

⁷⁶⁴ На примеру Југославије је видљива опречна визија центрипеталних и центрифугалних снага. Управо из разлога који нису увиђали нужност равноправног третмана свих инволвираних страна у процесу сукцесије државног наслеђа СФРЈ-е(поготово прибегавање арбитражном процесу-конкретно, Баденерој арбитражи-пре свеобихватне, разложне и аргументоване дискусије!), СРЈ-а(Србија и Црна Гора) је 2. јула 1993. године, преко потпредседника Владе и министра спољних послова Владислава Јовановића, обавестила копредседнике Конференције о Југославији да, привремено, иступа из Радне групе за сукцесију. Види, *U.N. Document S/26038*(July 4, 1993), p. 1584-1585., www.un.org, 27.V 2014.

клими оштре глобалне блоковске и идеолошке подељености између Истока и Запада, а тиме и могућности артикулисања сопственог гласа у интерационалној равни која је наговештавала већи значај до тада неприметне улоге земаља Трећег света-Југославија је могла стећи немале предности. Вешто балансирајући између крутих константи доминантних светских фактора, затежући и попуштајући кајасе у зависности од расположивих могућности-истакнимо само привилегију Маршаловог плана који је подстакао послератну обнову и изградњу земље!-Југославија је, без сумње, профитирала.⁷⁶⁵

У тренутку када је постало општепознато да је државна грађевина под претњом сеизмолошких потреса непредвидиве магнитуде-између осталог и услед примене, у суштини, релативизираних правила везаних за нормално функционисање статалног организма(у чему је, мора се рећи, предњачила међународна заједница), која су, у крајњем, тангирала и правила о сукцесији државе у којима је сваки од конститутивних народа тражио свој део у оставинској расправи статалног наслеђа-⁷⁶⁶ запала у озбиљне потешкоће, морало се прићи осетљивом питању рарешења *Гордијевог чвора* статалне заједнице.

Ми ћемо овом приликом, руководећи се интенцијом рада и интегралним методолошким приступом, имајући у виду, са једне стране, расположиви материјал везан за адекватан међународно-правни третман сукцесије држава, као и, са друге, оквире Бечког споразума о сукцесији(2001) којим је коначно уређен деобни биланс, прелиминарно, у начелним цртама, осврнути на примену сукцесије у случају СФРЈ-е.

Полазна и базична премиса која је реметила основну мисаону нит промишљања деобног биланса Југославије произилазила је из-од почетка кризе заговаране перцепције!-непремостивих становишта у погледу правне природе

---

⁷⁶⁵ Ради се о Плану послератне обнове, пре свега, Западне Европе који је-назван према тадашњем америчком државном секретару Џорџу Маршалу-усвојио Конгрес(марта, 1948). Појединачно је од овог Плана-који је предвиђао реализацију знатних финансијских(материјалних) средстава!-највише профитирала управо Југославија. Види, Marshall Plan, 1948-1945-1952-Milestones-Office of the..., <http://history.state.gov/milestones/1945-1952/marshall-plan>, 27.V 2014.

⁷⁶⁶ Будући да, између осталог, Конвенција о сукцесији држава у односу на међународне уговоре није начинила јасну дистинкцију између дезинтеграције(распада) и сецесије-латентно је постојала могућност констатовања фактицитета и примене статуса *quo*-у којем ни једна република(независно од доприноса у стварању Југославије!) није могла рачунати на повољнији статус. О овој солуцији, види: К. Обрадовић, *op. cit.*, стр. 160-161.

дезинтеграције некадашње државне заједнице. Упрошћено посматрано, оне републике које више нису виделе могућности заједничког живота у дотадашњој државној целини-заговарајући издвајање и осамостаљивање-су стајале на становишту *дисолуције(распада)* Југославије. Са друге стране, Србија и Црна Гора које су наставиле суживот у мањем али не и нереспектабилном државном простору-су пледирале ка непрекинутом *идентитету*, а самим тим, и *континуитету* са претходном Југославијом,⁷⁶⁷ истовремено оспоравајући право на деобу државног наслеђа(сукцесију) оним републикама које су једностраним актима *сецесије*, маниром *псеудосукцесије*, иступиле из федерације.

На том таласу реперкусија сукцесији склоних тенденција у државном животу Југославије су се одвијале опште координате међународно-правног статуса земље. У сплету различите динамике околности коју су најчешће карактерисале оштре супротстављености између интереса оних република које су тежиле напуштању заједничке статгалне организације-са једне, као и легитимистичких и легалистичких претензија оних република које су у изградњи јужнословенске државне заједнице уградиле највише и највеће материјалне и духовне вредности(о људским жртвама да не трошимо претерано речи !)-са друге стране, ваљало је регулисати очигледно дијаметрално супротне полазне позиције.

Кроз спрегу разорног дејства центрифугалних сила које су постепено и све више крњиле интегритет и хомогеност заједничке инвестиције јужнословенских народа, односно јасних сигнала центрипеталног елемента који је у опстанку јединствене државне организације видео једини и искључиви разлог постојања-Југославија је тонула у амбис непомирљивих и деструктивно испољених манифестација које су имале само један, нажалост, уникатни предзнак. При томе, уочљиво је како ни једна страна у таквом галиматијасу конфликтних ситуација-нити она која је након потенцијалног осамостаљивања као главни циљ државне политике истакла смер европског интегративног процеса, нити она која је у настојању задржавања интегралног југословенског државног простора видела

---

⁷⁶⁷ У периоду од почетка отворених манифестација кризе до краја столећа и миленијума СРЈ је закључила споразуме са осамостаљеним републикама бивше Југославије у којима је интонирано право Савезне Републике Југославије на идентитет и континуитет са СФРЈ. Види, на пример, Споразуме са Хрватском и Македонијом, *U.N. Doc. A/51/318-5/1996/706*, 35 I.L.M., 1996, *U.N. Doc. S/1996/291*, 35 I.L.M., 1996;

могућности футуристички пројектоване европске грађевине⁷⁶⁸ није била вољна на попуштање. Мора се истаћи да је у таквим, иначе прагматично опортуним, околностима једини препознатљиви фактор који ионако перманентно измиче перцепцији варљиве људске природе-онај темпорални!-указивао на суморну слику и последице трагичног државног разлаза.

У таквој атмосфери коју је у појединим ситуацијама красила општа конфузија како интерних-конститутивних субјеката Федерације, односно екстерних-оличених у међународној заједници протагониста југословенског проблема у погледу могућног и прихватљивог статалног аранжмана(асиметрична федерација, „крња“ федерација, „лабава“ федерација, конфедерација, итд.)⁷⁶⁹ одвијао се сценарио драматичног и деструктивног деобног биланса, или још боље изражено, сценарио свођења рачуна у балканској крчми без крчмара.

Базичне премисе разрешења конфликтне ситуације које су тангирале питања сукцесије сводиле су се на два колосека, две опречне равни стремљења кључних актера југословенске кризе: Словенија и Хрватска као и у доцнијим фазама, очигледно и под утицајем првенствено међународних фактора, преостале републике заједничке државне конструкције(изузев Србије и делимично Црне Горе!)-су се опредељивале у смеру оних решења која су могла да им осигурају позамашну имовинску активу, иначе неопходну, за опстојност новорођене и крхке државне зграде,⁷⁷⁰ Републике пак, које су под слоганом витештва и огромних жртава изашле из Великог рата на страни победница(тада Краљевине-Србија, односно Црна Гора)-мора се признати и услед опције јединственог обухватања свог националног корпуса унутар једне статалне организације(ма како се она номинализовала!)-су у пројекцији евентуалне и потенцијалне деобе државног

---

⁷⁶⁸ Евидентно је да су догађаји који су водили дезинтеграцији земље, као и ратни окршаји у Словенији и Хрватској-проузроковали успоравање и заустављање кооперације између Југославије и Европске уније. Види, А. Чавошки, *Предуслови и поступак укључивања Државне заједнице Србије и Црне Горе у Европску заједницу*, Институт за упоредно право(Чигоја штампа), Београд, 2005, стр. 92.

⁷⁶⁹ У цитираној секвенци аутор износи предлоге који су циркулисали у погледу могућног изглађивања непомирљивих супротности. Радило се о пројекцијама у равни федерације, конфедерације и асиметричне федерације. Види, S. Turčalo, *Političko-ustavna rješenja za Bosnu i Hercegovinu od Lisabona do Daytonu*, Open Society Foundations, Media centar-Sarajevo, 2012, str. 4-5., (pdf)Ovdje-Media.ba, www.media.ba/.../geopoliticke_naracije_o_mirovnim ..., 27.V 2014.

⁷⁷⁰ Иако оваква пројекција није унапред и нелегитимна. Види, Y.B. Int'l. L. Comm'n, para. 2, Summary Records of The 1399th Meeting(1976), U.N. Doc. A/CN.4/SR.1399.

рачуна настојале наступити са што израженијим билансом који би им, поред увек присутне легитимистичке позиције, омогућио остваривање и учвршћивање таквог аутентичног државног модела.⁷⁷¹

Уколико анализирамо предлоге који су израђали око вероватно најважнијег сегмента државног наслеђа-имовине, можемо приметити неколико константи: републике које су од почетка манифестација кризе јасно изразиле центрифугални статални курс су-на примеру *јавне имовине*(која, из назива јасно следи, може бити и јесте једино у сопствеништву државе!)-пројектовале концепцију о деоби само оне имовине која је припадала и коју су користили искључиво органи Федерације у периоду који је претходио виолентним дистинктивном обележјима њеног живота;⁷⁷² са друге стране, конститутивне јединице са пројектованим центрипеталним државним аранжманом, насупротив оваквим нешто суженим пројекцијама-су тежиле, и то само уколико разлози нужности оправдавају, развргнућу и оне имовине која је услед колективистичког економског модела земље финансирана јавним средствима.⁷⁷³ Процена је била да у околностима које су обележиле образац привредног живота на темељима социјалистичког самоуправљања, са готово искључивом доминацијом тзв. друштвене својине-овакве инвестиције, често без транспарентног и до краја приметног тока одлива средстава, могу умногоме превазилазити волумен и обим приватне иницијативе у тржишном економском моделу. При томе не треба бити претерано виспрен и уочити како су се у основама ова два магистрална предлога, нарочито првог-налазили протекционистички обојени елементи са прецизно формулисаним намером задржавања оних средстава Федерације која би, независно од будућег расплета кризе, у перспективи могла осигурати виталност статалних механизма некадашњих конститутивних јединица Федерације. Опстојност, а самим тим, и трајност оваквих државних организама као-у могућним реперкусијама

---

⁷⁷¹ Проблем је био у томе што, нити Конвенција о сукцесији из 1983. нити Комисија за међународно право УН-а - нису предвиделе други и стаменји критеријум дефинисања државне имовине од оног конципираног на унутрашњим нормативима. У таквој атмосфери је реално било очекивати растегљиву и исцрпљујућу, често бесплодну, расправу. Види, М. Докмановић, *Одређење појма државне имовине у случају сукцесије држава*, *ЈРМП*, 1-2/1998, стр. 128.

⁷⁷² Бечка конвенција из 1983. године оставља унутрашњем законодавству државе погођене сукцесијом дефинисање државне имовине. Види, *Article 8, Vienna Convention...1983, op. cit.*

⁷⁷³ Д. Ђатовић, *Појам државне својине у југословенском случају*, *Наслеђе и наследници Југославије, op. cit.*, стр. 82. Исто, О. Ковач, *op. cit.*, стр. 55.

апсолвирања проблема и коначног решења југословенског конфликта-одраз неопходности оних федералних јединица које су тежиле издвајању, унео је у сам дух преговора између до јуче блиских етничких структура(и поред очигледне намере различитих, првенствено, међународних, фактора да сукоб представе у светлу међурејубличких зађевица!) атмосферу неповерења и додатних тензија.

Услед два представљена могућна излаза из рашомона које смо демонстрирали приликом претходних напомена у вези са питањима сукцесије-оног везаног за регулисање правних последица дисолуције земље, као и решења у равни јуристичких импликација издвајања и отцепљења из судбинске предестинираности заједничким статалним пројектом-као и примордијалне тежње сваке(и новонастале-можда чак и више!) државне целине која је(у сваком случају) заговарала неопходност обезбеђивања што већег броја и количине расположивих имовинских елемената(материјалних добара!) у будућем и ма којем аранжману последица промена, ушло се у колотечину догађаја који су неретко били вођени законима инерције.⁷⁷⁴

Могућно је приметити како ова два операционализована предлога у погледу регулисања правног статуса Југославије(сецесија, односно дисолуција),⁷⁷⁵ који ће бити у визури унутрашњих и међународних протагониста све до коначног разрешења кризе-нису били нимало спорадични нити случајни. Како смо већ истакли приликом елаборирања партија идентитета и континуитета, као и у извесној мери код експлицирања теме чланства земље у Уједињеним нацијама-⁷⁷⁶правне консеквенце дезинтеграције(дисолуције) односно сецесије Југославије су производиле унеколико повољнији исход за једне или друге у домену расположиве имовинске масе. Тако би имплементација правила о регулисању

---

⁷⁷⁴ Отуда чуди да се постизање финалног споразума квалификује афирмативним, уместо изнуђеним, предзнаком. О афирмативног гледишту на деобни биланс СФРЈ-види, А. Zimmermann, *op. cit.*, р. 230.

⁷⁷⁵ На срећу, како ћемо видети, Споразум о сукцесији не употребљава нијти један од оба термина, већ користи јединствени термин распад. Види, С. Stahn, *The Agreement on Succession Issues of The Former Socialist Federal Republic of Yugoslavia*, *AJIL*, Vol. 96, 2002, р. 382. Делом стога што *Конвенција о сукцесији држава у односу на међународне уговоре* не користи поменуте термине већ употребљава термин *декомпозиција*. Види, *Article 34, 35 Vienna Convention...1978, op. cit.*

⁷⁷⁶ Статус СРЈ-е је коначно консакриран 1. новембра 2000. године њеним пријемом. Иначе, ово стање је, барем у смислу њеног номиналног одређења трајало до 2003. године када је њен назив промењен у Државну заједницу Србије и Црне горе, да би 2006. године-издвајањем Црне Горе-дошло до статалног развргнућа. Види, A/Res/55/12 1. 2000., www.un.org, 27.V 2014.

правних последица сецесије без сумње погодовала делу земље који би остварио своје претензије у сфери међународно-правног континуитета(идентитет се у том случају подразумева!)-док би у случају другог и другачијег сценарија, делови некада заједничке имовине који су се протезали на територијама сада издвојених статалних јединица припали подручју њиховог ексклузивног суверенитета.⁷⁷⁷ Таква имовина(поменимо само одмаралишта којих је било у замашном броју на обалама Јадрана као и диљем планинских центара!) која, мора се признати, није била мале вредности-би очигледно, у зависности од регулација питања сукцесије, била дестинирана на међусобно диспаратним начелима. Слична ситуација је уочљива и на другим пољима уређивања питања сукцесије, инспирисаних околностима турбулентних збивања која су карактерисала прилике у Југославији.

Када је реч о имплементацији правила везаних за режим *међународних уговора-билатералних*⁷⁷⁸ и *мултилатералних*⁷⁷⁹ који су обухватили и уређивали међународне односе земље, осетна је била пракса која је ове стандарде третирао у различитом светлу. Наиме, начелно посматрано, основни разлог којим су се руководиле оне конститутивне јединице које су пошле путем сепарације био је мотивисан артикулисањем сопствене државотворне идеје односно пропагирањем

---

⁷⁷⁷ У случају дезинтеграције(дисолуције) земље непокретности се у деобном билансу деле у правичној сразмери, док код сецесије-остају држави претходници. Види, Р. Етински, *Међународно јавно право, op. cit.*

⁷⁷⁸ Бечка конвенција из 1978. године, како смо нагласили,(место термина *сецесија* и *дисолуција*) користи термине *сепарација* и *континуитет* који су у најближој вези са предметом нашег рада када обрађује материју сукцесије међународних уговора. Начелно посматрано, уколико дође до *сепарације* одређеног дела државе уговори који су били на снази на целој њеној територији су и даље на снази на сепаратисаним деловима, док је у случају уговора са територијалним важењем на сепаратисаном делу територије његова правна егзистенција и даље важећа али се гаси на територији државе претходнице. Ови случајеви важе, осим ако се држава претходница и држава сукцесор другачије договоре, или би то било неспојиво са предметом и циљем уговора, као и уколико би радикално променило уговорне околности. Код *континуитета* уговор који је важио пре сепарације дела територије наставља своју важности, осим уколико се држава претходница и држава сукцесор другачије споразумеју или је утаноачено да се уговор везује само на сепаратисани део територије или би то било неспојиво са предметом и циљем уговора, као и уколико би радикално променило уговорне околности. Види, *Article 34, 35 Vienna Convention...1978, op. cit.* О оспоравању оваквих решења које су усмерене према Комисији за међународно право у погледу разлике код *изнова независних држава* које према уговорним односима државе претходнице у случају сукцесије наступају у „*чистом стању*“ -види, Р. Dumberry, *International Law and Practice-State Succession to Bilateral Treaties: A Few Observations on The Incoherent and Unjustifiable Solution Adopted for Secession and Dissolution of States Under The 1978 Vienna Convention, Leiden Journal of International Law, Vol. 28, 2015, p. 13.*

⁷⁷⁹ Конвенција омогућава државама сукцесоркама олакшан пут-кроз *нотификацију сукцесије* или режимом *приступања, прихватања или одобравања*-ка следећу мултилатералног уговорног режима државе претходнице. Види, *Article 36, 37, Vienna Convention...1978, op. cit.*

оних интересних позиција-које су у контрактуелној равни очигледно доносиле користи.

Бечка конвенција из 1978-е. године је-конципирајући полазне премисе сукцесије држава у области међународних уговора остала, строо посматрано, изван непосредне сфере опсервације јер су спорови у сфери међународних уговора-као што је то и коначни деобни биланс потврдио-били избегнути.⁷⁸⁰ Разлози за то су многобројни и било би непотребно све их елаборирати, али је евидентно како разлози практичне природе данас омогућавају државама да у случају сукцесије лакше, брже и једноставније приступе одређеном уговорном режиму, као и да елиминишу оне уговорне механизме који по њих делују неповољно.⁷⁸¹ Код Југославије је, поред чињенице наступања сукцесије пре датума ступања на снагу(1996), какактер Конвенције у сфери сукцесије држава у домену међународних уговора(Беч, 1978) још више био ослабљен услед познатих околности које су у атмосферу издиференцираних гледишта према круцијалном питању правног статуса земље-сецесија или дисолуција- као и круте поларизације ставова глобалних играча међународне политике, унеле додатну конфузију. Дипломатска кореспонденција која је обележила даљњи правни живот земље- било у окриљу Светске организације као и у односима са оним државама које нису порицале међународни идентитет и континуитет СР Југославије(Србије и Цре Горе)-са једне стране, као и све оштрија актуелизација тезе о дезинтеграцији(самим тим и порицање права на истоветност и непрекинутост!) коју су уз изузетке Русије и Кине протежирале најмоћније државе Планете-са друге, отезали су у недоглед ваљано и пожељно решење проблема. Све у свему,

---

⁷⁸⁰ Е. Hasani, *op. cit.*, p. 119. Чињеница је како су, примера ради, нормe апсолутног важења, као она која се односи на спречавање и кажњавање злочина геноцида, незаобилазне у међународном општењу, независно од воље конкретне државе у њиховом формалном прихватању. Види, (pdf)International Peremptory Norms(Ius Cogens)And... p. 20., www.iccnv.org/documents/WritingColombiaEng.pdf, 27.V 2014.

⁷⁸¹ Начелно посматрано, класификација међународних уговора се, у вези са нашим радом, везује, између осталог, на предмет уговорног односа. *Политички уговори* су најподложнији гашењу будући да је тешко замислити ситуације у којима ће држава сукцесор оставити на снази уговорни режим оне политичке номенклатуре од које се дистанцирала. Доследна примена уговорног режима је прилично стамена код *уговора који уређују гранични режим*(члан 11.), *територијалних уговора*(члан 34.) итд. О *политичким и територијалним уговорима*-види, S. Oeter, German Unification and State Succession, *ZaöRV*, Vol. 51, 1991, p. 359. Тако је, примера ради, поступљено приликом дезинтеграције Че(х,шк)ословачке где је територијални уговорни режим остао на снази. Види, S. Marchisio, *op. cit.*, p 199-200.

правилима уговорног права регулисане ситуације које могу произаћи из таквих датости, у основи су се на примеру Југославије-премда треба имати у виду да је мало ко оспоравао право Србије и Црне Горе у сегменту везаном за наставак затеченог уговорног режима!-свеле на вољу статалних једица(нових или старих) према правном обавезивању одређеним међународним инструментима.⁷⁸² При томе је, уз принципијелну благонаклоност која краси субјекте међународног права-нарочито ако је став Уједињених нација према конкретној државној организацији афирмативан-остављено на нахођење овим јединкама да се о свом курсу недвосмислено изјасне. Ипак, потребно је уочити две могуће ситуације које се рефлектују у таквом стицају околности, а које су се одразиле и на уговорну баштину Југославије. Једна од њих је, преферирајући водећу улогу СР Југославије-истовремено слабила постојећи уговорни капацитет оних република које су истакле индипендентистичке статалне тенденције. Овакво стање је трајало све док околности у погледу чланства у Светској организацији нису биле разјашњене-када је и консакрирана теза о неколико равноправних сукцесора југословенског државног наслеђа. Провизорни карактер примарних одлука је овом згодом добио сасвим другачија обележја која су омогућила новонасталим државама да, путем од неких формалних начина, приступе валидним међународним инструментима.

Иако се никада, ни у теорији ни у пракси, није порицала кључна димензија две централне федералне јединице у образовању државног бића Југославије-што је уосталом потврдио и наслеђени уговорни режим-уочљиво је како је позиција међународних фактора, услед промењених улога у међународној заједници, све више нагињала ка сепаратистичким склоностима и тенденцијама. Разумљиво је да су ову, повољним околностима генерисану, чињеничну датост-новоуспостављене државе на некадашњем југословенском подручју вешто и искористиле. Формализација мултилатералног контрактуелног поретка, као и оног билатералне природе који је пружао и пружа тангираним странама нешто већу могућност

---

⁷⁸² Изузев у, како смо видели, случајевима везаним за когентни карактер уговора из области људских права. Управо је Комитет за људска права 1992. године, на сесији чије присуство су обележили и представници СРЈ-е благодарио прихватање ових обавеза које су пре тога везивале СФРЈ. Види, *Comments of The Human Rights Committee, A/C3/CRP. 1, par.19.*

избора-у таквој задатој реалности, очито није представљала проблем.⁷⁸³ Републике су се унисоно-наравно, где су за то постојале елементарне могућности- примера ради-*нотификацијом сукцесије*, изјашњавале у смеру одржања важећих уговорних механизма. Важно је нагласити да је основни импулс којим су се руководиле био најчешће инициран утилитарним разлозима и евидентним користима које су по њих произилазиле.⁷⁸⁴

Очигледан пример који поткрепљује изречено везан је за чланске доприносе које је СР Југославија наставила да измирује према Светској организацији, као и друге обавезе проистекле из интернационалног статуса и дипломатске активности земље. У ситуацији када је расположивих средстава, смањењем државне територије и редукацијом прилива са ових подручја, бивало све мање-није се доводила у питање основаност оваквих облигација.

Конвенција из 1983-е. године која је уредила правне стандарде у вези са *државном имовином*⁷⁸⁵, *архивима и дуговима* у случају сукцесије оставила је-из истих разлога попут оних у области уговорног права, као и нешто осетљивије зоне материјалних чињеница-знатно либералније критеријуме у домену регулисања правног наслеђа државе. Основне смернице које се могу квалификовати атрибутима руководних у сегменту дуговања се, у суштини, могу свести на две константе: препустити унутрашњем законодавству да уреди ове области,⁷⁸⁶ што се

---

⁷⁸³ Ово је био случај са вишестраним уговорима које је у већој или мањој мери маркирала веза са Уједињеним нацијама, док је режим двостраних уговора(који је, начелно, диспозитивне природе те стога оставља уговорним странама веће могућности!)-морао проћи прву и највећу препреку одређену у теретима тзв. аутоматске сукцесије, да би потом пружао широке перспективе потенцијалним уговарачима. Види, Н. Вокор-Szegő, *op. cit.*, p. 103.

⁷⁸⁴ У Републици Словенији је 8. јуна 2016. године одржан скуп бивших република Југославије поводом петнаестогодишњице закључења *Споразума о сукцесији*(Беч, 2001). На њему су се чули тонови који су афирмативно третирали његове домете, уз објективно сагледавање мањкавости Конвенције из 1983. године. Види, Dr. Н. Tichy, *Agreement on Succession Issues-15 Years Later, International Conference, Speech at The Conference*, (pdf) Sporazum o vrašanjih nasledstva-15 let pozneje, www.Vlada.Si/fileadmin/.../Konferenca_govori_Tichy.pdf, 25.V 2016.

⁷⁸⁵ „Државна имовина подразумева имовину, права и интересе који су у тренутку сукцесије према унутрашњем праву државе погођене сукцесијом у њеној својини.“ Види, *Article 8, Vienna Convention...1983, op. cit.* О већ поменутом ширем и ужем приступу државној имовини на примеру Југославије-види, V. Ђ. Degan, *Disagreement Over The Definition of State Property in The Process of State Succession of The Former Yugoslavia, Development and International Cooperation*, Vol. 12, No. 23, 1996, p. 121-122.

⁷⁸⁶ Поменути члан препушта унутрашњем праву дефинисање појма државне својине што, како смо видели, према уставном тексту из 1974. године није било урађено. Види, *Article 8, Vienna Convention...1983, op. cit.* Оно што ће се потом догодити *Споразумом о сукцесији*(Беч, 2001) унеће, сасвим сигурно, преседан у регулисању овог питања. Наиме, њиме ће бити препуштено

другачије може посматрати кроз призму субјективних елемената које странама стоје на располагању, односно-уколико ово мерило не постигне очекиване ефекте-употребити одређена и већ дефинисана базична правила у разним дезинтеграционим ситуацијама која су могла послужити својој сврси. Југославија се, из већ поменутих разлога, није једнодушно могла свести ни на једно од тих правила што је одуговлачило резолутно решење и продубљивало манифестације кризе. Мора се признати да је неразјашњени контекст дугова некадашње заједничке државе, из разумљивих разлога, био пролонгиран, као и да је-што, свакако, није занемарљиво-његов волумен и временски оквир испуњења био прилично флексибилан. Важно је уочити код дебитног статуса државе три сегмента *јавног дуга*.⁷⁸⁷ *Неалоцирани, локални и локализовани*.⁷⁸⁸ Без намере прејудуцирања коначних закључака везаних за Бечки споразум о сукцесији(2001)⁷⁸⁹ којим је дефинитивно одлучено о југословенском државном наслеђу-дужни смо истаћи како је из данашње перспективе гледања Југославија спадала у групу средње задужених земаља и да је, у односу на савремени дебитни режим било које од неколико република некадашње јединствене државе, била у неупоредиво повољнијој позицији.

новоустановљеним државама да у складу са, сада, међународним правом определе статус ове имевине. Нема потребе говорити о исходу-види, *Annex(a), Article 6, 7, Yugoslav Agreement on Succession Issues*(2001..., www.dipublico.com.ar/.../YUGOSLAV-AGREEMENT-ON-SUCCESSION-ISSUE-20..., 27.V 2014.

⁷⁸⁷ „Државни(ми употребљавамо термин *јавни*)дуг представља финансијску обавезу државе претходнице произашле у складу са међународним правом према другој држави, међународној организацији или другом субјекту међународног права.“ Види, *Article 33, Vienna Convention...1983, op. cit.* Дефинисани, такозвани, *неалоцирани* сегмент јавног дуга СФРЈ-е од стране међународних финансијских институција сервисирао је Међународни монетарни фонд, док је *алоцирани*(локализовани) сервисирала Светска банка. Лондонски клуб поверилаца, примера ради, није прихватио овакву номинализацију јавног дуга. О *неалоцираном* и *алоцираном јавном дугу*-види,(pdf) ILA Committee on Aspects of State Succession, p. 5. www.ila-hg.org/.../3EODAA87-C1D3-4175-971D8B67F1A82, 27.V 2014.

⁷⁸⁸ Један од поред поменутог, рекли бисмо, изузетка у којем је задржан, колико-толико, поуздани режим односи се на локализоване обавезе које закључују централни органи власти у прилог нижих територијално-административних јединица у име и за рачун бенефицијара који се налази на територији њиховог опсега, што ће рећи, чије непосредне користи уживају и где је обавеза повраћаја средстава-тако је учињено приликом развргнућа деобног биланса Југославије- на страни бенефицијара(корисника). Види, М. Mrak, *Apportionment and Succession of External Debts: The Case of The SFR Yugoslavia*(in, Mrak. M., *Succession of States*), Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, London, Boston, 1999, p. 7.

⁷⁸⁹ Који ће, како је луцидно примећено,без сумње рефлектовати политичку страну проблема али уз, исто тако, присутну меру међународног права. Види, А. Stanić, *Financial Aspects of State Succession: The Case of Yugoslavia*, *EJIL*, Vol. 12, No. 4, 2001, p. 776.

Ваља пре свега приметити како у основи *архиви*⁷⁹⁰ демонстрирају темпоралну и територијалну димензију статалног трајања-поред њиховог несумњивог значаја за непрекинутост егзистенцијалног елемента одређеног државно-правног ентитета - на сентименталној могу репрезентовати, у фигуративном смислу, подупираче континуитета виталности. Ова димензија архивистичке грађе која измиче етаблираним параметрима догматског приступа-у перцепцији свакодневног живота, стога заслужује да буде маркирана. У материји државних архива-ситуација је указивала на два генерална критеријума потврђена Бечком конвенцијом(1983): према првом критеријуму, архивистичка грађа одређеног простора је у домену јуристичке међународне стварности лимитирана на подручје чијој администрацији је неопходна ради обављања уобичајених јавних послова; према другом стандарду, архиви би у случају сукцесије државе требало да везују своју судбину према територијалном принципу било свог порекла било приоритету грађе у погледу нужне припадности њених извора одређеној просторној детерминанти.⁷⁹¹У оба случаја-ради се о архивској грађи која се односи на поменуто подручје те је, логично, преко потребна за континуирано вршење јавних овлашћења. Уз напомену да ће анализа постигнутих решења на нивоу некадашњих конститутивних јединица Југославије(Беч, 2001) бити представљена у следећој секвенци рада, могли бисмо закључити како су се у овом сегменту предмета истраживања, у основи, поклопиле теоријске и практичне пројекције.

Напоследку, поред поменутих ваља истаћи две области у материји сукцесије које-премда не припадају *stricto sensu* научној апаратури међународног јавног права-интригирају и, консеквентно својим последицама, могу следити у компликованом хабитусу нужног сплета околности чији је заједнички именитељ

---

⁷⁹⁰ Према Конвенцији из 1983. године „*подразумевају сву документацију државе претходнице без обзира на порекло и врсту, креирану или примљену од стране државе претходнице у вршењу њених функција, који су у тренутку сукцесије везани за државу претходницу у складу са њеним унутрашњим правом и под њеном контролом и заштитом као архиви било које намене.*“ Види, Article 20, Vienna Convention...1983, *op. cit.*

⁷⁹¹ Овим смо истакли *функционалну, територијалну и интегралну природу* архивске грађе. Види, Article 30, 31, 25, Vienna Convention...1983, *op. cit.* Решење ових питања је деобним билансом поремећено, будући да се говори о физичкој деоби архива(архивске грађе) што, свакако, није у складу са поменутиим принципима. Види, РТС:: Оставинска расправа Србије и Хрватске, да ли је могућ..., www.rts.rs/.../ci/.../ostavinska-rasprava-srbije-i-hrvatske-da-li-je-moguc-dogovor.html, 25.VI 2016.

државно-правно наслеђе Југославије.⁷⁹² Реч је у суштини о материји која обухвата питање *држављанства* становништва тангираног динамиком манифестованих промена, као и *приватном својном* и *стеченим правима*(примера ради, *станарско право* које најчешће фигурира у овој сфери).

Без претераног апострофирања детаљистичке праксе која би нас у овом случају повела странпутицом, можемо приметити како је држављанство становништва Југославије у својој примени било редуковано на територијама република које су пошле путем самосталности, да би истовремено-руковођено етничким разлозима као и још недефинисаним и потенцијалним граничним споровима-било штедро нуђено и дељено оним структурама и територијама које би, у евентуалном и пожељном расплету ситуације, имале примордијални статусни значај.⁷⁹³ Готово идентична слика се добија када се у сегменту стечених права(као што су *пензије*, и већ, на примеру Југославије, етаблирано *станарско право*⁷⁹⁴ широм земље!)-анализирају њихове последице по свакодневни живот грађана.

Најзад, на крају али не и мање важно-у складу са приступом раду-треба поменути и питање режима *културних добара*,⁷⁹⁵ и њихове судбине која је у изузетно виолентним околностима статалног развргнућа(праћених бесомучним ратним дејствима!) била витално угрожена, као и, помало запостављена, *права интелектуалне својине*.

Све у свему, могло би се рећи да је деобни биланс развргнућа државне заједнице-посматрано у равни две поменуте Конвенције-био кохерентнији према другој(правно неважећој!) неголи првој. Њиме је консакрирана непобитна истина

---

⁷⁹² Према једном од истакнутих гледишта, договор око питања сукцесије у случају Југославије није било лако постићи услед, већ наглашене, комплексности материје, потом и процедуралних питања, као и места и улоге у посредовању међународне заједнице. Види, К. Михаиловић, Два прилаза економским питањима сукцесије СФРЈ(Михаиловић, К.,(Ур.), *Сукцесија и континуитет Савезне Републике Југославије*), ИМПП, Београд, 2000, стр. 7.

⁷⁹³ Т. Džunov, *Succession of States in Respect of Citizenship: The Case of Former SFRY*,(in, Mrak, M., *Succession of States*), Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, London, Boston, 1999, p. 155-156.

⁷⁹⁴ Процена је да је на територији Републике Хрватске преко седамдесет хиљада случајева који потражују имовину по основу овог права. Види, РТС::Оставинска расправа Србије и Хрватске, да ли је могућ... *op. cit.*

⁷⁹⁵ За коју је примењен *територијални принцип*, уз пратећи критеријум *културних добара од изузетног значаја* која су дестинирана према *аутентичној припадности одређеним целинама*. О ова два начела-види, А. Jakubowski, *State Succession in Cultural Property(Cultural Heritage Law and Policy)*, Oxford University Press, Oxford, 2015, p. 324.

која у сукцесији држава, за сада, не увиђа неопходност етаблираног стручног приступа који би излучио универзална и облигаторна правила међународног права.

7. 3. АНАЛИЗА БЕЧКОГ СПОРАЗУМА О СУКЦЕСИЈИ ИЗ 2001-е. ГОДИНЕ

Напоследку, досадашњи покушај свеобухватне пројекције материје сукцесије на примеру Југославије био би осуђен на неуспех, уколико се у последњем одељку ове главе не бисмо осврнули на споразум о деоби државног наслеђа некада заједничке државе-којим је у суштинском смислу окончана дугогодишња агонија овог поднебља. Потребно је истаћи како ће наш приступ овој материји бити, попут досадашњег, обележен методолошким поступком чија приоритетна интенција је да - апстрактно-генерализујућим модусом - уочи, издвоји и објасни кључне константе везане за срж постављеног задатка.

*Бечки споразум о сукцесији*⁷⁹⁶ (потписан 29. јуна 2001. у замку Хофбург) је фигуративно речено ставио тачку на и, и уредио најзначајније сегменте „деобног биланса“ заједничке тековине-до јуче, унисоном мисијом спојене целине, народа Југославије. Иако није(што објективно гледано и није могла бити интенција овог инструмента!), услед детаљистичког манира који би такав подухват обесмислио, регулисао све датости везане за овај предмет међународног права-успео је у генералним потезима осликати и маркирати главне координате државног наслеђа некадашње јединствене државе који су, у сваком случају, претендовали на промпртну и хитну јуристичку елаборацију.

Споразум су парафирали представници пет република-Словеније, Хрватске, Босне и Херцеговине, БЈР Македоније(тада већ независних држава-будући да није прошла претензија Србије и Црне Горе усмерена ради очувања и продужетка

---

⁷⁹⁶ Yugoslav Agreement on Succession Issues(2001..., *op. cit.*

статалног бића бивше Федерације!)⁷⁹⁷ и СР Југославије, уз присуство и супервизију Високог представника међународне заједнице, као и, у финалном, Генералног секретара УН-а у својству депозитара овог мултилатералног међународног инструмента.

У свом уводном делу, поред инвокације разних релевантних докумената међународних форума и института (Лондонска конференција,⁷⁹⁸ Резолуција 1022 Савета безбедности УН-а,⁷⁹⁹ Међународна банка за обнову и развој), Споразум се што је за нас од фундаменталног значаја у опредељивању судбинске детерминанте рада!-фокусира на две основне константе у домену правне природе (пре)композиције државног простора-истичући *дезинтеграцију*(*дисолуцију*)⁸⁰⁰ или *распад*)⁸⁰¹ Југославије и начело подједнако дистрибуираних права свих конститутивних јединица у сфери сукцесије државног наслеђа.⁸⁰²

Споразум је, кроз одређене додатке и Анексе(укупно седам), номинализовао и разрадио следеће области предмета развргнућа државне заједнице: режим покретне и непокретне имовине, питање дипломатско-конзуларне својине, финансијску активу и пасиву,⁸⁰³ државне архиве, пензије, остала права(интересе) и обавезе, приватну својину и тзв. стечена права.

Истакавши како ће се формирати Комитет експерата са задатком надзирања имплементације Споразума и решавања спорних ситуација које би се могле појавити-Комитету(чији паритетни састав, одређен са по једним чланом из сваке Републике, је требала бити гаранција његове непристрасности!) је поверен нешто одговорнији задатак који се састојао и у могућности пружања препорука владама

---

⁷⁹⁷ Како смо нотирали, према ставу Бадентерове арбитражне комисије(Мишљење бр. 11 од 16. јула 1993.), о датумима сукцесије који су, у најмању руку, дискутабилни. Види, *32 I.L.M. 1586*(1993), р. 1589.

⁷⁹⁸ Којом су афирмисана постигнућа Дејтонског мировног споразума и формирано Савет за имплементацију мира, као и Саветодавно тело сачињено од најмоћнијих земаља света. Види, Peace Implementations Council, www.ohr.int/pic/archive.asp?sa=on, 27.V 2014.

⁷⁹⁹ Овом Резолуцијом је, такође, консакриран мировни режим из Дејтона. Види, *S/Res/1022 од 22. новембра 1995.*, *op. cit.*

⁸⁰⁰ Што је у свом *Мишљењу бр. 8* од 18. маја 1992. године констатовала Бадентерова арбитражна комисија. Види, J. C. Greenwood, E. Lauterpacht, (Ed.), *International Law Reports, Volume 92*, A Publication of The Research Centre For International Law, University of Cambridge, Grotius Publications Limited, Cambridge, 1993, р. 202.

⁸⁰¹ О манифестацијама ових(оваких) пројекција-види, Р. К. Menon, *op. cit.*, р. 139.

⁸⁰² Д. Димитријевић, *Међународно право сукцесије држава(сукцесија државне имовине с посебним освртом на сукцесију СФР Југославије)*, ИМПП, Београд, 2007, стр. 331.

⁸⁰³ Генерално посматрано, када се ради о финансијском аспекту развргнућа државне целине прихваћено је начело једнакости(правичности). Види, А. Stanić, *op. cit.*, р. 778.

инволвираних страна.⁸⁰⁴

Ако би се, у међувремену, појавио проблем око процедуралних питања везаних за важност Споразума, странама уговорницама је - кроз медијаторску улогу Председника Суда за концилијацију и арбитражу ОЕБС-а -⁸⁰⁵ стајала на располагању опција одређивања једног стручног лица(који не би уживао држављанство нити једне од земаља тангираних спором) овлашћеног да понуди одговарајуће решење ради превазилажења спора.⁸⁰⁶

Стране уговорнице су се споразумеле да ће, уколико то разлози нужности оправдавају, предузети неопходне мере утемељене на начелу реципроцитета у циљу постизања његове пуне ефикасности-⁸⁰⁷ као и да ће споразум извршавати са неопходним респектом, у доброј вери и у складу са Повељом Светске организације, као и одговарајућим институтима међународног права.⁸⁰⁸

Датум ступања на снагу овог међународног уговора(према којем нису могле бити истакнуте било какве резерве!)-био је условљен депоновањем ратификационих инструмената код депозитара(Генерални секретар УН-а) и везивао се за протек временског интервала од тридесет дана од тренутка када је последњи инструмент о ратификацији положен код ове међународне институције.⁸⁰⁹

Овај правни режим је, уз извесне изузетке који су се односили на супсидијерно уређену материју Споразума и не представљају предмет посебног интересовања, важио од тренутка примене, то јест од 2. јуна 2004-е. године.

Додатак овом споразуму који је мимо осталих и прецизније дефинисаних одредби, методом генералног пресека, елаборирао приступ златним и другим

---

⁸⁰⁴ Article 4. par.: 1, 2, 3, 4., *op. cit.*

⁸⁰⁵ Примера ради као што су питања која би се односила на комплетну, парцијалну и условну сукцесију. О ове три форме деобе државног наслеђа-види., P. R. Williams, *State Suceesion and The International Financial Institutions, ICLQ*, Vol. 43, 1994, p. 797, 798.

⁸⁰⁶ Article 5. par. 3, 4., *op. cit.*

⁸⁰⁷ У суштини, ради се о правичности као метаправном и универзалном феномену. Види, *Serbian Loans Case(P.C.I.J.), Series C, No. 16(III), 1929, p. 211.*

⁸⁰⁸ Article 8, 9., *op. cit.* Могућно је приметити како начело *rebus sic stantibus*, као једно од руководећих код уговорног режима, није фигурирало у развргнућу деобног биланса Југославије. Разлог томе је чињеница да уговорни режим претходне државе и његова сукцесија нису изазвали приметнија спорења. Види, E. Hasani, *op. cit.*, p. 337.

⁸⁰⁹ То јест, 2. јуна 2004. године, 30 дана након што је Република Хрватска депоновала инструмент о ратификацији код Генералног секретара УН-а. Види, *Article 10., 12(1). op.cit.*

резервама, као и државним акцијама депонованим код Банке за међународно поравнање⁸¹⁰ предвидео је расподелу ових предмета имовине према следећој пропорцији: СРЈ-и(Србија и Црна Гора) припало је укупно 36,52%, Хрватској 28,49%, Словенији 16,39%, Босни и Хецеговини 13,20%, Македонији 5,40%. Треба такође имати у виду да је претходно постигнут договор око деобног биланса између средишње банкарске институције Федерације и статуса централних банака, сада, независних држава.⁸¹¹ Поред тога, пред Банком за међународно поравнање су, практично, од самог почетка постизања споразума иницирани преговори око будућности питања старе девизне штедње.⁸¹² Потребно је навести како стање у сфери јавних финансија током последњих година постојања СФРЈ-е није било нимало ружичасто.⁸¹³

У анексу (а) који је уредио питање заједничке покретне и непокретне имовине, искристалисала су се схватања према којима су непокретности у припадништву државне заједнице остајале у власништву оних република на чијем простору су се налазиле. Овај принцип протекције територијалног домена је, како смо већ истакли,⁸¹⁴ у коначном билансу развргнућа југословенске статалне организације-омогућио новонасталим државама сукцесију неупоредиво већег дела, некада, заједничке имовине.⁸¹⁵

Код правне судбине покретности имплементиран је начелни принцип према којем је њихово следовање било условљено чињеницом доступности, односно ретенције(притежања), у тренутку прокламовања независности. Другим речима

---

⁸¹⁰ Која је преузела кључ ММФ-а за поделу прихода код Банке, али се, коначно, овај принцип деобе применио као универзални кључ. Види, С. Stahn, *op. cit.*, p. 397.

⁸¹¹ Appendix to Agreement on succession issues, BIS Assets., *op. cit.*

⁸¹² СРЈ-а је усвојила закон по овој обавези и њена исплата на територији Србије-са одређеним модалитетима који су условљени договором између бивших република Југославије-се одвија. Ипак, генерално, резултати на нивоу бивше СФРЈ-е нису претерано оптимистични. За Србију-види, *Zakon o regulisanju javnog duga Savezne Republike Jugoslavije po osnovu devizne štednje građana*(„Službeni list SFRJ“, br. 36/02).

⁸¹³ Процена је да је преко 11(једанаест) билиона долара, по основу стране валутне стабилности, остало заровљено(са неизвесном судбином према депозитарима-повериоцима). Види, Е.В. Koch, *Challenges at The Bank for International Settlements(An Economists's Review)*, Springer, Berlin, Heidelberg, New York, 2007, p. 113.

⁸¹⁴ Annex(a), Article 2. par. 1., *op. cit.* Види, Р. Етински, *op. cit.*

⁸¹⁵ Према су, у међувремену, закључени споразуми између СРЈ-е и Хрватске(1996), те СРЈ-е и Македоније(1996), којима се признаје, барем декларативно, идентитет и континуитет Савезне Републике Југославије у односу на СФРЈ. Види, В.А. Wozzek, *International Law : A Dictionary, Dictionaries of International Law*, No. 2, The Scarecrow Press, Inc., Lanham, Maryland, Toronto, Oxford, 2005, p. 133.

некадашња федерална јединица(сада самостална држава) која је, стицајем околности у моменту истицања своје државности, имала у апрехензији одређени део државних добара је(према слову и духу Споразума)могла њима и у будућности слободно располагати. Изузетак од овог стандарда представљала су културна добра од изузетног значаја(уметничка дела, рукописи, збирке, археолошка грађа итд.),⁸¹⁶ чија финална дестинација је била одређена у зависности од њиховог порекла. У случају да је део покретности у домену културних добара од изузетног значаја отуђен са територије оне јединице на чијој територији су биле доступне у критичном тренутку везивања, постојала је опција њиховог повраћаја или могућност новчаног обештећења.⁸¹⁷

Уопштено гледано може се уочити како је одређени изузетак био начињен у погледу опредељивања правног статуса војне имовине. Споразум је овде предвидео усаглашавање некадашњих конститутивних јединица(када је реч о доступним покретним добрима), осим у ситуацијама када је било очигледно да су непокретности и покретности у апрехензији конкретних територијалних целина-употребљаване у цивилне сврхе, у којем случају је важио општи имовински режим.⁸¹⁸ Изостала је јасна одредница у вези са непокретностима које су искључиво биле коришћене за војне циљеве(да ли су, у том случају, могле бити афирмисане полазишне хипотезе: о њиховом следовању територији на којој су биле ситуиране, договорни режим који се односио на покретну војну имовину, или, можда, нешто треће?!).⁸¹⁹

У ситуацији постојања овако растегљивих и недовољно профилисаних, датости чија материјална егзистенција се протезала на корпус државног имобилијара и мобилијара-није много помагала ни мисија мешовитог Комитета(о чијем ангажману смо говорили!), нити одредбе Споразума које су предвиђале

---

⁸¹⁶ Заштити ових добара је без сумње припомогла и интенција Хашког трибунала који је у гоњењу и кажњавању поводом почињених ратних злочина, колико-толико, настојао имати у виду и културну баштину. Види, *La protezione dei beni culturali nei conflitti armati-Carabinieri*, www.carabinieri.it/.../la-protezione-dei-beni-culturali-nei-conf..., 27. V 2014.

⁸¹⁷ *Annex(a), Article 3. par. : 1, 2, 3., op. cit.* О односу *територијалног и принципа припадности одређеној културној баштини*-види, А. Jakubowski, *op. cit.*, p. 324.

⁸¹⁸ *Annex(a), Article 4. par. : 1, 2., op. cit.*

⁸¹⁹ Могло би се закључити да је и војна имовина посредно, с'обзиром на оружана дејства и разлике испољене око природе сукцесије СФРЈ-е(који су засигурно компликовали постизање споразума), оптерећивала дискурс државног наслеђа. Види, В.А. Wozzek, *op. cit.*, p. 133.

обавезу повраћаја, односно новчаног обештећења за отуђену покретност.

Диспозиција Споразума о сукцесији која је остављала републикама(дакле, унутрашњим законодавствима) надлежност дефинисања појма непокретне и доступне покретне државне имовине, као и видљива протекција фактичког науштрб чињеничном(правном) стању-која је аргументацију везану за настанак и престанак својинског(имовинског) стварноправног односа определила варљивим датостима!-унели су додатну конфузију у ову област и усмерили је у правцу јуристичког рашомона који је примарно одликовао оружани сукоб.⁸²⁰

Уз начелну опаску која није имуна од разложних и оправданих интелектуалних опсервација, могли бисмо приметити како је генерални став међународне заједнице са једне стране-у домену правне природе декомпозиције или прекомпозиције југословенског државног простора, уз нужне слабости које се појављују увек када се оваква питања појављују у зони статалне егзистенције!-разводнио и ослабио базичне координате разумевања проблема а тиме и судбине непокретне и покретне имовине Федерације, док је са друге посредно омогућио опстојност новоустановљених држава.

Када је реч о дипломатско-конзуларним представништвима Југославије као и пратећим објектима неопходним за обављање иностране репрезентативне мисије-треба истаћи да је, *анексом (б)*, између пет држава сукцесора постигнут прелиминарни договор око конкретне судбине пет најреспектабилнијих непокретности(амбасада у Лондону је припала БиХ-и, Хрватска је добила амбасаду у Паризу, Македонија је ушла у посед генералног конзулата у Паризу, Словенија је стекла право располагања амбасадом у Вашингтону, док је СР Југославији припао резиденцијални објекат у Паризу).⁸²¹

Генерални принцип расподеле овог сегмента државног наслеђа Југославије, усвојен на основу Бечког споразума-пројектовао је натуралну дистрибуцију уместо новчане(наравно у ситуацијама када је то могућно!),⁸²² према следећој

---

⁸²⁰ Надлежност је споразумом препуштена Републикама које су, на такав начин, имале могућност да у складу са, сада, међународним правом одреде судбину поменутих предмета државног хередицијског биланса. Види, *Annex(a), Article 6., 7., op. cit.*

⁸²¹ *Ibid., Annex(b), Article 1. par. 1.*

⁸²² Према последњим назнакама(Скопје, април 2016.) постигнут је договор око амбасада и дипломатско-конзуларних представништава тако што је пројектована продаја одређених објеката и, у сваком случају, коначно окончање деобног биланса у домену ове области до јесени 2016.

пропорцији: СРЈ-и(Србија и Црна Гора) 39,5%, Хрватској 23,5%, БиХ-и 15%, Словенији 14%, Македонији 8%.⁸²³

При подели ових објеката(чија листа је представљена у додатку овог анекса Споразума!) усвојена су два руководна начела: са једне стране вођено је рачуна о њиховој правилној географској расподели, док је са друге уважен критеријум подједнаке доступности свих пет држава сукцесора овим непокретностима-што је проузроковало релативну покривеност дипломатске мреже сваке од њих, разуме се, у претходно истакнутој сразмери. Детекција количине и вредности дипломатско-конзуларних представништава је прихватила процену на основу Извештаја од 31. децембра 1992. године о стању поменутих објеката на дан 31. децембра 1990. године-са решењем да се, у случају спора, тежи постизању споразума између земаља наследница. Оне покретности чија намена се везивала са имобилисаним јединицама(објектима) су(очекивано) биле цедиране оној земљи којој је непокретност припала, док је дестинација културног наслеђа од изузетног значаја везивана за њену припадност одређеној културној баштини.⁸²⁴

Могућност усаглашавања између некадашњих конститутивних јединица у погледу судбине овог сегмента државне имовине-ојачана је формирањем мешовитог Комитета⁸²⁵ са задатком да евентуалне и потенцијално спорне ситуације(корекција листе репрезентативних објеката, процена њиховог стања и вредности и тсл.) на ваљани начин уреди и апсолвира.⁸²⁶

Такође је истакнут генерални принцип који је обезбеђивао постојаност

године. Овакав сценарио, како било, одговара Србији будући да је она сносила трошкове одржавања оних објеката око чије судбине није постигнут договор, са тим што је то, у одређеним случајевима(неекономичност одржавања), представљало очигледан терет. Види, РТС: ПОМАК У ДОГОВОРУ О РАСПОДЕЛИ АМБАСАДА БИВШЕ ЈУГО..., www.rts.rs/.../pomak.u-dogovoru-o-raspodeli-ambasade-bivse-jugoslavije..., РТС::Одаловиц:ПРИМОПРЕДАЈА ОБЈЕКТА ВАЗАН КОРАК У..., www.rts.rs/.../odalovic-dogovor-o-raspodeli-ambasada-relaksirace-srbiju..., 23.IV 2016.

⁸²³ Дакле, објективно посматрано, могло би се рећи како је прихваћено начело правичности. Види, *Annex(b), Article 2. par. 1, Article 3. par. 1., op. cit.*

⁸²⁴ *Ibid., Annex(b), Article 4. par. : 1, 2, 3, 4, 5.* Начело историјске и културне везе, које, у основи, пати од неодређености и недоследности. Види, А. Jakubowski, *op. cit.*, p. 324.

⁸²⁵ На основу члана 4. Споразума. Види, *Annex(b), Article 5., op. cit.*

⁸²⁶ Није згорег поменути да је питање државне одговорности у домену осталих права и интереса, такође било предмет опсервација. Према Артуру Вотсу главном преговарачу у групи за сукцесију, обавезе проистекле од стране СФРЈ-е и даље остају, сада према државама сукцесорима, док се према мишљењу Владимира Ђуре Дегана, истакнутог хрватског посленика на пољу међународног јавног права-оне гасе. Види, Р. Dumberry, *State Succession to International Responsibility*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2007, p. 121.

имовине и састојао се у обавези сваке од држава сукцесора која је ефективно била у могућности-да одржава ове објекте и спречи њихово оштећење односно руинирање, као и да потражује, у случају проузроковане штете, новчано обештећење.⁸²⁷

Потребно је истаћи како је оваква пројекција регулисања дипломатске имовине-начелно посматрано, створила у пракси не мале, некада непремостиве препреке. Поред опште недоследности и варљивости која је красила уопштени приступ државном статусу Југославије као и исто такве, нарочито конкретне, пројекције дестинације непокретности и покретности у њеној имовини-судбина објеката неопходних за дипломатску кореспонденцију је највише личила на облигаторни режим који су Србија и Црна Гора следиле унутар Светске организације у тренуцима до краја недефинисаног чланског статуса заједничке државе.⁸²⁸ Другим речима, обавеза одржавања објеката од стране оних држава које су биле у њиховом ефективном поседу-уз остваривање примордијалног циља у домену државне самобитности!-праћене општим осиромашењем које је достигло забрињавајући ниво у равни већине земаља сукцесора, данас је постала несносна мука за њих.⁸²⁹ (Нека нам буде дозвољено да приметимо како је стварноправна логика у сфери својинских односа оличена у максими „кога згоди-њему шкоди“-у овом делу Старог континента променила већ уврежени значењски ракурс према којем чак и титулари права својине на објектима од велике вредности, услед немоућности одржавања, бивају принуђени на њихову продају испод објективно процењене вредности.)

Финансијска актива земље обухваћена је следећим *анексом(и)* Споразума.

---

⁸²⁷ *Annex(b), Article 7(a,b), op. cit.*

⁸²⁸ Што је отежавало положај земље, будући да је, са једне стране, морала водити бригу о, како смо навели, непокретностима, обавезама у домену чланства унутар међународних форума и тсл., док је то, са друге стране, у појединим ситуацијама било неекономично. Тек ће након процедуре пријема у Светску организацију(10. новембар 2000.)СРЈ-и бити омогућен приступ форумима(ММФ, ЕБОР, Савет Европе, Светска трговинска организација-са којима је од новембра 2000. године до јануара 2001. године регулисан члански статус) који би својим потенцијалима могли оснажити, услед режима међународних санкција, посрнулу економију земље. Види, К. D. Magliveras, *op. cit.*, p. 662(fusnota).

⁸²⁹ Колико су биле искрене намере некадашњих конститутивних јединица да уђу у посед дипломатско-конзуларних представништава може да послужи изјава Ане Полак Петрич- Високе представнице Републике Словеније за државно наслеђе Југославије: „...Истина је да објекти пропадају и да је велики терет на Србији јер их она одржава...“ Види, RTS::Skupo održavanje ničijih objekata, [www.rts.rs>Naslovna>Vesti>Društvo](http://www.rts.rs/Naslovna>Vesti>Društvo), 27.V 2014.

Она *grosso modo* обухвата: готовину, злато, племените метале, депозите, акције и хартије од вредности итд.-Федералне владе, Народне банке(клириншка потраживања-као један од елемената међународне трговине, чији ближи садржај је уређен, не и ограничен, са два додатка!), као и финансијске квоте и права вучења којима су располагале ове државне институције. Пасива земље⁸³⁰ је(насупротив томе) садржана у обавезама према међународним финансијским институцијама и комерцијалним повериоцима, као и новчаним гаранцијама Федерације и Народне банке у погледу чврсте валутне стабилности-депонованим код комерцијалних банака или преко Поштанске штедионице на територији неке од држава сукцесора-у одређеном временском интервалу.⁸³¹ Важно је истаћи да категорија локализованог спољашњег дуга⁸³² нија била предмет сукцесије, већ је припадала оној територији која је његова преимућства уживала.⁸³³ Исто тако Споразум, приметно је, кореспондира са термилошким одредницама које у државни дуг урачунавају и одговорности(обавезе).⁸³⁴

Начелно посматрано, чланство у међународним финансијским институцијама некадашњих конститутивних јединица Југославије је регулисано, мање-више, логиком *аутоматске сукцесије*, док су споразумом усаглашени ставови у погледу обавеза према ММФ-у⁸³⁵, Светској банци, односно „Париском“ и „Лондонском“⁸³⁶ клубу поверилаца(у тренутку парафирања Споразума само још

---

⁸³⁰ Начелно посматрано, Бадентерова арбитража је била на становишту да су за потребе сукцесије у области дељивих прихода и расхода СФРЈ-е валидна мерила Радне групе Конференције о Југославији конципирана 31. децембра 1990. године. При томе су се приходи и расходи делили према мерилу области о којима је постигнута сагласност и области о којима није постигнута сагласност. Види(Мишљење бр. 14), *Opinion No. 14, 32 I.L.M. 1586(1993)*, p. 1593.

⁸³¹ Финансијски део сукцесије СФРЈ-е треба, у одређеној мери, посматрати кроз механизам обавеза према ММФ-у. Међународни монетарни фонд, не ретко, истицан у академским круговима као средство Запада ради наметања његових економских интереса и вредносних параметара. Види, S. P. Hantington, *The Clash of Civilizations, Foreign Affairs, Vol. 72, No. 3, 1993*, p. 39.

⁸³² Локализовани дуг, по дефиницији, закључује централна администрација у корист локалне јединице-при чему је обавеза на средишњим државним телима, док је локални дуг резултат споразума између засебног државног ентитета у прилог тог ентитета-са облигацијом покривања њеног сервисирања од стране тог истог ентитета. Види, P.K. Menon, *op. cit.*, p. 113-115.

⁸³³ C. Stahn, *op. cit.*, p. 392. Прихваћен је, у суштини, принцип крајњег корисника, односно *бенефицијара*. Види, M. Mrak, *op. cit.*, p. 22-23.

⁸³⁴ *Annex(c), Article 1., 2., op. cit.*

⁸³⁵ Или, “Необолшевици из ММФ-а”-види, G. Arbatov, *Neo-Bolsheviks of The IMF, The New York Times*, 7 May 1992.

⁸³⁶ Споразуми које су у међувремену закључиле, прво Словенија, а потом и остале Републике са Лондонским клубом поверилаца садржавали су искључење тзв. *повезаних лица*-ентитета која су потраживања по основу зајмова откупили на секундарном тржишту по дисконтним ценама(СФРЈ-а

СР Југославија није регулисала статус са овим институцијама, али је постигнута сагласност)⁸³⁷, и утаначена пропорција деобе статалне финансијске активне према следећим мерилима: СР Југославија 38%, Хрватска 23%, БиХ 15,50%, Словенија 16%, Македонија 7,50%.⁸³⁸ Такође, предвиђен је механизам преговарања у погледу гаранција датих од стране Федерације и Народне банке Југославије⁸³⁹ за стабилност новчаних депозита код комерцијалних банака на територијама држава сукцесора пре проглашења независности(нарочито физичких лица!)-кроз активност Међународне банке за поравнање.⁸⁴⁰

Брисане су све преостале обавезе република према Фонду за развој недовољно развијених и Косова, као што су регулисана и питања проистекла из Осимског споразума(1983) између Југославије и Италије чију финансијску одговорност су сада преузеле његови бенефицијари-Словенија и Хрватска.⁸⁴¹

Будући да су новонастале државе увеле сопствени монетарни систем, било је утаначено да се ова чињенична датост не може користити ради покретања поступака који би евентуално оспорили њихову валидност.⁸⁴²

Предметом споразума је такође углављено да се сва нерегулисана или спорна питања препусте у надлежност мешовитом Комитету чији експертски састав би био условљен одлукама централних монетарних институција нових држава-као што су и, у виду два додатка, уређена питања доступности расположивих података у вези са стањем овог сегмента државне имовине, односно листом земаља и средстава плаћања(о чему је било помена код клириншких

је у кризи, неизвесност сервисирања поменутих зајмова итд.!) користећи стране резерве које су потраживале прво Словенија а потом, у већој или мањој мери, и остале Републике које у тренутку њиховог коришћења на секундарним тржиштима нису могле бити у њиховој објективној апрехензији. Види, М.Мрак, *op. cit.*, p. 20, 22.

⁸³⁷ Услед одлука Светске организације о чланским правима СРЈ-е(Србија и Црна Гора, дошло је до синхроне реакције и ММФ-а. Тако да је, поред финансијског дела, требало уредити чланска права СРЈ-е унутар овог форума. Види, Р. R. Williams, *op. cit.*, p. 793.

⁸³⁸ *Annex(c), Article 3., 5. par. 2., op. cit.*

⁸³⁹ Бадентерова арбитража је држала да Народна банка Југославије не поседује ексклузивно право у домену одлучивања о судбини имовине, права и интереса који би тангирали деобни биланс некадашње заједничке државе. Види (Мишљење бр. 15 Бадентерове арбитражне комисије), *Opinion No. 15, 32 I.L.M. 1586(1993)*, p. 1597.

⁸⁴⁰ *Annex(c), Article 7., op. cit.*

⁸⁴¹ *Ibid., Annex(c), Article 8. par.: 1, 2.* Са тим што су обавезе у погледу Тршћанског споразума, сада, оптерећивале Словенију и Хрватску, док су облигације из Горичког споразума теретиле, искључиво, Словенију. Види, 1983-*Accordo di esecuzione del Trattato di Osimo del...*, www.coordinamentoadriatico.it/index.php?...., 27.V 2014.

⁸⁴² *Annex(c), Article 10., op. cit.*

аранжмана!).⁸⁴³

Очигледно је и финансијска имовина, попут до сада наведених сегмената деобног биланса Југославије, пролазећи кроз нестабилно време разлаза и крвавог грађанског рата-била оптерећена сличним разлозима чију природу не би требало наново истицати. Потребно је само истаћи како су и „Париски“ као и „Лондонски клуб“⁸⁴⁴ поверилаца, генерално гледано, отписали знатан део потраживања према СР Југославији.

У материји сукцесије државних архива у односу на Југославију, која је уређена *анексом (d)*, можемо уочити како у суштини не постоје круцијалне разлике које би овом комплексу питања определиле други и(ли) другачији смисао.⁸⁴⁵ Под архивском грађом Споразум подразумева документацију сваке врсте(укључујући али се не ограничавајући на филмске записе, фонограме односно видеограме, компјутеризовани материјал, документа која чине културну баштину итд.)-без обзира на датум и место настанка, која је резултат продукције односно пријема од стране Југославије или њених конститутивних јединица почев од 1. децембра 1918. закључно са 30. јуном 1991. Идентичан правни режим је предвиђен и за републичке архиве који, заједно са савезним органима и у складу са интерним правом, обезбеђују њихово редовно функционисање.⁸⁴⁶ У погледу државног наслеђа-Споразум предвиђа припадност архива администрацији оне територијалне јединице којој је неопходан за редовно обављање мисије, односно оном простору одакле води порекло или је(примарно и без остатка!)у сфери изворишта и намене дестиниран. Поред ова два критеријума, текстом је утачена и припадност архива који су у својим депоима садржавали уговоре чији депозитар је била Југославија, а односе се искључиво на одређену територију или органе

---

⁸⁴³ *Ibid.*, *Annex(c)*, *Article 6.*, *Appendix(1),(2) to Annex(c)*.

⁸⁴⁴ За који се везују већ поменуте спекулације око питања потраживања, будући да се одређене финансијске трансакције између ове банкарске институције и приватних лица посматрају у светлу њихове припадности конкретним руководећим националним елитама на подручју бивше Југославије. Види, Т. Jakobi, *Sovereign Bankruptcy: Serbia and Montenegro; Case Studies...policydialogue.org>...>*

⁸⁴⁵ Бадентерова арбитражна комисија је изразила став(Мишљење бр. 12) према којем се државна имовина, архиве и дугови расподељују на основу принципа равноправности. Види, *Opinion No. 12, 32 I.L.M. 1586(1993)*, p. 1590.

⁸⁴⁶ *Annex(d)*, *Article 1. par. 1(a, c, b).*, *op. cit.*

чија средишта су конкретно просторно детерминисани.⁸⁴⁷

Дестинација међународних уговора закључених између Југославије и Грчке(1959, 1960), као и Осимских уговора⁸⁴⁸ у погледу припадништва одређеном архиву-утаначена је према територијалној повезници у односу на Македонију(у првом случају), односно Словенији и Хрватској(у другом, уз право ове две земље да прецизирају место похрањивања оригинала).⁸⁴⁹

У погледу рокова имплементације сукцесије на државне архиве прецизирани су временски интервали од 3, 6, односно 24 месеца од тренутка ступања Споразума на правну снагу. Период од шест месеци је предвиђао расподелу јавних архива који нису обухваћени горепоменутих опсервацијама, две године су резервисане за деобу већ споменутих архива као и одређивање судбине архива према мерилу комплетности(интегритета), уз додатни период од три месеца предвиђен за сачињавање јединствене листе ових целина.⁸⁵⁰

Споразум је принципијелно уредио обавезу свих страна инволвираних предметом сукцесије у сфери повраћаја архивске грађе простору припадништва. Осим тога, није изостао ни већ уобичајени задатак мешовитог Комитета-овог пута у организацији скупа на министарском нивоу(држава наследница),⁸⁵¹ као и надзирања примене утаначеног- чији модалитети су били регулисани предвиђеним временским интервалом од три месеца рачунајући од копирања и транспорта.⁸⁵²

Споразум изузима приватне архиве из предмета сукцесије, регулишући право приступа, увида и копирања архивске грађе(генерално, ова права су-уз

---

⁸⁴⁷ *Ibid.*, Annex(d), Article 3., 4(a-I, II, III). Неспорно је да је у одређеним ситуацијама била предвиђена повреда *начела интегралности* архива. Из тог разлога постоје одређене назнаке које указују да ће се вршити заједничка аплицирања према европским фондовима ради прибављања средстава којима ће се омогућити копирање архивске грађе. www.rts.rs/.../ci/.../ostavinska-rasprava-srbije-i-hrvatske-da-li-je-moguc-dogovor.html, 25.VI 2016.

⁸⁴⁸ Осимски споразум је закључен 1975. године између Италије и Југославије. Њиме је предвиђено регулисање одређених територијалних питања која су проистекла из наслеђа Другог светског рата, потврђена Споразумом из Лондона 1954. године, као и уређивање положаја националних мањина са обе стране. Види, United Nations Treaty Collection, Vol. 1466, www.un.org, 27.V 2014.

⁸⁴⁹ Annex(d), Article 3(b-I,II), *op. cit.*

⁸⁵⁰ *Ibid.*, Annex(d), Article 6(a, b).

⁸⁵¹ Управо је седмог јуна одржан скуп на којем је домаћин била Република Словенија, где су акценгована прегнућа у циљу имплементације Споразума о сукцесији, и наглашена потреба што скоријег регулисања горућег питања старе девизне штедње. Види, International Conference Government of The Republic of Slovenia, www.vlada.si/en/projects/sfry_succession/, 10.VI 2016.

⁸⁵² Annex(d), Article 9., 7., 11(a, b, c, d, e, f), *op. cit.*

поштовање одређене процедуре и рокова-била обезбеђена!), односно уређујући трошкове копирања и транспорта.⁸⁵³

Најзад, Споразум је принципијелно уредио обавезу свих страна инволвираних предметом сукцесије у сфери повраћаја архивске грађе простору припадништва. Осим тога, није изостао ни већ уобичајени задатак мешовитог Комитета-овог пута у организацији скупа на министарском нивоу(држава наследница),⁸⁵⁴ као и надзирања примене утначеног- чији модалитети су били регулисани предвиђеним временским интервалом од три месеца рачунајући од момента ступања Споразума на снагу.⁸⁵⁵

На пољу нарочито осетљивих питања пензија као стечених права-анексом (e) је усвојено решење које предвиђа обавезу република на чијим територијама је настао правни основ њиховог регулисања и редовног исплаћивања-независно од националне припадности, држављанства,⁸⁵⁶ пребивалишта или боравишта корисника.⁸⁵⁷

Уколико је допринос за пензијско осигурање стечен на раду у служби државних органа(цивилних или војних)-с' обзиром на мерило повезнице држављанства, пребивалишта односно боравишта бенефицијара-предвиђене су две солуције: према првој, меродаван критеријум за исплату пензије је пребивалиште корисника; према другом, уколико бенефицијар није домицилиран на простору оне државе чији је држављанин, обавеза пласмана пензије је на оној статалној целини бивше државе на којој лице у питању има боравиште на дан 1. јуна 1991.⁸⁵⁸

Оно што је, уопштено посматрано, оптерећивало режим пензија-биле су

---

⁸⁵³ *Ibid.*, Annex(d), Article 9., 7., 11(a, b, c, d, e, f).

⁸⁵⁴ На поменутом скупу у Словенији, констатовано је, генерално гледано, да се питање архива углавном решава на задовољавајући начин. Види, International Conference... *op. cit.*

⁸⁵⁵ *Annex(d)*, Article 2., Article 12., *op. cit.*

⁸⁵⁶ Треба истаћи како су духови, поред већ присутних и приметних суревњивости, изнова узбуркани када су Словенија и Хрватска, приликом прокламације независности, усвојиле нове законе о држављанству који су могли и, нажалост, јесу производити ксенофобичне ресантимане(друго је питање колико је то било оправдано). Види, *Zakon o državljanstvu Republike Slovenije-ZDRS(Uradni list RS, št. 1/91-Iz dne 25.6.1991)*, *Zakon o hrvatskom državljanstvu*, od 26. lipnja 1991, *Narodne novine(NN) 53/91* od 08.10.1991. Контроверзе су се појачавале у случајевима апатридије. Види, Т. Džunov, *Succession of States in Respect of Citizenship: The Case of Former SFRY*(in, М. Mrak(Ed.), *Succession of States*), Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, Boston, London, 1999, p. 155-156.

⁸⁵⁷ *Annex(e)*, Article 1., *op. cit.*

⁸⁵⁸ *Ibid*, *Annex(e)*, Article 2(I, II).

бројне ситуације које су испадале из пројектованих оквира(нпр. уплата доприноса и њихов пропорционални удео, трансфер ових средстава, баријере проистекле из ратних околности⁸⁵⁹). У таквим приликама није много помагала ни претпостављена билатерална сагласност, било провизорна било коначна, између република(сада новоуспостављених држава),⁸⁶⁰ коју је подстицала начелно прихваћена афирмативна компонента.⁸⁶¹

У зони права, интереса и обавеза(одговорности) Федерације који нису регулисани другим одредбама Споразума-као што су патенти, жигови, регалије и тсл.-анексом (ф) предвиђена је, већ поменута у домену финансијске активе,⁸⁶² генерално пројектована и пропорционално утврђена обавеза држава наследница. Не би требали нарочито истицати функцију мешовитог Комитета чији место и улога у овој области државне сукцесије нису(текстом споразума) остали незапажени.⁸⁶³

Напоследку, у равни приватне својине и стечених права-Споразум у анексу (г) предвиђа њихову потпуну и недискриминаторску заштиту од стране држава сукцесора. Право својине на покретној и непокретној имовини је зајемчено и везано за 31. децембар 1990.(уговори закључени након овог датума, под одређеним условима, могу бити предмет преиспитивања). Право интелектуалне својине је такође признато.⁸⁶⁴

Споразум протежира билатералне аранжмане између држава сукцесора који би предвидели механизме имплементације, истовремено истичући немогућност

---

⁸⁵⁹ Условно говорећи, на срећу, питања око, евентуалних, ратних репарација насталих као последица оружаних сукоба(1991-1995) на територији бивше Јуославије-нису улазила у деобну масу. Види (Мишљење бр. 13 Бадентерове арбитражне комисије), Opinion No. 13, 32 *I.L.M.* 1586(1993), p. 1592.

⁸⁶⁰ У основи, тензије су, ма која била рационална и логична полазишна основа њихове генезе, појачаване перманентним-национално инспирисаним нетрпељивостима. Према нашем скромном суду, атмосфера затегнутости би се унеколико могла амортизовати уколико би се горуће национално питање-услед постојећих околности-покушало решити(реализовати) кроз већ поменути модел тростепене аутономије. Види, T. Várady, On The Changes..., *op. cit.*, p. 139.

⁸⁶¹ *Annex(e), Article 3., op. cit.*

⁸⁶² Ваља напоменути како је утаночено да ће ненамирена потраживања Централне банке бивше Југославије према *Војном сервису* бити, за сврхе деобног биланса, пренета ка оним Републикама на чијој територији се налази финални бенефицијар одређене инвестиције из војне области. Види, NBS/The Succession of Te Former SFRY, www.nbs.rs/internet/english/40/40_4.html, 27.V 2016.

⁸⁶³ *Annex(f), Article 1., 2., op. cit.*

⁸⁶⁴ *Ibid, Annex(g), Article 1., 2. par. 1(a,b), 2., Article 3.*

повреде његових, на неки начин, когентних стандарда.⁸⁶⁵ Станарско право је исто тако заштићено, уз широку скалу искључења основа који би могли водити ка дискриминацији.⁸⁶⁶

Генерално, омогућена је јуристички интонирана пројекција третмана физичких и правних лица у овом корпусу права, као и стандард који је покривајући и гарантујући приватну својину и стечена права⁸⁶⁷ водио њиховој свеобухватнијој и подеснијој опсервацији и заштити.⁸⁶⁸

---

⁸⁶⁵ Слично, већ поменути, Споразумима између СРЈ-е са Хрватском, и Македонијом. Види, (СРЈ-Хрватска) *U.N.Doc. A/51/318-5/1996/706*, 35 I.L.M., 1996,(СРЈ-Македонија) *U.N.Doc. S/1996/291*, 35 I.L.M., 1996.

⁸⁶⁶ *Ibid*, Annex(g), Article 4., 5., 6. Чињеница је како је 20. јуна 2016. године потписана Декларација између Србије и Хрватске која је намењена убрзању имплементације Споразума о сукцесији. Неспорно је, међутим, како је у сфери станарских права мало тога учињено. Види, РТС::Потписана декларација о односима Србије и Хрватске, www.rts.rs/page/stories/ci/.../potpisana-treća-tačka-deklaracije-saglasnost-da-se-ubrza-primena-sporazuma-o-sukcesiji;-deklaracija-o-odnosima-srbije-i-hrvatske.html, 20.VI 2016.

РТС::Оставинска расправа Србије и Хрватске, да ли је могућ... www.rts.rs/.../ci/.../ostavinska-rasprava-srbije-i-hrvatske-da-li-je-moguc-dogovor.html, 25.VI 2016.

⁸⁶⁷ Око којих - будући да је, како ствари стоје, постигнут споразум око дипломатско-конзуларних представништава(Скопје, април 2016.) - поред питања пензија, постоје највеће контроверзе у деобном билансу некадашње заједничке државе Види, ZAGREB KOĆI POVRAĆAJ IMOVINE I PRAVA PROTETANIH SRBA-RTS, www.prelistavanje.rs/vest/prikazi/zagreb-koci-povracaj-imovine-i.../2005430, 18.V 2016.

⁸⁶⁸ *Annex(g), Article 7., 8., op. cit.*

8. ЗАКЉУЧАК

Напоследку, поставља се питање да ли је колоплет дешавања која су обележила настанак и развој Југославије-условљавајући њену сложену и мултидимензионалну мисију, као и потоњу линију њеног државног и друштвеног спецификаума-услед разноразних историјски одређених датости, био предестиниран ка свом неславном и виолентно испољеном свршетку, или је амплитуда догађаја могла бити усмерена у другачијем смеру?

Мало преформулисано, питање би гласило: уколико је нестанак Југославије, без обзира на сву евентуалну и потенцијалну суровост и тежину таквог међународног исходишта, већ служио као ноторна чињеница у равни савремених међународних односа-питање је ко су били доминантни протагонисти(да ли спољашњи или унутрашњи, или оба!) овако постављеног циља, а ко је у целокупном подухвату служио као инспиратор(ове или оне природе!), или пак пуки и невољни(можда и несвесни!) извршилац?

Да будемо још директнији: ако је већ једна земља - која је у фокусу интернационално перципиране објективне реалности поседовала јасно изражени респект! - морала завршити своју безмало столетну егзистенцију на тако неславан начин, није ли то истовремено и са друге стране откривало до тада непознате просторе њеног битисања - пројектујући питање о суштини њене историјске и сваке друге државно-правне мисије?⁸⁶⁹

Питања је одиста много а сваки добронамеран и разложен покушај да се расветли примарно међународно-правна димензија проблема југословенске кризе би, уколико бисмо се држали овако широко постављеног истраживачког подухвата, у старту био осуђен на неуспех.

Рађање југословенске државне заједнице у Версају на темељима резултата

---

⁸⁶⁹ У овом делу је опортуно приупитати се о интенцији, пре свих, међународних фактора који су у југословенски статални аранжман уградили-захваљујући, без сумње, и жртвама које је поднео у Великом рату!-идеју о обухвату српског националног корпуса који у таквој заједници-због мешовитог и уравнотеженог националног супстрата-не би имао доминантну улогу, а сама њена композиција разводнила евентуалне и често оправдане српске претензије? Види, S. Vudvord, *Balkanska tragedija*, Filip Višnjić, Beograd, 1997, str. 210.

Великог рата и постигнућа земаља које су у овај историјски потхват уградиле немале људске жртве-било је у старту склупчано са извесим нелогичностима и недоследностима.⁸⁷⁰ Југославију су од иницијалног тренутка мориле мањкавости у погледу нерешених националних,⁸⁷¹ социјалних и аграрних проблема које су појединачно, по себи, могле отежати опстојивост иоле стабилне статалне креатуре. Поред тога, треба нагласити да је она од тренутка свог настанка до краја(чак и уколико период бановинског режима у њеној организационој структури узмемо са одређеним резервама!),⁸⁷² била уређена на федералном принципу.⁸⁷³ Након што је поредак АВНОЈ-а, чије основне координате смо истакли, установио темеље такозване друге југословенске државе-уследио је период који је поново у истом столећу довео Југославију на страну победничких држава(наравно, питање је колико је ова констатација-нарочито из угла националних компоненти у саставу државне целине и спецификума терета жртава сваке од њих у овој одлучујућој мисији-прецизна?!).

Изградњом поретка Уједињених нација као и потоњим развојем догађаја који су позиционирали Југославију на самом врху породице држава оснивача и корифеја Покрета несврстаних-настале су нове и још повољније околности у њеној статалној егзистенцији. Као предводник немале групације која је у међународној политичкој арени словила за земље такозваног Трећег света-држава јужнословеских народа је, без сумње, имала и вршила одређени утицај на дешавања у савременом свету.

---

⁸⁷⁰ Довољно је овом приликом само поменути Лондонски уговор из 1915-е. године који је гарантовао територијално проширење Краљевина Србије, односно Црне Горе, уз очување њихових унисоних националних компоненти. Види, Treaty of London / European history (1915) Encyclopaedia..., www.britannica.co/EBchecked/topic/1381765/Treaty-of-London, 27,V 2014.

⁸⁷¹ Покушај да се у Југославији изгради и учврсти систем интегралног југословенства који би елиминисао националне разлике никада није учињен. Уосталом, одредбе Видовданског(1921) и потоњих уставних текстова нити у једном моменту(ни номинално!) нису кореспондирале са могућношћу елиминисања етничког критеријума. У вези са Видовданским уставом, види: С. Јовановић, *Политичке и правне расправе II*, Геца Кон, Београд, 1936, стр. 394.

⁸⁷² Конституисањем такве унутрашње статалне структуре, практично је инаугурисан федерално-конфедерални државни организам. О установљењу и уређењу бановинског режима, види: Л. М. Костић, *Коментар Устава Краљевине Југославије од 03. септембра 1931.*, ЗИПС-СРС, Земун-Београд, 2000, стр. 169.

⁸⁷³ Иначе, могла би се(према схватањима у материји уставног права!) нагласити друга фаза у развоју југословенског федерализма која је започела мировним поретком зачетим у Версају(1918) и коју су маркирали тзв. грађански(доминантно српски односно хрватски, или оба!?), и класни(радом КПЈ-а који је тежио помирењу сталешког и политичког елемента!) федерализам. Види, F. Ćulinović, *op. cit.*, str. 120-122.

Промене у глобалним размерама-настале рушењем Берлинског зида а потом и уједињењем Немачке⁸⁷⁴(које је-с' обзиром на ондашње прилике, захваљујући првенствено марљивом менталитету Немаца!-спроведено прилично безболно), као и урушавањем Источног блока(чија магнитуда је својим посредним и непосредним, премда у основи мирољубивим, ефектима-нарочито погодила Совјетски савез!)-за које би се могло рећи да су биле тектонског карактера, промешале су карте и избациле на површину интернационалне сфере нове протагонисте.⁸⁷⁵

Од ових догађаја чија линија је пратила след Пољске, Чехословачке, Мађарске, Румуније(да поменемо само неколико најизразитијих примера!), и чији габарити су, *grosso modo*, попримали обележја уобичајених и предвидљивих(уз извесне изузетке!)-разликовала се само Југославија.

Оно што је диференцирало и у знатној мери одударало од уврежених стандарда ишчезнућа наслеђа комунистичких(социјалистичких, или како су се већ именовали?!) режима у некадашњим земљама Варшавског пакта-била је амплитуда виолентности и насиља која је карактерисала сценарио дезинтеграције Југославије.⁸⁷⁶

На плану очигледних(директно и конкретно испољених!) манифестација кризе, хронологијом и интензитетом дешавања која су ушла у колотечину невероватности(и за неупућене, можда, изненађености?!), као и целокупним ефектима израженим том приликом-Југославија је, може се без претераног детаљисања рећи, остала јединствени и нажалост црни пример дотадашње праксе.

Доскорашње братство и јединство њених народа и народности, праћено постојано пројектованом сликом о монолитном и непоколебљивом јединству конститутивних јединица, барем номинално, Федерације-услед неумитности или инерције дешавања која су усмеравала ток и исходите кризе-постали су шарена

---

⁸⁷⁴ Окончањем Хладног рата и уједињењем Немачке створени су темељи за изградњу јединствене Европске Заједнице(Уније). Види, F. Vozo, *op. cit.*, p. 158.

⁸⁷⁵ Треба приметити да су европски интеграциони процес и систем КЕБС-а(ОЕБС), у основи, операције којима се управља са оне стране Атлантика. Види, N. Stipčević, *op. cit.*, p. 108.

⁸⁷⁶ Ваља навести како је амплитуда насиља између националних скупина током Другог светског рата-нарочито на примеру Босне и Херцеговине!-достигла, према мерилима просечног човека, несвакидашње размере. Види, M. Glenny, *op. cit.*, p. 140.

лажа о којој се у међународној ацени нашироко и надугачко расподелало.⁸⁷⁷

Инверзија међународног односно унутрашњег друштвеног и државног аранжмана југословенске републике за коју су објективно гледано постојале елементарне претпоставке, и поред видљивих напора међународне заједнице и разних посредничких структура(поред и мимо упитности о њиховој аутентичности односно искренности?!) у циљу превазилажења негативних последица искрслог случаја-стекло се уверење протеком времена, нису могли на задовољавајући начин примирити кризу и апсолвирати проблем.

Оно што је-након анализе већине релевантних параметара које смо третирали током рада на дисертацији-остала генерална константа универзално прихватљива у домену валидног и поузданог закључка, јесте чињеница која не може оспорити нестанак Југославије.

Приоритетно међународни елементи потпомогнути унутрашњим, од којих су неки кроз више столећа тежили артикулацији свог гласа у мђународној заједници (пре свих, Словенија и Хрватска-што, мора се признати, *a priori* није и нелегитимно!), су у избору два доминантна кључа за решење проблема-првог који би претпостављао надмоћну позицију најбројнијег националног корпуса на простору Југославије(са-имајући искључиво у виду претензије Срба према заједничком статалном егзистирању већине својих сународника на овом поднебљу, као и претрпљене губитке током два светска сукоба и напоре које је српски народ уградио у циљу реализације ове историјске мисије-такође, легитимитетом!), и другог који је предност давао солуцији релативно стабилног и дуговечнијег мира-изабрали други.

Решење које је пронађено, и које ми који се бавимо међународним јавним правом можемо и морамо стручно објаснити-рефлектује се у равни РАВНОТЕЖЕ СНАГА. Равнотежа снага је критеријум и стандард који се налази негде између права и политике и обрнуто, начело које је устоличено постигнућима Вестфалског мира(1648),⁸⁷⁸ принцип највећим делом заслужан за конституисање међународног јавног права и, напоследку, његов несумњиви развој. Додајмо овом приликом оно

---

⁸⁷⁷ Не би требало заборавити да је Југославија-уз све наслеђене и актуелне мањкавости-ипак објединила српски национални живаљ који је егзистирао на овом територијалном опсегу. Види, Б. Јовић, *op. cit.*

⁸⁷⁸ Dž.S. Naj, *Kako razumevati međunarodne sukobe*, Stubovi kulture, Beograd, 2006, str. 17.

што је за нас посленике у овој области и најзначајније-начело равнотеже снага је пресудно утицало на настанак науке међународног јавног права.

„Како и само њено име наговештава, равнотежа снага се првенствено ослања на појаву моћи, те полази од тога да се моћ једне државе или групе држава не може обуздати ничим другим до моћи друге државе или групе држава...“⁸⁷⁹

При томе се може перципирати територијални опсег тако замишљене равнотеже у овом делу Европе и Балкана са неколико земаља које су инволвиране у њен практични ефекат(мултиполарна равнотежа у регионалним оквирима!⁸⁸⁰). Опредељење светских центара моћи да конституишу баланс моћи између дојучерашњих конститутивних јединица заједничке државе био је мотивисан многобројним разлозима-од којих су најзначајнији безбедносни, односно геостратешки као и геополитички.⁸⁸¹ При томе су се користила сва расположива средства са којима наука савремених међународних односа кореспондира у циљу постизања и одржавања такве равнотеже(савези, компензације, тампон зоне, итд.).⁸⁸²

Уколико анализирамо домете Дејтонског мировног споразума(1995)⁸⁸³ само у оном делу који се односи на безбедносну компоненту-можемо закључити да се настојало до максимума изаћи у сусрет потребама Хрватске и Босне и Херцеговине, изузев Србије(која је-било територијално или бројчано, реално или виртуелно-самим тим и, потенцијално, најпотентнија национална скупина у овом делу Старог континента!), у погледу постизања регионалне стабилности и избегавања трке у наоружавању.⁸⁸⁴ Уосталом, ова тенденција је била осетна још

---

⁸⁷⁹ В. Димитријевић и Р. Стојановић, *Основи међународних односа*, НИУ Службени лист, Београд, 1977, стр. 312.

⁸⁸⁰ Р. Стојановић, *Спољна политика Европске уније*, Досије, Београд, 1998, стр. 76.

⁸⁸¹ Може да изненади да је управо принцип баланса снага-будући зацементиран полустолетном глобалном равнотежом између два антагонизована Блока(Исток и Запад) која је замрзнула постојећи међудржавни гранични режим!-не дозвољавајући маштовитост у разним, изнова искрслим и оригиналним, ситуацијама потребним за обогаћивање садржаја међународног јавног права-успоравао и перцепцију домена сукцесије. Види, М. Mrak(ed.), *op. cit.*, р. XV.

⁸⁸² *Ibid*, стр. 81.

⁸⁸³ Који је, без сумње, утврдио војну доминацију НАТО-а и политичку преваленцију Запада на територији Бих. Види, А. Bernardini, *op. cit.*, р. 771.

⁸⁸⁴ Види(на пример), имплиците, *Dejtonski mirovni sporazum - ANEKS 1-b: REGIONALNA STABILIZACIJA, OPŠTE OBAVEZE*, <http://ndc.sarajevo.org/moj-ustav/materijal-prirucnik/Dejtonski-mirovni-sporazum.pdf>, 27.V 2014.

током 1991-е. године када је маневар у испоруци оружја Словенији и Хрватској⁸⁸⁵ -прошао сасвим незапажено у међународној јавности.

Истовремено, у прилог детаљније и комплетније опсервације оваквог развоја ситуације, не би требало изгубити из вида још најмање две релевантне чињенице:

Прво, Југославија је-узевши у обзир све њене предности и недостатке-произвела стање које се необавезним научним речником може именовати неприродним. Ослонити се у зачећу државе на националну компоненту која-прошавши кроз голготу Албаније и претрпевши енормне губитке у ратном вихору Великог рата, што је своју афирмацију такође потврдило консеквенцама Другог светског рата!-и у најбољем случају није могла занемарити своје фундаменталне и виталне интересе, било је од самог почетка осуђено на неуспех. Исто тако и да сви припадници одређеног националног корпуса немају апсолутно никаквих националистичких или шовинистичких, приоритетно ирационалних претензија - што је, наука психијатрије нам потврђује-апсолутно немогућно! - по природи ствари, услед бројности и територијалне заступљености Срба на подручју Југославије, пре или касније би морало доћи до извесног подозрења и суревњивости према српском живљу. Отуда је јасно да већина припадника одређеног етницитета-неовисно од жеље или оптерећености својим националним пореклом-може, стицајем околности, доћи у (не)прилику условљену овом материјалном чињеницом. У сваком националном корпусу присутно је најмање 10% оних који у себи садрже изразито агресивну компоненту, чекајући погодан тренутак рационализације овог феномена(рат, немири итд.). И у овој тачки пресека је-поред уврежене и општеприхваћене констатације која у рату види остваривање нужних политичких циљева!-потребно и, мишљења смо, могућно пронаћи одговор на динамику и интензитет милитаризма и бестијалности које и какве су красиле рат у Југославији;

Друга битна особеност Југославије-везана је за вишедеценијску непорециву тежњу истакнутих интелектуалних кругова(Илирски покрет,⁸⁸⁶ Југословенски

---

⁸⁸⁵ L. Silber, A. Litl, *Smrt Jugoslavije*, Radio B92, Beograd, 1996, str. 125.

⁸⁸⁶ Настао 1832-е. године у Загребу-услед претензија Јужних Словена у овом делу Угарске а, посредно и потенцијално, и нешто ширег просторног радијуса. Најистакнутији чланови: Људевит Гај, Јаков Драшковић, Ватрослав Лисински. Види, [Ilirskog pokreta-HTR, www.hrt.hr/arhiv/ndd/12prosinac/1201%20Ilirci.html](http://www.hrt.hr/arhiv/ndd/12prosinac/1201%20Ilirci.html), 27.V 2014.

одбор итд.), између осталог, зачетих ради афирмације заједништва и јединства националних компоненти Јужних Словена присутних на овом тлу.

По свему судећи, међународна заједница у решавању југословенске енигме није случајно и неопрезно занемарила национални принцип који би-применом логике права на самоопредељење народа!-колико преко ноћи утихнуо ратне добоше.⁸⁸⁷ Уместо њега морала је протежирати територијални домен административних(унутрашњих) граница, који је- припомогнут логиком етничког чишћења!-био једино погодан спровести у дело замишљену платформу равнотеже снага.⁸⁸⁸ При томе су конститутивне јединице Југославије биле само подесан параван у прикривању суштине специфичне тежине националних ентитета који су индуковали аутентичност проблема. Наравно, не треба заборавити ни режим међународних санкција којима је Србија највећим делом била изложена, а које би исцрпеле и знатно отпорније(у повољнијим условима-егзистирајуће!) народе.

Кључни фактори који су утицали на овакав развој догађаји могу се уочити у улози која је-пре, током, као и након јасно видљивих манифестација кризе-припала главним актерима савременог политичког живота, оличеним у сталним чланицама Савета безбедности-од којих су пресудну ролу одиграле САД-е, као и, на европском тлу, уједињена Немачка.⁸⁸⁹

Мора се имати у виду да је, да се сликовито изразимо, резонанца фреквенција које су обележиле ток и динамику југословенске кризе дошла у врло деликатном и осетљивом тренутку. Ишчезнуће биполарне структуре света, смањена улога утицаја Покрета несврстаних, а самим тим и еластично(произвољно) интерпретирање Хелсиншких принципа-⁸⁹⁰ само су неки од кардиналних примера у прилог овакве експозиције дешавања. Знатан број првенствено међународних фактора је предвиђао дисолуцију земље, разликујући се незнатно у детаљима тако конципираног сценарија.⁸⁹¹

---

⁸⁸⁷ В. Јовановић, *op. cit.*

⁸⁸⁸ Која, у суштини, никада није дефинитивно сачувала мир, али је одржала анархичну констелацију снага. Види, Dž.S. Naj, *op. cit.*, str. 92.

⁸⁸⁹ Када се из другог и другачијег угла глобалне моћи посматрају параметри ових држава, уочљиво је да је специфична тежина Европске Уније на челу са уједињеном Немачком у сваком смислу убедљивија. Види, Dž.S. Naj, *Budućnost moći*, Arhipelag, Beograd, 2012, str. 191.

⁸⁹⁰ Helsinki Final Act, OESC, *op. cit.*

⁸⁹¹ Трилатерална комисија је-на свом дводневном скупу у Токију 1991-е. године, дискутујући о европским перспективама овог дела Старог континента, а у ситуацији када још није дошло до

Ми смо у досадашњој анализи међународно-правних аспеката југословенске кризе могли приметити неколико маркантних константи које су од значаја за разумевање суштине проблема и извођење релевантних закључака:

Федерални критеријум државне организације инаугурисан одлукама АВНОЈ-а,⁸⁹² са послератним обликовањем административних(унутрашњих) граница Југославије-које су у основи представљале, на принципу равнотеже снага утемељену, данашњу концепцију међународних граница самосталних држава(поготово што у дотадашњој историји Југославије нису биле замишљене нити спроведене према сличном мерилу!)-⁸⁹³је практично, у тренутку рађања такозване „друге“ Југославије, омогућио потенцијалну дезинтеграцију земље;

На пољу уставног права које за разлику од међународног јавног права пре спада у домен стриктно одређене научне уоквирености државног права, могли смо уочити како је Устав из 1974-е. године својим имплиците и експлиците елаборираним решењима - пружајући републикама *de facto* и *de iure* елементе државности, а тиме и претендујући ка израженијем и јачем упливу федералних јединица у јавни простор - створио услове за њихово будуће државно-правно заокруживање изван статалних оквира заједничке државе;

Разне(мора се признати) немуште формулације конфузне идеолошке стварности заогрнуте(данас је то очигледно!) у генерално руководећу и нејасну парадигму „социјалистичког самоуправљања“, са амбицијом протежирања уникатног модела државног поретка и прогреса који није био у стању одговорити захтевима примордијалног питања ефикасности тако пројектоване федералне организације-очигледно нису имали ни један други циљ сем потребе искривљавања уставне стварности и стварања међупростора подесног за издвајање из заједничке судбине до тада „братских“ народа;

јасног манифестовања растакања југословенске државне конструкције-предвидела овакав сценарио. Треба додати да је ова пројекција, *inter alia*, видела догледност чланства у европској фамилији оних република које су у тренутку писања рада већ тамо присутне, док је судбина преосталих крајева Југославије у овом важном сегменту међународних датости-остала у домену неизвесности. Види, С. Аврамов, *Трилатерална комисија*, ИДИЈ, Ветерник, 1998, стр. 113.

⁸⁹² Декларација Другог заседања АВНОЈ-а, 29. новембар 1943., *op. cit.*

⁸⁹³ Административне(унутрашње) границе Југославије су одређене након Другог светског рата под врло нејасним формалним и процедуралним околностима(без широке и јавне расправе!) уз, највероватније, идеолошку пројекцију КПЈ-е. Види, Б. Петрановић, М. Зечевић,(Ур.), *Југословенски федерализам: идеје и стварност*, тематска збирка докумената(други том), 1943-1986, Просвета, Београд, 1987, стр. 168-169.

Данас је евидентно како је таква форма федерације(или већ како су је номинализовали) која није имала пандана нигде у свету,⁸⁹⁴ чији уставни садржај - оптерећен неиздржљивим баластом неспроводљивих друштвено-нормативних нелогичности⁸⁹⁵-није задовољавао елементарне критеријуме функционалности статалне организације, није представљала ништа друго до увертуру за будуће растакање југословенске државне и(премда се-нарочито кроз закључке Бадентерове арбитраже-покушава презентовати другачије!) националних заједница;

Идентитет и континуитет одређене државне организације-како смо то у теоријској равни истакли-не остављају сумњу у погледу своје статичне и динамичне компоненте.⁸⁹⁶ Уколико је, следствено реду логичког расуђивања, утврђено постојање статичног мерила(идентитет)-следи конклузија о динамичном (континуитет).

Критеријуми на основу којих се врши процена постојања валидности и испуњености ова два битна елемента у егзистенцији конкретне статалне целине(територија, становништво, администрација, оружане снаге итд.) су, у нашој савременој датости, највећим делом елаборирани кроз теоријску експликацију Америчког удружења за међународно право.⁸⁹⁷

Да је хтела, међународна јавност-персонификована кроз улогу најзначајнијих земаља савременог света-је могла питање идентитета и континуитета Југославије третирати другачије. За то је само било потребно доследно апсолвирати етничку слику проблема која се(како смо нагласили) крила иза става о непроменљивости унутрашњих граница конститутивних јединица(барем номинално!) федерације, и кроз призму права народа на самоопредељење изнова успоставити веродостојан територијални опсег националних заједница које су обитавале на подручју Југославије.

Уосталом, проширени појам идентитета државе - да се есенција југословенског проблема перципирала кроз једино прихватљив и аутентичан сегмент националних целина а не забашурени хоризонт релација између

---

⁸⁹⁴ М. Јовичић, *Савремени федерализам*, Службени гласник, Београд, стр. 489.

⁸⁹⁵ К. Чавошки, *op. cit.*

⁸⁹⁶ К. Marek, *op. cit.*, p. 5.

⁸⁹⁷ American Society of International Law(Edwin D. Williamson)..., *op. cit.*

република који је, по свему судећи, био префериран ради остваривања конкретног политичког циља равнотеже снага! – са преференцијом историјско-правног идентитета,⁸⁹⁸ у том случају не би био потребан.

Међународна заједница је на југословенском случају - не базирајући се на неспорна постигнућа науке међународног јавног права која истичу интерну и екстерну димензију истоветности државног бића(јасно је да доношење Устава од стране СР Југославије 1992-е. године није битније могло утицати на њен правни идентитет!), као и апострофирајући већ превазиђену конститутивну теорију настанка и признања државе - маниром политички опортуног параметра, занемарујући пуку декларацију подесну да државном животу удахне међународни смисао, прибегла штедрој и униsonoј реализацији конститутивне теорије.⁸⁹⁹ Тиме се тачка посматрања неопходног атрибута државности у последњем столећу-придајући политичком мерилу(опортунитету) неспорни примат!-није, у бити, померила са места.⁹⁰⁰

Иако је извесно да се положај земље-који је по многим својим обележјима био *sui generis*!-унутар Светске организације путем суспензије ни у којем случају не да егзактно утврдити, могло би се констатовати како је слична ситуација рефлектовала њено чланство у Уједињеним нацијама. Не само што је изостала ваљана интерпретација теоријских постигнућа међународног права и дотадашње праксе,⁹⁰¹ већ је и положај међународних репрезентаната који су свој посао обављали у објекту на Ист Риверу постао предмет упитности у погледу њихове истинске потребе и оправданости.⁹⁰² Ситуацију је-са аспекта хитрог престанка сукоба(уколико се прихвати солуција према којој ће политика коначно, без обзира на посебне сентименте и жртве, у крајњем ионако наметнути решење!)-генерално отежавала чињеница спољнополитичког угледа и утицаја Југославије(нарочито кроз активност Покрета несврстаних!), као и понешто конфузна атмосфера коју је произвела дисолуција СССР-а, односно варљива и до крајњих консеквенци никада

⁸⁹⁸ С. Ђорђевић, *op. cit.*, стр. 20.

⁸⁹⁹ Иначе, у расправи око примене једне или друге теорије-ни до данас није постигнуто опште сагласје. Види, (pdf) to download-International Law Association, www.ila-hq.org/download.../83607114-9978-4175-8AE0F00C7068117, 27.V 2014.

⁹⁰⁰ С. Јовановић, *Уставно право Краљевине СХС, op. cit.*, стр. 40.

⁹⁰¹ Примери Индије и Пакистана су могли бити руководни у овој области. Види, Y.Z. Blum, Current Developments, UN Membership of The „New“ Yugoslavia: Continuity or Break?, *AJIL*, 86/1992, p. 833.

⁹⁰² R. Etinski, The Role of The Legal Adviser..., *op. cit.*

не прорачуната позиција Кине и оних земаља које, данас уобичајено, инклинирају групацији окупљеној око БРИКС-а.⁹⁰³ У склопу свих ових елемената је могућно пронаћи разлоге који су водили ка хезитирању и временском отежању.

Треба изнова истаћи како би се начелан и идентичан закључак могао извести и у зони других формалних односно институционалних оквира који су, на овај или онај начин и мимо ОУН-а(ЕЗ-касније Унија и КЕБС-од дипломатског сусрета у Будимпешти ОЕБС), интервенисали у покушају решавања конфликта.⁹⁰⁴

Ништа светлија нити оптимистичнија није била ни ситуација око најзначајнијег сегмента југословенске кризе-оног ослоњеног на питање права народа на самоопредељење.

Иако су, како смо приметили, и АВНОЈ(1943) и Устав из 1974-е. године рефлектовали суверено право конститутивних народа на самоодређење са могућношћу отцепљења-од првог момента је постало извесно како недостају подесни и прецизни механизми који би адекватно обухватили овај корпус права(начела, политичких назора итд.), односно олакшали пут ка његовој унисоној имплементацији.

На несрећу, ни Повеља Светске организације – која у савременом свету слови за најзначајнији међународни програмско-нормативни стандард – како смо истакли, није успела избећи нелогичности и двосмислености које би једносмерно трасирале стазу у погледу појма, садржаја и обима ове битне јавноправне(интерне и екстерне) датости.

У таквом амбијенту непорецивих материјалних чињеница у којем је специфична тежина центрифугалних(када се оне у случају Југославије узму у збиру свих осталих националних скупина изузев најбројније-српске!) и центрипеталних сила приближно била у равнотежи-међународни центри моћи су се определили у смеру, релативно, трајног и постојаног мира.

Уосталом, у координатама Вестфалског мира(1648)-када се он посматра кроз спектар права на самоопредељење-приметна је управо ова, из данашњег угла

---

⁹⁰³ Асоцијација држава(Бразил, Русија, Индија, Кина, Јужноафричка Република) чији, пре свега, економски утицај и моћ вртоглаво расту. Види, Brics-as-coa.org, www.as-coa.org/brics, 27.V 2014., Ипак, не би се требала преценити-види, Dž.S. Naj, *op. cit.*, str. 200-202.

⁹⁰⁴ В.Е. Brown, *op. cit.* Исто, R. Higgins, *Problems and Process: International Law and How We Use It*, Clarendon Press, Oxford, 1993, p. 180-181.

посматрања, рудиментарна форма која је преференцијални принцип очувања и појачања средњевековних владарских поседа(кроз инструментализацију националног питања!) истакла у први план.⁹⁰⁵

Истовремено ваља истаћи како не могу остати недоумице у домену аспирација националних заједница на тлу Југославије у смеру самосталног државног опредељења.⁹⁰⁶ Оно међутим што ремети уобичајену перцепцију здраворазумског погледа на југословенску кризу и превазилази раван очекиване дестинације закључака, сконцентрисано је у увертири која је остала неприметна и запретена у аксиоматски прихваћеном режиму административних граница.

У ситуацији када међународно право у данашњој визури не располаже одговарајућом и универзалном дефиницијом мањина,⁹⁰⁷ применити решење које нема подесан теоријски и практични супстрат на европском тлу-била је прилично компликована и рационално тешко објашњива мисија.

Бадентерова арбитражна комисија(настала под окриљем Конференције о Југославији-ЕЗ) је вероватно једино њој познатим логичним маниром-проглашавајући унутрашње границе непроменљивим, а третирајући питање националних ентитета који су поседовали територијални континуитет са простором матичних етницитета(етнички принцип је, ипак, најпогоднији за резонување суштине смисла и домашаја југословенског конфликта!), који данас покрива подручје самосталних држава, мањинским(које се увек може растегљиво и недоследно тумачити!)-припремила терен за равнотежу снага.⁹⁰⁸

На тај начин, међународна заједница је-што је само доказ у прилог непотпуног научног и системског дискурса ове области међународног јавног права, односно њене произвољности и политичке оптерећености!-истовремено, пројектовала практично неодрживим ниво настанка нових држава у светској арени према мерилима науке, а право народа на самоопредељење-протежирањем облигаторног нивоа признања(конститутивна теорија!)-⁹⁰⁹свела на магловиту и нејасну хоризонталну раван разводњивих оријентационих смерница.

---

⁹⁰⁵ G. Mazzini, *op. cit.*

⁹⁰⁶ Како се, евентуално, из јавно презентованог може закључити. Види, R. Higgins, *op. cit.*, p. 121.

⁹⁰⁷ F. Capotorti, *op. cit.*

⁹⁰⁸ М. Шаховић, Распад СФРЈ и стварање нових држава(*Међународно право и југословенска криза*), ИМПП, Београд, 1995, стр. 34.

⁹⁰⁹ М. Бартош, *Међународно јавно право(контролисани записи...)*, *op. cit.*

Није згорег по ко зна који пут поновити мисао коју је изрекао тадашњи министар спољних послова Србије, односно Југославије-Владислав Јовановић-која је у доследној и једнозначној имплементацији права народа на самоопредељење видела могућност брзог и ефикасног апсолвирања проблема. Наравно, не треба посебно наглашавати да би у том случају равнотежа снага-као једина релевантна и погодна опција у смислу постизања трајнијег и постојанијег мира на тлу југословенске државе!-изгубила своју остваривост, а самим тим, и веродостојност, односно аутентичност.

На терену права оружаних сукоба какав се манифестовао на простору Југославије би се, посматрајући ствари у тоталитету(будући да је рат, у основи, средство за остварење политичких циљева!)-могла уочити идентична слика, погодна реализацији замишљеног плана равнотеже снага.

Уврежена правила ратног права су-подстицана честим и штедрим политичким инструментализацијама!-напуштала зону стриктне јуристичке нормативности, док је у домену древних обичајних и етичких стандарда била још суморнија слика.⁹¹⁰ Начела витештва и хуманости су постала предметом нескривене манипулације, док је принцип војне потребе превазишао сва мерила умерености и целисходности.⁹¹¹ Мартенсова клаузула-тада већ стогодишњи пример опште парадигме начела човечности и јавне свести-је на примеру Југославије, очигледно, изгубила своју примордијалну смерност и општехуманистичку обојеност.⁹¹²

Ништа сјајнија није била ни позиција најрањивијих слојева становништва(деце, жена и стараца, односно рањених и болесних лица), у околностима које су, уопште узев, биле склоне пренебрегавању статуса заштићених објеката и њиховом коришћењу супротно намени и циљу.⁹¹³

Важно је истаћи да је Хашки трибунал(премда формиран на врло климавим

---

⁹¹⁰ О параметрима који су могли указивати на виолентну компоненту карактера и темперамента, као и двосмерну радну енергију-види, М. Bogdanović, *op. cit.*, str.108, V. Dvorniković, *op. cit.*, str. 651-669.

⁹¹¹ О војној потреби је било речи у глави посвећеној рату у Југославији. Види, Г. Перезић, *op. cit.*, J. Andrassy, *op. cit.*, В. Јончић, *op. cit.*, Б. Кривокапић. *op. cit.*

⁹¹² The Martens Clause..., *op. cit.*

⁹¹³ J.S. Pictet, *op. cit.*

правним и процедуралним темељима!)⁹¹⁴-начинио пионирски подухват у даљњој опсервацији права оружаних сукоба-опредељујући природу рата на тлу Југославије и међународним и грађанским(унутрашњим) атрибутом,⁹¹⁵ проширујући тиме волумен кажњивих инкриминација и потенцијалних случајева који су се у будућности и сличним ситуацијама могли појављивати.

Оно што му се са правом може замерити-везано је за приговор селективне правде и у одређеној мери присутне артифицијелне концепције у погледу пропорционалне националне компоненте осуђених лица.

Уз покушај објективног и квалификованог третирања његове сложене мисије-требали би такође уочити тешкоћу која би се, усред вишедеценијског притајеног анимозитета између националних структура Југославије, испречила пред било којом(међународном или домаћом!) инстанцом са задатком уређивања овако приметног посла.

Имајући у виду овај сегмент нужне опрезности-не бисмо смели заобићи делатност Међународног кривичног суда чији настанак и рад, у футуристички пројектованој перспективи, претстављају најбољу и готово неизоставну алтернативу.⁹¹⁶

На пољу сукцесије државе-могућно је уочити неколико константи:

Прво, приметно је како материја сукцесије са којом непосредно коинцидирају питања идентитета и континуитета-своју утемељеност и разложност тражи у столећној равни рађања Југославије;⁹¹⁷

Све упитности и недоумице око ове сфере међународног јавног права(чији пре свега апликативни епицентар гравитира, како смо маркирали, око политичке есенције проблема!), ни кроз рад Америчког друштва за међународно право,⁹¹⁸ нити делатност великог броја ауторитативних лица присутних у овој сфери-до дана данашњег, нису успели унисоно и једнозначно определити њену правну природу;

Отуда су и Бечка правила(1978, 1983) која се односе на садржину државног

---

⁹¹⁴ *S/RES/827* од 25. маја 1993., *op. cit.*

⁹¹⁵ У случају „Тадић“. Види, *ICTY-TRIY...*, *op. cit.*

⁹¹⁶ *ICC-International Criminal Court...*, *op. cit.*

⁹¹⁷ *M. Akehurst, op. cit.* Слично, *M. Shaw, op. cit.*, p. 965-966.

⁹¹⁸ *American Society of International Law...*, *op. cit.*

наслеђа у сфери међународних уговора, односно јавне имовине, архива и дугова-
будући да нису још увек подигнута на пиједестал непоколебљивог јуристичког
ауторитета!-више путокази и смернице у добром правцу.

Интернационална пракса опхођења у идентичним или сличним ситуацијама
нас наводи на закључак који је у складу са уобичајеним и увреженим линијама
правног промишљања, при чему су-сходно нарави спецификаума
проблема(дисолуција или сецесија?)!-⁹¹⁹ приметне одређене специфичности:

Да је политичка арена реципирала случај Југославије кроз сецесију и наставак
егзистирања идентичне статалне јединке пре и након овог чина(опстанак,
истоветност и континуитет Југославије!)-изостала би могућност апсолвирања
случаја мерилом равнотеже снага. Из тог разлога се пошло другим критеријумом
који је у дисолуцији(дезинтеграцији, растакању!) земље перципирао
универзалност формуле баланса државне моћи,⁹²⁰

Отуда се на ову, условно речено, доследну и прагматичну логику-која је
генерално остала у координатама два уговорна механизма и етаблиране праксе
међународне заједнице!-⁹²¹ морамо ослонити када југословенску раван случаја у
домену сукцесије покушамо свести на конкретнији и јаснији терен конклузије.

Прихватајући јединствени критеријум развргнућа државне целине према
паритетним универзалним сукцесорима, и поричући истовремено право Србије и
Црне Горе у погледу(најмање!)исто толико оправданих претензија-међународна
заједница је, евидентно, пројектовала локални односно регионални оквир
равнотеже снага у светлу урушеног биполаризма и доминације једине преостале
суперсиле(САД).

Да је прихваћена другачија формула која је у издвајању република некадашње
заједничке државе видела њихов раскид са државним идентитетом и
континуитетом-битно је нагласити како би настале, највероватније, врло озбиљне
и тешке регионалне и шире међународне последице по овај део Европе и Балкана.

У континуираној атмосфери инцидената малог интензитета, односно
перманентном амбијенту несигурности и суревњивости-који би чинили

---

⁹¹⁹ Дихотомија која је на примеру Југославије, у есенцији, перманентно присутна. Види, F. Moreschi, *op. cit.*, p. 14.

⁹²⁰ К. Обрадовић, *op. cit.*

⁹²¹ Д. Димитријевић, *op. cit.*

свакодневицу овог дела Старог континента!-Европа као и њен најважнији трансатлантски партнер би се, изнова након Другог светског рата, нашли у највећој безбедносној и свакој другој неблагонаклоној ситуацији.

Не би се смео занемарити ни неповољан развој ситуације у околностима које су се-будући да је српско руководство, поред перманентног закашњавања у постизању демократске легитимације(споре и, у доброј мери, задоцнеле друштвене и државне реформе!), 1991-е. године отворено подржало захтеве пучиста у Москви!-одразиле на међународни престиж Србије.⁹²² Мишљења смо како ова константа-којој се не може оспорити непорециви значај у неафирмативном смислу по углед и утицај Србије!-није била од одлучујућег и преломног међународног ефекта.

У новој расподели карата у којој је целокупни светски јавни миље био под паском једне, најмоћније, интернационалне Суперсиле(која је управо у том раздобљу достигла врхунац свог конјунктурног барометра!)-свака иницијатива која би била оријентисана ка јасној артикулацији свог виталног државног супстрата, а која би се и у најмањој мери косила са интересима најутицајније земље на Планети-морала је чинити извесне модификације и корекције.

Место и улога Србије у Новом Светском Поретку и аранжманима(аранжману!) доминантних центара моћи, нису више конципирани у равни пројекција чија егзистенција се деривира из чињеничних околности које су владале пре стотинак година.⁹²³

У основи неприродно стање настало стварањем државне организације у којој је, практично, назив земље био у нелогичној корелацији са преовлађујућим

---

⁹²² Istoričar dr Predrag Marković<<Jasna Jojić, novinar, jasna.jojic.com>Intervju>Istorija, 27.V 2014.

⁹²³ (DOC) KOSSUTH LAJOS NYÍLT LEVELE DEÁK FERENCHEZ(..., Вођа мађарске револуције(1848-1849)-Лајош Кошут-је, приликом закључења Аустро-Угарске Нагодбе(1867), из егзила упутио писмо мађарском вођству у којем је упозоравао на штетне последице које ће се Нагодбом одразити на Мађарску - будући да се њоме потискују легитимне аспирације осталих националних заједница. Ова прогноза је на Версајској конференцији(1919) добила своју потврду, што је Мађарску коштало великог националног и државног понижења. Нешто слично би се могло рећи и за судбину Србије након настанка Југославије, у којој су мање-више све националне скупине гајиле извесне антипатије према најбројнијој и, како се до тада веровало, сродној(ослободилачкој) нацији. Показаће се међутим приликом растакања Југославије да је-нарочито у западним крајевима Југославије!-ова ослободилачка мисија, у очима националних елита а самим тим и човека свакодневице, имала дијаметрално супротну садржинску и значењску одредницу. Види, (DOC) KOSSUTH LAJOS NYÍLT LEVELE DEÁK FERENCHEZ(..., magunkfajta.hu/.../Cassandra%20level%20-%20Kossu..., 27.V 2014.

етничким елементом(ма како се то-благоднаклоно, као рефлекс помирујућег српског приступа или фингирано, као прикривање стварног стања-тумачило!)-је, пре или касније, морало водити ка свом окончању.

Преостаје нам да поставимо круцијално питање везано за саму есенцију југословенског конфликта-оно чија се садржина своди на ограничавање регионалне моћи и утицаја Срба, нације која је у последњем столећу(стицајем околности и благодарећи извесним, из данашњег угла посматрано, несрећним догађајима-губитак, практично, сваког четвртог сународника у Првом светском рату!) приметније испливала на историјску позорницу.

Фундаментално питање односи се на постизање максималног учинка-уз утрошак минималне енергије и средстава?!

Да су Срби прихватили све што су морали само да би се избегао сукоб: примера ради, статус националне мањине(уколико је прихватљива теза о немогућности гарантовања конститутивног статуса једној нацији на подручју више статалних креатура-поред и мимо Матице!) у Републикама којима је међународна заједница дозволила самосталан државни живот-услед бројности и територијалног простирања, највероватније би се избегао рат оваквих размера(са огромним људским жртвама и материјалним разарањима!). Али, исто тако-не би се могли искључити ни перманентни конфликти ниског интензитета који, очигледно је, могућност уравнотеже свакодневне колотечине свде на ниво мало вероватне. О мањкавостима елементарних људских права-да не говоримо. Извесно је, такође, да би опција масовног протеривања-због поменутих датости, била тешко остварива.

Начело РАВНОТЕЖЕ СНАГА је у коначном следу свођења биланса крваве драме југословенског државног и, поготово, националног наслеђа-тријумфовало. Право конститутивних народа кроз интерпретацију права конститутивних јединица, произвољно тумачење права националних мањина у зависности од погодности и пријемчивости пројекцији баланса моћи, те напослетку протежирање конститутивне теорије признања(за коју је професор Милан Бартош луцидно приметио како негира право на самоопредељење!)-били су само неки из арсенала мера погодних остваривању зацртаног циља. Апсолутно је видљиво како се логички(теоријски и апликативни, стручно-научни!) обликовани дискурс из

ових и оваквих чињеница неможе извести. Да се сликовито изразимо-круг се, до крајњих и складних консеквенци, не да заокружити.

Најдраматичније и најтеже последице југословенске кризе су се, како то обично бива, рефлектовале на судбину обичног човека који је-чињеницом рођења и припадништва одређеној и конкретној нацији на турској територији чија национална структура ће у будућности силом прилика захтевати одређене модификације (а да га то у свакодневици и није, персонално, претерано занимало!)-одједном, преко ноћи, свој целоживотни рад морао спремити у један мали завежљај и упутити се ка нешто сигурнијем избеглиштву.

У обавези смо поставити питање: куда се дала српска интелектуална елита 1974-е. године када је донет Устав који је недвосмислено наговестио нестанак Југославије и указивао на страховите последице које ће се догодити по све конститутивне народе, а самим тим(у перспективи гледано-највише!) и на припаднике српског националног корпуса? Да ли је конформизам био руководећа максима крема академске јавности-онда када се још нешто и дало учинити!- или су се у позадини догађаја криле сасвим друге и другачије околности(ако јесу-питање је које?)?⁹²⁴

Да ли је српска, пре свега, академска јавност-у ситуацији када је постало очигледно да се унутрашњи гранични режим Југославије неће мењати!-занемарила могући учинак европских интеграција(будући да се у Европској унији све више придаје значај националном легитимитету, а самим тим и ефективитету!-што потврђују примери Немаца, Мађара итд.), као, у таквим околностима, најоптималнији начин решавања трагичног српског питања?

Да ли би евентуално чланство у НАТО-у - поред осталих реформских процеса који су се неодложно морали десити и када је Југославија још била на окупу – у ситуацији неупоредиво повољније спољнополитичке позиције земље, могло нешто изменити на ствари?

Да ли је начело РАВНОТЕЖЕ СНАГА како је имплементирано на Југославију-нудећи другима максимално, а Србима минимално-завршило своју историјску мисију, или се иза паравана помаљају нове тенденције које остављају

---

⁹²⁴ Већ смо јасно истакли високо морални и интелектуално доследни пример професора Ђурића. Види, М. Ђурић, *op. cit.*

могућност некомплетног и несистематског, у сваком случају, незаокруженог научног приступа овој сложеној области међународног јавног права?

Оно што је извесно, захтева неколико забелешки:

БАЛАНСИРАЊЕ МОЋИ-што је други наслов за равнотежу снага-како смо приметили, има примарни и пресудни утицај на рађање и прогресију науке међународног јавног права. Пракса дуга скоро четири столећа нам у потпуности демонстрира спремност али и нужност међународних актера на сарадњу у тренуцима када, следом различитих околности, нису у могућности самостално наметнути свој интерес осталим субјектима међународне државне јавности. На срећу, таквих држава у историји човечанства није било много, и најчешће је повољан међународни тренутак исходичио оваквом расплету(ни САД-е које су у моменту дезинтеграције Југославије биле на врхунцу своје укупне моћи-данас, двадесетак година након тога, више то једнозначно нису!). Отуда је прихватљиво сценарио око нестанка Југославије разумети и тумачити у светлу неумитности кооперације новонасталих државних субјеката. То је оно што нам првенствено мора бити на уму. Но, поред тога, не можемо остати неми пред чињеницама које пружају унеколико другачију слику на оно што ће оваквим расплетом догађаја уследити.

Могло би се закључити да је дисолуција Југославије највише погодовала кључним актерима у међународној арени који су остварили сваку контролу на овом опсегу Старог континента. Имала је, такође, извесних краткотрајних повољних ефеката на конту оних националних скупина које су дуго биле исфрустриране неоствареним државним претензијама. Најзад, може се рећи да је непроцењиво и неизмерно мало, готово ништа, пружила Србима.

Поред страховитих жртава које је Српски род претрпео током двадесетог столећа, жртава које се граниче са размерама ишчезнућа биолошке супстанције(Велики и Други светски рат!)-српски национални корпус се по трећи пут у свом историјском трајању нашао пред, да се сликовито изразимо, трауматичним потресом несагледивих магнитуда. Сви релевантни параметри истовремено указују на изузетно незавидну ситуацију ове националне заједнице(у комплетној сфери елементарног државног и друштвеног живота!).

Тиме не желимо свести пијетет према жртвама на ниво баналне

вулгаризације политичког контекста настанка и постојања Југославије. Неспорна је чињеница како је сваки од конститутивних народа-поред, без сумње, постојања заједничке идеје о обједињавању животног простора јужнословенских народа у једну сталну целину-уласком у Југославију, добио. Можда је за неке она значила реализацију националног сна унутар једне државе, за друге представљала етапу ка коначном постизању државног персоналитета, итд.

Оно што је, међутим, неспорно јесте датост да је уместо једне, релативно и условно опстојиве државне целине која је била парадигма на планети Земљи(без обзира како ову чињеницу разумети-да ли као од стране моћних наметнуту пројекцију, или нешто друго?!)-никло неколико нових које објективно посматрано(довољно је само осврнути се на ниво данашњег јавног дуга Република у односу на некадашњи дебитни ниво Федерације!) нису кадре испунити фундаменталне и конзистентне претпоставке јавне егзистенције.⁹²⁵

Начело РАВНОТЕЖЕ СНАГА је, готово сигурно, подручје некадашње Југославије успокојило или можда-с'обзиром на квантум и интензитет антагонизама присутних на овом тлу!-примирило у наредних педесетак година, али је исто тако оставило простора за нова размимоилажења и упитивања(примера ради-питање граничних спорова са датумом евентуалних и потенцијалих европских интеграција је, у овом опсегу, чак ирелевантно или банално!).

Посматрано у тоталитету и ЦИВИЛИЗАЦИЈСКОМ смислу и значењу-нити једној од етничких скупина на југословенском тлу се није писало(услед увлачења у сурови вртлог нетрпељивости и рата!) добро, не пише се(слаби механизми државне опстојности!) добро, и неће се писати(крхке могућности очувања свог националног идентитета у перспективи бројнијих и развијенијих националних скупина европског интеграционог процеса!) добро. На овом испиту-свака од њих је, у већој или мањој мери, доживела бродолом.

---

⁹²⁵ Уосталом, приметно је било још приликом отезања преговора око економских питања сукцесије-који и какви су, имајући у виду пројекцију равнотеже снага и неопходан економски баланс између новоустановљених држава, протежирани од стране међународне заједнице-да ће се решење овог сегмента пролонгирати све до тренутка коначне одлуке о правној природи дезинтеграције(сецесија или дисолуција?) земље. Отуда не изненађује резигнирани закључак аутора овог чланка како су преговори довели до сазнања да се споразум на тим основама-практично не може постићи. Види, К. Михаиловић, *op. cit.*, стр. 45-46.

Многа чворна питања међународног јавног права која су, или ће се одразити на (сада већ-некадашњем!) југословенском проблему-очекују своје потпуније разрешење и изискују нова, неисцрпна, интелектуална интересовања.

Перспектива ће показати будуће хоризонте и путеве...

СПИСАК ЛИТЕРАТУРЕ(КЊИГЕ И ЧЛАНЦИ):

Abi-Saab, G., Conclusion(in, Kohen, G. M.,(ed.) *Secession-International Law Perspectives*), Cambridge University Press, Cambridge, 2006;

Accetto, M., On Law and Politics in The Federal Balance: Lessons from Yugoslavia, *Review of Central and East European Law*, Martinus Nijhoff Publishers, No. 32, 2007;

Akehurst, M., *A Modern Introduction to International Law*, Second Edition, George Allen and Unwin Ltd, London, 1971;

Alexander, A., A Short History of International Humanitarian Law, *EJIL*, Vol. 26, No. 1, 2015;

Alston, P.,(ed.), *Human Rights Law*, New York University Press, New York, 1996;

Alston, P., Bustelo, M., Heenan, J., *The EU and Human Rights*, Oxford University Press New York, 1999;

Alston, P., (ed.), *Non State Actors and Human Rights*, Oxford University Press New York, 2005;

Alston, P., (ed.), *The United Nations and Human Rights: A Critical Appraisal*, Clarendon Press, Oxford, 1992;

Arangio-Ruiz, G., Autodeterminazione(diritto dei popoli alla), *Enciclopedia giuridica*, Vol. III, Treccani, 1988;

Arangio-Ruiz, G., *Diritto internazionale e personalita giuridica*, Cooperativa Libreria Universitaria, Bologna, 1972;

Arangio-Ruiz, G., *La pretesa "analogia federale" nella carta delle Nazioni Unite e le sue implicazioni*(postfattuazione tratta dale Nazino Unite, a cura di Laura Piccio-Forlati), G. Giappichelli Editore-Torino, 2000;

Аћимовић, Љ., Начело самоопредељења народа у југословенској кризи, *ЈРМП*, Београд, 1-2/1993;

Аћимовић, Љ., *Свет и југословенска криза*, Хелсиншки одбор , Београд, 2001;

Andrašić, J., *Međunarodno javno pravo*, Školska knjiga Zagreb, 1978;

Andrašić, J., Izbior sredstava borbe, *JRMP*, 1-2/1975;

- Andrašić, J., *Vojna potreba i ratno pravo*, JAZU, Zagreb, 1960;
- Anzilotti, D., *Corso di diritto internazionale*, (Volume primo, introduzione-teorie generali), Cedam, Padova, 1955;
- Aristotel, *Politika*, Globus i Sveučilišna naklada, Zagreb, 1988;
- Asbjorn, E., *Human Rights in Transition: Ethno-Nationalism and The Falling Dominoes in Former Yugoslavia* (in, *The International and The National-Essays in Honour of Војин Димитријевић*) Belgrade Centre for Human Rights, Beograd, 2003;
- Аврамов, С., *Genocid in Yugoslavia*, BIGZ, Belgrade, 1995;
- Аврамов, С., *Међународно јавно право*; Савремена администрација, Београд, 1963;
- Аврамов, С., Крећа, М., *Међународно јавно право*, Савремена администрација, Београд, 1997;
- Аврамов, С., *Opus Dei-нови крсташки поход Ватикана*, ИДИЈ, Ветерник, 2000;
- Аврамов, С., *Право добровољног иступања из Организације Уједињених нација-са посебним освртом на случај Индонезије*, *Међународни проблеми*, Београд, 2/1965;
- Аврамов, С., *Постхеројски рат Запада против Југославије*, ИДИЈ, Ветерник, 1998
- Аврамов, С., *Трилатерална комисија*, ИДИЈ, Ветерник, 1998;
- Ayala, B., *De iure et officiis bellicis et disciplina Militari*, III, Vol. II, Carnegie Institution of Washington, Washington, 1912;
- Bache, I., George, S., *Politics in The European Union*, Second Edition Oxford University Press, Oxford, 2006;
- Bailey, S. D., *The General Assembly of the United Nations, A Study of A Procedure and Practise*, Carnegie Endowment for International Peace, New York, 1964;
- Bailey, S. D., *The Procedure of The United Nations Security Council*, Oxford University Press, Oxford, 1988;
- Bailey, S. D., *The United Nations: A Short Political Guide*, Frederick A Praeger, New York, 1963;
- Бандовић, И., (ур.), *Рад Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију и домаћих судова за ратне злочине* (*The Activity of ICTY and*

National War Crimes Judiciary, БЦЉП(Belgrade Centre for Human Rights), Београд(Belgrade), 2005;

Бартош, М., Legal Force of The United Nations Charter, *JPMII*, 1/1958;

Бартош, М., *Међународно јавно право*, (Прва књига, општи део, извори, субјекти), Култура, Београд,, 1954;

Бартош, М., *Међународно јавно право*, (Контролисани записи по предавањима са новинарске и дипломатске Високешколе), Издање новинарске и дипломатске Високе школе, (стенографске белешке), Београд, 1951;

Barry, D. R., *Walter Lippmann-Odyssey of A Liberal*, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey(USA) and London(UK), 1994;

Бартош, М., *Основни појмови о Уједињеним нацијама*, Народна књига, Београд, 1953;

Bassouni, Sh., The Normative Framework of International Humanitarian Law: Overlaps Gasp and Ambiguities(in, Schmidt, N. M.,(ed.), *International Law Studies*, Vol. 75, 2000;

Becker, L. A., Petitioning The International : A “Pre-History” of Self-Determination, *EJIL*, Vol. 25, No. 2, 2014;

Belli, P., *De iure militari et de iure belli tractatus*, Vol. II, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, 1936;

Benvenisti, E., The Israeli-Palestinian Declaration of Principles: A Framework for Future Settlement(Forum: Towards Peace in The Middle East), *EJIL*, Vol, 4, 1993;

Benvenisti, E., Water Conflicts During The Occupation of Iraq, *AJIL*, Vol, 97, 2003;

Bergsmo, M., *Human Rights and Criminal Justice for The Downtrodden. Essays in Honour of Asbjorn Eide*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 2003;

Bernardini, A., Dall'Iraq e Jugoslavia all'Ucraina: contro la sovranita statale e l'autodeterminazione dei popoli, *Rivista Ordine internazionale e diritti umani*, No. 5, 2015;

Beyond Dayton: *The Balkans and Euro-Atlantic Integration*, U.S. Institute of Peace Event, Washington DC, 2005;

Bianchini, S., *La diversita socialista in Jugoslavia-modernizzazione, autogestione e sviluppo democratico dal 1965 ad oggi*, Editoriale Stampa Triestina/Založba Tržaška Tiska, Trieste, 1984;

- Bianchini, S., Sarajevo, *Le radici dell'odio: identità e destino dei popoli balcanici*, Edizioni Associate, Roma, 1993;
- Biscaretti di Ruffia, P., *Diritto costituzionale*, E. Jovene, Napoli, 1974;
- Biscaretti di Ruffia, P., *L'amministrazione locale in Europa*, (Volume terzo, Repubblica Socialista Federativa di Jugoslavia), Giuffrè, Milano, 1969;
- Biscaretti di Ruffia, P., *1988-1990 Un triennio di profonde trasformazioni costituzionali-costituzionali: in Occidente, nell'USSR e negli stati socialisti dell'Est Europeo*, Giuffrè, Milano, 1991;
- Blackburn, R., Polakiewicz, J., (eds.), *Fundamental Rights in Europe, The ECHR and its Member States 1950-2000*, Oxford, 2001;
- Blishchenko, I., *International Humanitarian Law*, Progress Publishers, Moscow, 1987;
- Blum, Y., Correspondents' Agora: UN Membership of The Former Yugoslavia, *AJIL*, 87/1993;
- Blum, Y., Current Developments, UN Membership of The "New" Yugoslavia: Continuity or Break, *AJIL*, 86/1992;
- Blum, Y., Russia Takes Over The Soviet Union's Seat at The United Nations, *EJIL*, Vol. 3, 1992;
- Boczek, A. B., *International Law: A Dictionary, Dictionaries of International Law*, No. 2, The Scarecrow Press, Inc., Lanham, Maryland, Toronto, Oxford, 2005;
- Bodin, J., *Šest knjiga o republici*, (prevela: Divina Marion; избор, стручна редактура и поговор: Драгутин Лаловић), *Politička kultura*, Zagreb, 2002;
- Bogdanović, M., *Prokletsvo nacije*, Eden, Novi Sad, 2011;
- Bokor-Szegő, H., *Államazonosság, államutódlás*, Akadémiai kiadó, Budapest, 1984;
- Bokor-Szegő, H., Questions of State Identity and State Succession in Eastern and Central Europe (in, Mrak, M., (ed.), *Succession of States*), Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, London, Boston, 1999;
- Borchardt, K. D., *Die rechtlichen Grundlagen der Europäischen Union*, 2. Auflage, Heidelberg, 2002;
- Borda, Z. A., A Formal Approach to Article 38(1)(d) of The ICJ Statute From The Perspective of The International Criminal Courts and Tribunals, *EJIL*, Vol. 24, No. 2, 2013;

Bozo, F., France, German Unification and European Intregration(in, *Europe and The End of The Cold War: A Reappraisal*, Edited by oth. auts), Routledge, London and New York, 2008;

Brajs, Dž., *Savremene demokratije*, (превео: Др Драгомир Иконић), Izdavačka knjižarnica Gece Kona, Beograd, 1961;

Bring, E. O., Correspondents' Agora: UN Membership of The Former Yugoslavia, *AJIL*, 87/1993;

Bromhall, B., *International Justice and The International Criminal Court: Between Sovereignty and The Law*, Oxford University Press, Oxford, 2003;

Brown, E. G., Force and Diplomacy in Yugoslavia: US Interest, *American Foreign Policy Newsletter*, Vol. 15, No.4, Avgust 1993;

Brownlie, I., An Essay in the History of the Principle of Self determination(in, Alexandrowicz, H. C.,(ed.), *Studies in the History of the Law of Nations*), Grotian Society Papers, Martinus Nijhoff, The Hague, 1968;

Brownlie, I., *International Law and The Use of Force*, Clarendon Press, Oxford, 1963;

Brownlie, I., Recognition in The Theory and Practice, *BYIL*, Vol. 53, Issue 1, 1982;

Brownlie, I., *Principles of Public International law*, Clarendon Press, Oxford, 1973;

Brownlie, I., *Principles of Public International Law*, 5th Edition, Clarendon Press, Oxford, 1998;

Bruni, L., *Dove sono I Balcani, Come il caso Bosniaco sveli contraddizioni tutte Europee*, Universita degli studi "G. D'Annunzio", Chieti-Pescara, Corso di perfezionamento in mediazione con l'aria Balcanico-Adriatica-Danubiana M.A.R.A.D., 2013;

Bucarelli, M., La Slovenia nella politica Italiana da fine novecento: dalla disgregazione Jugoslava all'integrazione Euro-Atlantica(in, Bucarelli, M., Monzali, L., *Italia e Slovenia fra passato, presente e futuro*), Edizione Studium, Roma, 2009;

Bucarelli, M., L'Italia e le crisi Jugoslave da fine secolo(1991-1999)(in, Botta, F., Garzia, I., *Europa Adriatica, storia, relazioni, economia*), Laterza, Roma-Bari, 2004;

Bugarski, R., Language and Boundaries in The Yugoslav Context(in, Busch, B., Holmes, K. H.,(ed.), *Language, Discourse and Borders in The Yugoslav Successor States*), Multilingual Matters, Clevendon, Buffalo, Toronto, 2004;

Burger, A. J., International Humanitarian Law and The Kosovo Crisis, *International Review of The Red Cross*, Vol. 82, 2000;

- Buschheit, C. L., *Secession: The Legitimacy of Self-Determination*, Yale University Press, New Haven, 1978;
- Buzadžić, M., *Secesija bivših jugoslovenskih republika u svetlosti odluka Ustavnog suda Jugoslavije*, Službeni list SRJ, Beograd, 1994;
- Buzadžić, M., Res Iudicata i kontrola ustavnosti normativnih akata, *U susret novom Ustavu Srbije*,(zbornik), Ustavni sud-Srbije, Beograd, 2004;
- Carević, M., *Uzroci i posljedice raspada Jugoslavije*, Pravni Fakultet, Banja Luka, 2003;
- Carley, P., Self-Determination, Sovereignty, Territorial Integrity, and The Right to Secession, United States Institute For Peace, *Peaceworks*, Vol. 31, Issue, 7, 1996;
- Cassese, A., Are Human Rights Truly Universal?, *Journal of The Non-Government and Non-Profit Organization* (The Belgrade Circle), 3-4/1995, 1-2/1996;
- Cassese, A., *Diritto Internazionale*,(a cura di Paola Gaeta), Seconda Edizione, Il Mulino (manuali), Bologna, 2013;
- Cassese, A., *Inhuman States-Imprisonment, Detention and Torture in Europe Today*, Cambridge, 1996;
- Cassese, A., *International Law*, 2-nd Edition, Oxford, 2005;
- Cassese, A., *International Law in A Divided World*, Oxford, 1986;
- Cassese, A., Reflections on some of The Novel Features of The International Criminal Tribunal in The Former Yugoslavia, *JRMP*, 1-2/1996;
- Cassese, A., *Self-Determination of Peoples-A Legal Reappraisal*, Cambridge University Press, 1995;
- Cassese, A., Terrorism is Also Disruption-Some Crucial Legal Categories of International Law, *AJIL*, Vol. 95, 2001;
- Cassese, A., The Israel-PLO Agreement and Self-Determination, *EJIL*, Vol. 4, 1993;
- Cavaglieri, A. *Corso di diritto internazionale*, Casa editrice Rondonella Alfredo, Napoli, 1932;
- Christakis, T., The State as A "Primary Fact": Some Thoughts on The Principle of Effectiveness(in, Kohen, G. M.,(ed), *Secession-International Law Perspectives*), Cambridge University Press, Cambridge, 2006;

Clapham, A., *Human Rights(A Very Short Introduction)*, Oxford University Press, New York, 2007;

Clapham, A., *Secession, Terrorism and The Right of Self-Determination*(in, Cohen, G. M.,(ed), *Secession-International Law Perspectives*), Cambridge University Press, 2006;

Conforti, B., *Diritto Internazionale*, Roma, 1995;

Conforti, B., *Diritto internazionale*, Editoriale Scientifica, Napoli, 2006;

Conforti, B., *Law and Practice of The United Nations*, Third Revised Edition, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, The Netherlands, 2005;

Conforti, B., *Le Nazioni Unite*, Cedam, Padova, 2000;

Conforti, B., *Le Nazioni Unite*, Cedam, Padova, 2005;

Conforti, B., *Notes sur la pratique recente du Conseil de securite*, *JRMP*, 1-2/1996 ;

Corten, O., *Are There Gaps in The International Law of Secession ?*(in, Kohen, G. M.,(ed.), *Secession-International Law Perspectives*), Cambridge University Press, Cambridge, 2006;

Corradi, E., *Il principio di autodeterminazione dei popoli e gli interessi geopolitici: il caso del Kosovo e dell'Ucraina Orientale a confronto*, *Geopolitical Review, Pensiero storia e attualita geopolitica*, Roma, giugno 2015;

Cottran, D., *Some Legal Aspects of The Formation of The United Arab Republic and The United Arab States*, *ICLQ*, Vol. 8, 1959;

Craven, C. R. M., *The European Community Arbitration Commission on Yugoslavia*, *BYIL*, Vol. 66, 1995;

Craven, C. R. M., *The Genocide Case, The Law of Treaties and State Succession*, *BYIL*, Vol. 68, Issue 1, 1997;

Craven, C. R. M., *The Problem of State Succession and The Identity of States under International Law*, *EJIL*, Vol. 9, No. 1, 1998;

Crawford, J., *Brownlie's Principles of International Law*, 8th Edition, Oxford University Press, Oxford, 2012;

Crawford, J., *The Creation of States in International Law*, Oxford University Press, 2007;

Crawford, J., *The Right of Self-Determination in International Law: Its Development and Future*(in, Alston, P.,(ed.), *People's Rights*), Oxford University Press, Oxford,

2001;

Crisafuli, V., *Lezioni di diritto costituzionale*, I-II, Cedam, Padova, 1970-1984;

Crook, J., U.S. Delegation Active in ICC Negotiations to Define Crime of Aggression, *AJIL*, Vol. 104, 2010;

Cryer, R., International Criminal Law VS State Sovereignty: Another Round, *EJIL*, Vol. 16, No. 5, 2005;

Curtis, E. G., Political Innovation and The 1974 Constitution (in, *Yugoslavia: A Country Study*), Federal Research Division of The Library of The Congress of The USA, 3th Ed., Washington D.C., 1992;

Чавошки, А., *Предуслови и поступак укључивања државне заједнице Србија и Црна Гора у Европску унију*, (докторска дисертација), Институт за упоредно право, Чигоја штампа, Београд, 2004/2005;

Чавошки, К., *A Century of Distorted Constitutionality in Yugoslavia*, HalfCenter for Serbian Studies, Belgrade, 1997;

Чавошки, К., *Уставност и федерализам*, Савремена администрација, Београд, 1982;

Љок, В., *Међународно humanitarno pravo oružanih sukoba i ljudska prava*, *Humanitarno pravo*, Београд, 1997;

Љулинотић, Ф., *Државноправни развитак Југославије*, Школска књига, Загреб, 1963;

Ћирић, Ј., Да ли ће после "Хага" доћи до истинског помирења на просторима бивше СФРЈ? (у, Ћирић, Ј., (ур.), *Хашки трибунал између права и политике*, (зборник), Институт за упоредно право, Београд, 2013;

Degan, Ѓ. V., Correspondents' Agora: UN Membership of The Former Yugoslavia, *AJIL*, 87/1993;

Degan, Ѓ. V., Disagreement Over The Definition of State Property in The Process of State Succession of The Former Yugoslavia, *Development and International Law*, Vol. 12, No. 23, 1996;

Degan, Ѓ. V., *Међународно право*, Правни факултет, Ријека, 2000;

Degan, Ѓ. V., *Међународно право и међународна сигурност: правни домаћаж Хелсиншког завршног акта*, Svetlost, Сарајево, 1982;

Der Friede von Berlin und die Protokolle des Berliner Congresses, autentischer

Text,(besonders Abgedrückt aus dem Staatsarchiv), Verlag von Duncker&Humbolt, Leipzig, 1878;

Dicey, A. V, *An Introduction to The Study of The Law of The Constitution*, Macmillan Co., London, New York, 1989;

Digi, L., *Preobražaji javnog prava*, (predgovor Томе Живановића), Геса Кон, Београд, 1929;

Димитријевић, Д., *Државне границе након сукцесије СФР Југославије*, ИМПП, Београд, 2012;

Димитријевић, Д., *Међународно право сукцесије држава(сукцесија државне имовине с посебним освртом на сукцесију СФР Југославије)*, ИМПП, Београд, 2007;

Димитријевић, Д., *Сукцесија чланства у УН-случај СФРЈ, Међународна политика*, ИМПП, Београд, 1/2007;

Димитријевић, Д., *Сукцесија држава и доктрина о стеченим правима*, *ЈРМП*, 1-2/1998;

Димитријевић, Д., *Сукцесија СФР Југославије у односу на међународне уговоре*, *Правни живот*, Београд, 12/2005;

Димитријевић, В., Хаци-Видановић, В., Јовановић, И., Марковић, Ж., Милановић, М., *Хашке Недоумице-познато и непознато о Међународном кривичном трибуналу за бившу Југославију*, Друго издање, БЦЈП, Београд, 2013;

Димитријевић, В., *Nationality and Human Rights in The Balkans-Common Problems*, *ЈРМП*, 2-3/1997;

Димитријевић, В., Пауновић, М., *Људска права*, Београдски центар за људска права и Досије, Београд, 1997;

Димитријевић, В., Поповић, Д., Папић, Т., Петровић, В., *Међународно право људских права*, БЦЈП и Досије, Београд, 2007;

Димитријевић, В., Стојановић, Р., *Основи теорије међународних односа*, Службени лист, НИУ, Београд, 1977;

Dill, J., *The 21St-Century Belligerent's Trilemma*, *EJIL*, Vol. 26, No. 1, 2015;

Dragnich, N. A., *The First Yugoslavia-Search For A Viable Political System*, Hoover Institution Press, Stanford University, Stanford, California, 1983;

Докмановић, М., Одређење појма државне имовине у случају сукцесије држава, *ЈМПП*, 1-2/1998;

Dugard, J., Raič, D., The Role of Recognition in The Law and Practice of Secession(in, Kohen, G. M.,(ed.), *Secession-International Law Perspectives*), Cambridge University Press, Cambridge, 2006;

Dumbery, P., International Law and Practice State Succession to Bilateral Treaties: A Few Observations on The Incoherent and Injustifiable Solution Adopted For Secession and Dissolution of States Under The 1978 Vienna Convention, *Leiden Journal of International Law*, Vol. 28, 2015;

Dumbery, P.,*State Succession to International Responsibility*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2007;

Džunov, T., Succession of States in Respect of Citizenship: The Case of Former SFRY(in, Mrak, M.,(ed.), *Succession of States*), Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, Boston, London, 1999;

Ђерић, В., Право на самоопредељење, мерила за дефиницију израза “само”,*ЈМПП*, 1-3/1995;

Ђилас, М., *The New Class, Analysis of The Communist System*, Praeger, New York, 1957;

Ђорђевић, А., *Сукцесија државе и пракса Југославије*, ИМПП, Београд, 1965;

Ђорђевић, Ј., *Нови уставни систем*, Савремена администрација, Београд, 1964;

Ђорђевић, Ј., *Основна питања федералне државе*, Геца Кон, Београд, 1940;

Ђорђевић, С., *О континуитету држава с' посебним освртом на међународни континуитет Краљевине Југославије и ФНРЈ*, Научна књига, Београд, 1976;

Ђорђевић, С., Сто година од Прве хашке коференције мира, *Међународна политика*, Београд, бр. 1089-1090/2001;

Ђорђевић, С., Сукцесија држава и својство чланице Уједињених нација, *ЈМПП*, 2-3/1965;

Economic, Social and Cultural Rights, Handbook for National Human Rights Instituos, UN, New York, Geneva, 2005;

Eechout, P., *External Relations of The European Union, Legal and Constitutional Foundations*, Oxford University Press, Oxford, 2005;

Emanuelli, C., State Succession, Then And Now, With Special Reference to The

Louisiana Purchase(1803), Louisiana Bicentenary: A Fusion of Legal Cultures 1803-2003, *Louisiana Law Review*, Vol. 63, No. 4, 2003;

Enciclopedia del diritto, Annali V, Giuffrè, Milano, 2012;

Етински, Р., *Међународно јавно право*, Правни факултет-Нови Сад, 2007;

Етински, Р., The Role of The Legal Adviser in Considering The Legality of Decisions of International Organizations, *Collection of Essays*, United Nations, New York, 1999;

Evans, D. M., Morgan, R., *Preventing Torture, A Study of The European Convention for The Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment Punishment*, Oxford University Press, New York, 1998;

Fenrick, J. W., Targeting and Proportionality During The NATO Bombing Campaign Against Yugoslavia; *EJIL*, Vol. 12, No. 3, 2001;

Ferencz, B. B., Enabling The International Criminal Court to Punish Aggression, Symposium-Judgement at Nuremberg, *Washington University Law Review*, Volume 6, Issues 3, January 2007;

Filippi, V., L'esperienza dell'autogestione in Jugoslavia, quaranta anni di aggiustamenti, *Cassandra 18*, 2006;

Floramo, A., Recensione di R. Petrović, Il fallito modello della Jugoslavia. *Rivista di culture dei paesi Slavi*, IV, Esamizdat, Roma, 2006;

Focarelli, C., *Schemi delle lezioni di diritto internazionale*, Morlacchi Editore, Perugia, 2003;

Foderaro, S., *Manuale di diritto pubblico*, Cedam, Padova, 1974:

Forsythe, D., *Human Rights in International Relations*, Cambridge University Press, 2000;

Forsythe, D., Mcmanoh, C. P., Wedeman, A., (ed.), *American Foreign Policy in A Globalized World*, Routledge Taylor & Francis Group, London, New York, 2006;

Franck, M. T., Postmodren Tribalism and The Right to Secession(in, Brhman, C., Lefeber, R., Zieck, M.,(eds.), *Peoples and Minorities in International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1993;

Franck, M. T., The Power of Legitimacy and The Legitimacy of Power, International Law in Age of Power Disequilibrium, *AJIL*, Vol. 100, 2006;

Friedrich, C. J., *Constitutional Government and Democracy*, Blaisdell Publishing,

London, 1968;

Gagnon, G.A., *Oltre La "Nazione Unificatrice", in difesa del federalismo multinazionale*, Bononia University Press, Bologna, 2008;

Gentili, A., *De iure belli*, Vol. II, The Classics of International Law, Oxford, 1933;

Gleni, M., *The Third Balkan War*, Penguin Books, New York, 1992;

Глигоријевић, Б., Унутрашње административне границе Југославије између два светска рата 1918-1941, *Историја 20. века*, Год. 10, бр. 1-2, 1992;

Гњатовић, Д., Појам државне својине у југословенском случају, *Наслеђе и наследници Југославије*, (зборник), Правни факултет и Срфемпублик, Београд, 1994

Gray, Ch., Bosnia and Herzegovina: Civil War or Inter-State Conflict? Characterisation and Consequences, *BYIL*, Vol. 67, 1996;

Gray, Ch., From Unity to Polarization: International Law and The Use of Force Against Iraq, *EJIL*, Vol. 13, No. 1, 2002;

Gray, Ch., *International Law and The Use of Force*, (3th Edn.), Oxford University Press, Oxford, 2008;

Gray, Ch., Self-Determination and The Break-Up of The Soviet Union, *Yearbook of International Law*, Vol. 12, 1992;

Gray, Ch., The Eritrea/Ethiopia Claims Commission Oversteps Its Boundaries: A Partial Award?, *EJIL*, Vol. 17, No. 4, 2006;

Greenwood, C., Historical Development and Legal Basis, (in, Fleck, D., Bothe, M.,(eds.), *The Handbook of International Humanitarian Law*) First Edition, Oxford University Press, Oxford, 2006;

Greenwood, C., The Concept of War in Modern International Law, *ICLQ*, Vol. 36, Issue 2, 1987;

Greenwood, J. C., Lauterpacht, E.,(ed.), *International Law Reports*, Research Centre for International Law-University of Cambridge, Vol. 92, Grotius Publications Limited, Cambridge, 1993;

Grotius, H., *De iure belli ac pacis*(The Rights of War and Peace) , Liberty Fund, Indianapolis, 2005;

Guarino, G., *Autodeterminazione dei popoli e diritto internazionale*, Jovene Editore, Napoli, 1984;

Hamilton, A., Jay, J., Madison, J., *The Federalist* (Mittel F. Sherman-ed.), National Home Library Foundation, Washington D.C., 1937;

Hanski, R., Šajnin, M., Najvažniji slučajevi pred Komitetom za ljudska prava, *BCLJP*, Beograd, 2007;

Hantington, P. S., *Sukob civilizacija i preoblikovanje svetskog poretka*, (preveo sa Engleskog Бранимир Глигорић), Drugo izdanje, CID Podgorica, Romanov Banja Luka, 2000;

Hantington, P. S., The Clash of Civilizations, *Foreign Affairs*, Vol. 72, No. 3, 1993;

Hart, V., Constitution-Making and The Transformation of Conflict, *Peace & Change*, Vol. 26, No. 2, April 2001;

Hasanbegović, G. J., Pravo na samoopredeljenje i ljudska prava, *Arhiv za pravne i društvene nauke* (Savez udruženja pravnika Srbije), God.. 79, br. 3, 1993;

Hasani, E., The Evolution of The Succession Process in Former Yugoslavia, *Miskolc Journal of International Law*, Vol. 4, No. 2, 2007;

Higgins, R., *Problems and Process-International Law and How We Use It*, Clarendon Press, Oxford, 1993;

Higgins, R., *The Development of International Law through The Political Organs of The UN*, Oxford, 1963;

Higgins, R., The New United Nations and Former Yugoslavia, *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs), Vol. 69, No. 3, Jul., 1993;

Hobz, T., *Levijatan-ili materija, oblik i vlast države crkvene i građanske*, (preveo: Др Миливоје Марковић), Kultura, Beograd, 1961;

Holbrooke, R., *To End A War*, Random House, New York, 1999;

Hood-Phillips, O. ,Jackson, P., *Constitutional and Administrative Law* Sweet&Maxwell, London, 2001;

Hunt, D., The International Criminal Court, *Journal of International Criminal Justice*, Vol. II, No. 1, Oxford University Press, Oxford, London, 2004;

Iglar, F. R., The Constitutional Crisis in Yugoslavia and The International Law of Self-Determination: Slovenia's and Croatia's Right to Secede, *Boston College International and Comparative Law Review*, Vol. 15, Issue 1, Article 10, 1992;

Il Mediterraneo: Economia e sviluppo, *Enciclopedia tematica aperta*, Jaca Book, Milano, 2001;

Ivetić, E., *Jugoslavia sognata, Lo Jugoslavismo delle origini*, FrancoAgneli, Storia, Milano, 2012;

Јаковљевић, Б., *International Humanitarian Law and Human Rights Law*, *ЈРМП*, Београд, бр. 2-3/1997;

Јаковљевић, Б., *Шта знамо о Женевским конвенцијама*, Црвени крст Србије, Београд, 1979;

Jakubowski, A., *State Succession in Cultural Property*(*Cultural Heritage Law and Policy*), Oxford University Press, Oxford, 2015;

Janis, M, Kay, R., Bradley, A., *European Human Rights-Text and Materials*, Oxford University Press, New York, 2000;

Jellinek, G., *Allgemeine Staatslehre*, Third Edition, Swinger, Berlin, 1922;

Јончић, В., Одговорност за повреде међународног хуманитарног права и људских права, *Међународно кривично право и људске слободе*(зборник), Удружење за међународно кривично право, Тара, 2008;

Јончић, В., Повреде правила хуманитарног права и људских права у агресији НАТО-а на СРЈ-у, *Војно дело*, ВИЗ, Београд, бр. 2/2001;

Јончић, В., Сукцесија и имовинско-правна питања оружаних снага Југославије(међународноправни аспект), *Наслеђеи наследници Југославије*(зборник), Правни факултет и Срфемпублик, Београд, 1994;

Јончић, В., Војна потреба и међународно ратно право, *Војно дело*, ВИНЦ, Београд, бр. 6/1996;

Јовановић, А. М., Крстић, И., Људска права у XXI веку: између кризе и новог почетка, *Анали Правног факултета*, Година LVII , бр. 4/2009;

Јовановић, С., *Држава*, I-II, Геца Кон, Београд, 1936;

Јовановић, С., *Политичке и правне расправе*, Књига I, Геца Кон, Београд, 1932;

Јовановић, С., *Уставно право Краљевине СХС*, Геца Кон, Београд, 1924;

Јовановић, С., *Влада Милана Обреновића*,(Књига I 1868-1878), БИГЗ, Београд, 1990;

Јовановић, В., О континуитету и дисконтинуитету Југославије, *Међународна политика*, 1-X-1 XII , 1009-1011, 1992;

- Јовановић, В., *Рат који се могао избећи*, Нолит, Београд, 2008;
- Јовичић, М., Елементи конфедерализма у југословенском федералном уређењу, *Федерација и федерализам*, (зборник), Градина, Ниш, 1987;
- Јовичић, М., Југословенска федерација у односу на развој и савремено стање феде- рализма у свету, *Путеви и странпутице југословенске уставности*, (зборник), Научна књига, Београд, 1988;
- Јовичић, М., *Савремени федрализам-упоредно правна студија*, Службени гласник, Београд, 2006;
- Јовић, Б., *Последњи дани СФРЈ*, (извод из дневника), Политика, Београд, 1995;
- Кадичевић, В., *Моје виђење распада-војска без државе*, Политика, Београд, 1993;
- Кадичевић, В., *Против удар-моје виђење распада Југославије*, Филип Вишњић, Београд, 2010;
- Карделј, Е., *Samoupravljanje u Jugoslaviji 1950-1976, Sistem socijalističkog samoupravljanja, uvodna studija, Privredni pregled*, Београд, 1977;
- Касеце, А., *Međunarodno krivično pravo*, Београдски центар за људска права, Београд 2005;
- Касеце, А., *Samoodređenje naroda*, (preveo sa engleskog Слободан Дивјак), Službeni glasnik, Београд, 2011;
- Келсен, Н., *Principles of International law*, 2-nd Edition, Holt, Rinehart and Winston, USA, 1967;
- Келзен, Н., *Opšta teorija prava i države*, (превели са енглеског Др Радомир Д. Лукић и Милорад Б. Симић), Архив за правне и друштвене науке, Београд, 1951;
- Кисинџер, Н., *Diplomatija, (I-II)*, (превеле: Мира и Вера Глигоријевић), Verzal press, Београд, 1999;
- Клајн, И., Шипка, М., *Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад, 2006;
- Клаузевиц, К., Von, *O ratu*, (превод са немачког: Миливој Лазаревић), Војно дело, Београд, 1951;
- Klein, J. Ronald, *Consensual Merger as A Means of State Succession and Its Relation to Treaty Obligations, Case Western Research Journal of International Law*, Vol. 13, Issue 2, 1981;

Knop, K., *Diversity and Self-Determination in International Law*, Interpretation and Identity, Cambridge University Press, Cambridge, 2004;

Koch, B. E., *Challenges at The Bank for International Settlements (An Economist's Review)*, Springer, Berlin, Heidelberg, New York, 2007;

Kohen, G. M., Introduction (in, Kohen, G. M., (ed.), *Secession-International Law Perspectives*), Cambridge University Press, Cambridge, 2006;

Koskenniemi, M., National Self-Determination Today: Problems of Legal Theory and Practice, *ICLQ*, Vol. 43, 1994;

Костић, М. Л., *Федерација, аутономија, самоуправа, Уставно право*, (Сабрана дела-Први том), ЗИПС-СРС, Земун-Београд, 2000;

Костић, М. Л., *Коментар Устава Краљевине Југославије од 3 септембра* (југословенско уставно право), (Сабрана дела-Први том), ЗИПС-СРС, Земун-Београд, 2000;

Кошутић, Б., *Увод у европско право*, Завод за уџбенике, Београд, 2006;

Koutrakos, P., *EU International Relations Law*, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006;

Ковач, О., Решавање економских последица отцепљења бивших република Југославије (у, Михаиловић, К. (ур.), *Сукцесија и континуитет СРЈ*), Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2000;

Krbek, I., *Suverenitet, I-II*, JAZU, Zagreb, 1964-1965;

Krbek, I., *Ustavno sudovanje*, JAZU, Zagreb, 1960;

Krbek, I., U kojem smislu je nova Jugoslavija nova država, (članak), *Institut Jugoslavenke akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, Zadar, 1964;

Крећа, М., *Бадентерова арбитражна комисија-критички осврт*, Југословенски преглед, Београд, 1998;

Крећа, М., *Ius cogens у међународном јавном праву*, (докторска дисертација), Правни факултет, Београд, 1977;

Крећа, М., *Међународно јавно право*, Правни факултет, Београд, 2011;

Крећа, М., О датуму сукцесије (пар критичких напомена о Мишљењу No. 11 Бадентерове арбитражне комисије), *Наслеђе и наследници Југославије*, (зборник), Правни факултет и Срфемпублик, Београд, 1994;

Крећа, М., О међународноправном континуитету и сукцесији држава, *Међународна политика*, Год. 43, 1007-8/1992;

Крећа, М., Основна питања сукцесије у југословенском случају, *Наслеђе и наследници Југославије*, (зборник), Правни факултет и Срфемпублик, Београд, 1994

Крећа, М., Сукцесија и континуитет Југославије, *ЈРМП*, 1-2/1992;

Крећа, М., О “аутоматској сукцесији” међународних уговора, (у, Михаиловић, К., (ур.)), *Сукцесија и континуитет СРЈ*, ИМПП, Београд, 2000;

Крејвн, М., Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (у, Hanski, R., Suksi, M., (ур.)), *Uvod i međunarodnu zaštitu ljudskih prava*, (zbornik), Institut za ljudska prava, Priština, 1999;

Кривокапић, Б., Међународни кривични трибунал за бившу Југославију и Руанду -pro et contra, *Страни правни живот*, Београд, 1-3/1996;

Кривокапић, Б., Ратни злочини извршени од стране НАТО-а током агресије на Југославију, *Страни правни живот*, 1-3/2000;

Кривокапић, Б., Уједињене нације и заштита мањина, *Страни правни живот*, 2-3/2003;

Крстић, И., Етински, Р., *Eu Law on The Elimination of Discrimination*, Dosije, Pogestei (Ed.), Beograd, Maribor, 2009;

Крстић, И., Јовановић, М., (ур.), 60 година од усвајања Универзалне декларације о људским правима, *Анали* (специјално издање), Београд, 2009;

Kunz, J., Identity of States under International Law, *AJIL*, Vol. 49, 1/1995;

Кутлешић, В., Односи у области законодавства у савременом Уставу Југославије (у, Јовичић, М., (ур.)), *Федерација и федерализам*, (зборник), Градина, Ниш, 1987;

Кутлешић, В., *Расподела законодавне надлежности између федерације и федералних јединица у развоју Југословенског федерализма*, (докторска теза), Правни факултет, Београд, 1984;

Кутлешић В., Федерација или конфедерација по Уставу СРЈ, *Анали*, 3-4/1994;

Latific, I., *Jugoslavija 1945-1990 (razvoj privrede i društvenih delatnosti)*, Друштво за истину о антифашистичкој народноослободилачкој борби у Југославији, Београд, 1997;

Lauterpacht, H., *International law*, Collected Paper, Cambridge, 1975;

- Lauterpacht, H., *International Law and Human Rights*, Praeger, New York, 1950;
- Lauterpacht, H., *Recognition in International Law*, Cambridge University Press, 1947;
- Lauterpacht, H., *The Function of Law in The Community*, The Lawbook Exchange, Ltd. Union, New Jersey, 2000;
- Lenin, I. V., *A nemzeti kérdésről*, Fórum, Újvidék, 1970;
- Lenin, I. V., *L'autodeterminazione dei popoli; I testi fondamentali*, Massari, Bolsena, 2005;
- Levie, S. H., , International Law Aspects of Repatriation of Prisoners of War during Hostilities: A Reply, *AJIL*, 67/1973;
- Lewis, G G., Mewha, J., *History of Prisoners of War Utilization by The United States Army 1776-1945*, Department of The Army, Washington No 20-213, 1955;
- Liakopoulos, D., Romani, M., *Tutela cautelare nel diritto processuale internazionale e comunitario privato*, Libreriauniversitaria.it Editore, Padova, 2009;
- Livonius, E. M. Von, *Die völkerrechtliche Anerkennung*, Studentenwerk, Charlottenburg, 1934;
- Locke, J., *Two Treaties of Civil Government*, Everyman's Library, London, 1966;
- Löwenstein, K., *Political Power and The Governmental Process*, The University of Chicago Press, Chicago, 1957;
- Лопандић, Д., *Оснивачки уговори Европске уније*(Уговор о Европској унији, Уговор из Нице са амандманима на Уговор о Еу), Канцеларија за придруживање СиЦГ, Београд, 2003;
- Лопандић, Д., *Уговор из Амстердама о реформи Европске уније*, Преглед европског законодавства, ИМПП, Београд, 2001;
- Магарашевић, А., О правној обавезности резолуција Генералне скупштине УН, *Међународни проблеми*, 2/1957;
- Магарашевић, А., *Основи међународног права*, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад, 1965;
- Magliveras, D. K., The Interplay Between The Transfer of Slobodan Milosevic to The ICTY and Yugoslav Constitutional Law, *EJIL*, Vol. 13, No. 3. 2002;
- Malone, M. K., Correspondents' Agora: UN Membership of The Former Yugoslavia, *AJIL*, 87/1993;

- Mancini, M., Osservatorio sulla Corte penale internazionale, *Rivista Ordine internazionale e diritti umani*, No. 1, 2016;
- Mancini, S., Costituzionalismo, Federalismo e Secessione (saggi e articoli), Istituzioni del Federalismo, *Rivista di studi giuridici e politici*, XXXV, No. 4, Bologna, 2014;
- Manners, I., Whitman, G. R., *Foreign Policies of The European Union Member States*, Manchester University Press, Manchester, New York, 2000;
- Marchisio, S., *Corso di diritto internazionale*, G. Giappichelli Editore, Torino, 2013;
- Marek, K., *Identity and Continuity of States in Public International Law*, Second Edition, Librairie Droz S. A., Geneva, 1968;
- Марковић, Р., *Уставно право*, Правни факултет, Београд, 2013;
- Marks, S., Clapham, A., *International Human Rights Lexicon*, Oxford University Press, 2005;
- Marxsen, Ch., The Crimea Crisis (An International Law Perspective), *ZaöRV*, Vol. 74, 2014;
- Mazzini, G., *Scritti editi e inediti*, (Volume XXXVI), Cooperativa tipografico-editrice Paolo Galeati, Imola, 1922;
- Mazzoni, H, Luisa, M, *Il referendum nella procedura di revisione costituzionale*, Università degli studi di Milano, 1982;
- McIlwain, C, H, *Constitutionalism: Ancient and Modern*, Cornell University Press, New York, 1987;
- McNair, A. D, *The Law of Treaties*, Oxford, 1961;
- McQuorquodale, R., Self-Determination: A Human Rights Approach, *ICLQ*, Vol. 43, Issue 04, October 1994;
- Menon, K. P., The Succession of States in Respect to Treaties, State Property, Archives and Debts, *Boston College Third World Law Journal*, Vol. 6, Issue 2, 1986;
- Meron, T., *Human Rights and Humanitarian Norms as Customary Law*, Clarendon Press, Oxford, 1991;
- Meron, T, (ed.), *Human Rights in International Law: Legal and Policy Issue*, Oxford University Press, 1984, ;
- Meron, T, *Međunarodno pravo čovečnosti potiče iz davnina- Odgovornost za lekciju sa Balkana*, Samizdat, XV, B92/Edicija Samizdat, Beograd, 1998;

- Meron, T., *Making of International Criminal Justice (A View of The Bench-Selected Speeches)*, The Oxford University Press, New York, 2011;
- Meron, T., Revival of Customary Humanitarian Law, *AJIL*, Vol. 99, 2005;
- Meron, T., The Humanization of Humanitarian Law, *AJIL*, Vol. 94, 2000;
- Meron, T., *War Crimes Law of Age*, Oxford University Press Inc., New York, 1998;
- Mesić, S., *The Demise of Yugoslavia (A Political Memoir)*, CEV Press, Budapest- New York, 2004;
- Mevrowitz, H., *International Humanitarian Law*, Progress Publishers, Moscow, 1987;
- Михаиловић, К., Два прилаза економским питањима сукцесије СФРЈ(у, Михаиловић, К., (ур.), *Сукцесија и континуитет СРЈ*) (зборник), МПП, Београд, 2000;
- Михаиловић, К., Крестић, В., *Меморандум САНУ-одговори на критике*, САНУ, Београд, 1995;
- Mil, Dž. S., *O predstavničkoj vladi*, (с'енглеског превео: Владимир Јовановић), Državna štamparija, Beograd, 1876;
- Michelis, De G., *Così cercammo di impedire la guerra (L'emarginazione dell'Italia dalle vicende Balcaniche: l'esclusione dal processo di pace in Bosnia (1992-1999))*, *Limes*, No. 1, 1994;
- Милисављевић, Б., *Нове мировне мисије Уједињених нација*, (магистарски рад), Правни факултет, Београд, 2005;
- Monteskije, D. S. L. Š., *O duhu zakona*, (preveo i prilozima opremio: Aljoša Mimica), Tom I, Tom II, Filip Višnjić, Beograd, 1989;
- Morelli, G., *Nozioni di diritto internazionale*, Cedam, Padova, 1963;
- Moreschi, F., *Lezioni di storia delle relazioni internazionali*, Universitas Studiorum, Mantova, 2012;
- Morgan, R., Evans, M., *Combating Torture in Europe*, Council of Europe, Strasbourg, 2001;
- Mrak, M., Apportionment and Succession of External Debts: The Case of The SFR Yugoslavia (in, Mrak, M., (ed.), *Succession of States*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, London, Boston, 1999;

- Мршевић, З., *Женска права су људска права*, СОС телефон за жене, Београд, 1994;
- Müllerson, R, The Continuity and Succession of States by Reference to The Former US SR and Yugoslavia, *ICLQ*, Vol. 42, Issue 3, 1993;
- Nadya, Sadat, L., *The International Criminal Court and The Transformation of International Law*, Transnational Justice for The New Millenium, New York, 2002:
- Naj, S. Dž., *Budućnost moći*(prevod sa engleskog: Аника Крстић), Arhipelag, Beograd, 2012;
- Naj, S. Dž., *Kako razumevati međunarodne sukobe*,(predgovor: Stenli Hofman, prevod: Драган Р. Симић), Stubovi kulture, Beograd, 2006;
- Nevo, Z., Megido, T., Lessons from Kosovo, The Law of Statehood and Palestinian Unilateral Independence, *Journal of International Law and International Relations*, Vol. 5, No. 2, Toronto, 2009;
- Neuwahl, N. A, Rosas, A, (eds.), *The European Union and Human Right*, Kluwer Law International, 1996;
- Николић, П., *Федерација и федералне јединице*, Службени лист, Београд, 1989;
- Нурнбершка пресуда*, Архив за правне и друштвене науке, Београд, 1948;
- Nolte, G., Secession and External Intervention(in, Kohen, G. M.,(ed.), *Secession-International Law Perspectives*), Cambridge University Press, Cambridge, 2006;
- Nowak, M., *Einführung in das international Menschenrechtssystem*, Neuer Wissenschaftlicher Verlag, Leiden, 2002;
- Nowak, M., *Introduction to The International Human Rights Regime*, Academic Publishers, Leiden, Boston, Brill,2003;
- Обрадовић, К., Пауновић, М., (ур.), *Хуманитарно право данас, Право људских права-нове теме*, Београдски центар за људска права, Београд, 1996;
- Обрадовић, К., Деспот, М., Шаховић, М., *Међународно хуманитарно право*, Београдски центар за људска права, Београд, 2007;
- Обрадовић, К., Опет о проблему континуитета-да ли је СРЈ “стара” или “нова” држава?, *Међународни проблеми*, 3/1994;
- Обрадовић, К., *Почетница за људска права*, Београдски центар за људска права, Београд, 1998;

Обрадовић, К., Проблеми континуитета и сукцесије држава у светлости југословенског случаја, *Међународна политика*, 1005-1006/1991;

Обрадовић, К., Сукцесија Југославије - нека отворена питања међународно-правног и политичког карактера, *Међународни проблеми*, 1-2/1992;

O'Connell, D. P, Recent problems of State Succession in Relation to New States, *RCADI* II, Vol. 130, 1970;

O'Connell, D. P, *The Law of State Succession*, Cambridge University Press, 1956;

Oellers-Frahm, K., Das Status des Internationale Strafgerichtshofs zur Verfolgung von Kriegsverbrechen im ehemaligen Jugoslawien, *ZaöRV*, Band 54/1994;

Oeter, S., German Unification and State Succession, *ZaöRV*, Vol. 51, 1991;

Oppenheim, L., *International Law, A Treatise*, Lauterpacht, H., (ed.), 7th Edition., Vol. 2: Disputes, War and Neutrality, Impression, Longmas, Green, London, New York, Toronto, 1952:

Oppenheim, L., Francis, L., *International Law: A Treatise*, 1, Lauterpacht H., (ed.), 8th Edition, Vol. 2: Peace, Impression, Longmas, Green, London, New York, Toronto, 1955;

Opperman, T, *Europarecht*, 3. Auflage, Verlag C.H. Beck, Munchen, 2005;

Ostrup, A., Conceptions of State Identity and Continuity in Contemporary International Legal Scholarship, *ESIL Conference Paper Series*, Vol. 6, No. 3, 2015;

Owen, D, *Balkan Odyssey*, Victor Gollancz, London, 1995;

Padmanabban, V., *From Rome to Kampala: The U.S. Approach to The 2010 International Criminal Court Review Conference*, Council Special Report No. 55 April 2010, Council on Foreign Relations, New York, 2010;

Papenfuss, D, The Fate of The International Treaties of The GDR within The Framework of German Reunification, *AJIL*, 92/1998;

Пауновић, М., Царић, С., *Европски суд за људска права-основна начела и ток поступка*, Правни факултет-Београд и Службени гласник, Београд, 2008;

Пауновић, М., Кривокапић, Б., Крстић, И., *Међународна људска права*, Правни факултет, Београд, 2013;

Пауновић, М., Неке напомене у вези појмова сукцесије и континуитета-случај Југославије, *Наслеђе и наследници Југославије*

- (зборник), Правни факултет и Срфемпублик, Београд, 1994;
- Pellet, A., The Opinions of The Badinter Arbitration Committee, *EJIL*, 3(1)/1992;
- Pentassuglia, G., The EU And The Protection of Minorities: The Case of Eastern Europe *EJIL*, Vol. 12, No. 1. 2001:
- Перазић, Ђ. Г., *Међународно ратно право*, Култура, Београд, 1966;
- Pešić V., Serbian Nationalism and The Origins of The Yugoslav Crisis, United States Institute Of Peace, *Peaceworks*, Vol. 31, Issue 8, 1996;
- Peters, A., *Self-Determination and Secession in International Law*, (Ed. By Walter, Ch., Von Ungern-Sternberg, A., Abushov, K.), Oxford University Press, Oxford, 2014;
- Petersen, M. J., *Recognition of Governments, Legal Doctrine and State Practice (1815-1995)* Macmillan, London, 1997;
- Петрановић, Б., Зечевић, М., (Ур.), *Југословенски федерализам-идеје и стварност, тематска збирка докумената (други том) 1943-1986*, Просвета, Београд, 1987;
- Petrović, R. *Il fallito modello federale della ex Jugoslavia*, a cura di R. Tolomeo, Rubbettino Editore, Catanzaro, 2005;
- Pictet, J. S., *Commentary of IV Geneva Convention of 12 August 1949*, International Committee of The Red Cross, Geneva, 1958;
- Pictet, J. S., *Commentary on The First Geneva Convention*, International Committee of The Red Cross, Geneva, 1952;
- Pirjevec, J., *Il giorno di San Vito, Jugoslavia 1918-1992, Storia di una tragedia*, Eri, Roma, 1993;
- Pirjevec, J., *Le guerre jugoslave*, Giulio Einaudi, Torino, 2001;
- Pirozzi, N., Ronzitti, N., The European Union And The Reform of The UN Security Council: Toward A New Regionalism?, *IAI Working Papers* 11/12-May 2011;
- Pištan, Č., Dalla balcanizzazione alla jugonostalgija, Dissoluzione della Repubblica Socialista Federale Di Jugoslavia, Istituzioni del federalismo, *Rivista di studi giuridici e politici*, XXXV, No. 4, Bologna, 2014;
- Platon, *Država* (preveli sa starogrčkog Albin Vilmar i Др Бранко Павловић), Dereta, (preveli sa starogrčkog Albin Vilmar i Др Бранко Павловић), Dereta, Beograd, 1976;
- Поповић, Д., *Европски суд за људска права*, Службени гласник, Београд, 2008;

Radan, P., *The Break-Up of Yugoslavia and International Law*, Routledge, London, New York, 2003;

Radan, P., Post-Secession International Borders: A Critical Analysis of The Badinter Arbitration Commission, *Melbourne University Law Review*, Vol. 50, No. 3, 24(1) 2000;

Радивојевић, З., Међународни положај СР Југославије у Организацији Уједињенх нација, *Страни правни живот*, Институт за упоредно право, Београд, 2/1995;

Radonjić, O., Zec, M., Ekonomski model socijalističke Jugoslavije: saga o autodestrukciji, *Sociologija*, Vol. LIV, No. 4, 2012;

Raič, D., *Statehood and The Law of Self-Determination*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2002;

Ракић, Б., *Србија пред светским судом*, Службени гласник и Правни факултет, Београд, 2009;

Ракић, Б., *Хармонизација југословенског права са правом Европске уније*, Правни факултет, Београд, 1997;

Rather, S., The Schizophrenias of International Criminal Law, *Texas International Law Journal*, Vol. 33, 1998;

Ren, E., *Stanje ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 1996;

Rich, R., Recognition of States; The Collapse of Yugoslavia and The Soviet Union, *EJIL*, Vol. 4, No. 4, 1993;

Riker, H. W., *Federalism-Origin, Operation, Significance*, Little Brown & Company, Boston, 1964;

Ronen, D., *The Quest for Self-Determination*, Yale University Press, New Haven and London, 1979;

Ronzitti, N., The Reform of The UN Security Council, *Istituto Affari Internazionali, Documenti IAI* 10/13-July 2010;

Rudolf, D., Čobanov, S., Jugoslavija: unitarna država ili federacija , povijesne težnje Srpskoga i Hrvatskoga naroda jedan od uzroka raspada Jugoslavije, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, God. 46, Br. 2(92), 2009;

Ruso, Ž. Ž., *Društveni ugovor*, (с'француског превели: Тихомир Марковић, Радмило Стојановић, Мира Вуковић), Filip Višnjić, Beograd, 1949;

Russo, D., *L'efficacia dei trattati sui diritti umani*, Universita di Firenze-pubblicazioni della Facolta di giurisprudenza 110, Giuffrè Editore, 2012;

Савремено схватање права народа на самоопредељење-Contemporary Right of Self-Determination of Peoples, БЦЈП, Београд, 2011;

Sanna, L., *Aspetti evolutivi del principio di autodeterminazione dei popoli*(Tesi di laurea), Pubblicazioni: Centro studi per la pace, anno accademico 2005-2006;

Sartori, Đ., *Uporedni ustavni inženjering*, (превод: Маја Милићевић), Filip Višnjić, Beograd, 2003;

Sartori, G., *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*, 2th Edition, New York University Press, New York, 1997;

Sartori, J., *Parties and Party Systems, A Framework for Analysis*, ECPR Press Classics, London, 2005;

Sbolci, L., La partecipazione degli Stati ai trattati multilaterali mediante notificazione di successione, *RDI*, Vol79, 1996;

Schabas, A. W., *An Introduction to The International Criminal Court*, Second Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2004;

Schabas, A. W., *The International Criminal Court, A Commentary on The Rome Statute*, Oxford University Press, Oxford, 2010;

Schwartz, B., *The American Constitutional Law*, University Press, Cambridge, 1955;

Schwartz, B., *The Great Rights of Mankind(A History of The American Bill of Rights)*, Oxford University Press, New York, 1977;

Schwarzenberger, G., *The League of Nations and World Order, A Treatise on The Principle of Universality in The Theory and Practice of The League of Nations*, Constable, London, 1936;

Shaw, M. N., *International Law*, 6th Edition, University Press, Cambridge, 2008;

Shelton, D., *Remedies in International Human Rights Law*, Oxford University Press, New York, 2000;

Sik, K, S., The Concept of Acquired Rights in International Law: A Survey, *NILR*, Vol. 24, 1977;

Silber, L., Litl, A., *Smrt Jugoslavije*(превели: Љиљана Николић, Весна Рацковић, Ксенија Никчевић), Radio B92, Beograd, 1996;

- Silber, L, Little, A, *Yugoslavia: Death of A Nation*, British Broadcasting Corporation, London, 1996;
- Simpson, G., Velike sile i odmetničke države(neravnopravni suvereni u međunarodnom pravnom poretku, (превео: Иван Јанковић), ВСЛЈР, Београд, 2006;
- Simma, B., *NATO, The UN and The Use of Force: Legal Aspects*, *EJIL*, Vol. 10, No. 1, 1999;
- Singer, S., The Protection of Children during Armed Conflict Situations , *International Review of The Red Cross*, May-June, Geneva, No. 759, 1986;
- Smerdel, B., Komparativni modeli primjene federalnog modela(ц, Јовичић, М., (ур.), *Federacija i federalizam*, (zbornik), Gradina, Niš, 1987;
- Smerdel, B., Sokol, S., *Ustavno pravo, Pravni fakultet*, Zagreb, 2006;
- Smith, K. E., The Instruments of European Foreign Policy(in, Zielonka, J.,(ed.), *Paradoxes of European Foreign Policy*, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 1998;
- Sokol, S., Federacija, konfederacija i novi Ustav, *Revija odabranih tekstova*, (zbornik), Informator, Zagreb, 1990;
- Стефановић, Ј., *Уставно право*, Накладни завод Хрватске, Загреб, 1950;
- Stahn, C., The Agreement Sucession Issues of The Former Socialist Federal Republic of Yugoslavia, *AJIL*, Vol. 96, 2002;
- Stanič, A., Financial Aspects of State Sucession: The Case of Yugoslavia, *EJIL*, Vol.12, No. 4, 2001;
- Станојевић, О., Јовановић, М., *Латински за правнике*, Номос, Београд, 1997;
- Steiner, H., Alston, P., Goodman, R., *International Human Rights in Context Law, Politics, Morals*, 3th Edition, Oxford University Press, New York, 2008;
- Stipčević, N., Europa, America e Nato,(in, *La Serbia, la Guerra, L'Europa*, a cura di N. Stipčević), Jaca Book, Milano,1999;
- Стојановић, Р.,Јован Ристић као дипломата,*Живот и рад Јована Ристића* (зборник), САНУ, Београд, 1985;
- Стојановић, Р., *Спољна политика Европске уније*, Досије, Београд, 1998;
- Стојановић, З., *Међународно кривично право*, Правни факултет, Београд, 2006;

- Strong, C. F., *Modern Political Constitutions*, Sidgwick&Jackson, London, 1963;
- Sutu, Ž. A., *Neizvestan savez*, Clio, Beograd, 2001;
- Шаховић, М., Правни аспекти иступања Индонезије из Уједињених нација, *Међународни проблеми*, 2/1965;
- Шаховић, М., Распад СФРЈ и стварање нових држава, *Међународно право и југословенска криза*(зборник)ИМПП, Београд, 1995;
- Шаховић, М., Where are The United nations going?, *Review of International Affairs*, ИМПП, Београд, 42(978)/1991;
- Шкулић, М., Доминантне карактеристике основних великих кривичнопроцесних система и њихов утицај на реформисаног кривичног поступка, *Кримен*, Правни факултет-Београд и Институт за упоредно право, Београд, Год. 4, бр. 2/2013;
- Шкулић, М., Командна одговорност, *Архив за правне и друштвене науке*, Београд, бр. 4, 2002;
- Шкулић, М., *Међународни кривични суд(надлежност и поступак)*, Досије и Правни факултет-Београд, Београд, 2005;
- Tancredi, A., A Normative “Due Process” in The Creation of States Through Secession(in, Kohen, G. M.,(ed.), *Secession-International Law Perspectives*), Cambridge University Press, Cambridge, 2006;
- Tancredi, A., La crisi in Crimea(Crisi in Crimea, referendum ed autodeterminazione dei popoli), *Diritti umani e diritto internazionale*, Vol. 8, No. 2, 2014;
- Tatić, D., *Zaštita ljudskih prava osoba sa invaliditetom*, Службени гласник, Београд, 2008;
- Terrett, S., *The Dissolution of Yugoslavia and The Badinter Arbitration Commission* Ashgate Publications, Surrey, 2000;
- Терзић, В., *Слом Краљевине Југославије*, (1-2), (група издавача), Београд-Титоград 1984;
- Tocqueville, A. de, *Democracy in America*, Vol. I, Vol. II, University Chicago Press, Chicago, 1966;
- Tomšić, I, The Identity of the Yugoslav State under International Law, *JRMP*, 1/1956;
- Tomuschat, K, *Human Rights between Idealism and Realism*, Oxford University Press, 2008;

- Tomušat, K., *Ljudska prava između idealizma i realizma*, (Biblioteka-ljudska prava), Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2006;
- Tomischat, K., *Secession and Self-Determination*(in, Kohen, G. M.,(ed.), *Secession-International Law Perspectives*), Cambridge University Press, Cambridge, 2006;
- Tsoukalis, L, *What Kind of Europe?*, Oxford University Press, 2005;
- Türk, D., *Recognition of States: A Comment*, *EJIL*, 4(1)/1993;
- Vajdenfeld, V, *Evropa od A do Š- Priručnik za evropsku integraciju*, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2003;
- Várady, T, Bordás, B, Knežević, G, Pavić, V, *Međunarodno privatno pravo*, 8. Izdanje, Službeni glasnik-Pravni fakultet u Beogradu, Beograd, 2008;
- Várady, T., *Civil Society and National Power*(in, Ágoston, V., (ed.), *Autonomy, Challenge and/or Solution*), Matthias Corvinus Publishing Co., Buffalo-Toronto, 1995;
- Várady, T., *Történelemközelben*, Fórum Könyvkiadó, Eszék, Újvidék, Jugoszlávia, 1995b;
- Venturini, G., *Control and Verification of Multilateral Treaties on Disarmament and Nonproliferation of Weapons of Mass Destruction*, *Final*, Vol. 3, 2011;
- Venturini, G, *Međunarodna odgovornost za povrede humanitarnog prava: odgovornost države*(y, Обрадовић, К., (ур.), *Humanitarno pravo-savremena teorija i praksa*), Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 1996;
- Vergotini, De G. *Le transizioni costituzionali*, Il Mulino, Bologna, 1998;
- Virga, P, *Diritto costituzionale*, Giuffrè, Milano, 1976;
- Vitale, A., *L'unificazione impossibile-una lettura diversa del collasso jugoslavo*, Alfredo Guida Editore, Napoli, 2000;
- Вучић, О., *Промена и трајање устава*, Београд, 2005;
- Вучинић, З., *Међународно ратно и хуманитарно право*, Службени гласник, Београд, 2006;
- Букадиновић, Д. Р., *Право Европске уније*, Правни факултет и Центар за право Европске уније, Крагујевац, 2006;
- Zemanek, K., *State Succession after Decolonisation*, *RCADI*, III, Vol. 116, 1965;

Zimmerman, A., *Secession and The Law of State Succession*(in, Kohen, G. M.,(ed.), *Secession-International Law Perspectives*), Cambridge University Press, Cambridge, 2006;

Zimmermann, W., *Poreklo jedne katastrofe (Jugoslavija i njeni rušitelji)*, (превела Љиљана Бајић), Dan Graf, Beograd, 2003;

Warbrick, C., *Recognition of States*, *ICLQ.*, 41/1992;

Ward, J., *Justice, Humanity and The New World Order*, Ashgate, Aldershot, 2003;

Waxman, C. M., *Regulating Resort to Force: Form and Substance of The UN Charter Regime*, *EJIL*, Vol. 24, No. 1, 2013;

Wedgwood, R.,(ed.), *After Dayton: Lessons of The Bosnian Peace Process(A Council Symposium)*, Council on Foreign Relations, New York, 1999;

Weller, M., *Curent Development-The International Response to The Dissolution of The Socialist Federal Republic of Yugoslavia*, *AJIL*, Vol. 86, 1992;

Wheare, C. K., *Federal Government*, Oxford University Press, London, 1956;

White, N. D., *The Law of International Organizations*, Manchester University Press, Manchester, New York, 1996;

Widmar, J., *Montenegro's Path to Independence: A Study of Self-Determination, Statehood and Recognition*, *International Law, Internationales Recht*, Vol. 3, No. 1, 2007;

Williams, P. R., Harris, J., *State Succession to Debts and Assets-The Modern Law and Policy*, 2001, *Harward International Law Journal*, Vol. 42, No. 2 , 1994;

Williams, P. R., *State Succession and The International Financial Institutions: Political Criteria V. Protection of Outstanding Financial Obligations*, *ICLQ*, 43/1994;

Wolff, C., *Ius gentium methodo scientifica pertractatum*, Vol. II, (english transl.), Oxford, 1934;

Wood, M. C., *Participation of Former Yugoslav States in The UN and in Multilateral Treaties*, *Max Plank Yearbook of The United Nations Law*, Vol. 1, 1997;

Wood M. C., *Security Council Working Methods and Procedure: Recent Developments*, *ICLQ*, 45/1996;

Woodvard, L. S., *Balkanska tragedija* (превели: Радослав Стојановић и Ђорђе Крстић), Filip Višnjić, Beograd, 1997;

ЗНАЧАЈНИЈИ ДОКУМЕНТИ:

Дејтонски мировни споразум
ndcsarajevo.org/.../Dejtonski_mirovni-sporazum.pdf

Rambouillet Accord-Interim Agreement for Peace and Self government in Kosovo- S/1999/648, 7 June 1999.
www.un.org .

Закључци панела у вези са сукцесијом државе у односу на федералне државе
-Америчко удружење
(друштво) за међународно право
www.state.gov/documents/organization/65716.pdf

ВАЖНИЈИ НОРМАТИВНИ АКТИ:

Устав СФРЈ, “Службени лист СФРЈ”, бр. 30/1974, 9;

Закон о потврђивању Споразума о питањима сукцесије,
“Службени лист СРЈ-Међународни уговори”, бр.
бр.6/2002;

АДРЕСЕ НА ИНТЕРНЕТУ:

Међународни комитет црвеног крста
<https://www.org/icrc>

www.google.com

Европска унија

www.europe.eu/

Међународни кривични суд

www.icc-cpi.int/

Међународни суд правде

www.icj-cij.org

Међународни кривични трибунал за Југославију

www.icty.org/

Покрет несврстаних

www.nam.gov.za/

Организација за европску безбедност и сарадњу

www.ocse.org/

Уједињене нације

www.un.org

БИОГРАФИЈА

Ференц Јагица је рођен 22.07.1973. године у Сомбору.

ШКОЛОВАЊЕ:

- У школској 2009/2010. години уписао је докторске студије на Правном факултету Универзитета у Београду на међународно-правном смеру. Положио је следеће испите: Методологија научно-истраживачког рада, Међународно-јавно право, Међународно право људских права, Право европских интеграција(прва година), Међународно хуманитарно право, Уставно право(друга година), одбранивши семинарски рад из области међународног права под насловом „Дешавања у Мађарској 1956. године у светлу делатности Светске организације“, као и пројекат докторске дисертације.
- Мастер студије на међународно-правном модулу Правног факултета Универзитета у Београду завршио је са просечном оценом 9,75, одбранивши мастер рад на тему „Међународно-правни аспекти југословенске кризе и улога Европске заједнице“.
- Основне студије је завршио на Правном факултету Универзитета у Београду са просечном оценом 8,13.
- Гимназију „Вељко Петровић“ у Сомбору завршио је 1992. године, уз претходно завршена три разреда Војне гимназије у Београду.
- Основну школу „Братство-јединство“ у Бездану завршио је 1988. године као носилац Вукове дипломе.

РАДНО ИСКУСТВО:

- Од 1. децембра 2013. до 15. априла 2014. године био је запослен као нестраначки саветник у Посланичкој групи у Дому Народне скупштине Републике Србије.

НАУЧНИ РАДОВИ:

1. М51-Рад у водећем часопису националног значаја, Јагица Ференц, **О правној природи Европске уније-повратак на почетак**, Часопис Правни живот ИССН 0350-0500, Број 7-8, Година 63, Књига 570, 1-112, Страна 45-58, УДК34(497.11)(05), ИСБН 0350-0500, 2014, Часопис Правни живот, Издавач: Удружење правника Србије;

ЈЕЗИЦИ:

- Енглески језик-напредни ниво
- Италијански језик-напредни ниво
- Мађарски језик-напредни ниво
- Немачки језик-средњи ниво
- Латински језик-основно знање

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора _____ Ференц Јагица _____

Број индекса _____ 10/ДС 2009 _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

„Међународно-правни аспекти југословенске кризе“

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, _____

_____

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Ференц Јагица

Број индекса 10/ДС 2009

Студијски програм докторске академске студије

Наслов рада “Међународно – правни аспекти југословенске кризе“

Ментор Проф. Др. Миленко Крећа

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањена у **Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, _____

_____

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

„Међународно-правни аспекти југословенске кризе“

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)

2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)

3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)

5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)

6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.
Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис аутора

У Београду, _____

_____

1. **Ауторство.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.